הלכה · ראשונים

הרוקח

רבנו אלעזר מגרמייזא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הרוקח

רבנו אלעזר מגרמייזא

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הרוקח/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
הלכות חסידות 8
הלכות תשובה 33
הלכות שבת 50
הלכות עירובין 96
הלכות ראש השנה 120
הלכות תענית 138
הלכות יום הכפורים 142
הלכות סוכה וסדר תפלותיה 157
הלכות חנוכה 174
הלכות ר"ח וסדר תפלותיו וברכותיו ... 178
הלכות ארבע פרשיות 181
הלכות פורים 185
הלכות פסח 191
הלכות שבועות 224
הלכות יום טוב 228
הלכות חול המועד 239
הלכות שבעה עשר בתמוז 243
הלכות תשעה באב 244
הלכות אבילות 251
הלכות נדה 269
דיני ברכות 285
הלכות תפילה 294
הלכות סעודה 307
הלכות ברכות 320
הלכות אירוסין ונישואין 328
הלכות הבדלה 331
הלכות חלה 334
הלכות פדיון הבן הבכור 338
הלכות עשיית ציצית וברכותיו 339
הלכות קדיש ויהא שמיה רבא וקדושה וברכו 343
הלכות ברכות 347
הלכות מקוה ועניין טבילה וחציצה 357
הלכות שחיטה ובדיקה 376
הלכות טרפות 382
הלכות מליחה 401
הלכות איסור והיתר 409

הקדמה

נתתי אל לבי הבלי עולם הזה שהם שוא ושקר והעולם הזה עולם עובר וימי אדם מעטים והפועלים עצלים מרוב צרות וצוקות נחסרו לבות האדם כי בגוים אין תורה ואמרתי אל לבי לא כל האדם זוכה לידע מלבו חקרי הלכות לסלת סלת נקיה אכתוב ספר אחד למען ירוץ קורא בו למצוא דברי חפץ לידע איך לעשות המצות כאשר צום אלקינו יתברך שמו ויתעלה זכרו, וקראתי הספר הזה *רקח בשמי *אלעזר וסימן *רקח מרקחת מעשה *רקח שמו *אלעזר בן *יהודה, כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמה תנא דבי אליהו מתחיל ויגרש את האדם לפי כן ויגר"ש כמה תנא דבי אליהו מדרש תדשא מתחיל תדשא הארץ דשא כמה זה *רבי פנחס בן יאיר ומדרש בראשית רבה מתחיל ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום ואהיה שעשועים כמו רבי הושעיה רבה ופרקים דרבי אליעזר מתחילין מי ימלל גבורת ה' כמה אליעזר בן הורקנוס וכן סדר עולם מתחיל מאדם ועד נח מאדם כמו יוסי.

יראת ה' ראשית דעת ראשית חכמה יראת ה' תחלת חכמה יראת ה' אדר הכל אהבת השם למד נבון לב טוב עטרת החכמה ענוה יראה זמר נעים ראוי הברכה רבות חדוה הדר השירה המשך בכיוון קול התחינה קשב הבינה טוב מתק מעמי תורה נגיעת ישרים נאוה תהלה נעימות אדם הן יראה זרע שלום זכרון טוב קיום מצות קדושה ופרישה אין אהבה כאהבת השם אין למד כלהג התורה אין עטרה כענוה אין זכר כשם טוב אין ריוח כעשיית המצות אין חן כקיום התורה אין זכות כמזכה את הרבים אין קרבן כשבירת הלב אין חכמה כחכמת התורה אין יראה כיראת הבורא אין שמחה כשמחת מצוה אין קדושה כפרישות אין בקשה כסליחת עון אין מדה כבושת פנים אין חסד כהוכחת חבירו אין אמונה כהצנע לכת אין דרך כגמילות חסדים אין כושר כארך רוח אין יושר כמיישר לשמים אין חסיד כשמירת חנף אין תם כמכבד בני ביתו אין מדה כעובר על פשע אין אמון כאמונת הייחוד אין לקח כסברת הלב אין עבודה כעבודת האל אין זירוז כעריבות דעת אין רצון כדיבוק חכמים אין לאהוב כלב טוב אין לשטא כגאוה אין קשה כמחלוקת אין רע כלשון רע אין לרחק כמדבר גדולות אין שיחה בטילה בלא אשמה אין ישיבת עמי הארץ בלא לצון אין מושב לצים בלא עון אין עמידת ריקים בלא זדון אין כת פריצים בלא רשעה אין קלות ראש בלא ניאוף אין מחלוקת בלא פשע אין הרהור חטא בלא חילול השם אין אשמה בלא איבה אין לעג כמו ליצנות אין עבירה כמו ערוה אין זדון כמו זדון שטעה אין רשע כמו עין רע אין תיעוב כחליקת לשון אין שונא כיצר הרע אין

אויב כחשק תאוה אין אוהב מן אמתת יצר טוב אין למעלה מלב טוב אין ערמה מן עומד בניסיון אין זירוז מן זכירה אין רשף מן רשף היראה אין חוזק מן החסידות בתחלתו.

שמע בני מוסר אביך אהוב בוראך אשר אספך להגן תורה בכל לבבך עשה מצותיו בכל עת זכור יראתו בכל זמן ראה ברכהו בכל רגע הכר בוראך בארך בורך קדש עצמך במותר לך סהר עשת לב רעיונך נקה עצמך מכל חטא בכל מדה מן תורה נהג האמת ואהבת חסד ראשית חכמה יראת ה' בכל דרכיך דעה בוראך יראי הש' תירא ותאהוב נגד עיניך אהבת קונך ותן שכר למרוצת רגליך יוד כף למד המדה הזאת תמוד בלבבך ודע כי הוא רואה דרכיך יישר ועשה צדק הצנע לכת עם אלקיך חזק בתורה ובקש שלום ואמץ במעשים טובים בכחך אמן בייחוד השם ובאהבתו ועתה בני שמע בקולי ואשרי אדם שומע לי אהוב את ה' אלקיך לבך תשית לדעתו וליחדו עבוד עבודתך עדי ערב זכור אהבתו בכל עת ראה הוא נצב לקראתך השתחוה לו הוא אביך קנך הוא עשך ויכיננך סהר עצמך מכל חטא נהוג עצמך במדת תרומיות אלמדך ואתה תוסיף לקח אשרי תמיד מפחד לבו בחשק בוראו עשות מזמוריו ליוצרו זוכר אהבת צורו רצון תאות עישה הומה בשיחות לבו קורא שונה ולומד טוען עול יראתו נבזה בעיניו ומואס בהבלי הנאת העולם נכא לבב מדכאהו רוחו הלא משפיל בכחו כובש יצרו יוצרו לנגדו תמיד נאמן מכסה דבר וצדיק באמונתו יחיה ידבר בנחת עם כל הולך בתמימות לבו ומנהיג בניו כשורה דרך יושר מורה הוא מקרב קרוביו חסיד רודף צדק זוכה ומזכה כל קיחת דברים טובים עושה בקשת אשתו מכבדה ודבק בה ומשיא בניו ובנותיו סמוך לפרקן עינו טובה בשלו שמח בטובת אחרים ואוהב שכיניו וריעיו ומלוה לעני בדוחקו ונותן צדקה בסתר ומעשיו לשם שמים ותמיד השכם והערב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ולומד שם ומתפלל בכוונת הלב אשריו אשרי בניו נפשו בטוב תלין.

בני לדברי הקשיבה אל תהרהר אחרי הבורא אל תאמר מה היה אל תדרוש במופלא ממך ואל תחקור במכוסה ממך אל ימהר לבך לחשוב אל תדבר על צדיק עתק אל תפנה אל מדעתך אל תשכח כל גמוליו אל תשלט בך אל זר יצרך אל תתבייש במעשיך אל תפן אל אוזן התאוה אל תתאו למטעמותיו אל תאמר אחסא ואשוב אל תעמוד בדבר רע אל תמנע טוב מבעליו אל תוסף על דבריו אל יצא שבועה מפיך אל יגבה לבך עליך בגאוה אל תלך במראה עיניך אל תחשוב תרמית בלבבך אל מעז פניך ולבבך אל תרבה תדבר גבוהה אל תנשא עצמך אל תגביה לדבר בצואר אל תרבה דברים בטלים אל תתן תפארתך לעצמך אל תחרוש על ריעך רעה אל תריב עם אדם אל תוכת לץ פן ישנאך אל תאשר בדרך רעים אל תשב במושב לצים אל תלך בדרך אתם אל ישיאך לבך לחטוא אל תהי חכם בעיניך אל

תתחר במריעים אל תרף משמוע מוסר אל תהנה אם יכבדוך אל תבקש גדולה וכבוד אל תט ימין ושמאל אל תחמוד יופי אשה אל ישט אל דרכיה לבך אל תקתך במתק דבריה אל תיגע להעשיר אל תהיה רע עין אל תגלה סוד אל תקנא בעושי עולה אל תסגור דלתותיך מן הצדקה אל תונה עני ואביון אל תתן את פיך לחטיא את בשרך אל תטוש תורת אמך אל תט מאמרי פי' אמת למוד פיך *לך בדרך טובים *עם תהא בהילוכך *זכור תתחסד בישיבתך *רבה להתנאות בביאתך תהא ערום ביראה סור מרע ועשה טוב כבד נא הוריך בקש שלום בין איש לרעהו תוכיח את עמיתך תדריכהו בנחת לשמים תזכה בכל דבריך הרחק מלצים ופוחזים תדבק ביראיה שם תשבר רוחך ותאותך תקרע סגור לבך תבכה על רוב חטאותיך תודה ועזוב רשע פחק לבוראך על רוב פשעיך לסלוח לעוניך כרוב רחמיו התפלל אליו ליתן יראתו על פניך ליטע אהבתו בלבך לעבדו בשמחה תבקש רחמים על עצמך ועל אשתך ועל בני ביתך שלא יבא אחד מהם לידי עבירה ולא לידי דבר מכוער וחטא ולא יהא להוט אחר גרונו ולא לעסוק בהבל שוא כי אין חפץ לבורא באכילה ובשתייה מה יתרון שיעמול לרמה ותולעה אם תחטא מעט יהא בעיניך הרבה וחשוב אם תעשה תורה ומעשים טובים תאמר לכך נוצרת הכר בוראך מי בראך ירא ה' עושך חשוב כי מלא העולם כבודו לך בענוה וכובד ראש אל תתחבר ללצים אל תשב עם מדברים דברים בטלים יהא מורא הלכך בין עיניך תן לבך כי רואה כל מעשיך חוקר לב ובוחן כליות יודע כל מחשבותיך חשוב כי הוא בראך ומפרנסך הוא עשך לו עבד עולם על כן תן יראתו על פניך השמר לך לבלתי תחטא התהלך לפניו והיה תמים וימצא לבבך נאמן לפניו כי אין לו חפץ בכסילים אנשי לצון ואנשים רקים ההולכים אחרי יצרם ומתפרנסין בחשק תאותם החושקים בעידון העולם שוא והבל ובאנשי לצון אין יראה הנה בבוא אליהם איך יצעקו לאל ולא ישמע תחת כי שנאו דעת ויראת ה' לא בחרו הדריך עצמך בענוה וביראה הוי מתחכם ביראה אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים עבד מלך כמלך ומכבדו כמקביל פני הכבוד *אדם ילוד אשה *ללבך תן הגמול והחסד "עשה עמך יוצרך ביום היית "זרע לחה סרוחה לבנונית "ראה אל תהי כפוי טובה לו אביך ואמך הם עזבוך והוא אספך ובראך ושמרך עד אשר יצאת מבטן בעת שמחתך דעהו תעלה מוראו על לבבך וירעדו כל איבריך עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה כי ברוע פנים ייטב לב וחשוב כי הבורא אצלך שויתי ה' לנגדי תמיד כשאתה מתפלל עמוד באימה וחשוב לפני מי אתה עומד למי אתה מדבר אם דאגה בלבך תשיחנה מדעתך בעת תפלתך כי בעמדך לפני מלך הגדול אין לחשוב דאגתך כי אם מוראו ואהבתו לפי שרבים חוטאי נפשם בבית

תפלתם יושבים כאבילים ופיהם סתום בל ישוררו לה' צבאות ידונו באש לא נופח על זאת ע"כ בכל דרכיך דעהו אל תפנה יראת אלקים מלבך אם מזונותיך מצומצמין חשוב דיי בנשימה שנתן באפי ובהבל פי ונתן לי עוני לטובתי לצרוף אותי בכור עוני אם יחוורו פניך על עסק המצות חשוב דמך הנזרק כדמים הנזרקים על גבי המזבח אם יסורים באים עליך קבלם באהבה ובשמחה וחכם ביראתו כי הוא אדוניך ואת עבדו קנוי לו הוי מודה לו על כל מדה ומדה אם נתן לך עושר ונכסים וכבוד לא ירום לבך מאחיך האביון כי לא תדע מה ילד יום ושניכם יצאתם ערומים מן הבטן וביציאתך מן העולם על עפר תשכב כמוהו במקום רמה ותולעה על פיך יצאו ועל פיך יבואו וגם בחייך שמא תצטרך לבריות כמוהו אם תתייסר בבניך יהיו בעיניך כאלו הרגתם בחטאותיך ואל תתרעם על מדותיו כי כל סאון סואן בשלתו דיניו ודע כי בקרבך קדוש לכך נהוג עצמך בקדושה ובפרישות ובטהרה וכשאתה מזכיר שם הנכבד והנורא ירעדו כל איבריך וכוון לבך אל בוראך כשאתה עומד בתפלה וקודם שיצא הדיבור מפיך חשוב פי' ביאורו אם רעיונך בא לך באמצע תפלתך החרש עד שתכוין לבך ביראת הבורא ודקדק בכל תיבה ותיבה לנענע שפתיך ולהרגיש הדיבור שלא תטעה כאלו אתה מונה מעות שאתה נותן כוונה והבנה למנין כשאתה עומד בתפלה אמור מה אני ספון לתת עטרה למלך הכבוד ולהזכיר שמו הגדול וילבש חרדה כשם שאמר אברהם הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר הלא בני מעלה יראו ויבהלו מפניו וסביביו נשערה מאד אף אני קרוץ מחומר לא בינת אדם לי נבזה בחיי ונמאס במותי אקרע סגור לבי ואבא פתחיו ביראה ובענוה כי בכל מקום שמצינו גדולתו מצינו ענותנותו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח על כן בעוד רוחך בתוך נדנה חשוב ביראת בוראך גול אל ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות ותסיר עצמך מן המהירות ומן העקשות מן הגאוה מן העצלות אחוז בענוה ובשלום ואל תקנא בעושי עולה כי אם ביראת ה' כל היום והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמה ודעת יראת ה' היא אוצרו ואם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו הלא עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ ודע כי מנוסה יש בנוי או בגבורה או בכבוד או בקנאה או בחכמה או בעושר או בעוני או בתוקף יצר העבירה ודע כי המצוה והיראה מכבין אש היצר והתורה תבלין להסיר המחשבה רעה אלמדך זה השער שרשי עיקר.

שורש אהבת השם בכל לב ונפש ומאד והנפש קשורה באהבתו בשמחה.

שורש ליראה את ה' עוזב תאותו וקשה לו לעשות מצותו ועושה ביראה.

שורש ענוה מרחיק מן הכבוד ואינו משיב למחרפיו וחושב עצמו כאין.

שורש זכירת השם והתפלה באהבה ובשמחה ובחינון לב בבקשות.
שורש ראש החסידות בתחלתו ואינו נוטר ואינו משקר ועושה לפנים משורת הדין.
שורש התורה להעמיק לדעת להשכיל ולהסביר ולשומעה לתיאבון ולסלסלה.
שורש קבלת חכמים וסוד ומוסר משפיל רוחו שומע ומכסה דבר ואוהב תוכחה.
שורש טהרה ופרישות וזהירות ממאכל וממשתה וממלבושים וממחשבות.
שורש נקיות מחטא ומקנאה ומאיבה נקי כפים ובר לבב ונקי מכל וכל.
שורש חמודות בקש שלום ודובר אמת והצנע לכת וטוב לשמים ולבריות והשתיקה.
שורש זכיות ערום ביראה ושלא לעבור דבריו ולקיים מצותיו ולעשות גדרים.
שורש קדושת היסוד ושמו ומרכבה וסודותיו קדש עצמך במותר לך ובכל דבר וטוב לך:

הלכות חסידות

שורש אהבת השם

בשלש עשרה מקומות בתורה הזהירנו לאהבה אותו בספרי ואהבת את ה' אלהיך עשה מאהבה שהעושה מאהבה שכרו כפול ומכופל כאהבת האבות ואהבת אוהבהו על הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן וגו' שגיירן והכניסן תחת כנפי השכינה בכל לבבך בשני יצרך ביצר טוב וביצר רע בכל לבבך שלא יהא לבך חלוק על הקב"ה ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך שמעון בן עזאי אומר אהבהו עד מצוי נפש לאהבה את ה' אלקיכם שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהא עשיר בשביל שאקרא ר' בשביל שאקבל שכר לעולם הבא בשביל שאשב בישיבה בשביל שאאריך ימים תלמוד לומר לאהבה כל מה שתעשו לא תעשו אלא מאהבה ר"א ב"צ אומר עשה דברים לשם פועלם ודבר בהם לשם שמים ואל תעשם עטרה להתגדל בהם ובכל מאדך במס' ברכות פרק הרואה (דף נד) בכל מדה ומדה שהוא מודד לך תהא מודה לו בכל מאד ומאד ירושלמי בברכות עשה מאהבה אם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא בשילהי מס' יומא (דף פ"ו) ואהבת את ה' אלהיך שיהא ש"ש מתאהב על ידך שיקרא וישנה וישמש תלמידי חכמים משאו ומתנו באמונה ודבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרים אשרי מי שלמד תורה במס' נדרים בפ' קונם יין (דף נ"ב) למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא בתנא דבי אליהו שכר האהבה ב' חלקים ושכר היראה חלק אחד במס' סוטה בשילהי פרק כשם שהמים (דף לא) ועושה חסד לאלפים לאוהביו בשוחר טוב ארחמך ה' חזקי אאהבך לבריותיך במדרש תדשא בברייתא רבי פנחס בן

יאיר עולה כנגד האהבה איזהו היא יש צדיקים עובדים להקב"ה ונותנים לו כבוד ויקר למלכותו מפני שהוא קודם לכל.

שורש האהבה שהנפש מליאה אהבת ה' וקשורה בעבותות האהבה בשמחה ובטוב לבב ולא כעובד רבו בעל כרחו אלא אפי' אם היו מוחין בידו האהבה בוערת בתוך לבו לעבוד ושמח להשלים רצון בוראו שכן אמר המשורר עבדו את ה' בשמחה ועובד בישרות לב ולישרי לב שמחה ואינו עובד לו להנאתו ולא לכבודו ואומר מה אני נבזה וחדל אישים היום כאן ומחר בקבר הן בעון חוללתי ואני מלא גלל איך נבחרתי ונבראתי להיות עבד למלך הכבוד כי כשהנשמה חושבת בעומק ביראה רשף אהבת הלב בוער בה וגיל שמחת הקרב מרבה ומשמחת הלב ועלז כליות גדל חכמת אדם תאיר פניו וישמחו בו אוהבי שמו כי כל האיש אשר חכמת השם בלבם חושבים בשמחה חשק עשיית רצון בוראם לעשות מצותיו בכל לב והאוהב אינו חושב הנאת העולם הזה ואינו חושש בטיולי אשתו ולא בבניו ובנותיו והכל כאין נגדו רק לעשות רצון בוראו ולזכות אחרים ולקדש שמו ולמסור עצמו באהבתו כאברהם הרימותי ידי אם מחוט ועד שרוך נעל כפנחס שמסר עצמו כשהרג זמרי ואין מנשאין את עצמן ואין מדברים דברים בטלים ואינם רואים פני נשים ושומעים חרפתם ואינם משיבים וכל מחשבותם עם בוראם ומנעימים זמרים לקונם וכל עשת מחשבותם בוער מאש אהבתו אשריו בזה ולבא.

שורש ליראה

הזהירנו בתורה בשלש עשרה מקומות ליראה אותו ירושלמי דברכות עשה מיראה שאם באת לבעט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט בפרק שני דתרומה את ה' אלהיך תירא מכאן אזהרה למוציא שם שמים לבטלה בפרק קמא דנדרים (דף ז') אמר רבי חנן א"ר השומע הזכרת שם מפי חבירו צריך לנדותו כתיב ליראה את השם הנכבד מה כבודו במס' סופרים (פ"ה ב') הכותב השם אפי' המלך שואל בשלומו אינו עונה לו בפ' חלק (דף קא) אין מזכירין שם שמים על הרקיקה בפ"ג דמכות (דף כב) ובספרי אזהרה למוחק את השם ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' בשלהי פרק שבועות העדות (דף לה) אחרים אומרים כל שהוא לפני השם נמחק לאחריו אינו נמחק וכן הלכה במס' סופרים (פ"ה ב') נתכוין לכתוב את השם וכתב יהודה עושה ד' ה' ומוחק ה' האחרון בירושלמי בפ' החובל המזכיר את השם בכל עת צריך נדוי בפ' קמא דנדרים (דף ז') כ"מ שהזכר' השם מצויה שם עניות מצויה בפ' שבועת הדיינין (דף לט) כל העולם נזדעזע בשעה שאמר לא תשא את שם ה' בשילהי יומא (דף פו) חמורות לא תשא בברייתא דרבי פנחס יש עובדין להקב"ה ביראה ובאימה גדולה ופחד מרובה ומתפללין להנצל מן הקללות

הכתובות על המועלין במצותיו ועל העוברים פקודיו של הקב"ה בין בעוה"ז בין בעוה"ב בעוה"ז מן החלאים והמכות והמכאובות ושלא יצטרכו לבריות ושלא ימשלו בם זרים ולא יראו מיתה או דבר רע בזרעם וכדי שימלאו ימיהם בטוב ובברכה ובעוה"ב להנצל מן הפורענות ומן השחיתות ומן יקדות אש של גיהנם העתידה ללהט ולבער את הרשעים ליום הדין הגדול ועליה חטאת קריבה.

שורש היראה שקשה לו לעשות ועוזב תאותו ויצרו בעבור יראת השם וירא פן לא יהיה תמים לפני ה' כמו אברהם כי ירא אלהים אתה כי זה גדול מן הנסיונות וכן ועובדיה היה ירא וקשה לו מפני איזבל יראו את ה' קדושיו דברים הקשים ללב ויראת מאלהיך דברים המסורים ללב את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ומורא רבך כ"ש.

שורש ענוה

מרחיק מן הכבוד כמשה רבינו ע"ה שאמר ונחנו מה בשלהי פרק כסוי הדם (דף פט) גדול מה שנאמר במשה ממה שאמר באברהם שאמר ואנכי עפר ואפר ובמשה כתיב ונחנו מה לכך והאיש משה עניו מאד ובשילהי פ"ק דע"ז (דף כ') אמר ר"י בן לוי ענוה גדולה מכלם רוא ה' אלקים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולן בפסיקתא מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה שוליים לרגלה ר"ח יראת ה' עקב ענוה יראת ה' ענוה לשון כניעה ושפלות ותדבר מרים ואהרן במשה והאיש משה עניו ושתק והיה כנוע בלבו כמו לענות מפני הכנעה היא הענוה נבזה בעיניו וצנוע ואת דכא ושפל רוח ורוח נשבר ונדכה ורך לב ונכה רוח כשמספרים בגנותו יודה לבורא על אשר נודע לעולם מעט מחרפתו לייסרו ולהוכיחו כדי שישוב ואם מטיב לו הבורא ישפיל בעיניו מיראתו שלא תהיה לנקמה ממנו ומכשול ואם יהיה עשיר ישלם חובת הבורא ממנו כי אינו יודע מתי יכלה הממון ולא יתגאה ואם יעסוק בעבודת הבורא במ"ט יהיה נכנע וידמה לו מעט ממה שהוא חייב לו וימחול למי שדבר רעות ממנו ותדבר מרים ואהרן במשה והאיש משה עניו מאד שמחל להם מיד ויניח הגבהות כאהרן כ"ג ונביא וכתיב והרים את הדשן להשפיל עצמו ולהסיר גבהותו על גודל מעלתו כדכתיב ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' ולכבוד הבורא יקום מן הרשעים להכרית מעיר ה' כל פועלי און ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ויציל עשוק מיד עושקו ויהי דוד עושה משפט ויצוה לעשות הטוב והישר ויתחבר עמהם חבר אני לכל אשר יראוך ויזהר מן הרע שיש בידו ובלשונו ויתודה חטאתי אודיעך אלמדה פושעים דרכיך וינקום כפי היכולת לבער הרעים ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו צדקה לדור ודור עד עולם ויהיו דברים מועטים וקול נמוך ומעט שחוק ומעט שבועת

השם על האמת ולא יעבור על לשונו כזב ולא ישב בסוד משחקים ואעלז מפני ידך בדד ישבתי כי זעם מלאתני וכשקורא בתורה ובנביאים ובכתובים ובתלמוד וראה הגמול והעונש ויודע כי עצמו מעשיו יכנע וישפיל עצמו וירך לבבו ויירא מעונש הדבר וישוב כמו יאשיהו אשר קרע את בגדיו והשיב לו הקב"ה יען רך לבבך ותכנע מפני הכניעה היא ענוה מושל במעשיו וברוחו כשמבזין אותו והיכולת בידו להנקם ומענוה ושפלות שותק וסובל ואם יקרהו מקרה ופגעים בו או בממונו או בבניו או בקרוביו יצדיק הדין יסגור פיו מלדבר ולבו מלהרהר כמו וידום אהרן ואם ישבחוהו בני אדם יאמר אל תשבחוני כי פשעי אני אדע ואם ילמוד כל היום וישכח בוראו ויגבה לו בזה ובמצותיו יכנע שמא חטאתי ויאמר לי כי תבאו ליראות פני מי בקש זאת מידכם מה לך לספר חקי ואם נתחייב כנגד חבירו יודה לו כמו צדקה ממני ואם ספר עליו שקר לא יכלימנו ולא יכעוס עליו ואם הוא עשי' וגאה ומכובד צריך להכניעו ולהשפיל רוחו אז ישבחנו הבורא כמו המכסה אני מאברהם לפי שאמר ואנכי עפר ואפר וכן משה ונחנו מה וכן דוד אמר ואנכי תולעת ולא איש כי אין ראוי לעבד להגביה רוחו כנגד אדונו אם אדונים אני איה מוראי כי אין טובה כמו הכניעה לפני אדונו שובי אל גבירתך ותתעני תחת ידיה ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם וכשאתה מתפלל הכנע לבך והשפל רוחך וחשוב עונותיך וכוין בתפלתך בדמע לבך ויכונו מחשבותיך על מה שאתה מוציא מפיך ואל תמהר וכוין דעתך פן תכזב בתפלתך כשתהרהר מחשבות אחרות ותאמר לבסוף יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי ואמרו רבותינו לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול להתפלל יתפלל ואם לאו אל יתפלל וכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד לכן בג' ברכות ראשונות. ובג' ברכות אחרונות ובחיתום כל ברכה ברוך אתה ה' צריך כיון הלב בדעת שלימה ובהכנעת הלב ורוח ואלמדך הכנעה והשפל איך תשוב לפני אביך שבשמים ותתחרט ממעשיך ותהיה בוש ממעשיך איך תשוב לו הנפש כאשר נתנה לך אילו הוכנעה והושפלה לשמים יבכה בדמע לבבו ובדמע עיניו על חטאיו כמו שאמר דוד הוקם על הקים עולה של תשובה אמר אל דמעתי אל תחרש ויתחרט ויקרע סגור לבו קרעו לבבכם ואל בגדכם ושובו ויתודה על מנת לעזוב ומודה ועוזב ירוחם ויעזוב דרכו והרהוריו יעזוב רשע דרכו וגו' ויפשפש במעשיו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וידאג ויתאנח ואנחתו לפניו תבא ויכנע לבו הראית כי נכנע וישנה מלבושיו ויתאבל ויתאונן על חטאיו ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו ויודיע לנפשו ויתבייש אלקי בושתי ונכלמתי ויעזוב חטאתו אף ספק איסור ולא ידע ואשם ונשא עונו על זה ידוו כל הדווים ויורה לכל איך ישובו אלמדה פושעים דרכיך מי יודע ישוב ונחם האלקים ויוכיח יצרו

מלחטוא עוד ויחשוב במה חטא ויעמוד מעתה בהכנעתו ובהשפלתו ובתשובתו ויחשוב יום מיתתו וכאשר תצא רוחו ישוב למי שנתנה ומי מכלכל יום בואו לכן ימנע מלחטא וישוב אם און בידך הרחיקהו ויחשוב איך פעלתי און למי שעשה לי כל הטובות הלי"י תגמלו זאת האותי לא תיראו נאם ה' ויבקש מחילה אולי יש תקוה וימחה העון ויעביר הפשע ואל ימשוך עוד העון אליו הוי מושכי העון בחבלי השוא אם עבר ולא קיים עשה של תפילין ולולב וציצית ישוב ויקיים מעתה אז שובו אלי ואשובה אליכם עבר לאו שאין בו כרת ועשה תשובה שלימה ונכלם ולא יחטא עוד ויכנע לבו וישפיל ויבקש מחילה אז יענהו ואם יתגאה ויגבה לבו וישמח שישבחוהו ומניח ההכנעה קשה לו מכל אך אם ישוב ויכנע לבו ולא יחטא עוד אז יש שכר לפעולתו ואם יש בידו עבירות מיתות ב"ד או כריתות וישוב בכל כוחו וינוסה ולא יחטא ומבקש מחילה בכל כיוון ומקבל יסורין ושמח בהן אז יום המיתה מכפרת עם הכפורים והתשובה אם גזל ישוב ויבקש מחילה מהנגזל וישלם לו הגזילה אשר גזל וכל חי יתן אל לבו ענוה והשפלה והכנעה והתשובה ויקרא לאלקיו בחזקה אז קרוב ה' לכל קוראיו וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת וגו'. דרשו ה' בהמצאו טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך טעמו וראו כי טוב ה' דע אלקי אביך ועבדהו וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' על כן מאד מאד הוי שפל רוח להכנע לו ותהיה עניו טרם יאסוף רוחך אליו ויראו פנקסי מעשיך וגמולך ישוב בראשך על כן עשה זאת בני והנצל עזוב הגאוה ותפוס הענוה עזוב הגדלות ותפוס השפלות עזוב הרעה ותפוס ההכנעה יהיו בעיניך מעט חובים כעונות מרובים יעזוב אמריו ודבור דבריו והרהורים במגוריו ויזכור בורו בארו ויוצרו ויעזוב מעלו ויקרע מעילו ויסיר גודלו ויתפלל לו לכפר חטאו ולא ישוב לקיאו אם ישוב בתשובה יכפר חובה ויעבדנו באהבה יזכה לרוב טובה על כן בשר ודם בעפר יסודך והרוח תשוב למי שנתנה הדבק באהבת יוצרך טרם כביית נרך תסיר התאוה ודבק בענוה ענוה שאינו משיב למחרפיו ותדבר מרים ואהרן במשה הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר והאיש משה ענו מאד שלא ענה כלום בשלהי פרק כסוי הדם (דף פט) שבולם פיו בשעת מריבה ובקדושין בפ' בת' (דף ע"א) שתיקותא דבבל היינו יחסותא ובפ' קמא די"ט (דף כ') מה זו סמיכה כשכש לו בזנבה ובפ' א' דשבת (דף יז) ישב הלל כפוף לפני שמאי וזכה הלכה כבית הלל בפרק א' דערובין (דף יג) שהיו שונין דברי בית שמאי קודם בית הלל ובפ' במה מדליקין (דף לא) ענותנותו של הלל וכן גדעון ויריבו אתו בחזקה ויאמר אליהם מה עשיתי אז רפתה רוחם מעליו בדברו את הדבר ודוד לא הלכתי בגדולות ולא רמו עיני כגמול עלי אמו תשימני לראש גוים כתר חכמה ענוה עקב ענוה יראת ה' אין

מעלה כתוקף ענוה לשם שמים זוכה לארבעה עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים איזהו בן העה"ב עניו ושפל ברך וכתיב יפאר ענוים בישועה בקשו ענוה אולי יש תקוה ובשלהי פ' כסוי הדם (דף פט) בזכות הענוה העולם עומד שנחשב כאין ונחנו מה תולה ארץ על בלי מה.

שורש זכירת השם והתפלה באהבה ובשמחה תמיד כל היום

כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וכ"מ מוקטר ומוגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי. כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. ביומא דירושלמי הקרובים עונין בשכמל"ו השמר פן תשכח את ה' שויתי ה' לנגדי תמיד במסכת שבת (דף קמט) אל תפנו אל האלילים אל תפנו אל מדעתכם וזכור את בוראיך בימי בחורותיך והתפלה באהבה ובשמחה וברעדה. במס' ברכות (דף ל') אין עומדין להתפלל להתפלל אלא מתוך כובד ראש אמר רב נחמן בר יצחק עבדו את ה' ביראה לכך י"ח פעמים. יראת ה' במשלי כנגד י"ח ברכות ואחד חכם ירא וסר מרע ואין בו שם כנגד ולמלשינים ביבנה תקנוה כי צריך לעמוד בשמחה וביראה עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה ייראוך עם שמש התפלה עם דמדומי חמה ובספרי ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה. במדרש תדשא בברייתא ר' פנחס בן יאיר יקרה היא האהבה מן הבקשה והבקשה מן היראה איזוהו בקשה יש שעובדים להקב"ה ומפילין לפניו תחנות ובקשות ושואלין ממנו כל מדה ומדה בשביל הנאתן כגון חכמה ובינה ודעה ואורך ימים ורפואה ואשה משכלת ובנים ישרי לבב והצלחת מעשים ועושר וכל שהוא קניין טוב זהו הבקשה ועליה שלמים נקרבים. בשוחר טוב אמר ר' איבו כתיב עבדו את ה' ביראה וכתיב עבדו את ה' בשמחה אלא בשעה שאתה עומד ומשתחוה לפני הקב"ה הוי שמח שאתה עומד לפני אלוה שאין כמוהו ואל תהי נוהג בו קלות ראש אלא ביראה בפ' אין עומדין (דף ל') לא מתוך שמחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך הלכה פסוקה או מתוך שמחה של דבר מצוה ביבמות בפ' מצות חליצה (דף קה) המתפלל צריך שיכוון רגליו ולא יעמוד אלא במקום נמוך ויתפלל בשלהי פרק תפלת השחר (דף ל) אמר ר"א לעולם ימוד אדם עצמו אם יכול לכווין לבו יתפלל בפרק אין עומדין (דף לא) המתפלל צריך שיכוין לבו לשמים בפרקי אבות בפ"ב וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני הקב"ה בשלהי פרק תפלת השחר (דף ל) שתתחונן דעתו עליו דכתיב ואתחנן בפ' אין עומדין להתפלל צריך שיכוין לבו לשמים תכין לבם תקשיב אזנך המתפלל צריך שיכוון את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין את לבו בכולן יכוין לבו באחת מהם באבות או בהודיות בפ"ק דע"ז (דף ח) דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל אמר

ר"י בן לוי אעפ"י שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה ואם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר ודוי של יום הכפורים יאמר ואיתא נמי בריש פ' אין עומדין דף לא) הנה ראינו שצריך עקר כיוון בברכה ראשונה שהיא ברכת אבות או במודים כי בג' ברכות ראשונות טוב לכוין ולהפריד תיבה מחברתה וכשיזכור בא"י בסוף כל ברכה יתן לבו לכוין כמו שמכוין בבקשתו שצריך בסליחת עון או במזונות בברך עלינו או ברפאינו ובסוף כל הברכה שיהא שלחנם מלא בכיוון ושלחן רבו ריקם בלא כיוון אך בברכת רבו ובשבחו יכוון בכל כחו וכשיאמר בא"י אל יחשוב על הכבוד הנראה בלב הנביאים מראה על הכסא כי אם על ה' הוא האלהים בשמים ובארץ ובאויר ובים ובכל העולם שהוא אלהי האבות העומד לנגדו שויתי ה' לנגדי תמיד ומי שהוא רוצה לכוין ילמד עצמו בסוף כל ברכה וברכה לשתוק מעט ולכוין ולומר בא"י ושלש הראשונות צריכות כוונה גדולה וכן שלש אחרונות קי"ג תיבות מן בא"י מגן אברהם בא"י מחיה המתים בא"י האל הקדוש בא"י חונן הדעת וכן סוף כל ברכה וברכה וכן קי"ג פעמים לב בחומש שצריך לכוין הלב וקי"ג תיבות מן עלץ לבי עד סוף ההפטרה. בתנא דבי אליהו עד שאתה מבקש רחמים שיכנסו דברי תורה בתוך מעיך תבקש רחמים על העבירות שעבר שימחלו לך עליהם ויש לו לבקש רחמים ותחנונים כי אתה תשחר אל אל ואל שדי תתחנן גול אל ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך ותפלת ישרים רצונו וישמח לב מבקשי ה'.

שורש ראש החסידות בתחלתו

ראשית חכמה יראת ה' כי מתחלה כשהוא מושך לבו לחסידות קשה לו כמות מפני שמלעיגין עליו ומביישין אותו ודמו נשפך ויש לו לשמוע חרפתו ואינו משיב ואינו נוטר כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם ולאחר שאחז מעשיו והוכשר אם היו נותנים לו כמה זקוקים לא היה מניח חסידותיו מפני הבושת ודוד נקרא חסיד שמרה נפשי כי חסיד אני אמר דוד לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך אמר דוד לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי ואמרתי לו מפיבושת רבי יפה דנתי יפה טמאתי יפה טהרתי יפה חייבתי יפה זכיתי ולא בושתי ואמרינן בפ"ק דע"ז (דף טז) ובפ' בת' דמועד קטן (דף ה) נאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה ואלה שמות הגבורים אשר לדוד אמר ר' אבהו אלה שמות גבורותיו של דוד יושב בשבת כשהיה יושב בישיבה לא היה יושב על גבי כרים וכסתות אלא ע"ג קרקע תחכמוני אמר הקב"ה הואיל והשפלת את עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה ראש השלישים ראש לשלשת

אבות עדנו העצני בשעה שהיה עוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולע ואמר בפ"ק דברכות (דף ג) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה רב אשי אמר עד חצות עוסק בתורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות בריש תנא ד"א רבתי תחכמוני א"ל הקב"ה אתה יושב בישיבה שאין בה סמיכה תהא כמוני מה ת"ל ראש השלישים ראש לתורתי ותחלוק עם ג' האבות תהא ראשון לאבות תהא ראש לכל ישראל כשעולים לג' רגלים ג' פעמים בשנה לפי שדוד יושב בשבת לא ע"ג כר ולא על גבי ספסל אלא יושב ע"ג קרקע ומלמד תורה לרבים לשם שמים. באגדה דשמואל כי לא נסוב עד בואו פה אמר ר' שמואל בר' נחמני לפי שבעה"ז לא ישבו שני גדולי עולם ישי ושמואל עד שישב דוד ביניהם כך לע"ל אין כל מחיצה ומחיצה של צדיקים שאין דוד עומד על גבה ולעתיד יברך בה"מז כוסי רויה כדאיתא בפ' ערבי פסחים (דף קיט) מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי וכתיב כל היום תהלתך רוויה שריווה להקב"ה בשירות ותשבחות כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך אודה ה' בכל לבי וכל קרבי את שם קדשו לבי ובשרי ירננו לאל חי כל הנשמה תהלל יה שמרה נפשי כי חסיד אני ואשתמרה מעוני ולא רשעתי מאלהי במס' סוכה פ' החליל (דף נג) חסידים אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו ואינו משקר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ודובר אמת בלבבו מפיבושת רבי יפה דנתי ולא בושתי זהו חסיד שאינו מבזה מי שקטן ממנו בעוד דורש החכמה ואינו מקנא במי שגדול ממנו בממון ואינו מקבל שכר על החכמה ונעשה חבר לכל חבר אני לכל אשר יראוך מי שהוא חסיד עושה לפנים מ"ה כדאמרינן בפ"ב דבבא מציעא (דף ל) אשר יעשון לפנים משורת הדין ויש לו לחשוב שמא זה רצון הבורא כמו בפ' בתרא דמגילה (דף כז) במה הארכת ימים מעולם לא השתנתי מים בתוך ד' אמות של תפלה ולא כניתי שם לחבירי ולא בטלתי קדוש היום ולא עשיתי ב"ה קפנדריא ולא פסעתי על ראשי עם קדוש ולא נשאתי כפי בלא ברכה ולא קדמני אדם מימי בבית המדרש ולא נתכבדתי בקלון חבירי ולא עלתה עמי קללת חבירי על מטתי ולא עמדתי במדותי ולא נסתכלתי בדמות אדם רשע ולא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בב"ה לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחבירי שם בחכינתו ואמרי לה בחניכתו. ויש לו לישב בחסידות כדאמרי' במס' דרך ארץ נאה בביאתו חסיד בישיבתו ויקיים לשמור כל נזקין מלעשות ואפי' ברשות הרבים וכל מה שבפרקי אבות ומה שיש במס' ברכות כדאמרינן בב"ק בפרק המניח את הכד (דף ל) אמר ר"י האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין רבינא אמר מילי דאבות ואמרי לה מילי דברכות וכל מעלות יש לו לחפש בתלמוד ובירושלמי ובמדרש ויעשה ויזכה

את העולם ויחשוב בלבו שמא זה רצון בוראו כי השם חוקר לב ובוחן כליות רחמנא לבא בעי וכל מצוה שאין לה עוסקין יעסוק בה ואל ישב במקום ליצים ומדברים דברים בטלים וידבק עם כל עושה מצוה הולך את חכמים יחכם עת לחבוק וחסיד בכל מעשיו.

שורש התורה להעמיק לדעת ולהשכיל

בתחלה ילמד להכיר את האותיות ואחר כך לחברם יחד היא נקראת תיבות ואח"כ הפסוק ואח"כ הפרשה ואח"כ המשנה ואח"כ התלמוד וקיבץ על יד ירבה חנוך לנער על פי דרכו כדאמר' בכתובות ובקידושין (דף ל) טוב מלא כף נחת הלכ' אחת כדאיתא בויקרא רבה ואמרינן בספרא תזל כטל אמרתי כנוה דברי תורה כללין ופרטין ומוציאן כטיפין הללו של טל לא כטיפין גדולו' של מטר אלא כטיפין הללו של טל קטנו' ויש לו לדבר ליתן הפסק שיחזור בהן היטב כדאמרינן בריש תורת כהנים מה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין והלא דברי ק"ו ומה אם מי ששמע מפי הקב"ה ומדבר ברוח הקדש צריך להבין בין פרשה לפרש' ובין ענין לענין על אחת כמה וכמ' להדיוט הלמד מן ההדיוט ואמרינן בפ"ק דחגיגה (דף ט) אינו דומה למי ששונה פרקו מאה פעמי' למאה ואחת ואמרינן בערובין בפ' כיצד מערבין (דף נד) ר' פרידא הוה ליה חד תלמידא דהוה תני ליה ארבעה מאה זמנין ואמר בפ"ק דע"ז (דף יט) אמר רבא לעולם ילמד אדם ד"ת במקום שלבו חפץ שנ' כי אם בתורת ה' חפצו א"ר אין אד' לומ' תור' אלא מה שלבו חפץ כל העוס' בתור' הקב"ה עושה לו חפצו אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה ליגרס אינש אע"ג דלא ידע מאי קאמר ליגמ' אינישׁ והדר ליסבר ובברכות בפ' הרואה (דף סג) הסכת ושמע ישראל הס ואח"כ כתת אם נבלת בהתנשא בה תנשא ותנן בפאה ומייתי לה במס' שבת בפ' מפנין (דף מ) ות"ת כנגד כלם ובפ"א דקדושין (דף כז) נענו כלם ואמרו ת"ת גדול שהתלמו' מביא לידי מעשה ואמרי' בשלהי מס' מנחות (דף קי) ומייתי לה בפ"ק דברכות (דף ה) אחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. בספרי ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם מגיד שהמעשה תלוי בתלמוד ואין התלמוד תלוי במעשה השומע מפי קטן שבישראל כשומע מפי גדול והשומע מפי חכם כשומע מפי סנהדרין כשומע מפי משה כשומע מפי הקב"ה. בתד"א רבא אדם שואל ומשיב בישיבתו בבה"מ כדי שלא יבא לידי תנומה ישאל אדם את הפסוק אעפ"י שהכל משחקי' עליו יכניס אדם עצמו בגופו של הלכה אעפ"י שאינו בקי כלו' בהלכה אם נבלת בהתנשא בה תנשא אם זמות יד לפה הרוצה שיעמול בתורה נותנים לו עמל ד"ת נפש עמל עמלה לו המלמד ד"ת ברבים לישראל לש"ש ואינו נושא פנים לעני ולעשיר אבא שמקראן כאחת ומשנה שמשננן

כאחת ומתוך כך הקב"ה מרחי עליו ונותן בו חכמה ובינה דעה והשכל במס' מנחות (דף ל' וד' צט) ישנה אדם לקיי' לא ימוש ס' התורה הזה מפיך. באבות דר' נתן ר"י בן פנחס או' כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעמה של תורה וכל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעמה של יראת חטא. בספרי ולעבדו בכל לבבכם זו תלמוד וכן הוא או' לעבדה ולשמר' לעבדה זו תלמוד ולשמרה אלו מצות כל המצוה אשר אנכי מצוך למוד הלכות ואגדות כי לא על הלחם לבדו יחיה האד' זה מדרש כי על כל מוצא פי ה' אלו הלכות ואגדות ר"א בר צדוק אומר עשה דברים לשם פועלם דבר בהם בשמן,. שמור ושמעת אם שמרת מעט סופך לשמור הרבה לשמור לעתיד לבא בערובין בפר' כצד מעברין (דף נד) אמר ר"א אם משים עצמו כענק לצואר שנראה ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו א"נ כערוגה שהכל דשין אותה וכבשמים שהכל מתבשמים בו א"נ משים לחיו כאבן זו שאינה נמחית וכמדבר הזה שהכל דשין בו וכתאנה כל זמן שממשמש בה מוצא בה תאנים וכדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא חלב כך דברי תורה כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה טעם ר' עקיבא או' מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנאמר ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ומניין שצריך להראות לו פנים שנ' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסימנין. מן התורה שימה בפיהם סימנה בפניהם. מן הנביאים הציבי לך ציונים ציונין לתורה מן הכתובים אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא עשה מודיעים לתורה לא בשמים היא לא תמצא תורה במי שמגביה עצמו או במי שמרחיב דעתו עליה כים ולא בסחרנים ולא בתגרים בפרקי, אבות הוי שותה בצמא את דבריהם הפך בה והפך בה סמא דכולא בה ומינה לא תזוע. בפ' א' דחגיגה (דף ט) בעלי אסופות אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקי' בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין עשה אזנך כאפרכסת לשמוע דבריהן נתנו מרועה אחד אל אחד נתנן ופרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ב"ה בקדושין בסופו (דף פב) מניח אני כל אומניות שבעולם ועוסק בתור' שעומדין לאדם בבחרותו ובזקנותו בעו"הז ובעוה"ב ובפ"א (דף צ) ישלש שנותיו ליומי שליש במקר' שליש במשנ' שליש בתלמו' בפ"א דחגיגה (דף ה) ואותי יום יום ידרושון כל העוסק בתור' אפי' יום א' בשנה מעל' עליו הכתוב כאלו עסק בה כל השנה כלה. בפ"א דקדושין (דף ל) אמר ר"י בן לוי כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב והודעת' לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר ר"י אמר שמואל כגון ר' זבולון בן דן שלמדו אבי אביו מקרא משנה תלמוד

הלכות ואגדות כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו למדה לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות רבה בר הונא לא טעים אומצא עד דמקרי ליה לינוקא מוספא והיה מוסיף לו יותר.

ת"ר ושננתם שיהו ד"ת מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר הלכה אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד ויש לו ללמוד על מנת לעשותה כדאמרינן ביבמות בפ' בית שמאי (דף קט) ר' יוסי או' האומ' אין לו תורה אפי' תור' אין לו מאי טעמא אמר רב פפא אמר קרא ולמדת' ועשיתם כל שישנו בעשיי' ישנו בלמידה וכל שאינו בעשייה אינו בלמידה וכשלומד יש לישב באימה כדאמר בפ"ק דברכות (ד' כב) והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלדיך בחורב מה להלן באימה וביראה ברתת ובזיע אף. כאן בפ' במה מדליקין (ד' ל) ושבח אני את השמחה אין שכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה אמר ר"י אמר רב וכן הלכה ומקשה ומשני התלמיד ישב באימ' וכן הרב כשמגיד ההלכה אבל קודם שיפתח יאמר הרב מילי דבדיחותא והדר יתיב באימתא. ואמרי' בפסיקת' אנכי ה' אלהיך אמר ר' חנינא בר פפא נראה להם הקב"ה בפנים זעומות למקר' כשאדם לומד את בנו תורה צריך ללמדו באימ' למקרא פנים בינונים למשנה פנים מסבירות לתלמוד פנים שוחקות אע"פ שאתם רואים הדמיונות אנכי ה' אלדיך א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו שנ' אלה תולדות אהרן ומשה ומזכיר בני אהרן וכל העוס' בתורה כאלו משים שלום בפמליא של מעלה ושל מטה ולכל העול' שנ' או יחזיק במעוזי יעש' שלום לי ומקרב הגאולה לאמר לציון עמי אתה בשלהי פרק לולב הגזול (ד' מט) אר"א פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה זו תורה לשמה בפ' קמא דתענית ד' ז) העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים ואין ד"ת מתקיימין ביחידי ואין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה אמר ר' הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכלם ואמרינן בשלהי פ' לולב וערבה (ד' מט) ובפ' בתר' דמועד קטן חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר ואין לו ליהנות מכבוד התורה ק"ו מכלי שרת אעפ"י שפטור מליתן מס כדאמרי' בפ' קונם יין ובפ' א' דבבא בתרא (ד' יב) ויהא משאו ומתנו באמונה כדאמרינן ביומא (דף פו) ואמרי' בשלהי פרק א' דמגילה גדול תלמוד תורה מבנין ב"ה ובשאלתות דרב אחאי משמע דמעש' דידיה גדול מתלמו' אחרי' מדרבי יוחנן מנח תפילין והדר אמר לו. ותנא לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה ולאגמורי לאחרי' עדיף בשלהי פ"א דבבא קמא ואמרי' בפ' חלק (דף קג) אמר רב ששת כל הלומד תורה בעו"הז זוכה ללומדה לעו"הב שנ' ומרוה גם הוא יורה.

שורש קבלת חכמים וסוד ומוסר ומשפיל רוחו

הבא לקבל דברי חכמים כמו שותה בצמא את דבריהם ויש להשפיל רוחו לשמוע מן הקטן כגדול כדאי' בספרי מנין שאם שמע אדם מפי קטן שיהיה בעיניו כשומע מפי חכם וכו' ת"ל אשר אנכי מצוה אתכם דברי חכמים כדרבונות וגו' נתנו מרועה אחד ואמר בפ' א' דברכות העוב' על דברי חכמים חייב מיתה ואמרי' בחלק ובערכין כי דבר ה' בזה אפי' דבור אחד ועל דבריהם נכרת ברית כדאמרינן בנדרים ואמרינן בפ' ג' דברכות (ד' לט) כל מה שאמרו חכמים אסמכיינהו על לאו דלא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך ימין ושמאל בספרי אפי' נראין בעיניך על ימין שהו' שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם ותנן והוי מתאבק בעפר רגליהם וכששמע מעט חוזר כמה פעמי' כדאמרינן בע"ז (ד' יט) צייד הרמאי יחרך משבר כנפיו בספרי אם שמור תשמרון תלמיד למד שנים או שלשה דברים ביום נמצא עשיר לאחר זמן וקובץ על יד ירבה ר' ישמעאל או' נפש רעבה כל מר מתוק מוציאה קמח בפני עצמה סובין בפני עצמה קיבר בפני עצמה כך יושב ושונה איש פלוני מתיר איש פלוני אוסר ר"ע או' שתה מים מבורך תחלתו אינו יכול להוציא טפת מים כך מי שלא למד בתחלתו אלא מה שמכניסין בתוכו ונוזלי' מתוך בארך לבסוף באין תלמידי' ולומדים ממנו יפוצו מעינותיהם חוצה ואמרינן בפ"ב דע"ז (ד' לה) כי טובים דודיך מיין עריבים עלי דברי דודים מיינה של תורה ואמרי' בכל התלמו' איידי דאתייה מדרשא אקדמה כמו בריש יבמות דקודשא ב"ה אמ' שמעתא מכולהו רבנן במס' חגיגה וכן בריש גיטין (ד' ו) אביתר בני כך הוא אומר ובתנחומא ר"א בני אומ' פרה בת שתים ואמרי' בברכות אגרא דשמעתתא סברא ואמ' לפום צערא אגרא בפ"א דברכות (ד' ה) ואתנה לך את לוחות האבן זו תורה והתורה זו משנה והמצוה זו מצות אשר כתבתי אלו נביאים להורותם זה תלמוד מלמד שכולם נתנו למשה בסיני ובכריתות בפ' אמרו לו (ד' יג) ולהורות אלו הוראות את כל החקים אלו המדרשו' אשר דבר ה' זה הלכה ביד משה זה תלמוד הרי קבלת חכמי' כל התורה אם אינו יכול ללמוד תלמוד ילמוד מדרשים או מקרא או חומש רק שלא ישב בטל ודברת בם ולא בדברים בטלים כדאמרי' ביומא (ד' יט) ובספרי למוד מדרש הלכות ואגדות כי לא על הלחם לבדו זה מדרש כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם אלו הלכות ואגדו' כי אם שמור תשמרון אם שמור אדם מד"ת כשם שראשוני' מתקיימין כך אחרונים מתקיימין לעשות' למד אדם תורה הרי מצוה אחת למד ושמר ועשה הרי אין למעלה הימנו רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם למוד האגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. בתורת כהנים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה תשמרו ועשיתם הלומד לעשות אם לא

תשמעו ולא תעשו כל שאינו לומד אינו עושה לסוף מואס באחרים לסוף מואס בחכמים לסוף אינו מניח אחרים לעשות לסוף אינו מודה במצות שנתנו למשה בהר סיני לסוף כופר בעיקר בפ' בתרא דברכות (ד' סג) בשעת המפזרים כנס בשע' המכנסים פזר יפוצו מעינותיך חוצה וקיים מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם הולך אל חכמים יחכם וקיים קבלת חכמים לשמוע דבריהם ותוכחותם ומנהגם זהו סוד ואת ישרים סודו לדמות דבר ולפלפל ולהשוות הכל. לאחד מאלף תגלה סודך מה שידעו שנים אפשר להסתיר שלשה ידעו הכל נאמן רוח מכסה דבר סוד חכמים שומע מוסר וימנע מלעשות עוד על כן יקבל מוסר באהבה הוכח לחכם ויאהבך כדאמרי' בערכין (ד' יז) החזק במוסר אל תרף יסר בנך ויניחך שמע בני מוסר אביך.

שורש טהרה פרישות זהירות

מי שרוצה לטהר מחשבותיו פורש עצמו וזהיר במעשיו הרחק מפחח ביתה כדאמרי' בשלהי פ"א דע"ז (ד' ך) ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל באשה אפי' בבגדיה השטוחין על הכותל ביודעה ומכירה ולא בבהמה חיה ועוף כשנזקקין פן יהרהר שחוק וקלות ראש מרגילין האדם לערות אם ישחק כנגד' יגיע בהוד יפיה ויראה ויגע בתורף ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך אם יאמר אראה פניה טוב מראה עינים קשתו ננערת וזרעו מטפטף על כן יעצים עיניו מראות ברע שלא יתאוה אליה שאם עוצר רוחו יזכה כיוסף השליט על הארץ כי אשה שלא ראה אין נפשו חושק ולא יטענו רוח זנונים. שומר מצוה לא ידע דבר רע פרוש מחטא טהיר עצמו וטיהרו וקדשו בשלהי פ"א דע"ז (שם) ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי קרי בלילה מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר זהירו' מביאה לידי זריזות זריזות מביאה נקיות לידי ונקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי חסידות ענוה לקדושה ובמס' שקלים מבואר מן הפסוקים הזהר ממאכל וממשתה כעושה טהרות אם יש בו נדנוד איסור הרחיקהו ממך רואה טריפה לעצמו כרבן גמליאל שמחמיר לעצמו ומיקל לאחרים וממלבושים שלא יהיו בגדיך מלוכלכים מן הצואה ומן טיפי מימי רגלים שמור רגלך באשר תלך אל בית האלהים על כן תלמוד עצמך בקינוח היטב. שמור נקביך ואל תרגיל להשתין סמוך לתפלה פן יטפטף על מכנסי' איך תתפלל סלח לנו כי חטאנו ואתה עומד מטונ' והזהר משכב' זרע פן ידבק בבשרך ובבגדיך ולא יהיו מלבושיך מתכשיטי ע"ז טהר עצמך והכון לקראת אלהיך ישראל ואמור לו כל תגמלוהי עלי אל יפתך יצרך לגלות חסידות שישבחוך ויהיה לך שם טוב שתפסיד גמול שכרך לעתיד כשתתפלל אל יבלבלוך מחשבותיך תרחיק גאוה מלספר שבחך כי אין שכר כמו הצנע לכת בהסתר

דבר ואל תתחבר לבטלני' וללצים ואל תכלים שום אדם אם אתה רואה אדם פחות ממך אל תחשוב להפחי' כבודו אלא כבדהו ואת יראי ה' יכבד חשוב מה אירע למרים ומה אירע עדת קרח וכל מחשבותיך לעשות רצון אלהיך. נקה עצמך ממחשבו' רעות כדכתיב ויכונו מחשבותיך רבות מחשבו' בלב איש וגו' שלא יהיה בך עקף ועקב עקבה ותרמית כי ה' יראה ללבב חוקר לב ובוחן כליות כי רבים בני אדם הושחתו בהרהורים וכשאתה עומד ומתפלל חשוב תחלה על הבור' הכל ואז יתהלל בכל נשימה אודה ה' בכל לבי לבי ובשרי ירננו לאל חי וכל קרבי את שם קדשו כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך.

שורש נקיות מחטא ומקנאה ומאיבה

צריך אדם לנקות עצמו מכל חטא כך כשהאדם מהרהר אחר החטא ששולט בו יצר הרע הוא בוער כאש ומסיר ממנו חשק בוראו ואין בלבו טוהר כי אם יצר מחשבות לבו רע מנעוריו רק רע כל היום עקוב הלב מכל ואנוש הוא כי לב האבן הוא רוח זנונים אמר נבל בלבו אין אלהים לכך אמר דוד לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא כדאמר בפ' טרף בקלפי (ד' לט) ונטמאתם בם ונטמתם העבירה מטמטמת ומטמאה ונטמאתם בם נכתם עונך לב טהור ברא לי זהו שרש נקיות מחטא הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו ומן הדומה לדומה פרי החטא היא הרהור' פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה לכך ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר בפ"א דע"ז (ד' ך') פרי מחשבותם ואם ישתרש רוח זנונים בקרבם אל זר בקרבו ויתלכלך על רמ"ח איברים ותהי עונותם על עצמם עון במלואו רמ"ח עי"ן וי"ו נו"ן בגמטריא רמ"ח ואם פגע באדם מנוול זה יקרא קריאת שמע שיש בו רמ"ח תיבות רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם בפ"א דברכות (ד' ד) וחשוב בתגבור' היצר מתקות העבירה וצוף הנאה מועטת מגניבה וניאוף מים גנובים אחריתה מרה כלענה סופה בבאר שחת ואם אמנע ממנה סוף להנחילני לעולם הבא יראת האל הוא העד כי שמרתי דרכי ה' ואשתמרה מעוני ביראת ה' מבטח עוז זכור את בוראך בימי בחורותיך הוא בראך הלא הוא אביך קנך הוא עשך והוציאך מבטן אמך והאכילך והלבישך והנעילך אל תהי כפוי טובה אל תחטיא את בשרך ולבך אל ימהר ועצור רוחך פן יביאך במשפט ויהיה עד ממהר וכל העולם ישמעו חרפתך ויגלה חרפתך בקהל נגד כל העולם וידונך על מעשיך באש לא נופח על כן שמע בני מוסר אביך נקה עצמך מכל חטא אל יקנא לבך בחטאים ואל תכניס קנאה בלבבך כי הקנאה תמותת האדם ומוציאין אותו מן העולם ועצמותיו נרקבים ורקב עצמות קנאה קנא במעשים הטובים לעשותם אם ראית חכם ממך חשוב הוא חכם ממני ויתירה מעלתו אעשה כמוהו ואם הוא קטן

בחכמה חשוב הוא נידון כשוגג ואני נידון כמזיד כי אני חכם וחדל מחטא ואם הוא גדול בשני' חשוב זכיותיו מרובין ואם מעט בשנים חשוב עונותיו מועטים ואם הוא כמוך בחכמה ובשנים חשוב הוא צדיק ממני כי פשעי אני אדע ואם הוא עשיר ממך חשוב יש לאל ידו ליתן צדקות יותר ממני ואם דל הוא ואין ידו משגת חשוב מפני דלותו הוא עניו ושפל רוח ממני אל תזוז מלכבד בני אד' ללמוד ממעשיה', הטובים והוי דן את כל האדם לכף זכות הדבק בחכמים הולך אל חכמים יחכם יהי ביתך בית ועד לחכמים קבל תוכחותם ושמע לתורתם שמור מצותם לעשותם הרחק איבה מלבבך כי האיבה מונעת כל הטוב מלעשות ואינה נותנת לחשוב כל דבר טוב מונעת טעם באכילה ומסירה התנומה וכיוון הלב בעת התפלה ועל כן סור מרע ועשה טוב וקנה לב טוב העבר רצונך מפני רצון בוראך ואז טוב לך.

בני שמע מוסרי וקח אמרי בלבבך ויהיו נגד עיניך תמיד בהתהלכך נצור בקרב לבך ויהי נועם לנפשך טוב אחרית דבר מראשיתו חשוב ציץ פורח לערב ימולל ובורח אם היום נותן ריח למחר סורח אם לבך בורח יהא הולך כאורח למי אתה טורח ומטוב קורח סוף תהא מר צורח ועל כן תהיה ממרח וטוב היות זורח משמש וירח נקי כפים שלא תגזול ולא תחטא בידך ובר לבב שלא תטנף לבבך ולא תסורו אחרי לבבכם ונקי מכל מחשבות און בנכליהם בל יעלו על לבבכם מחשבות נדנוד עבירה וכן תנקה נפשך.

שורש המדות בקש שלום ודובר אמת והצנע לכת

שרש מדות החמודות הבאת שלו' בכל המצות לא נא' בקש כי אם גבי שלום בקש שלום בעירך ורודפה חוץ לעירך וליועצי שלום שמחה כי הבאת השלום אוכל מפירותיו בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא בקש שלום לא תעמוד בדבר רע ושחר בטובות עמיתך לא כמו בפיו שלום ידבר ובקרבו ישים ארבו אלא דברו אמת איש את רעהו ודובר אמת בלבבו אסור לגנוב דעת הבריות דע אם לא היה אדם משקר לא היה מת בלא עתו וה אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף תורת אמת היתה בפיהו ועול' לא נמצא בשפתיו אמת קנה ואל תמכור אמת למוד פיך ראש דברך אמת בראשית ברא אלהים אמת פיך למוד אמת בסוף הכל אמת אשר ברא אלדים לעשות בסוף השטר שריר וקים וברא את האדם ישר מלדבר כזב ויברא אלקי' את האד' ונאמן רוח יכסה דבר וצדיק באמונתו יחיה האמן באלהותו ועבדהו ותיר' מפניו כי עומד עליך ולפניך ורואה את מעשיך ותתנהג בשפלות בכל ענינך והתחנן לכפר עונותיך ותצדק דינך ותשבחנו ותשתחוה לו ואל תהגה כי אם בתורתו אל תביט כי אם אל דרכיו הדבק בו שמח באהבתו לך בשליחותו ותחשוב ביראתו הנה שכרו אתו

על פניך אימתו ועוצם יראתו תזכה מחויבי' ותזכה את הרבים תן לו תפלה קומי רוני בלילה אהוב תוכחת עזוב השמחה תניס אנחה תמצא מנוח' והצנע לכת עם אלקיך. אין קורין צנוע אלא הצנוע בבית הכסא כדאמרי' פ"ב דברכות יש לו להתבייש כשהוא יחידי מפני בוראו ואין לילך בקומה זקופה ובגלוי הראש כדמשמע בפ"א דקדושי' (ד' לא) ואף בתשמיש כדמשמע בפ"א דנדה (ד' ב) ובנדרים בפ' אלו מותרין (דף טז) ואדם וחוה היו לבדם ובניהם ועשה להם כתנות עור והלבישם ואפרוש כנפי עליך ופרשת כנפיך על אמתך וכל דבר שאסור למראית העין אף בחדרי חדרים אסור כשאדם צנוע בסתר ילמדו ממעשיו כאימא בת שלום אשתו של ר"א. גדול המעשר פירותיו בצנעה וכן מתן בסתר יכפה אף ואת צנועים חכמה וטהר עצמך מכל חטא ותקן עצמך ומעשיך ודרכיך והוצא לכת עם אלהיך הנהג בצניעות בכיסך בכוסך בכעסך בשחקך, צ"ו"ע 'צדיק 'נאמן 'ונעים 'ערב צדיק 'נעים 'ונוח 'ערב וטוב לשמים ולבריות והשתיקה והצנוע טוב לכל ומקובלים מעשיו כי הוא מקרב קרוביו ומאהב הכל לבוראו ושותק מלהרבות דברים ושומע חרפתו ושותק בענותנותו נוצר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו מי שעובד לבורא ומתלוצצים בו ושותק. ראות רבות ולא תשמור והוא מייחל ומקוה לשם דום לה' והתחולל לו טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר משוכבת חיקך שמור פתחי פיך ודבר בעתו מה טוב חכם ישכיל פיהו. צנוע "צדק "נאמנות "ונעימות "ענוה שתיקה יפה לחכמה כי אין יתרון בדברים ברוב דברים לא יחדל פשע ככלב המנבח וכשור גועה וכאיל המנגח כן בעל הלשון על כן טובה היא השתיקה ביראת אלהים שפת אמת ואל תשבח עצמך יהללך זר ולא פיך ואל תדבר דברים בטלים תחשוב איך תוכל לעבוד למלך הכבוד מחשבה טובה מצרפה למעשה ליראי ה' ולחושבי שמו.

שורש זכיות ערום ביראה

במה יזכה נער את ארחו לעולם יהא אדם ערום ביראה תחלת חכמה יראת ה' יחשוב כל הירא את השם. אדם שבוער יצרו בעבירה כמה תחבולות חושב עד שיעשה מה שיתאוה או ניאוף או גניבה או כל עבירה למצא תאות נפשו לפי שעה ומוסר נפשו בסכנה כ"ש שתחשוב ביראת ה' כל היום איך תעשה רצון הבורא וחשקו ותתאפק מלבך הבוער ומן יצרך הכופה וטורדך מן העולם אם היו גוים באים עליך להפרידך מתורת יראתך היותך נהרג כי עליך הורגנו כל היום וכמה נתייסרו בשעת השמד כך כשיפול מדוה יצ"ה עליך שתנצחהו לכבוד בוראך כי קשה הוא להרפא ממנו יותר מכל חולי קשה לכן אם תנצחהו יש לך קבול שכר מרובה לפום צערא אגרא כי מדה גדולה היא המנצח יצרו הערל ועוסק בתורה ובמצות חכמת אדם תאיר פניו ומשוך חכמתך ליראתך יראת

ה' היא החכמה הזהר תמיד בכל מעשיך ובכל ענייניך לעבדהו בכל דרכיך דעהו בכל עת יהיו בגדיך לבנים חסום תאות הנפש מנע תענוגי יצרך מאוס הנאת העולם השוא ותתענג בעוה"ב עשות מצות ולמאוס ברע.

בני שמע למצות אביך שבשמים אהוב ההשפלה ואל תחמוד גדולה בטח במי שבראך תמות באהבתו וביראתו ובתורתו כן תעשה כשיצרך מתגבר עליך לעשות כנגד המלך הכבוד ואמרת בלבבך אם הייתי בשעת השמד היה לי לקבל ייסורין באומות עבור י"י על כן עלמות אהבוך כ"ש זה היצר אשר בקש להדיחני מדרך הטובה להביא אותי במשפט לפני כל באי עולם אשובה לי מחטוא למי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה רב טוב לבית ישראל אשר צפון ליראיו ואם חטאתי לא אוסיף עוד אודה על פשעי אכוף, את יצרי המחטיא אותי אכפוף אלמוד יראתו על פני לבלתי אחטא עוד ואשובה בתשובה וחשוב אותיות אלו "ח"ט "יוד "כף "כף "למד אם פגע בך חט חוטא ומחטיא "יו"ד יצרך כף כוף לבך וכן בלמ"ד כתיב לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם חשוב כי כל סאון סואן כף בכף מאזנים אז תבין יראת ה' אם על עבירה קלה רודף לבך לעשותה ואתה כופף יצרך מלעשותה תקבל שכר גדול ממניעת העבירה מעבירה חמורה שלא חטאת ולא גבר היצר לחטא כי ה' יראה ללבב כי הפרעון והגמול כף מעויינת בוחן כליות ולב לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו לכך אמרו שאינך יודע מתן שכרן של מצות כי כל מצוה ומצוה כנגד היצר כי לעוה"ב אינם הולכים אלא לפי יצר המחשבות מודה ועוזב ירוחם כף כף טוב לאדם לכוף את יצרו מק' מצות שאין יצרו מתקיפו ודוחקו עליהם שהרי אין גמול שכר על המצות שיעשו לע"ל כי אין יצ"ה לעתיד. במד' קהלת עד אשר לא יבאו ימי הרעה אלו ימי הגאולה כי אין זכות לימות המשיח נחשב והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אלו ימות המשיח שאין בהם זכות ותשובה על כן למוד ליראה את השם הנכבד והנורא בעוד יצרך רשף ושורף עליך כוף אותו וקבל שכר לפני יוצרך אשרי איש ירא ה' כשהוא איש בבחרותו ואם לא זכית בבחרותך שוב למקום בזקנותך ואשרי זקנותך שכפרה על בתורותך ועשה בעוד נפשך בתוך נדן גופך הטמא ונצור עצמך מלחטוא עוד ותן י"ש בלבבך כל היום ותטיב באחריתך שלא לעבור דבריו ולקיים מצותיו ולעשות גדרים מי שהוא י"ש יהא ערום מלחטוא במצות לא תעשה ולשמור מצות עשה זהו סוף דבר הכל נשמע כבר הוריתיך מה לעשות את האלהים ירא שלא תחטא במצות לא תעשה ואת מצותיו שמור במצות עשה ועוד ירא מלחטא בסתר שמור המצות בגלוי ירא אפי' בפחות משוה פרוטה שאין ב"ד יכולין לדון עליהן וכגון בושת שאינו בפירוש ואונאת דברים. מצותיו שמור קלה וחמורה ירא דברים שבינו ובין

הבריות ואת מצותיו בינו ובין בוראו שמור שבת וניאוף ירא מלעשות אפי' במה שאתה מושל בו. אם אמאס במשפט עבדי ואמתי בריבם עמדי אם הניפותי על יתום ידי כי אראה בשער עזרתי נתתי לבבי בקרב ביתי ליזהר באונאת אשתי כמו בבבא מציעא בפ' הזהב (דף נט) ירא בנסיונות שמתגבר על האדם רשף עבירה ניאוף או ממזונות בליעה. **מצותיו** שמור כמו אתרוג באלף זוז כי זה כל האדם ישים תדיר החי אל לבו ראש האמנה יראת אלקים אעפ"י שדרך רשעים צלחה אל תקנא בעושי עולה כי אם ביראת ה' כל היום אעפ"י שאין נפלאותיו נכרות עם ישראל ועם הצדיקים כי העכו"ם מזלם מתגדל כציץ השדה וכעשב עולה מ"מ הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל אשר צונו אעפ"כ אם אמרתי אספרה כמו אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני שמור מצותיו ליראה אותו ולדבקה בו עשה אזנים לתורה כי אם שמור תשמרון תעשה גדרים פן תבוא לעבור כמו ערובי חצרות פן תבוא להוציא מרשות לרשות וכן שניות לעריות בפ"ב דיבמות (דף כא) הרחק מפתח ביתה ומלראות אפי' נשים אם תראה בבגדיה תראה ביופי קירון פניה תראה בהוד יופיה תראה בבליטת דדיה תראה כלפי התורף זהו ונשמרת מכל דבר רע בשילהי פ"א דע"ז (דף כ') לבסוף תעבור על לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לבסוף תתיחד ובשילהי קדושין (דף פ) לא תתייחד עם כל עריות אפי' עם בהמה לבסוף תשתמש בה לבסוף קשתך ננערת וכן לגבי ממונות תירא מלחטוא במחשבותיך פן תעשה בסתר ועין רואה הכל אל תחטא בספק פן תחטא בודאי השפל עצמך כדוד מי אנכי תהיה עניו ושפל רוח שוב יום אחד לפני מיתתך כי המות בא פתאום אל תאחר מלשוב היום כי לא תדע מה ילד יום. בנדרים (דף כ) אל תשתה בכוסך ותתן עיניך בכוס אחר אם נפתה לבך על אשה לסוף על פתח רעך ארבת כי היא זמה וה"וא עון פלילי היא זמה ה"וא קרי והוא עון וה"יא כתיב הוא על אשה אחרת הרהורו והיא על איש אחר תחת אישה תקח זרים כיס אחד יהיה לכולנו כי יתן בכוס עינו ראה משלמה הרהור התאו' התעה גדולי החכמה מורה התיר' אחטא ואשוב אם יגבה לבך לענות עזות חשוב כי המות נוצר ותהיה רד ולא ירד עמך כבודך ותעזוב לאחרים חילך וכל עושרך תשנה פניך לירקון אוהביך ימהרו קבורתך ותסגר בקבר והתולעים ירוצו בגופך ונשמתך תברח אנה ואנה ומעשיך יגלה לפני הכל בני אל תראה בנשים כי היופי יפתוך והחשק יתעך ואל תדבר כנגד לץ ומי שאין לו בושת ואינו ירא השם ואל תתחבר עמו אם אשתך נדה אל תהרהר אחריה אל תדבר עמה יותר מדאי דברי תפלות פן תחבקנה פן תראה כנגד התורף פן תגיע בצינור. אין עושר כבריאות אין נעימות כלב טוב אם יעשה לך אדם דבר אל תנקום כי עונותיך עושים כי ה' אמר לו קלל אם יש לך

ממון ובריאות כל אשר תוכל לעשות בכחך טוב עשה כי המות ימנע עבוד עוד בוראך כי המות יפריד וימנע תחת אשר לא עבדת אבדת על כן סור מרע ועשה טוב כי יש שכר לפעולתך ותנוח נפשך.

שורש קדושת הייחוד ושמו ומרכבה וסודותיו

קדש עצמך במותר לך ובכל דבר וטוב לך. קדש עצמך ומחשבותיך וחשוב הייחוד במי אתה בוטח ולמי תעבוד מי רואה כך מי יודע מעשיך ולמי תשוב. א) שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, כי ה' אלקיך הוא אלהי האלקים ואדני האדונים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד, אתה הראות לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלקים אין עוד, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה', ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין אם תדרשנו ימצא לך, אין כמוך אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת "אנחנו "אחודיך "לבודיך "עבדיך "זבודיך "רבודיך חייבין לדעת יחודך להכיר כבודך אתה לבדך אנחנו עדיך אין בלעדך שמך הנכבד מעיד שמותיך ססדיך יהוד היה הוה יהיה בהודך אמת אתה ראשון ראשון ואחרון לבדך אתה הוא עד שלא נברא העולם בוועודיך אתה הוא משנברא העולם במחמדיך אתה הוא בעוה"ז בגדודיך אתה הוא לעו"הב עם ידידיך מעולם ועד עולם אתה אל במהודיך וכל העולמים הם בידך מלא כל טובים דודיך לך דומיה תהלה יעידו חסדיך אין לדמותך למעבדיך מה דמות לערוך נגדך מי ראה לידע סודיך מי בא עדיך הכל תראה נגדך אשתחוה לך אהובך למאמירך יהוד אלהינו יהוד אח' איחדך. כל חכם לב יש לו לדעת בשביל מדעו לכל הפחות קצת יחודו אמת "יחוד "השם "וסוד "הבורא אין כח לדרוש לידע, מה הוא כי לא ראהו כל חי לא מלאך לא שרף ולא נביא כי הכל נברא והוא ברא כל הוא היוצר הוא הבורא הוא אחד ואין שני לו ומי ראהו על כן אין לדמותו לכל דמיון ולכל מראה כי כל דבר שיש לו מראה יש לו גבול וקץ אבל הבורא אין לו קץ לא למעלה ולא למטה ולא לד' רוחות לא ראש ולא סוף לא לחכמתו ולא ליכלתו אך כח מעשיו הגיד לעמו להודיע גבורותיו וכבוד הדר מלכותו הלא בעת אחד וברגע אחד יקראו ויתפללו לפניו כל יצוריו כל אחד ואחד נגע לבבו וצרותיו ועונה לכל אחד וא' ידוע תדע כי, הלא קרוב לכל קוראיו וישמע על כן החכם עיניו בראשו בני שמע לדברי ואל תיגע לחשוב מה הוא כי לא תוכל לידע דבר

מהבורא והוא לא נברא היה הוה יהיה מה דמות תערכו לו אל מי תדמיוני ואשוה כי כל דמות הנוצרים אין ביוצר וכל דמיון הברואים אין בבורא וכל צלם העשויה אין בעושה אם יתקבצו כל הנבראים חכמים נבונים וידועים לא יוכלו לכוין הכל בהויתו על כן ה' שמו אך נבין במדעינו יחד כי יהוד אלקינו יהוד אחר אלקי אברהם אלקי יצחק אלהי יעקב המיוחד לאהבהו נשתחוה לו לעובדו בפחד על כן נפשי אויתיך בלילה זכרתיך על יצופי באשמורות אהגה בך כשבא אברם הוא אברהם כשראה את הפלגה חשב איך היה תחלה טרם כל והוא היה בן מ"ח ועסק ג' שנים לבדו עד שאמר לו הקב"ה עסוק עם שם בן נח בן חכם ישמח אב שבשמים וחשב אברהם מיוצרו אשר יצרו ואיך יצר העולם עד שחשב ועשה ברייתא וקראה ספר יצירה וחקר וראה והבין וחקק וחצב וצירף ויצר וחשב ועלתה בידו לסוף נגלה עליו אדון כל והושיבו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אוהבי ושמו בני וכרת לו ולזרעו ברית עולם והאמין בה' ויחשבה לו צדקה וקרא עליו כבוד ה' בטרם אצרך כבסן ידעתלך ולמד ברייתא הנקראת ספר יצירה ואמר דע וחשוב יצור והעמד דבר על בוריו וחשב ויצר על מכונו כי הוא היוצר ובורא לבדו ואין זולתו ומדתו עשר שאין להם סוף עשר ספירות בלימה בלום לבך מלהרהר בלום פיך מלדבר ואם רץ לבך כוב למקום דע וחשוב שהאדון יחיד והיוצר אחד ואין לו שני ולפני א' מה אתה סופר פי' כשתחשוב בלבבך על בורא עולם היאך חכמתו למעלה למעלה עד אין קץ ועמוק עמוק למטה עד אין סוף בס' יצירה עשר שאין להם סוף עומק ראשית עומק אחרית עומק סוב עומק רע עומק רום עומק תחת עומק מזרח עומק מערב עומק צפון עומק דרום ואדון יחיד אל מלך נאמן מושל בכולן על זה אמר החכם וראיתי את כל מעשה האלקים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אל ישיאך לבך להרהר בעשר ספירות שמניתי רחוק מה שהיה עמוק עמוק מי ימצאנה לבך אל ימהר להוציא דבר אם רץ לבך שוב למקום כהרף עין והשתחוה לו כי הוא אחד ואין שני לו הכנע בשבירת לב לפניו ולפני אחד מה אתה סופר א' היא ראש לכל החשבונות והיא יחידה ולפניה אין מנין והופכת לפניה (א) מן האותיות שהא' פתוחה לימינך וכולן הפוכין לשמאלך ככה לא תדע כלפי אחד להעמיק ראשית לדרוש תחלות היה כל הימים ולהעמיק אחרית יהיה לעולם ולהעמיק טוב שמחשב להיטיב לטובים ולהרע לרעים איך מטיב ואיך מריע איך שוכן בטוב אורך שעורו וכמה גדולה והיאך הוא בעובי הרקיעים ובחושך וכמה תשבחותיו וכבוד על מעלותיו שמסיב ומריע ועת טוב ללדת ועת למות שגוזר על בריותיו וחכמותיו ועסקיו ורום ותחת וד' רוחות וכי אם עד תכלית שדי תמצא הן רעם גבורותיו שיוצא כתיקונו אין אתה יכול לעמוד מי יתבונן הזאת ידעת מני עד אין לך לדרוש אלא

מני שים אדם עלי ארץ כדאיתא בבראשית רבה בגדול ממך אל תדרוש ברחוק ממך אל תחקור במופלא ממך אל תדע במכוסה ממך אל תדרוש במה שהורשית התבינן ואין לך חקרי נסתרות כי אם למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ אמר ר' לוי למה נברא העולם בב' מה ב' סתום מכל צדדין ופתוח מצד אחד כך אין לך רשות לדרוש מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור אמר ר' תנחומא כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלקים לבדך בראת את העולם בראשית ברא אלקים לא בעמל ולא ביגיעה אלא בדבר ה' שמים נעשו. ואמרינן בפ"א דברכות ברכי נפשי את ה' שאמר דוד כנגד הקב"ה והנשמה שדומין בה' דברים זהו ברכי נפשי שדומה להקב"ה הבן בחכמה כי הוא מלא כל ונעלם מעין כל ואינו נראה ואין לו סוף וחכם מאליו ואין דבר נעלם ממנו בקרבך הלא את השמים ואת הארץ אני מלא ותראה שכינתו ברומו של עולם כדאמרינן בחגיגה בפ' אין דורשין (דף יב) ומלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם ובמנחות בפ' הקומץ (דף כט) דבי רב דחטרי לגגי' דחית כלו' דחי ברומו של עולם ובפ' ערבי פסחים (דף קיח) יושב ברומו של עולם כמו נשמה על המוח.

בריש מדרש משלי ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים הוא אלקינו ואין עוד אחר אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאיל הנך, אשכנה באחרית גם שם ידך תקחני. בבראשית רבה אמר ר' אוניא בר סוסיא פעמים שאין העולם ומלואו מחזיק אלהותו ופעמים שהוא מדבר בין שערות ראשו מועט מחזיק את המרובה גושו הנה צמצמן בין בדי ארון הוו יודעין כי אל חי בקרבכם בפ"א דמגילה (דף י) מקום ארון איט מן המדה בריש תורת כהנים את השמים ואת הארץ אני מלא ראה חיבחן של ישראל שגרמו לכבוד המרובה בין שני הכרובים. בבראשית רבה וירא אלקים את כל אשר עשה העליונים והתחתונים בסקירא אחת העוה"ז והפוה"ב קרוב ה' לנשברי לב שויתי ה' לנגדי תפיד בחלום אדבר בו והוא באחד ומיוחד ברא העולם כולו ברצון חפצו נפשו אותה ויעש ולא שלא ברצונו בדבר ה' שמים נעשו הבורא אינו צריך למקום ומכון כי היה קדם כל היות ואין קירות והקורות חוצצין לפניו כי לא היה בורא זיבר שהוא מזיק כנגדו יתברך היוצר ובורא הכל דק מכל דק נפלא ונעלם וחבוי וספון כל דבר בריאה אין שוה לבורא אין שייך בו שיעור וקצב ולא אורך ולא רוחב ולא דמות ולא צורת גולם ולא דיבוק ולא איברים ולא צל ולא אור ולא דמות ולא צורה ולא סיבוב וכפי רצונו משמיע קול לפני כבודו המברך המדמה מצמו כפי צורך השעה יהוד שמו יוד הא וו הא בגמטריא הוא יחיד וכן בא"ת ב"ש מצפ"ץ בגימט' הבורא הוא ההוה בכ"ל הבורא אין לו דמות וצורה ולא מקרה ולא גוף ושתף וסמך ודבק ואין צריך לכלום ולא למעון

ולא למקו' ואין דבוק למקום וממלא כל השמים והארץ והים והאויר וכל העולמים ואיך שייך בו לא עמידה ולא ישיבה ולא הליכה ולא סמיכה והוא חי בכחו ויכלתו כל הימים ואין לו נידטד ולא יגיעה ולא פעולת כל הוא בורא כל בלא יגיעה ובלא עמל כל מיני הנבראים וכל עין לא תשורט ולא שזפנו והוא הבורא כי היה פרם כל מכין וקדם לכל ראשון לכל חי וקים גדול וגבור וטרא מלך מהולל ומשובח ואין בו לא תוספת ולא מעוס ולא חסרון ולא יחרון אין קץ להוויתו החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצת לתבונתו אין מספר לגדולתו אין חקר הבורא רואה את הכל עין רואה ואוזן שומע על כן איזה צנוע הצנוע בבית הכסא כדאמר בפ' הרואה וכששוכב עם אשתו כדאמר בנדה (דף פז) וכשהוא יחיד בבית כר"י בפ' כל כתבי הקדש (דף עז) וכקמחית ביומא (דף מו) זהו והצנע לכת עם אלקיך במופלא ממך אל תחקור אין ך שא עסק בנסתרות זהו כריש ברייתא דס' יצירה האב היוצר על מכונו הוא יוצר ובורא כל לבדו ואין זולתו ובברייתא אחרת אם רץ לבך שוב למקום שכך נאמר והחיות רצוא ושוב פי' כשתחשוב בלבך על בורא עולם מה הוא והיאך חנייתו בכ"מ ומעשיו בלום וסתום פיך מלדבר ולבך מלהרהר הסר המחשבה מלבך יאסרנו לבך למחשבה זאת חושה ומהר ואל תהרהר ושוב לייחוד מקומו של עולם לעבודתו וליראתו כחיות הקודש כשרוצין לזקוף קומתם מיד כופפין מאימתו מאימת שכינה ושבין ומשתחוין כך סבב לבך מלהרהר ועל דבר זה נכרתה ברית שלא לחשוב באלהותו שאין כל חכמים יכולין לידע הצור לחשוב "יוצר "הכל "והוא "הבורא האמן באלהותו כי הוא אחד "יחיד "הבורא "ומראה הכבוד כפי רצונו וחפצו הצורה המופלא מנושאה מוזהרה מוצהרה מובדקה מחושקה ומראה כבוד ה' כאש אוכלת וקראו השכינה ופעמים רואה בלא צורה כי אם אורה בלי ראות לכל יצירה ושומע הדבור ורואה החזון מראה מופלאה ויאמר ראיתי את ה' את לרבות כבודו וכפי הנראה לעין כבודו גדלו גדול אדונינו ור"ב כ"ח בגימטריא רל"ו כי רל"ו אלפים רבבות פרסאות הוא והפרסא אלף אלפים באמה שלו והאמה ארוכה זרזות וטופח וזרת כמלא העולם ושמים בזרת תכן ומזרוע לזרוע ע"ז אלפים רבבות פרסאות תנו עוז לאלהים על ישראל גאותו הפרסא ד' אלפים אמה והאמה ד' זרזות וכפי חפץ הבורא מראה הכבוד ומשה ראה יותר מן הזוהר הגדול משאר נביאים ובתוך מראה דמימות ביד הנביאים אדמה כפי נהוג קדושתו ומראה דמיונו כחפץ גזירותיו פעמים דמות אדם ופעמים דמות אחר כפי חפצו מראה מכבודו כצבאות חיילות דבוקים יחד ה' צבאות ופעמים גופין מוחלקים ה' אלהי צבאות ופעמים בני אלקים נקראים ופעמים עירין קדישין והדיבור בא כמפי הכבוד הגדול הזהר פן תכזב עליו השמר לך ושמור נפשך מאד פן תחטיא

את בשרך לומר עליו חליקת אברים מה דמות תערכו לו כי לא ראיתם כל תמונה ומה שכתוב ויראו את אלקי ישראל הכבוד ראו וכבוד למעלה ההוד הגדולה לא חזוהו ואין עין יכולה לראותו שאם יהרהר קצת מיד מת וכל הנביאים מראה באספקלריא שאינה מאירה בדמות כמו זקן רואה הנמוך כגבוה והאחת כשתים זהו אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע כמו מראה ומשה ראה יותר הבוהק אבל כלפי למעלה לא ניתן לו רשות לראות ובמדרש ויקרא רבה כל הנביאים ראו מתוך ט' מראות ומשה רבינו מתוך אחת רבנן אמרין כל הנביאים ראו מתוך איספקלריא מלוכלכת ומשה רבינו ראה מתוך איספקלריא מצוחצחת ותמונת ה' הביט. בפ"א דברכות מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף הנשמה רואה ואינה נראית ומנין שהקב"ה מניח תפילין פי' מראה מכבודו באובנתא דליבא וירא יעקב כי יש שבר במצרים ולבו ראה הרבה ויעבור ה' על פניו מתוך כבודו ראה כשנתעטף כשליח ציבור ור' ישמעאל ראה אכתריאל יה ה' צבאות בראיית הלב כמיכה וכישעיהו אבל משה ראה כבונת הלב באור צח בספרי פה אל פה אדבר בו במראה ולא זה במראה הדבור כי לא יראני האדם וחי ר"ע אומר כמשמעו וחי אלו מלאכי השרת וחיות הקודש. ר"א אומר וחי אינו רואה אבל רואה בשעת מיתה לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה. ובספרי בתחילתו וחי בחייהן אינן רואין אבל רואין הן בשעת מיתתן ר"ע אומר וחי חיות הנושאות את הכסא אינן רואות את הכבוד אמר ר"ש בן יוחי אף מלאכי השרת שחייהן חיי עולם אינן רואין את הכבוד כי בשעת מיתה פוקח עיניו ונותן רשות לעין לראות הוד שכינתו היאך ממלא את כל העולם כולו ויושב ודן את החולה כדאיתא בשבת (דף י"ב) ובנדרים (דף מ) והיינו כל העובר עבירה בסתר כאלו דוחק רגלי השכינה בפ"א דקדושין (דף מ) ובחגיגה פרק אין דורשין (דף טז) אפי' סנדלפון שקושר כתרים לקונו אינו יודע מקומו ברוך כבוד ה' ממקומו במקומו לא נאמר מכלל שאינן יודעין מקומו כל שלא חס על כבוד קונו המסתכל בקשת מראה הכבוד סביבו כמראה הקשת ומה שאמר דמות כבוד ה' ולא שיש לו פרצוף אלא שלא יתבהל הנביא כי לא ראיתם כל תמונה תמונה בגי' פרצו"ף אד"ם כמה דמיונות ראו בסיני פנים בפנים בפסקתא הבורא אין לו כנוי אלא ברצון נפשו הן הראנו ה' אלהינו את כבודו כי אלהים קדושים הוא כי ה' אלהיך אש אכלה הוא. באלפא ביתא דר"ע קרוב ה' לנשברי לב שכל שבורי לב חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שמרוחקין מן השכינה ל"ו אלפים רבבות פרסאות שרפים עומדים ממעל לו והנביאים רואין מתוך הדיבור המראה ודבר מה יראני ושמואל ירא מהגיד המראה אל עלי ה' במראה אליו אתודע כרובים בגי' מרא"ה כבו"ד. במדרש תדשא שנים כרובים כנגד ה' אלהים יהוד

שמו משמעותו היה הוה ועתיד להיות ליראה את הש"ם הנכבד בגי' ליראה ד' אותיות ומהללים לשם תפארתך בגי' ארבע האותיות יהוה באת בש מצפץ מצפץ בגי' ברחמים יהוד זו מדת הרחמים ה' ה' אל רחום וחנון יוד ה"א ו"ו ה"א אלף דלת נון יוד בגי' זה הוא הרחמנות ד"א בגי' את"ה בעוה"ז ובעוה"ב אלהים בגי' זה דיין אלהינו בגי' הדן יחידי דעו כי ה' הוא האלהים אלהים במלוי אלף למד הי יוד מם כמו באת בש השם מצפץ אהיה אשר אהיה כמו אהיה בכל ע"ת ד"א בכל צרה ה' עמכם ודאי כמו אהיה באת בש אהיה באת בש ודאי שמן תורק שמך כמו ד' אותיות שמך וכל השמות יוצאין משם הנכבד ב"ה וב"ש ספר המרכבה וספר מעשה בראשית וס' יצירה וס' שמות וס' הכבוד אין לכתוב בס' הזה וסודות חמשים שערי בינה ואלפא ביתא יהיה לך לבדוך סוד ה' ליראיו ואת ישרים סודו הזהירנו הבורא ליחדו פעמים ה' אלקינו ה' אחד בקבלת הלב האמנתו ולא בשמיעת האוזן בכיון נקבלהו באלוה זה אלקינו ולהאמין שהוא אחד ויחוד שמו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים וגו' הוא קדמון וחי לעולמים ואין לו שותף והוא אחד ואין לדמותו אל דמות וצורה ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ומה דמות תערכו לו ומשמותיו ומשבחיו ומעשיו נוכל לידע כי אין כמוהו ב"ה וב"ש.

קדש עצמך במותר לך ובכל דבר וטוב לך כמו בפ' אלו טריפות (דף מד) איזהו חכם הרואה טריפה לעצמו ובמס' יו"ט בר"ג שמחמיר לעצמו ומיקל לאחרים ואמרי' בכל דוכתי אדם חשוב שאני וכן יפת תואר לא דברה תורה אלא כנגד היצר כדאמרינן בפ"א דקדושין (דף כא) ונענש דוד באבשלום כדאמרי' בסנהדרין (דף כא) אמאי לא דרשת סמוכין קדש עצמך במותר לך וזהו ויותר מהמה בני הזהר. אל תשבע שבועת אמת בויקרא רבה ר' יונה אמר אפי' על האמת וכן אוכלי טהרות כמו במס' חגיגה (דף יח) בגדי עם הארץ מדרס לפרושין בגדי פרושין מדרס לאוכלי תרומה. ובמס' נדה חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן כי מיום רביעי ואילך פן יולידו בשבת וכן ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה וכן ייחוד דפנויה שגזרו סנהדרין ובפ' בתרא דקדושין (דף עא) ובע"ז (דף לו) וכן הרחק מפתח ביתה וכן בע"ז (דף כ) ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אפי' בפנויה וכן בפ"ב דשחיטת חולין (דף לז) גבי יחזקאל שלא אכל כל ימיו בשר כוס כוס מעולם אע"פ שמסוכנת מותרת וכן לא הרהרתי ביום אפי' על אשתי שלא אבא לידי קרי בלילה בתנחומא ותצא דינה בת לאה שנו רבותי' לא תצא אשה בכבול לרשות הרבים אמרו אפי' בחול אינה יוצאה לרשות הרבים מפני שהעם מסתכלין בה שלא ניתן תכשיטין לאשה אלא להתקשט בתוך ביתה שאין נותנין פירצה

לפני הכשר ברית כרתי לעיני וגו' על אחת כמה וכמה כל עיקר לא היה מסתכל באשת איש לכך כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה אמר רבי לוי זוכה לכהנים לובשים בגדי כהונה גדולה ועשית משבצות זהב ואמר בפ' ד' דנדרים (דף כ) כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה כדי שלא יתן עיניו באחרת אעפ"כ ישמש פנים כנגד פנים שהאשה נהנית בין שדי ילין ואהבת לרעך כמוך בפרק בתרא דמגילה (דף כח) לא הקפדתי בתוך ביתי וכן לא השתנתי במקום שהתפללתי והרבה פרישות תני סיעות בני אדם המהלכין בדרך ופגעו בהם לסטים ואמרו תנו לנו א' או נוהרג כלכם יהרגו כלם ייחדו להם אחד ימסרו אותו ואל יהרגו כלם עולא בר קושר תבעתיה מלכתא ערק ואזל ללוד גבי ר"י בן לוי אתון ואוקפן מדינתא אמרין אי לא יהביתון לי נחרב מדינתא סלק רבי יהושע בן לוי ויהב להון הוה אליהו זכור לטוב מתגלי עלוי לא אתגלי עלוי צם כמה יומין ואתגלי עליה אמר למסורות אנא מתגלי א"ל ולא משנה עשיתי א"ל ולא משנת חסידים הרי חסיד יש לו להניח אף דבר המותר ר' אבא בר' זבינה הוה מחייט גבי חד ארמאי ברומי אייתי ליה נבילה אמר ליה אכול ואי לא קטלינא לך אמר ליה אי בעית מקטל קטול ירושלמי דנדרים פ' קונם ר' יונתן הוה ציים כל ערובות ריש שתא ר' אבא ציים כל ערובת שבת ר' זעירא אמר תלת מאוון צומין אית דאמר תשע מאוון לא חש על מגילת תענית לא ידע ואשם ונשא עונו ר' יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שאינו יודע על אחת כמה וכמה מי שבא לידו עסק עבירה וידע ואם כך ענש מי שבא לידו ספק עבירה על אחת כמה וכמה ישלם שכר מי שבא לידו ספק מצוה ר' מנחם בר' יוסי אומר הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש מביא מעילה וחומש ומביא אשם בשתי סלעים צא וחשוב כמה פרוטות בשני סלעים קרוב לאלפים א"כ ענש הכתוב את השוגג על אחת כמה וכמה שהוא משלם שכר לעושי את המצוה ר"י אומר אם בא נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה שעה אחת ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות אם מדת הפורענות מועטת כך מדה טובה השב מן הפגולים ומן הנותרות והמתענה ביום הכפורים על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות ר"ע אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת אם מתקיים עדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה אלא להביא את השלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו אם כך ענש הכתוב את הנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה רבי אומר הרי הוא או' ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים וגו' ואם הכתוב ענש למי שבא לו ספק נפש אמור

מעתה המגבה את הצדקות והמפרנס את העניים והגומל חסדים עאכ"ו שתנתן לו נפשו ר' אלעזר בן עזריה אומר הרי הוא אומר כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדה למען יברכך קבע הכתוב ברכה למי שבא לידו מצוה בלא יודע אמור מעתה סלע היתה צרורה לו בכנפיו ונפלה לו ומצאה עני הלך ונתפרנס בה הרי הכתוב קבע לו ברכה ר"ש אומר מי גם בכם ויסגור דלתים ולא תאירו מזבחי חנם שני דברים משמשין את הגוף ואין נמנעין לעשותן ואין נוטלין עליהן שכר ומה דברים שאין נוטלין שכר לא עשיתם עמי חנם. עאכ"ו דברים שנוטלין עליהם שכר ביומא (דף כח) והתקדשתם והייתם קדושים אם מקדש עצמו מלמטה מקדשים אותו מלמעלה.
סליק הלכות חסידות:

הלכות תשובה

אשרי האיש יהגה בו תמיד ויזכה לזה ולבא.

א

הלכות תשובה תשובה קדמה לעולם כדמייתי לה בנדרים בפ' אין בין המודר (דף לט) תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן התורה והתשובה וג"ע וגיהנם וכסא הכבוד ב"ה ושמו של משיח וכן בב"ר ובתרגום סוראי התורה קדמה ואחריו כסא הכבוד ג"ע מימינו וגיהנם משמאלו והתשובה ממוצעת בין ג"ע לגיהנם זכה נכנס בגן לא זכה נכנס ונידון בגיהנם בברכות בשלהי אין עומדין (דף לד) אמר ר' אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורין אין עומדין שנא' שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק בריאשא והדר לקרוב ואמרינן בפ' ב' דיומא (דף פו) שאל ר' מתיה בן חרש את ר' אלעזר בן עזריה ברומי שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש א"ל שלשה הם ותשובה עם כל אחד ואחד עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה מוחלין לו מיד שנא' שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה התשובה תולה ויו"הכ מכפר שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם עבר אדם על חייבי כריתות ועל חייבי מיתות ב"ד ועשה תשובה התשובה ויוה"כ תולין וייסורין ממרקין שנא' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אבל מי שיש בידו חלול השם אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולם תולים ומיתה ממרקת שנא' ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון היכי דמי בעל תשובה כגון שבא דבר עבירה לידו ופירש ממנה מחוי רב יהודה באותו מקום ובאותו הפרק ובאותה אשה ואפרש לך בקיצור סדרי תשובה ג' ענייני עבירות הם והד' תשובה עם כל

אחד ואחד לכך רמז בתורה ג' פעמים תשובה באתם נצבים והרביעי בואתחנן בנביאים ביחזקאל ג' פעמים אם ישמעו ויחדלו והד' השומע ישמע והחדל יחדל בכתובים ג' שמירות בתורה הביננ ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד זכרתי בלילה שמך ה' וגו' והרביעית פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתיך וכן אומר בחול ג' פעמים ביום והוא רחום יכפר עון אחד בזמירות והוא רחום יכפר עון ואתה ה' לא תכלא וא' קודם תהלה לדוד וא' במעריב קודם ברכו והרביעי בסדר קדושה קדושה ג"פ בבקר ואחד במנחה וד' ענייני תשובה הם תשובת הבאה תשובת הגדר תשובת המשקל תשובת הכתוב וג' עניני תשובה מצויין אבל תשובה הבאה אינה מצויה.

ב

תשובת הבאה אם חטא באשת איש ובאתה אותה האשה לידו והיה יכול לחטא כמו בראשונה ומונע ואינו חוטא זהו זכור בוראך בימי בחורותיך בפ"א דע"ז (דף יט) אשרי איש ירא ה' אמר רב עמרם אמר רב אשרי מי שעשה תשובה כשהוא איש ר"י בן לוי אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כשהוא איש ועיקר התשובה שמתודה שנא' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא והתוודו את חטאתם אשר עשו וכתיב והתודה אשר חטא עליה יעזוב רשע דרכו ואיש און וגו' שאם מתודה ואינו מתחרט בלבו זהו טובל ושרץ בידו כדאמרינן בפ"ג דברכות (דף כג) בפסוק כי אינם יודעים לעשות רע ובפ"א דזבחים (דף ז) אמר רבא עולה דורון היא היכי דמי אי דליכא תשובה זבח רשעים תועבה ואי עשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו אלא ש"מ דורון היא הרי אם לא עשה תשובה הקרבן זבח תועבה כך וידוי בלא חרטה על כן כשמתודה בבכי בכוון הלב אז יש לו כפרה. כדאמר בפ"א דחגיגה (ד' ה). העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו דכתיב ולא יראוני הא יראוני מוחלין לו.

ג

פנויה נדה עריות נפשו של אדם מחמדתן בין בפניו בין שלא בפניו אם לבו השיאו לבוא על פנויה בתולה או אלמנה בין כדרכה בין שלא כדרכה וחושב בלבו מה חטא באשה פנויה יתן אל לבו תבונה כשיבא עליה הלא לא טבלה וכל אשה היא רואה נדה אם כן בא על נדה שהיא בכרת.

ד

תשובת הבאה אם זאת האשה היתה מרוצה לו בביאה ולבו בוער בחשק אהבה עליה והיה יכול לבא עליה ושובר ומנתק מורשי לבבו ומתאפק ועוצר לבו מלבא עליה או על

אשה אחרת שהיתה נשמעת לו והיא נתיחדה עמו ומתחרט ואינו חוטא ומונע תאותו זו היא תשובת הבאה

ה

תשובת הגדר לא יראה שחוק נשים ובתולות שנה או שנתים או יותר ולא יראה פני אשה ולא בחזה ולא כנגד דדיה ולא כנגד ערותה אפי' באשתו נדה בעוד שלא טבלה ולא ירחץ ולא יאכל מאכל חם ולא דבר שמביא תאוה יתרחק עצמו ולא יראה בהמות וחיה ועוף בשעה שנזקקין זה לזה פן יתאוה לעבירה.

ו

תשובת המשקל כפי הנאה שנהנה בנשיקה ובמשמוש ובהראה יש לו להצטער בדאגת הלב ויתענה לכל הפחות מ' יום ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בלילה שיש לו להתענות למחר ולא בלילה לאחר תעניתו ויצטער בשכיבתו יומם ולילה לשקול הצער כנגד חשק ונשק התאוה אשר נהנה

ז

תשובת הכתוב הנה כרת היה חייב בביאתו שבא על נדה בעוד שלא טבלה על כן ישכב בקושי על הארץ או על דף וילבש שחורים וילקה ויתענה לא פחות מן מ' יום ויתוודה בכל יום ג"פ בבכיית הלב ובדמע ולא ירגיל לילך בשחקות נשים ולפום צערא אגרא וטוב לו.

ח

ארוסה אם חטא בנערה המאורסה שכב עמה שהוא בסקילה או באשת איש שהוא בחנק או בכל העריות בין כדרכה שלא בין כדרכה אם הערה בה בהכנסת עטרה בערוה הרי זה נהנה מה שנתרצה לטעום מים גנובים בחשק אהבים ואסרה בביאתה על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון

ט

תשובת הגדר יגדור עצמו מלראות נשים ולא בתכשיטיהן בין הם עליהם בין אינן עליהן ולא יראה במקום שהנשים שוחקות ולא בתולות ולא ישמע קול ניגונין בכיון ולא יריח מבשמים שעליה וירחיק מלילך אצל אשה ולא ישמע שום דבר חשק תאוה ולא ירמוז לשום אשה בעיניו ולא יקרוץ באצבעותיו ולא בשפתיו ואף לאשתו נדה בעוד שלא טבלה ולא יתייחד עם שום ערוה ולא ישכב אפי' עם אשתו טהורה בגנות או בחצרות ואין לו לדוש באשתו מבפני' ולזרות מבחוץ ולא יהיה עסקו עם הנשים כלל ולא יקל ראשו.

י

תשובת המשקל יש לו לשקול צערו כנגד הנאתו שנהנה בה ושנה שלימה אסור לאכול בשר ולשתות יין לבד משבתות וימים טובים ופורים ולא יאכל לחם חם ולא ירחץ כי אם בימים טובים מעט ולא ילך לראות בשום שחוק כי אם ילך לנשואין בשעת הברכה ולא יעדן עצמו בשום דבר וילקה בכל יום וישכב על דף אחד בלא כר כי אם בשבת וביום טוב על תבן או על קש וכר בראשו ויסיר רוח הבהמיו' שבו חומר התאוה וחיי צער יחיה ושק על בשרו ולא ידבר מעניין התאוה חשקים ונשוקים ומשמושים ומיני אהבות וחשק או חמודים.

יא

תשובת הכתוב הבא על אשת איש שהוא במיתה יסבול צער קשה כמיתה ישב בקרח או בשלב בכל יום שעה אחת בכל יום פעם אחת או פעמיים ובימות החמה יושב לפני זבובים או לפני גמלים או לפני דבורים או יסבול יסורין הקשין לו כמות ואין לו להשתמש באשה כי אם באשתו הטהורה ויש לו להתוודות בכל יום ויום בבכי ואנחה ובכל מיני סיגוף וצער מאחר שאסרה על בעלה אבל אם אנסה שלא אסרה די לו כמו בעריות או כריתות אחרות שעבר עליהם ילקה ויתענה מ' יום רצופין וישכב על הארץ ולא ירחץ ולא יתענג ולא ילך בשחקו' ובטיולים.

יב

הבא על בת נכר על כותית חייב להתענו' וללקות מלהיות קשור עמה כאש לא נופח ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ירחוץ לכל הפחות מ' יום עד ישוב חרון אף ה' ממנו. וכן הבא על שפחה כנענית יתענה ולא ירחץ מ' יום ויתענה שני וחמישי וכן אם רבע בהמה או חיה או עוף יתענה ולא ירחץ עד ישוב בתשובה שלמה ולא יראה לא עוף ולא בהמה וחיה כשנזקקין יחד זה לזה.

יג

המנשק נשים ומחבקן ומשמשן בלא שכיבה יתענה שני וחמישי ושני ולא יעשה עוד ויתרחק מפתח ביתה פן יבא לידי עבירה.

יד

הבא על אשתו נדה יתענה מ' יום רצופין וילקה בכל יום ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא יאכל מאכל חם ולא ירחץ באותן הימים. אדם שבא על ערוה או על אשתו נדה יש לו לישב במים קרים בקרח כשיעור צליית ביצה וגומעה לא פחות מג' ימים ולא יותר מן מ' יום ובכל יום יתודה עונו בין מתענה ובין אינו מתענה. ואם חיבק אשתו נדה או

נשקה או חיכך אברו על בשרה יש לו להתענות ולהתוודות. מותר לאדם להתיחד עם אשתו נדה בחדר אחד כדאמרינן בסנהדרין (ד' לז) סוגה בשושנים. ובעירובין בפ' הדר רק לא ידבר עמה דברי תפלות ולא יחבקנה ולא ימשמשנה ולא ינשקנה ולא יאכל עמה ולא ישתה עמה עד שתטבול במים ולאחר טבילתה ישמחנה ויחבקנה וינשקנה ויקדש עצמו מתשמיש המטה ולא ינבל פיו ולא יראה בה דבר מגונה אך ישעשע במשמושי' ובכל מיני חיבוק למלאות תאוותו ותאוותה שלא יהרהר באחרת כי אם עליה כי היא אשת חיקו ויראה לה חיבות ואהבות.

טו

גנב או גזל ומתחרט ישיב למי שגנב או ליורשיו הכל והשיב את הגזילה אשר גזל וילקה ויתענה ויתאנח ויתחרט ויתודה ואם יבא לידו ממון חבירו והיה יכול לגנוב ומונע ומתרחק מלילך אצל ממון חבירו וירבה בצדקות ויבקש מחילה מן הנגזל ואם אין לו יורשים לנגזל או כי אינו מכירם יתן לבית דין מה שגנב או מה שגזל וילקה ויתודה.

טז

המצער את חבירו בין בדברים בין בממון בין בחבלה בין בהכאה בין באונאת דברים אין כפרה אם לא ירצה את חבירו וימחול לו כדאמרינן בבבא קמא בפ' החובל (ד' צט) החובל בחבירו אפי' נתן לו כל ממון שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה אמר ר' יצחק המקניט את חבירו אפי' בדברים צריך לפייסו וירבה עליו ריעים ואמר בפ' בתרא דיומא (ד פ"ה) א"ר אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם להקב"ה יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו. בתורת כהנים על לשון הרע נגעים באים ומה מרים שלא בפני משה דברה כך המדבר גנאי על חבירו בפניו על אחת כמה וכמה השמר בנגע צרעת זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים על כל עבירה היה לו להתענות וללקות כ"ש על חייבי מיתות ב"ד ועל חייבי כריתות כ"ש על לא תשא את שם וכ"ש על חילול השם גנב או גזל או לקח ריבית הרי עבר על לאו יש לו להשיב הגזילה כולה או הגניבה והריבית ויבקש ממנו מחילה וילקה על לאו ויתענה ויתודה וישמר שלא יקבל פקדונות ולא לילך על ממון חבירו. כי גזל נפשו של אדם חומדתו ע"כ יתרחק מהן ויעשה ג"ח בין בגופו בין בממונו ויותר ממה שיש לו ואם החזיר הריבית וילק' ויתוודה ויתענה וישמור עצמו מכל מיני ריבית ומאבק ריבית ומריבית דברים ואם היה יכול להתפרנס בלא ריבית אפי' מן הא"י לא יקח שנה אחת ולא ישב במקו' שמדברים ענייני ריבית כי המלוה בריבית אינו חי לעתיד כדאמר בתנחומא אם כסף תלוה את עמי. ואמ' בפ' איזהו נשך (ד' עא)

בעלי ריבית מתמוטטין על כן מכל הערמת ריבית לא יהא עסק וישוב בתשובה. הכה את חבירו עבר בלאו יבקש ממנו מחילה ואחר כך יתוודה שחטא והכהו ויתענה ולא יעשה עוד. ויתחרט על פשעיו ולא יגביה ידו על חבירו עוד כי נקרא רשע ויאמר לרשע למה תכה רעך רב הונא קץ ידא כדאמר בסנהדרין בפ"ד מיתו' (ד' נח) הסוטר לועו של חבירו כאלו סוטר כנגד השכינה המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע ונקרא חוטא רב הונא אמר תקצץ ידו ואם הכהו אע"פ שאין דנין בבבל כדאמרינן בפרק החובל (ד' פא) טוב שיתן לו את ממונו וגם ירצה אותו לבקש מחילה ולוקה כי עבר על לאו פן יוסיף להכותו ויתענה ואם ביישו בדברים עבר על לאו לא תונו איש את עמיתו היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשוני' כדאמרינן בבבא מציעא בפ' הזהב (ד' נח) יש אונאה בדברי' גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך ועוד זה בגופו וזה בממונו זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון כל המלבין פני חברו ברבים כאלו שופך דמים דאזיל סומקא ואתי חיורא המלבין פני חבירו ברבי' או מכנה לו שם ואע"ג דדש ביה אין מעלין אותו מגיהנ' שערי אונאת דברים לא ננעלו על כן צריך לבקש מחילה ממנו ויתענה ולוקה ואם יאמר לו למאנה בדברים ישתוק ישמע חרפתו ואין משיב ויזהר באונאת אשתו ויכבדנה יותר מגופו והמאנה את הנר עובר בג' לאוין בפ' בתרא דיומא (דף פז) כל המקניט את חבירו אפי' בדברים צריך לפייסו ואם ממון יש לו בידו התר פיסת יד ואם לאו ירבה עליו ריעים ואם מת מביא י' בני אדם ומעמידן על קברו ואו' חטאתי לה' אלקי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו והמעבי' על מדותיו מעבירי' לו על כל פשעיו.

יז

ענייני תשובה וודויין

ביומא בפ' אמר להם הממונה (ד' לו) והתודה עליו את כל עונות בני ישראל כיצד מתודה או' חטאתי עויתי פשעתי אמר רבה בר שמואל הלכה כדברי חכמים חטא זו שגגה ונפש כי תחטא בשגגה עון זה זדון ונהנה כגו' ניאוף או אכל איסור וכה"א הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, פשע זה מרד ואינו נהנה כגון מוציא בשבת או מבעיר וכה"א מלך מואב פשע בי. ושחט אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר ושחט ביום הכפורים מתודה על הפר פעמים עונו ועון ביתו ועון כהנים ועל שעיר המשתלח עון כל ישראל ואמר בפ' בתרא דיומא (דף פו) ערב יום הכיפורים צריך שיתודה קודם אכילה ושתייה שמא תטרף דעתו עליו ואע"פ שהתוודה בערבית עם חשיכה יתודה בשחרית יתודה במוסף במוסף יתודה במנחה במנחה יתודה בנעילה וצריך אדם לפרט את החטא

עבירות שהתוודה ביום הכיפורים זה אפי' לא שנה בהם צריך שיתודה ביום הכפורים אחר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד דקיימא לן כר"א בן יעקב דמשנתו קב ונקי וקיימא לן כבר המדורי.

יח

עיקר ווידוי אבל אנחנו חטאנו אשמנו בגדנו גזלנו דברנו דופי עד ומשפטיך לא שוה לנו עברנו על מ"ע עברנו על מצות ל"ת עברנו על חייבי כריתות עברנו על חייבי מיתות ב"ד עברנו על תורה שבכתב עברנו על תורה שבעל פה שכחנו שמך הגדול שכחנו מלכותך ויראתך ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. ירושלמי כיצד מתוודה ר' ברכיה בשם ר' אבא בר אבינא רבון העולמים הרע בעיניך עשיתי ובדרך רע הייתי עומד ושוב איני עושה כן יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתכפר לנו על כל פשעינו ותמחול ותסלח לכל חטאתינו. בפסיקתא רבתי בפ' רני ושמחי אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו ואודיע אתכם צדקתן של בני שאני טעמתים בעולם כמה צרות וייסורין הבאתי עליהם בכל דור ודור ובכל שעה לא בעטו בי אלא קוראין את עצמן רשעים וקוראין אותי צדיק והן אומרים בלשון הזה אבל אנחנו חטאנו העוינו והרשענו ומשפטיך הטובים לא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואנחנו הרשענו לכך מקלס שלמה את כנסת ישראל אשת חיל מי ימצא לכך נאמר אם חומה היא. בפ' בתרא דיומא (דף פו) תשובה מכפר על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה ועל החמורות חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד ולא תשא עמהם וכל דדמי ליה תשובה תולה עד יום הכפורים ויכפר האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר. במדרש הרנינו שובה ישראל עד ה' כל מה שברא הקב"ה לא נשבע אלא על התשובה חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע אמר הקב"ה לישראל מתביישים אתם לעשות תשובה הנני שב ראשון כה אמר ה' הנני שב ומה מי שאין לו חטא ולא סרחון ח"ו אומר אני שב בני אדם על אכ"ו שצריכין לעשות תשובה שלימה ואף העבירות שעשה מתחלה אינן נזכרין שנאמר לא תזכרנה הראשונות לא תעלינה על לב ומבשר ות שלום שנא' שלום שלום לרחוק ולקרוב רחוק שנתקרב שובה עד ה' שהוא במדת הרחמים ובדברים מתקבל קחו עמכם דברים ולא עוד אלא הולך ריקם ומחזיר מלא ואמר כל תשא עון וקח טוב.

יט

דרש רבינו כמה גדול כחה של תשובה כיון שאדם מחשב בלבו לעשות תשובה מיד עולה ועומדת לפני כסא הכבוד שובה ישראל עד ה' אלקיך אמר הקב"ה אפי' יש בכם עבירות

עד ה' עד כסא הכבוד שובה ישראל ובפ' בתרא דיומא (דף פו) גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם [שנא' ארפא משובתך ומגעת עד כסא הכבוד ומקרבת את הגאולה ובא לציון גואל ולשבי פשע ומקרבת הישועה שמרו משפט ועשו צדקה וזדונות נעשות כשגגות שובה ישראל כי כשלת בעונך ונעשים לו כזכיות ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה ומאריכין ימיו ושנותיו חיה יחיה אדם חוטא הקב"ה מתפייס בדברים קחו עמכם דברים ושובו ומחזיק לו טובה וקח טוב וכאלו הקריב פרי נדבה ונשלמה פרים שפתינו אהבם נדבה ובמס' תענית בפ' סדר תעניות כיצד (דף טז) לא נאמר באנשי נינוה וירא אלקים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלקים את מעשיהם כי שבו מדרכיהם הרעה ובקבלה הוא אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' ובפסיקתא שובה אמר ר"י בן לוי אם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעים על בניכם ועל בנותיכם למה כי חנון ורחום הוא "בני לדברי הקשיבה הט לבך לדרכי התשובה "אין אמונה כאמונת אל אחד "אין לקח כלמד טוב "אין "עטרה כעטרת ענוה "אין "זירוז כזירוז החבורה "אין רנן כרנן רוחה "אין "הדור כהדר ההגיון "אין קצינות כקיום קריעה "אין טכס כטכס טובה אין "נהוג כנהוג נעימה "אין "חמוד כחמוד חסידות "אין ז"הור כזיהור זמרים "אין קדוש כקדוש קרבן "אין מעלה כתשובה "אין טובה כקשיבה.

כ

זאת תורת השב בכל לבו ובכל נפשו ובא לידבק בבוראו כל אדם יחשוב בלבבו ונקדשתי בתוך בני ישראל אם היה בשעת הגזירה היה לו ליהרג ולשמוד נפשו בייסורין קשין עבור בוראו יאמר אל לבו וכי אין לי לעצור רוחי שעה קלה עבור בוראי וכי יש לי ליהנות שעה קטנה בנאוף בטנוף אלמד לעיני מלהסתכל פני אשה כי אש היא אם אדם שומר עצמו מניאוף פעמים עבור השם ופעמים עבור כבודו שלא יאמרו נואף הוא ומשחית נפשו הוא יעשנה אין זה עובד בוראו באמ' אבל אם מונע עצמו במקום שאין בושת כי הכל רואים פני נשים והוא אינו עושה זהו עבודת היוצר באמת ויש לו לאדם להמנע מכל מה שהגוף נהנה בהם ע"י נשים מלראותם מליגע בהם ומלישב אצלם ומלראות בגדיה החמודות ולא לשמוע קול דבורה בניגונה ומלדבר עמה בין אשת איש בין פנויה חוץ מאשתו ישמח בה כשהיא טהורה בכל חשק לבו מי שהשחית זרע בחשק תאותו יתענה מ' יום וישמור נפשו ולא יראה פני אשה ולא בבגדיה השטוחין על הכותל ולא להריח בבשמים אשר עליה ולא לעמוד במטה שאיש ואשתו שכבו שם והוא כאלו עומד בכריסה של אשה ומכל ייחוד כי המסתכל במלבושיה ורואה בפניה ובחזה שלה בבליטת דדיה ובמקום התורפה ורוח זנונים יכנס בלבו להתעותו ונהנה נפשו בעודו יושב אצלה ונכנס חדותה

בלבו ובלב האשה ומתמלאים הרהורין ונדון לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעליו ויש לאדם למנוע מכל דברים המביאין לידי קרי כדכתיב זנות יין ותירוש יקח לב אש היא עד אבדון תאכל מים גנובים ימתקו וסופו ירד לגיהנם באש לא נופח על כן ימהר ויחיש מלחשוב הרהורי נשים כי אם על אשת חיקו ישמח ויגל בה באהבה בכל עת שחפץ כי היא שומרתו מן החטא ע"כ על כל חשק חפצו בה לאהבה ולכבדה אז ימצא תאות לבו בה ומזכתו לזה ולבא.

כא

תפלת השב בכל כוחו רבון העולמים אתה הוא בעל הרחמים ה' אלהינו ואלהי אבותינו בושתי לדבר לפניך אמנם אנכי חטאתי לך הרעותי מדרך טובה נטיתי עברתי על מצותיך זכרתי שמך לרצותך רשעתי ויושר העויתי כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד ואני דומע בדמע לבי פלגי מים ירדו עיני אשר לא שמרתי תורתך צער ומצוקות לבבי הרחיבו ואתנה לבושי שק כי אוריד עדיי ממני ואתוודה לפניך בצוק צרת לבי כי עונותי עברו ראשי אתאונן על חטאותי וכאשר ידמע יאמר במר דמעותי יכבה חרון אפך כבה בדם לבי הנמס כבה אש קדחתי באפך ותשובת חרטותי ישיבו אפך ממני ונוזלי דמעותי יחשבו כניסוך יין ומים ומשמן בשרי כחלבים ואמורים ודמי הנחסר כאלו נזרק על גבי המזבח וקול אנחותי כקול שירי הלוים וקול גניחותי כקול תופים וכנורות ושבירת לבי כשברים ותרועות שופרות וניתוק מורשי לבבי כנימי כנור ועוגב וחלישת איברי כעריכת איברים ופדרים ושפיכת נפשי כמים ימחו פשעי ובדם לבי תמחה עונותי ובליחלוח גופי יכבו חטאתי ובודוי אשם נפשי יחוורו אשמותי וניב שפתי והגיון לבבי יתכפרו רעיוני והרהורי וקריעת לבבי יקרעו כל ספרי עונותי ורוב נהמותי המה ינחמוך וחנינותי יגלגלו מדת רחמיך לחוננני ותפלתי קבל עם תפלת בניך בני בחוניך יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

כב

מחשבת השבים בני שמע לעצתי אהבתיך בני שוב נא בתשובה לאהבה את ה' אלקיך ליראה אותו עשה זאת בני והנצל ושוב לאביך זכור בוראך אשר בראך רוח זנונים הסר מקרבך בכל דרכך דעהו תשוב אל אביך קנך בכל לב ושמח אשר ייסרך כדי לכפר עוניך כי כל שזכיותיו מרובים מעונותיו מריעין לו בעוה"ז לשלם לו מעשיו ודומה לו כמי שצרף את התורה אשריהם הצדיקים שנפרעין מהן על עבירה קלה שעושין בעוה"ז ומריעין להם בזה העולם זהו ואין עול וכיראתך עברתך פגעת זה שעושה צדקה החזק במוסר אל תרף וברך אלקים שופט בכל עת אשר אוהבך ומייסרך אורח חיים תוכחת

מוסר ויהי עונותיך נגדך תמיד ותתבייש ממעשיך ותתלבן מצואתיך ותטבול במקוה ישראל ה' אשריך מי הוא מטהרך ומי הוא מקורך ומי בארך תשא לבבך אל בוראך כי ידו שטוחה ופרוסה לקראתך הכון לבך שלם אל בוחן לבך וכליותיך ושא עיניך השמימה ויאר פניו אליך בשמחה הדבק באהבתו וביראתו כי הוא אלהיך ומלך עולם אל תהי להוט אחר גרונך כי על כן נענש בן סורר ומורה מי שחטא בסעודת הרשות ובשתיית זולל וסובא יש לו להמניע עצמו מלעשות עוד מלסעוד כי אם בסעודת מצוה ולא ימשוך ביין ובשכר את בשרו כי אם על שולחנו עם בני ביתו ואין לו לעדן במיני תענוגים ויניח אכילתו ושתייתו עבור הבורא פת במלח תאכל כפי כחך שתסבול ומים במשורה תשתה וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ויש שכר לפעולתך.

כג

רוצח הכה איש את רעהו ורצחו נפש בין איש בין אשה או הרג את הקטן אחר שישב בבית האסורים כפי חוקי הממשלה ילך בגולה שלש שנים וילקה בכל עיר ויאמר רוצח אני ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא יגלח שער זקנו וראשו ולא יכבס את בגדיו ולא ירחץ את בשרו וזקנו ירחץ פעם אחת בחדש ויקשור ידו אשר רצח בה בשלשלת ובצוארו וילך יחף ויבכה על רציחתו ויתענה בכל יום עד שיגמור גלותו ואח"כ שנה אחרת יתענה שני וחמישי אעפ"י שהתענה ג' שנים בכל יום ולא יעשה לשום אדם רעה וישתוק לכל אדם ואם יאמרו לו רוצח אל יתקוטט אך יהיה כמחריש ולא ילך לשחוק באותן ג' שנים וכשיצאו מבה"כ ישכב בכל יום לפני בה"כ ויעברו עליו ולא ידרכוהו ויכבד את אשתו ואת כל אדם ויתודה בכל יום.

כד

הכופר בעיקר הרי עבר על כל התורה צריך להסיר ממנו כל מלבושי תפארתו ולא ישית עדיו עליו ויתאבל ויבכה ויצטער ויתענה כמה שנים בכל יום ויום וינמיך רוחו ויתודה ג"פ בכל יום ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ירחץ כלל כי אם בע"ש בעי"ט ירחץ מעט ולא ירחץ ראשו כי אם פעם אחד בחודש או פעמיים ולא ילך לשחקות ולא לנשואין כי אם לברכה ומיד כשמתחרט וטובל במקוה דינו כישראל ומכל ענינו שחטא ישוב אל בוראו ויצטער כנגד הנאתו הוא היה שמח ביום אידם וחילל שבתות וכפר בעיקר וקיבל אלוה והשחחוה לה ואכל כל איסור ובעל בת אל נכר ועבר כריתות ומיתות ב"ד על כן ישוב מכל אשר חטא ויעבוד את בוראו בכל נפשו ובכל לבבו ובכל מאודו וישכב על גבי קרקע ויסבול צערים הרבה ואם יאמר לו מומר רשע ישתוק וכל מחשבותיו יהיה לטובה.

כה

שבועה השבועה חמורה אפי' נשבע על האמת לא ינקהו ה' כי העובר לאו או על עבירות תמורתו עובר על דבורו אבל הנשבע בשם המלך הכבוד כאלו בגופו כביכול הוא נוגע על כן אמרו במס' שבועות (דף לט) נזדעזע כל העולם כשאמר כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא כי כל העולם כולו לוקה בעון הנשבע למה יקצוף ה' על קולך וחבל מעשיך כי השבועה מכלה את הכל אם אדם מעל בשבועה יש ללקות כמה פעמים וגם להתענות ולהתודות ויש לו ליזהר מלהשבע אפי' על האמת ומלהשבע בתורה ומלהשבע בנשמת אבותיו כי אם ישבע בראשו או בגופו אך מותר לישבע לקיים המצות כדאמרי' בנדרים (דף ד) נשבעתי ואקיימה כדי לזרז בעשיית המצות ולא לעבור על התורה ולא באמונת שמים לבטלה מפיו ויזהר כשמברך הברכות בהזכרת השם הנכבד את ה' אלקיך בהזכרת שמו שירעדו כל איבריך ליראה את השם הנכבד והנורא הזה עבדו את ה' ביראה וכי כל שמותיו הקדושים ואל תזכיר ברכה לבטלה ואם שגגת אמור אחריו בשכמל"ו.

כו

מדבר בבית הכנסת

המדבר בבית הכנסת וחבירי משבחים ומשוררים קורא אני עליו הוי על כל שכיני הרעים כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ולא נמנה עם חביריו ומואס לשבח לקונו הוא מסיג גבול הבורא ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש כדאמר בפ"ד דמגילה (דף כח) אלקים נצב בעדת אל והמדבר עושה כאלו הופך אליו ערפו יאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה נטיתי ידי ואין מקשיב למה יקצוף ה' על קולך ויקרא עליך מי ביקש זאת ממך רמוס חצרי אך השתחוה לו ושב לפניו במורא בכפיפת ראש ובענוה בשחיות הלב התחנן לפניו ותשורר לפניו בשמחה ובא לפניו ברננה אז קרוב אליך ונמצא לך ותייחד שם שמים בכוון הלב והתפלל בכוון הלב כשתאמר ברוך אתה שאם חשבת בדברים בטלים כאלו התלוצצת בו ולא נתת יראתו על פניך אך חשוב כי הוא נצב לקראתך שויתי ה' לנגדי תמיד ותתן יראתו על פניך ואהבתו בך ותכוין בכל לבבך ותהי צנוע לפניו התודה חטאיך ותדרשהו והוא נמצא לך ותברכהו.

כז

מלשין המלשין את חבירו הרי משניאו בעיני השר ומעליל עליו ולוקח ממונו וממית את רעהו ואת אשת חיקו וממית בניו ובנותיו וכל בני ביתו ואם היה גונב או גוזל ממונו לא היה לו כל כך צער וחטא על כן ישלם לו כל מלשנותו ויהא לו כעבד עולם ויבקש ממנו

מחילה בפני כל העולם וילקה ויתענה ויתוודה כאלו הרג כל בניו ובנותיו וכל בני ביתו והוא לומד לשר ליקח ממון מכל בני ברית, ראה כמה עבירות עשה שהרי המסורות מורידין על כן יהיו חטאיו נגדו וישוב וישבור רוחו בכל כחו מה יתרון לבעל הלשון לכבות נרו ולהיות באפילה ואישון כשלש קלשון להרבות נהר פישון מוטב שישוב בעודו בחיים להיות עם הנצחיים ואם אין לו לשלם ירבה עליו ריעים ויבקש מחילה למי שהפסיד טרם ימות וכאשר ירויח יצמצם ויפרע למי שנתחייב או ליורשו כי למלשין אין לו רפואה אם לא יסור חלאה ויתוודה חובו וישוב בכל לבבו.

כח

הרכיל אין לו רפואה אם לא יבקש מחילה ויפייס לכל אשר רכל עליהם ויעסוק בפשר השלום ובמצות. המחטיא אין לו רפואה ואין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהו תלמידיו שהחטיא בגיהנם והוא בג"ע מעוות לא יוכל לתקון אם לא בתשובה שלימה לצער גופו ולהתענות ולהתוודות ולבכות ולהתחרט ולהתחנן יומם ולילה בתעניתו וצומותיו וילקה ויחשוב לזכות את הרבים ויטרח ויפרנס לומדי תורה או ללמד נעריהם וליתן צדקה ויעשה ג"ח בגופו. בפ"א דר"ה (דף יו) אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה צעקה ושינוי השם ושינוי המעשה אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו דרשו ה' בהמצאו ליחיד בעשרת י"ת אבל צבור מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו בכל עת.

אכתוב עבירות החמורות. בפ"א דראש השנה (דף יז) המינים ואפיקורסין ושכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתי' ושפירשו מדרכי ציבור ושנתנו מתיתם בארץ החיים ושחטא ושהחטיא את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות גיהנם כלה והם אינם כלים. בפ"א דחגיגה (דף ט) ר"ש בן מנסיא או' איזהו מעוות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממזר ומוקי בגמ' באחותו פנויה או אנס אשת איש ובא עליה והוליד ממזר אין לו תקנה אבל לא הוליד יש לו תקנה והא דתניא ר"ש בן מנסיא אומר הבא על אשת איש ונאסר' על בעלה אע"פ שלא נטרד מן העולם וכו' זהו באשת ישראל ומרצונ' או אנס אשת כהן שאסרה על בעלה אין לו תקנה ובפ' הזהב (דף נח) כל היורדין לגיהנם עולין חוץ מן הבא על אשת איש או מלבין פני חבירו ברבים או מכנה שם לחבירו אע"ג דדש ביה יורדים ואינן עולים. בסוטה בשלהי פ' ואלו נאמרין (דף מב) ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינ' כת לצים כת חנפים כת שקרים כת מספרי ל"ה. ובפ"א דקידושין (ד' לט) למען תפוס את ישראל בלב' אמר רב אחא בר' יעקב ההוא בע"ז כתיב דאמר מר חמור' ע"ז שכל הכופר בה כאלו מודה בכל

התורה כלה וכן המוד' בע"ז ככופר בכל התורה כלה בפ' בתרא דיומא (דף פו) חלול השם אשובה ויום הכפורים ויסורים תולין ומיתה ממרקת גדול חלול השם מכל העבירות. בשלהי קדושין אין מקיפין לחלול השם א' שוגג וא' מזיד ואם הית' שקול' מכרע' ר"ש ב"י או' אפי' צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה ותוהה על הראשונות אבד כל הראשונו' שנ' צדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו אפי' רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירי' לו שום דבר רשעו שנ' ורשעת הרשע לא יכשל ביום שובו מרשעו.

כד דברים מעכבים את התשובה אלו הן רכילות ל"ה בעל חימה. בעל מחשבות המתחבר לרשע המסתכל בעריות. החולק עם גנב. האומר אחטא ואשוב המתכבד בקלון חבירו. הפורש מן הצבור והמטה את חבירו מדרכי טובה לדרכי רעה. והמבזה את אבותיו והמקלל את הרבים והמעכב את הרבים מעשות צדקה [והמואס בעושי צדקה ומצות. והמשמש בעבוטו של עני. והמקבל שוחד והמוצא מציאה ואינו מחזירה. והרואה בניו בתרבות רעה ואינו מוחה בידם. האוכל שוד עניים. החולק על ד"ת. החושד בכשרים. השונא את התוכחות. המלעיג על המצות וכל כ"ד עבירות בהוד' את ירושלים. וכן כד עריות באחרי. באמור אל הכהנים כ"ד כפרות.

תשעה דברים מעכבין את התפלה הראשון מי שנחתם גזר דינו כמו למשה ואתחנן השיבו אל תוסף דבר. השני המתפלל בלא כונת לבו. ויזכרו כי אלקים צורם ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו. הג' מי שאינו מקשיב לד"ת מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. הד' מי שאינו משיב לעני אותם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה הה' עושק וגוזל כמו במיכה אשר אכלו שאר עמי וכתי' לא יענה אותם. הו' מתפלל בלא נקיות גם כי תרבו תפלה אינני שומע הז' מי שגברו עונותיו ולא שב ויהי כאשר קראו ולא שמעו הח' מי שאינו שומע תוכחה ש' ותוכחתי לא אביתם אז יקראוני ולא אענה. הט' מי ששם בטחונו בע"ז ואל תפגע בי כי איני שומע אותם הבנים מלקטים עצים. וכן ט' הם ישראל ידע עמי לא התבונן גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים פשעו בי קציני סדום עם עמורה ואחר כך כי תרבו תפלה אינני שומע כי עד ט' מוחל אבל וינסו אותי זה עשר פעמים אז פורע לכך בהפטרה סולו סולו אמר לשון צום וענוי ואח"כ לקדוש ה' מכובד וכן ט' פעמים וכפר בחומש לכפר ט' דברים המעכבין את התפלה לכך אין ט' במזמור יענך ה' ביום צרה ומסיים יעננו ביום קראנו לכך ט' ימי תשובה עד י"ה לכך ט' למה צמנו ענינו ביום צומכ' תצימו לא תצומו צום אבחרה יום ענות צום יום רצון הלא זה צום. באלפא ביתא דרבי עקיבא קרוב ה' לנשברי לב חביבין שבורי לב לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת. שמלאכי השרת מרוחקין מן השכינה ל"ו

אלפים רבבות פרסאות שנ' שרפי' עומדים ממעל לו אבל שבורי לב הקב"ה קרוב אצלם בתוך אמה כל מי שזובח את יצרו בכל יום ומתוודה מעלה אני עליו כאלו כבדני בשני עולמות זובח תודה יכבדנני בעה"ז ובעה"ב. עיקר כפרה ע"י וידוי לכך הפר שהוא כפרה לו ולכהנים הכ"ג מתוודה עליו ושעיר המשתלח שהוא כפרה לכל ישראל מתוודה עליו עונות ישראל מודה ועוזב ירוחם כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הוודעי ספקתי על ירך דרשו את ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב וישוב אל ה' וירחמהו. בפרק חלק (דף צ) ואלו הן שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורו' המבזה ת"ח וא' ר"פ כגון דאמר הני רבנן או קורא לרבו בשמו ר"ע אומ' אף הקורא בספרים החיצונים ספרי מינין וספרי ב סירא והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ורוקק שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו בגבולין ובלעג או הדורש אגדות של דופי כי דבר ה' בזה האומר כל התורה כלה מן השמי' חוץ מפסוק זה או חוץ מדקדוק זה ומקל וחומר זה ומגזרה שוה זו זהו כי דבר ה' בזה הכרת בעוה"ז תכרת לעולם הבא כל זמן שעונה בה הא אם עשה תשובה ומתוודה' יש לו חלק לעולם הבא. אלו הן המינין האומר עולם כמנהגו נוהג ואין אלוה בעולם או אומר אין הבורא קדמון לכל או אומר יש אלוה אחר עמו או אומר יש לו דמות וצורה כאדם וגוף ותמונה או משתתף ד"א עמו או האומר אין שום נבואה בעולם מן השם או מכחיש מן תורת משה דבור א' או דקדוק א' או אומר אין הבורא יודע מעשה מחשבות האדם או אין אדם נידון לפי מעשיו או אין העולם הבא ואין תשלום שכר. אלו הן מינין ואפיקורסין שמורידין אותן אם לא עשו תשובה שלימה ונקה לא ינקה מנקה לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים והא דאמר בפ"ב דיומא (דף פו) עבר על עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלים לו וכן בפ"א דשבועות (דף יב) האי עשה היכי דמי אי דעשה תשובה מוחלין לו מיד מיהו קצת צער יבא לו שעבר על העשה כל החוזר בתשובה שלימה מקבלין אותו כדאמר בפ"א דע"ז (דף יז) גבי ר"א בן דורדיא כשהניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה גדולה עד שיצאה נשמתו יצאה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העו"הב כי מה שאדם מזומן לעשות ונהנה בו ומתחרט ומכניע עצמו קשה לו מאד דלפום צערא אגר' כל מי שרגיל לעבירה בין קלה בין חמורה להכעיס הוא מומר לדבר א' או לבוש שעטנז או מגלח זקנו [בתער או מספר קומי כמו כותים או אוכל איסור או בועל כותית או גונב ומפורסם הדבר זה הוא מין כאלו כפר שאותה מצוה לא נתן הקב"ה למשה ובדבר החשוד לא דנו ולא מעידו ויש לו להתחרט ולהתודות בדמע הלב ולא יעשה עוד כדבר הרע הזה הרחק

מן הכעור וכן בפ"א דשחיטת חולין (דף ג) ששחיטת כותי אסור המשמר שבתות בשוק דינו כישראל ואם מחלל שבתות בפרהסיא דינו ככותי להשכיר ממנו רשותו אם לא עירב. בפרק א' דשחיטת חולין (דף ה') ובערובין והמחטיא את הרבים בין גדול כירבע' או כופר בדברי חכמים כצדוק וביתוס או דוחק העולם לחטוא כמנשה או הטעה העולם בהפוך טעיותיו או עשה עבירות כיהויקים בגלוי שמעיז מצח ומגלה פנים או פורש מן הצבור שאינו מתענ' עמהם ואינו נכנס בצרותם כל אלו אין להם חלק לעוה"ב אך אם עשו תשובה בכל לב ומתודי' בכל לב ובדמע אפי' כפר בעיקר ושב לאהבה את בוראו ולא ישוב לקלקולו אך דבק בקונו יש לו חלק לעה"ב.

שמעו חכמים מילי אל תחניף לאדם פן תישן שנת עולמים ותרדם לא לפניו חנף יבוא כי יקטף עודנו באבו ע"כ תן בלבך לבער חליפות ותכר האמת ולא בחניפות זכור בוראך ותירא מפניו בטח במלכך כי יהיה עמך ראה ותשוה קטן וגדול הכל מלחדול ומלכך יהיה לך לעוז ומגדול. בני אל תהיה גאה פן תהיה הומה ושואה תנמיך רוחך בלב נכאה אז השם עמך תחזה ותראה כי שונא גאים ומחיה לב נדכאים כי מה בגאות תועלת כי הנפש גועלת וכוס תרעלה ומחללת ומועלת למה תמות בלא עתך ומלאך אכזרי יבעתך אל תתחבר אל המתגאים ברגע ימותו פתאום תירא מלפני מתגאה על כל המתגאים ותחזה כבודו במקום רואים כי ברוח נמוכה יהיה לך תמיכה וסמיכה. בני הזהר במצות לאוין פן תעבור באחד מהן ותלקה ארבעים או במכת מרדות אם עברת על לאו בעלמא כ"ש לאו דכריתות תתענה לכל הפחות מ' יום ותלקה בכל יום ותן לו תודה.

המגלח פיאות זקנו בתער עובר כמה לאוין ומעתה אל תשחית עוד ותגדל זקנך ובחוקותיהם לא. תלכו הזהר בעשה לקיימו פן תלקה במכת מרדות. הוי זהיר בפ' וחי אחיך עמך ולא תסיג גבולו אל תקח לו מחייתו ואם קנה סחורה או מטבע כנגד השלטון אם יבא אחד ויוסיף לו כדי ליקח מחבירו זה לא ניתן לימחל ונקרא רשע ואין גזלן כמותו ואם לא ישמע אל הוריו אשר הורוהו יש להבדילו עד יתקן עותתו בתשובה. בני אם תחטא בעינים פן תכשל בזה ובבא וישקלוך במאזנים בעדים שנים אל תחטא באזנים בשמע שוא לדבר לפניך ובעת תעמוד לפני אדוניך לא ישמע רב עוניך.

אל תחטא באפך וברוח פן יקצוף עליך להמריח ומכל טוב תהיה קרח ומפניו לא תוכל היות בורח אל תחטא בפיך ובלשונך כי בעל כנפים יזכיר עוניך לא יועילו לך הונך לבא לפני קונך אל תחטא במאכלך ואל תרבה מעלך כי גופך יכשילך ואיך תעמוד לגורלך אל תחטא בידך איך תעמוד בפני שודדיך ככלות כחך והודך ומעשיך עדיך נגדך אל תחטא בלבבך לא בעשת מחשבותיך ולא בכליות קרביך המלך בקונך יודע טיבך אל תחטא

באיבריך המה יעידו כל דבריך הנה ככלות בשרך ושארך יזכירו כל אמריך אל תחטא במשגל ולא בראיות יופי שגל כי היא כזונה סופה להרגל פרה ורבה כעין גל אל תחטא ברגליך פן יהפך גלגליך רוץ למצוה מעגליך להרגל בצדיקים רגליך. אל תחטא ברוחך בנשמת כחך תגיל בפקודי משמחיך ויליץ צדקתך נכחיך אל תחטא בנשמתך אל תרבה באשמתך עסוק בתורתך בכל מאמצי משמרתך אל תחטא בפני בוראך זכור כי הוא בראך, והוא מכלכלך ונושאך הוא אביך הוא מוראך אל תחטא לפני השם כי הוא נותן לך הגושם ועיניך ופיך מלחלח כגשם והוא חייך מנשם אל בחדוה תתאוו ותתאוה שירותיו בקול תחוה בכל עת לפניו תשתחוה אל תהי להוט אחר גרונך תירא מאכילה הוא קונך ואל תאכל ספק איסור כ"ש איסור הניכר הזהר פן יהיה בך חטא ותראה מי שוחט אם בקי בהלכות שחיט' בכל ענייה בלי ספק וכן מי שבודק הבהמה בכל פיסקי הלכות הריאה ומראיה בכל ענייה אם הוא שוגג ונמצא טריפה אחריו יש להזהירו אם יעשה יותר פן יסירוהו ויעבירוהו כמשפט עד אשר יתקן עוותתו הבודק ונמצא אחריו טריפה או השוחט ונמצא אחריו נבילה וכן המנקר ונמצא אחריו חלב יש להלקותו ולהזהירו שלא יעשה עוד ואם אינו נזהר יש להעבירו מאומנתו לגמרי ולהלקותו ולהכריז עליו בקהל עד שנראה תשובתו בלי רמאות ובלא נבל וכאשר יעשה דין מה שקצבו עליו אז אחינו הוא כי כל שנמצא אחריו חלב או אחר שיבדוק ימצאו נבילה פעמים ושלש כבר נפסל עד זמן אחר שנראה תשובתו בצידו וכן המתקן גבינות או החלב שאין ישראל רואהו שכל החשוד בדבר לא דנו ולא מעידו.

עיקר התשובה הזכרת חטאו ווידוי כמו משה ע"ה אמר ויעשו להם אלהי זהב ומתרחק מן העבירה שבידו ומן הדומה לו וטוב לו בני הזהר מכל נדנוד עבירה כי יש שנראה לך קטנה וגדולה היא אלי בא וראה התורה אמרה הוכח תוכיח את עמיתך אעפ"כ אמרה תורה ולא תשא עליו חטא שלא יהיו פניו משתנות להלבינו ברבים ואם עשה כן אינו לוקה לאו שאין בו מעשה הוא עון גדול הוא המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב ודווקא עמיתו עם שאתו במצות אבל אם הוכיחו בסתר ואינו שומע מכלימין אותו ברבים כמו נחמיה ואריב עמם ואקללם ויש להוכיחו כמו נביאים הראשונים כל דעלך סני לחברך לא תעביד שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ושב ורפא לו סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם.

כט

אלו הן שאין מורישין נכסים לבניהם ואם מורישין אין מורישין לבני בניהם המשחק בקוביא ומלוה בריבית והמגדל בהמות ממעות שביעית והמעות הבאות ממדינת הים

כהן ולוי שלוו על חלקם המינים החניפין והמחללין שם שמים עליהם הכתוב אומר ישובו רשעים לשאולה ההוגין כיונים והמנהמין כדובים והממעכין בידיהם והמבעטים ברגליהם ומהלכין בראשי אצבעותיהן עליהם הכתוב אומר אל תבואני רגל גאוה גסי הרוח ומספרי ל"ה ומדברי כזב וחכמים בעיניהם עליהם הכתוב אומר כי היום הזה בא בוער כתנור. הנושא אשה לבנו הקטן והמשיא בתו לזקן והעושה טובה למי שאינו יודעת עליהן הכתוב אומר לא יאבה ה' סלוח לו. הגבאין והחולקין הפורטין והמוכסין עליהן הכתוב אומר הונך ועלבונך. המשקר על שותפו לבולעו חנם והמלוה את חבירו על מנת ליטול את ביתו ואת שדהו והדר בלא אשה. והמוציא עליה עלילה על מנת לגרשה עליהם הכתוב אומר אני ה' חוקר לב. ועוד נמצא באותה ברייתא על ארבעה דברים נכסים של בעלי בתים יורדין לטמיון על עושקי שכר שכיר ועל פורקי עול מעל צואריהם ונותנין על חביריהן וגסי הרוח על כלם. על ד' דברים ממונן של בעלי בתים נמסרין למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוה בריבית ועל מי שספק בידו למחות ואינו מוחה ופוסקי צדקה ברבים ואין נותנין. בעון כ"ד דברים מעכבין את התשובה כבר כתוב וט' דברים מעכבין את התפלה כבר כתוב בעון כ"ד דברים המשפחות כלות והייסורין רבים בעון חלה בעון בעלי זרוע בעון יין נסך בעון שנאת חנם בעון המלבין פני חברו בעון המהרהר אחר מדת הדין בעון ספק חלב ודם בעון זלזול טהרה בעון איחור נדרים בעון אשה קולנית בעון לא תקום ולא תטור בעון גונב דעת הבריות בעון זקן שנתבזה ברבים בעון מחוסרי אמנה בעון הנהנה מע"ז בעון המביא תקלה לרבים בעון הנותן דין לרשע לזכותו בדין בעון הפורש מדברי חכמים בעון המרחם על האכזרים בעון המתאכזר על הרחמן בעון המתיר האסורין בעון האוסר את המותר עליהם הכתוב אומר ונתתי פני באיש ההוא וגו'. בעון שמונה דברים ישראל גלו ממקומם בעון פורק ממנו עול תורה בעון גלוי עריות בעון חילול השם בעון נדה בעון עיוות הדין בעון עדות שקר בעון מאכיל ממונו של ישראל לכותים בעון מקטיני איפות ומשקלות ועליהם הכתוב אומר לכן עתה יגלו בראש גולים מאכילי רעיבים ומלבישי ערומים ומחלקי צדקות עליהם הכתוב אומר אמרו צדיק כי טוב וגו'.

סליק הלכות תשובה:

הלכות שבת

ל

מפני מה אין אדם חייב לישא תפילין בשבת כמו בחול לפי שאין עושי' אות על אות משבת דכתיב ביני ובין בני ישראל אות היא ואות תפילין דכתיב והיה לאות על ידכה. ותימה מאי טעמא נמי יהא חייב בחול לנושא' שהרי יש אות ממילה דכתיב ונמלת' את בשר ערלתכם והיה לאות ברית וי"ל דאות ממילה לא קרי אות דבעינן אות מיציאת מצרים ושבת ותפילין אות יציאת מצרים הוי ולא עבדינן אות על אות. מעשה זה בא לפני רבינו שמריה שאשה היתה חולה ובקשה לשלוח שליח אחר אוהביה בשבת והתיר לה רבינו שמריה וראיותיו מההיא דבבא בתרא (ד' קנז) א"ר לוי קונין משכיב מרע בשבת ואין לחוש וכו' עד כדי שלא תטרף דעתו. מה קניין בשבת שבות כמו ששנינו במס' י"ט (ד' לו) אין דנין בשבת שבות והתירו חכמים גבי חולה מפני טירוף הדעת. ה"נ אמירה לכותי שבות הוא התירו נמי מפני הטירוף. ואם נפשך להשיבני איסור חמור יש כאן כמו אל יאמר לכותי בשבת הנראה וכו' ה"נ גבי חולה יש בו חשבונות שבכל מקום שקונין צריכין לחשב ואמרינן במס' כתובות (ד' יב) אסור לחשב חשבונות אע"פ כן התירו חכמים ה"נ לא חיישינן לשום מלתא במסכת שבת בפ' כל כתבי הקדש (דף קיז) אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנ' והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר. במכילת' והכינו מכאן שיכין לע"ש במס' סוכה בפ' לולב וערב' (דף מד) אל יהלך אדם בע"ש יותר מג' פרסאות אפי' לביתו בפ' א' דשבת (דף יט) אין מפליגין בספינה בים פחות מג' ימים קודם לשבתא ומצור לצידון מותר אפי' בע"ש. ירו' בפ"א דברכות אסור לארס בע"ש הדא דאית' סעודת אירוסין אבל לארס מותר ירוש' דסנהדרין אסור לידון דיני ממונות בע"ש והא מתני' פליגין אין דנין דיני נפשות לא בע"ש ולא בעי"ט הא דיני ממונות דנין אמרי הא להלכה והא למעשה.

לא

צורך שבת כל אדם יעשה שום דבר לצורך שבת כדאשכחן גבי האמוראי' בפ' כל כתבי דף קיט) יש קונה הבשר יש בוקע עצים יש מתקן האש יש גודל הפתילות יש מדליק הנרות יש חותך הירקות יש מולח הדגים יש מחריך ראשי הבהמות ויש יוצא ונכנס להביא מגדים ובגדים וכלי תשמיש.

לב

הצעת המטה סמוך למנחה יציע מטתו ויביא מצעות מן המנחה ולמעלה על הכסא ויעריך שלחנו כדאמרי' בסוכה בפ' לולב וערבה (דף מח) מורידין הכלים מן המנחה ולמעלה ואמר בפ' הישן (דף כח) היו לו כלים נאים ומצעות נאות ואמרי' בפ' כל כתבי הקדש (דף קיט) תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם מביה"נ לביתו מלאך טוב ומלאך רע כשבא לביתו מצא נר דלוק ושלחנו ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהא רצון שיהא לשבת הבאה כך ומלאך רע אומר בעל כרחו אמן וכו' ואם לא הציע מע"ש יתקן מטתו בשבת דתנן בפ' ואלו קשרים (דף קיג) מציעין את המטות מלילי שבת לשבת ולא משבת למ"ש א"ר אלעזר לעולם יסדיר אדם שולחנו בע"ש ובמ"ש אעפ"י שאינו צריך אלא לכזית וידיח קערותיו וכוסותיו מע"ש בכל כתבי הקדש (דף קיח) ת"ר קערות שאכל ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית שחרית מדיחן לאכול בהן במנחה מן המנחה ולמעלה אין מדיחין כלל וכלי שתי' מדיחי' כל היום דאין קבע לשתייה.

לג

רחיצה בע"ש יחוף ראשו וירחץ בפרק במה מדליקין (דף ל) ע"ש היה חופף ראשו הדלקת נר בשבת חובה ורחיצת ידים בחמין ערבית מצוה.

לד

מלאכה בריש פרק מקום שנהגו (דף נ') העושה מלאכה בע"ש ובע"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סי' ברכה.

לה

אוכל בפרק ערבי פסחים (דף צט) קיימא לן כרבי יוסי אוכל והולך עד שתחשך בע"ש ואם אכל עד שתחשך פורס מפה ומקדש דקיימא לן טעם ומקדש.

לו

תענית אין להתענות לכתחלה בערבי שבתות דאמרינן בשלהי מגילת תענית הנשב' להתענות בע"ש הרי זה שבועת שוא שמקצת ע"ש כשבת ואם מתענה ישלים עד הלילה כדמסיק בערובין בשלהי בכל מערבין (דף מא) הלכה מתענה ומשלים וכן פוסק בפרק סדר תעניות כיצד (דף טו) ואמרי' בירושלמי ר' זעיר' בשם רב הונא אפי' יחיד שגזר על עצמו תענית ע"ש מתענה ומשלים וקיימא לן בפ' א' דתענית (דף ח) כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. אין לקבוע סעודה בע"ש דאמר בפ' השולח גט

(דף לח) שתי משפחות היו בירושלים ושתיהן נעקרו אחת שקבעו סעודה בע"ש ואחת שקבעו סעודה בשבת בעת בית המדרש.

לז

קבלת שבת יש לאדם לקבל שבת בעוד יום בע"ש דאמרינן בפ' בתרא דיומא (דף פא) י"ט ושבתות מוסיפין מחול על הקודש ויליף ממערב ועד ערב תשבתו שבתכם.

לח

צליית בשר ופת בפ"א דשבת (דף יט) אין צולין בשר וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי שהוא השליש אין נותנים הפת לתנור אלא כדי שיקרמו פניה.

לט

חייט לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה. ולא הלבלר בקולמוסו. תנא דבי שמואל יוצא אדם בתפילין ע"ש עם חשיכה. בשלהי פ' א' די"ט (דף טו) היה בא ותפלין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהם עד שיגי' לביתו. תנא תנניא אומר חייב אדם למשמש בבגדו ע"ש עם חשיכה אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא. הילכך אדם צריך למשמש בכיסו או בחגורו פן יהיה תלוי כיס או סכין או בחגור שבמכנסים והאשה. בכיסה או בבתי זרועותיה בכפה שבראשה. בפ' בתרא דשבת (דף קנג) א' רב אדא בר אהבה היתה חבילתו על כתיפו רץ תחתיה עד שמגי' לביתו וזורק לה כלאחר יד בבית ודוקא רץ. מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי אין עמו נכרי מניחו על החמור הגיע לביתו נוטל כלים הנטלים מתיר החבלים והשקים נופלים ודוקא כיסו אבל מציאה לא. אבל מציאה שבאה לידו כבר הוי ככיסו. חמור חרש שוטה וקטן אחמור מנח ליה חרש ושוטה לשוטה יהיב חרש וקטן למאן דבעי יהיב אם אין שם נכרי ולא חמור ולא שוטה ולא קטן אינו יכול לטלטלן אפי' פחות מד' אמות (נ"ל כוונתו על מ"ש חז"ל ולא רצו לגלותה ע"ש דאל"כ הוא נגד הפוסקי') בערובין פרק מי שהוציאוהו מי שבא בדרך וירא שמא תחשך והיה מכיר אילן או גדר ואו' שביתתי תחתיו לא אמר כלום שביתתי בעיקרו מהלך ממקום רגליו עד עיקרו אלפים אמה ואם אינו מכירו ואמר שביתתי במקומי זכה לו מקומו. בפ"א דשבת (דף יט) לא ישכיר אדם כליו בע"ש לא"י ברביעי ובחמישי מותר.

מ

אגרת אין משלחין אגרת ביד א"י מע"ש אלא א"כ קצץ לו דמים לא קצץ אלא בחנם נושא האגרת אסור אם לא יגיע למקום שנשתלח שם אפי' לבית הסמוך לחומה.

מא

דין ע"ש סמוך לחשיכה בית הילל מתירין לשרות דיו וסממנים וכרשינין ואונין של פשתן לתוך התנור וצמר ליורה ופורשין מצודות דגים ועופות וחיה עם חשיכה. ירושלמי דכתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום ז' מוכרין לנכרי וטוענין עמו ומגביהין עליו ונותנין עורות לעבדן וכלים לכובס נכרי וכלים שאין עושין בהם מלאכה כגון טבלאות ותיבות אבל כלים שעושין בהן מעשה כגון מדה ומחרישה וכלי נגר וקורדום אדם מוזהר על שביתתה אפילו השאילם באמצע השבת צריך ללקחם בע"ש.

מב

בידקא פותקין מים לגינה מע"ש ומניחין מוגמר תחת הכלי' בשבת ונותנין קילור על גבי העין בשבת ואספלנית ע"ג המכה ומתרפא כל השבת ואסור ליתן חטים לריחים של מים לטחון בשבת מפני שמשמעת קול ומאחר שבית הילל מתירין עם השמש מותר ליתן לגוי לארוג בגדי' או לתפור או לכבס בגדים עם חשיכה.

מג

אש מתקנין אש כדי שיצת רובו שאין צריך להביא עצים אחרים בפחמין כל שהן עץ יחידי בעינן רוב עוביו ורוב היקיפו קנים שאגדן או גרעינין בחותלות אין צריכין רוב וכן בזפת או בגפרי' או רבב או גבינ' או קש או גבבא אין צריכין רוב.

מד

פתילות אמר עולא צריך שידליק ברוב היוצא שתהא שלהבת עולה מאיליה נר שבת חובה נר ביתו עדיף מנר חנוכה ועדיף מקידוש היום משום שנום ביתו חמר רב הונא הרגיל בנר הויין לו בנים זכרים תלמידי חכמים. לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה תניא רמז לנר שלא יקדים ושלא יאחר במס' שבת (דף כא) במה מדליקין ובמה אין מדליקין אין מדליקין לא בלכש בצמר דק תחת קליפת הארז ולא בחוסן פשתן שלא ננער מן הנעורת ואל בפתילת האידן בצמר בין קליפת הערבה ולא בשל צמר ולא בשל שיער מפני שהלהב מסכסכת בהן ונכבה. כל היוצא מן העץ שכותשין אותו כמו קנבוס וחרולים אין מדליקין בו אלא פשתן צמר גפן מותר וצריך להבהב הפתילה.

מה

שמנים פסול שמנים ליתן בנר לא בזפת ולא בשעוה ולא בשמן היוצא מגרעינין לא בחלב בין מהותך ובין שאינו מהותך כשאין נר אחר של שמן או של שעוה סביב לפתילה ומדלא קתני אין משמשין לאורן ש"מ אין מדליקין בהן מפני שאין נמשכין אחר הפתילה אבל משתמשין לאורן. שמש קבוע לא יבדוק כוסות וקערות בנר שמן פן יטה שמש

שאינו קבוע אפי' בנר שמן בודק. תנא רואה מה שבכוס ובקער' ואינו חושש מדליקין בפתיל' המחורכ' ולא בסמרטוטין חלב מהותך וקרבי דגים שנימוחו נותן בהן שמן כל שהוא ומדליק. מצאתי מה שרגילין לכסות קטן בפני הנר היינו משום בזוי מצוה.

מו

ברכת נר בשבת בהדלקתו ב"א יי' אמ"ה א"ק ב"ו להדליק נר של שבת. בפ"א דשבת (דף יא) לא יקרא לאור הנר. אמר רבא אפי' גבוה י' בתים אחד אינו קורא אבל שנים קורין בענין אחד אבל לא בב' ענינים ובמדור' אסור לקרות אפי' י' פן יגעו בזנבות האודי', ואין פולין לאו' הנר אמר רב יהודה אמר שמואל אפי' להבחין בין בגדו ובין בגדי אשתו אסור תינוקות של בית רבן קורין שאימת רבן עליהן או אימת צבור עליהן.

בליל שבת או בליל יום הכפורים מי שאינו יודע השעור ידלק בעוד החמה זורחת על האילנות או על החומה. ביום המעונן כשהתרנגולין על הדף בשדות כשהעורבין הולכין על האילנות.

מז

בגדים בע"ש קודם לכתו לביה"כ יחליף בגדיו בפ' כל כתבי הקדש (דף קט) רבי חנינא מעטיף וקאי אפניא דמעלי שבתא ור' ינאי לביש מאני מעלי שבת בפ' אלו קשרים (ד' קיג) מקפלים את הכלים אפי' ארבעה וחמשה פעמים ומסקנא באדם אחד אסור בחדשים לבנים אבל בשני בני אדם או בצבעונין או בישנים מותר כשאין לו להחליף אבל יש לו להחליף אסור. אמר רב הונא יש לו להחליף מחליף אין לו להחליף משלשל בבגדיו.

וכבדתו מעשות דרכיך שלא יהיו מלבושיך של שבת כמלבושיך של חול. בחגיגה בפ' אין דורשין דף כ) משמע שמלבושי שבת עושה להם שמור גדול ובבראשית רבה בפסוק ויברך אלהים את יום השביעי ברכו בעטיפה אין לו להתעטף מחליף אין לו צריך לערב מכובסין עם אינן מכובסין אין לו משלשל. לנע' טליתו מותר בשבת כדאיתא בפ' חבית (דף קכז) ובפ' חבית משמע דמותר להביא מלבוש צורך חבירו אם ילבישנו על כל מלבושיו כמו בי סדיא לרבא וכן האולירין מביאין בלרי נשים לבי בני וכדאמר רבא לבני מחוזא אבל שני חגורים אסרו בפ' במה אשה יוצאה (דף נח) בפ' חבית (דף קיט) אסור לעשות מרזב בשבת שמסלקין בגדיהן כשהן ארוכין ע"י חוטין שנראה כמרזב אסור בשילהי ר"א או' תולין (ד' קמא) טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים אבל לא בחוץ.

מח

יום המעונן הדליקו קצת בע"ש נרות והתפללו מנחה וזרחה החמה ואמרו רבותינו שלא יגעו בנרות שהודלקו לצורך שבת ואותם שקבלו שבת עליהן אסורין במלאכה ואותם שלא קבלו עליהן מותרין להדליק ומסקנא בברכות בפ' תפלת השחר (דף כז) מי שהתפלל שקבל שבת אסור בעשיית מלאכה רב התפלל של שבת בע"ש וכו' א"ל בדילנא אבל אם טעה יחיד שהיה סבור שהוא לילה והוא יום המעונן והתפלל מותר דאביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי אפניי' דמעלי שבתא דטעותא הוה אבל צבור שהתפללו וטעו לא נטריחם להתפלל והקבלה הבלה כאשר הורה ר' הואיל והתפללו.

מט

בערב שבת לאחר שהציע מטתו וערך שלחנו והטמין תבשיליו והדיח קערותיו וכפותיו וקשותיו והאיר נרותיו ולבש מלבושיו והחליף בגדיו הולכים לבית הכנס' ואו' אשרי יושבי וגו' וקדיש יתגדל כו' יתברך כו' ומתפללין בלחש י"ח ברכות וחוזר שליח צבור ומתפלל על ברכת השלום וקדיש כו' עד ואמרו אמן. בערבית אומר ברכו ואין או' והוא רחום יכפר מפני שאין מתפללי' תחנוני' בשבת ואו' החזן במשך קול רם ברכו כו' ואו' מעריב וק"ש עד השכיבנו ומסיים פורס סוכת שלום על עמו ישראל ועל ירושל' בירושלמי בפ"א דברכות לפי שאין מצות ציצית בלילה לפיכך מוסיפין שומר עמו ישראל אמר ר' לוי הדא דתימר בחול אבל בשבת וביו"ט פורס סוכת שלו' ואו' בלחש ושמרו בני ישראל עד שבת וינפש קדיש יתגדל ויתברך ומתפללי' בלחש אתה קדשת ז' ברכות ויכולו עד אשר ברא אלהים לעשות בפ' כל כתבי (דף קיט) אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי יחיד המתפלל בע"ש צ"ל ויכולו כדרב המנונ' דנעשה שותף להקב"ה ושני מלאכים או' לו וסר עונך וחטאתך תכופר ולאח"כ החזן מתפלל מגן אבות דרבנן תקנו אותו ומסיק רבא במדרש ויכולו ג"פ חייב אדם לומר בשבת אחד בתפלה ואח' לאחר התפלה ועל הכוס.

נ

יום טוב שחל להיות בערב שבת

שליח ציבור היורד ערבית אין מזכיר של י"ט. בפ"ג דברכות (ד' כא) הני בי רב דטעו והתחילו תפלת חול גומר אותה ברכה. בריש תפלת השחר (ד' כו) טעה ולא התפלל מנחה של ערב שבת מתפלל ערבי' שתים של שבת אמר רב נחמן אמ' שמואל מתפלל אדם של שבת ע"ש ואומר קדושה על הכוס ואחר שאמר מעין שבת מגן אבות אומר קדיש והגאוני' פסקו בין יחיד בין צבור צריכין לומר ויכולו ברכת מגן אבות ואם שמע

מגן אבות מפי שליח צבור יצא ידי חובתו אפי' לא התפלל בערבית שליח צבור מברך על הכוס פרי הגפן אק"ב ורצה בנו אע"פ שפוסקין בערבי פסחים אין קדוש אלא במקום סעוד' ואין אורחי' בבית הכנס' מכל מקום איכא עניי' יהבי דעתייהו עלייהו ונפקי כן פסקו הגאונים וכן משמ' בירושלמי ובפסיקת' דסוכות ביום השמיני עצרת ואח"כ אומר במה מדליקין והיתום אומר קדיש.

נא

קבלת שבת צריכין כל ישראל למהר לקבל השבת מלעשות כל מלאכה דאמר בפרק, ב"מ (דף לד) בין השמשות ספק כולו יום או כולו לילה בין השמשות משתשק' החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין הכסיף העליון ולא הכסיף התחתון בין השמשו' והוא תלתא רבעי מיל הם ט"ו מאות אמות וכי שלים בין השמשות דר"י מערבין ערובי חצירות ולא ערובי תחומין ופוסקי' הלכה כר' לעניין שבת והא דאמר בפ' מי שהיה עמא משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ה' מילין היינו כשמתחלת החמה בעובי הרקי' בחלונו' עד שתעבור ה' מילין אבל בפ' ב"מ משתשק' שכבר בעובי הרקי' אבל צאת הכוכבים בברכות ובמגילה הוי לילה וכן באיזהו מקומן (דף נו) מחשבין זה מן משתשקע החמה.

נב

סדר הסעודה וקדוש

לאחר שיוצאים מבי"הכ יושבין על שלחנו ומביאין כוס מודח מבפנים ומבחוץ כדאמר בברכות פ' שלשה שאכלו (ד' נא) כוס של ברכה צריך הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ובריש פ' המוציא (ד' עו) יין כדי מזיגת הכוס יפה והוא כוס של ברכה ומוזג רביעית הלוג ומקדש וקיימא לן בריש ערבי פסחים אין קדוש אלא במקום סעודה והטעם וקראת לשבת עונג במקום עונג שם תהא קריאה. בערבי פסחים (ד' קו) זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו ובפ' ר"א בפ' ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש המקדש ומברך על יין בלילי שבתות מאריך ימים בעו"הז ולעו"הב ותניא לילי שבת ולילי יום טוב יש בהן קדושה על הכוס. ומקדש ויכולו השמים וכו' עד אשר ברא אלהים לעשות פרי הגפן אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו וכו' ושותין בטעימת מלא לוגמיו וקיימא לן בשלהי פ' בכל מערבין (ד' מ) המברך צריך שיטעום הוא או אחר מדקאמר ליתביה לינוקא ומאחר שיכול להטעימה באחר היינו דאמר בריש מסכת נזיר (ד' ג) מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיין רשות מאי היא קדושא ואבדלתא כי מושבע ועומד מהר סיני פי' להטעימו. ואמרינן בריש פ' ג' דברכות נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. וקיימא לן בערבי פסחים (ד קי) מי שלא קידש בע"ש מקדש

והולך כל היום כולו ואם קידש ובא אחר שלא שמע קדוש אותו המקדש יכול לקדש פעם שנייה כדאמר בראש השנה בשלהי ראוהו ב"ד (דף כט) כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא ומסיק קידוש ואכילת מצה. רבי הוה בי רב פפי מקדש לן וכי אתא אריסיה הדר מקדש ליה. ואם קידש ולא אכל ונכבו הנרות וחפץ לאכול בבית אחר יש לו לקדש פעם שנייה במקום סעודה כדאמר רב הונא וכן אמר אביי משמיה דרבה בע"פ (ד' קא) ואם אכל לאחר קידוש כזית יכול לאכול בבית אחר בלא קדוש. ואם הדליק נרות בביתו ורוצה לאכול בבית אחר בחצר יקדש במקום שחפץ לאכול. יין שריחו רע אין מקדשים עליו כדאמר בב"ב בפ' המוכר פירות (ד' צז) אמר רבא סוחט אדם אשכול של ענבים ואו' עליו קדוש היום יין שמזוג במים או יין צמוקים לחים מקדשין עליו. בערבי פסחים (ד' קיז) צריך שיזכיר יציאת מצרים בקדושא בשבתא בין ביחיד בין בצבור בין בצלותא בין בקדושא מסיים מקדש השבת ומה שאומרים ויכולו על הכוס שאם שכחו בתפתו בע"ש לכך תקנוהו לומר על הכוס. לאחר הקדוש נוטלין ידיהם כדקיימא לן בברכות בפ' ואלו דברים (ד' נב) בית הילל או' מוזגין ואח"כ נוטלים ידיהם כדמסיק בסוף ההלכה תכף לברכה נטילה ומסיק בערבי פסחים (ד' קו) אם נטל ידיו קודם הקדוש שיכול לקדש דרב כד חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא ומסתמא דנטל ידיו כבר מיהו עיקר נטילה אחר קדוש כבית הילל רביעית מים צריך ליטול מהם לידיו כדאמרינן בסוטה (ד' ד') המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם ויברך על נטילת ידים עם כשנוטל דאמרינן בפרק א' דפסחים (ד' ז) כל הברכות כלן עובר לעשייתן וינגב ידיו דאמרינן בפ' א' דסוטה (ד' ד) כל האוכל בלא נגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא. ובוצע על שתי ככרות דאמר רב אשי חזינא לרב כהנא דנקיט תרתי על שם לחם משנה ובוצע חדא העליונה ויאכלו כל צרכם לאחר סעודה נוטלין מים אחרונים בלא ברכה ואמרינן מים ראשונים צריכים שיגביה ידיו למעלה אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה. אצבעותיו למעלה מאי טעמא מפני שיטהר ידיו על פני כולם ואסמכתא וינטלם וינשאם מים אחרונים ידיו למטה מפני שיצא כל הזוהמא. מים אחרונים אין נוטלין אלא בכלים הנוטל מים אחרונים תחילה הוא מברך המזון כדאמר רב חייא בר אשי אמר רב אם הם מן ג' ועד ט' יאמר המברך נברך שאכלנו משלו והם משיבים ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו ואם הם י' יאמר נברך אלדינו שאכלנו משלו כדאמר בברכות (דף מט) ובמגילה ברכה שלישית פותח בנחמה ומסיים בנחמה ואו' קדושת היום באמצע טעה ולא הזכיר של שבת ופתח בברכת הטוב והמטיב חוזר לראש ברכת המזון אבל לא פתח הטוב והמטיב כי אם סיים בונה ירושלים אמן אומר ב"א ה' אלדינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו

ישראל לאות ולברית ב"א ה' מקדש השבת. ואחר כך מסיים הטוב והמטיב כדאמר בפ' שלשה שאכלו.

נג

סדר תפלות שחרית בשבת

בשחרית בשבת יקרא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. בפ"א דברכות (ד' ח) לעולם ש ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור אחד תרגום ושנים מקרא ואפי' עטרות ודיבון וישלימו לו ימיו ושנותיו ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. הולכים לבית הכנסת ואומר ברכות כסדר כל יום ולאחר פרשת תמידין יאמר וביום השבת ואומר איזהו מקומן ור' ישמעאל וזמירות ונשמת כל חי בפי ישרים ובמקהלות קדיש וברכו יוצר לאל אשר שבת ומתפללין אבות ומחיה אתה קדוש ישמח משה רצה ומודים שים שלום ומתפלל שליח צבור מגן מחים וקדושה רצה ומודים שים שלום וקדיש כ' וזה הכלל שים בידך כל יום שיש בו מוסף גומר כל הקדיש תתקבל יום שאין בו מוסף אינו גומר ומוציא ספר תורה ואומר גדלו ועונים רוממו על הכל יתגדל וקורין שבעה. ואמרו חז"ל אסור לקרות בתורה בסמיכה מהא דאמרינן בירושלמי ר' יוחנן איקלע להההוא אתרא חזא ההוא גברא דהוה קרי בסמיכה א"ל אסור לך שנאמר ואתה פה עמוד עמדי אמר לו בעל בשר אני והתיר לו אבל שאר בני אדם אסור וכל שכן לתפלה אסור לסמוך. ואמר במסכת מגילה (דף ט) אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם ואומר קדיש להפסיק בין הקורא בתורה למפטיר וקטן המפטיר בנביאים לא יקרא פחות מכ"א פסוקים בהפטרה אבל אי סליק ענייא אי נמי במקום שמתרגמים די בי' פסוקים ומשום כבוד תורה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה וצריך לחזון לראות שיקרא בתורה ג' פסוקים ואם בפרשה ה' פסוקים יקרא כולן למפטיר כשם שאין מתחילין פחות מג' פסוקים כדאמר בפ' הקורא את המגילה עומד (ד' קא) כמו בפרשת בא אל פרעה יתחיל והיה כי יביאך האחרון כי פתוחה כויהי כי הקשה פרעה וכן בפ' ציצית בתוספתא דמגילה קטן מתרגם ע"י גדול אבל אין כבוד שיתרגם גדול ע"י קטן שכתיב ואהרן אחיך יהיה נביאך ואמר בשלהי מסכת מגילה עולא אמר הקורא בתורה לא יסייע למתורגמן בגיטין בפ' הנזקין (ד' נד) האי סיפרא דאפטרת' שרי לטלטולי בשבתא אע"ג דלא ניתן לכתוב ולעולם מפטיר מעין הפרשה שקרא וכששני הפרשיות יחד קורא הפטרה האחרונה אבל בנגעים קורא הראשונות ולאחר י"ז בתמוז בשבת שאחריו לעולם דברי ירמיהו ובשבת אחרת שמעו דבר ה' בית יעקב שבת ג' חזון ישעיהו וסי' דש"ח ואחר ט' באב נו"ע אר"ק נחמו ותאמר ציון ענייה סוערה אנכי רני עקרה קומי אורי. לאחר שיקרא המפטיר בתורה ג' פסוקים יושב החזן וגולל ספר תורה

במס' סופרים (פ' יד) גולל התורה ג' דפין ומגביה ומראה כתיבתה לעם לעומדים בימינו ובשמאלו בשלהי מסכת מגילה גדול שבכולן גולל ס"ת ונוטל שכר כנגד כולם ואמר תגלל המטפחת ואל יגלל ס"ת הוא הדין תגלל הרצועות סביב לתפילי' ומניחם בכיס והאוחז ס"ת ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה ומברך קודם שיפטיר ואחר שיפטיר. יקום פורקן תיקנו בשבת ולא ביום טוב מקדשים החדש חוץ מתשרי אשרי יושבי יהללו ומחזיר התורה יתגדל ומתפלל מוסף בלחש מגן מחיה וקדוש תכנת שבת רצה ומודים שים שלום וחזן מתפלל מגן ומחיה נעריצך ואו' קדושה לדור ודור תכנת רצה ומודים וברכת שלום וקדיש גומר כו' אין כאלהינו פיטום הקטורת ועומד היתום ואו' קדיש ויוצאין מבית הכנסת.

נד

סדר סעודת שבת יושבין על שלחן הערוך ומברכין בפ"ה כדאמר בפ' ערבי פסחים (ד' קו) . דהוי קדושא רבא ונוטלים ידיהם ומברכין על נטילת ידים ובוצעין המוציא על שתי ככרות ואוכלים כל צורכן לאחר שאכל התבשי' שהטמין יש מזמרי' זמירות ושבח בשבת להקב"ה ואוכלי' אחרי כן קנוח סעוד דגים או עופו' או פירו' להיות ג' סעודות אחת בע"ש ואחת בהשכמה ואחת קנוח סעודה דאמר ינן במס' סוכה בפ' כל הישן (ד' דז) אם השלים במיני תרגימא יצא ולאחר שאכלו התבשיל יברכו בה"מז ויטלו ידיהם ויבצעו המוציא על ב' ככרות ויאכלו קנוח סעודה ויברכו בה"מז מפני שאין רוצין לבטל עת בית המדרש שדורש החכם כדאמר בפ' השולח (ד' לח) משפחה אחת היתה וכו' ובמקום שאין דורשין יקבעו אכילתן סמוך למנחה כדאמר בפ' כל כתבי הקדש (ד' קיח).

נה

סעודת מנחה בתוספתא מדיחין י' כוסות שאם יצטרך באחת שותה מהן מציעין י' מצעות שאם יצטרך יסב על אחת מהן כל המקיים ג"ס בשבת ניצול מג' פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמות גוג מגוג ובפ' שלשה שאכלו (ד' מט) בשבתות ובימים טובים לא סגי דלא אכיל פת כל אדם שיכול יחזור אחר מיני בשמים להריח ולברך וגם מיני פירות וירקות כדאמר במנחות פ' התכלת חייב לברך ק' ברכות בכל יום ובשבת ממלא להם באיספרמקי ומגדים וקיימא לן בפ"א דשבת (ד"ט) דסעודה קטנה מותר לאכול במנחה גדולה ואיכא שהות טובא בין אכילה למנחה קטנה פי' סעודה גדולה למושכה.

ויקהל משה אמר הקב"ה למשה עשו קהלה גדולה ודרוש להם ברבים הלכות שבת שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת לדרוש לישראל איסור

והיתר וכן דוד היה מקהיל קהלות בשבתות בשרתי צדק בקהל רב והיינו דוד דגלי באסמכתא כתיב וה' עמו ואין להניח הדרשה עבור הסעודה השלישית כדאמר בפ' השולח גט. ובמדרש משלי בפסוק אשת חיל מי ימצא אמר ר' חמי בר חנינא מפני מה נתחייבו שני בניו של ר' מאיר שמתו שניהם ביחד בשבת במנחה מפני שהיו רגילים להניח בה"מ במנחה ואוכלים. בפר' בתרא דתענית בירושלמי טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטלין מן התורה.

נו

סדר תפלת המנחה המנחה במנחה אשרי וסדר קדושה וקדיש ואני תפלתי לפי שכתוב למעלה הימנו ונגינו' שותי שכר לפי שהאומות משתכרים ומדברים ממעשיהם המקולקלי' ומניאוף אבל ישראל אע"פ ששותי' מתפללי' ומברכים לכך סמך בתהלים שותי שכר ואני תפלתי ולוקחים ס"ת וקורים כהן ולוי וישראל ואמרינן בפ' הקורא את המגילה (ד' כא) תני רב שימי אין פוחתים מי' פסוקים בבית הכנסת וידבר עולה מן המניין וקיימא לן קטן אינו עולה מן המניין ג' אבל למניין ז' עולה היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל במקום שהתחיל הראשון אין פורסין על שמע פחות מי' אם התחילו והלכו מקצתם גומר. וכן אם עברו לפני התיבה או נשאו כפיהן או היו מפטירים והלכו מקצתם גומר. ובבבא קמא פ' מרובה אמרינן עזרא תיקן תלתא גברי לתלתא קראי בסוטה בפרק ואלו נאמרים (ד' לט) אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתחה ס"ת אסור לדבר אפי' בדבר הלכה דדוקא רב ששת בפרק א' דברכות (ד' ח) מהדר אפיה וגריס דתורתו אומנתו. וקיימא לן בפ"ק דברכות ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא אבל בין גברא לגברא שרי. בפסיקתא שמעו דבר ה' בית יעקב מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי אמר ר' יצחק זה המניח ס"ת ויוצא. וקריאת ס"ת מעומד שנ' ואתה פה עמוד עמדי במנחה אין מפטיר בנביאים כדאיתא בפרק הקורא את המגילה (ד' לא) אבל בכתובים היה מנהג לקרות כדאיתא בפ' כל כתבי ד' קיו) ובפ' במה מדליקין. יום טוב שחל להיות בשבת המפטיר במנחה בשבת א"צ להזכיר של יום טוב להיות שם בנביא. ובפ' מרובה מי' תקנות של עזרא שהיו קורים במנחה בשבת ובמגילה בשלהי פר' בני העיר (דף לא) קיימא לן כר"י מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורים במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה. והלכה פותח ורואה ומברך וקורא. בגיטין בפ' הנזקין (דף נט) אלו דברים מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי וישראל ומייתי מקראי אין שם כהן נתפרדה החבילה ולא קרי אלא גדול במקום כהן. בפ' הקורא את המגילה עומד אין שם לוי כהן שקרא יעמוד במקום לוי ויברך פעם ראשון ושניה ברכה ראשונה וברכה

אחרונה ולאחר קריאת התורה במנחה אין אומר קדיש מאחר שאין מפסיקין דבר בין קריאת התורה לתפלה ע"כ ממתינין לומ' קדיש עד שמחזירים התורה למקומ' ויאמר קדיש ויתפלל אבל או' בשבתות וביו"ט הפטרות ובחול אומר תהלה ע"כ אומר קדיש אחר קריאת התורה ולא בחול ומחזירים את התורה ומתפללין בלחש מגן ומחיה וקדוש אתה אחד רצה ומודים ושים שלום ואחר כך החזן מתפלל מגן ומחיה ונקדש את שמך ועונים קדוש ברוך ימלוך לדור ודור אתה אחד רצה ומודים שים שלום צדקתך צדק וצדקתך אלקים צדקתך כהררי אל לפי שיש קבלה שנפטר משה בשבת אע"פ שבסדר עולם משמ' כי יש שקורין מדרשים בין מנחה למעריב ויש שדורשים אגדות או מפרשין. דאמרין בנדרים בפ' אין בין המודר (ד' כט) תינוקות אין קורין בתחלה בשבת משום דבשבתא אוכלין ושותין ויקר עליהון עלמא ואם שמואל שינוי ווסת תחלת חולי מעיים ע"כ נהגו לפרש מקרא בשבתות ואגדות כהתחלת אלו תיבות 'ב'ש'ב'ת. "ברוב "שרעפי "בקרבי "תנחומיך ישעשעו נפשי לומר בשבת ישעשע עצמו באגדות וטעמים. ובמדרש על פסוק ברוב עם הדרת מלך ר' ישמעאל או' בשעה שהן נאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומעין האגדה מפי חכם ואחר עונין יהא שמיה הגדול מבורך באותה שעה הקב"ה משמח ומתעלה בעולמו ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם שיצרתי לי ומלבושי הדר ברוב עם ה"מ.

א"א צדקתך בכל שבת שיש בו הלל ולא באותה שבת שאם היה חול לא היו נופלין על פניהם מפני יום של מחר כגון שבת ולמחר ראש חודש או י"ט או פורים או ט"ב דבש" וחלב" תחת" לשונך סופי התיבות שבת רבות מחשבות" בלב" איש". למפרע סופי תיבות שבת.

נז

אלו מלאכות אסורין בשבת

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת בפ' במה טומנין (ד' מט) כנגד מלאכה ומלאכתו מלאכת שבתורה. בירושלמי בפ' כלל גדול אלו הן אבות מלאכות מ' מלאכות חסר אחת הזורע החורש הקוצר המעמר הדש הזורה הבורר הטוחן המרקד הלש האופה הגוזז את הצמר המלבנו המנפצו הצובעו הטוהו המסיך העושה שתי בתי נירין האורג שני חוטין הפוצע שני חוטין הקושר המתיר התופר שתי תפירות הקורע על מנת לתפור שתי תפירות הצד צבי השוחטו המפשיטו המולחו המעבדו המחתכו הכותב שתי אותיות הבונה הסותר המכבה המבעיר המכה בפטיש המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. אבות מכלל דאיכא תולדות יש מלאכות חייב במזיד כרת או

מיתת סקילה ובשגגתו חטאת ויש מלאכות פטור אבל אסור. הזורע. הזורע זריעה בכל שהוא כדאמר בפ' המצניע (ד' צא) ובפ' הבונה הזומר כדי להגדיל הענף הנוטע המבריך ענף כופף ונועצו בארץ המרכיב ענף באילן אחר או משקה לזרעים בפ"א דמועד קטן (ד"ב) הוי זורע ירושלמי כל דבר שמכחיל את הפרי חייב משום נוטע הנוטע המבריך המרכיב המקרסם המזרד הפסל המזהם והמפנק המאבק המעשן המתליע הקוסם הסך המשקה המנקב העושה בתים וכל דבר המכחיל את הפרי חייב משום זורע בריש מסכת משקין בית השלחין משקין לזרעים רב יוסף אמר משו' זורע יש ליזהר אדם שאוכל על גבי עשבים בגן בשבת שלא ישפוך מים על הזרעים כשנוטל ידיו או שופך לחוץ.
עציץ נקוב וזרוע בו המונח על גבי יתידות אסור להניחו על גבי קרקע משום נוטע כדאמר בפרק המוציא יין (ד' פא) גבי פורפיסא.

נח

החורש החורש בפ' הבונה (ד' קג) החורש כל שהוא חייב שראוי לזרע דלועין בשלש החופר החורץ כולן מלאכה אחת הן בכלל גדול (ד' ע"ב) אמר רב ששת היתה לו גבשושית ונטלה בשדה חייב משו' חורש אמר ר' אבא החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור אבל אסור. בפרק א' דמשקין (ד' ב) המנכש והמשקה לזרעי' חייב משום חורש. ירושלמי כל דבר להניית קרקע חייב משום חורש החופר החורץ הנוצע המדייר והמעדר המזבל המכבר המרבץ המפעפע גושים להניית קרקע חייב משום חורש. המרבץ בחורשין המצית את האו' בחישת הקנים ובאגם המסקל הבונה מדרגות הממלא את הנקעים תחת הזתים העושה עוגיות לגפנים חייב משום חורש כמה חורש כדי ליתן זכרותה של חיטה קיימא לן כר"ש גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ בין גדולים בין קטנים בפ' במה מדליקין (ד' לז) אבל גדולות מאד אסור דהוי פסיק רישיה ואסרינן אפי' בעיליתא דשישא בשלהי פ' המוציא יין (ד' פא) אסר רב הונא לפנות בשדה ניר בשבת שמא יקנת ברגב אדמה וישליך בגומא וישוה השדה והוי כחורש ואע"ג דשרינן בשלהי פ' המצניע (ד צה) לרבץ הבית לכתחלה מיהו לכבד הבית אסור כדמשמע בפ' ר"א דתולין (ד' קמ) דאסור לגרוף דברי הכל אבוס של קרקע ועוד חכמים אוסרין אפי' אבוס של בניין אטו אבוס של קרקע ועוד המכבדת מוקצה ליגע בשבת כדמשמע בפ' כל הכלים (ד' קכד) דמכבדת של תמרה אסור כי המכבד את הבית משוה גומות ומודה ר"ש בפסיק רישיה. ובמס' ביצה (ד' דב) אוסרין רבנן לכבד בין המטות. בשלהי פרק יום טוב כל הכלים נגררין. בשלהי כירה (ד' מו) היכא דליכא פסיק רישיה שרי ר"ש.

נט

הקוצר תנא הקוצר הבוצר הגודר המוסק האורה כולם מלאכות אחת הם זומר וצריך לעצים חייב נמי משום קוצר בשלהי פ' המוציא יין (ד' פא) גבי פרפיסא היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתידות חייב משום תולש בשלהי המצניע (דף צה) התולש מעציץ נקוב חייב אינו נקוב פטור עציץ הוא של חרס דאמר ר' יונה כלי חרס עומד בפני השרשין כשאינו נקוב בפ"א דגיטין (דף ז) ובפ"ב ובריש פרק כל הקרבנות במנחות ירושלמי הדין דגזז ספוג גנזי כסבר גרגר חייב משום. קוצר בפרק הבונה (דף קג) התולש עולשין והמזרד זרדים וכל אם ליפות הקרקע כל שהוא בפ' לולב הגזול (דף לז) הדס במחובר אסור להריח בו דלמא אתי למיגזייה בפ' שמנה שרצים (דף קז) הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב דעוקר דבר מגידולו. מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי מחייב מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא מחייב ירושלמי מאן דצייד כוורא וכל דבר שמבטלו מחיותא חייב משום קוצר. בשחיטת חולין בפ' העור והרוטב (דף קכ) תאנים שצמקו באיבן התולש מהן בשבת חייב. ובמס' ביצה בפ' משילין (דף ל) אין עולין באילן שמא יתלוש. ונראה אדם שעושה להריח בעציץ בשלקוסתא מותר ליקחנו אפי' מן הקרקע מאחר שעומד שם שלא לשם נטיעה וכן אם היה פסח ליל ראשון והוא נתן מרור שלו בקרקע שיהא לח מותר ליקחו דדמי להא דאמר בפ' במה טומנין (דף נ) הטמין לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין וכו' ניטלין בשבת כיון דמתחלה לא נטעי ליניק' ועומד לאכילה לא אסרום אעפ"י שממהרין ללקוט ודמי להא חטין שזרען בקרקע לר"ש מהא דפרק כירה (דף מה) אע"פ שזרען מאחר שלא השריש לא הוי תלוש. בפרק ב' דעירובין (דף יז) אין עולין באילן בין לח בין יבש בימות החמה וכוורת התלוש ממנו בפ' המצניע.

ס

המעמר המעמר בפרק הזורק (דף צו) במקושש רב אחא בר יעקב אמר מעמר היה בפרק כלל גדול (דף עג) אסור לכנוף מילחא ממילחתא ירושלמי ההוא דשטח צימוקין קולטה חייב משום מעמר. כל שהוא נוגע באוכל חייב משום מעמר. המתקן גורן תבואה ביחד חייב משום מעמר. בפ"א דביצה (דף יג) בצלים משיעמיד ערימה.

סא

הדש תנא המנפץ המנפט כולן מלאכה אחת הם. ירושלמי ההוא דכתית אורז ושעורין חייב משום דש הנוגע בקליפה חייב משום דש כל מפרך משום דש הדא דשחיק כד מפריך ברישיה חייב משום דש. בפ' חבית (דף קמג) אין סוחטין את הפירות להוציא

מהן משקין דמפרק תולדה דדש. בשלהי פ' במה טומנין (דף נא) אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד שיזובו מימיו, בפרק חבית (דף קמה) ר"י או' סוחטין כבשין בשבת לצורך השבת אבל לא למוצאי השבת אחת כבשין ואחת שלקות בד"א לגופן למימן לא יסחוט ואם סחט נעשה כמי שסחט זיתים וענבים וחייב חטאת אמר ר' אבא בר ממל בצל שרסקו אם ליתן טעם אסור אם להוציא שורפו מותר. בפרק חבית (דף קמד) אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול ענבים לתוך הקדירה. בתוס' לא תקל האשה חלב מדדיה ותחלוב לתוך הכוס או לתוך הקערה ותניק את בנה משמע בכלי אסור לחלוב דתולדה דמפרק הוא אבל על גבי קרקע מותר מדלא אמר לא תחלוב סתם. מסוכרתא דנזייתא במס' שבת (דף קיא) ובפ"א דכתובות ופ"ב דבכורות פי' מוכין שסביר הברזא הוי סחיטה ואסור להדיקה ביומא טבא דתולד' דדש ולא תולדה דסחיטה דאינו אלא במים.

סב

הזורה הזורה תבואה או קיטנית ירושלמי אמר רב' חייא בר אשי זה שרוקק מבליעו בכסותו רקק והפריחו הרוח חייב משום זורה.

סג

הבורר ת"ר היו לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר לבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב היו לפניו מיני אוכלין בורר בידו ובחיקו ואוכל לאלתר ולא בקנון ובתמחוי לברור אוכל מתוך פסולת מותר ולא בתורמוס. בשלהי פ"א דיו"ט (דף יד) בחיקו ובתמחוי ולא בנפה ולא בכברה. בשלהי פ' המצניע (דף צה) מחבץ חייב משום בורר. הני דשחיק תומא כדמנחה בקליפתא חייב משום בורר בפ"ר אלייעזר או' תולין (דף קלז) חכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביו"ט ואין נותנין לתלויה בשבת אין מסננין את החרדל במסנן' ביו"ט נותנין יין צלול ומים צליליין לתוך המשמרת מסננין את היין בסודרין ובלבד שלא יעשה גומא מסננין בכפיפה מצרית ולא יגביה מקרקעית הכלי טפח פרונקא אפלגא דכובא שרי לא יתן קש בפי כד דמיחזי כמשמרת השופה שכר או יין בנחת ישליך השמרים שלא יברר עד מצוי ירושלמי משמר חייב משום בורר אבל שופך שכר מכלי אל כלי.

סד

הטוחן אמר רב פפא האי מאי דפרים סילקא חייב משום טוחן אמר רב מנשה סלית סילתא הוי טוחן. ירושלמי שחק מלח שחק פלפלין חייב משום טוחן ואפי' ביו"ט אסרו

חכמים לטחון פלפלין. בפרק יום טוב אבל תבלין נדוכין כדרכן ביו"ט. בפ' ר"א או' תולין (דף קמא) שרי למטחן פילפלי בשינוי בקתא דסכינא אפי' טובא.
המרקד בירושלמי האי מאן דחשר גיר חול עפר חייב משום מרקד או יצר חסס המרקד עפר בכלל גדול גבי חביתא.

סה

הלש הלש בפ"א דשבת (דף יח) שריית מים לדיו אסור רבי יוסי בר יהודה אומר אחד נותן קמח ואחד נותן מים אינו חייב עד שיגבל וסתם לן מתני' כוותיה בפרק מי שהחשיך (דף קנה) נותן מים למורסן אבל לא גובלין גובלין את הכלי בשנוי על יד על,, יד ירושלמי הדין דגבל גיר עפר מלוגמא סמנין חייב משום לש הלש המקטף העורך כולו משום לש. בפרק ר"א אומר תולין (דף קמ) חרדל שלשו מע"ש מותר למחות בין ביד בין בכלי ונותנין לתוכו דבש ולא יטרף אלא מערב וכן שום שריסקו מע"ש או שחליים ששחקו מע"ש.
אין שורין את החילתית בפושרין בזבחים דם חטאת (דף צד) זרה פשתן במים חייב משום לש.

סו

האופה שדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל או ארתח כופרא ירו' המתיך אבר הצולה המטגן השולה המעשן כולהון משום מבשל בפר' כירה (דף מב) האלפ' והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכה תבלין אבל יתן לתוך הקערה או לתוך התמחוי. ירושלמי מהו ליתן תבלין מלמטה ולערות עליהן מלמעלה ר' יונה או' אסור עירוי ככלי ראשון הוא מלח אפי' בכלי ראשון לא בשלה כרב נחמן. בפ' כירה (דף נח) אין נותני' ביצה בצד המיחם בשביל שתגלגל. ואם גילגל חייב חטאת ולא יפקיענה בסודרין ולא יטמיננה בסודרי' בחול ובאבק דרכים ולא יתן ביצה או כמון או פלפלין או תבלי' בקדירה.
המיחם שפנהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין אבל נותן בתוכו מים מרובין להפשיר' ומיחם שפינה מתוכו מים לא יתן לתוכו מים מערה אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין. המערה ממיחם למיחם ומאלפס לאלפ' ומקדירה לקדירה מותר ליתן לשני ואסור ליתן לראשון בפ' חבית (דף קמה) כל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת כל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת. חוץ ממליח ישן וקולייס האספנין שאם הדיח חייב חטאת. בפ' כירה (דף מז) מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן. ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה שמפשיר מים שעל ידיו מי שרחץ ידיו במים לא יעמוד

כנגד האש לחמם ידיו והם לחות שמפשיר מים שעל ידיו אמר רב יהודה אמר שמואל אחד מים ואחד שמן כנגד המדורה יד סולד' בו אסור אבל להפג צינתו מותר חמי טבריה מותר לרחוץ בהם אף בשבת שאר חמין אסורים אפי' ביו"ט להשתטף בצונן להקר מותר בלא שיפשוף ובלבד שלא ישוט חמין שהוחמו מערב שבת מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו פת בקערה שנותן בו תבשיל אע"פ שמרככו אינו נראה בשול ומותר קדירה שאצל האש אין להגיס ישראל בכף בשבת דהוי בשול מדאמרי' בפ"א דשבת (דף יח) ודילמא מגיס ומשני ביורה עקורה וטוחה עסקינן מוליאת' מותר להניחה על התנור בבית החורף אע"פ שמפשיר השומן הואיל שכבר אפוי' כל צורכה ובשר שבקערה שבו חמין.

סז

הגוזז הגוזז את הצמר ת"ר התולש את הכנף חייב משום גוזז בבכורות בפ' הלוקח הבהמה מן הגוים (דף פד) רבי יוסי בן המשולם אמר השוחט את הבכור עושה מקום בקופיץ מיכן ומיכן ותולש את השער ובלבד שלא יזיזנו ממקומו וכן תולש את השער ובלבד שלא יזיזנו לראות מקום המום ומסיק רב הונא כנגדו בי"ט מותר דעוקר מגידולו כלאחר יד שאין דרך לתלוש שער אלא לגזוז ותולש לאו היינו גוזז ומקשי התולש את הכנף חייב משום גוזז. מתרץ שאני כנף דהיינו אורחיה וכנגדו ביו"ט אסור לתלוש הנוצה מצואר העוף בשעת שחיטה הלכך מי ששוחט ביו"ט אווזין ותרנגולין אינו ממרט הנוצה כי אם הופך הנוצה אילך ואילך ושוחט. כך קבלתי מאבא מורי הרב ר' י' ב"ק נ"ע והתירו לטלטל נוצה של עופות לאחר שהסירו אותה מעל העוף מידי דהוה אעור לפני הדורסן והתירו סופו משום תחלתו כדעולא בפ"א דביצה אבל קבלתי ממורי רבי יב"ק שמותר למרט הנוצה בי"ט להרויח השחיטה מאחר שצריך לאחר השחיטה למרט הוי המרטה הכשר שחיטה מה שאין כן בצמר הבהמה שיכול לשחוט כך ואם היה גוזז הצמר אחר השחיטה היה חייב משא"כ בעוף שאם לא יעשה ריוח בתלישת הכנף יקלקל השחיטה או בעיקור או בפגימה. אבל בשבת המוציא נוצה אחת חייב משום גוזז. ירושלמי עוף שאין לו גיזה. תלישתה היא גיזתה וחייב. בשלהי המצני' (דף צד) הנוטל ציפרניו זו בזו או בשיניו וכן שפמו בכלי חייב ולאחרים הנוטל שתים חייב או מלקט לבנו' מתוך שחורות אפי' שאר אחד חייב וקי"ל כרשב"א ציפורן שפירש' רובה וציצין שפירשו רוב' ביד מותר בכלי אסור לא פירשו רובם בכלי חייב ביד אסור פירשו רובם ומצערות אותו ביד מותר. בפ' שואל (דף קמט) אין רואין במראה של מתכת פן יסיר נימא המדולדלת.

סח

המלבנו המלבנו ירושלמי הדא איתת' דשרקא מעילא חייבת משום ליבון בפ' חבית (דף קלז) המנער טליתו בשבת ובחדשים ובאוכמי וקפיד עליהם והניעור הוי כמלבן אבל ישנים או לבנים אין מקפיד עליהם מותר בגד מטונף אין לשפוך עליו מים דאמר בפ' נוטל בגד שעליו לשלשת מקנח בסמרטוט היתה של עור נותן עליו מים עד שתכלה. אסור לפרוס בגד על המים כדאמר במס' י"ט בפ' המביא (דף ל) ובשבת ובפ' שואל לפרוס סודר עלייהו דלמא מיטמיש במיא ואתי לידי סחיטה. בריש במה טומנין (דף מח) חזייה דפר' סודרא אפומא דכובא ואנח עליה נטלא דאסור. בזבחים בפרק דם חטאת (דף צד) אמר רבא זרק סודר במים חייב אבל כסוי שכר בגד שאינו מקפיד אם ישרה במים מותר לסוחטו כדאיתא בפ' דם חטאת. עור הרך משכשכו במים ולא מכבסו כרב חייא בר אשי דבר כבוס הוא במיים שייך כבוס ולא ביין ושמן כדמשמע בריש המביא כדי יין (ד"צ) בשלהי ר"א אומר תולין אחדא אפומא דשישא אסור אבל ביין לא הוי מלבן משום הכי מסננין את היין בסודרין. דבר שאינו מקפיד כגון קנוח ידיו במפה או בטבילה במטפחת מותר דדמי להא דפ"ב דביצה (דף יח) מערמת טובלת בבגדי' ובפרק חבית מסתפג אדם באלונטית ובפרק בתרא דיומא עובר במים ובלבד שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו בפ' רא"א תולין (דף קמא) טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ.

סט

המנפצו המנפצו ירושלמי האי מאן דנפיס סיב או גמי או הוצין חייב משום מנפץ.

ע

הצובעו בפ' כלל גדול (דף ע"ה) השוחט או הפוצע חלזון חייב משום צובע א"כ העושה חבורה ונצרר הדם חייב המאדם אודם בשפה חייב הצר צורה הראשון משום כותב והשני משום צובע חיסר אבר אחד ובא אחר וגמרה חייב משום מכה בפטיש. בפ"א דחגיגה (ד"ח) מעשר בהמה בי"ט לאו משום סקרתא. ובשלהי פרק המצניע (דף צה) כוחלת אסורה משום צובעת ולא תעביר סרק על פניה או יין אדום או ענבים שחורים או תותים וגודגדניות אסור לצבוע את המפה אם חתך אצבעו או יצא דם מחוטמו לא יקנח בבגד או דיו או סיקרא בפ"א דשבו' (דף יח) מניחין קלורי' על גבי העין בע"ש ומתרפא והולך כל השבת אבל לא בשבת אם אינו שרוי אבל שרוי מניח אפי' בשבת רק שלא יעמיץ ופותח בפ' שמונה שרצים (דף קח).

עא

הטוה בשלהי המצניע (דף צד) פוקסת אסור שנראה כטווה בכלל גדול (דף עד) אסור לטוות צמר אפי' מעל גבי בהמה ירושלמי השוזר חייב משום טווה.

עב

המיסך ירושלמי מאן דעביד גפן ומחצלן חייב משום מיסך ההוא דעבד קופין ובר ציפר חייב משום מיסך ההוא דעבד ערסוון לאורך חייב משום מיסך השובט בכלל מיסך העושה שני בתי נירין בנירין ובקירוס ובנפה ובכברה ובסל חייב.

עג

האורג האורג שני חוטין כמלא רוחב הסיט בין בתחלתו בין בסופו ובשפה שני חוטין ברוחב ג' בתי נירין ירושלמי ההוא דעבד ערסוון כו'.

עד

הפוצע שני חוטין ירושלמי ב' נירין בחף אחד ושני חפין בניר אחד האורג שני חוטין הפוצע שני חוטין גזר.

הקושר אלו קשרים שחייבין עליהם קשר הגמלים וקשר הספנים בפר' כלל גדול (דף ע"ד) שכך צדי חלזון קושרין ומתירין.

ירושלמי שכן קושרין ומתירין אין קושרין דלי בחבל כלל יש קשר פטור אבל אסור כגון מכנסים שבוע או שבועים דמי לקיטרא זרגורי בזמם' ובאיסטדיר' דמי למנעל דרבנן ואסור וכן חבל דגרדי אסור.

עה

המתיר בפרק אלו קשרים כשם שמחייב על קשורן כך חייב על היתירן היתר, מנעל תני חדא חייב חטאת כדאושכפי ות"ח פטור אבל אסור בדרבנן שמניחין שבוע כך אסור להתיר ולקשור בשבת המכנסים ות"ח מותר לכתחלה מנעלים שלנו שבכל הלילה מתירין סנדל חייב בשל סוחרים שקושרין ברצועה אסור בשאר בני אדם ומותר בסנדל של שנים. ירושלמי נשמטו רצועות מנעל וסנדל נוטל ומחזיר ובלבד שלא יקשור. במסכת ביצה בפרק המביא (דף לא) אמר שמואל חותמת שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך שבכלים מתיר ומפקיע וחותך אחד שבת ואחד יום טוב. במסכת סוכה בפ' לולב הגזול (ד' לג) גבי לולב הותר איגודו אוגדו כמין אגודה של ירק ולא קושרו אלו קשרים מותרין קושר אשה מפתחי החלוק וחוטי שבכה ושל פסיקיא ורצועות מנעל וסנדל שלנו ונודות יין ושמן וקדרות של בשר ודלי בפסיקיא וקושרין לפני בהמה שלא תצא כר"א בן יעקב וקושר בחבל בפרה ובאבוס עניבה אינה קשירה.

עו

התופר התופר שתי תפירות והוא שקשרן המותח חוט של תפירה חייב. ירושלמי א"ר אבא בר' ירמיה בשם רב המותח צדדין חייב משום תופר.

עז

הקורע על מנת לתפור שתי תפירות חייב הקור' על מתו ובחמתו וכל המקלקלין פטורין.

עח

הצד הצד את הצבי הצד את החלזון חייב בפרק האורג כל שמחוסר צידה פטור אינו מחוסר צידה חייב הצד צבי סומא וישן חייב חיגר זקן וחולה אסור כל שבמינו ניצוד חייב אין במינו ניצוד.

פטור צבי שנכנס לבית ונעל א' בפניו חייב שנים פטור הצד ארי בגרזקי שלו חייב ישב א' על הפת' ולא מלאהו וישב השני אצלו ומלאהו השני חייב ישב לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה עד שתחשך בפר' שמונה שרצים (דף קז) הצדן והחובל בהן חייב שאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור הצד חיה ועוף שברשו' אסור הצד פרעוש בשבת אסור נשכו מותר להשליכו ממנו כמו קוץ ואסור להורגו אבל כינה מותר. בפ' האורג (דף ק) כופין הקערה על עקרב שלא תשך. ירושלמי צבי ישן חייב דקמץ חדא ופתח חדא. אסר רבי ינאי להרוג צירעה בשבת.

עט

השוחטו בפ' שמנה שרצים (דף קז) החובל בהן חייב נצרר הדם אעפ"י שלא יצא ההורג פרעוש או ביצי כינים חייב אבל ביצי הראש מותר השולה דגים מן הים כיון שיבש כסלע בין סנפירין חייב בפרק בתר' דערובין (דף קג) חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה אם להוציא דם כאן וכאן אסור. בפסיקתא בפ' ואלו דברים שחטו ונמצא טריפה בגלוי חייב בפ' ראי"א אם לא הביא כלי נולד מהול אין צריך להטיף דם ברית. ואין מחללין עליו השבת ירושל' שחיטה תולדת חבורה היא.

פ

המפשיטו בפ' כל כתבי ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח.

פא

המולחו בשמנה שרצים (דף קב) צנון אסור למולחו. ביצה מותרת למלוח וקיימא לו צנון אינו ממלח אבל אטבולי מטבלי במלח. אסור למלוח בשר.

פב

המעבדו עיבוד בקמח גבי עריבת העבדנין בפרק אלו עוברין (דף מה) ובשחיט חולין בפ' העור והרוטב עבדה בד' מילין. ובפ' ביצה (דף יא) אין נותנין את העור לפני הדורסן.

פג

המוחקו ירושלמי שהיו שפין העורות במשכן על גבי העמודים הוא חייב משום ממרח השף בין העמודים חייב משום ממחק בפ' חבית (דף קמו) אם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח בחדש אבל לא בישן ר' חייא בשם ר"י הממרח את האספלנית חייב מפני שהוא ממרח בעירובין בפ' המוצא תפילין (דף קב) מחזירין רטייה במקדש אבל לא במדינה בתחלה כאן וכאן אסור והלכה כרב יהודה רטייה שפירשה מעל המכה הוחלקה למעלה מחליקה למטה למטה מחליקה למעלה מגלה מקצת רטייה ומקנח פי המכה ולא הרטייה מפני שהוא ממרח הממרח חייב. ירושלמי רטייה שתפחה מחזירין אותה בשבת והוא שתפחה כנגד המכה מכה שנתרפית נותנים עליה רטייה שאינו אלא כשמרה חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה.

פד

המחתכו אמר ר' אמי משמיה דר' יהושע בן לוי המגרר ראשי קלנתו' חייב משו' . מחתך ירושלמי האי איתתא כד משתיא ומקטעיא בשמים חייבת משום מתחכת ההוא דעבד ערסון כד מקטע חייב משום מחתך בפ' חבית (דף קמו) טפא דאסיא אסור שמא יקטום בפ' כלל גדול (דף עד) קפיד אמשתחא חייב משום מחתך.

פה

הכותב שתי אותיות בפרק הבונה (דף קג) הכותב ב' אותיות בין בימינו ובין בשמאלו בין משם אחד בין משתי שמות בכל לשון חייב ר"י אומר לא חייבו בב' אותיות אלא משום רושם. בשילהי כלל גדול (דף עה) ובגויל שרטוט נמצא המשרטט על עור או על שום דבר חייב. ירושלמי שהיו משרטטין בעורות מהו משרטטין מסרגלין כתב ב' אותיות בהעלם אחת חייב בב' העלמות פטור בדיו בסם בסיקרא בקומוס בקנקנתום ובכל דבר העושה רושם על ב' כותלי זויות על ב' לוחי פנקס והן נהגין זה עם זה חייב כתב על בשרו חייב מסרט על בשרו פטור. כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים כתב אות אחת לאחר ידו ברגלו בפיו במפרקו כתב על גבי כתב נתכוון לכתוב ח' וכתב ב' זיינין אחת בקורה ואחת בארץ פטור ואסור כתב אות אחת בטברי' ואות אחת בצפורי חייב הגיה אות אחת או נטל גגו של ח' ועשאו ב' זיינין או או השלים אות לספר חייב.

פו

המוחק המוחק על מנת לכתוב ב' אותיות בפ' כלל גדול (דף עה) כתב אות גדולה ויש במקומה לכתוב ב' אותיות פטור מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב ב' אותיות חייב. ירושלמי המוחק על מנת לתקן חייב יש כותב נקודה מלמעלה וחייב משום כותב ומשום מוחק. ירושלמי בפרק הבונה כתב בדיו על עלי ירקות במשקין ובמי פירות על הלוחות אסור. בפ' שואל מונה אורחיו ופרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב שמא ימחק. ירושלמי על גבי דיו משום כותב ומשום מוחק הבונה כל שהוא הקודח כל שהוא. ירושלמי ההוא דעבד דפין חייב משום בונה בשילהי פרק כירה המחזיר קנה מנורה חייב. מלבנות המטה וכרעי המטה ולווחין של שקיבום אסו' ולא יתקע ואם תקע חייב והלכה כרשב"ג אם היה רפוי מותר בריש פ' כל הכלים דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין ואין מחזירין שמא יתקע לול של תרנגולין לא נוטלין ולא מחזירין בפ"א דביצה (דף יא) מסלקין את התריסין ואף מחזירין ואם הציר מן הצד אסור ובפ' המביא אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב משום כבודו בפ' רא"א תולין (דף קמ) וחכמים או' אין תולין את המשמרת ירושלמי בפ' הבונה רב המנונא הור' לריש גלותא להתיר שולחן של פרקים בשבת המחזיר קנין של מנורה חייב של צדדין אסור בפ' מי שהוציאוהו (דף מד) משום דדופן שלישי לא הוי אהל דופן רביעי תוס' הוי ואהל טפח מלמעלה הוי אהל גמור בפ' כלל גדול (דף עג) היתה לו גבשושית בבית ונטלה או גומא וטממה חייב משום בונה. בריש פ' תולין (דף קלח) כילה דידן אסור לנטותה וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו כשאין בגגה טפח ולא מחתא מפוריא טפח ושאין בפחות מג' סמוך לגגה טפח ושאין בשיפוע טפח אבל יש בגגה טפח או יש בפחות מג' טפחים סמוך לגגה טפח או נחתא מפורייא טפח או יש בשפוע טפח אסורה בשלהי פ' המצניע (דף צה) אסור לכבד את הבית משום אשוויי גומות וכן בפ' תולין (דף קמ) גבי אבוס וכן בפ' מפנין (דף קכו) גבי אוצר.

פז

הסותר במס' ביצה בפ' המביא (דף לא) וחותם חותמו' כו' ואע"ג דפליגי בפרק הבונה (דף קכ) אי יש סתירה בכלים אי לא עד אחד שבת ואחד יום טוב בפרק כל הכלים (דף קכב) אין סתירה בכלים מיהו אסור הוא. בפרק חבית (דף קמו) שובר החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי אין נוקבין מגופה של חבית מצדה נוקבין נקב בברזא שהיה בה נקב ואין מוסיפין נוקבין נקב קטן ישן אבל לא חדש.

פח

המכבה בפרק ב"מ (דף כט) המכבה את הנר כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה שצריך להבהבה חייב לקח שמן מן הנר חייב. בפ"ב דביצה (דף כב) המסתפק מן הנר חייב משום מכבה. בפרק כל כתבי הקדש נר שאחורי הדלת לא יפתח וכן לא יפתח הדלת כנגד המדורה ר"ש בן ננס אומר פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן האור מפני שהוא מחרך ועושין מחיצה בכל הכלים אפי' מלאין שלא תעבור האור טלית שאחז בה האור נותן עליה מים מצד א' אם כבתה כבתה נר שעל גבי טבלא מנער הטבלא והנר נופל מאליו אם שכחה או נפלה עליה. ירו' ספר שאחז בו האור נותן מים בצד שני אם כבה כבה. אחז האור משני צדדיו נוטל וקורא בו אחז האו' בטלית מב' צדדין לובשה ומתעטף בה אם כבתה כבתה בכריתו' בשלהי ספק אכל חלב (דף כ) החותה גחלים בשבת חייב שתים מפני שמכבה העליונות ומבעיר את התחתונות דסבר כר"י מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. בזבחים בשלהי התדיר (דף צב) ופ' כירה גבי מיחם. כתבי הקדש מצילי' מפני הדליק' בין קורין בהן בין אין קורין בהן היו כתו' תרגום או בכל לשון אין מציל' ס"ת אם יש בה ללקט שמונים וחמש אותיות מצילי' מפני הדליקה מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילי' אעפ"י שיש בתוכן מעות ומצילי' למבוי שאינו מפולש ויש לו ג' מחיצות ולחי אחד מצילין מזון ג' סעודות בפ' כירה מצילי' את המת מן הדליק' אפי' בלא ככר ותנוק הציל פת הדראה מציל פת נקייה הציל פת נקייה לא יציל פת הדראה מציל סל מלא ככרות באותה חצר וחבית של יין בחצר המעורבת ולשם מוציא כל כלי תשמישו ולובש שמונה עשר כלים ומוציא וחוזר ומוציא. נכרי שבא לכבו' א"א לו כבה ואין זקוק לומר אל תכבה. קטן שבא לכבות אין שומעין לו בדליקה התירו לומ' כל המכבה אינו מפסיד ירושלמי ביומיה דר' אמי נפלה דליקה בכפר אפיק כרוז בשוקיהון דארמאי מאן דעבד לא מפסיד כבוי של עץ אסור מן התורה ולא של מתכת בפ' כירה גחלת של מתכת במקום שיזיק) לרבים מכבים בשלהי כירה אין נותנין מים בכלי מע"ש ליתן תחת הנר וכ"ש בשבת נכרי שבא לכבות אין אומר לו כבה ואפי' בע"ש אסור לומר לנכר עשה כן בשבת דדוקא מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי דאי לא שרית ליה אתי לאתויי אבל בשאר דוכתי לא ואמיר' לכותי שבות.

פט

המעביר בפרק א' דביצה (דף כב) הנותן שמן לנר חייב משום מבעיר ירושלמי בפרק כירה גבי היתה לפניו משום מבעיר לאחריו משום מכבה בשילהי ספק אכל החותה בגחלים בשבת חייב שמבעיר את התחתונות.

צ

הטמנת קדירתו בפ' ב"מ (דף לב) אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין אפי' בדבר שאין מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא ירתיח ואין טומני' בדבר שמוסיף הבל אפי' מבעוד יום שמא יחתה בגחלים וקיימא לן כחנניה בפ"א דשבת כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי הכירה שאינה גרופה ושאינה קטומה. כל הלכה דקידרא חייתא או בשיל דגדי' ודברחא ודצליית בשר בצל וביצה ובישול פסח בתנור וכל פ' כירה מירי בשהיי' לערב דשרי אבל פר' במה טומנים דאסיר היינו הטמנה לצורך מחר אין טומני' בדבר המוסיף הבל שמא יטמין ברמץ ויחתה וירתיח לצורך מחר אבל גרוף מן הגחלים או קטום למעלה באפר מותר. ופירשו הגאונים הא דאסרינן בפרק כירה תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא אין סומכין לו ולא על גבו ולא מתוכו דדוקא בתנור דנחתימי' אבל לא בתנור דילן וכן הלכה כלישנא בתרא. אין צולים בשר בבישרא אגומרי מדפריך והאמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי הילכך תנור שריק אפי' דברחא ואפי' לא בשיל שפיר דמי וקיימא לן כר"י דמצטמק ויפה לו מותר. ואין להטמין בתוך הגחלים. ואם חפץ גורף או נותן אפר על גבי הגחלים ומעמיד קדרתו על הגחלים הקטומין ואפר סביב קדירתו כ"ש שאנו נותנין בתנור נותנין בבית הגוי דלא אתי לחתויי שם מותר. בפ"א דשבת (דף יא) לא יקרא לאור הנר שמא יטה ולא שנים בשני עניינים. אבל שנים בענין אחד מותר אבל בבה"כ בפני הצבור מותר דדמי לתינוקות דאימת רבן עליהן ובמדורה לקרות אפי' י' בני אדם אסור מפני זנבות האודים אין בודקים כוסות וקערות לאור הנר או להבחין בין בגדו לבגד אשתו. בפ' ב"מ (דף כג) פתילות ושמנים שאין מדליקי' בהן משום גזירה שמא יטה. בפרק א' דשבת (דף יט) אין נותנים פת לתנור ולא חררה על גבי גחלום עד שיקרמו פניה. בפ' כל כתבי (דף קיז) שכח פת בתנור וקדש עליהם היום. בפ' מפנין יולדת צריכה לנר חברתה מדלקת לה אפי' היולדת סומא עושין מדורה לחיה הקיז ונצטנן עושים לו מדורה אפי' בתקופת תמוז בפ' כל כתבי נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל ואם בשביל ישראל אסור נר הדולק אם רוב ישראל או מחצה על מחצה אסור להשתמש ישראל וכן גבי מרחץ אסור לישראל עד כדי שיחמו חמין. אמר בפ' שואל וכן בפרק כל כתבי (דף קכג) גבי עשבים או מילא מים לבהמתו או עשה

כבש אם הגוי מכירו אסור וכן אם הביא חלילין וכן אין לישב אצל האש שתיקן העו"ג פן יבעיר עצים או יחתה בגחלים עבור ישראל וכל מלאכה בשביל ישראל אחר אסור כגון שמדליק א"י הנר לישראל שיהנה בו מיד וכן כשמחמם המרחץ וא"י המלקט עשבים או עשה כבש הילכך ימתין בכדי שיעשו למוצאי שבת אבל חלילין שהובאו ממקום קרוב מותר לספוד בהן מיד אבל הובאו מחוץ לתחום נאסרו עולמית כארון ותכריכין פן יאמר לעשותו אבל א"י שעושה מלאכה לעצמו שאין לומר בשביל ישראל כגון נר לאחד נר למאה וכבש לירד בו אז מותר מיד לישראל ואם אין הא"י משתמש בו אסור לישראל כי בשבילו עשאו ואסור לכל ישראל דלא דמי להובא מחוץ לתחום בשביל זה מותר לישראל אחר כדאמר בפ' אין צדין (דף כד) דדורון כשיש מאותו המין במחובר אסור לכל בכדי שיעשו ואם אין מאותו המין במחובר דמותר לישראל אחר ובפ' בכל מערבין (דף לט) גבי טביא וא"י שאפה פת לעצמו אסור לכל ישראל שמא נטחן היום מדאסרינן פירות הנושרין.

צא

א"י שחולב בהמה לישראל לצורכו של א"י יקח הא"י החלב ולא ימכרנו לישראל בפחות דהוי הערמה דאמר בפ' כירה ובבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (דף צ) גבי תורא דגנבי' ארמאי ומגנחין יתהון א"י המבשל לישראל גרע מישראל המבשל בשבת דאמרינן בגיטין בהניזקין (דף נד) לא נחשדו ישראל על השבתות משום הכי המבשל שרינן בפ"א דשחיטת חולין (דף טו) אבל א"י המבשל אסרינן ליה בכדי שיעשו א"י שנוטל כלים או מאכל של ישראל והוציאן לצורך ישראל ומונחים ברשות הרבים אע"פ שהיה ישראל יכול לילך לשם לאכול אסורין כדמשמע בעירובין בפ' מי שהוציאוהו. ירושלמי פירות שיצאו לרשות הרבים וחזרו שוגגים יאכלו מזיד לא יאכלו ר' נחמיה אומר לא יאכלו כר"מ המבשל בשבת וכו'. ירושלמי בפ"א דשבת נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בהן בשבת אסור אבל בשכר בעבידתיה טריד אלמא בחנם צריך למחות בידו בפ' כל כתבי הקדש (דף קכג) א"י עושה בשלו אבל בשל ישראל אפי בבית הא"י אסור במרחץ בפ"א (ד"ז) שהנכרי עושה לעצמו בעצים שלו אבל נכרי שעושה בבית ישראל אסור וצריך לגרש הנכרי מביתו שלא יעשה מלאכה בביתו ביבמות בפ' החולץ וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר אבל בביתם עושים מלאכה כדאמר בפ"ב דכריתות (ד"ט) עבד ואמה עושים מלאכה לעצמם בשבח. ירושלמי בפ"א דשבת תני אומנין נכרים עושי' עם ישראל בביתו אסור בביתם מותר. אמר ר"ש ב"א במה ד"א בקיבולת אבל בשכר אסור ובשלהי פ"א דע"ז לא ישכיר מרחצו לנכרי מפני שנקראת על שמו ונכרי עושה

בו מלאכה בשבתות וביו"ט ובמועד קטן בפרק מי שהפך (דף יב) מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור אבל חולה שאין בו סכנה אומר לא"י כדאמר בפרק יום טוב (דף כב) או במקום הצלה כדאמר בפ' כל כתבי הקדש (דף קכא) או במקום מצוה כדאמר בערובין בפרק הדר (דף סז) ההוא ינוקא דאשפוך חמימא לימא ליה לא"י ליתן ליה מגו ביתא או משום יישוב ארץ ישראל כדאמר בפ"א דגיטין (ד"ח) כתיבן אונו ובשלהי פרק מרובה.

צב

המכה בפטיש בפ' כלל גדול (דף סו) המסתת את האבן חייב משום מכה בפטיש בכלל גדול הצר בכלי צורה והמנפח בכלי זכוכית או שקלא לקופיא מגלימא וקפיד חייב משום מכה בפטיש ירושלמי כל גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש בפ"א דמכות הפותח בית צואר חייב וכן כל כלי כשגומרו בריש כל הכלים אין בניין בכלים אבל יש מכה בפטיש.

צג

המוציא מרשות בפרק הזורק (דף צו) גמר העברה הוצאה אב והכנסה תולדה. ירוש' בפ"א דשבת ויכלא העם מהביא כשם שנמנעו מלהוציא מביתייהו וליתן לגזבר כן נמנעו מלקבל להכניס ללשכה. אני יוצא בתוך מצרים מלמד שהכנסה קרויה יציאה. בפ"א דשבת (ד"ו) רה"י רה"ר כרמלית מקום פטור רה"י חריץ י' טפחים ורוחב ד' טפחים או גדר גבוה י' ורוחב ד' כ"ש ד' מחיצות כבית רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין מב' צדדין. אין מוציאין מרה"י לרה"ר ואין מכניסין מרה"ר לרשות היחיד ואם הוציא או הכניס בשוגג חייב חטאת במזיד והתראה חייב סקילה במזיד בלא התראה בכרת אבל ים ובקעה והאיסטונית והכרמלית אינן כרשות הרבים ולא כרה"י אין נושאי' ואין נותנים לתוכן ואם הוציא והכניס פטור אבל אסור חצירות של רבים ומבואות שאינם מפולשים עירבו מותרים לא עירבו אסורים אסקופה שאינה רחבה ד' טפחים מטלטל מן הבית על האסקופה שהיא מקום פטור ומרשות הרבים על האסקופה ובלבד שלא יחליף כלי הבית ליתן ברה"ר. בעירובין בפ' הדר סלע שהוא גבוה י' ורוחב ד' אין מטלטלים לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו אם הוא בית סאתים יותר מיכן כרמלי. פחות מי' מטלטלי' קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה הוי כרמלית בעירובין בפרק המוציא תפילין (דף צח) לא יעמוד אדם ברשות הרבים וישתין לרשות היחיד וכן לא ירוק נתלש רוקו והפך לא יהלך ד' אמות עד שירוק. בפ' הזורק שתי גזוזטראות בדיוטא אחת המושיט מזו לזו חייב רקק מים שרה"ר מהלכת בו הזורק לתוכו ד' אמות חייב ובפחות מי' בקעה אסור לטלטל ולזרוק בתוכה ד' אמות דתנן בערובין בפרק עושין פסין (דף כד) גבי הגינה

והקרפף דבר שלא הוקף לדירה אסור לטלטל בו והזורק לתוכו חייב. בפ"א דשבת (ד"ו) מחיצה היא אלא שמחוסרת דיורין. בפרק הזורק שני גגין משני צידי רה"ר אם מידלי חד ומחתי חד אסור לזרוק מזה לזה אפי' של אדם אחד בערובין בפרק כל גגות (דף פט) ר"ש או' אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות כולן רשות אחת הן דלא כר' יצחק בר אבדימי דאמר בכל מקום שאתה מוצא ב' רשויות והן רשות אחת כגון עמוד ברה"י גבוה י' ורוחב ד' אין מטלטלין לא מתוכה לרה"י ולא מרה"י לתוכה גזירה משום תל ברה"ר אין הלכה כן דהא אמר רב הלכה כרבי שמעון.

צד

הלכות מחיצות והוצאות

כל דבר שהוקף לדירה במחיצה כגון בית וחצר הוי רה"י ועולה עד לרקיע בין עשאן המחיצות כראוי בין עשוי משתי או ערב ואפי' פרוץ כעומד מותר לטלטל בתוכו. בפ"א דערובין שיירא שחנתה בבקעה והקיפוה כלי בהמה מטלטלי' בתוכה ובלבד שיהא גדר גבוה י' טפחים ולא יהיו פרצות יתירות על הבנין פירצה י' אמות כפתח ומותרת יותר מיכן אסור פרוץ כעומד מותר וכן משמע בפ"א דסוכה בתוספתא בפ"ד דכלאים. ובפ"א דערובין מייתי לה ר"י אומר אם היו קנין מדוקרנים ועשה לה פיאה מלמעלה מותר נמצאת אומר שלש מדות במחיצות כל שהוא פחות מג' צריך שלא יהא בין זה לזה ג' אע"פ שהעומד משהו מתיר אף כנגד הפרוץ דפחות מג"ט כלבוד דמי כל שהוא שלשה ומג' עד ארבעה צריך שלא יהא בין זה לזה כמלא נכנס ויוצא ובלבד שיהא עומד כפרוץ להתיר אף הפרוץ ואם הפרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור יתידות. שבארץ וזמורה למעלה הוי מחיצה לענין כלאים ולזרוק בתוכו בשבת אבל לטלטל לא התירו לעשות פיאה שיעור בית סאתים אלא ע"י חבלים מחיצות של שתי וערב מתיר עד בית סאתיים אפי' ליחיד בישוב פירצה שהיא יותר מי' יצא מתורת פתח ואוסר בחצר ואם יש לו צורת הפתח אפי' יתר מי' מותר אמר רב חסדא צורת הפתח שעשאו מן הצד לא הוא ולא כלום. צורת הפתח קנה מיכן וקנה מיכן וקנה על גביהן וצריכה בריאה לעמוד בו דלת אפי' דלת של קשין. בתוספתא רה"ר מקורה אסרו חכמים לטלטל תחתיה. מיכן מרתפות הפתוחות לרה"ר אפי' מקורה למעלה אסור לטלטל תחתיהם אם לא יהיה צורת הפתח גמור מאחר שאין כתלים שם.

צה

הוצאות אלו שחייב אדם עליהם בכל שהוא. אמר ר"ע (ד"צ) פילפל כל שהוא מיני בשמים בכל שהוא עיטרן בכל שהוא ריח רע בכל שהוא ארגמן שמן טוב בתולת הוורד

מיני מתכות אבני המזבח מקק סופרים מקק מטפחותיהן חגב חי טהור צפור' כרמים בין חיה ב"מ כל שהוא. בפרק המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה בכל שהוא זפת וגפרית ליתן ע"פ נקב של יין כחול כדי לכחול עין אחת וכן דם מים לשוף בו קילור דבק כדי ליתן בראש השפשף קנה של ציידין זבל וחול הדק לזבל כרישא חול הגס ליתן על פי כף סיד אדמה כחות' האיגרת חרסית לעשות פי כור צורפי זהב. אלו כגרוגרות בפ' כלל גדל (דף עו) המוציא אוכלין כגרוגרות עמיר כמלא פי טלה היא גרוגרת. בפ' דר' עקיבא (שם) חגב מת כגרוגרת. בפ' המצניע כל אדם שאינו מוציא לזרע כגרוגרת. בפ' המוציא יין (דף פו) כדי מזיגת הכוס רובע רביעית של לוג חלב של בהמה כדי גמיע חלב האשה או לובן ביצה כדי ליתן על פי כתית. שמן לסוך אבר קטן של קטן בן יומו. מים לשוף בהן את הקילור קילור לשוף בו את המום כל המשקין ברביעית כל השופכין ברביעית רבב הוא שומן או חלב למשוח איספוגית קטנה כסלע היא כגרוגרת חבל לעשות אוזן לקופה גמי לעשות תלאי לנפה וכברה הוצין לעשות אוזן לכפיפה מצרית סיב ליתן על פי משפך קטן של יין מוכין לעשות כדור כאגוז נייר לכתוב קשר מוכסין נייר מחוק לכרוך על פי צלוחית קטנה של פלייטון עור לעשות קמיע קטנה וכן המוציא לעבדו קלף לכתוב שמע ישראל עד ובשעריך. דיו לכתוב שתי אותיות קנה כקולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו קנה עבה או מרוסס לבשל כגרוגרת מביצת תרנגולת טרופה ונתונה באילפס עצם לעשות תרווד זכוכית לגרר ראש הכרכר צרור או אבן לזרוק בבהמה ומרגשת חרס לקבל בו רביעית. בפ' ר' עקיבא (דף פט) עצה לבשל ביצת. תרנגולת תבלין לתבל ביצה. קליפת אגוזים ורמונים סטים ופואה לצבוע בגד קטן פי שבכה. סמנים שרויים לצבוע דוגמא לאירא. מי רגלים בן מ' יום ונתר אלכסנדרית ובורית וקמוליא ואשלג לכבס בגד קטן פי שבכה. זרעוני גינה חמשה. זרע קישואין שנים זרע דלועין ב' ופול המצרי ב' בפ' כלל גדול (דף עו) תבן כמלוא פי פרה עצה הוא תבן של מיני קטנית כמלא פי גמל עמיר כמלא פי טלה הוא כגרוגרת עשבים כמלא פי הגדי עלי שום ועלי בצלים כגרוגרת יבישים כמלא פי הגדי. בפ' המוציא יין (דף עח) סובין ליתן על פי כור צורפי זהב שער לגבל טיט לפי כור צורפי זהב סיד לסוד אצב' קטנה שבבנות. בפ' המצניע (דף צב) הוציא ככר חייב הוציאוהו שנים פטורין הוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו על כתיפו חייב או הוציא מי' טפחים חייב. הוציא על ראשו כלאחר ידו ברגלו בפיו במרפיקו באזנו בשערו בפונדתו ופיה למטה בין פונדתו לחלקו בשפת חלוקו במנעלו בסנדלו פטור לפניו ובא לאחריו פטור לאחריו ובא לפניו חייב. הוציא אוכלין בפיו או משקין חייב כדמשמע במכות בפ' ואלו הן הלוקין. בעירובין בפרק המוצא תפילין (דף צח) לא

יעמוד אדם ברה"ר וישתין מים ברה"י ברה"י וישתין לרה"ר וכן לא ירוק. רבי יהודה אומר נתלש רוקו בפיו לא יהלך ארבע אמות אמר רב יוסף השתין ורק חייב לא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר או ברה"ר וישתה ברה"י אלא א"כ הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה אבל לעניין כרמלית אין צריך רובא. קולט אדם מן המזחילה למטה מי' טפחים מן הצנור מכל מקום שותה. בור ברשות הרבים לא ימלא ממנו מים. בפרק כיצד משתתפין (דף פו) בור שבין שתי חצירות מותר לשאוב מפני שכותל ביניהם ומחיצה תלויה מותרת אמת המים העוברת בחצר אין ממלאין הימנה אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוה י' טפחים בכניסה וביציאה חצר שפחותה מד' אמות אין שופכין לתוכה מים. ר"א בן יעקב אומר ביב קמור ד' אמות ברה"ר שופכין לתוכו מים בשבת אמר רב נחמן עוקה מחזיק סאתים נותן לתוכה סאתים בימות הגשמים מחזיק סאה נותן בתוכה סאה אבל בימות החמה סאתים נותן בתוכה סאתים מחזיק סאה אין נותן כל עיקר אבל צינורות העומדים בעובי החומה אסור לשפוך בהן מים כי המים יצא חוצה.

צו

הזורק בפ' הזורק (דף צו) מרשות היחיד לרשות הרבים מרה"ר לרה"י חייב מרה"ר לרה"י ורה"ר באמצע פטור או מרשות הרבים לרשות הרבים ורשות היחיד באמצע פטור חוליות הבור והסלע גבוהין י' ורחבין ד' הנוטל מהן והנותן בהן חייב פחות מיכן פטור הזורק בכותל למעלה מי' כזורק באויר זרק תוך ד' אמות ונתגלגל לחוץ פטור חוץ לד' אמות ונתגלגל לתוך ד' אמות חייב זרק חוץ לד' אמות ואחזתו הרוח אפי' הכניסתו הרוח חייב. בפ"א דשבת זרק חפץ ונחה לתוך ידו של חבירו חוץ לד' אמות חייב אם עמד במקומו וקיבל. המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו אחד המוציא ואחד המכניס ואחד המושיט ואחד הזורק חייב זרק מסטיו ורה"ר מהלכת בו הזורק לתוכו ד' אמות חייב. פרק כלל גדול (דף עג) נתכוון לזרוק ב' וזרק ד' פטור בפ' הזורק תל המתלקט ד' מתוך ד' זורק ונח על גביו חייב הזורק ונזכר לאחר שיצאת מידו. זרק ונח בפי כלב או בפי כבשן חייב.

צז

העברה בפ"א דשבת (דף ה') המעביר חפץ מתחילת ד' לסוף ד' חייב היה טעון אוכלין ומשקין מבעוד יום ונכנס ויצא כל היום כולו אינו חייב עד שיעמוד לפוש.

צח

המושיט בפ' הזורק (דף צו) שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים המושיע והזורק מזו לזו פטור שתיהן בדיוטא אחת המושיט חייב.

צט

בקעה בין בימות החמה בין בימות הגשמים אפי' מוקפת מחיצות הוי כרמלית כדתנן בערובין בפ' עושין פסין הגנה ודבר שלא הוקף לדירה שאסור לטלטל בתוכו הזורק מרשות הרבים לתוכו. חייב בפ"א דשבת גבי קרפיף שתי גגות בשני צידי רשות הרבים והם של אדם אחד אם גג א' גבוה מחבירו אסור לזרוק מזה לזה ואם הן שוים מותר. מקום פטור שאין בו רוחב ד' לא יטול בעל הבית ויתן לעני ולא עני לבעל הבית בפ"א דשבת. בערובין בפרק המוצא עומד אדם ברשות הרבים ויטלטל ברשות היחיד ברשות היחיד ויטלטל ברשות הרבים ובלבד שלא יוציא חוץ לד'. אמות דף שלפני החלון ויוצא לרשות הרבים אין נוטלין ונותנין עליו כלים שאין נשברין. במסכת ביצה בפ' המביא (דף ל) אמר רבא לא ליתיב איניש אפומא דלחיא דלמא מגנדר ואתי לאתויי אבל אפומא דביתא שרינן. ירושלמי בפרק הזורק שני כרמלית הסמוכות זו לזו אין מטלטלין מזו לזו כמו ים ובקעה.

ק

במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה לא תצא אשה בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה משום דבחול לא תטבול בהן עד שתרפם דלמא מתרמיא לה טבילה של מצוה ושריא להו ובעודם מרופים אינן תכשיט ואתי לאתויי ואסרו לנשים מיני תכשיטים דלמא שלפא ומחויא לנשים שאינן חשובות אבל נשים חשובות מותרות דלא שכיחא להראות ומלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן. לכך מנהג נשים שלנו רגילות לצאת בתכשיטין נאים וקיימא לן כר' אליעזר יוצאה אשה בעיר של זהב היא בת נפש וכן בחומר בוטין ובטבעות כסף וזהב ובשרשרות זהב ונזמי האוזן ובזהוב ובמפתח של כסף מדתניא בתוספתא ולא במופתא שבאצבע הא בצואר מותר וחגורות מוזהבות כרב דאמר שרי וכלילא שרי. בפ' תולין (דף קמא) לא תצא אשה במנעל מרופט ולא תצא האשה במנעל חדש ואם יצאתה שעה אחת מבעוד יום מותר. יוצאה אשה באבן תקומה ובמשקל אבן תקומה לא שעיברה אלא שתתעבר הבנות יוצאות בחוטין ערביות רעולות מדיות פרופות פורפת על האגוז ועל האבן אבל לא על מטבע ואם מטר יורד לובשת מלבוש עב עליה כההיא דנדרי' בפ' הנודר מן הירק (דף נה) תניא יוצאין בשק עבה וביריעה ובחמילה מפני הגשמים אבל לא בקופה ולא במחצלת. לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא במנעל אחד ולא בתפילין ולא בקמיע שאינו מומחה ולא בכל כלי זיין ולא בטבעת יוצא האיש בקמיע שהוא מומחה שריפא ושנה ושילש בין קמיע של עקרין או קמיע שעשה אדם מומחה אפי' חולה שאין בו סכנה. יוצאין בסלע שעל

גבי הצינית בת ארעא יוצאין בשני סרבלין או בשני עורות אם צריך להן אבל אם אינו צריך כי אם לאחד אסור דלא שרינן כל מה שיכול ללבוש כי אם גבי דליקה בפ' כל כתבי (דף קכ) אבל שלא במקום דליקה אסור וכן בפ' במה אשה תרי המייני קאמרת ואסורין הן. בפ' הנודר מן הירק (דף נה) יוצאין בשק עבה לא רועים בלבד אמרו אלא כל אדם. בתוספתא אמר ר' יהודה מעשה בר' טרפון שיצא בלילי שבת לבית המדרש ונתנו לו סדין אחד ואחזו בשתי ידיו ויצא מפני הגשמים יוצאין בסגוס וביריעה ובמילא ובסקורטיא ובקטבליא מפני הגשמים אבל לא בקופה ובמחצלת. בתוספתא יוצא האיש בקיסם שבשיניו ובסנדליו לרשות הרבים ואם נפל לא יחזיר ואין צריך לומר שלא ליתן לכתחילה יוצאין בקליפת שום ובקליפת בצלים שעל המכה ואם נפל לא יחזיר ואין צריך לומר שלא ליתן לכתחילה. בפ' במה אשה (דף סו קיימא לן כרבי יוסי ואין הקיטע יוצא בקב שלו ולא בכסא ולא בסמוכות שלו ולא בקשורי עץ שלו. בפ' חבית (דף קמז) אסור לצאת בטלית מקופלת ומונחת על כתפיו. מוקי רבי שמריה לפני יב"א כהן אחד ששכח טליתו בביתו בשבת ושאלו אם יכול להתעטף בביתו כמו חתן תחת המקטורן ולהביאה לעלות בו לדוכן ואמר להשאיל אחר ולנו אמר שמותר הואיל ואם עשה כן בחול קיים מצות ציצית נמצא דרך מלבוש ולא גרע מחתן. ולא במעות הצרורות בסדינו בפרק הנוטל (דף קמב) המוציא כליו מקופלין ומונחין לו על כתיפו וסנדליו וטבעותיו בידו חייב ואם היה מלובש בהן פטור. בפ' תולין (דף קלח) סיינא הוא כובע מהדק ברצועה מותר ואי לא אסור. בפ"א דשבת (דף יא) לא יצא החייט במחטו ולא הלבלר בקולמוסו.

קא

הבנים יוצאין בקשרי' בן שיש לו געגועין על אביו נוטל רצועה ממנעל של ימין וקושר לו בשמאל וחילופא סכנתא. בפ' רא"א תולין (דף קלח) לא יצא קטן במנעל גדול אבל יוצא גדול בקטן. ביבמות בפ' חרש קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו ואין להאכילו.

קב

יוצא אדם בקשישין שעל גבי מכתו כדאמר בפ' במה בהמה (דף נג) יוצא באגד שעל גבי המכה ובקשישין שעל גבי השבר. בתוספתא יוצאין במוך ובספוג שעל גבי המכה ולא יכרוך עליהן חוט או משיחה יוצאין בקליפת השום ובקליפת בצל שעל גבי המכה וקושרו ומתירו בשבת אספלנית שפירשה מן האגד מחזירה עם האגד. יוצא באספלנית וברטייה ובלוגמא שעל גבי המכה ואם נפל לא יחזיר ואין צריך לומר שלא יתן לכתחילה יוצאין בקמיע מומחה וקושרו ומתירו בשבת ובלבד שלא יתננו לתוך השיר או לתוך

הטבעת מפני מראית העין. בפ' במה אשה (דף סד) האשה יוצאה במוך שקשור לה באזנה ובמוך שקשור לה בסנדלה ובמוך שהתקינה לנדתה דמאיס.

קג

המוליך סוס בשבת יזהר שלא יוציא הרסן או האפסר או החבל מידו טפח כדאמרינן בפ' במה בהמה (דף נד) מכניס חבלים לתוך ידו ובלבד שלא יוציא מתחת ידו טפח והחבל שבינו לבין בהמה תניא ובלבד שלא יגביה מן הקרקע טפח וקיימט לן כל נטירותא יתירתא משוי הוא ואסור כמו פרה באפסר אבל סוס באפסר או ברסן מותר ונוי בהמה אסור כדתנן ולא ברצועה שבין קרניה אבל מותר לכרוך סביב צואר הבהמה כעיגלי דרב הונא. חמור יוצא במרדעת הקשורה לו מע"ש ולא באוכף והלכה בין בהמה בין עוף שיש לו זוג אסור לילך בו אפילו בחצר ואם הוא פקוק מותר בחצר אבל לא ברשות הרבים יוצאין באגד שעל גבי המכה ובקשישין שעל גבי השבר.

קד

אין התרנגולין יוצאין בחוטין שברגליהן לסימן ולא עגלים בחוסם שבפיהם ולא הסוס בזנב שועל ולא בזהרורית שבין עיניו ולא עזים בכיס שבדדיהן ולא בסנדל ולא בקמיע ולא הגמל במטלית אבל אם קשורה בחטרתו מותר ולא עקוד ברגלים ולא כפוף ידו על זרועו קשור ולא בסולם שבצוארו ואין חיגר יוצא במקלו במס' ביצה בפ' אין צדין (דף כה) אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו ולא יצא איש ואשה בכסא אפי' ביום טוב ואם חיגר אינו יכול לילך בלא מקל או סומא יוצא ביום טוב דומיא דאשה דבעיתא אבל לא בשבת לרשות הרבים. בנדרים בפ' המודר דף לז תינוקות אין קורין בתחילה בשבת משום שנוי ווסת (ואמרי' שם) שכיר שבת אסור אבל בהבלעה מותר.

קה

רטייה בעירובין בפ' המוציא תפילין (דף קב) אין מחזירין רטייה והלכה כר' יהודה אם הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה ומגלה הרטייה ולא יקנחנה אבל מקנח פי המכה. יוצאין בסלע שעל מכת עקבו יוצאין בביצת החרגול לרפיון הירך ובשן שועל ובמסמר הצלוב וכל דבר שהוא משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי קלור בעין בפרק שמונה שרצים אמר מר עוקבא אמר שמואל שורה אדם קלורין מערב שבת ונותן על גבי עיניו ואינו חושש רק שלא יעצים עיניו ויפתח אבל הניח מערב שבת אפילו עצם ופתח בשבת מותר. בפ' ח' דשבת מניחין קלור על גב העין בפ' יו"ט ריר ודיצא ודמא ודמעתא וקדחין ותחילת אוכלא אפי' בשבת שרי. אבל סוף אוכלא ופצוחי עינא אומר לגוי ועושה. בע"ז בפ' ב' אמר רב יהודה אמר רב עין שמרדה מותר.

קו

רפואות אלו מותר לעשות בשבת בפ"ב דע"ז עין שמרדה ומכה של חלל מן השפה ולפנים וגב היד וגב הרגל ואישתא צמירתא והחושש בצפרנא מעלין, אזנים ביד בשבת החושש בשיניו יגמע בהן את החומץ ובולע ולא יגמע חומץ ופולט בתוספתא לא ישף אדם סם יבש בשיניו אימתי בזמן שמתכוין לרפואה ואם מפני ריח הפה מותר החושש בראשו וכל מי שעלו בו חטטין סך את השמן ואינו סך את החומץ שהשמן דרכו לסיכה ולא החומץ. בפ' שמונה שרצים כל האוכלין אוכל אדם לרפואה טחול לשינים כרשינין לבני מעיין ושותה מי צלף בחומץ ולא מימי רגלים לירקון ושרשים ומשקין שבהן עשבים אסור לשתות בשבת. החושש במתניו לא יסוך חומץ ויין אבל סך שמן ולא שמן ורד בסנהדרין חלק בפרק (דף קא) סכין וממשמשין בבני מעיין ולוחשין לחישות. בפ' כירה מיחם אדם אלונטית ומניחה על גבי מעיים בשבת בפ' במה בהמה (דף יג) אדם שאחזו דג מעמידין אותו במים בשבת. בפ' אשה (דף סו) סחופי כסא אטיבור' שרי בשבתא ומותר לחבק בשבת ולפופי ינוק' בשבת שרי. בפ' מפנין הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה בשבת אפי' בתקופת תמוז. ביומא בפ' יוה"כ החושש בפיו מטילין סם בשבת מחממין חמין לחולה בין להשקותו בין להברותו. בפ' ח' שרצים (דף קט) ניגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש אבל למפונק אסור גב היד וגב הרגל מותר לחלל שבת למשוח ידו או רגלו לפרקים מותר אבל נפרקה ידו או רגלו אמרינן בפ' חבית (דף קמז לא יטרפם בצונן אבל רוחץ כדרכו אם נתרפא נתרפא מחזירין את השבר בשבת מי שנפלה ערלת הגרון אסור להגביהן בשבת מי שחכו ופיו מלא אבעבועות אין לו לילך לאילן הולדי"ר להניח עלה בפיו מן המחובר בשבת ולוחשו כי משתמש באילן.

קז

דין יולדת בשבת והלכות מילה

בפרק מפנין (דף קכח) מילדין את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום אחר היתה . צריכה לנר אפי' סומא היולדת חבירת' מדלקת לה את הנר צריכה לשמן חבירתה מביאה לה ביד ובכלי ובשערה אמר רב יהודה אמר שמואל חיה כל זמן שהקבר פתוח שהדם שותת וחברותיה נושאות אותה בזרועותיה אפי' אמרה אינה צריכה מחללין עליה את השבת אמרי נהרדעי שלשה אפי' אומרת אין אני צריכה מחללין עליה את השבת שבעה אמרה צריכין מחללין עליה שלשים אפי' אמרה צריכה אין מחללין אבל עושין על ידי נכרי עושין מדורה לחיה או לחולה או למקיז אם נצטנן. אלו דברים עושין בשבת לחיה מיילדין את האשה וחותכין את הטבור לולד מרחיצין את הולד ומזחלין אותו ומלפפין

אותו וקושרין הטבור וטומנין השליא. בפ"א דערכין (דף כט) האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין אפי' דרך ר"ה ומקרעין כריסה ומוציאין את הוולד.

קח

מילה כל צרכי מילה עושין בשבת כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת מכשירי מילה אינן דוחין כגון אם עושין לו מים חמין או נשפכו המים קודם המילה או נתפזרו סממנין או אין לו איזמל אבל לאחר המילה אי איכא סכנה דחי מוהלין ופורעין כל זמן שעוסק במילה חוזר אפי' על ציצין שאינן מעכבין את המילה פירש אינו חוזר כי אם על ציצין המעכבין את המילה ומוצצין את הדם ונותנין עליה אספלנית וכמון לא שחק מערב שבת לועס בשיניו אין עושין חלוק לכתחילה בשבת אבל כורך עליה סמרטוט ביום טוב שוחקין כמון וטורפין יין ושמן.

הלכה כר' אליעזר בן עזריה ומרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה בין הרחצת כל גופו בין הרחצת מילה עצמה אפי' הוחמו בשבת. בערובין בפ' הדר ההוא ינוקא דאשתפוך חמימי אם ערבו ונשתתפו יביא א"י ויעשה נשפכו המים לאחר המילה או נאבדו סממנין מחללין עליו את השבת. ביומא בפ' יוה"כ ד' פ"ד מחממין חמין לחולה בין להשקותו ולהברותו אפילו בגדולי ישראל נולד מהול אין מטיפין ממנו דם ברית בשבת אנדרוגינוס אין מלין אותו בשבת. נולד מהול בחול מטיף ממנו דם ברית שמא ערלה כבושה היא ולא בשבת. מילה שלא בזמנה אינה דוחה לא שבת ולא יום טוב מילה בגוי פסולה באשה כשרה. בפ"ב דע"ז נולד בין השמשות של ערב שבת אין מלין אותו בשבת כדמשמע בנדה בפרק יוצא דופן (דף מב) גבי ההוא ינוקא דצויץ בין השמשות ולא אתיליד עד דחשיך ואמר רבא ההוא הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוה ליה נולד בין השמשות ומילה שלא בזמנה לא דחי שבת ואמרי' ביבמות בפ' הערל כי מעוי באימיה חיי. קטן חולה אין מלין עד שיבריא אם חלה באש של עצמות והזיע בחצי היום אין מלין אותו עד שיבריא לאחר ז' ימים מזיעתו לאחר חצי היום דתני לודא יום הבראתו מעת לעת וכן משמע בפ' מילה ובפ' הערל ההולך בדרך אין למול כדמשמע בפ' הערל משום חולשא דאורחא וכן בנדרים בפ' ארבעה נדרים (דף עב). קיימא לן בפ' הערל בין נימול לח' או מילה שלא בזמנה או המשוך או נולד מהול או גר שנתגייר או מי שיש לו שתי ערלו' אין נימול אלא ביום בפ' ר' אליעזר דמילה (דף קלה) בן ז' מחללין עליו את השבת בן ח' והספק אין מחללין עליו את השבת כל שאמו טמאה לידה נימול לח' אין אמו טמאה לידה אין נימול לח'. יש יליד בית נימול לח' יש יליד בית נימול לאחר ח' וכן מקנת כסף.

ציצין המעכבין את רוב גובה של עטרה מעכבין. קטן המסורבל בשר אם מתקשה ונראה מהול אין צריך למולו. מל ולא פרע כאלו לא מל. המל צריך לברך על המילה אבי הבן צריך לברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו העומדים אומרים כשם שנכנס לברית כן תכניסו לתורה לחופה ולמעשים טובים והמברך אומר אשר קידש ידיד מבטן חק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו בא"י כורת הברית. האב חייב למול את בנו בפ"ק דקדושין (דף כט) ומברך על המילה ולהכניסו בבריתו של אברהם אבינו וחותך הערלה כדאמרינן בפ' א' דפסחים (דף ז) מברך עובר לעשייתן. ומה שאין האב מברך שהחיינו כמו בפדיון הבן בשלהי ערבי פסחים (דף קכא) היאך מברך שהגיענו לזמן הזה שמא נפל הוא אבל בפדיון הבן יצא מכלל נפל כדאיתא בשלהי פ' מילה אי נמי כדאמר בפ' א' דכתובות (דף ח) דלא מברכינן שהשמחה במעונו ביום המילה דאיכא צערא ויש לומר משום הכי לא מברכינן שהחיינו. מלין ופורעין ומוצצין ואחר כך מברך אשר קידש ידיד.

במדרש ויכלו מי מנה עפר יעקב שישראל מטמינין ערלתן בעפר וכן בפרקי דר' אליעזר בפ' ל"א התקינו שיהו מטמינין את הערלה ואת הדם בעפר הארץ והתקינו חכמים לעשות כסא למלאך הברית שנקרא אליהו. בשוחר טוב ברכי סנדקנים לילדים פי' בעל ברית במזמור לה' במדר' חזית הקב"ה נעשה שושבינו לאברהם וכרות עמו הברית. בפרקי דר"א חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו יום שזכה למול את בנו כאברהם. בבהמ"ז אין אומרים שהשמחה במעונו במילה. בפ' א' דכתובות (דף ח) קיימא לן ביום לידתו מותר להרחיצו בפ' מפנין (דף קכט וביום המילה אפי' קודם המילה לרככו מותר כדמשמע בפרק הדר (דף סז) ההוא ינוקא דאישתפוך חמימי. ואם המילה יום א' אסור להרחיצו בשבת שלפני המילה אבל אם נימול יום ה' או יום ו' או יום ז' מותר להרחיצו בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש בין הרחצת כל גופו בין הרחצת המילה מפני שסכנה היא לו אבל אם שבת יום לפני המילה או אם נימול יום ד' אסור להרחיצו בשבת אע"ג דביומא בפ' יוה"כ (דף עח) אמרי רחיצה וסיכה דהייני רביתייהו. ולא גזרי ביוה"כ ושרו במלוכלך כל גופו אבל בשבת אסור אפילו רחיצת קטנים אבל על ידי א"י מותר ואם לא חממו מים לרחיצה אין מלין בשבת מאחר שאפשר מערב שבת כר' עקיבא אם חיממן א"י או ישראל בדיעבד מותר למולו ולהרחיצו ובפסחים בפ' אלו דברים (דף מא) משמע אין מחממין מים להברותו ודחינן המילה כל פ' הדר דאשתפוך חמימי מיירי שהוחמו מערב שבת להרחיצו לפני המילה לרכך אמתו דאי לאחר מילה

יום א' או יום ב' או יום ג' מותר אפי' לישראל שסכנה היא לו. וכן משמע בשאלתות בפרשת ואלה שמות. אם יש נגע בערלה קיימא לן אפילו יש שם בהרת יקוץ. במגנצא אומרין יענך ביום המילה שיש בו ט' פסוקים כט' חדשי העיבור כדאיתא בשוחר טוב. בוורמישא אין אומרים יענך.

קט

פיקוח נפש ביומא בפ' יה"כ (דף פג) פיקוח נפש דוחה את השבת אפילו גדולי ישראל הזריז הרי זה משובח. בתוספתא דשבת טבעה ספינתו ואינו יכול לעלות יורדין ומעלין אותו. נפל לבור עוקר חוליא תינוק שנכנס לבית שוברין דלתות הבית ואפילו הם של אבנים מכבין ומפסיקין ומדליקין. מי שנשכו נחש שוחטין לו תרנגולת וגוזזין לו כרשינין. מחממין חמין לחולה להשקותו ולרפאותו והזריז הרי זה משובח ואין אומר המתינו לו שמא יחיה ירושלמי אין אומרים יעשו דברים הללו בקטנים ובגוים אלא בגדולי ישראל תני הזריז הרי זה משובח. הנשאל הרי זה מגונה השואל הרי זה שופך דמים. בפ' בתרא דיומא (שם) אפילו כיון למלאכה ולהציל הרי זה משובח. במנחות בפ' רבי ישמעאל משמע אם שמע מתחילה על טביעת תינוק ופירש מצודתו אפילו לדעת דגים והעלה תינוק ודגים כיון דדעתיה אתינוק מעיקרא פטור. אמר רבא חולה שאמדוהו לגרוגרת אחת ורצו י' בני אדם והביאו לו י' גרוגרות בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורין אמדוהו לב' גרוגרות ויש ג' בעוקץ אחד וב' בב' עוקצין לאייתינו מחד דקא ממעט בקציץ.

בפ' אחרון דיומא (ד' פג) גבי בולמוס אם ההיתר מזומנין לה כאיסור נותנין לה ההיתר ואם לאו נותנין לה האיסור ומעוברת שהריחה אין סכנתא מיד לכן מנסין לה הקל ובפ' מפנין (דף קכט) שאינו סכנה אלא יתובי דעתא אין צריך חילול גמור וכן לעיסת כמון למילה כי כל מקום שאין בו סכנה נעשה בהיתר. כמו בפ' ב' דע"ז (דף כט) מעלין ביד אבל לא בסם ובכתובות בפ' אעפ"י גונח יונק חלב בשבת אפי' אין בו סכנתא כי אם החולי נמשך וביבמות בפרק חרש (דף קיב) דלא שרינן בשבת אינו צער כל כך. דדמי לציצין שפירשו רובן ומצערות מותר בידו להשירן. אם לא פירשו אסור אפי' ביד. ובפ' ח' שרצים (דף קט) מי שניגפו ידו או רגלו התירו ביין אבל לא בחומץ אבל גב היד וגב הרגל אפילו בחומץ דמכה של חלל היא. בפ' אין מעמידין (דף כט) וכל מקום שניכרת הרפואה ואין בו סכנה אסור. בפ' תולין (דף קמ) אין שורין את החלתית בפושרין ואם אין ניכרת מותר. בפ' ח' שרצים (דף קט) כל האוכלין אוכל אדם לרפואה. ומפיס מורסא דשרי לר' שמעון בפ' ח' שרצים (דף קיא) ובסנהדרין בפ' ואלו הן הנחנקין. ולקנח פי

המכה שרינן בעירובין בפ' המוצא תפילין (דף קב) ולכחול העין שרינן במסכת ביצה בפרק יום טוב.

קי

מילת עבדים כנענים במדינות אשר מותר לקבל גרים.

בפרק ר"א (דף קלט) המל את העבדים מברך על המילה. והמברך אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי בא"י כורת הברית. בין גר בין עבד יכסה ערותו ומברך על המילה ומוהל. וכשיבריא יבאו שלשה ויטבילו ואחר כך יברך על הטבילה וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה גר שטבל לקריו ושפחה לנדתה עלתה להן טבילה טבילת גר ועבד ביום ולא בלילה קטן גר מטבילין על ידי אבותיו. בפ"א דכתובות (דף יא) גר ועבד צריכין ג' דיינין. עבד לאחר מילה ונתרפא יטבילוהו וקודם שיגביה ראשו מן המים יתנו שום דבר על צווארו (ע"ש לקבל עליו עול מצות) כדמשמע ביבמות בפ' החולץ (דף יז) ואסור להתחתן עמו ואסור לשחררו כדמשמע ביבמות בפרק השולח גט ובפרק ג' דברכות ואם שחררו מותר בבת ישראל. המל את הגר מברך על המילה. יכסה ערותו ויברך ומוהל. ואחר המילה מברך אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית וכו' עד כורת הברית. ביבמות בפ' החולץ גר שבא להתגייר אומר לו אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוחין דחופין סחופין ומטורפין ויסורין באין עליהן אם יאמר יודע אני ואיני כדאי מקבלין אותו וממאנין בו עד ג' פעמים ולבסוף מקבלין אותו ומודיעין לו מצות חמורות וקלות ועונשין. אומרים לו הוי יודע שעד שלא באתה למדה זו אכלת חלב אינך ענוש כרת חללת שבת אינך חייב סקילה וכשם שמודיעין לו עונשין כך מודיעין לו שכרן עולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים ואין מרבין עליו. קיבל מלין אותו נתרפא מטבילין אותו וג' תלמידי חכמים עומדין על גביו ומודיעין לו מצות קלות וחמורות טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבר. מקונטרס למה נהגו לומר בברית מילה הודו לייי כי טוב כל"ח. יש אומר לפי שכתוב גבי משה ותרא אותו כי טוב הוא ואומרים שנולד מהול. אמנם אינו נראה. אכן שמעתי מפי ה"ר יהודה ז"ל דכתיב גבי אברהם וכרות עמו הברית ואמרינן מלמד שהקב"ה מסייעו לכרות וכתיב בתריה לתת לך את ארץ כנען פי' בזכות מילה. ובפסוק אחר כתיב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם אלמא דקרי לשבועות הארץ חסד ומשום הכי אמרינן כל"ח במילה דהיינו שבועת ארץ ישראל שנקראת חסד שניתנה על ידי מילה.

קיא

אשה נשים מושיבות אותה במים עד צוארה. וג' תלמידי חכמים עומדין מבחוץ ומודיעין לה מקצת מצות קלות. גר צריך ג' משפט כתיב בו ולא קרובים. אינו גר עד שימול ויטבול. ואין מטבילין גר בלילה. בפ' ב' דיבמות (דף כד) איש שנתגייר לשם אשה ואשה לשם איש וגירי חלומות כולם גרים הם.

בפרק א' דכתובות (דף יא) קטן גר מטבילין אותו על דעת בית דין לאחר הטבילה מברך על הטבילה ואינו כישראל אבל אם הכריחוהו להתגייר צריך י"ב חדש עד שישכח שם ע"ז מפיו כדאמרי' בע"ז.

וגרים מעידים זה על זה אפי' אחים דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא חולצין ולא מיבמין האחים שנתגיירו ביחד אבל הורתו ולידתו בקדושה הרי הוא כישראל. כשמברכין על הכוס מטיפין מן הברכה בפה הנער אפילו ביום הכיפורים דלא דמי להא דאמרינן בפ' בכל מערבין (ד"מ) דאתי למיסרך היינו אם היה לנו לקדש ביוה"כ בכל שנה אבל מילה שאינו תדיר ביוה"כ אתי למסרך וכן בתעניות מילה ביום תענית מתפללין סליחות ווידוי ואין אומר והוא רחום אם ב' וה' ולא תחנון.

מילה בט' באב לאחר שיאמר קינות איוב וירמיה.

ביום הכיפורים כשפוסקין צדקה בר"ה קודם התקיעה אחר קריאת ס"ת בג' רגלים לאחר תפלת המוספין. ביום המילה אין נופלין על פניהם.

קיב

מנהג ביום תענית ציבור ומילה ויום כניסה שמתפללין סליחות ואומר וידוי ואין אומר והוא רחום ולא תחנונים ואומר אל ארך אפים. ומתפללין עננו ואומר פזמון זכור ברית אברהם. פעם אחת אירע המילה ביום ראש השנה והחזן שהתפלל אמר חרוז אחד של זכור ברית לפני הברכות של זכרונות עם כשאמר להיות לכם לאלהים אני יי התחיל ואמר זכור ברית כו'. וגומר הברכה כי זוכר כל הנשכחות כו' עד זוכר הברית.

קיג

בוורמיישא אין אומרין למנצח ביום המילה ובמגנצא אומר והטעם כדאיתא בשוחר טוב א"ר יהושע בן לוי ט' פסוקים יש במזמור הזה כנגד ט' חדשים שהאשה מעוברת ומהו אומר דעני חייתא יעני יתהון ית רביא הדין ומשום דאית ליה צערא לינוקא אומר יענך יי ביום צרה. בהשכמה אין אומר תחנות אבל לערב נופלין וביום הכניסה אין אומר והוא רחום ועיר שיש בה שני בתי כנסיות באותו בית הכנסת שאין מלין בו מתפללין כדרכן המברך על היין בתעניות החמורות אין צריך לטעמן אלא ליתב לינוקא ואי לא ליתביה

לאימיה דרבייא. מילה ביום הכפורים מלין בחצי היום בין תפלת יוצר לתפלת המוסף לאחר קריאת התורה ומשהינן לברכה עד הלילה ובלילה יטעום המברך. מילה בט' באב מתפללין בהשכמה וגומרין קנות ומלין קודם שיאמר איוב. אבל בשפיר"א מנהג שאין מלין קודם חצות לפי שק"ח חל עדיין האבילות ולא יטעום עד הלילה ולא ליתביה לינוקא דילמא אתי למיסרך. בשאר תעניות שאין חמורין כל כך נותנין לתינוק לטעום ותעניות דתשובה או דשני וחמישי יטעום המברך ואין בכך כלום. מוהל שחל עליו אבילות וחל יום המילה בתוך ימי אבילות בשלשת ימים הראשונים אל יצא מפתח ביתו ובשאר ימים יתפלל בביתו ואחר כך ילך לבית הכנסת וימול. ואי ליכא אומנא אחרינא ילך אפי' ביום ראשון ואבל מותר להיות בעל ברית והמוהל מותר לתקן הצפרנים בימי אבלו. מעשה היה בוורמיישא חל ט' באב בשבת ודחו התענית עד למחר כתיקון חכמים. ואותו היום היה יום מילה והיה רבינו יעקב בעל ברית וצוה להתפלל מנחה גדולה אחר שש שעות והלך ורחץ הוא ובעל ברית עמו ואחרי כן הלכו שנית לבית הכנסת ומלו והלכו לבתיהם ואכלו כל צרכיהם ולא השלימו עם הציבור. ואם אין אבי הבן בעיר מברך המוהל שתי הברכות או חכם שבעיר כיון דחייבין לממהליה. מה שנהגו לתקן ב' קתדראות לברית המילה לפי שאחת מתוקן לאליהו ויש שמושיבין עליה הוולד כדי שיברכהו אליהו ובמדרש כתיב שכל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעין מילת בניהם והיו נוטלין את הערלה והיו משימים בעפר.

ומה שעושין סעודה לברית מילה משום דכתיב ביום ה"ג מל את יצחק היינו יום ח' ומה שעושין נר בבית הכנסת סימן הוא למשתה כדאמר בדיני ממונות אור הנר בברור חיל ומשתה שם. ומה שפורסין מפה על הפתח סימן למשתה כדאמרינן כל זמן שמפה על הפתח.

קיד

הצלת דליקה כל כתבי הקדש מצילין מן הדליקה תורה ונביאים וכתובים הכתובים בלשון הקודש אבל לא בכל לשון ואם כתובים בסם וסיקרא מצילין כמו בדיו. ספר התורה שיש בה ללקוט פ"ה אותיות מכונסות בתיבה שלימה מצילין וגליוני התורה להיכן מצילין למבוי שאינו מפולש. אין קורין בכתובין כשהחכמים עוסקין בתלמוד ויושבין בבית המדרש אבל עמדו קורין הילכך אין קורין בשטרי הדיוטות וחשבונות וכתבים בשבת מה שקורין במדרשים על שם עת לעשות לה' הפרו תורתך והא דאמרינן בירושלמי אמר ר"י ב"ל קרא אגדתא הכתובה אין לו חלק הדורשה מתחרך השומע אינו

מקבל שכר זהו ספר שהיו קורין בגירסא אבל עתה אמרינן באבות דר' נתן מי שלא ראה אגדה לא טעם יראת חטא.
הציל פת נקייה לא יציל פת הדראה.
הציל פת הדראה מציל פת נקייה ומצילין סל וככרות כאחד **(האידנא אנו שרוין בין האומות והוא קצת סכנת נפשות כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקתם בשבת והזריז בזה משובח דיש בה משום סכנה)**).

קטו

טלטול כלים כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן כמו דלתי תיבה בין נפרקין בין בחול בין בשבת כלים שנשברו בין לארכן בין לרחבן מע"ש מותרין לטלטלן בשבת אבל אם בשבת נשברו אסורים ואם ראוים לשום מלאכה מותרין לטלטל. נוטל אדם קורנס לפצוע בו אגוזים בין קורנס של נפחים בין קורנס של זהבים אבל בשמים אסור הילכך מותר לפרך רימונים ולשבר אגוזים. בתוספתא מפצעין אגוזים ומפרכין רימונים ומחתכין בדבילה לאותה שבת ולא משבת למוצאי שבת נותנין שומשין ואגוזים בדבש ובלבד שלא יגבל. בתוספתא דיום טוב מפציעין אגוזים במטפחות ואינו חושש אם קורע דווקא קורנס מותר לטלטל לפצוע אגוזים אבל לא אבן ולא בקעת של עץ דאין תורת כלי עליו. כדמשמע בפ' כל הכלים (דף קכד) מאחר דליכא תורת כלי עליו ובשלהי פרק כירה (דף מו) צרורות בחצר לא יטלטלן דליכא תורת כלי עליהן. ובפ' נוטל (דף קמב) אמרינן האבן שעל פי החבית אינו יכול לטלטל אבל אם נתן אבן בבתי שוקים א"נ במקטורין לפרוף עליו מותר כדאמר בפ' במה אשה. קרדום מגירה ומגריפה ורחת ומזלג וכוש וכרכר מותר לטלטל.
בפ' כל הכלים מחט של יד ליטול בה את הקוץ וקנה של זיתים כל כלי מותר חוץ ממגל הגדול ויתד של מחרישה ואוכלא דקצרי וחרבא דאושכפי הוא איזמיל של רצענים. וסכינא דאשכבתא ששוחטין בה וחצנא דנגרי ונר שהדליקו בה באותה שבת. בפ' מי שהחשיך (דף קנו) קיימא לן כרבא דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ב"ל מקומו מותר לטלטלו בשבת אפי' מחמה לצל. כלי שניטל בשבת אפי' בשני בני אדם מותר. שופר ראוי לגמע בו קיימא לן כר' שמעון בפ' מי שהחשיך הלכך כל כלי מותר לצורך גופו או לצורך מקומו כל דבר שמניח סתם אסור לטלטל כמו אבן על פי החבית בפרק נוטל. וגיזין בפ' במה טומנין אבל מניחה לכיסו מותר. חריות של דקל צריך לקשר בפ' כל הכלים ובפ' במה טומנין באבן צריך לסתת בחריות קשור בעפר בקרן זוית ועיקר הפסק בפ' כל הכלים (דף קכז) ונגר צריך לתקנו לנעול בו יום מנוח בארץ בפ' בתרא

דערובין. בפ' נוטל (דף קמג) קיימא לן מגביהין מעל השלחן עצמות וקליפין שער של פולין ושל עדשים. מחתכין את הנבילה לפני הכלבים בפ' מי שהשיך (דף קנז) אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית בקרני דאומני מביא כרי' וכסתות ומתיר חבלי' והקשי' נופלות במשאות קטנות וכן בפ' מפנין (דף קכח) כופין הסל לפני האפרוחים לא מבטל הכלי לפי שעה אבל המניח כלי כל היום אסור. בפ' כירה (דף מב) אין נותנין כלי תחת הנר לקבל שמן. נר שמדליקין ומטה הנר ליפול נר של שעוה מביא כלי ומניח תחתיו דלא דמי לשמן וביצים שאינו רוצה לשופכו אבל נר של שעוה יכול להטותו ולהפילו דדמי לשליפי זוטרא וקרני דאומני שמותר להניח כר תחתיהם.

קטז

ברזא קצרא מותר ליקח עץ שקורין בלשון אשכנז דור"כשלק להכות הברזא לחוץ להוציא היין ואם הברזא נשברה מותר לנקוב כדאמר בפ' חבית (דף קמו) שאין נוקבין נקב חדש ואין מוסיפין ושווין שנוקבין נקב ישן לכתחילה. בשבת קיימא לן כרב נחמן לבנים מותרין שרגינהו הא אקצינהו והוי כגרוגרת וצמוקין דמוקצות הן אמר רבא חרס קטנה מותר לטלטל להסיר טיט שעל מנעלו מגופת חבית שנתכתתה מותר לטלטלה ובלבד שלא ישבר שבר ממנו זרקה מבעוד יום לאשפה אסורה קרומית של מחצלת מותר לטלטלה ולא מטלנית שאין בהן ג' על ג' קיימא לן כר' אליעזר בן יעקב שברי תנור ישן מותר לטלטלן וכסוי תנור אין צריך בית יד. פקק חלון בין קשור בין אינו קשור אם מתוקן פוקקין בו כדסתם בשלהי שבת מדבריהם למדנו שפוקקין וקושרין בשבת. תוספתא אהלי עראי מותר בפ' בתרא דערובין גבי הנהו דכרו גבי ארבא. קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו קיימא לן כרשב"ג אם היה מתוקן אעפ"י שאינו קשור והוא שיש עליו תורת כלי ובמסקנא דשלהי עירובין (דף קא) גבי סיכי קוצים וחבילי עצים אם נעשה כלי נועלין בו אפי' אינו קשור וכן ההיא שריתא פי' קורה דהוה בי ר' פדת דשקלי י' ושדו אדשא הואיל ואיכא תורת כלי עליה.

קיז

כיסוי כלי קרקע

כיסוי הכלים אפילו אין להם בית אחיזה מותר לטלטלן כגון כיסוי בוסין וחביות כיסוי קרקע כגון בורות ובארות או כיסוי כלים הקבועים בקרקע יש להם בית אחיזה מותרים אם לאו אסורין לטלטלן. פקק להסיר מימי גשמים מותר בתוספתא דעירובין אדם נוטל את הפקק שיצאו מים וילכו להם פי' גבי בריכה הוא הדין ביב העשוי בעץ אבל אבן אין להסיר אם אין תורת כלי עליה ואין סותמין הביב שיחזור המים לבור אין פוקקין את

הביב שירדו מים לבאר ואין נותנין עץ להסיר הטיט שיצא מים דדוקא צינור שעלו בו קשים ממעכן ברגלו בכתובות בפרק אף על פי.

קיח

אבל כל דבר העשוי לאהל אסור לפורסו לנטותו ולסלקו כגון כילה וקינונות ואהלי עראי ודבר שאין עשוי לאוהל כגון טלית וסדינין לפי שעה פורס לצל. בעירובין בפ' מי שהוציאוהו (דף מד) עושה אדם לחברו דופן שיאכל ושותה וזוקף המטה ויפרוס סדין שלא תפול החמה על המת ועל האוכלין וכן מחצלת על גבי דבורים.

קיט

מפנין ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש ודוקא לדבר מצוה ד' מחמש וה' מאוצר גדול ושיעור הקופות לתך ט"ו סאין כדמשמע בירושלמי אין מטלטלין את הלוף ואת החרדל חבילי קש וחבילי עצים וזרדים אם התקינו מאכל בהמה מטלטלין אותן אם לאו אין מטלטלין אותן חבילי סיאה ואיזוב וקורנית הכניסן לעצים אסורין לבהמה מסתפק מהן וקושם ביד ולא בכלי ואוכל ומולל בראשי אצבעותיו ולא בידו וכן באמיתא ובפיגם ובשאר מיני תבלין ובמס' ביצה (דף יג) גבי מלילות מולל בידו ומנפח בידו אחת בכל כחו.

קכ

מטלטלין בשר חי בשר תפוח ועצמות ומים מגולין בשר בין חי בין מליח מותר דג מליח מותר לטלטלו ולא דג תפוח. כופין סל לפני האפרוחין שיעלו ושירדו. בהמה שנפלה לאמת המים אם איפשר לפרנסה מביא פרנסה במקומה אם לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה אם עלתה עלתה. תרנגולת שברחה דוחין ולא מדדין מדדין בהמה חיה ועוף בחצר ולא תרנגולת אפי' בחצר דוחין בהמה וחיה ועוף ולא עוקרין. האשה מדדה בנה ברשות הרבים כשהתינוק נוטל רגלו אחת ומניח אחת ונשען על רגלו אחרת אבל לגרור אותו אסור בפ' ראי"א תולין (דף קלז) קיימא לן כרבנן אין תולין את המשמרת אפילו ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת אם בשוגג חייב חטאת.

קכא

טלית כפולה לא יעשה פי טלית כפולה בין שני הכתלים והרכין קצת הטלית וישן תחתיה אעפ"י שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך, לגגה טפח הוי אהל עראי ואסור היו עליה חוטין מאתמול ונטה אותה מותר. כדתני ר' חייא גבי וילון דמותר.

קכב

טיט שעל גבי רגליו אסור לקנח בקרקע דמשוה גומות ולא בכותל דמחזי כבונה אבל בקורה מותר. טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים ולא מבחוץ ומותר לגררו בציפורן תני ר' חייא אין מגררין לא מנעל ישן ולא יסוך רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל אבל סך רגלו שמן ומניח תוך המנעל. בפרק דם חטאת דרש רבא שיכשוך מנעל במים מותר כיבוס אסור.

קכג

נוטל אדם את בנו והאבן בידו בחצר בן שיש לו גיעגועין על אביו אבל לא דינר האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ואסור להטותה דדעתו להיות עליה כל השבת אבל הניח לדחות המוקצה להשתמש בהיתר מותר' כדתנן בפ' במה טומנין (דף מט) נוטל הכסוי והגיזין נופלין. חבית שמונחת באוצר מגביה למקום אחר ומטה על צדה והיא נופלת ונוטל מה שצריך ומחזירה למקומה. מעות שעל הכר נוטל הכר והן נופלות בשוכח ולצורך גופו לישב עליו אבל צריך למקומו מטלטלן ועודן עליו. אבל במניח אסור. לא התירו ככר או תינוק אלא במת בלבד. ספוג יש לו בית אחיזה מותר לקנח בו ואם לאו אסור.

קכד

חבית שנשברה מצילין הימנה מזון ג' סעודות ואומר לאחרים באו והצילו לכם ובלבד שלא יספג ביין ולא יטפח בשמן אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין זתים וענבים אפי' יצאו מעצמן אסורין אפי' לאוכלין. תותים ורמונים אסור לסוחטן. אם יצאו מעצמן אם לאוכלין מותר ואם למשקין אסור. פיגעין ופרישין ועוזרדין מותר לסוחטן סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה שיש בה אוכל ולא לתוך הקערה. יש אומרים בי"ט אבל לא בשבת. יש אומרים בשבת. מותר לסחוט שלקות וכבשים לגופן למימיהן חייב חלות דבש שריסקן מע"ש זתים וענבים שריסקן מע"ש ויצאו מעצמן מותרין.

קכה

ענבים אדומים בגיגיות

בפרק א' דשבת (דף יט) במחוסרין דיכה אסורין הלכך ענבים אדומים שדורכין ומניחין בגיגיות אסור לתוחבן במקלות בגיגיות בשבת כי כמה ענבים בתוכו שלא נדוכו ולא לזלפן ביין אם תוסס ויוצא היין יניח כלי תחתיו ויקבל מעצמו דומיא דדלף בפ' כירה (דף מג) אבל להוציא היין ולהצניע אסור כי אם לג' סעודות דלא גרע מחבית שנשברה שמציל שלש סעודות ואומר לאחרים באו והצילו לכם.

קכו

נקב חבית שובר חבית לאכול הימנה גרוגרת מותר לינקב מגופה של חבית אם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה שהוא ממרח לקדוח במקדח או ברומח אסור ולא מן הצד דתנן ולא יקבנה מצידה אין נוקבין נקב חדש ואין מוסיפין נוקבין נקב ישן לכתחילה בשבת למטה מן השמרים אסור לנוקבה. גובתא שפופרת לחתוך אסור נפלה מותר להחזירה עלה של הדס אסור לשומו בנקב של חבית כמרזב. אמר רב הונא המנער טליתו חייב בשחור ומקפיד עליו או אם עליו דבר טינוף. בגד ישן או לבן או אדום ולא קפיד שרי היוצא בטלית מוקפלת על כתיפו חייב כל לכנופי אסור להתנאות שרי.

קכז

רחיצה הרוחץ בדיעבד במי מערה שרי לכתחילה אסור להשתטף בחמין כל גופו אסור ולא קיימא לן כסתמא בפ' כיר' (דף לט) גבי אנשי טבריא דפסקי' התם כר"י דאוסר חמי טבריא לרחוץ לכתחלה בפ' כירה ובפ' שמנה שרצים (דף קט) רוחצים במי גרר ובמי חמתן ובמי טבריא אבל במי מערה דנפיש הבלא דמטוללא אסור לכתחילה. מסתפג אדם בעשר אלונטית ולא יביאם בידו משום סחיטה סכין וממשמשין בבת אחת בבני מעיי' בשבת וכובס טהורין בפ' חלק אפיקטויזין ביד מותר בסם אסור. אין משכשכין את הקטן למשוך איבריו ולישבן אבל לפופי ינוקא שרי לחבר איבריו הלכה מחזירין האבר נפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן אבל רוחץ כדרכו.

קכח

שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני הלוואות יום טוב רב יוסף אמר לא נתנה ליתבע וכן סבירא ליה לרב אויא ורבה אמר ניתנה ליתבע.

קכט

מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו ולא מפי הכתב אפי' בשטר גבוה פן יקרא בשטרי הדיוטות ואם חקק בכותל מונה אורחיו ומנות מתוך הכתב.

קל

שחוק אגוזים אסור שהוא מספק ומטפח ומונה ואמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידין זה על זה עוברים משום מידה ומשקל ומניין ומשום לוין ופורעין בי"ט ואין מחשבין ותנן לא יתכוין מנה יפה כנגד קטנה משום קוביא.

קלא

בראייה אין רואין במראה של מתכת בין קבוע בכותל בין אינה קבועה.

קלב

פועלים בפ' שואל (דף קנ) לא ישכור אדם פועלים בשבת ולא יאמר לחבירו לשכור לו פועלין. אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב דבור אסור הרהור מותר.

קלג

חשבונות מחשבין חשבונות של מצוה פוסקין צדקה לעניים מפקחים פיקוח נפש הולכים לטרטיאות ולקרקסיאות לפקח על עסקי רבים בשבת. משדכין על תינוק ליארס על התנוק ללמדו ספר או אומנות. חשבונות של מה בכך פי' כך וכך חיילותיו של מלך מותר או כך וכך הוצאתי ולא יאמר כך וכך אני עתיד להוציא ואם נשאר לו שכירות מה שעבר אסור לומר כך וכך הוצאתי. מותר לאדם לומר לכרך פלוני אני הולך למחר אין יכול לומר לגוי אני חפץ לרכוב למחר כי אינו יכול להשכיר בשבת. אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך לשמור ומביא בידו כגון שהבדיל בתפלה ועל הכוס ואם אין כוס אומר בא"י אלדינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול ולא מעין הבדלות. מותר לאדם לומר לחברו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי. מחשיכין על התחום להביא בהמה היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה והיא באה מחשיכין לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין אומר לו לא מצאת במקום פלוני הבא ממקום פלוני. א"י שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב עשו לו ארון וחפרו לו קבר יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל אסור ולא יקבר בו עולמית. לא יטייל אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה. לא יטייל על פתח מדינה כדי שתחשך ויכנס למרחץ מיד. קורה שנשברה סומכין אותה לא בשביל שתעלה אלא בשביל שלא תרד.

קלד

מת בשבת בפרק שואל (דף קנא) ועושין כל צורכי המת סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיז בו אבר מיכן שאינו יכול לעמץ עיניו ולפשט איבריו בשבת. שומטין הכר מתחתיו מטילין אותו על החול קושרין הלחי לא שיעלה אלא שלא יוסיף מביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומניחן על כריסו שלא יתפח ופוקקין נקביו שלא יכנס בהן הרוח.

קלה

חילוקי מלאכה על יד גוי כל מלאכה הנעשית לישראל על יד גוי נותן לו עצים לעשות לו כלי' ועשה כלי או מטוה ועשה בגד אבנים ועצים ועשה בית כל זה בתוך התחום אם עשאן גוי אסורין לעולם. מיכן עשה ארון וקבר בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית. ומאסרנא במועד קטן דלא על לגוה. אבל נותן לו עורות לעבד כלים לכבס שאינו התחלת

הדבר כי אם תיקונו בכדי שיעשו. ואם לא נתן ישראל לא"י אלא קיצץ עמו לעשות לו כלי שאם ירצה הנכרי יעכבנה לעצמו אם עשאו א"י מותר. א"י שעשה כבש לירד בו מן הספינה אם בשביל ישראל אסור לירד בו ביום בפ' כל כתבי הקדש (דף קכב).

קלו

החשיך בדרך מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי ואם לא החשיך נותן שכירות לא"י מותר. דדמי לפ' א' דשבת אין משלחין אגרות ביד א"י אלא אם כן קיצץ נותן כיסו או מציאה הבאה לידו אבל לא הגביהה אסור אין עמו נכרי מניחה על החמור חמור קודם לחרש שוטה וקטן. חרש ושוטה נותן לשוטה שוטה וקטן נותן לשוטה חרש וקטן נותן לאיזה שירצה אם הוא יחיד מוליכו פחות פחות מארבע אמות.

קלז

משוי היתה חבילתו על כתיפו רץ במרוצה עד שיגיע לביתו ומהפך אחוריו כלפי החצר וזורק מכתיפו היתה בהמה טענה כלי זכוכית והם קרן של מקיזין אם המשואות קטנות מביא כרים וכסתות ומניחם תחתיה ומתיר חבלים והשקים נופלים היתה בהמתו טעונה שליף תבואה מכניס ראשו תחתיו ומסלקו לצד אחד שיפול צדדין של בהמה ואילן אסור להשתמש אבל צידי צדדים מותר.

קלח

אוכלי בהמה מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה אבל לא מפספסין. וכיפין מותר לפספס שוויא אוכלא משווינן מיטרח באוכל לא טרחינן אין אובסין את הגמל אסור לפטם בהמה בשבת ולא עופות. אין מאמרין העגלים לא רבוצה לפתוח פיה להאכיל' כרשינין ומים ביחד אבל מלעיטי' מעומד כרשינין לבד ומים לבד מהלקטין לתרנגולין אבל אין נותן בפיו במקום שאינו יכול לחזור נותנין מים על גבי מורסן אבל לא גובלין. אין נותנין לפני הדבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנים לפני אווזים ולתרנגולין ולפני יוני הרדסיאות נותנים מזונות לכלב ולא לחזיר גובלין הקלי מעט מעט בוחשין את השתית ואחר כך נותן חומץ ויערב בכלי הניטל ובחיש רכה ולא עבה ובשנוי מותר אפי' כור או כוריים שמחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה שנתנבלה אפי' היום לפני הכלבים הלכה כר' שמעון דלית ליה מוקצה ומותר לבד ממוקצה מחמת איסור ונר שהדליק עליה באותה שבת ומוקצה מחמת חסרון כיס.

קלט

נדרים ומוקצה בפרק מי שהחשיך מפירין נדרים בשבת אפי' שלא לצורך השבת שהפרת נדרים כל היום בלבד היפר לה בעלה והיא לא ידעה שהפר הפרתו הפרה ואומר ג' פעמים

מופר לך ואין יכול להפר מעת לעת בעל שאמר כלשון חכם מותר לך לא אמר כלום נשאלים לנדרים שהן לצורך שבת וחכם מתיר בשבת אעפ"י שהיה לו פנאי מערב שבת נשאלי' בשבת הלכתא נשאלין נדרים מעומד יחידי ובלילה ובשבת ובקרובים אפילו היה להם פנאי מבעוד יום. פוקקין את המאור בטפיח ומודדין את המטלית ואת המקוה מוקצה מחמת מיאוס כגון נר ישן כר"ש מוקצה מחמת איסור אסור מוקצה מחמת חסרון כיס או מוקצה גרוגרת וצימוקין אפילו ר' שמעון מודה דאסור. דבר של היתר שנעשה לדבר האסור שדעתו להניחו כל השבת אפילו נפל האיסור מעל ההיתר אסור לטלטלו כדאמר בפ' הנוטל גבי האבן שעל פי החבית ובמעות שעל גבי הכר אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ומוקצה שאסרו משום טלטול כדאיתא בפרק כל הכלים מוקצה שאסור משום הוצאה יש להחמיר ביום טוב דתדירה הוצאה משבת כדמשמע ברי' מסכ' ביצה דסתם לן כרבי יהודה. אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה בי"ט אבל שאר מוקצה שוה י"ט לשבת בשלהי מס' ביצה כגון אין משקין ושוחטין את המדבריו' דאינו מתורת הוצאה אלא שמחוסר צידה אין להחמיר בי"ט. בכל כתבי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו עונותיו שנא' אשרי אנוש יעשה זאת כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו. א"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא אמר הקב"ה הוו משמרין את השבת שהיא שקולה כנגד כל המצות כולהו כזו שמירה שמור את יום השבת אמר הקב"ה אם שמרתם את השבת אני מקבץ גליותיכם שנ' כה אמר יי' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה נאם יי אלדים מקבץ נדחי עוד אקבץ עליו לנקבציו:

הלכות עירובין

קמ

עירובי חצירות

בפרק א' דשבת ארבע רשויות לשבת רשות הרבים ורשות היחיד והכרמלית ומקום פטור. הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים או הכניס מרשות הרבים לרשות היחיד חייב הכרמלית פטור אבל אסור אבל חצירות של רבים ומבואות שאינן מפולשין עירבו מותרין לא עירבו אסורין. ערובי חצירות כן דינן בעלי בתים שתשמישן בחצר יש לכל אחד בית ופתח לחצר או כמה בני אדם שדרין בבית אחד וכל אחד ישן בחדרו ומשתמשין בחצר או כמה בתים וחצירות ופתח או חלון בין חצר לחצר ומשתמשין יחד ורצונם לטלטל מבית לבית ומחצר לחצר צריכין לערב יחד וגובין מכל איש קמח

ויעשו ככר שלם. או יזכה להם אחד מקמחו על ידי אחר רק שיודיעם ומניחין העירוב בבית אחד שבחצר מאותן החצירות רק שיהיה הבית ד' אמות על ד' אמות ויהיו מותרין לטלטל מבתים לחצירות ומחצר לחצר ואם החצר של אדם אחד ויש לו בנים בבתים או כמה בני אדם סמוכים על שולחנו ואוכלין לחם אחד אין צריכין לערב ואם כל בעל הבית עשה ככרו לבדו צריכין להביא כל הלחמים ולהניח בכלי אחד ואם הניחו בכלי אחד ומלאו הכלי יניח המותר בכלי אחר רק שיהיו בבית אחד כדאי' בערובין (דף מט) ובבית שמניח העירוב אין צריך ליתן פת וצריכי' לערב בחול וכשמניח העירוב מברך בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו על מצות עירוב ואומר כך בדא יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי ומבתים לחצירות ומחצירות לבתים ומבית לבית כל השבתות שבשנה זו או כל זמן שערוב זה בעין. בין עירובי חצירות ובין שתופי מבואות לא יהיה פחות מגרוגרות לכ"א ואחד. ואם הם יותר מי"ח בע"ב צריכין ב' סעודות אם נתמעט אפילו נשאר כל שהו כשר. אך עירובי תחומין לא יהיה פחות מי' תאינים.

קמא

שימש בחצר בעירובין בפרק הדר כמה אנשים שתשמישן בחצר צריכין עירוב. אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב ביתו אסור לו ולהם. בשילהי פ' כיצד מעברין נמי משמע דבני מרפסת אסרי בחצר מפני דריסת רגליהם שיש להם בחצר.

קמב

בית גדול חלוק במחיצות

בפרק הדר חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד קיימא לן כבית הלל עירוב אחד לכלם. ואם שרוים בחדרים ובעליות צריכין עירוב לכל אחד ואחד והלכה כרבי יהודה דאמר מחיצות המגיעות לתקרה עירוב אחד לכולם יהודים שבאים לשוק והם בחדרים . ובעליות בבית אחד צריכין לערב יחד.

קמג

שני בעלי בתים הדרים בבית אחד זה בחדרו וזה בעליתו זה אוכל פתו לבדו וזה אוכל פתו לבדו צריכין עירוב ואם מבשלים יחד בקדירה אין צריכין ערוב כדאמר בתוספתא דשבת. בתים שבספינה חייבין בערוב ושאר שרויין בעליות ובחדרים צריכין עירוב. ירושלמי גבי טרקלין היו שותפין בעיסה ותבשיל מערבין עירוב לכולם בפ' הדר בעל הבית שהוא שותף עם שכיניו לזה ביין ולזה ביין אין צריך לערב ואמר רב ובכלי אחד בפרק כיצד משתתפין (דף פה) אמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום פת שעל השלחן סומכין עליו משום עירוב ובפר' הדר אמר רב יהודה

מעשה בבן נפחא שהיו לו חמש חצירות באושא ובא מעשה לפני חכמים ולא אסרו אלא מקום בית דירה רב אמר מקום פיתא.

קמד

פתח בכותל חצירות. בתים וחצירות וכותל מפריד בין חצר לחצר ופתח בכותל צריכין עירוב ותנן חלון שבין שתי חצירות ד' על ד' בתוך י' מערבין שנים ואם רצו מערבין א' וכן בפרק הכותל עד י' ובפ' חלון כותל שבין שתי חצירות היה בראשו פירות אלו עולין מיכן ואוכלין ואלו עולין מיכן ואוכלין ובלבד שלא יורידו למטה חומה עבה ששין ב' חצירות והיא ד' טפחים ובה פתח בתוך י' טפחים ולא ערבו אין משמשין בעוביה.

קמה

הלכות חלונות חלון בין ב' חצרות ד' על ד' בתוך י' מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד וכל שהוא בפתח פחות מד' על ד' או כולו למעלה מי' טפחים מערבין שנים ואין מערבין אחד כשמערבין יחד מטלטלין בין דרך חלון ובין דרך פתח או בחורין וסדקין או דרך ראש כותל ואם אין חלון בכותל שבין ב' חצירות ולא פתח או חלון גדול למעלה מי' אין מטלטלין לא על ראש כותל מחצר לחצר ולא דרך סדקין וחורין. חלון בין ב' בתים אם רצו מערבין אחד ביתא כמאן דמלי דמי. תני אחד חלון שבין ב' בתים או ב' חצירות או ב' עליות או בין ב' גגין או בין ב' חדרים כולם ד' על ד' אבל בחצירות בתוך י' טפחים. בתוספת' חלון שמקצתו בתוך י' מקצתו למעלה מי' מערבין שנים ואין מערבין אחד אם כולו למעלה מי' ומיעטן באבנים ובכפיסים ובסולם המצרי או הביא נסר ד' טפחים וקבעו מערבין ב' אם רצו מערבין אחד. ירושלמי סריגי חלונות ממעיטין לעניין שבת ולא לחזקות קש ותבן אין ממעיטין עפר וצרורות ממעיטין עלו בו עשבין אין ממעיטין בין חלון שבין ב' חצירות או בין ב' בתים או בין ב' גגות בתוספ' חלון ד' על ד' אם עשה לה סריגות בטלה היתה רחבה מראשה אחת וצרה מראש אחרת הרי זה מרחיב מקום הצר לול פתוח מן הבית לעלייה. משמע בחלון בבי' אפי' למעלה מי' ובחצר בתוך י' צריך להיות החלון.

קמו

גובה הכותל ועניני מיעוטו.

כותל שבין ב' חצירות גובה י' ורוחב ד' מערבין בשנים ואין מערבין באחד היו בראשו פירות אלו עולין מיכן ואוכלי' ואלו עולין מיכן ואוכלי' ובלבד שלא יורידו למטה אין כותל ד' על ד' קיימא לן כר' יוחנן אלו עולין מיכן ואוכלי' ואלו עולין מיכן ואוכלי' ובלבד שלא יחליפו וכן משמע בפ' כיצד משתתפין גבי אמת המים וכן בפרק כל גגות לרבי יוחנן

הלכה כר' שמעון אפילו פירות ששבתו בבתים בני החצר מיכן ומיכן מותר להעלות שכותל בטל. כותל שבין ב' חצירות גבוה י' טפחים וצדו אחד שוה לארץ שאינו גבוה י' טפחים נותנים אותו לאותו ששוה לארץ וכן משמע בפ' כיצד משתתפין לזה בפתח ולזה בזריקה בתוספתא כותל שבין ב' חצירות גבוה י' טפחים ורוחב ד' מערבין ב' ואין מערבין אחד. מיעטו באבנים ובכפיסים ובסולם הצורי כולי' כדלעיל.

קמז

כותל גבוה ובא למעטו אם יש במעוטו ד' פירוש במשך אורך ד' טפחים לצד הכותל הוי כפתח שתשמישו בנחת ומותר להשתמש בכותל ואם אין במיעוטו במשך ד' אין משתמש אלא כנגד המיעוט. ואם מיעטו בתל עפר סמוך לכותל או באצטבא אם נתן בפספסין שם אם בציר מד' אין מועיל כלום. כפה ספל וחברו לארץ שאינו יכול ליטלו ממעט אם יכול ליטלו בלא מרא לא הוי מעוט שכל דבר הניטל בשבת לא הוי מעוט. בנה איצטבא ע"ג איצטב' אם יש באצטבא התחתונ' ד' ממעט סלם צורי מפני כבדו ממעט ולא סולם המצרי ובירושלמי משמע סולם מצרי שקבעו ממעט אמר שמואל כותל י' צריך סולם ד' להתירו כותל בין ב' חצירות גבוה י' ובחצר זה סלם רחב ד' ובחצר זה סולם רחב ד' מכוונין הוי כפתח אם רצו מערבין אחד ואם הכותל ד' אפי' הסולמות מרוחקות מערבין אחד אם רצו. ובשלהי פ' כיצד מעברין סולם תורת מחיצה עליו רצו מערבין אחד רצו מערבין שנים תורת מחיצה עליו דלא הוי כנפרץ ביותר מעשר אם הכותל רצפו בסולמות סלם שממעט צריך שיהא ד' טפחים רחב סולם צר וחקק בכותל כעין חווקים להשלי' ד' אם חקק בגובה הכותל עד י טפחים ויכול לעלות ממעט ואם עשה לאילן סלם אילן ממעט.

זיזי"ן זיז שיוצא מן הכותל ד' על ד' והניח סולם פחות מד' בקרקע וסמך ראשו בזיז הוי מעוט ואם העליון ד' ואם חווקי סולם מרוחקים ג' הוי מעוט כותל י"ט צריך זיז בתווך להתירו כותל כ' צריך ב' זיזין להתירו אחד קודם י' תחתונים ואחד למעלה הימנו בתוך י'.

קמח

עניני חריץ שבין ב' חצירות עמוק י' ורחב ד' מערבין ב' ואין מערבין אחד אפי' מלא תבן וקש. מלא עפר או צרורות מערבין אחד ואין מערבין ב'. נתן עליו נסר שרחב ד' לרוחבו משפתו אל שפתו כגשר הוי כפתח אבל לאורכו כל שהוא וכן ב' גזוזטראות בפ' כיצד משתתפין לזה בשלשול לזה בשלשול היינו חריץ שבין ב' חצירות שהעמוד נמוך מי' טפחים.

קמט

עניני תבן מתבן שבין ב' חצירות גבוה י' טפחים מערבין ב' ואין מערבין אחד אלו מאכילין מיכן ואלו מאכילין מיכן ובלבד שלא יתן לתוך קופה ומאכיל ואם התבן בבית שניכר גובה תבן מן התקרה אם יתמעט מי' טפחים אסור ליתן בקופה כדתניא נתמעט התבן מי' טפחים שניהם אסורין נועל ביתו ומבטל רשותו הוא אסור וחבירו מותר וכן בגוב של תבן בין ב' תחומי שבת. עניין בטול בפ' חלון (דף קמט) ובפ' א' דסוכה גבי תבן וגבי כרים וכסתות וגבי ירקות ובפרק לא יחפור גבי רקיק ובפ' הזורק גבי מלא פירות ובפרק ט"ו דאהלות.

קנ

עניני חצירות בפרק מי שהוציאוהו א"ר שמעון שלש חצירות שפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים ערבו שתים עם האמצעית היא מותרת עמהן והן מותרות עמה ושנים החיצונות אסורות זו עם זו פירוש דווקא שפתוחות לרשות הרבים שאין להם דריסה זה על זה כיון שיכולת למנוע מליכנס בתוכו אפי' לא נמנעו ממנה עדיין אבל אם אין פתח לרשות הרבים היתה הפנימית אסורין על החיצונות ואוקי רב ששת שנתנו החיצונות עירובן באמצע בין שני בתים דאפי' בית הילל דאמר ה' שגבו עירובן ונתנוהו בב' כלים דעירובן עירוב הכא בשני בתים אינו עירוב והלכה כר' שמעון.

קנא

אין לחלק העירוב

נתן את העירוב בב' כלים לבית הילל ערובו ערוב כגון שמילא את הכלי ואין יכול להחזיק ומה שנשאר נתן בכלי אחר אבל אם יכול ליכנס בכלי אחד וחלקו בב' כלים אינו עירוב דעירוב שמיה אמר שמואל בית שמניחין בו עירוב אין צריך ליתן עירוב אפי' אין לו פת בבית כאלו דרים בביתו. בית המקפיד על ערובו שאם חפץ לאוכלו היה מוחה אין עירובו עירוב המערב לכל בני המבוי או לכל בני החצר אם נותן מפתו צריך לזכות על ידי אחר ויאמר אני מזכה לכל בני המבוי או לכל בני החצר ואם מערב משלו צריך להודיעם דאמר בפ' חלון (ד' פ) מעשה בכלתו של רבי אושעיא שהלכה לבית המרחץ וחשכה לה ועירבה לה חמותה ובא מעשה לפני ר' חייא ואסר לה ומסקנא משל חמותה היתה ולא זיכתה לה. נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואין צריך להודיע נתוספו עליהם מוסיף ומזכה וצריך דעת פי' אם חפצים פן יקפידו בעירובם וקיימא לן אחד עירובי תחומין ואחד שתופי מבואות ואחד ערובי חצירות צריך לזכות.

קנב

שכח אחד מבני חצר ולא עירב

בפרק הדר אחד מבני חצר ששכח ולא עירב אסור להכניס ולהוציא לו ולהם שלהם מותרין לו ולהם דהוי כאורח לגביהם נתנו לו רשותן הוא מותר והם אסורין דהם לגבי חד לא הוו אורחים היו שנים אותם ששכחו ולא עירבו אסורין זה על זה אפי' בטלו להם חביריהם שאחד נותן רשות ונוטל רשות שנים נותנים רשות ואין נוטלין רשות אפי' אמרו לאחד קני על מנת להקנות. ה' ששרויין בחצר ושכח אחד מהן ולא עירב צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד היו שלשה ושכח אחד ולא עירב ומת אחד מאותן שנים שעירב יבטל אותו שלא עירב לאותו שעירב ואם אותם שערבו בחיים יבטל לכל אחד ואחד ב' שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שערבו או לאחד שלא עירב ואין ב' שערבו נותנים רשותן לב' שלא עירבו אפי' אמרי קני על מנת להקנות והדר הוא ובטיל לחבריה.

קנג

ביטול רשות קיימא לן כבית הילל נותנין רשות משחשכה וקיימא לן בפ' הדר (דף עא) ובפ' א' דשחיטת חולין ובע"ז פ' השוכר כיצד אומר לי רשותי קנויה לך או רשותי מבוטלת לך קנה ואין צריך לזכות וקיימא לן כרבי יהודה מי שנתן רשותו והוציא במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר. בשלהי הדר (דף עה) שתי חצירות זו לפנים מזו עירבה פנימית ולא עירבה החיצונית הפנימית מותרת והחיצונית אסורה חיצונה ולא פנימית שתיהן אסורות עירב זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה כי אין דריסת הרגל אוסרת שכח אחד מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות נתנו עירובן במקום אחד ושכח בין מהפנימית בין מהחיצונה ולא עירב שתיהן אסורות ובפרק כיצד משתתפין (דף פג) ששכחו ולא עירבו.

קנד

הותר למקצת שבת בפרק הדר (דף ע) זה הכלל כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת כגון שני בתים מב' צדי רשות הרבי' והקיפום גוים בשבת חוץ מן המבטל רשות בשבת שהן מותרין. כל שהותר למקצת שבת הותר לכל השבת כגון עירב דרך הפתח ונסתם הפתח או עירב דרך החלון ונסתם החלון או מבוי שניטלה קורותיו או לחיו הואיל והותרה הותרה והא דאמר רב כהנא גבי לחי העומד מאליו לסמוך אדיקלא זהו לרב אבל רב הונא עצמו סבר הואיל והותרה הותרה והא דאמר בפ' עושין פסין (דף כ) כשיבש מים אסרי' טילטול דלי דמה צריך לדלי אבל שאר כלים הותרו קיימא לן כרב הונא. ג' ומת אחד מהם דשבת גורמת בפרק א' דעירובין (דף יז) והותרו. דרבא ואביי סבירא להו

הכי דכל היכא דאיכא מחיצות הותרו ובשילהי פר' כל גגות (דף צג) יש מחיצה אלא נפרצה לעיר אחרת והא דאמר בפ' הדר מת גר כיון שהיה יכול להחזיק מבעוד יום לא אמרי' הותרו.

קנה

א"י הדר עם ישראל בחצר צריך להשכירו

הדר עם הנכרי בחצר או מי עם שאינו מודה בעירוב קיימא לן כרבי אליעזר בן יעקב לעולם אינו אוסר עד שיהו ב' ישראלים אוסרין זה על זה ושוכרין מן הא"י או מן אשתו או מן שכירו ולקיטו כדאמר בפ' הדר (דף סג) לחמן בר דסתיק ולגבי טורדינא בעוד שהגוי אינו מוחה. ומי שהוא בספינה בשבת אין צריך לקנות רשות מן הא"י שהספינה מושכרת לו. בפרק הדר (דף סה) שוכרין אפי' בשבת כדאמר ר' אפס יפה עשיתם ששכרתם ירושלמי אמר ר' יוסי י' גוים שהיו דרים בבית אחד כל אחד צריך להשכיר את רשותו ואם אין גוי רוצה להשכיר הולך אצל אחד מעבדיו או משכיריו כר' שוכר כמערב דמי.

ישראל אם לן בבית מערופיא שלו בלא שכירות אפילו לנו עמו כ' הרי' הם אכסנאים ולא אסרי אהדדי גם א"י אינו אוסר כמו המבטל רשותו לבני חצירו הוי אורח ולא אסר דתנן שלהם מותר לו ולהם בור ברשות הא"י וחור בכותל אסור לישראל ליטול מי בורו של נכרי אם לא ישכיר בא"י עד שישכור. בריש פרק הדר (דף סב) שוכרין מן א"י אפי' פחות משוה פטורה ואפי' בשבת אם ב' ישראלים דרים צריכין להשכיר מא"י. ואם ישראל יחיד דר בכרך בתוך היקף חומה יכול לטלטל דאיכא מחיצות גמורות והדלתות נעולות דעכו"ם כדין בהמה כשאין ישראל אוסרין זה על זה שוכרין מן הא"י המשכיר פעם אחת לכמה שנים ולא יצטרך לשכור משכירים כשאין השוכר יכול מן המשכירין לשכור.

ישראל וא"י בפנימית וישראל בחיצונה או ישראל וא"י בחיצונה וישראל בפנימית יש לאסור כרב. ירושלמי ישראל מבטל רשות והגוי משכיר ויבטל הא"י חזר ביה השכיר חזר ביה משתמש בגזל אין עירוב מועיל במקום א"י ואין ביטול רשות מועיל במקום א"י עד שישכור.

קנו

חילוקי מבטלין בפ' הדר (דף סח) ההוא ינוקא דאישתפיך חמימיה אמר להו רבה פנו לי' מאני מבי גברי לבי נשי ואיזיל ואבטל להו האי חצר דאנא כר' יוחנן סבירא לי דאמר יש ביטול רשות מחצר לחצר וכן הלכה כר' יוחנן לגבי שמואל כדאמרינן בפ' מי שהוציאוהו (דף מז) וקיימא לן כרב מבטלין וחוזרין ומבטלין ולא איסתלק לגמרי כבני חצר הוא.

קנז

ביטול בית מעשה בחופה אחת ששכחו ולא עירבו והוצרכו להוציא מבית לבית והתיר רבי' שלמה לבטל רשות לאחד מן הבתים יש שאסרו כדאמר בריש פרק הדר לחמן ביריסתיק דאמר אביי ביטול רשותא לגבי חד ואמר רבא אם כן ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי הרי דאסור לבטל רשות לאחד מן הבתים כמו כן בבתים ששכחו ולא עירבו אם תתירם בביטול לאחד מהם אם כן ביטלת עירוב מן הבתים שכך יעשו ואעפ"י שהמבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר דהוי כמחזיק ברשותו וביטולו ביטול שיש לו רשות בחצר ודמי לשילהי פ' עושין פסין (דף כו) אבל בבתים כמו כשמבטלים כולם לאחד כולם מותרין לטלטל מזו לזו דאין שום חזקה ותו הא דפליגי גבי חצר וחורבה ר' יוחנן ושמואל משמע דאסור בבתים לטלטל מבית לבית בלא ביטול. וגבי ההוא ינוקא דאישתפיך חמימיה דנימא לגוי דמייתי ולא אמרו יבטלו ביתם לאחד מהם על כן נראה דאסור לבטל מבית לבית אם שכחו ולא עירבו דא"כ ביטלת תורת עירוב ויש מתירין אם ביטול ביתו ולא החדר שבבי' מאחר שאסור להוציא מן החדר לבית ומבית לחדר הוי כמבטל חצירו דאסור להוציא מבית לחדר אם כן לא ביטלת תורת ערוב ויש ביטול כר' יוחנן דיש ביטול מחצר לחצר. ויש אוסרין מהא גבי לאחד שלא עירב אע"ג דכולהו לא ערבו לא קנסינן להו שלא תשתכח תורת עירוב (עיי' בתוס' פרק הדר דף סז בד"ה א"כ).

קנח

מומר בפרהסיא אינו יכול לבטל רשות וליתן רשות דהוי כא"י, בפ' הדר תניא מומר בגילוי פנים אינו יכול לבטל רשות כר' יהודה ובפ' חלון פסק כר' יהודה ההוא דנפיק בחומרתא דמדושא כיון דחזיה לר' יהודה נשיאה כסיה אמר כגון זה יכול לבטל רשות. תניא ישראל מומר המשמר שבתו בשוק נותן רשות שאינו משמר שבתו בשוק אינו נותן רשות. תניא מכם ולא כולכם חוץ מן המומר לנסך את היין או לחלל שבתות בפרהסיא משמע מינה דינו כא"י ומשכירו.

קנט

הלכות חורבה בפ' הדר ר' יוחנן אומר יש ביטול רשות מחצר לחצר ויש ביטול רשות בחורבה משמע בין לשמואל בין לר' יוחנן חורבה של אדם אחד אין יכולין לטלטל בחורבה שאינה שלהם וכן משמע בפ' הדר בגמרא דחמש חצירות וכן בפ' כיצד משתתפין בגמרא וכן ב' גוזוטראות ובפרק עושין פסין זימנין דהוי ביה דיורים ואתי לטלטל ועד חורבה חזיא לדירה וכן משמע בירושלמי בפ' כיצד משתתפין ארבע אינה מותרת בחורבה.

קס

בור שבין שתי חצירות

אין ממלאין ממנה בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוה י' טפחים למעלה מן המים ואע"ג דאמר ר' יהודה לא תהא מחיצה גדולה מן הכותל הא אמרינן בשלהי פ' חלון (דף פא) הלכה כר"י בערובין ולא במחיצות ואם אין מחיצה אין ממלאין להביאו בתוך הבית כדאיתא בפ' כל גגות ודוקא בור שבין ב' חצירו' צריך מחיצה אבל בור שבין חצר לכרמלית או בור בין חצר לרשות הרבים לא בעי תיקון כדמשמע בפ' המוצא תפילין (דף צט) בור ברשות הרבים וחוליתו גבוה י' טפחים חלון שעל גביו ממלאין ממנו בשבת דקיימא לן כרב אין אדם אוסר על חבירו דרך אויר וקיימא לן כרב מחיצה תלויה אינה מתרת אלא במים קל הוא שהקילו חכמים במים מיכן סמכו לטלטל בבתים שעל הנהרות שיש בהן נקב למלאות המים או לשפוך שם וכן בתי כסאות שעל המים ורגילין לעשות מחיצות תלויות במים ובמסכת שבת בפ' הזורק (דף קא) בקיעת דגים לא שמיה בקיעה וכן גבי ספינה ולא דמי ללשון ים הנכנס לחצר בפ' א' דערובין דהוי כולה כרמלית משום הכי בעי מחיצה י' טפחים.

קסא

אמת המים שעוברת בחצר אמרינן בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ז) אין ממלאין הימנה אלא אם עשו לה מחיצה גבוה י' טפחים בכניסה וביציאה והכותל שעל גבה אינה כלום שלא נעשית לשם המים אבל אם אין בה שעור שאין האמה רשות גמור מחיצה שעל גבה מתירתה והא דמצריך תיקון למלאות כשעמוק י' ורוחב ד'.

קסב

עניין מלוי מים

בפרק כיצד משתתפין (דף פז) גזוזטר' שהיא למעלה מן המים אין ממלאין הימנה בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוה י' טפחים בין למעלה בין למטה וכן ב' גזוזטראות זו למעלה מזו עשו לעליונה ולא עשו לתחתונה שתיהן אסורות עד שיערבו בתוספתא גזוזטרא שהיא גבוה מן המים אין ממלאין הימנה בשבת מים אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוה מן המים י' טפחים למטה אעפ"י שהמים צפין על גבה אין בכך כלום ר' מאיר אומר אף מלמעלה ר' חנניא בן עקיבא אומר גזוזטרא שהיא למעלה מן המים גבוה י' נוקבה משלשל וממלא ממנה בשבת. בפ"א דערובין (דף יב) לשון ים הנכנס בחצר אין ממלאין הימנה.

קסג

בור ברשות הרבים בערובין בפ' המוצא תפילין (דף צט) בור ברשות הרבים וחולייתו גבוה י' טפחים חלון שעל גביו ממלא הימנו בשבת בור ברשות הרבים עמוקה י' ורחבה ד' אין ממלאי' הימנו בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוה י' ואין שותין הימנה בשבת אלא אם כן הכניס ראשו ורובו ושותה. בפרק כל הכלים (דף קכה) זמורה קשורה בטפיח ממלא הימנה בשבת אינה קשורה אפי' תלושה אין ממלא שמא יקטום. בפ' המוצא תפילין (דף קד) במדינה אין ממלא מבור הגדול שמא ימלא לגינתו ולחורבתו. בפרק מי שהוציאוהו (דף מז) חרם שבין שתי חצירות ממלאין הקילו במים. בפ' עושין פסין קרפף יותר מבית סאתים שנתמלאו מים צלולין שרו ולא עכורין.

קסד

גזוזטראות ועוקה וצנורות בפרק כיצד משתתפין (דף פד) ב' גזוזטראות זו למעלה מזו עשו לעליונה ולא עשו לתחתונה שתיהן אסורות עד שיערבו. בתוספתא אין מושיבין ב' וג' גזוזטראות זו למעלה מזו התחתונית של אחד והאמצעית של אחד לא ישלשל מן התחתונה לעליונה דרך האמצעית שאין משלשלין מרשות לרשות דרך רשות אבל משלשל מתחתונה לעליונה שלא דרך אמצעית. חצר שהיא פתוחה פחותה מד' אמות אין שופכין לתוכה מים בשבת אלא אם כן עשו לה עוקה מחזקת סאתים מן הנקב ולמטה בין מבפנים בין מבחוץ אלא שמבחוץ צריך לקמור ובפנים אין צריך לקמור ר' אליעזר בן יעקב אומר ביב שהוא קמור ד' אמות ברשות הרבים שופכין לתוכו מים בשבת. עוקה פי' גומא כמו בפ"ו דמקוואות עוקת המערה. מסקנא דהלכה ביב שמוציא מים וסגור ד' אמות לצד רשות הרבים אעפ"י שכולו מגולה שופכין לתוכו מים בשבת אריך וקטין אפי' ד' על ב' או על א' וביב שנעשה באבנים ברצופה מותר כשמכוסה וטוב לעשות בחפירת קרקע ולכסותו בנתר דתיימי מיא מלעשות צינור שיקלח מיד דכל היכא דלא מיכוין אפי' לא נפקי לברא שרי אפי' כור או כוריים שופך והוא הדין מחצר לכרמלית וחצר ח' על ד' או ד' על ב' שופכין מים לתוכו בלא עוקה פחות מד' אסור והלכה אפי' כור אפי' כוריים יש ליתן בבית סאתים בימות הגשמים ושופך ושונה אפי' כוריים אבל בימות החמה אין נותנין לתוכה אלא סאתים מים הם מ"ח לוגין והם רפ"ח בצים וכן מותר לשפוך מים בצינור ההולך מרשות לרשות בלא עירוב צינורות קטנות שבחומה המוציאות מים אסור לשפוך בהן מים וקיימא לן בכתובות בפ' אעפ"י כנחום איש גליא. צינור שעלו בו קשקשים ממעכו ברגלו בצנעה בשבת.

קסה

בית הכסא שעשוי בכותל ונופל הגלל על הדף שבחוצה וחתוך בכותל שיצא לחוץ דמותר דאין לנו רשות הרבים ואין לגזור אטו רשות הרבים כן משמע בפ' א' דשבת (דף יא) גבי לא יעמוד וישתה דאין לאסור בכרמלית. ואם גבוה מי' טפחים אפי' נופל לרשות הרבים מותר שנופל ממקום פטור. ולא דמי לגזוזטרא שהיא למעלה מן הים דאין ממלאין שמיד נוטל מכרמלית לרשות היחיד ולא לחצר פחותה מד' אין לאסור דלא אתי לשפוך להדיא לרשות הרבים.

קסו

פרצות פירצה יותר מי' אמות אסור בחצר כדאמר בפרק א' דערובין (דף יב) גבי מבוי ואם יש לו צורת הפתח מותר קנה מיכן וקנה מיכן וקנה על גביהן. בפ' כל גגות חצר גדולה שנפרצה לקטנה הגדולה מותרת והקטנה אסור' וקיימא לן כר' יוסי חצר או בית שנפרץ משתי רוחות או מבוי שניטל קורותיו או לחיו אסור לאותה שבת ולעתיד לבא. אכסדרא בבקעה קיימא לן כרב פי תקרה יורד וסותם וקיימא לן כר' שמעון בפרק כל גגות (דף פט) חצר וקרפף בית סאתים מותרין זה עם זה נפרצו זה לזה במלואם מותרין ואם הקרפף יותר מבית סאתים ונפרצו אסורין.

קסז

מחיצות בפ' א' דסוכה כל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה לא שמה מחיצה גבי שבת בתל ושיבולת מקיפות ובפ' מי שהוציאוהו (דף מד) מחיצה העשויה בידי אדם בלא ידיעתם שמיה מחיצה ודופן שלישי אסור בשבת לפורסה אפי' בדבר הניטל גבי נפל דופנה. ואין עושין אהל עראי אפי' ביום טוב. אבל יש לו ג' דפנות מותר לעשות הרביעי זוקף המטה ופורס עליה סדין כדי שלא תעבור החמה עליו ועל האוכלין וכן בפרק כל גגות שקולא גלימא נגודא בה ובפ' המוצא תפילין משמע מתוספתא אהלי עראי מוסר גבי נגר הנגרר ולגבי הנהו דיכרי כריך בודייא ושייר טפח למחר פרסיה עליהן ובשבת בפ' תולין ובפ' המוצא תפילין וילון מותר לנטותו ומותר לפרקו. וכן כילת חתנים רק שלא יהא בגגה טפח או בשיפועה. כל אהל שאין עשוי להשתמש תחתיו מותר בפרק כירה מטה גללניתא וכן שולחנות.

קסח

עומד אדם ברשות היחיד ומטלטל ברשות הרבים ברשות הרבים ומטלטל ברשות היחיד ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות כדאמר בפרק המוצא תפילין (דף צח) וכן מסקנא בגמרא דהוה תני לא יעמוד. ואמר ליה שבקת רבנן ועבדת כר' מאיר ש"מ דהלכתא כרבנן

עומד אדם ברשות היחיד ומטלטל ברשות הרבים אע"ג דהלכה כר' מאיר בגזירותיו אפי' היכא דפליגי רבנן כדאמר בכתובות בריש אעפ"י דף נז' מיהו מדקאמר שבקת רבנן ועבדת כר' מאיר ש"מ הלכה כרבנן אבל חפצים הצריכין לו אסור כדמסיק רב יוסף גבי סיפא לא יעמוד ברשות היחיד ויפתח ברשות הרבים מאחר שצריך למפתח אסור.

קסט

מפתח מעשה בשוק של פטמין שהיו נועלין ומניחין את המפתח בחלון שעל גבי הפתח. תנו רבנן שערי גנה בזמן שיש להם בית שער מבפנים פותח ונועל מבפנים מבחוץ פותח ונועל מבחוץ מיכן ומיכן פותח ונועל מיכן ומיכן אין לה לא לכאן ולא לכאן אסורין כאן וכאן וכן חנויות הפתוחות לרשות הרבי' קיימא לן כרבנן דאמרי בין המנעול למעלה מי' טפחים ובין למטה מי טפחים ובמנעול דלית ביה ד' טפחים מביא מפתח מערב שבת ומניחו באסקופה ולמחר פותח ונועל ומחזירה לאיסקופה או בחלון שעל גבי האסקופה אבל אם יש בחלון ד' על ד' אסור דמוציא מרשות לרשות זיז שלפני החלון נותנין עליו ונוטלין הימנו בשבת ונותנין עליו קערות וכוסות וצלוחית ומשתמש בכותל עד י' טפחים החיצונות אם יש זיז אחד למטה הימנו משתמש בו ובעליון אינו משתמש אלא כנגד חלונו בלבד ומוקי אביי דעליון אין בו ד' וחלונו משלימתו לד' כנגד חלונו משתמש דחורי חלון הוא דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור.

קע

לא יעמוד אדם ברשות היחיד וישתין מים ברשות הרבים או ברשות הרבי' וישתין ברשות היחיד וכן לא יזרוק לא יעמוד ברשות היחיד וישתה ברשות הרבים או ברשות הרבים וישתה ברשות היחיד אלא אם כן הכניס ראשו ורובו במקום ששותה אבל בכרמלית אינו צריך.

קעא

רקק מים אמרינן במסכת שבת בפ' הזורק אם רשות הרבים מהלכת בו הוי רשות הרבים אם פחות מי' טפחים ואם לאו הוי ככרמלית כמו ים ונהרות ואמרינן בפרק ואלו קשרים היה מהלך בשבת ופגע באמת המים אם יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתיעקר שנייה מותר ואם אי אפשר ילך ברקק ויזהר שלא יתזו ברתוה ד' אמות כדמשמע בפ' רא"א חולין מאן דסחי במיא.

קעב

עניין אמה ד' אמות

בפרק מי שהוציאוהו (דף נא) שבו איש תחתיו אלו ארבע אמות של אדם באמה שלו בטבלא מרובעת שהם כ"ד טפחים דילפי' מקרשים גבי רשות הרבים ובפרק א' דסוכה קרחת באמה בת ר טפחים ואלפיים דתחום שבת באמה בת ו' טפחים כדמשמע בפ' מי שהוציאוהו גבי ר' שמעון מפני הטועים וד' אמות נמי דיליף מעביר ארבע אמות ממגרשי העיר לפיאות ובבבא בתרא בפ' המוכר פירות גבי בית וכוכין באמת ו' טפחים דאמרינן בתוספתא דכלים קרחת הכרם מחול הכרם ופסקי עריס כולם ו' טפחים ובפ' א' דערובין פליגי באמת מבוי גובהו ופרצותיו ואמת סוכה ודופן עקומה אי באמת ה' או ו' טפחים כל היכא דעצבות או שוחקות חומרא ניזיל בתרייהו וכן ד' אמות דבית ובפ' א' דסוכה. וכן ד' אמות לתפלה או להרחקת מנודה או למציאה או לעבודת הכרם או להרחקת צואה בפרק ג' דברכות (דף כה).

קעג

דין מבוי בתים שפתוחים לחצירות וחצירות פתוחות למבוי אחר ויש לאותו שביל שלש דפנות ופתוח לצד אחד הרביעי מן התורה הוי רשות היחיד ומותר לטלטל בתוכו אך החכמים החמירו ליתן לצד הפתוח לחי כמו יתד של עץ או של אבן גבוה י' טפחים או להניח קורה רחבה טפח שתגיע מכותל זה לכותל אחר ויערב החצירות יחד לבתים ואחר כך משתתפין יחד בפת או ביין או בחומץ או בכל דבר אז מותרין לטלטל ממבואו' לבתים ומבתים לחצרות ומחצרות למבוי. ואחד מזכה להם ויודיעם ומברך ב"א ה' אלהינו מ"ה אקב"ו על מצות שתוף בדא יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי ולטלטולי מן הבתים לחצרות ומחצרות לחצרות וממבוי למבוי ומבתים לחצרות ומחצרות למבוי וממבוי לחצירות ולכל דאתי עלן ולכל דסמיך עלן ולכל בר ישראל דשרי במתא דא עד שתא שלימתא. או יאמר כל זמן שהשיתוף קיים. ונותנין השיתוף בחצר אחד שבמבוי ובלבד שיהא גבוה מן הקרקע טפח. מבואות המפולשות לרשות הרבים עושה צורת הפתח מיכן ומיכן ולחי או קורה מיכן ולכל היותר דלת ורשות הרבים י"ו אמה רוחב המפולש לשני צדדין ויש לו להעמיד דלת מיכן ודלת מיכן הראויות לנעול.

מבוי עקום ששני פתחין פתוחין לרשות הרבים ועומד כזה

צריך ב' לחיים לשני פתחים וצורת הפתח בעקמומיתו.

ואם הוא עשוי כזה

צריך ב' לחיים לב' פתחיו וב' דלתות לעקמומיתו.

מבוי העשוי כנדל כזה

עושין לכולם צורת הפתח לצד אחד ולכולם לצד אחד לחי או קורה.

דרך רשות הרבים המפסקת בין המבואות יעשה צורת הפתח משני צדדין בקנים או בחבלים ומותרין כל בני המבואות שבתוך אותם פתחים של קנים לטלטל איש לחבירו ובעירובין צורת הפתח קנה מיכן וקנה מיכן וקנה על גביהן.

קעד

קורת המבוי מבוי שהוא גבוה מכ' אמה ימעט פי' ישפיל הקורה בתוך כ' (וקיימא לן חלל קורה תנן הרחב מי' אמה ימעט ואם יש לו צורת הפתח אין צריך למעט וקיימא לן בין צורת הפתח בין אמלתרא מכשיר בין גבוה מכ' בין רחב מי' אמה. קורת המבוי צריכה שתהא רחבה טפח וחזקה לקבל אריח שהוא חצי לבינ' של ג' טפחים היתה של קש ושל קנים כשירה עקומה כאילו פשוטה עגולה כאילו היא מרובעת אם יש בהיקיפה שלשה טפחים. קורה צריכה שתהא בריאה ומעמידי קורה צריכין שיהיו בריאים כדי לקבל אריח וקורה. בבבא בתרא בפ' לא יחפור (דף כ) אמר רב בכל עושין מחיצה חוץ ממלח ורבב אבל מלח איסתרוקנית עושין אמר רבה עושה אדם שני ציבורי מלח וסומך עליהן הקדירה. אמר רב ששת הניח קורה על גבי מבוי ופירס עליה מחצלת והגביהה מן הקרקע ג' טפחים קורה אין כאן ומחיצה אין כאן קורה היוצאת מכותל זה ואינה נוגעת לכותל אחר וכן שתי קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת יוצאה מכותל זה ואינה נוגעת זו לזו פחות מג' אין צריך להביא קורה אחרת וכן ב' קורות המתאימות קורה רחבה ד' ואפי' אינה בריאה. מבוי מעוקם רב אומר תורתו כמפולש. ירושלמי מבוי מעוקם ר' יוחנן אמר נותן לחי מיכן ולחי מיכן וצורת הפתח מיכן מבוי שצידו אחד כלה לים וצידו אחד כלה לאשפה הלכה כחכמים שאוסרין. מבוי שנפרץ במלואו תחת קורת המבוי קורה שהיתה משוכה או תלויה פחות מג' אין צריך להביא קורה אחרת. ירושלמי יתדות היוצאות מכותל המבוי נותן עליהם את הקורה ומתיר את המבוי והוא שיהא בתוך ג' לכותלי המבוי.

קעה

לחי הכשר מבוי בית הילל אומר או לחי או קורה. לחיים גובהן י' טפחים ועובייין כל שהוא אפילו כחוט הסרבל עשה לחי לחצי מבוי יש לו חצי מבוי לחי שהפליגו מן הקרקע ג' או שהפליגו ג' מן הכותל לא עשה ולא כלום. ירושלמי לחיים הסמוכים לכותל פחות מג' מותר ג' אסור. בתוספתא לחיים גבוהין מן הארץ ג' או משוכין מן הכותל ג' טפחים צריך למעט, לחי העומד מאליו הוי לחי דלחי משום מחיצה אפי' לא נעשית לשם זה הוי מחיצה נפלה המחיצה ונשתייר שיעור הלחי מכשיר המבוי. אמר רב אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחות למבוי. לחי הבולט מדופנו של

מבוי פחות מד' אמות נידון משום לחי ואין צריך לחי אחר להתירו נראה מבפני' ושוה מבחוץ או נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי. ירושלמי בין הלחיים אסורין. במסכת ביצה בריש פ' המביא ובשבת בריש פרק השואל (דף קמח) אמר לא ליתיב איניש אפומא דליחיא דילמא מיגנדר חפץ ואתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים. מבוי שהוא רחב ב' אמות עושה פס גבוה י' במשך ד' אמות ומעמידו לאורכו של מבוי רחב ט"ו אמה מרחיב ב' אמות ועושה פס ג'. ומבוי שאורכו כרוחבו הוי כחצר ואינו ניתר אלא בפס ד'. כותל שצידו אחד כנוס מחבירו ונראה מבחוץ או מבפנים נידון משום לחי. מבואות מפולשין לרשות הרבים עושה צורת הפתח מיכן ולחי מיכן או קורה מכאן. רשות הרבים שהוא י"ו אמה המפולש מב' צדדין ומצויין שם ס' רבוא ואין שם חומה או מכוון משער לשער צריך דלת מכאן ודלת מכאן. נראה דהלכה כשמואל דמבואות המפולשות לרשות הרבים צריכין לחי לצדה אחד הראוי לנעול וכן משמע בפ' כיצד מעברין גבי עיר של יחיד וכן בפ' כל כתבי הקדש. עיר שיש בה מבוי בג' מחיצות ובמחיצה שלישית יש שער העיר ונכנסין ויוצאין בו רבים לא סגי בלחי וקורה אלא בב' דלתות דלת מכאן ודלת מכאן ולנעול בלילה וכן משמע בכיצד מעברין (דף נט) גבי עיר של רבים ורשות הרבים עוברת בתוכה דלא סגי לה בלחי. ובכל מלכותינו כאן אין רשות הרבים כי אין מצויין שם ס' ריבוא בני אדם כמו שהיו במדבר הולכים במשכן.

קעו

שתופי מבואות בפרק חלון (דף עט) כיצד משתתפין במבוי מניח, את החבית ואומר הרי זה לכל בני המבוי ומזכה להם על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו וצריך להגביה מן הקרקע טפח. מביאין יין או שמן או תמרים או גרוגרות או כל מיני פירות וקיימא לן כרב נחמן דאמר אחד עירובי תחומין ואחד שיתופי מבואות צריך לזכות. ואם יש לו מגביה מן הארץ כל שהוא פי' טפח. בפ' כיצד משתתפין (דף פט) שיתופי מבוי בחצר שבמבוי עירובי חצירות בבית שבחצר. בפ' חלון (דף פב) נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיע ניתוספו עליהם מוסיף ומזכה וצריך להודיע כשהן מרובין מזון שתי סעודות לכולם בתחילת העירוב ואם הן מועטין כגרוגרת לכל אחד ואחד אבל שירי עירוב כל שהוא. בכל מערבין עירובי תחומין ומשתתפין שיתופי מבואות חוץ מן המים ומלח. פרוסה אין מערבין עליו אם לא ככר שלם. בפרק הדר (דף עא) בעל הבית שהיה שותף עם שכיניו לזה ביין ולזה ביין אין צריך לערב בפרק חלון (דף פ) הרגיל להשתתף עם בני המבוי ולא נשתתף באי' ולוקחין ממנו בעל כרחו אבל

לא מי שאינו רגיל אחד עירובי תחומין ואחד שתופי מבואות ואחד עירובי חצירות ואחד עירובי תבשילין צריך לזכות.

קעז

עירובי תחומין כל ישראל הדר בעיר יש לו סביב העיר לכל צד אלפים אמה לילך בשבת וביום טוב וכל העיר כד' אמות והרוצה לערב לדבר מצוה מודד מן הבית שבסוף העיר ע' אמה ושירים ומודד משם אלפים אמה ומניח בחול שם עירובו פת או יין או שכר או חומץ ואומר שביתתי כאן בשבת ויש לו ממקום עירובו אלפים אמה לכל צד ומניח שם מזון ב' סעודות שהם י"ח גרוגרות בינונית ואם אחד מניח משלו צריך לזכותן על ידי אחר וצריך להודיע לכל מי שיערב עליו ומניח במקום הראוי לאכלו ומברך בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו על מצות עירוב. בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ב) בתחומין מניח את החבית ואומר הרי זה לכל בני עירי למי שילך לבית האבל או לבית המשתה. דאין מערבין אלא לדבר מצוה וכן משמע בפ' בכל מערבין קיבל עליו שהודיעו מבעוד יום מותר משחשיכה אסור קטן בן שש יוצא בעירוב אמו בלא זיכוי. בסוטה בפ' כשם ובפ' מי שהוציאוהו נלמד אלפים אמה מן התורה.

קעח

מי שבא בספינה והוציאוהו נכרים

בפרק מי שהוציאוהו מי שהוציאוהו עכו"ם או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות החזירוהו כאלו לא יצא וכל העיר כד' אמות ויש לו אלפים לכל רוח יצא לדעת אע"פ שהחזירוהו עכו"ם אין לו אלא ד' אמות. מי שהיה בספינה ובאה בשבת מחוץ לתחום והוציאוהו גוים בעל כרחו על שפת הנהר כאשר יצטרך לנקביו ילך לעיר והוי כאנשי העיר כדבעי מיניה דרבא הוצרך לנקביו אמרי נהרדעי אי פיקח הוא מעייל לתחומא כלפי העיר כיון דעל על מי שהוציאוהו עכו"ם והוליכוהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיר וסהר ובספינה מהלך את כולה כדמשמע גבי נחמיה בריה דרב הונא בר חנילאי משכתיה שמעתא ונפיק חוץ לתחום וכן משמע גבי ההוא דיכרי דאתו למברכתא דרבא סבירא להו כרב וכן משמע בירושלמי בפרק ר' עקיבא בשבת ניתנה תורה לישראל ואמרי' במכילתא מקול הדיבור חזרו לאחוריהם י"ב מיל הרי יצאו מתחומן י"ל הואיל ועננים מקיפים אותם הוי כמחיצות בני אדם כאלו לא יצאו.

קעט

מחיצה של בני אדם

מעשה שעשה מורי ורבי אליעזר ממיץ יהודים באו בספינה מחוץ לתחום והביא בני אדם לעשות מחיצה שלא לדעת הנעשים מחיצה להביא ב"א שבאו בספינה לבית דקיימא לן כר"ג אפי' בדיר וסהר שלא שבת באויר מחיצות דמהלך את כולה ובפרק מי שהוציאוהו (דף מג) משמע שמחיצת בני אדם מותר לעשות בשבת שלא לדעת הנעשים ונידונית כמחיצת דיר וסהר הנעשו' בע"ש להלך את כולם כדמשמע גבי דיר וסהר בהילוכו כל המחיצה חוזר למקומו כמו שהתירו לנחמיה כך ניתר לבאים בספינה ליכנס במחיצת בני אדם לבית כדיר וסהר ואפילו לא מלו גברי עד לבית בני אדם הנעשים מחיצה שלא לדעת הנעשים ילכו עמהם עד הבית דרך מחיצה עשויה והיוצאים מן הספינה ילכו ביניהם עד הבית מאחר שיוצאי הספינה לא יצאו מן המחיצות נידונות המחיצות כאלו הן ארוכות עד הבית ובכל מקום שמחיצות הולכות רשאים בני הספינה ההולכים ביניהם להלוך את כולה ואין לומר ספינה יש להם שוליים כי אין תלוי כי אם במחיצות שעל ידם הוי רשות היחיד להחשב כארבע אמות.

קפ

מחיצת בני אדם

צריכה להיות בלא ערבוביא אלא כמחול דאמר בירושלמי דשבת בפרק מילה ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי סכין של מילה עושין לה חולא פי' מחול' וצריך שלא לדעת העושים כדאמר גבי נחמיה וכן גבי זיקא דשרא לאייתינהו ואסר רבא לשבתא אחריתי דהוי כלדעת ואסור. והא דא' ביבמות פ' חרש גבי מפתחות דארכסו לשם לא היו בני אדם לעשות מחיצה כי אם תלמידים היודעים ואסור לעשות מהם מחיצה והא דאמר בפ' עושין פסין גבי אבוורנקא דהוה לריש גלותא שלא הביאו במחיצת בני אדם לפי שלא יכלו על כל פעם לעשות מחיצת בני אדם להביא לחם ויין בכל שעה לצרכי סעודה וקיימא לן כל מחיצה שאינה עשויה לקבע לא שמיה מחיצה בפ' עושין פסין וקיימא לן בפרק א' דעירובין מחיצה העשויה מאיליה שמה מחיצה גבי תל ונקע וקמה קצורה.

קפא

מחיצה העשוי בשבת

בתוספתא דשבת בפרק הזורק ספינות קשורות זו בזו מערבין ומטלטלין מזו לזו הותרו חזרו לאיסורן חזרו וקשרום בין אונסין בין שוגגין בין מזידי' בין מוטעין חזרו להיתירן וכן גבי מחצלות הפרוסות ברשות הרבים בשבת ומייתי הברייתא בפ' הזורק ובפרק עושין פסין באו מים חזרו פסין להיתרן הראשון וכן בשלהי עושין פסין גבי מחיצה על גבי

מחיצה וקיימא לן במי שהוציאוהו (דף מד) דדופן שלישי אסור לעשותו בשבת אפי' בדבר הניטל אבל דופן ד' מותר וכן בפ' כל גגות דאמר שמואל נגודו לי גלימא.

קפב

שובתי ספינה בני אדם נכנסין מבעוד יום בספינה ושובתין בה כל בין השמשות והוי כד' אמות. הבית ששבתה בו בספינה באויר המחיצות ואם הלכה הספינה חוץ לתחום וחזרה לאחוריה לשפת הנהר שנכנס בה מותר זה ישראל לצאת מן הספינה לשוב לעירו דהוי כהוציאוהו גוים והחזירוהו כאילו לא יצא. ואם החשיך בין השמשות בספינה בשבת יצא מן הספינה בלילה וילך ביום בעיר אם ירצה ויאכל בעיר עד שתלך הספינה ויכנס בה ופירות הספינה שהובאה מחוץ לתחום נכנסין בני העיר ואוכלין עם בני הספינה מפירותיהן וגם אם ספינה באה ביום טוב מחוץ לתחום באים בני העיר ומביאין להם לאכול ולשתות. קבלתי ממורי ורבי ר' משה הכהן מי שקונה שביתה בין השמשות בספינה אסור לו לצאת מן הספינה לעקור שביתתו. ואם יצא אסור לחזור לספינה בשבת דאסור לשוט במים פן יעשה חבית של שייטים כן אסור לשוט בספינה ובמסכת שבת בפ' חולין (דף קלט) דווקא לצורבא מרבנן שרינן הערמה גבי ניים במברא. אבל קבלתי ממורי רבי' יהודה זצ"ל מאחר ששבת באויר מחיצות הספינה קנה רשותו ויצא וילך לעיר ויחזור לכשירצה שהרי הבית ששבת באוירו מבעוד יום כד"א כן בספינה ששבת בה אבל כשבאה חוץ לתחום אסור לצאת הימנה והספינה לו כד' אמות אבל ליכנס בתחלה בספינה בשבת אסור שמא יעשה חבית של שיינין ואפי' תעבור הספינה בתוך התחום כדמשמע בפ' תולין דדווקא צורבא מרבנן שרי לאיערומי למיעבר במברא משמע לכולי עלמא אסור אפי' הנכרי מוליכה מפני גזירה חבית של שייטים ואם עבר ונכנס בספינה מהלך את כולה אע"פ שלא שבת באויר מחיצותיה דהוי כדיר וסהר דהלכה כרבן גמליאל אע"פ שלא שבת באויר מחיצות כמו שאין רוכבין על גבי בהמה שמא יחתוך זמורה כך אסור לישב על הקרון בשבת דדוקא בספינה התירו לישב אבל היושב בקרון לא מיבעיא אם בהמה מושכת הקרון דאסור שהרי משתמש בבהמה אלא אפילו נכרי המושך בקרון אסור לישראל לישב עליו כיון דאפשר לו לעמוד ולירד לארץ והוא יצא חוץ לתחום.

קפג

ספינה הבאה מחוץ לתחום בשבת או בי"ט ויש להם פירות ומאכל מותר לבני העיר ליכנס בספינה ולאכול בספינה משל בני הספני' רק שלא יוציאו כי חפצי הספינה כרגלי בעליהם והספינה כד' אמות. וביום טוב מותרין בני העיר להביא להם מאכל ומשתה רק

שלא יוציאו מתחומי העיר ודמי להא דתנן היו שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד שלא יוציא זה מתחום של זה ואם היו שלש' והאמצעי מובלע ביניהם' הוא מותר עמהן והם מותרין עמו ושנים החיצונים אסורין זה עם זה. ותניא גשמים שבאו ביום טוב הרי הן כרגלי כל אדם ותניא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם וביום טוב בפ' אין צדין נכרי שהביא דורון לישראל מחוץ לתחום לאותו ישראל אסור לישראל אחר מותר. ובפרק מי שהוציאוהו חפצי גוי קונים שביתה.

קפד

פירות בריש מי שהוציאוהו אמר רב פפא פירות שיצאו מחוץ לתחום בשוגג יאכלו לכל אדם במזיד לא יאכלו ואם חזרו חזרו להיתירן הראשון. ירושלמי פירות שיצאו לרשות הרבים וחזרו שוגג יאכלו במזיד לא יאכלו. ר' נחמיה אומר בין בשוגג בין במזיד לא יאכלו עד שיחזרו למקומן. המבשל בשבת שוגג יאכל במזיד לא יאכל ובפ' אין צדין גוי שהביא דורון לישראל מותר בתוך ד' אמות שקיבל הפירות ובעיר כל העיר כד' אמות כרבא דשרא לכולא מברכתא. והא דתניא גוי שהביא פירות מבחוץ לתחום לא יזיזם ממקומו פירוש ארבע אמות.

קפה

ארבע אמות ואלפים אמה. כל אדם יש לו ד' אמות ואלפים כדאמרי' בפ' מי שהוציאוהו (דף מט) מי שבא בדרך וחשכה לו ואיכא ממקום רגליו ועד עיקר האילן תרי אלפי וד' אמות. וכן משמע בפ' בכל מערבין (דף לה) נתגלגל חוץ לתחום ומסיק חוץ לד' אמות.

קפו

עיבור העיר ולא כרמים וגדרים כשמודדין תחום העיר אלפים אמה לבד מן ע' אמה ושיריים מן העיר אם יהיו ב' עיירות או ב' כפרים ואין ביניהם יותר משבעים אמות ושירים הרי הן כמחוברין ויכול לילך כמה פרסאות כרב הונא דאמר נותנין קרפף לזה וקרפף לזה והלכה כדברי המיקל בעירובין וכן בפרק כיצד מעברין (דף נז) כל שאלו מכניס האמצעי ביניהם ואין בין זה לזה אלא קמ"א ושליש הוי כד' אמות ובפ' עושין פפין לבי כנישתא דדניאל תלתא פרסי על ידי מתוותא דבלען בתוך ע' אמה ושירים וכן כפרים הסמוכים זה לזה וכן בני אקטיפין ובני ארדשיר אבל בענין כרמים לא התירו דאמרינן בכיצד מעברין (דף נג) היו שם גדודיות גבוהות י' טפחים וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה וכו' ותניא אלו שמתעברין עמהם נפש שיש בה ד' על ד' אמות והגשר והקבר שיש בהם בית דירה ובית הכנסת שיש בו בית דירה לחזן. ובית ע"ז שיש בו בית

דירה לכומרים. האוריאות והאוצרות שבשדות שיש בהן בית דירה. והבורגנין שבתוכו והבית שבים הרי אלו מתעברין עמה. ואלו אין מתעברין נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך וגשר וקבר ובית הכנסת ובית ע"ז האוריאות והאוצרות שאין בהן בית דירה ובור ושיח ומערה וגדר והשובך שבתוכה והבית שבספינה אין אלו מתעברין עמה הרי אעפ"י שראוין לדירה אין מתעברת עם העיר כל שכן כרמים ובורגנין אין מתעברות דהא משמע בפרק א' דסוכה בית שאין בו ד' על ד' אין מתעברות דבורגנין דווקא מתעברות בארץ אבל לא בחוצה לארץ כדאמר בפרק עושין פסין הלכך אם יש בתוך ע' אמה ושירים בורגנין שומרי פירות וכרמים אין לסמוך עליהם.

קפז

כלתה מדתו באמצע העיר

בשלהי פ' כיצד מעברין (דף ס) א"ר אידי א"ר יהושע בן לוי היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כלתה מדתו בסוף העיר נעשית כל העיר כד' אמו' ומשלימין לו את השאר וכן הלכה ובפרק מי שהוציאוהו (דף מב) כלתה מדתו בחצי חצירו יש לו חצי חצירו אבל כלתה מדתו על שפת תקרה מותר לטלטל בכל הבית כולו הואיל ותקרת הבית חובטת. מי שיצא חוץ לתחום ויכול לבא בהיתר עד התחום מי שיצא ברשות מצוה שנותנין לו תחום אם תחומו מובלע בתוך תחום העיר כרב שימי ב"ר חייא. או הוציאוהו עכו"ם או רוח רעה או יצא שלא לדעת והוצרך לנקביו או עשו לו מחיצה של בני אדם או שבת במערה שתוכה ד' אלפים וגנה פחות מד' אלפים באלו שייך הבלעת תחומין ואם אין אלו דרכים אינו מותר אלא אם כן בתוך ד' אמות שמובלעת ד' אמותיו. וכן מי שבא בדרך והחשיך לו בתוך ב'. והא דתנן מי שהחשיך חוץ לתחום אפי', אמה אחת אל יכנס לבית להיות כבני עירו אלא קנה שביתה במקום שחשכה לו ומשם יש. אלפים אמה לכל רוח. מי שיצא מביתו וכלתה מדתו אפי' בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר וכן בשלהי כיצד מעברין ובתוספתא בריש פ' ה' הנותן עירובו בסוף אלפים אמה של תחום אם היה ביתו סמוך לחומה יכנס ואם לאו לא יכנס.

קפח

גשמים פעמים קונין שביתה ופעמים אין קונין. בפרק מי שהוציאוהו (דף מו) תניא גשמים שירדו מערב י"ט יש להם אלהים אמה לכל רוח. והן כרגלי כל אדם לפי שהמים בעבים מינד ניידי וגם באוקיינוס. ותני' נהרות המושכין ומעינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם משום האי טעמא. במסכת ביצה בפרק משילין נותין כלי תחת הדלף בשבת ואם

נתמלא כלי שופך ושונה ואינו נמנע ירושלמי תני נהרות ומעינות שבאו מחוץ לתחום ממלא מהם בשבת.

קפט

ישן בדרך בפרק מי שהוציאוהו (דף מה) מי שישן ולא ידע שחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח וכן הלכה תנן ישן בדרך והרי הוא סמוך לעיר ר' יהודה אומר יכנס ובשילהי פרק חלון (דף סב) פוסק כרבי יהודה בכל מקום בעירובין ולא במחיצות. וקיימא לן כר' יוסי דתחומין דרבנן וספיקא לקולא בפ' בכל מערבין וכן בפ' כיצד מעברין וכן בפ' מי שהוציאוהו וכל אדם שהוא בעיר הרי הוא כבני העיר. ואם הניח עירובו מזון ב' סעודות כל העיר כד' אמות לו ממקום עירובו אלפים אמה לכל צד ויכול לקנות שביתתו בין ברגליו בין בעירוביו. תנן החשיך לו אמה חוץ לתחום לא יכנס הא תוך התחום יכנס והוא כבני העיר.

קצ

ריבוע העיר וקידור בהרים

בפרק כיצד מעברין (דף נג) המרבע את העיר עושה אותה ואת תחומיה כטבלא מרובעת עגולה עושים אותה זוית קצרה מצד אחד ורחבה מצד אחד רואין אותה כאלו היא שוה היו שני בתים יוצאין ממנה לב' רוחות כשני פנמין רואין כאלו חוט מתוח עליהן ומודד הימנו אלפים אמה היתה כקשת או כמין גאם רואין כאילו מליאה בתים היתה עגולה מרבעה בריבוע תחומיה וקרנותיה כטבלא מרובעת היה מודד והגיע לגיא או לגדר מבליעו מודדין בחבל פשתים נ' אמה אע"פ שבמדתו יותר מאלף אמה יעמוד זה על שפת הגיא וזה על שפתו האחר ויבליעו בחבל הגיע לגדר של אבנים שנפלה והגל גבוה ומשופע מבליעו וחוזר למדתו פי' אם רוחב הגיא כנגד העיר מנ' אמה שאין יכול להבליעו בחבל ובאחד מראשיו שלא כנגד התחומין הולך ומבליעו לשם ומודד משפתו והלאה עד כנגד מקום שכלה רוחב הגיא כנגד העיר וחוזר אל מדתו כנגד העיר ומשלים מדת תחומו ובלבד שלא יצא מתחומו שאם אין יכול להבליעו כנגד התחומין מפני רחבו ויכול להבליעו שלא כנגד התחומין לא יצא להבליעו הגיע לכותל אומדו ומקדרו כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל אם יורד כנגדו שאין מתרחקת שפת תחתיתו מכנגדו שפת גובהו ד' אמות אז נכנס לתוכו ומודד קרקעיתו ויוציא לשפתו ומשלים מדתו. גיא שאין רחבו ב' אמה אפי' עמקו אלפים מבליעו. אבל יותר מאלפים מקדר אם אין חוט המשקלות יורד כנגדו שראוי להילוך אבל יורד כנגדו אפי' יותר מאלפים הגיע להר אם

מתלקט י' מתוך ה' מבליעו או מקדרו י' מתוך ד' אומדו קידור הר לוקח חבל ד' אמות תחתון כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו.
ירושלמי אין מודדין אלא בחבל של נ' אמה ולא פחות שנפתח ונשבר ולא יותר שנכווץ ונפסד ושל פשתים דכתיב ופתיל פשתים בידו הגיע לנחל צר מלמעלה ורוחב מלמטה עד ג' אמה כאילו מלא עפר או צרורות ואם לאו מטפס ועולה מטפס ויורד בתוספתא המודד מודד בכל כחו נאמן אדם לומר עד כאן תחום שבת.

קצא

הנותן את עירובו בתוספתא הנותן את עירובו בסוף אלפים אמה של תחום אם היתה ביתו סמוך לחומה יכנס ואם לאו לא יכנס היה בעיר ונתן עירובו בעיר אחרת מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. כלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כלתה בסוף העיר כל העיר כד' אמות ומשלימין לו את השאר. שבת בעיר שחריבה מדיוריה ומחיצותיה קיימות מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה נתן עירובו בעיבורה של עיר לא עשה ולא כלום נתן חוץ לעיבורה מה שנשכר הוא מפסיד כלתה מדתו בסוף העיר הרי הוא כד' אמות כלתה בחצי העיר שהיא גדולה או שהרחיק עיבורה מן העיר שאין העיר נבלעת במדת אלפים מפסיד שכל העיר עולה בחשבונו.

קצב

עירוב בפת או ברגל בשילהי מי שהוציאוהו (דף נב) קיימא לן אחד עני ואחד עשיר מערב בין בפת בין ברגל שיאמר שביתתי במקומי וממתין שם עד שתחשך וחוזר ובא לעירו. בכל מערבין עירובי תחומין חוץ ממים ומלח ירושלמי לפי שהוא מין קללה ואין הגוף ניזון הימנה. והטעם במדרש ויכולו בפסוק וה' המטיר על סדום. מערבין לנזיר ביין לכהן בבית הפרס. עירוב תחומין ביין או בשכר או בחומץ ועירובי חצירות בפת דווקא וכן משמע בפרק הדר ובפ' חלון.

קצג

מי שבא בדרך. בפרק מי שהוציאוהו (דף מט) מי שבא בדרך וחשכה לו היה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום שילך לביתו אבל הולך תחת האילן ונעש' חמר גמל אמר שביתתי בעיקרו מהלך עד עיקרו אלפים אמה ומעיקרו ועד ביתו אלפים אמה אמר שביתתי במקום פלוני על תל גבוה י' והוא מד' אמות ועד בית סאתים או בנקע עמוק י' מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה ואם אין מקום מסויים אין לו אלא ד' אמות היו שנים אחד מכיר אילן או גדר ואחד אינו מכיר זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר והמכיר אומר שביתתנו במקום פלוני. אם חלוק משאר הבקעה בסיום מחיצות

והוא מד' אמות ועד בית סאתים אבל לא סיים ד' אמות לא יזוז ממקומו אם ממקום רגליו עד עיקרו אלפים וד' אמות אבל אם תחתיו של אילן בתוך אלפים וד' אמותיו קנה לו שם שביתה. עירב לב' מקומות או שני עירובין אחד עירב לצפון ואחד עירב לדרום לא יזוז ממקומו אם מיצע את התחום בפ' כיצד מעברין (דף ס) היה במזרח ואמר לבנו לערב במערב או במערב ואמר לבנו לערב במזרח אם יש הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מיכן מותר לילך לביתו ואסור לעירובו לעירובו אלפים אמה ולביתו יותר מיכן אסור לביתו ומותר לעירובו בפ' ב' בתוספתא האומר שביתתי בגנה מוקפת גדר גבוה י' טפחים לא יותר על בית סאתים מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה אימתי בזמן שהיה בתוך אלפים שלו אבל לא היה בתוך אלפים שלו אין לו אלא ד' אמות בלבד. משמע מי שנתכוון לשבות במקום שאין ראוי לו אין לו אלא ד' אמות בלבד בפ' בבל מערבין (דף לה) נתגלגל חוץ לתחום מבעוד יום אינו עירוב. נתכוון למקום הראוי לו ואנוס הוא יש לו דין שביתה וכיון דאינו יכול לקנות במקום שנתכוון קנה שביתה בביתו.

קצד

דין שליחות בפרק בכל מערבין השולח את עירובו ביד חרש שוטה וקטן או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב ואם אמר לאחר לקבלו ממנו הרי זה עירוב בעומד ורואהו וחזקת שליח עושה שליחותו בכל מקום שתמצא לחומרא בשל תורה הלך אחריו כההוא דאמרינן בפ' הריני נזיר מן הגרוגרות (דף יא) אמר רב יצחק ב"ר יוסף אמר ר' יוחנן האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים והיינו לחומרא דלגבי דידיה הוי חתיכה דאיסורא אע"ג דלאחריני שריין. במסכת גיטין בפרק התקבל (ד' סד) ולימא שליח עושה שליחותו גבי שליש אמרי' הני מילי לחומרא אבל לקולא לא ואם מת חולצת ולא מתייבמת בפרק א' דשחיטת חולין (דף יב) לחומרא אין חזקה שליח עושה שליחותו גבי צא ושחוט צא ותרום לי ואפי' לרב ששת דאמר בפ' בכל מערבין (דף לב) חזקה שליח עושה שליחותו בין להקל בין להחמיר בדאורייתא הני מילי לדבר מצוה כגון מעות שבשופר ועומר אבל לא בשאר דברים ופסק רבינו תם כרב נחמן דמסקנא דשחיטת חולין כוותיה ותו דר' יוחנן קאי כוותי' בגיטין בפ' התקבל ותו מדמקשי לרב נחמן טובלת ואוכלת בקדשים לערב לא משום חזקה אלא כרב נחמן שמעיה ומייתי ביומא ש"מ דהיא עיקר. מיכן שהמוסר שומן לחבירו להתיכו ומצאו מהותך ולא החזיר שליחותו אין לסמוך לומר שומן הוא אלא חלב הוא גבי שליח יאמר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי בקדושין בפ' האיש מקדש (דף מב) ובפ' בתרא דבכורות בסופו האומר לשלוחו צא ועשר עלי וקרא לתשיעי עשירי איכא למאן דאמר קדוש עשאו שליח עד עשירי לקרא

שם אע"ג דאין אונאה לקרקעות אבל לא לגבי שליח וכן בכתובות בפרק אלמנה ניזונית (דף צט).

קצה

שילח ביד א"י עירובו להוליך לישראל שיניח לו עירוב

בפרק בכל מערבין (דף לא) השולח את עירובו ביד חרש שוטה וקטן או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב ואם אמר לאחר לקבלו הימנו הרי זה עירוב אם נתברר שנעשה המעשה כגון בעומד ורואהו. הרי אע"ג דליתיה בשליחות העירוב כש לכשיגיע ליד אחר הוא הדין גט השולח ביד א"י לישראל וכתוב באיגרתו לישראל תהיה שלוחי ותתנו לאשתי אותו הגט הוי גט אע"ג דנכרי ליתיה בשליחות דלאו בר שליחות הוא. והא דאמרי' בשילהי מסכת מעילה שלח ביד חרש שוטה וקטן עשו שליחותן בעל הבית מעל וכו' עד כאותה ששנינו נתנו על גבי הקוף והוליכו הרי זה עירוב פי' כגון שאמר לאחר לקבלו ולא תקשי ההיא דערובין כגון שעומד ורואהו וכיון דעבד שליחותיה הוי עירוב גבי מעילה כגון ששלח ביד חרש שוטה וקטן ואמר לאחר לקבלו מידו הילכך בעל הבית מעל מדאורייתא.

קצו

עיר במצור מעשה שצרו על עיר ווירמש חיילות גדולות בשבת והתרנו לכל היהודים ליקח כלי זיינם דאמרינן בפ' מי שהוציאוהו (דף מה) אמר רב יהודה אמר רב א"י שצרו על עיירות אין יוצאין עליהן בכלי זיינין ואין מחללין את השבת כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין ומחללין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפי' לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין את השבת ותנן כל היוצאין להרוג או ליהרג מותר לצאת ולשוב בכלי זיין ועוד אם לא יעזרו היהודים את העירונים היו הורגין עצמן הילכך מותר אפי' בכלי זיינן.

קצז

הפלגת ספינה בשלהי פרק א' דשבת אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר ומה שמפליגין בנהרות לא אסרו אלא בים הגדול שמימיו סרוחה וטורח גדול בגליו אבל בנהרות מותר שאין טורח וסריחה וההולך לסחורה הוי כדבר מצוה כדאיתא במועד קטן בריש אלו מגלחין. והא דאמר ג' ימים משום דאמרינן בגיטין בפ' מי שאחזו (דף עז) ארבעה וחמשה ומעלי שבתא כשבתא והא דאמרינן בג' ימים לפי שכשיורד בים מעיו מתהפכין עליו ונפשו קצה עליו מרעש גלי הים אבל מג' ימים ואילך אינו מזיק שהוא רגיל בכך וכן תמצא בתנחומא בפרשת

שלח לך ילמדנו רבינו מהו לפרוש לים הגדול וכו' אם שליח מצוה הוא מותר לו איזה יום שירצה שכל שלוחי מצוה דוחה את השבת.

קצח

הלכות עירוב ביום טוב לשבת

עירובי תבשילין יו"ט שבא ביום חמישי ששי דאמרינן בפ"ב דמס' ביצה עושה תבשילין מערב יום טוב וסומך עליו לשבת לוקח בשר צלי או מבושל ופת ומקנה לו על ידי אחר לו ולכל בני העיר ולכל איש ישראל השרויים בתוך אלפים אמה. ואומר בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו על מצות עירוב בדא יהא שרא לנא ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת או בתוך תחום העיר לאפויי ולבשולי לקידרא ולאטווויי ולאטמורי ולאדלוקי שרגא מיום טוב לשבת לנו ולכל הנסמכים על עירוב זה. וישמור העירוב עד ליל שבת ואז יאכלנו וקיימא לן כזית אחד בין לאדם אחד בין לכמה ב"א וצריך דעת מניח ולא דעת מי שהניחוהו עליו. שכח ולא הניח מערב יום טוב קיימא לן מניח עירובי תבשילין ביום ראשון ומתנה אם היום חול ולמחר קודש יהא זה עירוב. ואם היום קודש ולמחר חול אין צריך עירוב.

קצט

עירובי חצירות בעלי בתים השרויין בחצר אחת או בבית אחד גובין קמח מכל אחד ויעשו ככר אחד אז יניח הככר או ככרותיהם בכלי אחד או בכלים שנים רק שיניחו הכל בבית אחד או אחד מזכה להם משלו על ידי אחר רק שיודיעם ויניחו העירוב בבית שבאותו חצר וכשמניח העירוב מברך ב' א"י אלהינו מ"ה אקב"ו על מצות עירוב בדא יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי ולטלטולי מבתים לחצרות ומחצרות לבתים ומבית לבית ומחצר לחצר ומפינה לפינה ומזוית לזוית כל זמן שעירוב זה קיים או כל השבתות שבשנה זו.

והעירוב לא יהא פחות ממזון ב' סעודות אם הם י"ח בני אדם ואם אינם י"ח אז לא יהא פחות מכזית. שכח ולא עירב יבטל רשות.

שיתופי מבואות כבר כתבתי:

הלכות ראש השנה

ר

לעולם יי דברך נצב בשמים

תני ר' אליעזר בעשרים וחמשה באלול נברא העולם. ואתיא כהאי דתני רבי אלעזר זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב נמצאת

אומר בראש השנה נברא אדם הראשון וכו' אמר הקב"ה לאדם הראשון סימן אתה לבניך כשם שנכנסת לפני בדין ביום הזה ויצאת בדימוס פי' ברחמים כך עתידין בניך להיות נכנסין לפני בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס אימתי בחדש השביעי בא' לחדש, הכי איתא בפסיקתא מה כתיב למעלה מן הענין כחסדך חייני ואשמרה עדות פיך לעולם יי דברך נצב בשמים עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך בהם בשעת חסד נברא העולם הם ו' ימים כי ביום נברא העולם ולא בלילה ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים זהו זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה לא מן כדון פי' לא מעתה אלא מעולם לכך אמר כחסדך חייני ואשמרה עדות פיך שאמרו הרויחו לאדם את היום כדאיתא בבראשית רבה קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום ודברך מלכנו אמת וקיים לעד לכך יסד ביוצר מלך אמון על דרשה זאת. לעולם ה' דברך נצב בשמים במדת רחמים ה' ה' אל רחום וחנון מתי ה' ברחמים דברך נצב בדין כמ"ש אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט מהו דברך כשאדם חוטא מיד באשר הוא שם נגזר עליו כמו דבר עליך רעה. וכן אם עושה מצוה מיד שכר המצוה נגזר עליו למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו כי ה' דבר טוב על ישראל. ה' דברך נצב במדת רחמים את בש בשם של ד' אותיות מצפץ בגימטריא בר"חמים זהו הנה ה' יוצא ממקומו ממדת רחמים הנ"ה ה' מ"רחמים. לכך אומר בקדושה ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון ברוגז רחם יזכור כי דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד אותה אמונה שנדרת לאדם הראשון היא לדור ודור על כן כוננת ארץ ותעמוד תורתך בשמים היתה ונתת האל הנאמן עדות נאמנה על ידי משה בכל ביתי נאמן הוא לנאמני ארץ וכתיב בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. כוננת ארץ ותעמוד אנכי תכנתי עמודיה סלה זהו ותעמוד ארץ יראה ושקטה ומתי תזכר התורה ביום הדין למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך אנחנו בעלי דינין לכך עמדו כמו ועמדו שני האנשים אשר להם הריב. כדאמר בשבועות (דף לא) ובסנהדרין (דף נ') ולמה עומדים שהשכינה שם כי ה' יעמד לימין אביון להושיעו משופטי נפשו לכך תוקעין בקריאת התורה. בויקרא רבה בפסוק נפש כי תחטא אמר ר' לוי שני דברים בימין תורה מימינו אש דת למו והצדקה צדק מלאה ימינך ושנים ביד הנפש אשר בידו נפש כל חי והמשפט ותאחז במשפט ידי ויזכור צדקתי בקריאת התורה ששניהם בימין להטיב לנפש בעת משפט לכך סמך במזמור חסדי ה' עולם אשירה תרום ימינך צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך. אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. בפסיקתא אמר ר' יאשיה ואומות העולם אינם יודעים להריע כמה קרנות יש להם כמה בוקינוס יש להם פי' מין כלי שתוקעין בו כמה סנפירין יש להם ואתה אומר אשרי העם

יודעי תרועה אלא אשרי העם שיודעים לפתות את בוראם בתרועה לכך יסד הקלירי נעלה שופר עם תחנון שדי לפתותך בם בחינון ויסד קשוב קול תקיעה מתוקעי לך היום מלך רחמים תעורר למחכיך מלך. בפסיקתא רבי יהודה בר נחמני בשם ר' שמעון בן לקיש פתח עלה אלהים בתרועה בשעה שהקב"ה עולה ויושב על כסא הדין בדין הוא עולה ובשעה שישראל נוטלין שופר ותוקעין הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים ה' בקול שופר לכך סמך ומשפט מכון כסאך. אשרי העם יודעי תרועה מיד ה' באור פניך ומשפטיך אור יצא בשמך יגילון כל היום שנקרא ה' ה' אל רחום וחנון. לכך מיד לאחר תקיעה אומר החזן בקול רם אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה סמך למשפטיך עמדו היום. לולי תורתך שעשועי. בפסיקתא מדריכך בדרך תלך א"ר לוי בשם ר' חמא בר' חנינא נבן מלך שהיה לו דין בפני אביו אמר לו אביו אם אתה מבקש לזכות לפני בדין מנה ביקולוגוס פלוני ואתה זכאי לפני בדין. כך אמר הקב"ה לישראל בני תהיו מזכירין זכות אבותיכם ואתם זוכים לפני בדין. אחד זה אברהם אבינו אחד היה אברהם. זכרון תרועה זה אבינו יצחק וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו. מקרא קודש זה אבינו יעקב. ישראל מקוראי. אימתי אתם מזכירים זכות אבות ואתם זוכין בדין בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש לכך סמך למשפטיך עמדו היום. לולי תורתך שעשועי שזה רמז לנו ומניין לנו שביום ראש השנה באין לדין שנאמר למשפטיך עמדו היום. בפ' אמור בכל הרגלים כתיב יום לבד מראש השנה שהרי בפסח כתיב ובחמשה עשר יום לחדש. ובעצרת וקראתם בעצם היום הזה יום כפורים הוא. בסוכות ביום הראשון וביום השביעי אבל בראש השנה זכרון תרועה ולא הזכיר יום זה ימים יוצרו ולא אחד בהם ולא ולו קרי לומר ימים יוצרו לו להקב"ה אחד בהם ולא כתוב יום ועל ספרך כולם יכתבו וסמיך ליה ולי מה יקרו ריעך אל ומה עצמו ראשיהם לומר צדיקים נכתבים לחיי עד אם תקטל אלוה רשע רשעים נכתבים למיתה וראה אם דרך עוצב בי ונחני בינונים תלויים ועומדים עד יום הכיפורים מיכן אסמכתא הא דאמר ר' כרוספדאי אמר ר' יוחנן שלשה ספרים נפתחים בראש השנה ואמרינן בארבעה פרקים העולם נידון בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. אדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים ולא" אחד" בהם" סופי תיבות אד"ם ולו אחד בהם יום הדין לכך אנו מתפללין זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים לכך בפרשת ראש השנה בפנחס יש תיבות חיים. ומנין שביום הכפורים חותם שהרי בפנחס בחול ובשבת ובפסח ובעצרת ובראש השנה ובסכות כתי' יום בפרשת המוספין אבל לא ביום הכפורים זהו ימי"ם יוצר"ו ולו"

בגימטרי"א שנ"ד ימים כמנין ימות הלבנה ולו אחד להקב"ה יום הכפורים ולא אחד כתיב אין השטן מקטרג עבירות שנעשו באותו יום כדאמרינן בפ' א' דיומא (דף כ). בבראשי' רבה יום אחד יום הדין יו"ם אח"ד הדין ולפי שבעניין באמור אל הכהנים אין כתיב יום בענין ר"ה לפי שבא בראש חדש ומקדשין על ידי הלבנה ואין כבודה אלא בלילה שנאמר את המאור הקטן לממשלת הלילה וראש חדש תלוי בבית דין ובעדים ופעמים שאין רואים אותה בזמנה ופעמים באה בארוכה ואין רואין אותה ביום שראוי להיות בו ראש חודש לכך אין יום בפרשת ראש חודש ובראשי חדשיכם שאין מברכין ברכת הלבנה אלא בלילה לכך אין יום בר"ה באמור אל הכהנים זהו תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו למה נקרא שמו חודש שהלבנה מתחדשת בו בכס"ה בגימ' לבנ"ה. בפסיקתא ר' ברכי' פתח תקעו בחדש שופר וכל החדשים אינם חודש אלא בכסה וכל החדשים אינם נכסין אלא יום חגנו והלא ניסן חדש ונכסה ויש לו חג וחגו בפני עצמו אלא חדש ונכסה ויש לו חג וחגו בן יומו זה תשרי. ובראש השנה דן כדאמר בפ' א' דראש השנה (דף ח) רב נחמן בר יצחק אמר באחד בתשרי ראש השנה לדין דכתיב מראשית השנה ועד אחרית שנה מראש השנה נידון מה יהא בסופה וממאי דתשרי הוא דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה איזהו חג שהוא מתכסה הוי אומר זה ראש השנה דכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מרשית השנה לית חסר א' מר"שית אותיות תשר"י אלמא ראשית הוא ראשון השנה. ואמר ר' יצחק כל שנה שרשה מתחלתה מתעשרת בסופה שנ' מרשית השנה ועד אחרית שנה שנה דאית ליה אחרית רשה בתחלתה שחוזרין בתשובה לכך סמך מראשית השנה ועד אחרית שנה והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לכך לא נאמר יום גבי ראש השנה באמור אל הכהנים שאז גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם ולא כתיב יום. אעפ"י שימים יוצרו כמו שכתב ברגלים יום אז ולו הוא. הלכך כתוב כמשפטם בראש השנה בפרשת פנחס. ובו חיי"ם תיבות בראש השנה בפנחס שהקב"ה יזכרנו לחיים לכך בראש התפלה זכרנו לחיים. ובסופה בספר חיים. ואמרינן בפ' בתרא דראש השנה (דף לג) העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע ובשעת ההלל הראשון מקרא את הלל מדקאמר בשעת ההלל מכלל דראש השנה ויום הכיפורים לית בו ההלל מאי טעמא כר' אבהו דאמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה בראש השנה וביום הכיפורים. אמר להם איפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים וישראל אומרין שירה לפני לפי שכתוב כי חלצת נפשי ממות והיום הוא יום הדין. וכמו כן לא יסדו הפייטנים לומר בראש השנה

וביום הכיפורים חי וקים נורא מרום וקדוש שלא נאמר חי להקב"ה כל זמן שאין שייך לומר בנו חי. כמו בראש השנה וביום כפור כדכתיב כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי. אלמא היכא דכתיב חיים בדידן כתוב בו חיים והיינו דכתיב אחר הפסוק השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי ולא כתוב בזה הפסוק אלהים חיים לפי שלא כתוב כמונו אך כתיב שמעת אתה ויחי כך בראש השנה וביום הכיפורים שהעולם נידון וספק חיים לא תיקנו לומר חי וקיים כשאני חי תהא קרוי חי לכך אין כתי' שמענו ויחי אלא כמינו ויחי לכך בחבקוק הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות תיקון סופרי' הוא. זהו שכתוב ביהושע והכריתו את שמנו ומה תעשה לשמך הגדול אבל כשישראל בתוקפן כתיב ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. ה' פעמים אלהים חיים בקריה וה' מלך הכבוד הם וה' כבוד אלהי ישראל ביחזקאל וה' נוגה לפי כשישראל מכבדים ה' זמנים ג' רגלים וראש השנה ויום הכפורים אז מתכבד בחיות אור נוגה על כסא כבודו ובשבת כפלי כפלים יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת. למה אין אומרים זולתות בראש השנה וביום הכיפורים לפי שאנו צריכין לומר אמת ויציב כהלכתו שהוא ו' פעמים אמת כנגד ו' פעמים אמת שיש בבראשית ברא אלהים את ויברא אלהים את האור וירא אלהים את כל אשר עשה ויברא אלהים את התנינים ויברא אלהים את האדם אשר ברא" אלהים" לעשות" ובראש השנה אומר זה היום תחלת מעשיך הואיל ותחלת מעשיו הוא צריכין לומר ו' פעמים אמת שאם היינו אומרים זולתות לא היינו אומרים ו' פעמים אמת באמת ויציב ויום הכפורים אעפ"י שאינו תחלת מעשיו מכל מקום הואיל ובינונים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים וגם חותם ביום הכפורים הוי כתשלומין. בראשי"ת בר"א בגמטרי"א ברא"ש השנה נבר"א בראשי"ת בגימטריא היו"ם ששופט בו ה"עולם בראשית וכתיב אצלו בר"א אלהי"ם א"ת ו' אמת יאמרו באמת ויציב אמת חותמו הרשום בכתב אמת כל ו' אלפים שהיה העולם ועוד שצריך לומר כסאו נכון ומלכותו ואמונתו. בראש השנה וביום הכפורים יושב על כסא כדכתיב במשלי (כ') מלך יושב על כסא דין מזרה בעיניו כל רע וכתוב אחר אומר מזרה רשעים מלך חכם וסמיך ליה וסעד בחסד כסאו אחד לראש השנה ואחד ליום הכפורים ונקרא תשרי בפסיק' תשרי ותשבוק כל חובינן ועוד תשרי י' נסיון עשירי העקידה תשר אשר בו נפקדה לכך אומר י' מלכיות י' זכרונות י' שופרות וכן מראש השנה ועד יום הכפורים י' ימים לכך סמך במשלי מתהלך בתומו צדיק התהלך לפני והיה תמים אשרי בניו אחריו אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט לכך סמך מלך יושב על כסא דין בראש

השנה יושב מלא מפב"ש יושב באת בש בגימטריא שבעים על שבעים לשונות וזוכר הקב"ה דברים שביקש אברהם ברוגז רח"ם תזכור בראש השנה צוה לו להעלות לו את יצחק בנו לעולה כי אברהם ויעקב נולדו בראש השנה ביום שנברא העולם וביום שיושב על כסא דין וכסאו על האבות שכתיב ויעל מעליו אלהים והנה ה' נצב עליו וכתיב הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה רק באבותיך חשק יי רק הכסא אגדל וכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי הרי יצחק בכלל וכתיב הניחה לי הרף ממני מיד אמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל ויגבה ה' צבאות במשפט כשהקב"ה חפץ להשפיל את הגאים ולהרים שפלים מעלה כסאו ויודעים שחפץ להשפיל את הגאים ולהרים שפלים זהו הנשא שופט הארץ והשב גמול על גאים כי כה אמר ה' רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע. וכשהכסא מגביה מיד האבות הן הן המרכבה יבקשו לרחם על ישראל ברוגז רח"ם יזכור אברה"ם. זהו שכ' במשלי מחשבות בעצה תכון ובתחבולות תעשה לך מלחמה גולה סוד הולך רכיל מחשבה בעצה בעבור האבות תכון העולם. מחשבה בעצה יכונו היה לו לומר אלא בעצה תכון על כל מחשבה יעץ באבות. ב"עצה ת"כון בגימטריא אברה"ם יצחק וי"עקב ובת"חבולות בגימטריא אברה"ם וי"צחק וי"עקב. שבזכותם אין השטן מקטרג לכך סמך אצלו הולך רכיל. כס"א באל ב"ם דל"ת פותח דלת לשבים ומשם יוצאים נפשות צדיקים לבקש על ישראל רחמים. כי הנשמות והמלאכים אין רשאין לצאת ממחיצתם בלא רשות שנאמר (מלכים א כב) ויאמר אצא. והלא כתיב ויצא הרוח. אלא כשהקב"ה יושב בדין הכרוז יוצא ואומר כל צבא העולם יצאו בואו והכריעו לזכות ולחובה אז מתוכחין באמת ובצדקה צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך. צדק לימינו ומדבר לעשות צדק ומשפט בשמאלו לעשות דין ישר ולא לפנים משורת הדין חסד לימינו ואמת לשמאלו כך ערך המשפט כונן למשפט כסאו ישבת לכסא שופט צדק צדק ומשפט מכון כסאך וכן ראה יעקב ויחלם והנה סלם וגו' מוצב אר"צה בגימטריא המשפט מוצב ארצה כי בא לשפוט את הארץ וראשו מגיע השמימה ישמחו השמים ותגל הארץ והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. ויבואו בני האלהים להתיצב על ה' עולים להגיד מעשה בני האדם שנאמר ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם להתיצב על ה' ויצא השטן מאת פני ה'.

רא

ארך המשפט המליץ בא לעולם ומדת הדין באי' ביחד וזהו ויבא גם השטן בתוכם גם לרבות את המליץ זהו הנה בשמים עדי וסהדי במרומים זהו יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו והנשמה והגוף השמי"ם בגימטריא נשמ"ה לדי"ן בגימטריא ה"נוף כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך.

בואלה המשפטים הנה אנכי שולח מלאך ילך מלאכי לפניך וכן בכי תשא וכן מלאך יי רודף ומלאך יי דוחה כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים. וכן בסוף דניאל וכן בזכריה גבי עומד בין ההדסים מלאכי חסד וצדקה סביב מדת הדין כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ. הרי משפט ממוצע וכתיב אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ הרי משפט ממוצע וחסד אצל השם חסדי ה' אזכיר. כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך מלאך טוב על ימינו והשטן בשמאלו ואמרו רבותינו הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות מות באת בש אפי'. אפי' בגימטריא מלא"ך כך המלאכים הפנימים לפניו מלאכי רחמים והאחורים אכזרים אותם שלפני הכבוד מכניסין את הכבוד מכניס באזניו. ומלאכי חבלה נחבאין במקום רחוק אבל כשחוטאין אז הנה ה' בא ממרחק בוער אפו. מיד לפניו ילך דבר יצא רשף לרגליו כענין ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו וכתיב כי יגורתי מפני האף והחמה זהו סכות בענן לך מעבור תפלה. עד מתי עשנת בתפלת עמך ומניין שחבוי המקטרג שכתוב שארית חמות מחגור ובעת משפט יבאו המליצים והמקטריגים ויוציאו הנשמות לפני כסא להליץ ולהשפט אז נוגה כאור תהיה אם משפטם אור יצא. אז קרנים מידו לו למלאכי רחמים באור פני ותן חיים אבל אם למלאכי חבלה שהם חביון עוזו מיד לפניו ילך דבר ויבא גם השטן בתוכם להתיצב על ה' ואם הנשמות יקובלו עתירתם פני ילכו והניחותי לך ומזכירין זכותם וצדקתם של אבות ומעלים תפלת ישראל למעלה. ואם היה אדם חפץ לבטל גזירה להפוך מדת הדין לרחמים על ידי שם אז צריך להחליף הממונים וכועס שכתוב כ"י חר"ה לו' עלה עשן באפו השם בסופי תיבות ויש קטטה בפמליא של מעלה לכך סמך בירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם. אבל אולי יעשה יי אתנו ככל נפלאותיו שחפיצים להשביע בשמות לעשות נפלאות אבל בתשובה ובתפלה יבטל הגזירה להשים שלום בפמליא של מעלה ושל מטה. לכך אמר בישעיה (כו) או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי וכתיב למעלה פן יפקוד עליה לילה ויום אצרנה חמה אין לי וכתיב במלחמה אפשעה בה לכך סמך שלום יעשה לי לכן בזאת יכופר עון יעקב וזה כל פרי הסר חטאתו וסמך לו יתקע בשופר גדול לומר בתקיעת שופר כדי להסיר חטאתם ולרחם

עליהם שלום יעשה לי. זהו אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו בראש השנה לכך כתיב כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. בפסיקתא רבתי למה אין ישראל תוקעין מן התפלה הראשונה אלא בתפלת המוסף כדי שבשעה שעומדין בדין יהו מצוין מליאין מצות ויזכו בדין לכך אמר דוד תפלה לדוד שמעה ה' צדק. בפרק א' דראש השנה (דף יו) אמר ר' אבהו תוקעין בשופר של איל כדי שאזכר לכם עקידת יצחק כאלו עקדתם לפני. אמר ר' יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן ובפרק בתרא (דף לג) סדר תקיעות שלש של שלש שלש שהרי שטן בג' ענינים יורד ומחטיא עולה ומקטרג יורד וממית כנגדם תיקנו ג' תקיעות של ג' ג' לכפר' לכך בהפטרה ואמר סולו סולו פנו דרך יש בסופי תיבות שט"ן רפ"ש וטיט אין שלום וסמך ליה כשופר הרם קולך לערבב השטן. וכתיב אין שטן ופגע רע התחלת תיבות שופר. וכתיב אין שטן כי הוא מעורבב לכל מצוה ומצוה פירשו במשנה או בגמ' הלכות אבל הלכות תקיעות התקין רבי אבהו בקיסרי ובתרועה היו מספקין אם היא שברים או תרועה ממש והוצרך לתקן בכל עניני ספיקות פן יבוא השטן בעניין אחר לכך רמז שופר אצל השטן ולפי שהשטן הוא יצר הרע בג' ענינ' מחטיא ומקטרג וממית לכך ג' תיבות בין שטן לשטן כגון והשטן עומד על ימינו לשטנו ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן לכך תוקעין שלש של שלש שלש ואז זוכר זכות ג' אבות וכן ג' תיבות מן האבות וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור זהו להסיר מכשול מלב העקוב זכור לאברהם ליצחק וליעקב שכתוב בוהיה עקב תשמעון רק באבותיך חשק ה' ומלתם את ערלת לבבכם שתסירו יצר הרע מקרבכם שכתוב בכל מכל כל כדאיתא בשילהי פרק א' דבבא בתרא אבל בשבת אין תוקעין משום גזירה דרבה ועוד כי השבת אות וישרא' נשמרים בו. ובפסיקת' דרש ר' לוי כתוב אחד אומר יום תרועה וכתוב אחר אומר זכרון תרועה בזמן שבא בחול יום תרועה יהיה לכם ובזמן שהוא בא בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין וכן יסד רבי שמעון בקרובץ של יום שני לכך בפרשת אמור אל הכהנים אצל שבתון כתוב זכרון לומר בשבת מזכירין לכך נאמר יהיה לכם שבתון זכרון תרועה אבל בפרשת פנחס לא אמר שבתון כתיב יום תרועה יהיה לכם ובמקדש היו תוקעין בשבת לכך נאמר במזמור הרנינו לאלהים עוזנו בהתחלת התיבות להפך רמז שבת ת"קעו בח"דש ש"ופר וכן רמז משה ת"עבירו ש"ופר ב"כל ארצכם וסיום מזמור הרנינו ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך רמז לאכילת דבש בליל ראש השנה כדי שתהא לו השנה מתוקה דסימנא מלתא הוא כדאמר בפרק א' דכריתות ובפרק בתרא דהוריות אמר אביי יהא רגיל איניש

ליכול בריש שתא קרא וכו' בתורה רמוז וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט וכתיב בעזרא ביום אחד לחדש השביעי קודש לה' אלדיכם אל תתאבלו ואל תבכו ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם כי היום קדוש ואל תעצבו הרי עזרא צוה לאכול בראש השנה וכן בירמיה (מא) ויהי בחדש השביעי ויאכלו שם לחם ירושלמי אמר ר' יודא אבוה דר' מתניה וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים למה לא נאמר בכ"ג משום ברית דמועדא אם תימר בשבתא לית את יכיל דאת מחשב ומשכח צומא רבא בחד בשבא וכן משמע בפ' א' דראש השנה (דף יט) ותיפוק ליה דהוי ליה יום של מחר ראש חדש פי' יום שני של ראש השנה וכל שכן חדש עצמו ואשכחן בפסחים ובשבועות ובתענית דראש חודש איקרי מועד ש"מ שאסור להתענות בראש השנה ובירושלמי בפרק סדר תעניות אלו אמרו ברביעה ראשונה ר' עקיבא אומר מתריעין אבל לא מתענין בראש השנה מתריעין ולא מתענין ר' יעקב מפקד לספריה אי אתא איניש ושאיל לכון אתון אמרין ליה בכל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וראשי חדשים וחנוכה ופורים. והא מתענין ערב ראש השנה כדאמר בירושלמי דנדרים בפרק קונם יין ר' יונתן ציים כל ערובת ריש שתא לכך יסד באופן מאתמול קדמנוך לחלותך מלך ואוכלים ליל ר"ה דבש למתק השנה במזמור הרנינו שהיו אומרים ביום ר"ה ומסיים סיומו דבש אשביעך וסמיך ליה אלדים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכן רמ"ז משפטי יי אמת ומתוקים מדבש וכן אומר בעזרא שתו ממתקים. ואומר כי קדוש היום לאדוניכו אדוני"נו בגימטריא באת בש תק"ט מ"טף. בגימטריא אבר"הם י"צחק וי"עקב שבזכות' ידיננו לטוב לכך יסד עוד יזכור לנו אהבת איתן אדונינו ובזכות הנעקד ישבית מדיננו ובזכות התם יוציא לאור דיננו כי קדוש היום לאדונינו ומה שאומר אחר התקיעות היום הרת עולם לפי שעל ידי התקיעות מתמלא רחמים על כל העולם וכאלו נבראו עתה שכתוב ה' בקול שופר ובתשרי נברא אדם לכך אמר היום הרת עולם ובמזמור ה' אלהי גדלת מאד ר"עא תיבות כמו הריו"ן ימים ואם ג' ימים לקליטה אז ב"ר ב"טני ימים ובראש השנה העולם כאשה על המשבר. ולפי שכתוב עלה אלדים בתרועה ה' בקול שופר צריך לזקוף השופר ולא למטה על שם עלה אלדים בתרועה ולפי שהאשה הרה ט' חדשים לכך בראש השנה ט' ברכות ואמר ר' יוחנן שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא ויטהר אדם יצרו לאביו שבשמים שהוא למעלה מט' הם ז' רקיעים ורקיע של החיה וערפל תחת רגליו.

רב

דין שופר תנו רבנן הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים וטומטום ואנדרוגינוס ומי שחציו עבד וחציו בן חורין טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו אנדרוגינוס מוציא את מינו ולא את שאינו מינו מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו רב נחמן אמר אף לעצמו אינו מוציא כדאיתא בשילהי ראוהו ב"ד (דף כט) חרש שוטה וקטן אין מוציא את הרבים ידי חובתן ואמרינן בפרק יום טוב של ראש השנה (דף לב) אין מעכבין את התינוקות מלתקוע דקיימא לן ביבמות בפרק חרש (דף קיד) קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו. אם תקע תינוק לעצמו וכן הנשים אם תוקעות לעצמן אין מעכבין דדמי להא דאמרינן בפרק בתרא דעירובין. ובחגיגה בפ' אין דורשין נשים סומכות רשות. ואמרינן בפרק בתרא דמסכת ראש השנה (דף לד) התקין ר' אבהו בקיסרי תשר"ק. ועביד נמי קש"ק וכן נמי קר"ק וקבלתי מאבא מורי רבי יהודה זצ"ל מאחר שיש בהלכה שברים ואין בספרים ישנים שלשה שברים אלא שברים סתם אם תקע שני שברים יצא שאין בספרים מניין שברים. ואם תקע ד' שברים יצא דתניא בתוספתא תקע והריע וחזר והריע וחזר ותקע אין בידו אלא אחת וכן כשמריע אם עשה טוט כמה פעמים יצא מדאמרי' גבי תקיעה תקע בשנייה כשיעור שני תקיעות יצא ורבינו אב"ן פי' אם תקע קשר"ק ועשה ב' שברים והתחיל בתרועה לא הפסיד סדרו דשברים ותרועה משום תרועה הם ואמרינן שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה כג' שברים אם קיצר פחות משיעור זה לא יצא. ואם האריך יותר מדאי אין זה חילול יום טוב כל זמן שעוסק בתקיעתו. כדאמר בפ' מילה (דף קלג) גבי ציצין שאין מעכבין את המילה פיר' אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין את המילה הילכך אם תקע כסדר אפי' בנחת לא יחזור ויתקע פעם שנית דתנן כל הקולות כשירין בשופר היה קולו דק או צלול או עבה כשר. לפי פי' רבי' שלמה משמע דעיקר התקיעה בעמידה שפירש בפרק א' דראש השנה (דף טז) למה תוקעין ומריעין בשלמא היו תוקעין בעמידה במוסף כשמתפללין ט' ברכות משום דבעינן על סדר הברכות כדאמרינן בפרק בתרא כשהוא שומע על סדר ברכות אלא בישיבה כשהציבור יושבין בספר התורה למה אנו תוקעין הא עיקר תקיעה על סדר ברכות הוו ומשנינן כדי לערבב את השטן עושין אותן התקיעות בישיבה אבל בירושלמי עירבוב היינו במוסף דאיתא התם כד שמע שטן קל שיפורא בהיל ולא בהיל וכד תניין ליה אמר הא שיפורא דתקע בשופר הגדול ומערבב.

רג

שופר צריך שיהא שלם למצוה כדאמרינן בפסיק' רבתי בפרשת הרנינו ילמדנו רבינו שופר שניקב וסתמו מהו שיהא כשר לתקוע בו כך שנו רבותינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר מה טעם דכתיב וה' אלדים בשופר יתקע מה שופרו של הקב"ה שלם אף שופר של ראש השנה יהא שלם למה שבראש השנה הם נגאלים ממלאך המות א"ר עקיבא בעל מום כשר לתקוע בראש השנה כדי שידין אותם הקב"ה ברחמים ויזכור אותם ה' בקול שופר. שופר שנסדק ודבקו פסול. ותניא נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול. וכמה שיעור תקיעה אמר רשב"ג כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן. נראה סדק על פני כולו לארכו אעפ"י שלא נשתייר שיעור תקיעה כשר רק שלא ידבקנו בדבק יחד דהוה ליה דבק שאינו מינו ופסול אבל לא דבקו כשר אבל אם נסדק לרוחבו סביב אם נשאר טפח ומשהו כשר דבמקום הסדק כאלו נחתך לגמרי דדמי להא דאמרי' בפ' אלו טריפות (דף מד) פסוקת הגרגרת ברובה אבל נסדקה לארכו אמר רב אפי' לא נשתייר בה אלא חוליא אחת למעלה וחוליא אחת למטה כשרה. ובמסכת נדה בפרק המפלת (דף כו) משמע דשופר שיעורו טפח. וכן בירושלמי שופר שנסדק לארכו ודבקו פסול מפני הדבק כדאמרינן בירושלמי שופר שנסדק למה נצרכא לר' נתן ונר' שדבקו שלא במינו, שברי שופרות עוד היא דר' נתן פי' שנראה כב' שופרות אבל לא דבקו כשר הוסיף עליו כל שהוא קיימא לן כרבי נתן במינו כשר אר"י והוא שנשתיי' רובו אז במינו כשר אבל שלא במינו אפי' נשתייר רובו פסול. ירושלמי ניקב וסתמו ר"נ או' במינו כשר שלא במינו פסול. ר' חייא בשם ר' יוחנן כיני מתניתא אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. ר' זעירא בר זמינא והוא שסתמו הא לא סתמו כשר. והא דתניא סתמו שלא במינו אם מעכב התקיעה פסול ואם לאו כשר. אבל קבלתי מא"מו הרב ר' י"בק שקיבל מרבינו שמריה נסדק פסול אפי' דבקו בחמימות האש או סתמו בחמימום המים בלא דבק פסול והיינו דאמרינן בברייתא בירושלמי למי נצרכו לר' נתן פי' דאמר הוסיף עליו במינו כשר הכא שמדביק בחימום הסדק שנראה כב' שופרות אבל ניקב אם לא סתמו כשר כדאיתא בירושלמי אבל לי נראה דכשר ובריייתא דנסדק פסול זהו כל האורך דקיימא לן לחומרא בתרין לשני דר' יוחנן אם סתמו שלא במינו מעכב את התקיעה פסול נראה היינו לתנא קמא דר' נתן אבל קיימא לן כר' נתן דמכשיר במינו אפי' מעכב את התקיעה ותנן בפ' ראוהו (דף כו) כל השופרות כשירין חוץ משל פרה מיהו מצוה בשל איל כדאמר בפ"א למה תוקעין בשופר של איל כדי שיזכור עקידת יצחק. וקיימא לן כר' יהודה דאמר בר"ה (דף יו) בשל זכרים כפופים דכמה דכייף איניש

טפי עדיף. בפסיקת' אמר ר' תחליפא קיסריא בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם אמר הקב"ה מכיון שנכנסתם לפני לדין ביום הזה ויצאתם בדימוס מעלה אני עליכם כאלו היום בראתי אתכם בריה חדשה. בשו"ט במזמור פ"א תקעו בחדש שופר רבנן אמרין חדש מעשיכם ואני מכפר כל עונותיכם. נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. אמר ר' ברכיה בר' אבא ואמרי לה ר' ברכיה בשם ר' אבא חדשו מעשיכם מה השופר הזה תוקע מזה מוציא מזה כך כביכול כל הקטיגורי' אערבב אם יקטרגו אני מכניס בזו ומוציא בזו.

צפהו זהב במקום הנחת פה פסול. מבחוץ אם קולו נשתנה פסול אם לאו כשר. ארוך וקצרו כשר. גרדו והעמידו על גלדו כשר קדחו בזכרותו כשר ירושלמי הכין תוקעין בעין שב בפרק י"ט (דף כט) ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה ורבנן גזרו משום דרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות בר"ה והיינו טעם דלולב ודמגילה. בפ' ראוהו (כז) התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא ואוקמיה רב הונא באותן העומדין על שפת הבור אבל העומדין בבור יצאו. בפ' בתרא דר"ה (דף לג) מי שבירך פי' מי שהתפלל ואח"כ נזדמן לו שופר תניא כשהן שומעין שומעין על סדר הברכות. בד"א בציבור אבל ביחיד שומעין על הסדר ושלא על סדר ברכות. ויחיד שלא תקע חבירו תוקע לו. יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו. שתי עיירות באחת תוקעין ובא' מברכין הולך למקום שתוקעין ואין הולך למקום שמברכי' אע"ג דשופר ספק באותה העיר ובאותה העיר ודאי מברכין. רב פפא ב"ש כד הוה מצלי ביחיד א"ל לשמעיה כי נחירנא תקע לי א"ל רבא לא אמר אלא בחבר עיר. אמר ר"ז לשמעיה איכוין ותקע לי דמשמע נמי דבעי כוונה והא דתנן היה עובר אחורי בה"כ או היה ביתו סמוך לבה"כ ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא. ומשני בשליח ציבור דדעתיה אכולי עלמא. עיר שאין בה שופר לא יצא חוץ לתחום אחריו ואפי' הביאו גוי אין תוקעין בו. דתנן שופר של ר"ה אין מפקחין עליו את הגל ואין מעבירין עליו את התחו' ואין עולין אחריו על האילן ואין חותכין אותו בדבר שהוא משום שבות כמגל ולא בדבר שהוא בלא תעשה כסכין ואין נותנין בו מימי רגלים מפני הכבוד אבל נותן בתוכו מים או יין לצחצחו. כל הקולות כשירין בשופר בין דק בין עבה בין צרור לשון יובש ושיעור השופר טפח כדמשמע בפרק המפלת (דף כו) במס' נדה וצריך לתקוע בעמידה ואם ישב כשר והתוקע מברך יום ראשון ב' לשמוע קול שופר ושהחיינו ויום ב' מברך לשמוע קול שופר וכן בקידוש על היין לילה ראשונה

אשר בחר בנו מקדש ישראל ושהחיינו אבל לילה שנייה קידוש ולא זמן ומה שאומר זמן בר"ה משום דקיימא לן בעירובין בפרק בכל מערבין והילכתא אומר זמן בר"ה וביכ והלכתא זמן אומרו אפי' בשוק וקיימא לן בפ"א דע"ז (דף ד) אמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא ביומא קמא דריש שתא ביחיד כיון דמפקיד דינא וכו' ומידחי אי הכי ציבורי נמי ציבור נפישי זכותייהו. אי הכי דצפרא נמי כיון דאיכא ציבור דקא מצלי לא מידחי וקיימא לן בשילהי מס' ר"ה אמר ר"א לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל ומסתברא מילתא דר"א בברכות דר"ה ושל יוה"כ ושל פרקים אבל של שאר ימות השנה לא צריך וקיימא לן ששליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן כר"ג בברכות של ר"ה ויו"כ ומשמע בירושלמי שצריך לשמוע כל התפלה מפי שליח ציבור ולכוין דעתו.

רב הונא רבה דציפרין בשם ר' יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתות. ר' זעירא ורב חסדאי הוו יתבין תמן בתקיעת' מן דצלון צלותיהון קם ליה רב חסדאי מצלי א"ל רב זעירא ולא מצלינן א"ל מצלי אנא והדר מצלי דנחתון מערבי לתמן אמרין משום ר"י הלכה כר"ג באילין תקיעתא ואנא דלא כוונית הא כוונית הוינא נפיק ידי חובתי ר' דקיסרין בשם ר' יוחנן והוא שיהא בראש התפלה. אמר ר' תנחו' בר ירמיה מתנתא כן אמרה סדר ברכות אומר אבות גבורות וקדושת השם וקיימא לן כר"א או' גבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום וזכרונות ושופרות עבודה והודאה וברכת כהנים. אין פוחתין מי' מלכיות מי' שופרות לוי אמר כנגד י' הילולי' שבסוף תהלים רב יוסף אמר כנגד י' הדברות ר"י אמר כנגד י' מאמרו' שבהם נברא העולם. ירושלמי אין פוחתין מי' מלכיות כנגד י' הילולי' שאמר דוד הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה. מי' זכרונות כנגד י' וידוין שאמר ישעיה רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו לכו נא ונוכחה. מי' שופרות כנגד ז' כבשים פר ואיל ושעיר וקיימא לן כר"י בן נורי דאמר אם אמר שלש מכולם יצא וקיימא לן מתחיל בתורה ומשלים בנביא ר' יוסי אומר משלים בתורה ואם השליה בנביא יצא לכך במלכיות או' בסיומן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ונפסוקי זכרונות ט'. ובסוף מסיים וזכרתי להם ברית ראשונים. ובפסוקי שופרות ט' ומסיים וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות. וקיימא לן בעירובין בפ' בכל מערבין (דף מ') אהא א' רב הונא כי הוינא בי רב כהנא איבעי' לן מהו להזכיר של ר"ח בר"ה ומסיק רב חסדא זכרון אחד עולה לכאן ולכאן ובירושלמי במס' שבועות א"ר יצחק בר אחא בשם ר' ייסא העובר לפני התיבה בר"ה אין צריך להזכיר של ר"ח. חד בר אבייי עבר קמי תיבותא ולא דכר ריש ירחא וקלסוניה דמר רב חסדאי

זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. ויש ירושלמי ישן ר"ה שבת אמר רבא זכרון אחד עולה לכאן ולכאן אלא מעתה יבטל ר"ח בתפלה כיון שאמר בסוף שופרות וביום שמתחכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם יצא. רב מפקד לתלמידיו לאזכורי במוספין ועולת החדש ומנחת' ושעיר לכפר ושני תמידין כהלכתן מאחר שאנו קורין מלבד עולת החדש אשר לעולת התמיד וסיים ביה דאמרי' כמפטירין כך מוספין. קיימא לן בריש מסכת ביצה אתמר שני ימים טובים של ראש השנה רב ושמואל דאמרי תרוייהו ביצה שנולדה בזה אסורה בזה. ואם ספק אם נולדה בחיל או ביום טוב קיימא לן בריש פרק אין צדין (דף כד) ספק מוכן ר' יהושע אוסר אמר רב יהודה הלכה כר' יהושע וקיימא לן אם נתערבו באלף כולן אסורות כדרב אשי דהוה ליה דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל ואם הביאו פירות שיש מאותו המין במחובר ביום ראשון אסור עד מוצאי יום טוב השני בכדי שיעשו דחדא קדושה היא או צבי שניצד ביום ראשון אסור עד מוצאי יום טוב השני כדמשמע בפ' בכל מערבין (דף לט) וכן עופות שניצודו או דגים וקיימא לן כרבא. מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממין אבל ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל ואפי' בשני ימים טובים של ר"ה מה שאין כן בביצה כרב אשי אפי' לא אישתהי לא משהינן ליה דיום שני כחול שויה רבנן אפי' למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא. וצריכין ישראל לשמוח בראש השנה כדי שיזכם אוהב צדק כשעושין תשובה דכתיב חדות ה' מעוזכם כי קדוש היום ואל תעצבו. ולאחר שהתפללו אוכלין ודורשין מעניינו של יום. בר"ה וביו"כ יש להתפלל לרבנים ולאנשי מעשה כדאמר בפרק סדר תעניות (דף טו) עמדו בתפלה מורידין זקן ורגיל ומוקי אבייי זקן וחכם ואם לאו אומר חכם אפי' בחור. מאי זקן ופרקו נאה א' אבייי שלא יצא עליו שם רע בילדותו. ובשוחר טוב במזמור כ"ה לדוד אליך ה' נפשי אשא גם כל קויך לא יבושו. ר' פנחס בשם ר' אלכסנדרי אמר דוד לפני הב"ה בשעה שאני עומד ומתפלל לפניך אל תהי תפלתי מאוסה מפני שעיניהם של ישראל תלויות בי ועיני תלויות לך שאתה שומע תפלתם לכך אמר דוד גם כל קויך לא יבושו. ומה שעומדין אצל החזן במכילתא אהרן וחור תמכו מכאן אמרו חכמים אין פוחתין מג' בני אדם עוברין לפני התיבה בתענית ציבור. והמתפלל אין להגיס דעתו כדא' בפרק א' דתענית (דף ח) אם הגיס דעתו מביא אף לעולם ויש לו לכוין בכל לבו שכן אומר דוד שמעה יי צדק הקשיבה רנתי האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה. ירושלמי אמר ר' יהושע בשם ר' אלכסנדרי שמעה ה' צדק קרית שמע הקשיבה רנתי זו רנון של תורה האזינה תפלתי זו תפלה בלא שפתי מרמה זו מוסף ואחר כך מלפניך משפטי יצא א"ר אחא בר פפא קמי ר' זירא תנא שמצות היום במוסף ותנן השני מתקיע. במדרש

א"ר פנחס למה אין תוקעין אלא בתפלת המוספין אלא בשעה שהם עומדים באימה בדין יהו מלאין מצות כרמון שקראו את שמע והתפללו תפלת השחר וקראו בתורה והתפללו מוסף אז יזכו בדין משפטיך אור יצא. ובזכות תקיעת שופר. תני' כיצד הקב"ה מחיה המתים לעו"ה נוטל שופר גדול בידו שהוא אמה באמה שלו ותוקע בו וקולו הולך מסוף העולם עד סופו זהו ויי אלדים בשופר יתקע והלך בסערת תימן וגו'. ונותן לכל צדיק וצדיק כוס של חיים ומגלה להם שם המפורש דכתיב שם עולם אתן לו וכתיב זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ברוך ה' לעולם אמן ואמן. מצאתי הא דאמרינן בקול רם ביום הכסה וביום הכפורים הוא אלהינו. נראה משום דכתיב גבי ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וענו כל העם אמן לשון ענייה בקול רם גבי ייחוד אבל בכולם ארור כתיב ואמר כל העם. בפרק א' דברכות (דף יב) מר"ה ועד יוה"כ מתפלל אדם המלך הקדוש והמלך המשפט ומתפלל במגן זכרנו ובמחיה מי כמוך ובמודים וכתוב לחיים ובברכת השלום בספר חיים עד עושה השלום ומתענין לבד מערב יוה"כ ואו' א"מ בשחרית ובערבית לבד מן השבת ונופלים על פניהם לתחנה לבד מעיו"כ ואומר ווידוי ג"פ בשחר לבד מעיו"כ שאו' בהשכמה פעם אחת. מר"ה ועד יו"כ הם י' י"ת להתוודות בין ליחיד בין לרבים.

רד

הלכות תפלת ר"ה בר"ה בלילה מקדש בפ"ה אשר בחר בנו את יום הזכרון הזה זכרון תרועה ודברך מלכנו עד ויום הזכרון שהחינו ואין או' שהחינו בליל ב'. תפלת שחרית וערבית ומנחה מתפלל יי שפתי בא"י אלהינו עד באהבה ואו' זכרנו אתה גבור עד ישועה ואמר מי כמוך אב הרחמים אתה קדוש עד סלה ואו' בכפיפות ראש ובכן תן פחדך ובכן תן כבוד ואז צדיקים קדוש אתה ומסיים המלך הקדוש אתה בחרתנו יעלה ויבא מלוך על כל העולם ומסיים מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. רצה ומודים עד תמיד לעולם ועד וכתוב לחיים ברכת השלום עד בכל עת ובכל שעה בשלומך בספר חיים עד עושה השלום אלהי נצור.

בשחרית לאחר התפלה או' א"מ לבד אם יהיה שבת ואח"כ כל הקדיש ולוקחין ס"ת וקורא ה' גברי בפ' ויראו אליו מן וה' פקד את שרה עד ארץ פלשתים ימים רבים קדיש ומפטיר קורא בס"ת שנייה בפ' פנחס ובחדש השביעי באחד לחדש עד לריח ניחוח אשה ליי ומפטיר בספר שמואל מן ויהי איש אחד מן הרמתים ועומד התוקע ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו לשמוע קול שופר ושהחיינו ותוקע קשר"ק ג"פ קש"ק ג"פ קר"ק ג"פ כתקנת ר' אבהו בקיסרי בשילהי מס' ר"ה ואח"כ אומר החזן אשרי העם יודעי תרועה ה' באור וגו' אשרי יושבי ועומד ואומר יהללו את שם ה' ומחזיר את התורה יתגדל עד בעלמא

ואמרו אמן ומתפללין תפלת המוספין מגן זכרנו גבור מי כמוך קדוש עד סלה ובכן תן פחדך תן כבוד ואז צדיקים עד המלך הקדוש אתה בחרתנו עד ליציאת מצרים מפני חטאינו עד מפי כבודך. עלינו לשבח וכו' עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך יי ימלוך. אין פוחתין מי' פסוקי' מלכיות מתחיל בתורה ומשלים בתורה ואם השלים בנביאים יצא קורא ג' פסוקים בתורה ג' פסוקים בכתובים ג' פסוקים בנביאים ומסיים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד דהוי מלכות מלוך על כל העולם ומסיים ויום הזכרון אתה זוכר כי אין שכחה הכל גלוי להזכר מעשים זה היום תחלת מעשיך ועל המדינות מי לא נפקד מחשבות אדם וגם את נח על כן זכרונו. אין פוחתין מי' פסוקים זכרונות ג' של תורה ג' של כתובים ג' של נביאים ובפסוק וזכרתי את בריתי יעקב כמה זכירות ועוד בסוף פסוק וזכרתי להם ברית ראשונים זכרנו בזכרון טוב ומסיים זוכר הברית. אתה נגלית גם כל העולם ותשמיע' אין פוחתין מי' שופרות ג' של תורה ג' של כתובים ג' של נביאי' ופסוק ביום שמחתכם ובמועדיכם. תקע בשופר גדול ומסיים שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים רצה ומודים וכתוב לחיים שים שלום עד עושה השלום כשאומרין במוסף יום הזכרון הזה אינו מזכיר ואת מוסף ר"ח הזה דאמרינן בעירובין בפ' בכל מערבין (דף מ) זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. ירושלמי העובר לפני התיבה ביום של ר"ה א"צ להזכיר של ר"ח. ובירושלמי דשבועות חד בר אבייי עבר קמי תיבותא ולא אדכר ריש ירחא וקלסוהו. אבל ושעיר לכפר ועולת החדש ומנחתה ושני תמידין כהלכתן מזכיר מיהו אעפ"י שא"צ להזכיר של ר"ח אם הזכיר של ר"ח בר"ה אין בכך כלום וכששליח ציבור מתפלל לאחר פסוקי מלכיות תוקעין בלא ברכה קשר"ק לאחר פסוקי זכרונות קש"ק לאחר פסוקי שופרות קר"ק רצה ומודים וכתוב לחיים ברכת כהנים שים שלום בספר חיים כל קדיש פטום הקטורת קדיש ויוצאין מבה"כ ואוכלין ושותין כדכתיב בעזרא ביום א' לחדש השביעי ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם וכן משמע בפ"א דשבועות ובערבין ובתענית שאסור להתענות בר"ה ובפ' סדר תעניות בירושל' ר"ע אומר בר"ה מתריעין אבל לא מתענין. מצאתי מנהג בווי"רמש שכך כתוב בסדר המוספין מלבד עולת החדש אשר לעולת התמיד מנחתם ונסכיהם ועוד כי אומר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכ'. ואם חל בשבת אומר ישמחו במלכותך וכו' עד זכר למעשה בראשית עלינו לשבח אבל בשפירא אין אומר פסוקים כדרב חננאל אמר רב וכו' ור' יצחק הלוי ביטל בוי"רמש לומר והשיאנו מפני שאינו יכול לומר ברכת מועדיך דהא לא כתיב אלא אשלש רגלי' כברכת ה' אלהיך. ליל שני של ר"ה אין שליח ציבור יושב בין מנחה למעריב וא"א בקידוש שהחינו. ביום

שני של ר"ה קורין מן והאלהים נסה עד סוף הפ' ואת מעכה והמפטיר קורא ובחדש השביעי ומפטיר בירמיה מצא חן במדבר עד רחם ארחמנו נאם ה' והתוקע מברך לשמוע קול שופר ואינו מברך שהחינו ואם יום ראשון חל להיות בשבת אין תוקעין משום גזירה דרבה. כדאמרינן בפ' יום טוב אז מברכין בשני שהחיינו.

רה

צום גדליה ותפלת י' י"ת במס' ר"ה בפ' קמא (דף יח) בגמרא על ששה חדשים שלוחין יוצאין צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו אע"פ שנהרגו כמה צדיקים שאין אנו מתענין אלא על זה כי כשהפקיד מלך בבל זה הצדיק כששמעו שבו כל היהודים מכל המקומות אשר נדחו שם כשנהרג נפוצו כל היהודים הנקבצים אליו ואבדה שארית יהודה כדכתיב בירמיה ומסיק רב פפא כשיש שלו' יהיו לששון ולשמחה יש שמד צום ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין. בפ"א דברכות (דף יב) אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט. חוץ מר"ה ויו"כ שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. וכן הלכה ומתפללים זכרנו לחיים במגן מי כמוך במחיה ואומר המלך הקדוש המלך המשפט וכתוב לחיים במודים בספר חיים ומסיים עושה השלו' ואומר א"מ בבקר ובערב לבד מן השבת.

רו

עשרת י"ת מיום ר"ה ועד יו"כ דאמרינן בפ"א דר"ה שב בנתיים מוחלין לו כאן ביחיד דרשו ה' בהמצאו יחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו ימים שבין ר"ה ליו"כ והכי איתא נמי ביבמות בשלהי פ' החולץ (דף מט) ואיתא נ' בפכ"ג באגדה דשמואל ואמרינן בפ' דר"א ור' נהוראי אומר מפני מה ניתנה קורת רוח י' ימים מר"ה עד יו"כ כנגד י' נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם וכנגד י' דברות שקבלו ישראל שאם יעשו תשובה שלימה לפניו יקובלו במדרש הרנינו כנגד קרבנות יו"כ פר אחד איל אחד וז' כבשים ושעיר אחד וכנגד ט' מדות רחצו הזכו עד ריבו אלמנה וכתיב אחריו לכו נא ונוכחה מהו הויכוח אמר הקב"ה עשו תשובה באלו ט' ימים אפילו יש בכם כמה עונות אני אלבינם כשלג ביום הכפורים. דבר אחר כנגד י' מאמרות. לכך רמז מן בראשית עד יום הששי י' ימים רמז לי' ימי תשובה. ד"א כנגד י' דברות התורה שניתנו בו' בסיון. נשתברו הלוחות בעונותיהם ונתפתה ביום הכפורים לכך אין עולה מלא ו' כי אם בעצרת ולית ובעשור מלא כי אם ביום הכפורים בפרשת פנחס לכך בכל עניין הרגלים יום בפנחס חוץ מן ובעשור זהו ימים יוצרו ולו אחד בהם ולא כתיב ולו קרי ולא לו לשטן

לקטרג ביום הכפורים כי הוא לו להקב"ה יום אחד הדין. זהו ועוד בה עשיריה ושבה. בפסיקתא דסוכה ארחץ בנקיון באין ישראל עושין תשובה והקב"ה בר"ה מוותר להני שליש עונותיהם באין י' ימי תשובה ומתענין הכשרים שבהם הקב"ה סולח להם שליש כיון שבו יום הכפורים כל ישראל מתענין הקב"ה סולח להם כל עונותיהם. בשוחר טוב במזמור תפלה לדוד שמעה ה' צדק תודיעני אורח חיים אלו י' ימי תשובה. במזמור פ' הרנינו כן באור פניך יהלכון אלו י' ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ומראש השנה ועד יום הכפורים מתוודים בכל יום ג' פעמים כנגד נושא עון ופשע וחטאה וכן בימי תעניות לי ראש השנה מתודה ג' פעמים ובג' מקומות נקרא הקב"ה מקום ואמר רבי יוסי בר חנינא המבקש מטו מחברו יבקש ממנו ג' פעמים שנאמר אנא שא נא ואמרינן בפ' סדר תעניות כיצד (דף יז) וירא אלהים את שקם ואת תעניתם לא נאמר אלא את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. ואמרינן בשילהי דיומא היכי דמי בעל תשובה כל שבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה. מחוי רב יהודה באותה אשה ובאותו מקום ובאותו הפרק וד' ענייני תשובה אלו הן תשובות הבאה תשובת הגדר תשובת המשקל תשובת הכתוב. פי' תשובת הבאה אם חטא באשה ובאת לידו והיה יכול לחטוא כמו בראשונה ומונע מן העבירה. או גנב ובא לידו ממון חבירו והיה יכול לגנוב ומונע. או השחית זרע להנאתו ויש לו תאוה ומונע מלהשחית היא תשובת הבאה אבל יש לו לעשות דין כנגד הנאות העבירה. תשובת הגדר מן האשה שלא יראה פני אשה ולא בבגדיה כי אם באשתו. מגנבה שלא ילך אצל שום ממון כי אם בשלו. בהשחתת זרע שלא יראה לא עוף ולא חיה ולא בהמה כשהן נזקקין יחד זה לזה ולא ידבר מענין התאוה. תשובת המשקל יש לו לשקול שיסבול צער כנגד הנאה שבאה לו. תשובת הכתוב אם מחוייב מיתה באותה עבירה יש לו לישב בקרח או לפני כורת דבורים או לפני נמלים או בהכאות או בענויין. לכך ד' תשובות א' בואתחנן וג' באתם נצבים וכן בתחלת יחזקאל ג' פעמים אם ישמעו וא' השומע ישמע והחדל יחדל לכך א' משונה כי תשובת הבאה אינה באה לידו רק לפעם נמצאת שיבא לידו. וג' פעמים אומר בהשכמה והוא רחום ואחת בערב לכפר ד' שפטים דבר רעב וחרב וחיה רעה וכן ד' יכפר עון א' ולא ישחית ב' להשיב אפו ג' ולא יעיר ד'. ובסוטה (דף לז) על כל מצוה ד' בכלל וד' בפרט וד' חלוקי כפרה לכן נעלם ד' בפסוק לכן בזאת יכופר עון יעקב כי יש בו כל הא"ב לבר מן ד' וד' אשר לבבו פונה היום ואם יפנה לבבך כי פנה אל אלהים אחרים ופנה אל אלהים אחרים. ודוד אמר בתהלים ד' פעמים פנה אלי. וד' ברית ביני ובינך במילה. ובתמניא אפי ד' שמירות בתורה. וד' פעמים במשלי עץ חיים. ובספר מלאכי ד' פעמים תורה בד' פסוקים זה אחר זה. ובשיר

השירים ד' פעמים שאהבה נפשי בזה אחר זה. והעושה תשובה שלימה כאלו הקריב קרבנות. זבחי אלהים רוח נשברה. וכאלו הקריב פרי נדבה. ונשלמה פרים שפתינו אהבם נדבה.

רז

מנהג לעמוד בהשכמה ולהתפלל סליחות ממוצאי שבת שלפני ראש השנה בין שחל ר"ה בשבת הבאה בין באמצע השבת ואומר וידוי ג' פעמים כנגד פשעתי חטאתי עויתי ואין אומר בו עננו לפי שאינו אלא בשביל תשובה בלבד חוץ מצום גדליה.
תפלת י' ימי תשובה. למעלה כתוב תוקעין בשופר מראש חדש אלול כי כן התקינו שיהו תוקעין מ' יום יום הכפורים על שם מ' יום אחרונים שעלה משה למרום ואמר לתקוע בכל יום כדי מס שלא יטעו עוד בע"ז ובזה המלכות אין תוקעין כי אם עד ר"ה:

הלכות תענית

רח

במסכת שבת בפ' במה מדליקין (דף כד) תעניות מתפלל י"ח ואומר עננו בשומע תפלה ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ומסיק בפרק א' דתעניות יחיד מזכיר בשומע תפלה. ושליח צבור בין גואל לרופא ומסיים ב"א ה' העונה בעת צרה וכן בירושלמי דתפלת השחר. בפ' א' דתענית כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לא שמיה תענית ואי יתיב דמי למפוחא דמליא זיקא. אימת מקבל תענית מיבעי ליה לקבוליה מבעוד יום לאזכורי בתפלת המנחה בשומע תפלה. ואם הקהל קבלו תענית אף על פי שהיחיד לא ידע ולא קיבל יש לו להתענות עמהם כדאמר רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש בפרק ג' תעניות (דף כד) אנן בתרייהו גרירן וקיימא לן אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד ובכל תענית אוכל משחשכה ואינו הולך יחף ומותר ברחיצה.

רט

שכח ואכל בתוספתא בפרק בתרא דתענית הרי שהיה מתענה ושכח ואכל הרי זה משלים תעניתו ירושלמי בנדרים בפ' קונם יין נדר להתענות ושכח ואכל זית אבד תעניתו. רבי בא בשם רבנין דהתם והוא שאמר יום סתם אבל יום זה מתענה ומשלים. ולא אמרן אלא אם אכל אבל אם טעם משלים תעניתו שהמטעמת אין בה משום הפסק תענית ואין בה לא משום ברכה ולא משום גזל ולא משום דמאי ואמרינן באגדה דשמואל ויפדו העם את יהונתן ולא מת שאמרו מטעמת אינה צריכה ברכה בברכות בפרק היה קורא השרוי בתענית טועם ואין בכך כלום. וכמה עד רביעית פירש רבינו חננאל טעימה

זו בחיך ולרוקקו מיד שלא תעבור מן החיך ולא רביעית בחיך בפעם אחד כי אם מעט מעט ולרוקקו. ומה שמתענים יום ב' ויום ה' אומר בתנחומא בפסוק וה' המטיר על סדום כשחטאו בעגל עלה משה בחמישי וסוף מ' יום היה יום ב' מיכן תיקנו חכמים שמתענין יום ב' ויום ה' בעלייתו של משה ובירידתו וכן מדרש ויכולו בפרשת בהעלותך.

רי

היה מתענה על החולה ונתרפא ועל הצרה ועברה הימנו מתענה ומשלים. ההולך ממקום שמתענים למקום שאין מתענים ה"ז מתענה ההולך ממקום שאין מתענים למקום שמתענים הרי זה מתענה עמהם. בזמן שהציבור שרוים בצער יחיד הפורש מהם שני מלאכי השרת המלוים לו לאדם מניחים ידיהם על ראשו ואו' פלוני זה הפורש מן הציבור אל יראה בנחמת ציבור. היושב בתענית נקרא קדוש אבל אי לא מצי לצעורי נפשי' נקרא חוטא. אין ת"ח רשאי לישב בתענית מפני שממעט מלאכת שמים. יחיד שקיבל עליו ב' ימים לישב בתענית אם אכל בלילה בין שני הימים מתפלל תפלת תענית יום ראשון ויום שני. לן בתעניתא ולא אכל אותה הלילה שבין שני הימים א"צ להתפלל עננו יום שני אם התפלל יום ראשון. מי שקיבל עליו תענית לשעות שאמר מבעוד יום אני חפץ להתענות למחר עד חצי היום וכשיתענה עד חצי היום נמלך והתענה עד הלילה הוי תענית ומתפלל עננו בשומע תפלה. ירושלמי בנדרים בפ' קונם יין נדר להתענות ופגעו בו ימים טובים ושבתות לוקה וא"צ התרת חכם. ימים הכתובים במגילת תענית מתענה חנוכה ופורים לא בטלו. בפ"ב דתענית (דף טז) אין גוזרין בתחלה על הציבור בראשי חדשים וחנוכה ופורים ואם התחילו ג' ימים קודם אין מפסיקין והלכה מתענין ומשלימים, ירושלמי בנדרים פ' קונם יין בכל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וראשי חדשים וחנוכה ופורים ובחולו של מועד מתענה ומשלים. בעירובין בשילהי פרק בכל מערבין בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא מהו להשלימה היינו יחידי' ופשיט מט"ב דהוי של ציבור ומסיק מתענה ומשלים ש"מ בין תענית ציבור בין תענית יחיד מתענה ומשלים יום הששי צריך להתענות עד חשיכה. ובסדר תענית ירושלמי יחיד שגזר על עצמו תענית ע"ש מתענה ומשלים ובשאלתות דרב אחאי פסק יחיד ומרובים מתענה ומשלים. וכן פסק ר"ח בסדר תעניות מתענה ומשלים בתוספתא דתענית בפ"ב אבא אסי בן רוסתאי או' משום דר"י הגלילי הרי שנשבע שיתענה בע"ש הוי שבועת שוא. ובשילהי מגילת תענית איתא נמי הכי. הרי זה שבועת שוא שמקצת ע"ש כשבת ומקצת עיו"ט כי"ט ירושלמי בפ' קונם יין רבי אבא ציים כל ערובות ר"ה אוכל ושותה עד עמוד השחר. בפ"א דתענית (דף יב) אוכלין ושותין משחשיכה. ת"ר אוכל עד שלא

יעלה עמוד השחר דברי ר' ומסיק רבה בשלא סילק שולחנו אפי' ישן אוכל אבל סילק אסור ומסיק בירושלמי ישן ועמד אסור בשלא התנה אבל התנה מותר. האוכל סעודה המפסקת לתעניתו אם רוצה לאכול ולשתות אחרי כן משמע באיכה רבתי שיכול לאכול גבי ר"י בן בתירא. ובכל תענית לבד מט"ב מותר לרחוץ דאמר בפ"א דמגילה רחץ בי"ז בתמוז.

ריא

תפלת ת"צ וכשהציבור מתענין ש"צ מתפלל התפלה סלח לנו אבינו עד כי מוחל וסולח אתה ומתפללין סליחות ומתוודה ואומר פסוקים עד שמסיים בא"י חנון המרבה לסלוח. ראה נא בעניינו עד גאל ישראל עננו עד העונה בעת צרה רפאנו וכל התפלה והתחינה וקדיש ונוטל ס"ת כהן קורא ויחל משה עד מעל פני האדמה שותק החזן והקהל מסיימין שוב מחרון אפך עד לעמך ושותקין וש"צ מתחיל שוב מחרון אפך וקורא לפניו עד אשר דבר לעשות לעמו וקורא הלוי ומדלג פרשת העגל וקורא לוי מן פסל לך עד ההר ההוא. וישראל קורא מן ויפסל עד על פניו ויקרא ושותק והקהל אומר ה' ה' אל רחום וחנון עד ונקה ושותקין וחוזר ש"צ ואומר ה' ה' אל רחום עד כי עם קשה עורף הוא ושותק והקהל עונין וסלחת לעוונינו ולחטאתינו ונחלתנו. וחוזר ש"צ וסלחת עד אשר אני עושה עמך קדיש. ואע"ג דתנן בפ' בתרא דמגילה בתעניות קורא ברכות וקללות אמרי' במס' סופרים בפ"א ד"ח כדרבונות. בשבע אחרונות של עצירת גשמים קורא ברכות וקללות אבל בתעניות אחרות ויחל משה ומפטירין דרשו ה' וכן יש בירושלמי ישן בפ"ב דתענית. ובמנחה אשרי קדיש ונוטל ס"ת וקורא כהן ולוי וישראל בפ' ויחל משה ואותו ישראל השלישי מפטיר בישעיה דרשו ה' עד אקבץ עליו לנקבציו ומברך עד מגן דוד יהללו ומחזיר התורה קדיש תפלת המנחה יחיד מזכיר עננו בשומע תפלה ואומר אלהי נצור עד וקלקל מחשבת' רבון העולמים גלוי וידוע לפניך בזמן שבה"מ קיים אדם חוטא ומביא קרבן ומקריב לפניך חלבו ודמו ומתכפר לו עכשיו ישבנו בתענית ונתמעט חלבינו ודמינו יה"ר מלפניך חלבינו ודמינו שנתמעט כאלו הקרבנום על גבי המזבח ותרצנו ויהיו לרצון וכו' כרב ששת בפ"ב דברכות.

בברכות בפ"ב הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך ויטיבנו לפני שלשה דמרחמו ליה ולימא להו.

ריב

חלמא טבא חזאי ולימרו ליה הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לישוייה טבא. שבע זימנין גזרנא עליה דליהוי טבא והוי טבא והחולם יאמר חלמא טבא חזאי ז' פעמים והם

משיבין לו לכל פעם ופעם טבא הוא. ואחר כך אומר הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה אז תשמח בתולה במחול בחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם. ולא אבה יי אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך יי אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך. פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יהונתן ולא מת ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך שלום לעזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דוד ויתנם בראשי הגדול ואמרתם כה לחי אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום. בפ' א' דשבת (דף יא) ובפ' א' דתענית יפה תענית לחלום כאש לנעורת ובו ביום אפילו בשבת. בברכות בפרק אין עומדין (דף לא) כל היושב בתענית חלום בשבת קורעין לו גזר דינו של ע' שנה. מאי תקנתיה ליתיב תענית לתעניתא. בפ' א' דברכות אגרא דתעניתא צדקתא. ירושלמי בפרק תפלת השחר שבת שחל בו תענית אומר של תענית בברכה חמישית ואומר עבודה והודיה וברכת כהנים. ראש חדש שחל בו תענית אומר של תענית במוסף אחר האל הקדוש. כל השנה אין מפטירין אלא בשבתות וימים טובים חוץ מט' באב ושאר תענית צבור אז מפטירין דרשו במנחה ולא בשחרית. אחר הפסח וסכות מתענין שלשה שני וחמישי ושני וקורין ויחל אבל אחר עצרת אין מתענין. ותעניות דגזירות קורין ויחל ומפטירין דרשו. בה"ג כתב אם התענה ושכח לומר עננו בשומע תפלה יאמר לאחר תפלה לפני אלהי נצור. בוויר"מש מתענין על גזירה שהיה בר"ח סיון ונהגו לקרות בשחרית בראש חדש ולערב ויחל ודרשו וט' באב וי"ז בתמוז וצום גדליה ועשרה בטבת וצום אסתר מפטיר למנחה. נוהגין שלא להתפלל עננו כי אם שליח ציבור בשחרית ושאר ציבור במנחה פן יארע אותו בולמוס ויצטרך לאכול.

ריג

הלכות תענית כל תענית שמתענין אוכל משחשיכה ליל לפני תעניתו ומסקנא בפ' א' דתענית (דף יב) אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי ר' אמר רבה לא שנו אלא שלא ישן אבל ישן אסור ואם מתנמנם מותר. ואמר בירושל' ישן ועמד אסור ואם התנה מותר. ויש לו להתענות כל היום עד חשיכה דאמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. ומתפלל עננו כמסקנא יחיד בשומע תפלה. ואע"ג דמשמע בפ' במה מדליקין (דף כד) תענית ערבית ושחרית ומנחה מתפלל תפלת עננו. כל הגאונים פסקו

שאין להתפלל עננו כי אם במנחה בתעניתו שאם יתפלל ערבית ושחרית ולא יכול לגמור תעניתו הרי זה תפלת שוא. ובברכות בפ' היה קורא (דף יז) רב ששת הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי פי' במנחה אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומביא קרבן ומקריב לפניך חלבו ודמו ומתכפר לו עכשיו ישבנו בתענית ונתמעט חלבינו ודמינו יהי רצון מלפניך חלבינו ודמינו שנתמעט כאלו הקרבנוהו לפניך ותרצנו. וקיימא לן בעירובין בסוף פ' בכל מערבין אף בערב שבת מתענה ומשלים לא שנא יחיד לא שנא ציבור. מדבעי רב הונא בני בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא מהו להשלימה היינו יחידים ופשט מט' באב היינו תענית צבור ופוסקים בסוף הלכה מתענה ומשלים וכן בשלהי פ' סדר תעניות כיצד ובירושלמי ר' זעירא בשם ר' הונא אפי' יחיד שגזר על עצמו תענית ע"ש מתענה ומשלים וכן פסקו עולא ומר זוטרא:

הלכות יום הכפורים

כל העשי"ת נופלין על פניהם בתחינה לבד מעיה"כ בהשכמה ואין אומר וידוי בעיו"כ בהשכמה אלא פעם אחת. מר"ה ועד יו"הכ הם י"ת בין ליחיד בין לרבים להתוודות.

ריד

הלכות עי"כ מתודה שחרית פעם אחת לפי שיש לו להתוודות במנחה קודם אכילתו ובמעריב וא"א תחנון מעי"כ עד שחרית א"ח דסכות. תני רבי חייא מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה וכי בט' מתענין והלא בי' מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בט' בו מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי כדאמר בפ"א דברכות ובפ' בתרא דיומא (דף פא) ובר"ה ואסור להתענות בט' בו כדאמר בפסחים בפ' ואלו דברים בגמ' אמר ר"א מר בריה דרבינא כוליה שתא יתיב בתעניתא לבר מעצרת ופוריא ומעלי יומא דכפורי מדתני רב חייא מדפתי ועניתם כו'. ומדיתיב כוליה שתא בתעניתא ולא מעלי יומא דכיפורי ש"מ אסור להתענות. והיו נוהגין בגליל לשחוט בהמות הרבה כדמשמע בשחיטת חולין בפ' אותו ואת בנו (דף פג) ואמרי' בבראשית רבה בפ' ויברך אלהים את יום השביעי מעשה בחייט אחד שקנה דג בי"ב דינ' לעי"ה. בשילהי יומא (דף פז) ת"ר מצות ווידוי עי"כ עם חשיכה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מתוודה קודם שיאכל שמא תטרף דעתו בסעודה הילכך מתפלל במנחה קודם שיאכל י"ח ברכות עד המברך את עמו בשלום. ומתחיל בכונה גדולה הוידוי תבא לפניך תפלתינו עד ואנחנו הרשענו מה נאמר אתה יודע על חטא עד ומוחלן לשבטי ישורון ומסיים האל הסלחן וכן משמע בירושלמי אלהי עד שלא נוצרתי יהיו לרצון אמרי פי. ואוכלין מבעוד יום. ועניתם את נפשותיכם

בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משחשיכה ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקודש ונשים נמי חייבות בתוס' עינוי כדאמרינן בסוכה בפ' הישן (דף כח) מן האזרח ואם אוכלות סמוך לחשכה ואנו יודעים אם נמחה בידן לא ישמעו נשתוק. כדמשמע במס' ביצה בפ' המביא בתחלתו. ואם יו"כ בשבת ואכל סעודתו בע"ש לא יקדש על הכוס בדאמר בפ' בכל מערבין יו"כ דליכא כוס. ויש לו להאכיל בניו ובני ביתו כדאמר בערבי פסחים (דף קט) אמרו עליו על ר"ע מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מעי"כ שיאכילו לבניהם ולבנותיהם ואם אכל סעודה המפסקת בעיו"כ אם צמא למים או מבקשין ממנו שיאכל יוכל לאכול ולשתות בעוד היום גדול כדאיתא באיכה רבתי על פסוק ותזנח משלום נפשי גבי ר"י בן בתירה. לאחר אכילה טובלין כל ישראל לטהר את עצמן ויש עושין אחר אכילה רחיצה ומנהג לקבל מלקות קודם אכילה יש פעם אחת ויש ג"פ. לעת ערב מבקשין מחילה זה מזה כדאמר בפ' בתרא דיומא (דף פה) דדרש ר"א בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. עבירה שבין אדם להקב"ה יה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יה"כ מכפר עד שירצה לחבירו. ובב"ק בפ' החובל אע"פ שנתן לו כל ממון שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו. א"ר יצחק המקניט את חבירו אפי' בדברים צריך לפייסו ומרבה עליו ריעים ואם מת צריך להביא י' על קברו. וכשמבקשין מחילה מן האדם לא יסרבו כדאמר רב פפא בפ"א דר"ה (דף יז) אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ואם מחל לו נענה בתפלתו כדאמר בשלהי סדר תעניות האלו (דף כה) כשירד ר"ע ואמר א"מ וכו' יצתה בת קול וכו'. שהעביר על מדותיו וכן משמע בפ' בתרא דיומא (דף פז) וכן בב"ק בפ' החובל (דף פט) וכן בערובין בפ' כיצד מעברין וצ"א לעבור על מדותיו כדאמרינן בפ"א דר"ה וכן בירושלמי פ' החובל ובמדרש הרנינו ובתוספות דבבא קמא.

רטו

הלכות יו"כ בליל יו"כ נכנסין לבתי כנסיות ומתחיל החזן כל נדרי דקיימא לן בפ' בתרא דשבת ובנדרי' מפירין נדרים בשבת ואו' שהחיינו כיון דליכא כסא כדאיתא בפ' בכל מערבין וקיימא לן זמן אומרו אפי' בשוק ואו' מעריב ומתפללין ומתוודין ואם שבת או' ויכולו מגן אבות ואין מזכיר יו"כ במגן אבות דקיימא לן בפרק במה מדליקין כרבא דאמר י"ט שחל בשבת ש"צ היורד לפני התיבה אין צריך להזכיר של יו"ט. בפסיקת' רבתי בפ' רני שמחי אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו ואודיע אתכם צדקתן של בני שאני טענתים בעולם כ"פ צרות וייסורי' הבאות עליהם בכל דור ודור ובכל שעה ושעה ולא בעטו בי שקוראים עצמן רשעים וקוראין אותי צדיק בפני רבים והם אומרים בלשון הזה

אבל אנחנו חטאנו עוינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו לפיכך מקלס שלמה את כנסת ישראל אשת חיל מי ימצא אם חומה היא וכו' ר"א בן יעקב או' עבירות שאדם מודה ומתוודה בי"כ זה בין שנה ועשה אותם בין לא שנה בהם מתודה יה"כ אחר שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד וקיימא לן בגיטין בפ' התקבל (דף סז) משנת ר"א קב ונקי. יחיד מתוודה אחר תפלתו ושליח ציבור באמצע ומסיק עיקר וידוי אבל אנחנו חטאנו ואומר במדרש הרנינו כיון שישראל פורטין עונותיהן והם מתחרטין הקב"ה סולח להם לכל עונותיהם ועובר על פשעיהם שנ' כי ביום הזה יכפר הוא שהנביא מקלס מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע. אור של יו"כ מתפלל ז' ומתוודה בשחרית מתפלל ז' ומתוודה במוסף מתפלל ז' ומתוודה במנחה מתפלל ז' ומתוודה בנעילה מתפלל ז' ומתוודה. ר' חנינא בן גמליאל או' משום אבותיו ערבית מתפלל י"ח שלימות מפני שצ"ל הבדלה בחונן הדעת וכן הלכה וקיימא לן כחכמים כ"מ שזקוק לשבע אם בא לחתום וידוי חותם.

רטז

שחרית מתפלל כמו בערבית ובקרובץ בסליחות אין להזכיר עבודת היום כי אם במוסף כי כהן גדול לא היה עושה אותם כי אם במוספין. בפ' בתרא דמגילה (דף ל) בשחרית קורין אחרי מות והמפטיר קורא בפנחס ובעשור לחדש ומפטיר בישעיה ואמר סולו סולו במנחה קורין בעריות ומפטיר ביונה כי כ"ד עריות כתובי' באחרי מות ובאמור אל הכהנים ה' מהם כפורים וה' לכפר וט' וכפר וד' יכפר וא' מכפר הרי כ"ד כפרות לכפר על כ"ד ערוה באחרי מות וכ"ד גילוין בעריות ולכפר על כל העובר כ"ד ספרים לכפר על כל כ"ד שעות ביום וכ"ד אכילות בבראשית מן ולכם יהיה לאכלה עד ואכל וחי לעולם כנגד כ"ד תעניות כשתמנה וכשחל ר"ה ביום ג' ולכפר על כ"ד עבירות הכתוב בהודע את ירושלם י"ו כפרות כתובין בענין יוה"כ שבאחרי מות וי"ו קרבנות היו מקריבין בו ביום להנצל מי"ו פנים של חרב של הקב"ה ולכפר על י"ו כריתות שעל כל מצוה ומצוה ועם שעיר המשתלח היו י"ז וכן עד פרשה יש י"ז אותיות וכן י"ו קורין בשבוע וא' המפטיר. בפ' פנחס בכל המועדים במוספין כתיב יום חוק מי"כ שאין כתיב יום לפי שאף לילו חשוב שנ' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אמרו חכמים זה יום הכפורים כי כל שס"ה ימים יוצאין שבועי' ונשאר יום אחד זהו יו"כ שלא נאמר יום בו לפי שכתב ימים יוצרו ולא אחד בהם ולו קרי ולא כתיב לומר לא נכתב יום בו לפרש הכתוב כי בכל הימים מותר באכילה. ולא אחד הקב"ה קראו אחד לו שיהא בעינוי לו ואסורין בו' דברים וכ"ג נכנס לפני ולפנים ובו עבד עברי יוצא לחירות ונקרא ראש השנה שנאמר בעשור לחדש

בר"ה ולא "אחד" בהם' אדם כ"ג שאין עבודת היום כשרה אלא בו ונכנס בד' לבושי לבן להלבין ד' עונות של ד' חלוקי כפרה. באחרי מות ובאמור אל הכהנים כ"ד כפרות לכפר כ"ד עבירות שביחזקאל בהודע את ירושלים וכ"ד ערוה באחרי מות וארבעה ועשרי' דברים מעכבים את התשובה אלו הן רכילות ולשון הרע ובעל חמה ובעל מחשבות ומתחבר לרשע והמסתכל בעריות והחולק עם הגנב והאומר אחטא ואשוב והמתכבד בקלון חבירו והפורש מן הצבור והמבזה את אבותיו והמקלל את הרבים והמעכב את הרבים מעשות צדקה והמטה את חבירו מדרך טובה לדרך רעה והמשמש בעבוטו של עני והמקבל שוחד והמוצא אבידי' ואינו מחזיר' והרואה בניו יוצאי' לתרבות רעה ואינו ממחה בידם והאוכל שוד עניים והחולק על דברי תורה והחושד בכשרים והשונא את התוכחות והמלעיג על המצות והמואס בעושי מצות. ט' פעמים וכפר עד ט' פעמים מוחל וינסו אותי זה עשר פעמים אז פורע לכך בהפטרה ואמר סלו סלו ט' לשון צום ועינוי ואחר כך לקדוש ה' מכובד לכך אין ט' במזמור וארשת שפתיו בל מנעת סלה. וכן אין ט' ביענך ה' ביום צרה. ומסיים יעננו ביום קראנו. אלו הן ט' המעכבין את התפלה הראשון מי שנחתם גזר דינו כמו למשה בואתחנן השיבו אל תוסף דבר אלי. ב' המתפלל בלא כוונת לבו ויזכרו כי אלקים צורם ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו ג' מי שאינו מקשיב לדברי תורה מסיר אזנו משמוע תורה. ד' שאינו משיב לעני אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה. ה' עשק וגזל כמו במיכה אשר אכלו שאר עמי וכתיב לא יענה אותם. ו' המתפלל בלא נקיות גם כי תרבו תפלה אינני שומע. ז' מי שגברו עונותיו ולא שב ויהי כאשר קראו ולא שמעו. ח' מי שאינו שומע תוכחה ותוכחתי לא אביתם אז יקראנני ולא אענה. ט' מי ששם בטחונו בע"ז ואל תפגע בי כי אינני שומע אותך הבנים מלקטים עצים לכך ט' ימי תשובה עד יום הכפורים בפסיקתא בפר' וזאת הברכה לעולם אין מחליפין זכות בחובה וחוב' בזכות. אין מעבירין את העבירות כנגד הזכיות ולא זכיות כנגד העבירות וכן מידה טובה מרובה ת"ק מדות כנגד מדת הפורענות אלא כף כף באלף בית על שם מדה במדה פורעין מן האדם על עונותיו אם הם מועטין בזה העולם נפרעין או לאחר מיתתו בלא גיהנם מייגעין אותו או מגלגלין על הקוצים ועל הברקנים או בכף הקלע מסוף העולם ועד סופו. אבל אם מת ברוב זכיות אז ליום הדין כבר פרעו לו ולזרעו מיעוט צדקותיו. לכל מי שעושין לו נס או הנאה גדולה לפנים משורת הדין מנכין לו מזכיותיו כמו שא"ר עקיבא לר' אליעזר קיבל ר' עולמו. לכך חביבין יסורין ואם אדם מיוסר או מפסיד ממונו ולא לאחרים דין הוא לגרוע מאותו אדם עונותיו. או אם יש לו אשה רעה. או דקדוקי עניות ואינו חוטא או רואה שום צער לו כנגד גיהנם.

כי מלאה צבאה כי נרצה עונה אבל המחטיא את הרבים או מונע את הרבים מלזכות ומתלוצץ ושונא את טובים לוקה בזה לעולם הבא. ובמה שהאדם מזכה לבניו בה' דברים וכן המכבד חכמים יהיו בניו וחתניו תלמידי חכמים. בפרק במה מדליקין. וכך פוקד עון אבות על בנים פעמים כשחפץ או כל ישראל ערבין זה בזה. אין מדה כעובד מאהבה שלא על מנת לקבל פרס או עומד בנסיונות אשריו ואשרי איש שעושה תשובה שלמה. בספרי יחי ראובן ואל ימות וחכמים אומר עונשין על העבירות ונותנין מתן שכר על המצות ומה ת"ל יחי ראובן ואל ימות שעשה תשובה. ויש צדיקים גמורים שנפרעין מהם לאחר מותם דומיא ובידו רצפה במלקחים וסר עונך או כענין לוי שציער ר' אפס. באש ה' נשפט לצדיקים סמכוני באשישות וכתיב והבאתי את השלישית באש ובחנתים כבחון את הזהב ואחר כך הוא יקרא בשמי נשפט לאש גיהנם. דין האדם כשדנין את האדם אז הנשמות יוצאות והכרוז יוצא ואומר מי שיודע חובה אל יבא ללמד זכות יבא. אם עשה לו רעה ויצא הרוח ואומר כך עשו לי ואם עשה טובה יבקש עליו רחמים. כל מה שעשה במאזנים לעלות המה. מי שרובו עונות בסאסאה בשלחה תריבנה כי כל סאון סואן ברעש תקל תקלתא במאזנים ואשתכחת חסיר. ואם זכה ישקלנו במאזני צדק יש מאזנים לזכות ויש מאזנים לחובה וכן היא המדה כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך המלאכים מביאים הזכות והעבירה לפני שופט צדק שכתוב והלך לפניך יצדקך שתה עונותינו לנגדך שת כתיב השטן זה המקטרג והעון בראש המזל שדומה לאדם דמות העונות ודמות הזכיות ושולח משמותיו למדת הדין לפעמים הנה שם ה' בא ממרחק בוער אפו וכשחפץ ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. גם לרבות שונאיו ומדת הדין לכך סמך בישעיה ומחץ מכתו ירפא הנה שם ה' בא ממרחק אז יבוקש העון ואיננו כי המלאך פרע לו עונותיו לפיכך חטאתיו לא תמצאנה כי אסלח לאשר אשאיר שהשאר קיבל וקבל בשעת המשפט בגובה הכסא ויגבה ה' צבאות במשפט אבל כשישראל עושין תשובה ומתחננים ביום הכפורים אז למטה קצת כה אמר רם ונשא את דכא ושפל רוח בעת רצון על כסא רחמים הנה ה' יוצא ממקומו בגימ' מרחמים שם של ד' אותיות באת בש מצפץ בגימטריא ברחמים לכך אמרי' ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון על עם המיחדים שמו לכך אומרים ביום הכפורים בכל קדושות שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד וכן בנעילה בסוף התפלה אומר בקול רם שמע ישראל ואחר כך זכור ברית אברהם א' זה הקדוש ברוך הוא שהוא אחד ומהפך עצמו כביכול וירא און ולא יתבונן ב"גד לשון בגד בוגדים בגדו הו' הוא שמו של הקדוש ברוך הוא זחט"י שבע כחטאתיכם עד יום הכפורים אז כף כף במאזנים ישקלו לצדק כל"מ אם יכלם ונכלמתי

הרי בגד בא"ב יחד וכן קר"ש שקר ויש א' קודם בגד ה"ו יחד ז"חט ואחר כך י' צרף יהו אני ה' המדבר בצדק. שארית חמות תחגור סתום פה השטן מלהסטין לכך יגער ה' בך השטן יגער ה' בך הרי שני פעמים לגרשו מימין ומשמאל ועוד שלא יחטיא למטה ויקטרג למעלה לכך אין ף בי"ח ברכות אין אף אנף קצף נגף שצף זעף רשף כשישראל מתפללין אז דמות יעקב החקוק בכסא מליץ ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא לכך מן והנה ה' נצב עליו ויאמר עד ויקץ יעקב יש אותיות כל א"ב ונעלם אותיות שטן ף כי שטן הוא אף בורח מתפלת ישראל וכתיב אף אלדים כי הולך הוא לשטן לו הרי השטן אף אינו עם הציבור לכך ויקץ יעקב משנתו ויאמר סופי תיבות צבור אכן יש ה' במקום הזה במקום הצבור שכינה עמהם והנה מלאכי אלדים עולים מלאכי רחמים להליץ זכו הקול קול יעקב הקל כתוב קל בגימטריא סלם מצב ארצה בגימ' המשפט סלם בגימ' סיני ד"א חסד אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ סלם מצב בגימ' לארון לכך כהן גדול מכניס הדם והקטרת בין בדי ארון לכפרה והיה מכפר בי"ו קרבנות וי"ו כפרות ול"ב הזאות וז' על המזבחועל קרנותיו ח' **(וע' דף מ"ד ע"א למ"ד א"ע)** מתנות ומתנה ליסוד הרי מ"ח כריתות שנכרתו על כל מצוה ומצוה ודם כנגד דם אשר כרת ה' עמכם והנה יום הכפורים אין לו לחשב עם ימים אחרים כי אז מלובשים לבנים כלבושי הבדים והוא יום הכפורים כנגד העולם הבא יום הכיפורים עשירי וכן העולם הבא עשירי ב' אלפים קדמה תורה לעולם ו' אלפים העולם הזה ואלף חרב ואז בי' יתחיל מרי הבא ולמאן דאמר אלפים העולם חרב הרי בסוף עשירי מתחיל עולם הבא לכך בתחלת שם הנכבד וי' בסוף כינוין כגון אדני לכך באות עשירי נברא העולם הבא על כן יודו צדיקים לשמך וכן ביום הכפורים מתוודי' ומודים לא נכתב יום בפנחס ביו"כ לכך בכל חרוז ביוצר יו"כ אז ביו"כ יש אור ונעלם בחרוז פ' פתח לנו שער על כן יש בחרז לפני חרז פ' יש ב' פעמים אור להשלים חרז פ' ולמה העלים בפ' אור לפי שיש פ' אותיות מן בראשית עד על פני המים ואחר כך ויאמר אלהים יהי אור. לכך בתמניא אפי פסוק אחד שמתחיל בפ' פלאות עדותיך ואחר כך פתח דבריך יאיר לפי שקדמה החשך היא הלילה אחת קודם האורה יהי אור ומהלך לילה או יום י' פרסאות וכל פרס' ד' מילין הרי מהלך יום מ' מיל והמיל ב' אלף אמה הרי פ' אלף אמה הרי מדת מהלך יום פ' אלף אמה היתה הלילה חשך. ואח"כ נבראת האורה באמירה ראשון מפתח פומך הוה לו נהורא לכך נעלם אור בחרז פ' למה כי בספר יצירה נברא עם פ' נוגה בעולם ורביעי בשבת כתוב בו יהי מאורות ולמה נברא עם פ' אורה לפי שלא נתלו המאורות לראות עד תחלת יום ד' הרי יום ראשון ושני ושלישי וליל ד' הם פ"ד שעות ובהאיר השחר יום ד' נראית הרי

פ"ה שעות זהו פתח דבריך יאיר מבין פתאים ב' באות פתחה פי פתחתי' פי פערתי פי' פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה בפר' בראשית ביום אגה"ו תמצא פ' אבל ביום ב"ד לא נמצא לפי שביום ב' נברא חלוקת המים ובמים לקו דור המבול הנטבע בחנק ונברא בו גיהנם שפיה צר וביום ד' יהי מארת והיו מתענים שלא תפול אסכרה בתינוקות וכתיב יסכר פי דוברי שקר לכך אין מתחילין ואין משימין ביום ב"ד שאין כתיב בהם פ' והפ' פיה פתחה בחכמה ואין פסוק מתחיל בפ' ומסיים בפ' כי אם זה פתח פיך לאלם אל דין כל בני חלוף לפתוח פה להליץ כגון זה פתח פיך לאלם ויליצו למעלה עליך טוב. ומה שאין כתוב פ' בבראשית בפר' ויכולו ובפנחס בחול ובכל המועדים יש בהם פ' חוץ משבת לפי שכתוב ודבר דבר דיבור הפה אסור שבת לה' אלהיך שבות ליי יכול משירות ותשבחות לכך התחיל דוד מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי ולזמר יכול מן התורה לכך התחיל משה פרשת שבת ויקהל שדורשין לקהילות בשבת לכך ניתנה תורה בשבת שכולו לה' בשירות ותורה לכך נברא עם ב' שבתי בעולם ושבת בשנה ופה בנפש הרי השבת נברא באות ב' וגם פה באדם לומר פיו נברא לב' דברים בשבת לעונג ולהגות בו תורה ותושבחות וב' לובן פ' עשוי הרי בפ יש ב' כי כתיב ימלא פי תהלתיך הרי לתהלות ולתורה לא ימושו מפיך לכך אמר דוד מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי וכתיב כל היום תהלתך לכך בשער הנולד של ב' עולה אלף ותת כי אלף ותת מלאכים לקבל י"ח ברכות לכך אלף ותתי"ח ה' בכל החומש אבל מה שיש ה' עם פ' וכן הברה אחרת רק לאלו ב' אותיות הי פי אבל לכולם יותר בית ויו ויש לפ' ה' חליות לומר בפה מקומות אהחע בומף גיכק דטלנת זסשרץ וה' חומשים ותורה אחת ופה אחד שהרי ב' אזנים וב' עינים ב' נחירים אבל פה אחד ואעפ"כ תורה שכתב תורה שבע"פ וכן בפה ב' עניינים פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה ללמד לאחרים חכמות בחוץ תרונה ויש דברים דבש וחלב תחת לשונך מעשה מרכבה וספר יצירה יהיו "לך "לבדך ואין לזרים אתך התחלתו סוד רזי לי רזי לי לפי שכתוב כל היום היא שיחתי כל היום תהלתך. כ"ד פהין במעשה בראשית כי כ"ד כנגד כ"ד ספרים. ול"ה פסוקים מן בראשית עד ביום עשות ה' ובהן כ"ד פהין. וכן בתורה ל"ה פסוקים שכתוב בהן תמיד ובאותם פסוקים כ"ד פהין כל ההוגה תמיד כ"ד שעות ביום בזכותו עומד. וכן י"ב פהין בקרית שמע וקורין בבקר ובערב הרי כ"ד פהין ובאחרי מות ובאמור אל הכהנים כ"ד כפרות. ובלידת השבטים מן ויפתח את רחמה דלאה עד שנולד יוסף כ"ג פהין ובבנימין אחד בצאת נפשה כי מתה הרי כ"ד פהין ובויגש אליו יהודה בענין שבעים נפש כ"ד פהין וכ"ד רננות תיקן שלמה וכתיב תורת ה' בפיך וכתיב בפיך ובלבבך לעשותו יהיו לרצון

אמרי פי והגיון והגית בו יומם ולילה כ"ד שעות. ג"פ כתיב יוה"כ לכפר עונותם וחטאתם ופשעיהם ולכפר קשי העם הזה אל רשעו ואל חטאתו ג"פ אש בענין יוה"כ לכך קדר לתוכה ג' קבין גחלים כנגד ג' מינין של קטורת ח' נפש בענין יום הכפורים וח' הזאות לפני הכפורת מכל דם וכן על הפרוכת מן השעיר ז' למטה וא' למעלה כנגד ז' הללו במלאכים הללו את ה' מן השמים וא' הללו את ה' מן הארץ לפי שיהיו אחד מן המלאכים לכך רום מעלה א' ומטה ז' כי אין בארץ כי אם הללו ח'. דבר אח' ח' הזאות אם עברו על התורה שהיא ח' בתמניא אפי אמרתך דברך חקיך מצותיך משפטיך עדותיך פקודיך תורתך. והלל דרש את התורה בח' ענינים. ח' הזאות לכפר ח' גופי עבירות. א' ברגלים ממהרות לרוץ לרעה. ב' בערוה. ג' בידים. ד' בפה ה' בלשון ו' בעינים ז' באזנים הרי ז' למטה וא' למעלה בלב וכך חוטי ציצית וזכרתם את כל מצות ה' רום מעלה א' ומטה ז' מדם הפר וח' מדם השעיר בין הבדים הרי י"ו וכן י"ו קרבנות וכו' ולהגן מחרב הקב"ה שיש לה י"ו פנים חרב נוקמת נקם ברית וכן י"ו חיים בתמניא אפי זכרנו לחיים ויעלה זכרוננו לטובה בהזיית א' למעלה וז' למטה ז' רקיעים וא' רקיע על החיה. ו' ענויין דיום הכפורים באחרי מות כתיב ובאמור אל הכהנים ובפנחס להגן מן ו' הרעשים משחיתים ולכפר על ו' סדרים לכפר ו' דברים שכתובים ניאוף זימה טומאה תבל תועבה שכיבה ואם תחשוב גילוי והעראה הרי ח' לכך ח' הזאות לכפר. ואם תחשוב קריב' ורביעה הרי י' לכפר ובשביל זה מזכיר י' פעמים השם ביום הכפורים על שם י' יכפר בעד לכך י' קדושין בו ביום ה' פעמים כתי' לכפר וה' פעמים כפורים הם ג' יום כפורים וב' חטאות הכפורים ה' פעמים כתב שאר לכך ה' טבילות בו ביום ה' עבודות וה' תפלות בלילה ויום הכפורים. בשחר לובש בגדים של י"ח מנים לכפר י"ח פורעניות הכתובים בישעיה עד ירהבו הנער בזקן וסימן והניחם שם והניחם אותיות וי"ח מנה בערב לובש בי"ב מנים לכפר י"ב ארורים בוהיה כי תבא לי"ב שבטים י"ו הזאות מדם הפר ומדם השעיר בין הבדים וי"ו על הפרוכ' הרי ל"ב וז' על טהרו של מזבח וד' על קרניו הם י"א ושירי הדם היה שופך על יסוד המזבח הרי י"ב ול"ב הרי דם. כי הדם הוא הנפש יכפר כי מתאוות דם הכבד חוטא ולמאן דאמר אין מערבין חשוב ל"ב הזאות חשוב ז' על טהרו וד' על קרנות מדם השעיר וד' מדם הפר הרי מ"ז כי מ"ז גידים בכבד שמוציאין דם כשמזה מ"ז אתן לו חיים ואם תחשוב שירי הדם הרי מ"ח לכפר אם עבר כל מ"ח כריתות שנכרתו על כל מצוה כדאיתא במסכת סוטה וסימניך הנה דם ברית. וכנגד י' פעמים שקורין השם ביום הכיפורים תיקנו ימי תשובה מתקיעת שופר בראש השנה להזהר לשוב אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו זהו כשופר הרם קולך להזהיר והגד לעמי פשעם לכך כתוב

שם י' דברים קרוא בגרון א' והגד לעמי ב' ולבית יעקב ג' ידרשון ד' יחפצון ה' צדקה עשה ו' ומשפט ז' ישאלוני ח' משפטי ט' יחפצון או עד למה צמנו י' וצמנו בכיפור ותוקעין בשופר לערבב שטן לגרשו לכך בסופי תיבות שט"ן. ויגרשו מימיו ר"פש וטיט אין שלום וסמיך ליה כשופר הרם קולך. וי' כאן למה צמנו א' ענינו ביום צומכם תצומו לא תצומו צום אבחרהו יום ענות צום ויום רצון הלא זה צום רמז ט' עינויין וא' רצון כנגד ט' ימים ורצון כנגד השבת הל"א ז"ה צום אבחר"הו בגימטריא יום הכפורים וכשתסיר ב' ימים של ראש השנה וא' יום השבת וא' של עיה"כ שאוכלים נשארו ו' ימים שצמים בהם כנגד ואותי יום יום ידרשון ב' הן ביום ג' ביום ד' יום ה' ויום רצון הרי ו' ימים וכן ו' צמנו צומכם תצומו צום צומכם הרי ו' ואין לחשב לא תצומו שהוא כנגד ערב יום הכפורים ודרשו לקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים קטרת לפני ולפנים ביום הכפורים שהעושה בו תשובה קציעות כל בגדותיך יהיה נפשו בצרור החיים עם ה' לעולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתייה כי אם הנפש נהנית כקטורת ביום הכפורים. ה' תפלות ביום הכפורים וכן ה' נפש באחרי מות בעניין יום הכפורים כנגד ה' ענויין שכתוב בפרק יום הכפורים ואמרי' בריש פ' בתרא דיומא יום הכפורים אסור באכילה ובשתייה ובנעילת הסנדל ברחיצה ובסיכה ובתשמיש המטה חמשה כנגד מי אמר רב חסדא כנגד ה' ענויין הכתובי' בפרשה אבל שתייה בכלל אכילה ירושלמי הני ו' ענויין כנגד ו' הכתובים והא ליתא אלא ה'. אמר רבי תנחומא אחד במוסף דאך בעשור.

ריז

יום הכפורים אסור באכילה ובשתייה והאוכל ככותבת הגסה ביום הכפורי' חייב כרת כמוה וכגרעיניתה ירושלמי אמר רבי יוסי זאת אומרת צריך למעך את חללה פי' תמרה הגסה אין המאכל דבוק לגרעינין משום הכי תני כמוה הוא המאכל וכגרעינית' למעוטי חללה אלא אם כן נמעכה לגרעינין וזהו חומרא וכל האוכלין מצטרפין אם אכל פחות מגרוגרת פטור מכרת אבל אסור. אחד אנשים ואחד נשים חייבין על עצומו של יום אבל אתוספת היום אינן חייבין בכרת אבל אסור לאכול עד חשיכה דאמר האזרח לרבות הנשים לתוספת. אמר רבא כס פלפלי או זנגבילא ביומא דכפורי פטור אבל אסור וכן עלי קנים ועלי גפנים אבל פלפלא חייב. אסור בשתייה מלא לוגמא וכל מיני משקין מצטרפין שתה ציר או מורייס או חומץ פטור אבל אסור וכן שתה פחות מלא לוגמא אסור. אסור ברחיצה מקצת גופו ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה מותר או נטפטף דם מחוטמו או כשיוצא מבית הכסא שאינו מכוין להנאתו מותר לרחוץ ידיו בעל קרי טובל ביוה"כ במדרש הרנינו ובלבד שירחץ במקום צנוע. בן י"ג שנה ויום אחד ובת י"ב שנה

ויום אחד מתענה כל היום ח' שנים בבריא או חולה בן ט' מתענין לשעות ולא פחות מבן ח' שנים ואשה מדיחה ידה ליתן כת לתינוק ומותר לעבור במים עד צוארו להקביל גדול ממנו או לשמור פירות שאינו מכוין לרחיצה ואסור לישב על טיט לח המטפחת במים ומצטננים בכלים ובפירות ומותר לרחוץ ידיו בהשכמה או כשיוצא מבית הכסא. מטפחת לחה במים אסור לקנח בה פניו ידיו ורגליו משום סחיטה ראה קרי ביוה"כ וכל חייבי טבילות טובלים ביוה"כ ואמר במדרש הרנינו בפסיקתא רבתי א"ר אבא בשם ר' אחא ובלבד שירחץ במקום צנוע שלא התירו אלא לטהרתך לכפר מעונותיך

אסור בסיכה מקצת גופו ככל גופו ואם הוא חולה או שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו.

אסור בנעילת הסנדל מנעל אסור לכל ואם מתיירא מעקרב או משרצים מותר לכרוך שום דבר על רגליו לילך בו. כרבה בר רב הונא דכריך סודרא אסור בתשמיש המטה ואם ראה קרי מחמת אונסו ידאג כל השנה כולה. ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא יראה זרע יאריך ימים. אסור במלאכה ואם עשה ביום הכפורים מלאכה חייב אחד האיש ואחד האשה ולא מיחייב על תוספת עינוי. תוספת יום הכפורים מן התורה בין בכניסתו בין ביציאתו מערב ועד ערב תשבתו שבתכם. תינוקות להתענות קיימא לן כרבי יוחנן בת י"ב שנה ויום אחד או זכר בן י"ג שנה ויום אחד חולה מאכילין אותו על פי בקיאין אם יאמרו מסתכן אם יתענה מותר לאכול בין אמר החולה צריך אני אע"פ שהרופא אמר אינו צריך או רופא אמר צריך והחולה אמר אין צריך ספק נפשות להקל. עוברה שהריחה או תאיבה לאכול מאכילין אותה עד שתשוב נפשה אם תתאוה ביום הכפורים לוחשין באזנה יום הכפו' אם אינה מבקשת יותר הרי טוב ואם לאו יאכילוה. מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. מי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבדו. תנו רבנן תינוקות מותרין בכולן חוץ מנעילת הסנדל רחיצה וסיכה כיון דרביתייהו נינהו לא גזרו בהן רבנן. הכלה תרחץ בכל ל' יום והחיה תנעל את הסנדל וקורא בתורה ו'. והמפטי' ובעשור לחדש ומפטיר סלו סלו. ומה שפוסקין צדקה עבור המתים ביום הכפורים ולא ביום טוב יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פרש' ואתה תצוה הכפורים אחת בשנה יכפר וסמיך ליה ונתנו איש כופר נפשו ליי בזמן שיתן לכפר' הנפש ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא השם בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו אז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום וכר' יוחנן על אחר לכשאמות אפסוק עשן מקברו אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל ונותנין לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם כי יוצאין מתחת הכסא

שהוא חלול למטה ממקום השכינה אני אעביר כל טובי על פניך בא"ת ב"ש נפשם דרך דלת הכסא יוצאים כסא באל בם דלת ושם התורה מגילה עפה כסא בא"ת ב"ש לחת. הכסא כאבן ספיר הלוחות סנפירין כ"סא לח"ת בגימטריא ח"סד וא"מת זהו צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך והלומד ספר לשם שמים יזכה לגן עדן מקום ספיר אבניה תירג' וגינתא דעדן אתר דשיזבא לכך אבן יששכר ספיר וכשישר' עוסקים לקרות בתורת אמת אז הצדיקים מליצי הצדק למעלה א"מת מא"רץ תצ"מח וצדק משמים נשקף לכך בשעת קריאת אמת אמת וצדק וכן אם אירע למול בר"ה מוהלין אותו לאחר קריאת התורה ואחר כך תוקעין ואם ביום הכפורים אחר קריאת התורה מלים בשעה שפוסקין צדקה. לפי שהשכינה אצל התורה שהרי כתוב אני עם לבבי לבנות מנוחה לארון ברית ה' ולהדום רגלי אלדינו לכך מקום ארון אינו מן המדה מן הצדדין אבל למעלה מן המדה לפי שבשליש הבית היה והקדושה עד ערבות כאילו דבוק הארון לכסא וכאלו דבוק לכבוד והצדקה והתורה לימינו מימינו אש דת למו צדק מלאה ימינך. לאחר קריאת התורה קורין אשרי ומתפללין מוסף ואין מזכירין עבודת היום בקרובץ ובסליחות. למנחה קורין בתורה כהן ולוי וישראל וקורין בפרשת עריות משום דאמר בחגיגה בפ' אין דורשין גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן ואם נכשל שום אדם בערוה יתבייש וישוב לכך מפטירין ביונה כי שבו מדרכם הרעה. ובפ' בתרא דיומא שאל ר' מתיא בן חרש את ר' אלעזר בן עזריה ברומי שמעתי ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש אלו שלשה הם ותשובה עם כל אחד ואחד עבר אדם על מצות עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו מיד עבר על לא תעשה ועשה תשובה תשובה תולה ויום הכפור מכפר שנ' כי ביום הזה יכפר. עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין וייסורין ממרקין שנ' ופקדתי בשבט פשעם. אבל מי שיש בו חילול השם אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא בייסורין למרק אלא כולם תולין ומיתה ממרקת שנא' אם יכופר העון הזה עד תמתון. חילול השם שתלמידי חכמים חוטאין וחבריו בושים משמועתו או ישראל חוטא. שהנכרים אומרים יהודי' עושים כרשעים או חסיד שגנב או עושה עבירות. והחוטא העושה תשובה יתכפר לו לעולם הבא אך בזה יהיה לו יסורין או שום רעה בעולם כדא' בפ"א דקדושין בסופו כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה. ומתרץ אביי מריעין לו בעולם הזה לשלם מעשיו הרעים. והיינו דאמרינן בפרק א' דתענית ואין עול כשם שהקב"ה נפרע מן הרשעים מן עבירה קלה שעושין בעולם הזה לעולם הבא כך נפרע מן הצדיקים על עבירה קלה שעושין בעולם הזה זהו פגעת את שש ועושה צדק וכיראתך עברתך

ואמרי' בערכין בשלהי פ' יש נערכין תנא ר' ישמעאל כל שעברו עליו מ' יום בלא יסורין קיבל עולמו. במערבא אמרי פורענות מזומנת לו. תכלית יסורין ארגו לו בגד ללבוש ואינו מתקבל עליו או נתכוון למזוג חמין ומזגו לו צונן או נהפכה חלוקו או נתכוון ליטול בכיסו ג' ועלה בידו ב' שצריך לטרוח להחזיר נכשל באצבעו או אמרו דברי חירופין או חלם חלום רע מצדיק עליו את הדין על כל מקוראותיו. המפטיר יברך כל הברכות לפניה ולאחריה וחותם במוחל וסולח וקדיש ומתפללין מנחה. בשבועות בשלהי פר' א' פורק עול ומגלה פנים בתורה ומיפר בריתו בבשר תשובה ויום הכפורים מכפר. ובתוספות בפ' יום הכפורים מי שמחלל שם שמים אין בו כח וכו' ואע"ג דאמר ר' יוסי בר יהודה חטא אדם פעמים ושלש מוחלין לו ד' אין מוחלין לו שנ' נושא עון ופשע וחטאה ונקה. מיכן ואילך לא ינקה. ואמר על ארבעה לא אשיבנו ואומר פעמים שלש עם גבר. אלא א"ר יהודה בר סימון שובה ישראל עד ה' אלקיך אפי' כפר בעיקר. במדרש הרנינו דרש רבי' הקדוש שובה ישראל אפי' יש בכם עבירות עד ה' כסא הכבוד. ביומא בשלהי פ' א' דאמר רמי בר חמא הש"טן בגימטריא שס"ד ביומא דכיפורים לית ליה רשו לאסטוני היינו עבירות שעושין בו ביום כמה בתולי איבעול בנהרדעא אבל עבירות של כל השנה מביאים במדרש הרנינו אשרי נשוי פשע כסוי חטאה זש"ה נשאת עון עמך אתה מוצא ביום הכפורים בא השטן לקטרג והוא פורט עונותיהם של ישראל וכו' והשטן הולך להביא עונות וליתן בכף עונות להכריעם וכו' מודה ועוזב על מנת לעזוב ירוחם כיון שישראל פורטין עונותיהם ומתוודים הקב"ה נושא להם עון כי ביום הזה יכפר עליכם. אשרי וסדר קדושה וקדיש ומתפללין נעילה זכרנו וחתמנו וחתום נזכר ונחתם לפניך. בתוספתא יום הכפורים מכפר עם חשיכה לכך תפלת נעילה בלילה כרב דאמר תפלת נעילה פוטרת תפלה של ערבית. בנעילה מתפלל ז' ומתודה ובשבת אף בנעילה צריך להזכיר של שבת בפרק במה מדליקין (דף כד) לעת ערב חותם הקב"ה ועומדים כל צבא מרום אלו מימינים ואלו משמאילים ואז כל הנשמות עומדו' לפני הכסא להליץ ועומדים ב' מלאכים על גלגלי רוח זה כנפיו מסוף העולם ועד סופו וזה כנפיו כמלא עולם אחד סופר חותם למות ואחד לחיים והקב"ה חותם אמת כדאמרינן בפ"ד מיתות (דף סד) אמר ר' חנינא ש"מ חותמו של הקב"ה אמת וכן איתא נמי ביומא בפ' בא לו (דף סט). ועד עת החיתום יכול היחיד לשוב אם ישבר לבו בתשובה שלמה מתקבלת. בא"ב דר' עקיבא קרוב ה' לנשברי לב שבורי לב חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שמלאכי השרת מרוחקין מן השכינה ל"ו אלפים רבבות פרסאות. שנאמר שרפים עומדים ממעל ל"ו גדול אדוננו ורב כח אלפים רבבות מפרסאות שלו שהפרסא שלו אלף אלפים אמה ואמה

שלו ד' זרתות וטפח וזרת שלו כמלא עולם ושמים בזרת תכן. אבל שבורי לב הקב"ה אצלן בתוך אמה. וכל מי שזובח יצרו בכל יום ומתודה מעלה אני עליו כאלו כבדני בב' עולמות. זובח תודה יכבדנני בעולם הזה ובעולם הבא. ונושאין כפיהן הכהנים בכל תפלה לבד מן המנחה. ולאחר כל התפלה של נעילה דנפקא קדושת יום הכפורים פר"ח תוקעין קשר"ק והעברת שופר תרועה בחדש השביעי שיהו תקיעות של חדש זה שוין. **ומנהג** שלנו במלכות לות"ר לתקוע רק תקיעה אחת לומר נצחו השטן לפי שבפרקי דר' אליעזר בפ' מ"ו יום הכפורים מכפר על עבירות קלות וחמורות שנאמר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו וכו' ראה סמאל שאינו מוצא בהן חטא אמר לפני הקב"ה רבונו של עולם יש לך עם אחד בארץ דומה למלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השמים הולכים יחפים כן ישראל ביום הכפורים והקב"ה שומע עדותו של ישראל מן הקטיגור שלהן ומכפר על כל עונותיהן ועל כל עם הקהל יכפר ואומר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. ברכו מעריב ומתפללין י"ח ברכות דקיימא לן כר' חנינא בן גמליאל משום אבותיו מתפלל י"ח שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. ומבדילין על הכוס ומברך מאורי האש דאמרי' בפסחים א"ר בנימין בר יפת אמר ר' יוחנן מברכין על האור במוצאי שבתות ובמוצאי יום הכפורים וכן הלכה וכן אמרי' בברכות.

ריח

סדר תפלת יום הכפורים

ערב יום הכיפורים אסור להתענות כדאיתא בפסחים בפ' אלו דברים. בערב קודם אכילתו צריך להתודות כדאמרינן בשלהי מס' יומא מתוודה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה. במנחה אומר תהלה קדיש ומתפלל י"ח ברכות עד עושה השלום וכופה קומתו ושוחה ואומר וידוי בכונת הלב אלהינו ואלהי אבותינו עד ואנחנו הרשענו מה נאמר לפניך אתה יודע רזי עולם עד ותכפר לנו על כל חטאתינו על חטא שחטאנו לפניך באונס עד את כל דברי התורה הזאת כי אתה סלחן בא"י האל הסולחן. אלהי עד שלא נוצרתי יהיו לרצון אמרי פי שליח צבור חוזר ומתפלל י"ח ברכות עד עושה השלום ואינו אומר וידוי עד אחר תפלת ערבית ואומר כל הקדיש ויוצאין מבית הכנסת ואין אומר אבינו מלכנו עד לאחר תפלת ערבית ולוקין יש פעם אחת ויש ג' פעמים ואחר כך אוכלין ושותין כל צרכן ואם ערב שבת הוא ערב יום הכפורים אין מקדשין על הכוס כדאמרינן בערובין בפ' בכל מערבין (דף מ) וצריך לגמור סעודתו מבעוד יום דכתיב מערב ועד ערב ונשים נמי חייבות בתוספת ענוי. לאחר אכילתו מברך ברכת המזון וטובל במקוה כל אחד ואחד ויש שעושין לאחר הרחיצה וצריך כל אדם לבקש

מחילה מחבירו כדמשמע בפ' בתרא דיומא (דף פז) וכן בב"ק בפ' החובל (דף צב) וכן בערובין בפ' כיצד מעברין וצריך כל אדם להעביר על מדותיו כדאמר בפ' א' דר"ה (דף טו) ובשלהי פ' סדר תכניות (דף כה) גבי ר' עקיבא וכן בירושלמי בפ' החובל ובמדרש הרנינו ובתוספתא דבב"ק ומדליקין ב' נרות בבית כמו בשאר שבתות משום שלום בית. **ליל** יום הכיפורים ערבית באים לבית הכנסת ושליח ציבור מתעטף ואומר כל נדרי פעמים ואומר שהחיינו (זמן אומרו אפי' בשוק) ברכו מעריב קדיש ומתפלל מנן זכרנו אתה גבור מי כמוך אתה קדוש עד יהללוך סלה ובכן תן פחדך ובכן תן כבוד ואז צדיקים קדוש אתה עד המלך הקדוש אתה בחרתנו יעלה ויבא מחול לעונותינו רצה ומודים וכתוב לחיי' (שים שלום) [שלום רב] בספר חיים עד עושה השלו' תבא לפני תפלתנו אבל אנחנו חטאנו מה נאמר לפניך אתה יודע אין כל דבר יהי רצון על חטא ומתודה כל חטאיו על חטאים חטאת כרת אשם קרבן עולה ויורד מיתה בידי שמים מלקות ארבעים מכת מרדות ארבע מיתות ב"ד עד התורה הזאת כי אתה סולחן אלהי עד שלא נוצרתי ואם הוא בשבת יאמר לאחר התפלה ויכולו מגן אבות ואחר כך הפסוקים והסליחות אבינו מלכנו וכל הקדיש בשבת אין אומרים אבינו מלכנו ויש אומרים אותו כי אנו מבקשים נמי שאר צרכים. שחרית מתפלל כמו בערבית ואין לשליח צבור להזכיר עבודת היום לא בקרובץ ולא בסליחות כי אם במוסף. תפלת שליח ציבור מגן זכרנו אתה גבור מי כמוך ואומר קרובץ ובכן תן פחדך ובכן תן כבוד ואז צדיקים קדוש אתה אתה בחרתנו יעלה ויבא סליחות זכור לנו ברית אבות דסלח לנו וודוי סלח לעונותינו הזדונות והשגגות מה אנו מה נאמר על חטא וכו' עד התורה הזאת ואתה רחום משיח צדקך עד אטהר אתכם קרובץ מחל לעונותינו רצה ומודים וכתוב לחיים ונישאין כפיהן שים שלום בספר חיים עושה השלום אבינו מלכנו כל הקדיש ולוקחין ספר תורה על הכל יתגדל וקורין ו' בפרשת אחרי מות מן אחרי מות עד כאשר צוה ה' את משה קדיש המפטיר קורא בפרשת פנחס ובעשור לחדש עד ומנחתם ונסכיהם ומפטיר ואמר סלו סלו בישעיה עד כי פי ה' דבר ופוסקין צדקה עבור אבותיו ונשמות קרוביו לפי שסומך בסוף ואתה תצוה הכפורים אחת בשנה יכפר ונתנו איש כופר נפשו לה' אשרי יושבי יתגדל ומתפלל מוסף כמו בשחרית ובמקום יעלה ויבא אומר מפני חטאינו שליח צבור מגן זכרנו אתה גבור מי כמוך קרובץ ובכן תן פחדך עד ליציאת מצרים מפני חטאינו עלינו לשבח עד ואין עוד היה עם פיפיות אוחילה וסדר יום הכפורים קרובץ וסליחות יהיו לרצון אל תעזבנו סלח לנו וידוי סלח לעונותינו הזדונות מה נאמר על חטא וכו' עד התורה הזאת ואתה רחום משיח צדקך עד אטהר אתכם קרובץ מחול לעונותינו וקדשנו רצה מודים וכתוב

ונישאין כפיהן שים שלום בספר חיים קדיש. למנחה לוקחין ס"ת וקורין ג' כהן לוי וישראל בפרשת אחרי מות בפרשת עריות מן דבר אל בני ישראל עד לא תטמאו בהן אני ה' אלהיכם והשלישי מפטיר בת"ע מן ויהי דבר ה' אל יונה עד ובהמה רבה וא"א קדיש אלא מחזיר התורה ואומר קדיש ומתפללין במנחה כמו ליוצר ש"ץ מגן זכרנו אתה גבור מי כמוך קרובץ קדושתא ובכן תן פחדך וכו' עד חנין ורחום אתה סליחות וידוי על חטא ואתה רחום מקבל משיח צדקך ומאהבתם מחול עונותינו וקדשנו רצה מודים וכתוב לחיים ברכת כהני' שים שלו' בספר חיי' עושה השלו' ואין נושאין כפיהם אבינו מלכנו. **תפלת** נעילה אשרי יושבי ובא לציון וסדר הקדושה קדיש ומתפללין מגן זכרנו וחתמנו בספר החיים אתה גבור מי כמוך אתה קדוש ובכן תן פחדך ובכן תן כבוד ואז צדיקים אתה בחרתנו יעלה ויבוא מחול לעונותינו וקדשנו רצה ומודים וחתום לחיים שים שלום בספר חיים נזכר ונחתם עושה השלום תבא לפניך תפלתינו וידוי מה נאמר עד אתה יודע אתה נותן יד לפושעים כי אתה סלחן. אלהי עד שלא נוצרתי. הרי בנעילה במקום שאומרי' כתבנו וכתוב ונכתב אומר וחתמנו וחתום נחתם ומתפלל הכל כמו במנחה אך במקום אתה יודע אומר אתה נותן יד לפושעים. שליח ציבור מגן זכרנו חתמנו בספר החיים אתה גבור מי כמוך קרובץ. קדושה ובכן תן פחדך עד חנון ורחום אתה סליחות או עניות פזמונים ה' ה' אל רחום וחנון י"ג מדות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זכיר ברית וידוי מה נאמר אתה נותן יד לפושעים עד למה תמותו בית ישראל מחל לעונותינו רצה ומודים וחתום לחיים ונושאין כפיהן ונישאין כפיהן שים שלום בספר חיים ונחתם לפניך עושה השלים כל הקדיש ותוקעין תקיעה אחת, ומה שתוקעין קודם ברכו וקודם הבדלה משום דתקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה ולא אסרוהו בשבת אלא גזירה שמא ילך אצל בקי ומשום חדא תקיעה לא חיישינן ועוד שהרי למד בראש השנה ומבדיל והוא רחום וכל המעריב. קדיש. תפלת המעריב אתה חוננתנו ומתפלל י"ח ברכות כל הקדיש ומבדיל פרי הגפן מאורי האש המבדיל בין קודש לחול. קרובץ וסליחות אינן מעכבים ביום הכפורים שחרית ומוסף ונעילה יש בהם נשיאות כפים מנחה אין בו נשיאות כפים ביוצר ומנחה אומר אבינו מלכנו ש"ץ להוציא קיימא לן בשילהי מסכת ר"ה שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן בין מי שהוא בקי בין שאינו בקי בברכות של ר"ה ויה"כ. ירושלמי והוא שיהא בראש התפלה ופוטר משום דאושי ברכות ופוטר נמי עם שבשדות. ותפלות של כל השנה טוב שיתפללו כל היודעים כדאיתא בפ' תפלת השחר (דף כח) מתפלל אדם שמונה עשרה בכל יום. כל ברכות שאינן הודאה מברך כל אחד ואחד. אבל יוצר ומעריב מכוין לשמיעת ש"צ. ותפלות שבתות וימים טובים

מתפלל כל אדם כתפלת י"ח דלא פלוג רבנן בתפלות אבל בר"ה ויה"כ דאוושי ברכות שומע מפי שליח ציבור כל התפלה ויוצא. בשילהי דיומא (דף פז) היכן אומר הוידוי יחיד אחר תפלה וש"צ באמצע התפלה. ואע"פ ששי"צ מוציאו מצוה מן המובחר שיהא היחיד מתפלל בעצמו שיש בהם כמה מילי דרחמי כייף איניש לביה ומכוין אבל אהבה רבה דאית ביה רחמי דתורה מצוה לשמוע. מה שקורין פרשת ערות ביום הכפורים נראה כשם שצוית לנו שלא לגלות ערוה כך לא תגלה ערותינו ביום הזה:

הלכות סוכה וסדר תפלותיה

ריט

בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות זה הפסוק מתחיל בסוכות ומסיים בסוכות ועוד תחילה כתוב בסכת ואחר כך תשבו ואחר כך כתוב להפך ישבו ואחר כך בסכת ועוד קרא יתירה הוא היה לו לכתוב בסכת תשבו ז' ימים כל האזרח בישראל ולא יותר. אלא כל מקום שמתחיל הפסוק בתיבה אחת ומסיים באותה תיבה יש לרבות יותר. כמו שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב מערב ועד ערב תשבתו שבתכם. הרי מתחיל בשבת שבתון ומסיים תשבתו שבתכם לומר מוסיפין מחול על הקדש בין מלפניו בין לאחריו ולרבות ימים טובים שכמו כן מוסיפין מחול על הקדש כדאיתא בפ' בתרא דיומא (דף פא) כל דבר שנקרא שביתה יש משום גזירה ויש משום מוקצה ויש משום שבות. כמו כן בסכת תשבו. ישבו בסוכות. מחלוקת ר' שמעון וחכמים ור' אליעזר וחכמים כמו שנפרש אסמכתא מיכן תנו רבנן שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח ר' שמעון אומר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח. וקא מפלגי אם יש אם למקרא או למסורת בסכת בסכת בסוכות אלו אסמכתא מתחיל בסכת ומסיים בסוכות לרבות כאלו כתיב ג' בסכת וכתיב אחריו למען ידעו דורותיכם כי בסכת הושבתי הרי ד'. א' לסכך נשארו ג' לדפנות ולר' שמעון בסוכות כתיב האחרון כאלו ב' הרי א' לסיכוך וד' לדפנות והלכה כרבנן וב' כהלכתן וג' אפי' טפח שוחק וגם צורת הפתח. ואמר בסכת תשבו הרי כתיב בסכת קודם ישיבה לומר סוכה ישנה שעשאוה קודם החג שלא לשם חג שבית הילל מכשירין זהו בסוכה שנעשית לסכך אע"פ כן תשבו ומה שהיפך ישבו ואחר כך בסכת. לומר אם אין לו סוכה ביום ראשון יעשה סכות בחולו של מועד. וכן הולכי דרכי' ביום ישבו בסוכות בלילה הולכי דרכים בלילה ישבו בסוכות ביום. בסוכות תשבו כעין תדורו כגון ישראל שנתחייב בסוכה והיה בבית האסורים ובחולו של מועד יצא תשבו כשיצא אבל שנתגייר בחולו של מועד נאמר

ישבו בסכות. תשבו בגוב' של אדם שראוי לישיב' הם י"ט ישבו בסכת ז"ט בסכת תשבו ז' ימים הייתי אומר אם בא מן הים בחולו של מועד יכול ישב מיום שבא ז' ימים לכך נאמר קרא יתירא ישבו בסוכות בעוד שהוא ימי סוכה בסכת תשבו. כל האזרח בישראל ישבו בסוכות כלומר המשמשין חייבים אבל חולה מחמת סוכה פטור הוא ומשמשין שאינו ראוי לישיבה וכן חתן ושושבינין פטורין מן הסוכה. בסכת תשבו יכול מכל דבר ת"ל חג הסוכות תעשה לך ז' ימי' באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב. ה"סכות בגימטריא ת"צא שכך הכשר סוכה שהרי הסוכה ז' על ו' הרי ז' פעמים ז' הם מ"ט והגבוה י' טפחים הם י' פעמים מ"ט הם ת"צ טפחים טפח כל טפח והט' כנגד טפחים הרי תצ"א וכתיב סוכה תהיה לצל יומם בגימ' וסוכה עשרים אמה לכך סכה שהיא גבוהה מכ' אמה פסולה. אם כל הסכך למעלה מכ' כדמפ' בפ' א' דערובין בתחלתו. בסכות תשבו ולא בסכה שבתוך הבית כמו שכתו' בעזרא ויעשו להם סכות איש על גגו ולא תחת גגו על גגו מי שאין לו חצר ובחצרותיהם מי שיש לו דיורים מרובים. ובחצרות בית האלהים, והלא אין ישיבה בעזרה ושם כתיב וישבו בסכות אלא בעזרת נשים וגם חצרות היו בירושלם שהבאים לבית האלהים אוכלים שם שלמיה'. בסכות תשבו ז' ימים, יכול הבא מן הגייס או מן הים בחול של מועד שיאמר אשב מהיום ז' ימים בסכות. שהרי בועל נדה ביום ז' שלה היא טהורה לערב והוא טמא ז' ימים לכך אומר ישבו בסכות בסוף הפסוק שאומר שלא התחיל אלא בחולו של מועד ישב בסוכה כשאר בני אדם ולא יותר. זהו בסכות תשבו ז' ימים ולא יותר לאחר סוכות. לכך נכתב בעזרא פעמים ויעשו להם סכת איש על גגו וכתיב ויעשו כל הקהל השבים מהשבי סכות וישבו בסכות ולמעלה ויעשו להם סכות ואין כתוב וישבו אלא עשו סכות קודם סכות ולא ישבו עדיין בהם. ואותם שבאו ערב סכות ויעשו יותר סכות וישבו בלילה בהם מיד. בסכות תשבו בסכת כתיב ולא בסכה שתחת סוכה. סוכה שתחת סוכה עליונה כשרה ותחתונה פסולה ומסיק רב ירמיה אם העליונה צלתה מרובה מחמתה ותחתונה חמתה מרובה מצלתה ועומדות שתיהן בתוך כ' שתיהן כשירות. ואם העליונה למעלה מכ' ושתיהן צלתן מרובה מחמתן פסולות ואם העליונה בתוך כ' והעליונה חמתה מרובה מצלתה ותחתונה צלתה מרובה מחמתה התחתונה כשרה והעליונה פסולה. בתוספתא סוכה שחמתה מרובה מצלתה פסולה בד"א מלמעלה אבל מן הצדדין אפי' מלאה חמה כשרה סוכה תחת אינן פסולה ומסיק רב שצילת האילן מרובה מחמתו או אפילו ענפיו חמתן מרובה מצילתן ולא חבט על הסכה אבל חבטן על הפסל כשירה סוכה שתחת הבית פסולה ואם הוסר מכסהו ונשארו הנסרים הדקין שקורין לט"ש מאחר שחמת' מרובה מצילתה ועומדין בתוך כ'

והסוכה תחתיה כשירה הכשר סוכה אם הד' דפנות בין של עצים בין של אבנים והוא גבוהה מי' טפחים ואינו גבוהה כ' אמה והסכך מסוכך בדבר שאינו מקבל טומאה אלא בקש או בעצים או בענפי אילנות וצילתה מרובה מחמתה ועשויה לצל מתחלה כשירה רק שתהא מחזקת ראשו ורובו ושלחנו הם ז' טפחים זהו בסכות תשבו שראוי לישב בה ואם גובהה מי' והוצין יורדין בתוך י' אינה ראויה לישיבה ופסולה. ואם גובהה מכ' והוצין יורידין בתוך כ' וצילתה מרובה מחמתה כשירה ואם גבוה מכ' צריך למעטה בעפר או בצרורות ואם נתן בה תבן וקש למעטה וביטלה כשרה. בסכת תשבו ולא תחת דופן עקומה שאם פיחת גג הבית באמצע וסיכך על גביו ולא נשאר בגג סביב ד' אמות רוחב מותר לישב תחת הסכך ולא תחת הגג שהוא נק' דופן ולא סכך אין מסככין בנסרים ומוקי רב בנסרים שיש בהן ד' טפחי' דקיימא לן הלכה כר' מאיר בגזירותיו דגזר משום גזירת תיקרה. ואם יש נסר אחד ד' טפחי' על הסוכה לא ישב תחתיה אבל הסכה כשירה ואפי' הפך נסרי ד' על ד' וסיכך בהן פסולה. ואין מסככין בנסרים משופין. תקרה שאין לה מעזיבה בית הילל אומר מפקפק או נוטל אחת מבינתיים דכתיב חג הסכות תעשה לך. ולא מן העשוי. תעשה לך ולא מן הגזול אם גזל סוכה שבראש הספינה ובראש העגלה שנגזלות שאינה מחוברת לקרקע אבל גזל עצים וסיכך בהן כשירה שאין לו אלא דמי עצים בלבד. חג הסכות תעשה לך בגימ' ז"ה אי"ן מסככי"ן בדב"ר המקבל טומאה ולא מן העשו"י. ולא מן הגזול. באספך מגרנך. פסולת גורן ויקב ד"א מגרנך רמז לנויי סוכה. מגרנך עטרות שבלים. מיקבך יינות. עצי סוכה אסורין כל שבעה בהנאה. כדאמר במס' ביצה בפ' המביא (דף ל) סוכת החג בחג אסורה. נויי סוכה אסורין. ואם התנה עליהן מותרין בפ' במה מדליקין (דף כב) ובפ' המביא באומר איני בודל מהן כל בין השמשות. ובפ' לולב הגזול והדס של מצוה אסור להריח בו דאיתקצאי מריחא ובפ' לולב וערבה אתרוג שמיני ספק שביעי אסור תשיעי מותר. ומתני ביה הנאה בפ' לולב הגזול דר' חנינא מטבל בה אבל עצי סוכה קדושין כחגיגה. ונויי סוכה סדינין הפרוסין בסוכה ומופלגין ממנה ד' טפחים פסולין. וכל דבר כשר לדפנות ואין שייך לומר תעשה ולא מן העשוי כי אם בסכך. חבילי קש וחבילי זמורות וחבילי זרדין אין מסככין בהן. וקיימא לן אויר סוכה פוסל בג' טפחים וסכך פסול בד' טפחים החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה כלל בסכת תשבו ז' ימים ישבו בסכת כי בסכת הושבתי רמז לג' דפנות ואמרי' בעירובין בפ' שהוציאוהו (דף מד) נפל דופנה של סוכה לא יעמיד אדם כלים ומסיק בדופן שלישי שנשברת הסוכה בה לא יעמיד והדתניא עושה אדם דופן בדופן רביעי. כי בסכת הושבתי, בסכת ענני'. ז' ענני' היו לישראל במדבר פרשו עליו

עננו פרש ז' זהו פרש ענן למסך. לכך בסכת תשבו ז' ימים וכתיב ישת חשך סביבותיו סכות הרי סכות ב' סוכתו א' הרי ג' רמז לג' דפנות הסוכה לכך ג' כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא כאבן ספיר דמות כסא וג' החשמל חשמלאה חשמלאה וג' ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו ברד וגחלי אש וג' חשך חשך חשכת עבי שחקים. בסכות תשבו ומסיים ישבו בסכת לרבות סוכת גנ"בך גוי' נשים בהמה כותי וסוכת רק"שב רועים קייצים שומרי פירות בורגנין כשירין כשמסוככת כהלכתה ועשויה לצל. ולרבות שעושין סוכות בחולו של מועד ושוין אם נפלה חוזר ובונה אותה. בסכות תשבו הראויה לישיבה אבל אם מסריח אותו העץ או העלין נושרין אין מסככין בו כגון שווצרי דסני ריחייהו או דנתרי טרפייהו. בסכת תשבו שראוי לישיבה, פרט אם מצטער מחמת סוכה שירדו גשמים משתסרח המקפה תנא מקפה של גריסין. ירושלמי לא סוף דבר מקפת גריסין אלא אפי' מקפת כל דבר. תנא כשם שמפנין מפני הגשמים כך מפנין מפני השרב ומפני היתושין או אם ירא מפני הלסטין ומפני הגנבי' פטור וכן חתן ושושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה משום צער חתן כדאיתא בפ' הישן (דף כו) חולה פטור מן הסוכה אפילו חש בעינו או חש בראשו ומסיק חולה ומשמשיו פטור אבל מצטער בעלמא הוא פטור ומשמשו חייב. אבל אם חמה בסוכה ומזיקו יפרוש סדין סביב הסוכה להגין מפני החמה והרוח ואפי' בשבת מותר לנטותו סביב דאמרינן במסכת שבת בפ' תולין (דף קלה) וילון מותר לנטותו ומותר לפרקו כילת חתנים אין בגגה טפח דקיימא לן כרבנן אין עושין אהל עראי אפי' ביום טוב. אבל תוספת על אהל עראי מותר כדאמר בפ' בתרא דעירובין גבי רב הונא זילו כרוכו ומן הצד דאמרי' בערובין בפ' כל גגות אמר שמואל שקילו לי גלימא ונגודו בה אבל לפרוס סדין תחתי' ביום טוב אסור דהוי אהל. למעלה על הסוכה אפי' בחול אסור דלא לימרו קא מסכך בדבר המקבל טומאה כדאמר רב אשי למצימיה עבדיה. ותו פירש עליהם סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או פרש על גבי הקנוף פסולה ומוקי רב חסדא לנאותה מותר. בסוכת תשבו שבעת ימים שיכולה לעמוד אבל בסכה שבראש העגלה או בראש הספינה ואינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה פסולה. וכן העושה סכתו על גבי בהמתו פסולה אבל אם עשאה לבהמה דופן לסוכה וקשרה בחבלים למטה בין רגליה עם ענפים או קש כשירה וכשמתקן הסכך ישמיר להתיר אגודות הערבה משום חבילי קש וחבילי עצים דאין מסככין בהן דקיימא לן כל שאינו עשוי לטלטל לא שמיה אגד. ואגד בחד לא שמיה אגד. בסכות כל דבר רק שלא יקבל טומאה וגידולו מן הארץ. המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהות מן הארץ ג' טפחים פסולה. בסכות תשבו שבעת ימים ביום ובלילה תשבו כעין תדורו

כל האזרח בישראל ישבו בסכות מלמד שכל ישראל ראוין לישב בסוכה אחת. ויושבין בסכה שאולה. כל האזרח בישראל ישבו בסכות גר שנתגייר בנתיים או קטן שנתגדל בנתיים כל האזרח בישראל ישבו בסכות הכל חייבין בסוכה כהנים לוים וישראלים ומדייק בפ' א' דערכין כהנים אצטריכ' ליה הכל לרבות קטן שאינו צריך לאמו כשניעור ואינו קורא לאמו ואם קורא ושותק חייב מדרבנן לחנכו במצות. בסכת תשבו ומסיים ישבו בסכת לרבות סוכה מעובה כמין בית שאין כוכבים נראין מתוכה כשירה כבית הילל. וסכה מדולדלת שצילתה מרובה מחמתה כשירה. אם הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום וסיכך על גבן פסולה ואם היה הסיכוך הרבה מהן וחבטן ועירבבן עם הסכך כשירה ואם לא חבטן וקצצן כשירה ואמר רב וצריך לנענע וקיימא לן שפועי אהלים אם סמכה לכותל פסולה בסכות תשבו ז' ימים תשבו כעין תדורו כיצד היה לו כלים נאים ומצעו' נאות מעלן לסוכה ואוכל ושותה בסוכה ומשנן בסוכה למגרס ולא לעיוני אמר רבא מאני מיכלא לבר ממטללתא מאני מישתא במטללתא מאני מיכלא כגון יורה ומחבת ודוד ובוכנא ואסיתא ואגני דלישא ושפודין ואסכלא ומאני דטבלי להוציא מן הסוכה. אבל כוסות וצלוחיות וקיתוניות וקנקנים ונודות יכול להניח בסוכה שרגא נר חרס אם הסוכה קטנה צריך להוציא מן הסכה. אבל מסוכה גדולה כמו שלנו אין צריך אבל מנהג שאין מביאין נר חרס בתוכה כי אם מנורות ברזל ונחשת ונר שעוה. בסכת תשבו ז' ימים כל שבעת ימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי היו לו כלים נאים מעלן לסוכה כמו מטה ושולחן וכסא ומנורה אוכלין ושותין בסכה. אוכל אכילת עראי חוץ לסוכה כד טעים צורבא מרבנן ועייל לכלה. כדמסיק אביי ואם רצה להחמיר על עצמו יעשה. היה אוכל בסוכה וירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה של גריסין היה אוכל בסכה וירדו גשמים וירד לאכול בבית ופסקו גשמים אין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור סעודתו. וכן היה ישן בסוכה וירדו גשמים וירד אם פסקו אין מטריחין אותו לעלות עד עמוד השחר. אין ישינין שינת עראי חוץ לסוכה. ואם מתירא מפני הגנבים או משום יתושין מותר. שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה וכן חולים ומשמשיהן וכן חתן וכל בני חופ'. הולכי דרכים בלילה או שומרי העיר בלילה פטורי' בלילה וחייבין ביום הולכי דרכים ביום או שומרי העיר ביום פטורים ביום וחייבין בלילה הולכי דרכים ביום ובלילה פטורים ביום ובלילה שומרי גנות ופרדסין פטורין ביום ובלילה. ברכת סוכה על כל פעם ופעם שנכנס לסוכה לישב מברך בא"י אמ"ה אקב"ו לישב בסוכה והלכת' גבי קידושא סוכה ואח"כ זמן שביעי ספק שמיני יתובי יתבינן ברוכי לא מברכינן ומייתינן בסוכה כל מאני מיכלא ומן המנחה ולמעלה מורידין

את הכלים שולחנו ומצעותיו חוץ לסוכה ומסדר שולחנו בבית לכבוד יום טוב האחרון. בסכות תשבו ז' ימים למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישר' בהוציאי אותם מארץ מצרים. ומרעמסס באו לסכות על אותן סכות היה א"ר אליעזר סכות ממש היה ר' עקיבא אומר ענני כבוד היו וכן פירשו כי בסכות הושבתי ויש מפ' כשצרו על ארץ האמרי של סיחון ועוג ועל כרכים שבארץ כנען אז ישבו ישראל בסכות כמו שכתוב וארון וישראל ויהודה יושבים בסכות כי בשדה היה מסכך עליהן עד שכבשו רבת בני עמון כך ישראל עד שכבשו ארץ כנען זהו כי בסכות הושבתי את בני ישראל כשצרים את האומות. וכל זמן שלא כבשו וחלקו קורא יציאת מצרים כמו שכתוב אשר הכה משה ובני ישר' בצאתם ממצרים. והיא שנת הארבעים וזהו למען ידעו דורותיכם כי בסוכות. שלא יחשבו מאבתינו אברהם ויצחק ויעקב אנחנו יושבים בארץ אלא ידעו שיצאו ממצרים וצרו על הערים ונתנם ביד ישראל ומה שכתוב בעזרא כי לא עשו כן בימי יהושע בן נון ולא אמר מימי משה לפי שמשה לא כיבש רק סיחון ועוג אבל יהושע לכד וכבש כל הערים. לכך אמרו במגילה כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון ולא מימות משה ואמרו אתיא פרזי פרזי והלא פרזי כתיב בתורה אלא לפי שכתוב ויאמר משה ליהושע בחר לנו אנשים וגו' ואמר לו לחזק ליהושע שהיה בכל כיבושי הארץ לכן מוקפין מימות יהושע כך למען ידעו דורו' שהקב"ה הוצאים ממצרים וכשצרים על הערים של מלכים ישבו בסכות עד שכבשום כדי שיקיימו מצות התלויות בארץ והקב"ה כיבש הארצות זו היא כי גרים ותושבים אתם עמדי מהו כי לא עשו מימות יהושע והלא כמה מלכים צדיקים היו. אלא מאי לא עשו אלא בימי עזרא שלא נבנו בתים הרבה בירושלים כי אם מעט ומעט עם. ובימי המלכים היו בתים הרבה וחצרות חצר לבעל הבית ועשו בהן הסכות. ובימי עזרא כתב אין בתים בנוים ועשו סכות ארוכות ורחבות ורוב עם יושבים בסכה אחת ושמחים יחד. ובערכין (דף לב) מביא הפסוק ודורשו ולמה צוה לישב בסכה בחדש השביעי לפי כי תחלת ירו ימות החמה חג המצות וסכות תחלת ימות החורף. כי כל ראשית להקב"ה. וכמו שעקיפין לכבוש ערים (כך העננ') כמו יריחו תחלה ז' ימים הקיפו וביום השביעי ז"פ כך אנו סובבי' לסביבת התורה בסוכות י"ג עננים היו לישראל וי"ג ימים מתענין לגשמים. ג"ז במסכת תענית. וכמו שמקיפין דרך ימין כך מקיפין אלו דרך ימין. וכך היו מקיפין בתעניות עבור מים כמו ביריחו כי העננים הילוכן כך לימין. לכך סמך במלכים אצל יריחו אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי. ועוד סכות שכתוב בהקב"ה ישת חשך סתרו סביבותיו סכות חשרת מים עבי שחקים. וכתיב סוכתו הרי ג' רמז בסכת בסכת בסוכות. וכתיב ירעם מן שמים ה' ועליון יתן קולו

ברד וגחלי אש ויי מחסה לעמו. לכן ישבו בסכות לא ינזקו וכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב למחסה ולמסתור מזרם וממטר. לכך כשהיו מנסכין מים צוה לישב בסוכה להגן ממטר רע ומטר וגחלי אש. במדרש. וסוכה תהיה לצל יומם א"ר לוי כל מי שהוא מקיים מצות סוכה בעולם הזה הקב"ה מיסך עליו מן המזיקין שכן הוא אומר באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. ואף הקב"ה נותן לו חלק לעולם הבא ממנה לעתיד לבא. והקב"ה מושיבו בסכות של לויתן לעתיד לבא. אמר לו הקב"ה לאיוב מה אתה אומר מי יתן ידעתי ואמצאהו הרי עורו של לויתן שאני עתיד לעשות לצדיקים לעתיד לבא אם מחסר אני מטלית אחת ממנו יש לי למלאות שנאמר התמלא בסכת עורו שאני נותן לכל צדיק חלקו שראוי לו ואיני מחסר לו ואתה אומר איני מכיר בין צדיק לרשע זהו התמלא בסוכות היכול אתה למלאות לכל אחד מהן לפי דרכו. ואם תאמר אינו משובח עורו של לויתן אמר רבי פנחס הכהן בר חייא ורבי נחמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק כנפיו מכסות גלגל חמה. האומר לחרס ולא יזרח. ואין לך מזוהם בדג אלא מקום רפידתו ומקום רפידתו של לויתן יפה משל זהב. ירפד חרוץ עלי טיט. וכל מי שמקיים מצות סוכה הקדוש ברוך הוא נותן לו חלק לעתיד לבא בסוכה של סדום שהיתה מסוככת בשבעה אלנות זה על זה. גפן תאנה ורימון פרסק קריסטמלין ואגוז ותמרים על גביהן. זהו ועמק סכות אמדד ומיסך עליו מחמתו של יום הבא הנה יום בא בוער כתנור. אימתי כשמקדר על האומות כדאיתא בפרק א' דעבודה זרה (דף ג) באותה שעה הקדוש ברוך הוא עושה סוכה לצדיקים ומטמין אותם לתוכה שנאמר כי יצפנני בסוכה ביום רעה יסתירני וסוכה תהיה לצל יומם מחורב סכות לראשי ביום נשק. אימת כשיבאו כל הגוים על ירושלם. הנה יום בא לה' וחולק שללך בקרבך.

רכ

לולב ואתרוג ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלדיכם שבעת ימים. בפ' לולב הגזול (דף מא) ולקחת' שתהא לקיחה לכל אחד ואחד לכם משלכם להוציא את השאול מלמד שאין אדם יוצא בלולבו של חג אא"כ נתנו לו במתנה. א' רבא אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא. לא החזירו לא יצא. ובפ' יש נוחלין (דף קלז) אמר רב אשי אי אמר ליה על מנת שתחזירהו והקדישו והחזירו מוקדש ומוחזר ואי אמר ליה על מנת שתחזירהו לי מידי דחזי ליה בעינן הקדישו והחזירו אינו מוחזר. ואמרינן בנדרים בפ' השותפין (דף מח) מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת לא שמיה מתנה לענין מתנת אתרוג. על כן יאמר לחבירו אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו ולא יאמר לי.

וכן ביש נוחלין (דף קלז) אמר רבה בר רב הונא האחין שקנו בתפוסת הבית ונטלו אחד מהן ויצא בו אם יכול לאוכלו יצא ואם לאו לא יצא. והני מילי ביום טוב ראשון אבל ביום טוב שני יוצא בין בגזול בין בשאול. ואמרינן בפ' לולב וערבה (דף מו) א"ר זירא לא לקני איניש לינוקא הושענא ביום טוב קמא דמיקנא קני ולא ידע לאקנוויי. בפסיקתא תני ר' חייא ולקחתם שתהא לקיחה מכל אחד ואחד. לכם משלכם ולא הגזול. אם לקח אחד לולב גזול הולך וצווח לפני הקב"ה ואומר גזול אני חמוס אני ומלאכי השרת אומרים אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגירו. ואיתא נמי בירושלמי לכם ולא גזול ביום ולא בלילה. לכם ביום בגימ' לא בגז"ל ובליל. ולקחתם לכם לקיחה לכל אחד ואחד. הכל חייבין בלולב כהנים לוים וישראלים. ואמ' בפ' א' דערכין (דף ב) הכל לאתויי קטן היודע לנענע יבש פסול ביום ראשון דבעינן הדר ירושלמי ר' אבין בשם ר' יהודה בן פזי היבש פסול המתים יהללויה אבל בשעת הדחק יקחו אפילו יבש. וא"ר יהודה מעשה באנשי כרכים שהיו מורישין לבני בניהם לולביהן אמרו לו אין שעת הדחק ראיה ירושלמי יבש ציצתו מהו מה בינו לקטום זה הדר וזה איננו הדר. פי' נקטם בראשו אינו הדר. אבל יבש למעלה ולמטה לח כשר לולב של איסורי הנאה כאשרה דמשה ועיר הנדחת פסול של ע"ז לא יטול ואם נטל כשר לולב הגזול פסול יבש פסול נקטם ראשו או כווץ או סדוק שנפרד זה מזה או עקום כמגל לפניו או לצדדין או חרות כעץ אחד או סליק בחד הוצא או נפרצו עליו מן השדרה וקשרן יחד או נחלקה התיומת פסול. עקום לאחריו כשר היינו ברייתו נפרדו עליו יאגדנו מלמעלה. מנהגנו לכופתו ו' ימים ובהושענא רבה מתירין איגודו למעלה כפת כתיב ו' ימים כפות בכפת אחד. לולב בגימ' חיי"ם לכך יבש פסול שהוא מת. בפסיקתא תודיעני אורח חיים נדרש על לולב. החומש מתחיל בב' בראשית ומסיים בל' כל ישראל. הנביאים מתחיל בו' ויהי אחרי מות משה ומסיים בל' עמו ויעל הרי לולב שקול ככל התורה כולה. וקיימא לן הדס וערבה ג' טפחים ושדרו של לולב שיצא מן ההדס טפח לבד מן העלין הדס הגזול והיבש או של אשירה דמשה ועיר הנדחת או נקטם ראשו או מרובין ענביו מעליו והם שחורות או אדומות פסול. הדס ג' טפחים וצריך ג' הדסין אפילו שלשתן קטומין כשר. של ע"ז אמרי במסכת ראש השנה בפ' ראוהו ב"ד (דף כח) לולב של ע"ז לא יטול ואם נטל כשר. אבל ע"ז של ישראל או תקרובת ע"ז אם נטל לא יצא כדמשמע בשלהי פר' כסוי הדם (דף פו) ולגבי סנדל ביבמות פר' מצות חליצה (דף פט) נשרו רוב עליו ועבותו קיימת ג' עלין יחד או ב' או יבשו רוב עליו ונשתיירו ג' בדי עלין לחין ובראש כל אחד ואחד כשר. נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר. אם היה ענביו וגרעיניו מרובין מעליו והן ירוקות כשירות שחורות ואדומות

פסולות ואין ממעטין ביום טוב ואם מיעטן כשר. ערבה גזולה ויבשה או צפצפה שקנה שלה לבן ועגול ופיה דומה למגל או יבשה שנפרכת ביד פסולה. אבל כמושה או נשרו מקצת עליו או של בעל או של הרים או של חילפא גילא שדומה למגל כשר. ערבי נחל שתים ועלה שלה משוך כנחל מצות לולב לאגוד הדס ולולב וערבה יחד משום זה אלי ואנוהו. לא אגדו כשר. הותר איגודו ביום טוב אוגדו כמין אגודה של ירק. ואין אוגדין אותו אלא במינו אפילו בסיב או בשורש דקל. ואוגד יחד כף תמר אחד וג' ענפי הדסים וב' ערבות ואם לקח יותר כשר. פר"י עץ הד"ר בגימ' אתרוגי"ם אתרוג הגזול והיבש או של אשירה דמשה או של עיר הנדחת או של ערלה או של תרומה טמאה או עלתה חזזית על רובו כעין אבעבועות בין במקום אחד בין בכמה מקומות או על מיעוטו בב' או בג' מקומות או על חוטמו מקום שיפועו אפילו חזזית אחד פסול. ירושלמי כל הפסולין אין פוסלין אלא ביום טוב ראשון דכתיב ביום הראשון פרי עץ הדר. נטלה העוקץ פסולה. ואם ניטל העוקץ ולא נחסר מגוף האתרוג כשר. נסדק פסול נקלף מקצתו פסול כולו כשר כרבא. ניקב וחסר כל שהוא פסול לא חסר כשר תני עולא בר חנינא ניקב נקב מפולש פסול אפי' אינו חסר. ושאינו מפולש בכאיסר ולא נחסר פסול ביום ראשון.

אתרוג תפוח או סרוח או כמוש או כושי או לבן או מנומר או עגול ככדור או התיום או כבוש או שלוק או גדלו בדפוס או כבריה אחרת או ירוק ככרתי פסולה. אתרוג הבוסר או גדלו כברייתו אפילו חרוק כדפין כשר נקבוהו עכברים פסולה כל ז' הימים דמאיס כרב. מיהו אם אין אחר כשר לא גרע מיבש דר' יהודה מכשיר בלולב. ואתרוג הגדל כבכוש לאותם יהודים שבכוש כשר. אתרוג קטן כאגוז כשר בשעת הדחק והגדול אפילו אחז בשתי ידיו כשר. וקיימא לן אם יכול לקנות אתרוג בד' ואחד בו' מוטב שיקנה הגדול ואמרינן בפ' א' דבבא קמא (דף ט) במצוה עד שליש משלו מכאן ואילך מהקב"ה. זמן פסק רבינו שלמה משום רבו הזקן רבינו יעקב בר יקר שאין אומרים זמן בנטילת לולב אלא ביום ראשון הואיל וזמנו של לולב בא מבחול דאין חיוב אלא בשעת עשייתו כשאוגדו ומתקנו וכן בסכה בשעת עשיית' דזמן שאנו מברכים בלילה היינו משום החג ובלולב אין מצריך התלמוד אלא אחת בשעת נטילה אבל הראשונים שנהגו לברך שתים בשעת נטילה הואיל ואין כל אדם עושה לולב לעצמו אלא סומכין על של ציבור.

וגם פליאה בעיני על מה סמכו הואיל ואין חיוב בברכה זו אלא בשעת עשייתה ובחול וגבי נר חנוכה נמי אין אומרים זמן אלא ביום ראשון ואע"ג דנס כל יומא איתיה הכא נמי אע"ג דעושה מצוה בלא נטילה לא דמי הא לקידוש היום דאמרי' בכל יום דזמן י"ט תלוי בקידוש יום טוב. ואפי' בסכות אין אומרים זמן אלא רב כהנא מסדר לה אכסא דקידושא

ואי חיובא הוא לומר זמן בסוכה ובלולב לימא בהדיא דאומר זמן עליהן וכן בהלכות גדולות דאין צריך לומר זמן בסוכה ובלולב דסמיך אכסא ומפרש רב יהודאי הכי תנו רבנן העושה לולב מברך שהחיינו. נטלו לצאת בו מברך על נטילת לולב ומוליך ומביא מעלה ומוריד ותו לא מידי. לולב שלא נאגד אלא אגד אחד כשר ומצוה שיאגדנו שלא יתפזרו ענפי ערבות לכאן ולכאן זה אלי ואנוהו. גידם מי שאין לו אלא יד אחת נוטל לולב והאתרוג בזרועו כמו גבי אין לו בהן בפ' נגמר הדין (דף מה) נותן על מקומו ויוצא ויותר טוב ממה שיקח הלולב ואחר כך אתרוג או אם אין לו אלא שמאל או איטר בפ' התכלת (דף מב) מסיק דרב דאמר ציצית אין צריך ברכה בעשייתו לברך לעשות ציצית דקסבר ציצית חובת הגוף היא וכן תפילין וכן סוכה כיון דעשייתה לאו גמר מלאכה היא לא מברכינן לעשות דהלכות ציצית חובת גברא הוא ולא צריך ברכה. ויש פוסק כשמואל כלי קופסא חייבים בציצית דחובת טלית היא וצריך לברך כדאמר בירושלמי בפ' הרואה העושה ציצית לעצמו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות ציצית וכן כל המצות. זמן גרמא נשים פטורות בפ' א' דקדושין כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות כמו סוכה ולולב שאם יעבור הזמן שוב אין לו תשלומין והם ביום ולא בלילה כדאמר בשבת בפ' ר' אליעזר דמילה (דף קלא) ציצית ותפילין אין להם זמן קבוע כל שעתא ושעתא זמניה הוא ואין שייך בהן תשלומין שהרי היום מפטרו אבל מילה שזמנה קבוע ביום השמיני ימול לא הוי מצוה שזמן גרמא שהרי אם לא נימול בזמנו כל הימים שיבאו תשלומי דיום שמיני נינהו ודמי בפ' א' דחגיגה חיגר בראשון ונתפשט ביום שני דכולה תשלומי דראשון הם משום הכי הוצרך בפ' א' דקדושין דף כח) כאשר צוה אותו אלהים גבי מילה ולא אותה דלא דמי לתפילין דמילה כמו פדיון הבן שיכול לפדות מבן ל' יום ואילך כל שעה שירצה אע"ג דמילה ביום ולא בלילה בפ' ב' דמגילה (דף כ) אין מלין ולא טובלין אלא ביום וביבמות בפ' הערל (דף עב) נימול לשמונה או לשנים עשר או לשלשה עשר אין נימול אלא ביום מן וביום וב' דריש מיהו יש לה תשלומין ולא דמו לתפילין ומדבעינן בפרק הערל יום הבראתו כיום הולדו כדמפרש התם ולא דמי לסוכה ולולב קיימא לן במנחות בהקומץ רבה ד' מינין שבלולב מערבין זה עם זה ולקחתם לכם לקיחה תמה בעינן ובפ' לולב הגזול (דף לא) כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן בפלוגתא דרבה ורבא אם מין במינו חוצץ אם לאו אי נתרי טרפא או הוצא. ד' מינין שבלולב יהיה לכם ולא גזל שהגזל פסול. לכך בתמניא אפי בארבע פסוקים יש בהן ד' תיבות וסימניך בוס"ק בפיקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי. סעפים שנאתי ותורתך אהבתי קראתיך הושיעני ואשמרה עדותיך בארבע

פסוקים אלו יש בכל פסוק ד' תיבות ויש בהן כל אותיות א"ב לבד גז"ל כי ד' מינין שבלולב פסול אם הם גזולים. להריח באתרוג אמר רבא הדס של מצוה אסור להריח בו. אתרוג של מצוה מותר להריח בו וקודם שיריח מברך ב"א ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ריח טוב בפירות כדמשמע בברכות פ' כ"מ (דף מג) הדס במחובר בין בשבת בין ביום טוב מותר להריח בו אתרוג וכל מיני פירות אסור להריח בהן. בפ' ב' דביצה (דף כג) סחופי כסא אשיראי ביום טוב אסור דקא מוליד ריחא. מיכן אסור להשים אתרוגי' על בגדי' ביום טוב שמוליד ריחא ובמסכת ביצה בפ' המביא (ד' לג) מותר להריח בהדס תלוש ומיני בשמים ביום טוב אך אין מנהג בכל ארץ לותי"ר להריח בהדס ביום טוב וכן פר"ח יקנה"ז ולא הדס. לולב חוץ לתחום או נתון באילן או נפל עליו גל של אבני' אין דוחה יום טוב כדאמרי' גבי שופר בפ' בתרא דראש השנ' (דף לב) העושה לולב לעצמו אומר שהחיינו ואין לברך על עשיית לולב או על סוכה לעשות סוכה כדמשמע במנחו' בריש פרק התכלת נטלו לצאת בו או' על נטילת לולב הכי מסקנא בפ' לולב וערבה (דף מו) אמר רבא לולב בימין ואתרוג בשמאל משום דלולב ג' מצות ואתרוג חדא מצוה ובמינו גבוה מכולם והוא מלך על כל אילני מאכל בפ' א' דתענית א"ר אליעזר הואיל וד' מינין הללו אין באין אלא לרצות על המים וכשם שאי אפשר להן בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים. ובפ' א' דר"ה (דף יו) נסכו מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

נטילת לולב והאתרוג וכשנוטל הלולב יקחו שלא כדרך גדילתו כדתניא עצי שטים עומדים דרך גדילתן וכשנוטל האתרוג זנבו מן הצד או למעלה ויברך הברכה. דאמרינן בפרק א' דפסחים (דף ז) כל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואחר שיברך יהפך הלולב והאתרוג דרך גדילתן כדאמרינן בשלהי פ' לולב הגזול (דף מב) כיון דאגביה נפק ביה ומשני אבייי כשהפכו שאינו יוצא. וקודם עשייתו צריך לברך ולא בשעת עשייתו כדאמרינן בפרק הרואה מצות מאימתי מברך עליהן רבי יוחנן אומר קודם עשייתן ורב הונא אמר בשעת עשייתן. ורב הונא תלמידיה דרב היה בפרק מפנין ובכולי תלמודא. וקיימא לן בפ' קמא דיום טוב רבי יוחנן ורב הלכה כרבי יוחנן וכל שכן הכא שהלכה כרבי יוחנן דבעינן קודם עשייתן. ושמואל אמר הכי בפרק א' דפסחים (דף ו) ואין לברך קודם שיטלם דגרסינן בירושלמי בפרק כיצד מברכין אין בני אדם מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס אמר רבי חייא הדא אמרה הדין דנסיב עיגולא ומברך עילוי והוא לא איתאי בידיה צריך למברכא עליה זמן תניינות. ובמנחות בפרק הקומץ רבה (דף לה) תפילין בשעת הנחתן ולא קודם לכן אלא מצוה לטלטלו שלא דרך גדילתו ואינו

יוצא בהגבהתו ומברך על נטילת לולב ונוטלו כדרכו דרך גדילתו. כדאיתא בפרק לולב וערבה ומנענעו.

ניענוע ירושלמי צריך לנענע שלשה פעמים ומוליך ומביא מעלה ומוריד. ובהלל מנענעין " בהודו לה' ובאנא ה' הושיעה נא ובהודו ליי כי טוב בסוף הלל. במדרש אמרתי לכם שתקחו את הלולב ומנענעו לפני למה שבשעה שהוצאתי אתכם מארץ מצרים נענעתי את ההרים שנאמר ההרים רקדו כאילים אף לעתיד לבא אני עושה כן וההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי וגו'. ואם כרך ידו בשום דבר ונטל הלולב יצא ואם הוא בכלי ולקח בכלי לא יצא כדאיתא בסוף פ' לולב הגזול (דף מב). בפרק הקורא את המגילה כל היום כשר לנטילת לולב. ובפרק לולב הגזול (דף לה) מי שבא בדרך ואין בידו לולב לכשיכנס לביתו יטלו על שלחנו. לא נטל שחרית יטול בין הערבי' שכל היום כולו כשר ללולב לולב דאורייתא עבדינן זכר למקדש לבד בשבת משום גזירה דרבה וצריך לברך על הלולב כל שבעה. מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה הלולב ומחזרת למים בשבת. ביום טוב מוסיפין בחולו של מועד מחליפים. בירושלים היו מחבבין המצות שכל היום היה לולבן בידם. ואין לחתוך לולב וערבה או הושענא ן הקרקע דאמרי' בריש לולב הגזול (ד' ל) סתם כותי גזלני ארעתא נינהו וקרקע אינה נגזלת הילכך ליגזזו אינהו דהוי יאוש בעלים ביד הכותי ושינוי רשות ביד ישראל. ירושלמי לא סוף דבר לנענע אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כשורה ומנענע בפ' לולב וערבה (דף מה) אמר רבי אבהו אמר ר' אלעזר כל האוחז הדס בעבותו ולולב באגודו מעלם עליו הכ' כאלו הקריב קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח.

רכא

בכל יום מקיפין את המזבח. ואומר אנא ה' הושיעה נא ר' יהודה אומר אני והו הושיעה נא וביום ז' מקיפין ז' פעמים. ואיתא נמי בשוחר טוב על פסוק ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' לכך ז' תיבות בפסוק ואיתא נמי בפסיקתא דסכות ואמרי' בבראשית רבה העננים יש להן ז' שמות. ירושלמי בפ' לולב וערבה כיצד סדר הקפה כל ישראל קטנים וגדולים נוטלין את לולביהן בידיהם ימנית ואתרוגיהן בשמאלית ומקיפין הקפה אחת ואותו היום ז"פ. ניחא בזמן שיש מזבח אבל בזמן הזה חזן הכנסת עומד כמלאך אלהים וספר תורה בזרועו והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח. וכן מנהג לוקחין ספר תורה ומקיף החזן והעם בלולביהן והעם עמו סביב פעם אחד לבד מן השבת ובהושענא רבה לוקחין שבעה ספרי תורה ומקיפין בלולב וערבה והקהל בערבות שבעה פעמים. ואיתא במזמור ששה עשר בשוחר טוב שמעה ה' צדק למה מקיפין שבעה

פעמים זכר ליריחו לפי שיריחו תחילת המלחמות של ארץ ישראל וכל ראשית להקב"ה לכך כלי כסף וכלי זהב לאוצר ה' יבא. וליריחו שבעה החומות שכתוב בסוף יהושע ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעל יריחו האמורי פכ"ח גח"י לכך אמר הקדוש ברוך הוא ליהושע וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה הקף את העיר פעם אחת כה תעשה ששת ימים ושבעה הכהנים ישאו שבעה שופרות לפני הארון. וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והכהנים יתקעו בחצוצרות ואמרינן אין פוחתין משבעה תקיעות במקדש ושבעה קולות בהבו לייי בני אלים קול ה' על המים. ואנו מחננים על המים יום שביעי של סוכות ומקיפין שבעה פעמים הרי הקיפו ששה פעמים ששה ימים ובשבת שבעה פעמים הם י"ג כנגד י"ג פעמים שדבר עם האבות. וי"ג אהבה בתורה ואהבת לאהבה לאהביו וי"ג אריכות ימים וי"ג הליכות באברהם לכך במס' תענית מתענין י"ג תעניות על הגשמים וזוכר י"ג מדות ה' ה' אל רחום וחנון וי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן נגדו שלשה עשר אור ומאורות בבראשית וי"ג באיוב סגור כסף בכתם בשהם וספיר זהב וזכוכית פז ראמות גביש מפנינים פטדת בכתם וי"ג כתיבות בלוחות יזכו שלשה עשר חופות בגן עדן. וי"ג בגן בבראשית להציל משלשה עשר כפילות (ישעיה כד) הבוק תבוק הבוז תבוז אבלה נבלה אמללה אמללו פחד הפחד ופחת והפחת פח בפח רועה התרועעה פור התפוררה מוט התמוטטה ונוע תנוע ונשאר נשאר. לכך בתפלת שלמה שלשה עשר שמיעות ושלשה עשר כתיבות בפסוקי לוחות ולפי שכתוב במלכים אצל יריחו אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי מכלל שבשביל טל ומטר צריך להקיף כמו ביריחו שלשה עשר פעמים לכך רמז ויאמר שוב שבע פעמים שב כתיב חסר ששה לומר עד ו' ויהי בשביעית ויהי עב קטנה לכך בהושענא רבה מקיפין שבעה פעמים עבור הגשמים וכתיב מלאו ארבע כדי מים וכתיב וישנו הרי שמנה ויאמר שלשו הרי שנים עשר וגם התעלה מלא מים הרי שלשה עשר לזכור שלשה עשר פעמים שדבר לאבות וי"ג פעמים כבוד בחומש ולר' עקיבא דאמר ענני כבוד היו הסכות דכתיב על כל כבוד חופה רבי יהודה אומר שלשה עשר עננים היו לישראל לכך מקיפין שלשה עשר פעמים ולמאן דאמר שבעה עננים היו וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן וענך עומד עליהם ובעמוד ענן ובהאריך הענן ובהעלות הענן ואם לא יעלה הענן כי ענן ה' ד' לד' רוחות מקיפין וא' למעלה וא' למטה וא' לפניהם לכך מקיפין שבעה כעננים ביום ז' לכך ניסוך המים כל השבעה הימים לכך רמז בפנחס בסוכת ביום ראשון כתב לשלשה עשר פרים" שני" עשרונים" סופו מים. וביום השני פרים מים וביום השלישי פרים מים וביום הרביעי פרים מים וביום החמישי פרים מים וביום הששי פרים מים וביום השביעי פרים

מים הרי שבעה פעמים מים לכך שבעה ממין בסופי התיבות בפרשת וביום השביעי ומנחתם ונסכיהם לפרים לאלים ולכבשים במספרם כמשפטם הרי בראש בשנה וביום ז' של סוכת כתיב כמשפטם לומר מה שנגזר בראש השנה ונחתם ביום הכפורים מראה בצל בהושענא רבה לכך כתיב בתילים ב' פעמים כי בא לפני ה' כי בא כי בא לשפוט את הארץ למה ביום ז' לפי שאין מקריבין נדריהם ובעון נדרים גשמים נעצרים. וכל ז' ימים מנסכין מים ורמז בו"ז מים בפנחס על שם שופך בו"ז על נדיבים ומזיח אפיקים רפה לפי שבחג עת המים והוצרכו בלילה שלפניו לראות כמה קרקפתא דגברי צריכין לפרנסה ומראין בצל ואומרים המלאכים פלוני לא יחיה הרי אינו צריך למים ולפרנסה סר צילם מעליהם וה' אתנו סר צלם מעליהם בגימט' ס"ר שנ"ה למי שסר צילו לא יחיה שנה לפי שכתוב בצל ידי כסיתיך ובצל כנפיך תחסה והשדים מצויין אצל צל של לבנה כדאמרינן בפרק ערבי פסחים (דף קא) אצל הצל עוברים על לא תשיג גבול רעך ואותם מזיקים הם של אש וברד. על כן קטנים הניזוקין בלבנה יש להם חמימות וקרירות ושילשול ומועיל להם הלחישות ולזה מועיל גודל ימין בשמאל וגודל של שמאל בימין ובזה מתהפכין פיסת יד על מזלו של מעלה אז מגינים על האדם למטה שדומה למזלו למעלה זהו בצל ידו החביאני ובצל ידו כסיתיך ובצל כנפיך תסתירני ובצל כנפיך יחסיון ובצל כנפיך אחסה ובצל כנפיך ארנן בצל שדי יתלונן לומר לפי שהשדים שרוים בצל האילן שיש לו ענפים מרובים ובצל הלבנה וכתיב ונהורא עמיה שריה עליך יזרח ה' באור פני מלך חיים ומסכך בזהר רחב כפי המזל שדומה לפרצוף מטה ומקיפו בכנפי זהר ושם חביון עזו למה לפי שלפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו וזהו מאחז פני כסא פרשז עליו עננו אז השדים יראים להזיק לפרצוף של מטה ומזלו למעלה ובעוד שמזלו מאור שלו למעלה יחיה זה של מטה זהו ויברא אלהים את האדם בצלמו הוא מזלו למעלה בצלם אלהים בר"א אותו זכו"נ מאור. אבל כבה אור למעלה כבה אור למטה לכך כשראה משה מזלו כבה למעלה כתב בדמע וימת שם משה עבד ה'. קיימא לן בפ' לולב וערבה (דף מד) ערבה הלכה למשה מסיני הכל מודים שאין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב ואין צריך לברך על הערבה שמנהג נביאים היא. מה ראו ראשונים מסדרי העיבור לדחות ראש השנה אם בא יום א' דוחין על יום ב' שאם היה ראש השנה יום א' היה הושענא רבה ביום ז' בשבת ולמה דוחין משום ערבה ואמרי' התם ערבה בז' מאי טעמא דוחה שבת טפי משאר יומי ומשנינן לפרסמה שהיא מן התורה שבעל פה דין נטיעות וערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני ומאחר דלא ידעינן קביעא דירחא דחינן מקמה קביעא דירחא. ולמה ערבה בהושענא רבה לפי שהערבה גדילה על המים ואז נידונין על המים

ולא היה יום מרובה בקרבנות כז' של סוכות שבו עובר בבל תאחר על נדרו אם עבר החג ובעון נדרים גשמים נעצרים נשיאים רוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר לכך רוח צפון תחולל גשם וכתיב אמת מארץ תצמח וגו' וכתיב הרעיפו שמים ממעל ושחקים וגו' בעבור אמת שמדברים בארץ לכך בסוף כל נדרים יושב בדין על המים לכך סמך לסכות איש כי ידר נדר לה'. שיושב בדין אם לא עברו נדריהם נותן להם מים מדה במדה שדיבור נקרא מטר ופיהם פערו למלקוש יערוף כמטר לקחי. אם יתן נדרים בעתו ונתתי מטר ארצכם בעתו ומביאים קרבניהם בהושענא רבה אז הכרוז יוצא פן יעברו בל תאחר והיו קושרים הבהמות בענפי ערבה אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח ואומר רבונו של עולם מה שנדרנו הבאנו והענפים שאסרנו בידינו הם הואיל ולא עצרנו מתת גם אתה אל תעצר הגשמים. נדר תלוי ברוח פינו ישב רוחו יזלו מים. נדר תלוי בקול קול ה' על המים עשינו מה שצויתנו כשם שזאת גדילה על המים כך תן לנו מים ועושין יום גדול שהוא סוף שנה ואומר הושיעה את עמך וכו' על שם זה היו קורין אותו הושענא רבה. וביום ח' כתיב לבד מנדריכם וכל הבא בנדר ונדבה טעון נסכים ובנסכים רמוז מים הרי שהיה דן על המים עבור נדרים ורמוז למעלה מים. ולפי שזה היום גדול בעיני כל והכל נודרים והכל צריכין לגשמים והיו נוהגין לאחר שלא היו מקדשין החדש על פי הראייה לעבר כדי שלא יבא הושענא רבה בשבת כי היו בוכים ומתחננים על המים לכך לא יתכן בשבת. ואם כשיבא בשבת היו נדחה ופעמים שתי שנים זה אחר זה בשבת וישתכח לגמרי לפי שאינו מן התורה והעם היה מצטערין כל השנה שלא התפללו עבור מים ולא היו שואבין מים בכלי שיר ובשירים כי אם בהושענא רבה כי היו יראים שמא יש ביניהם שנדרו ולא שלמו והיו ממשכנים אותן כי חוטא אחד יאבד טובה הרבה ומתחננים בבכי ויש המתעצים וכתיב ושאבתם מים בשכון. ומקיפין ז"פ כנגד ז"פ שכתוב בתורה ענן ואד יעלה מן הארץ שנקראת ז' שמות הענן וכתיב ונתתי גשמיכם בעתם למטר השמים תשתה מים ונתתי מטר ארצכם לתת מטר ארצך יערף כמטר לקחי כשעירים כרביבים. ד"א ז' זכר ליריחו כמו שהושיעם אז לפי שהקדישו מה שבתוכה כך עתה יום הנדרים מקיפין שובע שמחות את פניך שבעה ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים וז' קולות על המים וז' עניות וז' הללוהו בתקע שופר וכו' בסוף תהילים. ובפרשת אליעזר ז' פעמים עין העין העינה וז' שאיבות רמז לז' ימים שמנסכין מים ולמאן דאמר ח' חושב לעת צאת השואבות וז' בארות ביצחק וג' מים בענין כנגד ג' לוגין וז' באר כתוב ביעקב וז' בור כתב ביוסף הבור והבורה ובבראשית ז' מרחפת על פני המים עד ולמקוה המים וכנגדן ז' עננים ובענין הענן ז' על פי ה' וג' לוגין מנסכין כנגד ג' רביעיות בכירה אמצעית אפילה

וג' ונתתי גשמיכם בעתם ונתתי מטר ארצכם בעתו לתת מטר ארצך בעתו לכך ג' שמחות בסכות ושמחת בחגך והיית אך שמח ושמחתם לפני ה' אלהיכם. לפי שהתבואה ופירות האילן וגפנים. וביום הכפורים נטהרו מעונם נושא עון ופשע וחטאה אשריהם ישראל מי שטהרם הקב"ה. וג' פעמים נקרא הקב"ה מקוה. מקוה ישראל ה' מושיע. מקוה ישראל ה' כל עזביך יבושו. ומקוה אבותיכם ה'. לפיכך צריך אדם לטהר עצמו בג' רגלים ומניין שזה מקוה מדבר במים שכ' מקוה ישראל ה' כי עזבו מקור מים חיים את ה'. והכיור שעשה שלמה מחזיק ג' מקוואות ומנסכין מג' לוגין לפי שכל טיפה וטיפה שיורדת מן השמים עולה מן התהום כתהום אל תהום קורא לקול צינוריך ולפי שבירידת גשמים הכל שמחים לכן ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה שם שואבין רוח הקדש כמו השיבה לי ששון ישעך ורוח קדשך והיה יורד לשיתין על שם מתהום רובצת תחת.

רכב

שמיני ספק שביעי הוא יום טוב ומקדשין על הכוס ואומר זמן. וקיימא לן יתובי יתבינן בסוכה ברוכי לא מברכינן ומכניס בה מאני מיכלא ויושב בה לאכול ליל ח' ויום ח' והוא רגל בפני עצמו לעניין פז"ר קש"ב ואסור לאכול בו ביום האתרוג. ובמוסף יום ח' קיימא לן בפרק א' דתענית שצריך להתפלל משיב הרוח ומוריד הגשם. ביום תשיעי ספק שמיני הוא שמחת תורה אז יאכל האתרוג ועושים בו שמחות. במדרש חזית בתחילה ויבא ירושלם ויעמוד לפני ארון יי א"ר אלעזר מיכן שעושין סעודה להשלמת התורה. ועתה סיימו כל החומש. ומבדילין במוצאי יום טוב ואוכלין נויי סוכה אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן נהגו נשים לברך אשופר ואלולב. יום ראשון של סוכות שחל להיות בשבת לא מברכינן אלולב ואין מקיפין בהושענא.

רכג

סדר תפלת חג הסכות

מתפלל ערבית ליל כניסת סוכה אתה בחרתנו את יום חג הסכות הזה זמן שמחתנו קידוש בורא פרי הגפן אשר בחר בנו. שהחיינו. נכנס לישב בסוכה מוזגין היין ומברך פרי הגפן אשר בחר בנו אקב"ו לישב בסוכה. שהחיינו. כדמשמע בשילהי מסכת סוכה (דף נו). בשחרית מתפלל כמו בערבית אתה בחרתנו לאחר כל תפלת יוצר נוטלים הלולב ומברך ביום ראשון על נטילת לולב שהחיינו ואחר נטילת לולב מברכין על קריאת ההלל ב"א ה' אלהינו מ"ה אקב"ו לגמור את ההלל ומנענע בהודו בתחילה ובאנא ה' ובהודו שבסוף ההלל בפ' ב' דערכין כ"א יום גומרין את ההלל בגולה. ובפ' ערבי פסחים שצריך לברך בסוף ההלל יהללוך ה' ומסיים מלך מהלל בתושבחת. בפרק הקורא את

המגילה למפרע דף כ) כל היום כשר לקריאת הלל לאחר קריאת כל ההלל גומרין כל הקדיש ונוטלין ב' ספרי תורות ואומר גדלו' רוממו על הכל יתגדל וקורין ה' בפרשת אמור אל הכהנים מן שור או כבש או עז עד מועדי ה' אל בני ישראל. והמפטיר קורא בפנחס ובחמשה עשר יום עד ומנחתה ונסכה ומפטיר בתרי עשר בזכריה הנה יום בא עד בבית ה' צבאות ביום ההוא. אשרי וקדיש תפלת מוסף ש"ץ ומגן ומחיה קדושה אתה בחרתנו מפני חטאינו והשיאנו רצה מודים ברכת כהנים שים שלום קדיש אין כאלדינו פטום הקטורת קדיש למנחה אשרי ובא לציון סדר קדושה קדיש ומתפלל במנחה כמו בשחרית שליח ציבור מתפלל עד המברך את עמו ישראל בשלום קדיש. למעריב ברכו וכל המעריב ותפלה כמו במנחה קידוש על הכוס למחר קורין ה' מן שור או כשב עד אל בני ישראל כאתמול ומפטיר קורא ובחמשה עשר עד ומנחתה ונסכה ומוסיף וביום השני עד ומנחתה ונסכה. ומפטיר במלכים מן ויקהלו אל המלך שלמה עד לתת לו כצדקתו. במגנצא אין מברכין שהחיינו ביום שני על הלולב. בוורמישא מברכין שהחיינו בנטילת לולב אע"פ שבקידוש מברכין. במוצאי ליל שני מתפלל אתה חוננתנו ומזכיר יעלה ויבא ומבדיל על הכוס בורא פרי הגפן ומבדיל בין קודש לחול שבת שבחולו של מועד קורין ז' בפר' כי תשא מן ראה אתה אומר אלי עד בחלב אמו והמפטיר קורא במוספין בפנחס ענין היום ומפטיר ביחזקאל מן ביום בא גוג עד וטהרו הארץ יום שלישי שהוא יום ראשון של חולו של מועד במגנצא קורין הכהן ביום השני לוי ביום השלישי ישראל ביום השני וישראל האחר ביום השלישי. לעולם השני ישראלים קוראים מה שכהן ולוי קראו. אבל בור"מיישא יום ראשון של חולו של מועד כהן קורא ביום השני לוי ביום השלישי ישראל ביום הרביעי וישראל האחר ביום השני וביום השלישי כי הרביעי לעולם קורא מה שכהן ולוי קראו שהוא ספיקי דיומא יום הושענא רבא כהן וביום החמישי לוי ביום הששי ישראל ביום שביעי ורביעי ביום הששי וביום השביעי ומנהג בוורמיישא שאומ' ביום הושענא רבה על הכל יתגדל ולמוסף נעריצך וקדושה אחרונה אדיר אדירנו אבל במגנצא אין אומר על הכל יתגדל ולא קדושה אחרונה וקורין כהן ביום הששי לוי וביום השביעי ישראל ביום הששי וישראל אחר וביום השביעי. וסובבין בכל יום אחר תפלת המוסף פעם אחת ואומ' הושענא אחת ואחר כך אני והו הושיעה נא. כהושעת. אך ביום ז' מוציאין ז' ספרי תורות ומקיפין כל ישראל והושענא ביד כל אחד ואחד וש"ץ ביד ימינו לולב והושענא וביד שמאל האתרוג ומקיפין ז' ואומר הושענות ואחר כך מחזירין התורות למקומן ועומדין לפני ארון הקודש פתוח ואומרין בקול רם למען דעת ואחר כך קדיש בכל ז' ימים נוטלין את הלולב לבד מן השבת. ואם מריח באתרוג מברך קודם

ב"א ה' אלהינו מ"ה אשר נתן ריח טוב בפירות וכל ז' הימים בכל שעה שנכנס לישב בסוכה מבר' לישב בסוכ' אך בליל ראשון וב' מברך בורא פרי הגפן ולאחר הקידוש לישב בסוכה. ובחולו של מועד ביום ובלילה מברך המוציא ואחר כך לישב בסוכה. ומתירין איגודו של לולב בהושענא רבה כדי לקיים דברי שניהם ששה כרבנן ליל שמיני של עצרת מתפלל מגן ומחיה אתה קדוש אתה בחרתנו ואומר את יום שמיני חג עצרת הזה זמן שמחתנו ומקדש על הכוס ואוכל בסוכה ומברך פרי הגפן אשר בחר בנו שהחיינו ולא יברך לישב בסוכה ומכניס בה מאני מיכלא. למחר קורין ה' בפרשת ראה אנכי מן כל הבכור עד אשר נתן לך והמפטיר קורא בפנחס ביום השמיני עצרת עד את משה. ומפטיר במלכים מן ויהי ככלות עד כל עמי הארץ ופוסקין צדקה כל אחד ואחד.
במוסף משי"ב הרו"ח.

רכד

בשמחת תורה קורין וזאת הברכה עד ובגאותו שחקים וחתן תורה מי כאל ישורון ומשלים התורה. וחתן בראשית קורא בראשית ברא עד אשר ברא אלהים לעשות ואומר קדיש לפי שאין אומרין קדיש עד שיקרא כל הקרואים וקורא המפטיר ביום השמיני עצרת ומפטיר בראש יהושע מן ויהי אחרי מות עד ואמץ. במ"ש ובמוצאי יום טוב מתפלל באתה חונן אתה חוננתנו ומבדיל על הכוס ואין אומר על הנר אלא במ"ש ובמוצאי יום הכפורים.
סליק הלכות סוכה:

הלכות חנוכה

רכה

בפרשת אמור אל הכהנים התחיל שבת ורגלים פסח עצרת ראש השנה ויום הכפורים סכות. וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וסמיך ליה ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור רמז לחנכה שמן זית זך מן המובחר ואמר להעלות נר יערך את הנרות ללמד לילה ראשונה נר אחת ואחר כך נרות. סמך שמן נרות לסוכות מה סוכות ח' ימים אף חנוכה ח' ימים וגומר את ההלל. וסמך אל חנוכת המזבח דבר אל אהרן קח את הלוים על ידי שבט לוי יוחנן כהן גדול נעשה חנוכה. ועוד סמך סוכה להעלות נר לומר ששמחת בית השואבה על ידי נר כדאמ' במס' סוכה מנורות של חמשים אמה ולא היה חצר שלא היו רואים בו לכך סמך ורחב חמשים בחמשים החצר נחשת. ז"את חנוכת המזבח בגימטריא זאת יהיה בימי חשמונים זאת חנוכת המזבח בגימטריא אז שמנת

ימי המזבח ביום המשח אותו מאת בגימטריא חנוכה ביום עשרים וחמשה בכסליו. להעלות נר תמיד בפרשת ואתה תצוה לפי שחייב להדליק נרות בחנוכה לכך סמך זאת חנוכת המזבח בהעלותך את הנרות ולפי שעל ידי כהנים נעשה לכך סמך בברכת כהנים דבר אל אהרן ואל בניו לחנוכת המזבח. וכן בתהלים ה' יברך את עמו בשלום מזמור שיר חנוכת הבית. ובעזרא כהניא וליואי חנוכת בית אלהא לכך יש בעל הנסים דחנוכה קכ"ה תיבות כחשבון כהנים. ואין אומר ונודה לשמך הגדול סלה כי אינו במחזורים ישנים ומרוב ענותו של יוחנן כהן גדול הוסיף תיבה אחת יותר מן יוחנן שעול' קכ"ד וכחשבון מן ה' מעון עד ויהי נועם ומן ויהי נועם עד סופו וכופלין ארך ימים לומר כמו שהיה ברכה בחינוכו כן יהיה בחנוכה בית חשמונים ומדליקין בחנוכה ל"ו נרות לפי שבחנוכת העולם ויתן אותם אלדים ברקיע השמים להאיר וכדאיתא בפסיק' רבתי אותה אורה שנשתמש אדם הראשון היתה ל"ו שעות כדאיתא בבראשית רבה יום ו' י"ב שעות וליל ז' י"ב שעות ויום ז' י"ב שעות וכשיצאו ל"ו שעות החשיך העולם בפ' מקום שנהגו (דף נב) נטל ב' אבנים וטחנן זה בזה ויצא מהן אש ובירך בורא מאורי האש כך מתוך שחשכו עיניהם של ישראל בגלות יון והוציאם הקב"ה מאפילה לאורה לכך מדליקין ל"ו נרות. ואמר בתנחומא זהב וכסף ונחשת אילים מאדמים. נחשת זה יון. באת בש נחש"ת טסב"א בגימ' יון לכך סמך נחשת ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור. במפלת יון הדלקת נרות. ולמה ל"ו כי יש בחומש כ"ב אור האור לאור להאיר המאור והאור יאיר למאור יאירו ויאר וג' המאורות שהם ו' הרי כ"ח ובין נרותיה ובין נרות הנרות נר ח' הרי ל"ו לשון אור ונר ואותם ח' נרות רמז לח' ימי חנוכה שצריך להדליק נרות ובאיוב ל"ד אור וב' כעפעפי שחר הרי ל"ו שכתוב שם ונרו נר בהלו נרו עלי ראשי. וכן רמז ל"ו שעות שמשה האורה במעשה בראשית את האור כי טוב ד' תגין על ט' כי ד' פעמים ט' הם ל"ו כנגד ל"ו שעות ול"ו נרות. בפ' במה מדליקין (דף כא) ת"ר בכ"ה בכסליו יומין דחנוכה תמניא אינו ואח"כ דלא למספד בהון וכו' כשנכנסו יונים טמאו כל השמנים שבהיכל ואח"כ גברו מלכות חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחת של שמן. שהיתה מונחת בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים לשנה האחרת קבעום יום טוב בהלל והודאה. תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו המהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין בית הילל אומרי' יום ראשון מדליק נר אחד מיכן ואילך מוסיף והולך משום מעלין בקודש ואין מורידין והן ל"ו נרות.

רכו

נר חנוכה מצוה להניח על פתח ביתו מבחוץ ואם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לר"ה. ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו אמר רבא וצריך נר אחרת או מדורה שישתמש לאורה. אמר רבא נר חנוכה מצוה להניחה בפתח הסמוכה לר"ה והלכתא כשמואל כדי שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל וצריך להניחה בתוך כ' אמה כסוכה וכמבוי. אמר רבא אסור להשתמש לאורה על כן נל שמדליקין בו יהיה ארוך כנר של חנוכה והלכת' מדליקין מנר חנוכה לנר חנוכה אבל נר הדיוט אסור להדליק בנר חנוכה וקיימא לן כבתה אין זקוק לה להדליק פעם שנית. וקיימא לן נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם לא כפה עליה את הכלי אפילו לאחד אינו עולה. ומצות נר חנוכה משתשקע החמה מדליק עד אותו שיעור אי נמי לשיעורא יתן שמן שידליק ממנו אותו שיעור. ואם לא הדליק לילה אחת לא ידליק למחר או לילה האחרת מה שהיה לו להדליק אז. ולא דמי לקרית שמע ותפלה דאמרי' בריש תפלת השחר (דף כד) שיחזור ויקרא ויתפלל וקיימא לן מדקא מברכינן להדליק נר של חנוכה הדלקה במקומה עושה מצוה ואם הדליק חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום. אמר רבא הדליק מבפנים והוציאו מבחוץ היה תפוס נר חנוכה בידו ועמד לא עשה ולא כלום. אמר ר' יהושע בן לוי עששית שהיתה דולקת כל השבת כולה למוצאי שבת מכבה ומניחה וחוזר ומדליקה. כל השמנים יפין לנר חנוכה ושמן זית מן המובחר נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס ומדליקות אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה ליתן חלקו ואם יש לו אשה אינו צריך ואשתו מדלקת עליו נר חנוכה ונר ביתו נר ביתו קודם אם אין לו כי אם אחד נר חנוכה קודם לקידוש היום משום פרסומי ניסא. אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח שנא' כי נר מצוה ותורה אור. בפסיקת' רבתי למה מדליקין נרות בחנוכה שבשעה כו'. למה קורין את ההלל בחנוכה ולא בפורים. שאין קורין אלא במפלתה של מלכות ומלכותו של אחשורוש היתה קיימת. נר חנוכה שהותיר שמן ביום ראשון מוסיף עליו ביום שני ואם הותיר ביום שני מוסיף עליו ביום ג' וכן כל הימים. אבל ביום השמיני עושה לה מדורה בפני עצמו ושורפו. למה שכיון שהוקצה למצותו אסור להשתמש ממנו. נר חנוכה ונר שבת ידליק תחלה נ"ח ואחר כך נר שבת שאם הדליק נר של שבת היה אסור להדליק נ"ח שכבר קיבל עליו את השבת. דדמי להא דאמר בעירובין בשלהי בכל מערבין שאין קידוש כוס ביום הכפורים. אמר רב יהודה המדליק נר חנוכה לילה ראשונה אומר בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר חנוכה. ושעשה נסים. והרואה שלא הדליק מברך כך שעשה נסים ושהחיינו מיכן ואילך המדליק מברך

להדליק נר ושעשה נסים והרואה מברך שעשה נסים. היכן צונו שאל אביך ויגדך לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך.

בחנוכה צריך לברך לגמור את ההלל דאמר בערכין (דף י) א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים צריך לגמור את ההלל ח' ימי סוכות וח' ימי חנוכה ויום ראשון של פסח ועצרת. ובגולה כ"א ימים. ואחר ההלל מברך יהללוך עד מלך מהולל בתשבחות על הנסים מזכיר בתפלה במודים ובברכת המזון בנודה לך ומזכיר אף בתפלת המוספין אבל לא במגן אבות בערב שבת כדאמר בבמה מדליקין (דף כ) ואם לא הזכיר בתפלה או לא הזכיר בברכת המזון על הניסים אין מחזירין אותו. בפ' בת' דמגילה (דף ל) בחנוכה קורין פרשת נשיאים וקורין כהן לוי וישראל. ר"ח טבת שחל להיות בחול קיימא לן אין משגיחין בחנוכה תחלה אלא ר"ח עיקר וקרו תלתא כהן עד ועשירית האיפה. לוי עד עולת שבת. ישראל ובראשי חדשיכם. וישראל הרביעי קורא בפרש' חנוכה קרבן נשיא ליומו. א"ר יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין ג' ספרי תורות וקורין ו' בענינו של יום. השביעי קורא בתורה שנייה וביום השבת ובראשי חדשיכם קדיש. ומפטיר קורא בתורה שלישית פרשת חנוכה ומפטיר בנרות זכריה רני ושמחי עד חן חן לה. ולא של ר"ח ולא שוש אשיש אם יהיה נשואין כי אם רני ושמחי. וכי מקלע בתרי שבתות שבת ראשונה מפטיר בנרות זכריה. שבת שנייה ויעש חירם. ולפיכך מקדימין דראש חדש משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וממאי דסליק מיניה הקורא בתורה מפטרינן לפיכך מפטיר בנרות זכריה רני ושמחי ואין מפטירין השמים כסאי. פעם אחת שכח וקרא ארבעה בפרשת החדש שבא בחנוכה ואמר ר' אם לא היה הספר תורה מבחוץ לא היינו צריכין לקרות החמישי בשל חנוכה. דהא אמרינן אין משגיחין בחנוכה ופורים לקרות כל עיקר. כלומר אם לא יקרא כל עיקר אין לחוש. אחר שקרא בתורה אסור לקרות פעם שנייה אלא כהן בלבד קורא במקום לוי.

סליק הלכות חנוכה

רכז

עשרה בטבת

בפרק א' במס' ר"ה (דף יח) צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים למה נקרא צום העשירי שהוא חדש עשירי. ומסיק רב פפא בזמן דיש שלום יהיו לששון ולשמחה בזמן דאיכא שמדא צום אין שמד ואין שלום רצו מתענין לא רצו אין מתענין ועתה מתענין ואל תטוש תורת אמך. אע"ג דאמרי' בפ' בת' דמגילה (דף לא) בתעניות ברכות וקללות במסכת סופרים וכן פסק רב יהודאי גאון בבשר על גבי גחלים בעצירת

גשמים קורין ברכות וקללות אבל בתעניות אחרות קורין ויחל משה ומפטירין במנחה דרשו. וקיימא לן בפ' א' דתענית (דף יג) יחיד מתפלל עננו בשומע תפלה וש"ץ בין גואל לרופא. שכח ולא התפלל אין מחזירין אותו כדאמרינן בפ' במה מדליקין (דף כד):

הלכות ר"ח וסדר תפלותיו וברכותיו

רכח

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה בגימ' כמו תש"עה ועשרים יום ומח"צה ותשצ"ג חלקי"ם לכם ראש חדשים. ראשון הוא לכם לחדשי השנה בגימ' חדש האחד כ"ט יום ומחצה ושתי ידות שעה וצ"ג חלקים חודש במילוי ח' ו' ד' ש' בגימ' כ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים. בליל ר"ח אין נופלין על פניהם וכל היום עד יום השכמת לאחר החדש דאמרי' בבבא מציע' בשלהי פ' הזהב (דף נט) גבי מעשה דר' אליעזר שבירכוהו אימא שלום דביתהו דר' אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי מההוא מעשה ואילך לא שבקה ליה לר' אליעזר למיפל על אפיה. יומא חד ריש ירחא הוא ואיחלף ליה בין מלא וחסר. אתאי אשכחיה דנפל אאפיה אמרה ליה קום קטלתיה לאחי הרי משמע שאין נופלין בר"ח. וצריך להתפלל יעלה ויבא כדאמר בפ' במה מדליקין (דף כד) ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה. ואם לא אמר מחזירין אותו ואין בהן קדושה על הכוס. ויש בהן הזכרה בברכת המזון ואע"ג דאמרינן ערבית מחזירין אמרי' בשלהי פ' תפלת השחר אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו. לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה אלא ביום. ומסיק לא שנא מלא לא שנא חסר אלא שחרית ומנחה. אמרי' בפ' במה מדליקין ובברכות פ' שלשה שאכלו (דף כד) לא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו אי נמי שומע כל התפלה משליח ציבור שמוציא את הכל. כדאמרי' בשלהי מס' ר"ה (דף לד) אבל ש"ץ שטעה אין מחזירין אותו כדתניא בפ' תפלת השחר (דף ל) בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרו במנחה אמר ר' יוחנן בציבור שנו אבל ביחיד חוזר. א"ר תנחום אמר ר' יהושע בן לוי טעה ולא הזכיר של ר"ח ונזכר בהודאה חוזר לעבודה. ואמרי' בפ' ג' שאכלו (דף כט) טעה בר"ח בברכת המזון אין מחזירין אותו טעה ולא הזכיר ר"ח אומר ב"א ה' אלדינו מ"ה אשר נתן לעמו ישראל ראשי חדשים לזכרון אם לא פתח הטוב והמטיב. אבל אם פתח הטוב והמטיב חוזר לראש, אבל בתחילת פסיקת' רבתי שכח ולא הזכיר של ר"ח ומשגמר ברכת המזון נזכר מיד עד שלא הסיח דעתו מן הברכות אינו צריך לחזור לתחילה אלא

אומרה לאותה ברכה קטנה בסוף ב"א ה' אלדינו מ"ה אשר נתן ראשי חדשים לישראל עמו ב"א ה' מקדש ישראל וראשי חדשים. קורין ההלל בדילוג כדאמרי' בתענית בפ' בג' פרקים (דף כח) אמר רבא הלל בריש ירחא לאו דאורייתא. רב איקלע לבבל חזנהו דקא קרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסקינהו שמעינהו דקא מדלגו ואזלו אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם, יחיד לא יתחיל אם התחיל גומר. בברכות בפר' הרואה ימים שאין היחיד גומר את ההלל לא פסקינן אפי' משום ברכה כמו במגילה ובקריאת שמע. בפ' הקורא המגילה עומד (דף כד) בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ד' אין פוחתין מהן ואין מוסיפי' עליהן ואין אומר יענך ומתפללין מוסף. ר"ח שחל להיות בשבת מוציאין ב' ספרי תורות אחד בעניינו של יום. והמפטיר קורא וביום השבת ובראשי חדשיכם ומפטיר בהשמי' כסאי ואם היה נשואין בר"ח מפטיר בהשמים כסאי ולא שוש אשיש אבל ר"ח שחל להיות ביום א' בשבת מפטיר ויאמר לו יונתן נשים אין עושות מלאכה בר"ח כדאמרי' בפרקא דרבי אליעזר בפ' מ"ד לפי שלא רצו הנשים ליתן נזמיהן לבעליהן לכך נתן להן שכרן הקב"ה בעולם הזה שהן משמרות ר"ח ומה שכר הוא נותן להן לעולם הבא שהן עתידות להתחדש בר"ח תתחדשי כנשר נעורייכי וכשהחדש ב' ימים לא יעשו מלאכה ב' ימים אבל לאנשים מותר במלאכה כדאמרינן בפ' ג' דמגילה (דף כב) ושאין בה בטול מלאכה לעם כגון ראש חדש אינו אסור בעשיית מלאכה והא דאמר במס' ר"ה בפ' אם אינן מכירין (דף כג) משום בטול מלאכה לעם ב' ימים פי' אם נעבר מלא ולא חסר שאין לך ר"ה שאין מתבטלין בו בני הגולה ממלאכה ב' ימים יום ל' ויום ל"א שמא עיברו ב"ד את החדש. ר"ח אסור בהספד ובתעניות כדאמרי' בשילהי מ"ק (דף כט) אותו היום מתה אמו של בן זוא והספידה רבן גמליאל הספד גדול לא מפני שראויה לכך אלא שידעו כל העם שלא קידשו ב"ד את החדש. ובפ' א' דראש השנה (ד' יט) ותיפוק לי' דהוה ליה יום של אחר ר"ח דאסור בהספד ובתענית ובפ' א' דשבועות ובפסחים בפ' כיצד צולין ר"ח דאקרי מועד ירושלמי בכל מתענין חוץ משבתות וי"ט ור"ח וחולו של מועד והא דאמר בפרק ג' שאכלו ר"ח אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל פירוש אי בעי אכיל שיתחייב זימון אבל פירות ובשר יאכל. ובמועד קטן בפ' ואלו מגלחין (דף כח) בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים לא מקוננות דנמי איקרי מועד ומצוה לאכול ר"ח כמו מועד דאיתקש בתורה וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ובנביאים והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו וכתיב מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת. וכתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה וכתיב בשאול גם תמול גם היום אל הלחם והשיבו יהונתן כי זבח משפחה לנו וכתיב ויהי בחדש השני ב' ימים היה

החדש ומצינו בסנהדרין בפ' בן סורר אכל בעיבור החדש אינו בן סורר ומורה. ירושלמי אמר ר' יוחנן לוין ברבית לחבורת מצוה וקידוש החדש. בפסיקתא דסוכות תני מר"ה נקצצין מזונותיו של אדם חוץ ממה שמוציא בימים טובים ובשבתות ובראשי חדשים ובחולו של מועד ומה שהתינוקות מוליכות לבית רבן אם פיחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. ובריש פסיקתא רבתי ראשי חדשים שקולין כמועדות דכתיב ובמועדיכם ובראשי חדשיכם בסנהדרין בפ' היו בודקין (דף מב) אמר ר' אחא בר חנינא אמר ר' יוסי אמר ר' יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתי' הכא החדש הזה וכתיב התם זה אני ואנוהו. תנא רבי ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחדש דיים. אמר אביי הילכך צריך לומר מעומד ומברכין על החדש עד שתתמלא פגימתו אמרי נהרדעי עד י"ו ימים. ירושלמי עד שתראה כחצי המטה פי' כחצי עוגה.

רכט

מאי מברך אמר רב יהודה ברוך אתה ה' אלהינו מ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשו' רצון קונם פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר שם יוצרם על שם כבוד מלכותו. ב"א ה' מחדש חדשים ואומר סימן טוב תיהוי לישראל ברוך בוראך ברוך יוצרך ברוך מחדשך ורוקד ג' רקידו' כנגדה ואומר ג' פעמים כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך כך אם ירקדו אחרים עלי לא יגעו בי תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' עד יעבר עם זו קנית. קנית זו עם יעבור עד ה' עמך יעבור עד כאבן ידמו זרועך בגדול ופחד אימתה עליהם תפול אמן אמן סלה הלליה ואומר לחבירו ג' פעמים שלום עליך וילך לביתו בלב טוב. בשלהי פ' בכל מערבין או' זמן בר"ה ויוה"כ משמע אבל לא בשבתות ובראשי חדשים. ירושלמי דערבי פסחים תני כל מה שכתוב בו מקרא קדש צריך להזכיר בו זמן במדרש בכל ראשי חדשים נשמתן של צדיקים עומדים על קבריהם ומרננים על משכבותן והיה מדי חדש בחדשו כו' יבא כל בשר להשתחות. ובריש פסיק' רבתי אמר ר' לוי עתידה ירושלם להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם. והיאך באים שם בכל שבת ובראשי חדשים להשתחוות אלא העבים טוענין אותם לירושלם בבקר ומתפללין שם מי אלה כטב תעופינה וכיונים אל ארבותיהם זהו במנחה זהו והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני אמר ה'.

רל

ירושלמי בפרק אין עומדין ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר. מחזירין אותו לעבודה טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בערבית אינו חוזר ודווקא בר"ח דאיכא טעמא דאין מקדשין את החדש בלילה. אבל בשאר ימים טובים כגון פסח שבועות וסוכות שאנו אומרים בחולו של מועד יעלה ויבא אם לא הזכיר בתפלת ערבית יש לו לחזור דאין לומר שם קידוש החודש. אבל אם טעה בברכת המזון של ר"ח או בשל חנוכה אין מחזירין אותו כדאמרינן בפ' ג' שאכלו דהא מצי למיפטר נפשיה דלא יאכל אבל בשבתות וימים טובים דלא מצי מיפטר נפשיה שלא יאכל ודאי מחזירין אותו. ואם שכח בשבת ולא אמר רצה והחליצנו מחזירין דלא סגי דלא אכל. ראיתי את רבי שלא קרא הלל דר"ח עם הציבור וקרא מעצמו מיושב בשעת קריאת התורה:

הלכות ארבע פרשיות

רלא

במסכת מגלה (דף כט) ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין פרשת שקלים כי תשא ומפטירין ביהוידע אמר ר' יצחק נפחא ר"ח אדר שחל להיות בשבת מוציאין ג' תורות וקורין באחד מעניינו של יום ואין אומר קדיש ואחד קורא בר"ח ואומר קדיש המפטיר בכי תשא ומפטיר בן שבע שנים יהואש במלכו. חל להיות באתה תצוה אמר אביי קרו שיתא עד ועשית וחד קרי מכי תשא ועד ועשית חל להיות בכי תשא עצמה אמר אביי קרו שיתא מכי תשא עד ויקהל וחד תני וקרי מכי תשא עד ועשית ותניא נמי הכי חל להיות באמצע שבת מקדימין לשעבר. איתמר ר"ח אדר שחל להיות באמצע שבת קיימא לן כרב דמקדימין בשנייה זכור בשלישית פרה אדומה חיזו היא שבת שלישית כל שסמוכה לפורים מאחריה כשבא ניסן באמצע השבת אבל כשבא ניסן בשבת אז סמוכה לראש חדש ניסן. ברביעית החדש הזה. תנו רבנן ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בכי תשא ומפטיר ביהוידע בשנייה זכור ומפטיר פקדתי בשלישית פרה אדומה ומפטיר וזרקתי עליכם מים. ברביעית החדש הזה ומפטיר בראשון באחד לחדש. בה' חוזרין לסדר פרשיות.

רלב

סימן ר"ח אדר הסמוך לניסן לעולם בא בזבד"ו.

וסימן הפסקות זט"ו ב"ו ד"ד וב"ו אבל בבד"ו מקדמינן. למה קורין בר"ח אדר פרשת שקלים משום דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים מנא הני מילי אמר רבי טבי א"ר

יאשיה דאמר קרא זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה. אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה וכיון שבניסן בעי לאקרובי מקדמינן וקרינן באחד באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש.

רלג

פרשת שקלים באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיביאו שקלי' בעונתו ומייתי בשילהי מסכת מגילה בג' פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח בפרוס עצרת בפרוס החג ואמרי' במסכת מגילה (דף יג) גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן כו' לפיכך הקדים שקליהם לשקליו ממשכנין לוים וישר' וגרים ועבדים משוחררין אבל לא נשים דכתיב ונתנו איש כופר נפשו ולא אשה ולא עבדים ולא קטנים. קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו אינו פוסק בשביל לחנכו במצות הא לתובעו כשהביא ב' שערות. נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מידן מקבלין. אם הביא ב' שערות תובעין אבל לא ממשכנין מאחר שאינו בן עשרים. הנשקל על ידי העבד או על יד האשה או על יד קטן פטור מן הקלבון וכן על יד עני או על יד שכנו ועל יד בן עירו.

בעזרא כתיב והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל לשנה מיכן שאדם חייב באחריות שקליו ג' פעמים בשנה שאם לא נתן בפרוס הפסח יתננו בפרוס העצרת ואם לא נתנו בפרוס העצרת יתננו בפרוס החג ושוב אין הנתינה מצוה מן המובחר. וכנגד ג' מועדים התקינו לתרום בג' קופות כל אחד מחזיק ג' סאין וג' הפרשות בג' זמנים הללו בג' קופות תורמין את הלשכה וכתוב עליהן אב"ג. ביומא אמר ר' יוסי למה כהן גדול אינו נכנס בחלוק שיש לו שפה שלא יאמרו בתוך השפה הוא נותן מן השקלים ולא במנעל ולא בסנדל ולא בקמיע ולא בתפילין על שם והייתם נקיים מה' ומישראל. ירושלמי קוץ לא יתרום מפני החשד קוץ בעל שערות שלא יתן מעות בקווצותיו הגזברין מפשפשין בחלוקן בגופן בבגדיהם. בתוספתא נכנס לתרום את הלשכה מפשפשין בו בכניסה וביציאה ומדברין עמו משעה שנכנס עד שיצא לקיים מה שנ' והייתם נקיים וגו' אם שתק כשיעור ברכה אינו יכול להשיב ואם שתק יותר אמרי' גונב שקלים הוא ונותן לתוך פיו צריך אדם לנקות את עצמו מן הבריות כמו מן המקום ב"ה. מן התורה והייתם נקיים מה וגו'. מן הנביאים אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא יידע. ומן הכתובים ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם בפ' א' דבבא בתרא (דף ח) תנו רבנן גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה וכו'. מצא מעות לא יתנם לתוך כיסו כו'. תנו רבנן גבאי צדקה בזמן שאין להם עניים לחלק פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ולא לעצמן מעות של צדקה אין מונין

אותן בב' אלא אחת אחת משום חשדא. תנו רבנן קופה של צדקה אין נגבית אלא בשנים שאין עושין שררות על הצבור פחות מב' תקחו את תרומתי כגון שכבר עשו קצבה אבל לא עשו נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה מפני שהוא כדיני ממונות. תנו רבנן אין מחשבין עם גבאי הצדקה ולא בהקדש עם הגזברין. אמר רב אשי לעולם אל ימנע אדם עצמו מליתן שלישית השקל שנאמר והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל אמר רבא שקולה כנגד כל המצות מדאמר והעמדנו עלינו מצות בזמן שבית המקדש קיים אדם שוקל את שקלו ומתכפר לו ועכשיו אומות העולם נוטלין אותו בזרוע אעפ"כ נחשב להם לצדקה ונוגשיך צדקה. הנותן פרוטה לעני' מתברך בו' ברכות הלא פרוש לרעב לחמך וכו' עד ויאמר הנני והמפייסו מתברך בי"א ברכות ותפק לרעב נפשך וכו'. בפ' א' דגיטין אם שלמים וכן רבים וגו' אם ראה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה וכן נגוזו ועבר המגזז מנכסיו ועשה מהן צדקה ניצול מדינה של גיהנם כדאיתא נמי בפ' א' דבבא בתרא (דף י') ובפ' בתרא דשבת (דף קח) מאי ועניתיך אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה לא אענך עוד תני רב יוסף אין מראין לו סימני עניות.

בסי' ובסדר הפטרות אם חל ר"ח להיות ביום א' והיה לו לומר מחר חדש וכיון דקרינן למפטיר בפר' שקלים יש לו להפטיר ביהואש ולא למחר חדש. בפסיק' רבתי למה מתחילין לגבות מאדר עד ניסן כדי שלא לדחוק את ישראל היו מחזירין מר"ח אדר ונגבין בניסן זהו אורח ישרים סלולה היו נגבין חצי שקל שלוקחין בהם תמידים. למה זה יתנו ו' גרמיסין של כסף לפי שחטאו בו' שעות כי בשש משה באו שש הם חטאו במחצית היום לכך יתנו מחצית השקל כמה מחצית השקל י' מעין כדי שיתכפרו על י' דברות שעברו עליהם זה יתנו כל העובר מי גרם לפרש' שקלים העבירה של עגל. א"ר אבא בר כהנא בשם ר' לוי כיון שקבלו ישראל את התורה ירדו ק"כ ריבוא מלאכי השרת זוניאות ועטרות בידם ב' מהם נזדוגו לכל אחד ואחד מישראל אחד נותן עטרות ואחד חגרו זוניאות כיון שעשו אותו מעשה ירדו אותם המלאכים והעבירו אותם עטרות מראשיהם והתירו את הזוניאות מהם וינצלו בני ישראל אין כתיב כאן אלא ויתנצלו בעל כרחם שלא בטובתם עדים ואעדך עדי (יחזקאל מ) ונאמר לו לך רד מגדולתך ו וכשטחן העגל ולמד סניגוריא על ישראל וישב בנקרת הצור והגין עליו הקב"ה. ידו מפני מלאכי זעף ומשם נטל משה קרני הוד וקרנים מידו אמר כשהם שזקפתי ראשך כך אזקוף ראש בני כי תשא ראש בני ישראל.

רלד

פרשת זכור למה קורין פר' זכור לפני פורים להקדים זכירה לעשייה דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים ותניא זכור יכול בלב ולא בפה כשהוא אומר לא תשכח שכחת הלב הוא אמור הא מה אני מקיים זכור הוי אומר בפה. זכור את אשר עשה לך עמלק אחר פר' שקלים לפי שהקדמנו שקלינו לשקלי המן. זכור את אשר עשה לך עמלק בפה לא תשכח בלב. זכור להיות זוכרים אותם וקוראים אותם בכל שנה ושנה. זכור את אשר עשה לך את לרבות מה שחטא להקב"ה ששרף את התורה ואת בית המקדש והרג את ישראל. נערת גוים אבדת התחלתן אגג זה המן האגגי שיצא מעמלק. שמם מחית לעולם ועד התחלתן בגימ' עשו. תמחה את זכר עמלק מפני מה אמר משה ליהושע בחר לנו אנשים שהוא מבני בניה של רחל. ביוסף כתיב את האלהים אני ירא ובזה לא ירא אלהים לכך יבא יהושע שהיה ירא ויפרע מעמלק שלא ירא ועוד יוסף קטן בן זקונים ועשו קטן הנה קטון נתתיך יפול עמלק שיצא מעשו שנקרא קטן ביד יוסף קטן ויהושע יצא מיוסף ועוד עשו איבד בכורתו במעשיו הרעים ויוסף זכה לבכורה במעשיו הטובים. אף לעתיד לבא יפלו ביד יוסף והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו. ובפסיקתא קומי אורי שבוע שבן דוד בא כו' מביאין קורות של ברזל ונותין לו על צוארו וכו'. כי יד על כס יה כשפשט עמלק את ידו בירושלם שנקרא כסא ה' כל זמן שזרעו של עמלק קיים כל הפנים מכוסות זהו יד על כס כשימחה זרעו יתגלו הפנים ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שימחה זרעו של עמלק שנאמר האויב תמו חרבות לנצח ערים נתשת אבד זכרם המה. וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו. קרך בגימטרא סרס ויזנב בך מכת זנב לכן תמחה את זכר עמלק אמר ישראל רבון העולמים אתה אמרת לנו הוו זכורים זכר עמלק מה אנו לשעה אחת. אתה שאתה חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים לך לזכור אמר להם הקב"ה בני בזמן שאתם קוראים פרשת עמלק מעלה אני עליכם כאלו מחיתם שמו. ואף המן בקש להשמיד ולאבד אמרו ישראל זכור ה' לבני אדום את יום ירושלם אמר הקב"ה עשו שלכם ואני אעשה את שלי כי מחה אמחה את זכר. וישטום עשו בגימטריא עשו צוה לעמלק לכך נאמר והמית מאיש ועד אשה מעולל גלוי וידוע שעתיד המן לומ' מנער ועד זקן זהו ובבאה לפני המלך לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ישוב מחשבתו עם הספר איזו היא ספר כתוב זאת זכרון בספר כי מחה אמחה את זכר עמלק מחה אמחה בגימטריא זה המן אבל לימות המשיח לא יהיה שריד לבית עשו ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה' המלוכה:

הלכות פורים

רלה

ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בס' ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים מיכן סמכו לכתוב המגילה בפ"א דמגילה (דף ט') כי אמרו כ"ו כתיבות כתובים במשנה תורה עד שמצאו סמך מיכן כתיבה כתוב זאת זכרון וכתיב ותכתוב אסתר המלכה וכתבו במגילה אותיות קטנות וגדולות ח' של חור כרפס גדולה ו' דויזתא ארוכה ת' ראשונה דותכתוב אסתר גדולה ש"ת דפרמשתא וז' דויזתא מאותיות קטנות תסיר ח' של חור שהיא גדולה שלבש ח' בגדי כהונה שאין חיור כמותן אבל ממעשה דמרדכי ואילך ה' אותיות משונות שתזו"ת בגי' כתב זאת זכרון לכך משונין בגודלן ובקרוין זכרון בגימ' זרעו מאותה שעה שאמר למשה כתב זאת זכרון עד שנה שנלקחה אסתר למלך אחשורוש מ' דמדבר תת"ן שהיו בארץ הרי תת"צ ונ"ב לא עבר איש ביהודה א' דדריוש מדאה ה' דכורש הפרסי ז' דאחשורוש כשלקח אסתר הם תתקנ"ד שנים בגימטריא ושים באזני יהושע כי מחה אמחה תתנק"ד כתב זאת זכרון בס' ושים בגימטריא ותכתב אסתר ומרדכי היהודי ב' יותר כנגד שניהם מחה אמחה בגימ' זה המן ואמרו רבותי' מניין להמן מן התורה המן העץ לכך כמו שיש ע' פסוקים מבראשית עד ואיבה אשית כן מן ויתלו שניהם על עץ עד ויתלו את המן ע' פסוקי' הנחש נתקלל ע"י העץ אף המן נתלה על העץ אשר הכין לו נחש גרם מיתה לע' אומות ולשונות וכן המן נהרג ע"י ע' אומות ומן שופטים ושוטרים עד זכור אשר עשה לך עמלק בין מצות עשה ובין מצות לא תעשה ע' מצות הם נחש גרם שאכלו מעץ הדעת חטה שבוקעת כ' אמה בארץ המן נתלה על נ' אמה נחש פתח באף והמן פתח באף. ולפי שהמן מתוך יין מכר את ישראל לאחשורוש והמלך והמן ישבו לשתות כן במשתה היין נפל. יין בגי' ע' וכן מאיגרות המן י"ג בניסן עד כ"ו בסיון שנכתבו האיגרות של מרדכי ע' ימים. מן אמר אל הכהנים עד ספירת העומר ע' פסוקים ושם רמוז המן בסוף ג' ההין תיבות ממושבותיכם תהיינה והוא נתלה בקציר העומר כסדום שנהפכה ביום העומר לכך רמוז המן בסדום יין גם הלילה והמן נפל בליל שלישי במשתה וכן כתוב שם בלילה ההוא גם הלילה גם בלילה וכן רמוז ג' לילות ביעקב שאמר פן יבא והכני אם על בנים צפה שזרעו של עשו עתידים לומר טף ונשים ביום אחד לכך רמז ולן שם בלילה המן וילן שם בלילה ולן בלילה ההוא וכך המן ויקח מן הבא בידו מנחה רמז שהמן מצא למרדכי עוסק בהלכות מנחה ומראה בידו כדאיתא בפ"א דמגילה ולפי שבמעשה עשו רמוז המן לכך אף בערכין רמוזים יחד עשו בהתחלת התיבות והמן בסופי התיבות מבן עשרים שנה ומעלה והמן

נתן כנגד הגדול שבערכין נ' שקלים שהם ב' מנים קטנים וק' מנים הם ככר כשתוסיף בו השתות נמצא ת"כ אלף נותנים י' אלפים ככר לכך נתלה על עץ נ' והחרימו השלל שרמוז בסופי התיבות כשדה החרם לכהן. יכרסמנה חזיר מיער ע' תלויה ומשם עד סוף המזמור נ' תיבות והעץ היה מן התיבה נ' אמה רחבה לכך במזמור בהיותו במערה המן "הוציאה "ממסגר "נפשי ונדרש בבראשית רבה על התיבה ורמז מפלת המן בברית בין הבתרים אשר עבר בין הגזרים האלה ואמר הגוי אשר יעבדו דן אנכי נ"ד פעמים המן במגילה דן כמנין מדי וכן ג' אזי בשיר המעלות שהם עולים כ"ד וכן באותו המזמור נ"ד תיבות וכן נ"ד אותיות בבני המן ואם תמנה י' וא"ת הם ל' אותיות הם פ"ד אותיות ובעל הנסים דפורים פ"ה תיבות וכן בפרשת ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון עד מלחמה ליי מדר דר ל"ז תיבות ומן אשר עשה לך עמלק עד לא מ"ז תיבות הרי פ"ד וחשוב קריאת הפסוקים במקום תיבה אחת הרי פ"ה וכן פ"ד אותיות מן פרשנדתא ועד ויזתא והמן נתלה עמהם חשוב כאחד הרי פ"ה תיבות בעל הנסים דפורים המן בגימטריא נ' אמה במגילה על העץ אשר הכין לו צ"ה פסוקים זהו ולו הכין כלי מות ולו הכין בגימ' זה היה המן כלי מות בגי' בכלי חמשים אמה זהו באיוב מפר מחשבות ערומים לכך בג' פסוקים סופן המן נמהרה' בצהרים' אביון מבני המן עד ו' ארוכה של ויזתא נ' אותיות שנתלו על עץ נ' אמה עם המן לכך נ' פעמים המן עד עשרת בני המן המן תיבות מן לא מות תמותון עד המן העץ לכך אמרו רבותי' המן העץ רמוז מן ויקרא ה' אלהים עד תשופנו עקב המן תיבות באותן ט' פסוקים ויבא עמלק קי"ט תיבות ובאותם עד אשר עשה לך עמלק מ"ז תיבות הרי קס"ו וכן קס"ו פסוק במגילת אסתר וכן קס"ו תיבות בהלל הגדול וכן במזמור שלפניו בהללויה וכתיב ויפרקנו מצרינו זה המן אין הצר שוה בנזק המלך צרינו אין הצר איש צר ואויב המן זהו עת עת צרה היא ליעקב בגימ' היה כל מרדכי ואסתר וממנה יושע בגימטריא ומהמן יושע ו' יושע בליל העומר המן העץ ימים מכ"ג בסיון שנכתבו אגרות מרדכי עד י"ד באדר לכך אמרו המן העץ רמז להמן שנתלה על העץ וסמך ויפרקנו מצרינו נותן לחם לכל בשר כי בפורים שפדאנו מאיש צר ימי משתה שאסור להתענות לכך כתב במזמור אילת השחר בגימ' זה מרדכי ואסתר הצילה מחרב נפשי המן ובאותו מזמור רמ"ח תיבות על שם אספר כל עצמותי ומסיי' יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה לעם נולד כי מדי כלו' במלכות מדי ופרס וכתוב למעלה יאכלו ענוי' וישבעו וכתיב אחריו ה' רועי לא אחסר על שם ימי המשתה וישבעו בגימ' ביום פורים לעם נולד כי עשה בגימט' הפור בגימט' מרדכי ואסתר לעם נולד בגימ' הנה זה יבאו ויגידו צדקתו בגימטריא קריאת מגילה.

רלו

מגילה צריכה שתהא כתובה בספר ובדיו ומשורטטת כס"ת וכמזוזה בין כל שינוי ושיטה דאמר בפ"ב הקורא את המגילה למפרע (דף יז) היתה כתובה בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו דאמר רבה כתיב הכא ותכתוב אסתר וכתיב ואני כותב על הספר בדיו. במס' מנחות בפ' התכלת משמע כתבן על עור בהמה טהורה כשירה אעפ"י שלא עבדו לשמן אבל בגיטין בפ' הניזקין משמע דבעינן עיבוד לשמה גבי גוילין בפ"א דמגילה (דף ט') דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שירטוט כאמתה של תורה היא המזוזה ופסקי' במנחות ובמגיל' מזוזה צריכה שירטוט בין שיטה לשיטה וצריך לתופרה בגידין דאמר בפ' הקורא את המגילה למפרע (דף יט) מגילה נקרא ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת אם הטיל בה ג' חוטי גידים כשירה אמר רב נחמן ובלבד שיהו משולשין. היתה כתובה תרגום פסולה דתנן קראוה תרגום בכל לשון לא יצא ואוקמינ' אע"ג דכתוב תרגום. אין כותבין את המגילה שלא מן הכתב אלא יעתיקנה מן אחרת אמר רב יהודה אמר שמואל הקורא את המגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ומוקמינן בציבור אבל ביחיד מותר כגון ספרים שלהם העשוים כס"ת ונראה אם אין מגילה כשירה יקרא בחומש דדמי להא שמורישין לולביהן לבני בניהם אע"פ שיבש פסול אין שעת הדחק ראייה. הכל חייבין בקריאת מגילה כהנים לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים חללים נתינים וממזרים סריס אדם וסריס חמה פצוע דכא וכרות שפכה חייבים ומוציאין את הרבים ידי חובתם טומטום ואנדרוגינוס חייבין ואין מוציאין הרבים ידי חובתן אנדרוגינוס מוציא את מינו ואין מוציא את שאינו מינו טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו נשים ועבדים וקטנים אינם מוציאים אלא חייבין לשמוע בפ"א דמגילה (דף ד) אמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס ירושלמי אמר בר קפרא צריך לקרותה בפני אנשים ונשים שאף הן היו בספק להשמיד להרג ולאבד ריב"ל הוה מכנש בייתיה וקרי קמיהון מיכן נהגו להביא קטנים וקטנות לקריאת מגילה אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן מבטלין ובאין לשמוע מקרא מגילה. מיכן נהגו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה הכל כשירין לקרא את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן דאינן בני חיובא ותנן במס' ר"ה בפרק ראוהו ב"ד (דף כט) זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן בפ"א דמגילה (דף ה) אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד שלא בזמנה בעשרה ופסיק ר"ח ורבי תם דהכי הלכתא דהא אמר ר' יוחנן בפ"ב דמגילה הקורא את המגילה הכתובה בין

הכתובים לא יצא לא אמרו אלא בציבור מכלל דסבירא ליה שקורין אותה אפי' ביחיד אע"ג דרב חש להא דרב אשי דאמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בי' שמחזר אחר י' מיהו הלכה כרב דאפי' ביחיד ואדם שהולך בספינה או במדבר אם יכול למצוא מגילה יקח עמו ואם לאו קורא בי"א בי"ב בי"ג שהתינוקות קורין ולא יברך לפניה ולאחריה אם יש לו מגילה כי מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו הרי ה' זמנים וכן ה' פורים במגילה. הקורא את המגילה למפרע לא יצא. תנו רבנן השמיט בה הקורא פסוק אחד לא יאמר אקרא את כולה ואחזור ואקרא אותו פסוק אלא קורא מאותו פסוק ואילך וכן הנכנס לב"ה קורא מתחלתה ועד סופה קראה על פה לא יצא השמיט הסופר פסוק אחד קוראו על פה ויצא. היתה מטושטשת כולה אם רישומה ניכר כשירה אם לאו פסולה קרא סירוגין ומתנמנם בנתיים ולא שהה כדי לגמור את כולה יצא. מיהו מנהג שלא לנשם בין פסוק לפסוק לפי שנקרא איגרת וקיימא לן צריך שיקרא את כולה וצריך שתהא כתובה לפניו כולה בפ"א דמגילה (דף יד) א"ר יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בליל י"ד ולשנותה ביום י"ד בלילה מברך ברכת מגילה.

רלז

ברכת מגילה בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה בא"י אמ"ה שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בא"י א"מ העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. בלילה לאחר קריאתה במס' סופרים רב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו ולאחר קריאת המגילה אומר בא"י אלהינו מלך העולם האל הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו והנפרע לנו מצרינו. בא"י האל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע. וכשיסיים הקהל אשר הניא יאמר להודיע שכל קויך לא יבושו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארורה זרש אשת מפחידי ברוכה חסתר בעדי. ביום מברך על מקרא מגילה ושעשה ניסים. כל הלילה כשר לקריאת מגילה עד עמוד השחר ומה שיש לו לקרא ביום כל היום כשר עד שקיעת החמה אמר ר' אדא דמן יפו עשרת בני המן ועשרת חייב למימרינהו בנשימה אחת דכולהו בהדי הדדי נפיק נשמתייהו. ואמרי' במס' מגילה (דף כא) בהלל ובמגילה אפי' עשרה קורין ועשרה מתרגמין כיון דחביב עליהן יהבי דעתייהו עליה כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד ומוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו וכן שושן הבירה. א"ר יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו נידון ככרך וכל הנראה עמו עד מיל. קורין את, המגילה בין עומד בין יושב בתוספתא בירך לפניה ולא בירך לאחריה או לא בירך לא לפניה ולא לאחריה יצא. מעשה בר' מאיר שקראה מיושב כיון שגמרה

נתנה לאחר ובירך לאחריה. בפ' א' (דף ד) אין קורין את המגילה בשבת משום גזירה דרבה שמא יעבירנו ד' אמות ברשות הרבים. אבל דורשים בפורים שחל להיות בשבת בעניינו של יום. אדר ואדר אין קורין אלא באדר הסמוך לניסן. פורים אין אסור בעשיית מלאכה ואם מנהג בעיר אסור ורב חזייה להההוא גברא דקא זרע כיתני ולטייה ולא צמח כיתניה. תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שני מנות לאדם אחד ומתנות לאביונים שני מתנות לשני בני אדם ירושלמי סעדות ר"ח וסעדות פורים מאחרין ולא מקדימין מגבת פורים לפורים. אין מדקדקין במנות פורים אלא כל מי שהוא פושט ידו נותנים לו. אמר רבא מיחייב איניש לאיבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי פי' ירבה במשתה היין. וחייב לאכול ביום סעודת פורים דא' רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו. ימי משתה כתיב מלמד שאסור בתענית ושמחה מלמד שאסור בהספד ואמר בפסחים בפרק ואלו דברים (דף סח) מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולה שתא בר מעצרתא ומעלי יומא דכיפורי ויומי דפוריא.

רלח

על הנסים חייב להזכיר על הניסים ערבית ושחרית ומנחה במודים ובנודה לך בברכת המזון בארבעה עשר באדר דקיימא לן כרב ששת בפרק במה מדליקין (דף כד) הקורא את המגילה פושטה כאיגרת.

רלט

תפלות בערבית לאחר סיום כל התפלה קורין את המגילה ומברך אחריה ויורד לפני התיבה ואומר ואתה קדוש וכל סדר קדושה ומה שאין אומרים ובא לציון גואל לפי שאין גאולה בלילה לשחרית מתפלל ומזכיר על הנסים וקדיש עד דאמירן בעלמא וקורין כהן לוי וישראל בפרשת ויהי בשלח מן ויבא עמלק עד מדר דר ואומר קדיש ומחזיר התורה וקורא המגילה ואומר תהלה לדוד ובא לציון וסדר קדושה וכל הקדיש במקום שיש ספק אם עירם מוקפת חומה מימות יהושע בן נון אם לאו קורין בי"ד המגילה כהלכתה אבל בט"ו קורין אותה בלא ברכה ושמחים בזה ובזה ואין אומרים למנצח.

רמ

פורים במ"ש פורים שחל להיות במ"ש ואירע שום אבל קודם הפורים והאבל יושב בבית הכנסת בשבת במנחה כשיהיה שם לא יצא ישב שם וישמע כל התפלה והמגילה ולמחרת לא יצא מפתח ביתו אלא קורין לו המתפללין עמו או קורא בעצמו וכן אם יום פורים באמצעית השבוע אמרי' במועד קטן אבל אינו יוצא מפתח ביתו וקורא בביתו. וכשחל פורים במ"ש יתפלל בלחש ואומ' קדיש משלם ויהי נועם לאחר קריאת המגילה

ואתה קדוש וסדר קדושה. ואם אירע נישואין בפורים יקראו בבית החתן והכלה שם בי' או יקרא לבדו כך ראיתי. מגילה נקראת בה' זמנים לכפרים המקדימין ליום הכניסה לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם בה' זמנים. כי במגילה כתיב ד' שמחה ומשתה וא' משתה ויום טוב לכך רמז בפרשת אמור אל הכהנים לאחר פרשת מועדות שמן זית זך רמז לחנוכה ואחריו ולקחת סולת ואפית רמז לפורים משתה ושמחה.

תענית אסתר תענית אסתר אין לו סמך אך בשאילתות דרב אחאי בפרשת ויקרא וכשחל תענית אסתר להיות בשבת או בע"ש מקדימין ומתענין יום ה' בשבת מפני שהוא נס. אין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. ב' ימים של פורים אין אומרים למנצח ואין נופלין על פניהם לא בי"ד ולא בט"ו. במגנצא אומרים ויהי נועם במ"ש כשחל פורים באמצע השבת אבל אם חל באחד בשבת אין אומרים ויהי נועם אלא לאחר קריאת המגלה ואין אומרין צדקתך באותה שבת שחל פורים למחר כמו שאין אומרי' תחנונים בערב פורים בחול. כך אין אומרים צידוק הדין בשבת שהוא ערב פורים. בוורמשא אין מנהג לומר איש יהודי בקול רם בלילה אלא ביום ובמקומות אחרים נוהגין.

רמא

פרשת פרה אדומה. למה קורין פרה בשלישית לפי ששואלין בהל' הפסח קודם הפסח ל' יום להזכיר שיעשו הפסח בטהרה ירוש' ר' אבא בשם ר' חייא אין מפסיקין בין פורים לפרה ר' לוי אומר אין מפסיקין בין פרה לחדש וסימן לפרשיות בין הכוסות הללו אם ירצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. והיא רחוקה בגימטריא פרה אדומה אמרות ה' אמרות טהורות מזוקקות שבעתים. פרשת פרה יש בה ז' פרות ז' הזיות וז' כהנים וז' טהורים ומפרישין ז' ימים ומזין ז' הזיות מז' פרות שנעשו. והיתה לבני ישראל למשמרת לפי שבעולם הזה מטמאין ומטהרין מפי כהן אבל לעתיד לבא אינו כן אלא הקב"ה עתיד לטהרם שנ' וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם פרשה שלישית קורא המפטיר זאת חקת התורה פרה אדומה עד תטמא עד הערב ומפטיר ביחזקאל בית ישראל יושבים על אדמתם עד צאן אדם.

רמב

הלכות פרשת החדש. החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון יהי מארת ברקיע השמים אמר ר' יוחנן לא ברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד יהי מאורות מאר"ת כתיב בגימ' שמש אם כן למה נברא לבנה אלא לקדש בה ראשי חדשים וראשי שנים. ואין מונין ללבנה אלא אם שקעה חמה והיו לאותות אלו שבתות כי אות היא ביני וביניכם ולמועדים אלו ימים טובים ולימים אלו ראשי חדשים ושנים אלו ראשי שנים אומות העולם מונין לחמה

וישראל ללבנה. החדש הזה לכם עד שלא יצאו ממצרים הקב"ה יושב וחושב חשבונות ומעבר עבורים ומקדש את השנים ומחדש את החדשים כיון שיצאו ישראל ממצרים אמר להם החדש הזה לכם ר' ברכיה בשם ר' יוחנן נתעטף הקב"ה בטלית מצויצת והעמיד למשה מיכן ולאהרן מיכן וקרא למיכאל ולגבריאל ועשה אותם כשלוחי ב"ד ואמר להם כיצד ראיתם את הלבנה לפני החמה או לאחריה לצפונה או לדרומה כמה היה גבוה ולאין נוטה וכמה היה רחב אמר להם כסדר הזה כך יהו בני מעברין את השנה למטה על ידי זקן ועל ידי עדים. למה אנו קורין החדש ועניין פסחים אמר הקב"ה לישראל הואיל ואתם מתעסקין בהן כאלו הקרבתם הקרבנות רב הונא אמר אין הגליות מתקבצין אלא בזכות משניות גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי מנחה טהורה וכי יש מנחה בבבל אלא אם אתם מתעסקין בהם כאילו אתם מקריבין כל הקרבנות. אומות העולם שלא קבלו את התורה שנתנה מתוך החשך וכו' אבל ישראל שקבלו התורה ועליך יזרח ה' והיה ה' לך לאור עולם.

רמג

רביעית קורא המפטיר בבא אל פרעה מן החדש הזה לכם עד תאכלו מצות ומפטיר ביחזקאל מן בראשון באחד לחדש עד ושמן הין לאיפה. מר"ח ניסן עד אסרו חג אין נופלין בתחנה. מתענין ג' ימים אחר הפסח. ושלשה ימים אחר סוכות:

הלכות פסח

רמד

וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל בגי' דורשין בענין פסח ועצרת והחג היינו דתניא בשילהי מס' מגילה וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל משה תיקן להם לישראל שיהו שואלים ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח והל' עצרת בעצרת והל' החג בחג מעדי חסר ו' כנגד ו' מועדים דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש וגומר אלה הם מועדי אלה מועדי במועדם אלה מועדי וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל אע"פ שדורשין הלכות החג בחג יש לדרוש ל' יום לפני הרגל כדכתיב החדש הזה לכם דברו אל כל עדת בני ישראל חדש אחד דברו והם הרגל לכך סמך לחדשי השנה דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר שלשים יום קודם לפסח לעצרת ולחג. בפ"א דפסחים תניא שואלים הלכות הפסח קודם הפסח ל' יום שהרי משה עמד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני ירושלמי שואלין הלכות הפסח בפסח עצרת בעצרת וכו'. משמע במגילה בפ' בני העיר גבי ה' שקלים באחד באדר משמיעין על השקלים

בא' בניסן להביא מתרומה חדשה ומש"ה אמר בפ"א דשבת כל מיני כותח יש למכור ל' יום קודם הפסח ומשום האי טעמא אמר בפ"א דפסחים אמר רב יהודה אמר רב היוצא בשיירא או המפרש לים קודם ל' יום אין לו לבער ומוקי רבא אם אין דעתו לחזור אין חייב לבער אבל דעתו לחזור אפי' מר"ה זקוק לבער הא בתוך ל' יום אפי' אין דעתו לחזור חייב לבער מאחר שדורשין וכן אמר רבא העושה ביתו אוצר קודם ל' אין זקוק לבער אם אין דעתו לפנותו אבל תוך ל' יום זקוק לבער.

רמה

מר"ח ניסן עד א"ח אין נופלין על פניהם לא ביום ולא בלילה וא"א צ"צ במנחה בשבת. ואין מתענין ואין מספידין כלל אע"ג דמשמ' בשילהי פ' סדר תעניות כיצד (דף יז) מריש ירחא דניסן די לא למיספד ומתמניא ביה די לא להתענאה וקיימא לן בפ"א דר"ה בטלה מגילת תענית מאי אל תטוש תורת אמך ובפ' אחרון במס' סופרים מפני מה אין מתענין בניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבן לי"ב יום וכל אחד ואחד עושה י"ט ואין מתענין בו עד שיעבור ניסן והבכורות מתענין בערב הפסח והצנועין בשביל שיאכלו מצה לתיאבון.

רמו

עריבת בפרק אלו עוברין עריבת העבדנין שנתן לתוכה קמח תוך שלשה ימים חייב לבער אמר רבא אם נתן לתוכה עורות אין חייב לבער אמר רבא הלכה כר' נתן אפי' יום אחד ואפי' שעה אחת נראה בגדים ששורין בסובין לאחר כיבוסן מותר ללובשן בפסח דבטל חימוצן העריבה שלשין בה בצק צריך להסיר בכל מקום הבצק ואם היא מבוקע' אין לשין בה וקיימא לן בפ' ואלו עוברין בצק שבסדקי עריבה אפי' בשולי העריבה אם יש כזית חייב לבער ואם בדפנות העריבה אפי' פחות מכזית חייב לבער משום לא ימצא בבתיכם מיהו אפי' כל שהו חמץ אסור אע"פ שמשים העריבה בבית הגוי צריך להסיר הבצק וכן בכל הבית אם דבוק בהם חמץ צריך להסיר.

רמז

כותלי הבית במקום שמעמידין העריבה אם יש שם בצק צריך לגרד דאמר בירושלמי בפ' כל שעה רב אמר הטח ביתו בבצק חייב לבער בצק בסדקי הכלים או חמץ בין סלי נצרים ואין יכול להוציא ידבק טיט על הבצק כדאיתא בפ' ואלו עוברין גבי כופת שאור

רמח

חמץ צונן כלים שנשתמש בהם חמץ בצונן יסיר הפירורין וידיחם במים צונן כמו תיבות כדאמר בפ' כל שעה (דף ל) כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהם מצה

וכן הסלים ונפה וכברה וכוסות של כסף וזהב וכלי מתכות וכלי זכוכית וכלי עצם או של עצים שנשתמש בהן צונן מדיחן בצונן ומותרין כדאמרינן בפרק כל שעה.

רמט

מגעילין כלים שנשתמש בהם חמין כגון היורות והקומקמוסין ומחמי חמין מגעילין ברותחין כדאמר בשילהי מס' ע"ז הלוקח כלי תשמיש מן הגוי את שדרכו וכו'.

רנ

יורה היורה הגדולה מגעילה תחלה כן הורה רבינו יב"א ורבי' אברהם בן רבי' שמואל בשפיר"א וכן הורה אבא מורי רבי' יהודה ממגנצ' כל ימיו וכן פסק רבינו שלמה שצריך להגעיל תחלה היורה הגדולה ולשפוך המים המרותחין לחוץ ואח"כ באותה יורה שטיהר יותן בה מים וירתיחם ובעוד שהמים מרותחין ישקע בהן כל כליו שנשתמש בהן חמין בחמין ובלבד שיהו הכלים מודחין מתחלה ולא יטביל הכלי פעמים בתוכו פן יבלע ג׳יעולן ויזהר שלא תניח היורה רתיחתה עד ישפכו המים חוצה וכן הורה רבי' האי וכל הכלים שמגעיל אגב דטרידי למיפלט חמיצי ולא בלעי דאמר גבי סימנים בפ' הכל שוחטין יורה קטנה צריך להגעילו המחבת שמטגנין בה בצק דאמר בתו' דע"ז היורות ומחמי חמין הטיגנין והקומקמוסין מגעילין ברותחין והמחבת אע"פ שמדבק פעמי' בצק באמצעו לדפני המחבת ונאפה שם מאחר שהוסר וההיא שעתא שנדבק היתירא בלע וליתיה לאיסוריה בעין די לן בהגעלה כדמשמע בשילהי מס' ע"ז. רבי' שמריה כאשר קבל מר' יב"א הלוי גרסי' בפ' כל שעה (דף ל) סוף גמרא חמץ של נכרי אמר רב אדא בר אהבה אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מבית שאור שחימוצו קשה ופי' רבי' זצ"ל אגני דמחווזא הואיל ותדירי למילש בהן תדירא כבית שאור שחימוצו קשה דמי מפני שבני מחווזא עשירים היו והיו אופין בכל יום פת חמה ואוכלין ובכל יום עיסה חמוצה באגני דידהו הלכך כבית שאור ממש דמי ואסירי מכלל דאגני דבשאר מקומות שאין מחמיצין בהן העיסה אלא פעם אחת בשבוע כוו שאנו עושין משמע שיכול להשתמש בהן עיסת מצה ואין להורות היתר מפני שהעולם נהגו בהן איסור. קונין עריבות מיוחדות לפסח מתוך דברי רבינו שמריה מורה צדק הורה דאין הגעלה מועלת לבית שאור והראה לנו הלכה למעשה שהיה לנו אגן אחד של עץ שהיה מיוחד לקיבת חלב ומניח הקיבה בתוך אותו האגן להעמיד בה חלב לגבן וכאשר היה מולח הגבינות מאותו מלוח היוצא וזב מן הגבינה היה מוסיף על הקיבה וממחה בתוך אותו האגן. ומפני שמורי בעל מעשים היה וכשפירש לנו ההלכה אמר אני רוצה להראות שאין הגעלה מועלת לא לבית שאור ולבית חרוסת הדיח ושפשף

ונקה אותו האגן יפה יפה ואח"כ הגעילו ולאחר הגעלה יום או יומים נטל חלב כמו שהוא חי ונתן לתוך אותו האגן בלא כל דבר המעמיד ומיד לשעה נחבץ אותו החלב כאלו נתן לתוכו המסן ואמר לנו כמה גדולים דברי חכמים שאמרו חוץ מבית שאור שחימוצו קשה. וגם פי' לנו משתמש בהן מצה ממש ולא עיסה דכיון דנותן חמיצה לתוך הכלי כשהוא מוציאה מן התנור דחמה היא אינו מוציא לבלוע אבל בית שאור כיון שחימוצו קשה כשמוציא חמימות פולט טעמו ואסור כך פי' מורי הישיש וגם מורי רבי' אשל זצ"ל.

רנא

מחבת שנדבקו סביבי הדביקים בצק מבחוץ ותקנו בה מאכלות כבר שרפם באש ומותרת. מחבת שמצופה בחתיכות נחשת במקום שהיתה נקובה אין מכשירין לפסח.

רנב

מזלג שלוקחין בו בשר צריך להגעיל. קדירות של מתכת יגעיל כפות בין של עץ בין של מתכת יגעיל בכלי ראשון כדאמר בפ' כל שעה אמר רב הונא בריה דרב יהושע עץ פרור מגעילה ברותחין ובכלי ראשון אם הן של קרן יגעיל כקתיהון דסכיני קערות של עץ או של מתכת מגעילן בכלי ראשון לפי שלפעמים כשמתבשלין לחם או דגים מכסין בקערה המחבת המרותחת. ויש לו להגעיל כל קער' לבד ולא יניחם בסל להגעילם בפעם אחת אע"ג דאמר גבי טבילה בחגיגה בפ' חומר בקדש כלי שמלאו כלים והטבילן טהורין ובפרק ו' דמקוואות דלי שמלאו כלים והטבילן טהורין. דווקא לגבי טבילה ולא לגבי רתיחה. ופעמים שמן הקדירה המרותח' שופך בקערה וקיימא לן כירושלמי דפ' כירה גבי האילפס והקדירה שהעבירם מרותחים.

רנג

עירוי דעירוי ככלי ראשון ותו מפ' בתרא דע"ז דרש רבא נעוה ארתחוה והיינו ששופך מכ"ר על הגת ותו בזבחים בפ' דם חטאת תניא וכ"ח אשר תבשל בו ישבר אין לי אלא בישל בו עירה לתוכו רותח מניין ת"ל אשר בו ישבר הוי עירוי ככלי ראשון לבליעה ואמרינן בתורת כהנים כלי נחשת מניין ת"ל אשר בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים ואם הקערה גדולה שאין יכול להכניסה ביורה ישפך מן הרתיחה עליה.

רנד

כיסוי הקדירה יגעיל בכ"ר ואם אפה עליה בצק צריכה ליבון. קדירות מתכת יגעילנה. קדרי כפה שפוד ופתילה כפה הוא פך ויש שקורין קדרי נפה הם של מתכת ויש קורין נפה הוא כלי מתכת שנותנין בו מים חמין עם פירורי לחם ותבלין. שפוד הם שפודים קטנים של דגים ובשר כשמבשלין. פתילה כלי שמתקנין בו פירורי לחם ותבשיל וכבד

בירושל' דכלל גדול פתילה של תמרים וכן דף לוח שנושאין עליו מוליאתה של בשר או של גבינה מאחר שבא עליו כך חם וגם פעמים שיצאו שומן או הגבינה על הדף ובולע צריך להגעיל בכ"ר שיפלוט איסורו וכן מותר כלי שנותנין עליו הלחם בתנור צריך להגעיל בכ"ר קודם שיגיע זמן איסורו כדאמר רב אשי גבי שפודין בשלהי ע"ז האי היתירא בלע דצריך תלמוד.

רנה

בס' תרומות כל כלים שמגעילין בכ"ר שהם בני יומן צריך שיהו מים בכלי שמגעילין בו יותר פן יאחרו המים מחמת פליטת כלי הנגעל וחוזר ונבלע בכלי הנגעל על כן נכון להמתין שלא יגעיל הכלי עד שלא יהו ב"י ואף המים שביורה אפי' אין בהם ס' אינן נאסרין מחמת פליטת האיסור מאחר שאינן ב"י הוו נותן טעם לפגם אמנם ערב הפסח שמגעילין כלים איסור חמץ מותר להגעיל אפי' הן ב"י שנשתמש בהן חמץ רותח באותו יום משום דהוי נותן טעם בר נותן של היתר קודם שיהא אסור כמו דגים שעלו בקערה דמותרין לאוכלן בכותח משום טעם שנכנס בקערה ומן הקערה בדגים הרי כאן שנים ועוד מן המים חוזר לקערה הרי שלש קודם שבא זמן איסור חמץ ואע"פ שיש או' דווקא דגים שעלו בקערה רותחת או דגים רותחים בקערה מותרין אבל נתבשלו אסורין מכל מקום חמץ בפסח שיש ג' נותני טעם של היתר הכל מותר מיהו הכל צריך לדקדק שלא יגעיל ערב הפסח לאחר ד' שעות כי אם כלים שאינן ב"י דכיון דמטא זמן איסור ביעור ליכא נ"ט בר נ"ט של היתר דטעם הנכנס בקערה אמש או בבקר חמץ הוא וכשנפלט לאחר ארבע שעות נאסרו המים מיד ונעשו נבילה וכי חוזרין ונבלעין בכלי חוזרין ואוסרין אותו.

רנו

מים צוננין וכשמגעילין רגילות הוא בידנו מיד כשמסירי' כל הגיעול מן היורה ששופכין מים צוננין עליו מיד וכן פירש רב האי גאון והרב נהילאי גאון ותימה אם מפני המים שנאסרו חוזרין ונבלעין מה תקנה בצונן הללו הלא קודם שהתחיל לשטפן בצונן יש לנו לומר שהמים האסורים נבלעין בכלי ועוד אם המים אסורין כמו שהן בכלי הנגעל א"כ אפי' בתוך היורה רותחת קודם שיוצא הכלי משם נבלעין בכלי אלא אינו מגעיל כי אם כלים שאינן בן יומן או כלי קטן שיש בו ס' במים מן הכלי המגעיל שאר המים מותרין. ומה שנהגו לשפוך מים צוננין על הכלי. נראה להרי"ץ דקיימא לן כרבנן בזבחים בפרק דם חטאת (ד' קז) מריקה בחמין ושטיפה בצונן דאמרינן התם מאי טעמייהו דרבנן מידי דהוה אגיעולי גוים מדמינן לקדשים וכן אין להגעיל כלי עד שיהיה אינו ב"י שלא יהו

המים אסורין אם כן מותר להגעיל כלי אסור בכלי אסור שאינו ב"י והכל מותר אבל יש מחמירין בכלי אסור שאינו בן יומו אבל כלי אסור בן יומו ואין בו ס' אסור שהכלי שרוצה להגעיל יהא אסור ושיעור שאינו ב"י מעת לעת ואין להגעיל יחד כלי ב"י עם כלי שאינו ב"י ולא בכלי המותר כלים שמגעילים פולטין איסורן ואין בולעין והאמרי' כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב בשר אסור דמבלע בלע מן החלב וחלב מותר בשקדם וסילק את האיסור א"כ כשאנו מגעילין כלים במים רותחין בלעי ולא פלטי. פר"ת בלע ולא פלט דבר שבולע במקום זה כל זמן שרותחת אבל מה שבלע ממקום אחר כמו כלים האוסרין פולטין בשעת הגעלה ותימא כלי מדין שצוה הכתוב להגעילם היאך הגעילום דלא אסרה תורה אלא קדירה ב"י תינח כלים קטנים אלא גדולים לא מצאו כלים גדולים כל כך שמחזיקי' ס' מן הכלים שבתוכו מגעילין ולא ס' על עצמו דבכולא קדירה משערינן וכיון שאין במים ס' א"כ נאסרו מחמת פליט' הכלי שמגעיל ונעשו המים נבילה וחוזרין ונבלעין בכלי וכי תימ' כל זמן שהמים רותחין אין הכלי בולע כי אם פולט אם כן יהא מותר להגעיל כלי ביורה מלאה נבילה. ותו הלא כזית בשר אמרינן דמיבלע בלע מן החלב שביורה רותחת א"כ מותר להגעיל ביורה מליאה נבילה אלא י"ל היינו טעמא דלא דבמים לא שייך למימר פליטה ובליעה ולא בדבר צלול אלא תערובת הוא ושפיר בלע ושפיר פליט. אלא אין איסור הנפלט חוזר ובולע מכל מקום כאן מגעילין ב' כלים זה אחר זה ביורה רותחת הלא בולע איסור הנגעל מכלי ראשון אע"פ שאינו חוזר ובולע פליטת עצמו מכל מקום בולע מאחרים אלא פר"ת סתם כליהם אינן ב"י אבל אם היו ב"י היה נותן טעם לשבח שמנונית הנפלט במים על כן יש לומר הגעלת כלי מדין שלא היתה אינו ב"י דלפגם ולא דבר הכתוב להגעיל כי אם ב"י. כלים קטנים הגעילו בכלי גדול המחזיק ס' כמוהו.

רנז

ומנהגנו שאין מגעילין כל הכלים לפסח אלא ביום י"ג או בהשכמת יום י"ד קודם שיהא זמן איסור חמץ. סכין קיימא לן בפ' הכל שוחטין (ד' ח) סכין של גוים ששחט בה רב אמר קולף מקום שחיטה דבית שחיטה חיי' לכי גמרה שחיטה אבל סכין ששחט בה טריפה די בהדחת צונן או לקנחו בעורה. ואם שחט בלא הדחה קולף והיינו דאמר שמואל בפ' כל הבשר (דף קיא) סכין ששחט בה אסור לאכול בה רותח עד שיגעיל הסכין וסכין של גוי' שהוא ב"י דברי הכל צריך הגעלה ואם לא הגעילו וחתך בו רותח קולף והא דאמרי' בשלהי ע"ז (דף עז) לאכול צונן שהסכין צריך נעיצת קרקע י' פעמים לפי שכמה פעמים חתך הגוי איסור ונדבק בו או חתך הגוי רותח ונדבק הסכין על כן צריך נעיצת

קרקע לאכול בו צונן אבל לאכול בו רותח צריך הגעלה. ואם רוצה לחתוך גבינה בסכין של בשר או איפכא צריך נעיצה בקרקע י' פעמים ואם יש גומות בסכין לא סגי בנעיצה אבל לאכול רותח די לו בהגעלה שרוב תשמישו בחמין אבל ארוכין בליבון בפרק הכל שוחטין (שם) שליבנה באש. ובתוספתא דע"ז הסכינין של גוים מלבנן באור ובפ' כל שעה (דף ל) סכיני הילכתא אידי ואידי ברותחין. בפ' כל שעה אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן משתמש בהם מצה חוץ מבית שאור שחימוצו קשה לכן אגנות של עץ או של נחושת שלשין בהן בכל יום צריכים להגעיל בכ"ר אמר אביי בית חרוסת כבית שאור דמי שחימוצו קשה וקבלתי מא"מ הרי"בק ז"ל דמותר בהגעלה בכלי ראשון בשילהי דע"ז (דף עז) דרש ר"א נעוה ארתחוה וכן פירש בערוך בית שאור כיון דחריף הוא הוי כרותח ובלע ואין משתמשין בו אלא בהגעלה ונראה ריחים שטוחנין בו חרדל בשכר חימוצו קשה וצריך להגעילו אם חפץ לטחון בו חרדל לפסח וחרדל שבא בקערה טחון אסור לאוכלו בפסח דחריף ובלע ורבותיי זצ"ל מ"כ בשפירא רבינו שמריה ורבי' אברהם ורבינו יהודה אוסרין אפילו אם יגעילנו מחמת שאור הבלוע בו שמא נתחמצה העיסה כשנשתמש בה ודווקא אגני חוזא דתדירי אסירי אגני אחריני שאין רגילין כי אם פעם אחת בשבוע לא אסרי. וכן פי' רבי' יב"א וקערות גדולות או לוח שנושאים עליו מוליאתה של בשר או של גבינה ילבן אבנים באש ויניח על הדף או בקערה גדולה שאין יכול להכניס בכ"ר יניח אבנים מלובנות וישפוך עליהן מים רותחין וירתיחו בכ"ר זהו הגעלה כשירה. וכן יעשה לחבית שתסס בו שכר שעורים ילבין אבנים וישליך בחבית וישליך עליהן מים רותחים הוי ככ"ר וכשר אבל אגנות שלוקחין מים חמים ביורה בולע חמץ ומגעיל ועוד פי' מצה חמין אין משתמש בה דדמי להא דאמרינן בפסחים בפ' כיצד צולין (דף עו) ובפ' בתרא דע"ז (דף סו) בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור ותיבה שמשתמש חמץ חם מניח בה מצה חמה כדמשמע בפ"א דפסחים (דף ז) גבי פת שעיפשה או דף של נחתומין שעורכין עליו אין נותנין מצה לא עיסה ולא אפויה דהוי כבית שאור.

רנח

כלי מזופף שקיבל חמץ די לו בעירוי ג' ימים ואמרינן בירושלמי בשילהי כל שעה אמר רבי אמי אילין גבריא דכותחא ממלא אותן ג' ימים מע"ל ואם אינן מזופפין מגעילן הסכינין שף אותן בריחים או במשחז' ומגעילן כדאמר בפ' כ"ש הני סכיני דפסחא הילכתא אידי ואידי ברותחין בין קתייהו בין פרזליהו מאחר כשקבל הוי שעת היתר אבל סכין של ע"ז שקיבל בשעת איסור קיימא לן בפ' הכל שוחטין (דף ח) צריך ליבון משום

הני דאמרי' בספרי בפ' מדין ובתוספתא דע"ז הסכינין מלבנן ולמה צריך להגעיל סכין בפסח בכ"ר לפי שפעמים מכניסו אחר בשר בדוד רותח או ביורה רותחת וכן המזלג צריך ליבון. בפ' בתרא דע"ז (דף עה) הלוקח כלי תשמיש מן הגוים את שדרכו ללבן ילבן השפוד והאסכלא מלבנו באור והן טהורין וכן כיסוי הקדרות של מתכת ואופין עליו בצק וכן ברזלים שמתקנין בהם רקיקין צריכין ליבון עד כמה מלבנו אמר ר' מני עד שתסיר קליפתו והא דתניא בתוספתא השפוד והסכינין מלבנן פירש רבינו שמריה סכינין חדין דומיא דשפוד כדאמר בירושלמי בשילהי ע"ז סכין תוחבו בארץ שלשה פעמים ודיו. ר' בא בשם ר' יהודה הדא דאת אמר' בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון פי' סכין ארוך שפעמים שצולין בהן.

רנט

קדירות חרס קיימא לן בפ' כל שעה (ד' ל) כשמואל דאמר לא ישברו אלא לשהינהו לאחר שפשופן עד לאחר הפסח ונעביד בהן בין במינן בין שלא במינן לאחר הפסח אבל בפסח אין לו תקנה דאין כלי חרס יוצא מידי דופיו לעולם אבל לאחר הפסח קיימא לן כרבא דאתערובת לא קניס ר' שמעון.

רס

מאני דקוניא דאשתמש בהן ברותחי' לית להו תקנתא כדמשמע בפ"ב דע"ז ובפרק בתרא דכתובות (דף קיז) יש לאחר הגעלה מטילין מים צוננין עליהן כדי שלא יבלע מחמת חומו מים וראייתן מזבחים בפ' דם חטאת (דף קז) גבי מריקה ושטיפה.

רסא

כל אדם צריך שלא יכניס דבר שתשמישו בצונן ביורה שמגעילין בה או כלי שכבר הגעיל לא יכניס פעם שנייה מאחר שכבר הגעיל ולא יכניס קערותיו וכליו להטביל ביורה כאחת וגם לא ישהא כלי שמגעיל יותר מדאי ביורה וגם לא יגעיל כלי גוים עם כלי חמץ. וכלי ארוך או סכין שמטביל צידו אחד ביורה ומכניס צידו האחר ביורה שלא יגעיל במקום שכבר הגעיל.

רסב

חבית שמכניסין בה שכר לקיום אם תסס השכר בכלי צריך להסיר שולי החבית ולערות מים בתוכה מיורה רותחת שהמים רותחים דומיא נעוה ארתחוה דשילהי ע"ז ולא יערה במים ג' ימים דאמר בר עדי טייעא אנס זיקא וכו' (דף לג) צריך לערן מע"ל אחד שלנו וא' שלהם לא שנא נודות של עור לא שנא קנקנים של חרס או של עץ אפי' ציר או מורייס שורף כן כמו הגעלה אבל אם היה שופך ע"י משפך זה אינו הגעלה.

רסג

טחינה לפסח יראה התבואה שלא ירד עליה טל או מטר או שלג כדאמרינן בשילהי כל שעה (דף מ) גבי ההיא ארבא דאיטבע בחישתא אם תבואתו נפלה במים ימכרנה לפני הפסח ואם מעט מים או שלג על תבואתו היה יגרוף אותם החיטין ויקח תחתיהם כדאיתא בשילהי כ"ש ירושלמי חד מן אילין דבי כיראי הוו ליה גברין או אוצרא דחיטין שאל לרבנן אמר ליה זיל גרוף מה דתחותיהון. וכן היה מעשה שנפל מים על שק של קמח וכן שק נפל בטיט שהיה בו קמח והתיר רבינו שמריה לרקד הקמח כדי שישאר העיסה למעלה והשאר מותר. בפ' כ"ש ושמרתם את המצות אמר רבא להנהו אפונאי כי אפכיתו אפכיתו לשם מצה קסבר בעינן שימור מתחלתו ועד סופו כל איש ישראל צריך לילך עם טוחן לטחון. כדמשמע בפ' הכל שוחטין (דף ז) גבי ר' פנחס בן יאיר הוה ההוא גברא דהוה דרי חיטא לפיסחא אמר חלוק נמי להאי דבמצוה קא עסיק. בפ' כל שעה אין לותתין שעורין לפסח ואם לתת נתבקעו אסורות וכן אמר רבא אסור ללתות חיטין ושעורין.

רסד

כל אדם יהא זהיר ליזהר כשיקנה בשר שלא יאמר אני קונה בשר לפסח אך יאמר לצורך יו"ט כדאמרי' בפ' מקום שנהגו (דף נג) אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאמר בשר זה לפסח שנראה כמקדיש בהמתו ומדאמר רב פפא דווקא בשר אבל חיטי לא ש"מ כל בשר אסור לומר לפסח אפי' בשר תרנגולת לפסח דאמרי' בירושלמי גבי מקום שנהגו שלא לאכול צלי דאסר אפי' בשר עגל ואפי' בשר עוף ר' יהודה אומר ובלבד מן השחיטה (פי' ולא ביצה צלוי' או קולקוס) ירושלמי בריש כיצד צולין ר' יוסי בר בון בשם רב אסור לאדם לומר הילך מעות הללו וקח לי בהם בשר לפסח.

רסה

מביאים מים ליל י"ד אחר שקיעת החמה בפ' כל שעה (דף מה) אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו והטעם בפ' מי שהיה (דף צא) שהמעינות חמין וכשחל י"ד בשבת שואבין ליל י"ג מן הנהר או מן הבאר ואין שואב מן הבור בחצרו בשבת ללוש כי צריך הרבה ונראה כממלא לגנתו ולחורבתו כדמשמע בשילהי מס' עירובין ליל י"ד צריך לכבד ביתו חדריו ועליותיו כי הכיבוד כבדיקה כדמשמע בריש נדה ובפ' דם הנדה (דף נו) וכן משמע בפרק א' דפסחים גבי שווקי ירושלם העשויים להתכבד בכל יום שמא יש חמץ בגומא על כן צריך לבדוק.

רסו

אור ארבעה עשר בודקין את החמץ ומסיק רב נחמן בר יצחק בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה ורב חסדאי יליף מגזירה שוה בנר אחד צריך לבדוק. אין בודקין לא לאור חמה ולא לאור לבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר ומסיק אמוראי מפני שיכול להכניסו לחורין ולסדקין והנר אורו לפניו ונמשך אורו ירושלמי אין בודקין לאור החמה וכי יש החמה בלילה אלא אפי' ביום צריך לבדוק לאור הנר בתי כנסיות ובתי מדרשות צריך לבודקן שמכניסין שם תינוקות בשבתות ובראשי חדשים בפ"א דפסחים (דף ד) אמר אביי צורבא דרבנן לא נפתח נגהי ארבסר דלמא ממשכא שמעתתא ואתי לאמנועי ממצוה אמר רב הבודק צריך שיברך ומסיק הלכתא על ביעור חמץ פי' ביעור כמו ביערתי הקדש מן הבית ולהוציאו מן הבית ואפי' לא ימצא יברך. כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן והולך לחפש פירורין ובעוד שבודק לא יפסיק בשיחה שאינה צורך בדיקה בודק כל מקום שמכניסין בו חמץ בפרק א' דפסחים (דף ח) חורי הבית העליונים והתחתוני' גג היציע וגג המגדל ורפת ולולין ומתבן ומרפסת צריך בדיקה. רשב"ג אומר מיטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריך בדיקה ומסיק הלכתא חורין העליונים והתחתונים אין צריכין בדיקה אבל חורים האמצעים נוח תשמישן וצריכין בדיקה. חור שבינו לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וכן זה והשאר מבטלו בלבו אבל בינו לבין ארמאי אינו בודק כלל מפני סכנת כשפים כדתני פלימו. מטה דמידליא הגבוהה צריך לבדוק תחתיה אבל נמוכה אין צריך לבדוק והוא הדין כסאות. בתוס' רשב"ג אומר מטה חוצצת את כל הבית והיו תחתיה עצים ואבנים בודק את הצד החיצון ואינו צריך לבדוק צד הפנימי. ואוצרות יין ושמן אין צריכין בדיקה. אבל מסתפק מהן צריכות בדיקה אבל שמן יש קבע לאכילה ואין צריך בדיקה ותני ר' חייא אוצרות שכר צריכין בדיקה. זה כלל תתפוש בידך כל דבר שאין קבע ומסתפק ממנו צריך בדיקה. כדאמר רב חסדא בית דגים קטנים יש לבדוק ולא גדולים אבל בית המלח ובית העצים או מקום כבשים או ירקות שיש לו ומקום גבינות צריכות בדיקה יפה. לאחר הכל יבטל כדאמר בפ' א' דפסחים אמר רב יהודה צריך שיבטל ומפ' רבא פן ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליה ולאחר זמן איסורו אינו יכול לבטל מו' שעות ולמעלה של י"ד כדאמר ר' אליעזר חמץ אע"פ שאינו ברשותו עשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו ועוב' בבל יראה ובל ימצא ואע"ג דארבע זמן סעודה היא מאחר דאינו לא זמן איסורו ולא זמן ביעורו שמא יפשע ולא יבטל על כן יבטל סמוך לבדיקתו בכל לשון שירצה. ירושלמי בפ' כ"ש אמר רבי צריך שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל. והשבתת שאור מן

התורה בביטול אבל הבדיקה מדרבנן ומה שאומר כל חמירא דאיכא בביתא הדין לבטיל מרשותי וליהוי כעפרא דגבי איסור שמבטלו ומפקירו בינו לבין עצמו דיי. אבל לגבי ממון בעינן ג' שיפקיר בפניהם בשילהי פר' אין בין המודר (דף מה) אין חוששין על החמץ שמא גררתו חולדה מבית לבית או ממקום למקום דאם כן מעיר לעיר מחצר לחצר אין לדבר סוף אבל אם ראה שגררו או נחסר לחמו צריך לבדוק כל הבית. ט' צבורי חמץ ואחד של מצה ובא עכבר ולקחו ואין אנו יודעין מאיזה צבור לקח צריך לבדוק כל הבית דדמי לט' חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחד של נבילה. ולקח ואינו יודע מאיזה לקח ספיקו אסור. פירש ובא עכבר ולקח היינו סיפא ובנמצא הלך אחר הרוב. שני צבורין אחד חמץ ואחד מצה וב' בתים כאן אחד בדוק ואחד אינו בדוק ובאו שני עכברים אחד לקח חמץ ואחד לקח מצה ונכנסו זה בבית זה והאחר בבית אחר אין צריך לבדוק הבדוק כבר דדמי לב' קופות דאמרינן חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה. צבור של חמץ וב' בתים בדוקים ובא עכבר ונכנס לבית אחד ולא נודע דמי לשני שבילין אם באו בעלי בתים בפעם אחת או בא לשאל עליו ועל חבירו צריכי' בדיקה אם בזה אחר זה אין צריך לבדוק ספק נכנס צריך לבדוק כדאמר בודק עד שמגיע הניח ט' ומצא י' או י' ומצא ט' צריך לבדוק הניח חמץ בזוית זה ומצא בזוית אחר אין צריך לבדוק אמר רבא עכבר נכנס וככר בפיו ונכנס ישראל ומצא פירורין צריך לבדוק כי אין דרכו לפרר הוא הדין כלב ותרנגול אבל תינוק דרכו לפרר ואין צריך לבדוק כל הבית. בפ' א' דפסחים (דף ט) ומה שמשייר יניחנו בצנעה ומסיק רבא פן תבא חולדה ותטול בפנינו או יניח י' וימצא ט' מה שמשייר באכילתו יניחנו בצנעה אבל מה שבדק או שרפו או מאכילו לבהמתו ולמחר לאחר שיאכל ישרוף מה שיהיה לו ומבטל למחר קודם שיגיע זמן איסורו. יש מבטלין בלילה וגם למחר בביעורו. המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר המפתחות חל י"ד על השוכר לבדוק המשכיר בית לחבירו בי"ד ואין המשכיר שם חזקתו בדוק. הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים או עבדים או קטנים. המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק בודק השוכר ולא הוי כמקח טעות.

רסז

ארבעה עשר שחל להיות בשבת קיימא לן כחכמים דבודק ליל י"ג ירושלמי למה בלילה אר"י אין בדיקת הנר יפה אלא בלילה והנר בודק כל שהוא. תניא בפ' אלו עוברים (דף מט) י"ד שחל להיות בשבת מבערין הכל לפני השבת ומשיירין ב' סעודות אחת יאכל בלילה ואחת יאכל ביום עד ד' שעות אמר לי ר"א ממיץ ב' סעודות הם ב' שביעות ויחלקם לג' סעודות כך עושין הולכין בשבת בהשכמה לבי"ה וימהרו לצאת שיאכלו קודם ד'

שעות ומה שישייר יתן לכלבים ולעורבים ואם יאכל פירות יחשב כסעודה שלישי' דדמי להא דאמרי' בפ"ב דסוכה (דף כז) השלים במיני תרגימה יצא ואין לאכול מצה לסעודה שלישית דאמר ירושלמי בערבי פסחים א"ר לוי האוכל מצה בע"פ כבועל ארוסתו בבית חמיו ולוקה ואע"פ שיש בתוספות י"ד שחל להיות בשבת אופה לו מצה לאכול ב"ס מיהו אין מורין מתוך משנה כדמשמע בפ"א דנדה (ד' ז) ובפ' יש נוחלין ובתלמוד שלנו מבערין הכל לפני השבת ומניח מזון ב"ס אם לא, יהא מצה עשירה יום י"ד צריך לבער החמץ קודם חצות וי"ד שחל בשבת הנהיגם ר' שלמה ששורפין יום ו' בקר לפני חצות שלא ישהה לשנה הבאה וצריך לשרפו שלא תחליף בשאר השנים וקיימא לן כרבי יהודה בשלהי תרומה ששורפין חמץ ומה שנשאר ר' יהודה מוקשה בפ"א דפסחים היינו משום דסבר חטאת העוף בקבורה אבל אי סבר כרבנן דבשרפה היה יכול לבערו בכל דבר ופסק רבינו שלמה כשחל ט"ו בניסן בא' בשבת הרי י"ד בשבת בודקים חמץ ליל י"ג ושורפו יום ו' ואחר ד' שעות בשבת נותן חמצו לגוי או לכלבים ולתרנגולים ולא יזרה לרוח בשבת ועושה החרוסת יום ו' שהוא יום י"ג ואם ירצה לעשות במ"ש שהוא י"ט הרשות בידו דאמר בפרק ע"פ (דף קו) חרוסת מצוה ואינו מכשירי מצוה. השתא תבלין נידוכין חרוסת מיבעיא שהוא מצוה ואע"פ שנראין הדברים שלא לשרוף קודם השבת אלא לבער בשבת וזהו ראינו מנהג קדמונים ששורפין קודם השבת ובליל ו' בודקין החמץ ומביאין לחמים ומניחין בקדירות. בפ"א דפסחים (דף י) וחכ"א לא בדק אור י"ד יבדוק בי"ד לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המוע' לא בדק בתוך מועד יבדוק לאחר המועד הכל בנר אפי' ביום. בפרק א' דפסחים לא יקבל חמץ פקדון מן הגוים כגון אם קיבל ישראל אחריות עליו הרי החמץ כאלו שלו אבל לא קיבל עליו אחריות א"צ לבער כדאמר להו לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא אבל בפסח אינו יכול לקבל כלל פקדון חמץ אבל אם ייחד ישראל לאותו הגוי בית לפני הפסח ולא קיבל אחריות אין צריך לבער כדמתרץ רב אשי דגוי לביתיה דנפשיה קא מעייל.

רסח

פת כותי ישראל שהלוה לכותי על פת כותי ליקח בכל שבוע לחמים יש לו לומ' אותו ישראל להם תנו לי תבואה או קמח או מעות קודם הפסח ויתנו לו. כל שעה שמותר לאכול מותר למכור לכותים ולא דמו להא דאמרי' בשלהי פ"א דע"ז (ד' כב) ישראל וכותי שקיבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לכותי טול אתה בשבת ואני חלקי בא' בשבת משום דהתם דמי לשכר שבת ואם לא נתנו לו קודם הפסח יכולים ליתן לו לאחר הפסח לחמים עבור שבוע של פסח כך פסק רבינו שלמה בתשובותיו בפ' כל שעה ת"ר

חנות ומלאי של ישראל ותופלי גוים נכנסין לשם חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה חנות ומלאי של כותי ופועלי ישראל נכנסין חמץ שנמצא שם מותר באכילה בפ"א דפסחים (דף ה) לא יראה לך חמץ שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. גוי שנכנס לחצירו של ישראל וחמץ בידו אין ישראל זקוק לבער נתגלגל חמץ של כותי על גגו של ישראל ירושלמי גגו של כותי שהיה סמוך לצד גגו של ישראל דוחפו בקנה שבת ויו"ט אמר רב כופה עליו את הכלי. בפ"א דפסחים אמר רב המוצא חמץ בביתו בי"ט כופה עליו את הכלי בחולו של מועד משליכו מרשותו בפ' כ"ש (דף לא) נכרי שהלוה את ישראל על חמצו קודם הפסח והרהינו אצל הגוי מותר בהנאה לאחר הפסח לא הרהינו אסור ישראל שהלוה את הכותי על חמצו ומוקי רבא שהרהינו בבית ישראל חייב לבער. ישראל שהלוה לנכרי על חמצו והחמץ בבית הנכרי אין חייב לבער דקיימא לן כרבא דא' מכאן ולהבא גובה. ישראל שהפקיד חמצו לכותי אפי' על הכותי אחריות אפי' נתן חמצו לכותי על מנת להחזיר אסור דתניא בתוספת' ואיתא בירושלמי ישראל וכותי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל הרי זה מוכרו לכותי או נותן לו במתנה גמורה. רשאי ישראל לומר לכותי עד שאתה לוקח במנה קח במאתים עד שאתה לוקח מן הכותי בא ולקח מישראל שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח. בתוספתא משכיר ישראל בהמתו לכותי להוליך חמץ ממקום למקום ירושלמי הפקיד חמצו ר' יוחנן אוסר משום חשש הערמה בפ"א דפסחים אמר רב יהודה חמצו של כותי שהפקידו ביד ישראל אף ע"פ שלא קיבל עליו אחריות צריך לעשות מחיצה י' טפחים משום היכר. ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל שעה ה' צריך למוכרו לא מכרו צריך לבערו (אפי' לא קבל אחריות) ישראל המתקן שכר והטיל מים על השעורים מוכרו לכותי מכירה גמורה וחוזר וקונה מן הכותי אחר הפסח. ירושלמי טח כל בית עיסה חייב לבער מכאן נהגו לגרד הכתלים שיש עליהן עיסה מפי מורי רבינו שמריה לפני רבינו יב"א הלוי.

רסט

מלאכה מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין ומסקי' כר' מאיר דאמר אם היא לצורך המועד גומרה בי"ד במקום שנהגו אבל להתחיל אסור מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אסור אפי' לגמור לצורך המועד אבל מחצי היום ואילך אסור בכל מקום ושמתינן ליה והלכה במקום שנהגו עושין עד חצות החייטין והסופרין הכובסין והרצענין בי"ד מוליכין ומביאין כלים מבית האומן אף על פי שאינו לצורך המועד.

ער

הבכורות מתענין יום י"ד ואם חל הפסח יום א' מתענין יום ה' בשילהי מ"ס הבכורות מתענין בע"פ תני ר' יהודה בן בתירא או' בין חמץ בין מצה אסור ואע"ג דאמר התם אבא בכור הוה ואכיל אין עושין כך. במסכת שמחות הבכורות מתענים איסתניס שהוא מעונג יתענה כרב ששת דיתיב כולי מעלי פסחא בתעניתא בפ' ע"פ (דף קח) ואמרי' התם בירושלמי רבי לא הוה אכיל לא חמץ ולא מצה לא מפני שהוא בכור אלא רבי איסטניס הוה אי הוה אכיל ביממא לא הוה אכיל בליליא.

רעא

זמן אכילה בי"ד קיימא לן כר' יהודה דאמר אוכלין כל ד' ותולין כל ה' ושורפין בתחלת ו' הכי פסקינן בפ"א דפסחים (דף יא) משום גזירה יום המעונן כל שעה שמותר לאכול מאכיל לחיה ולבהמה המה ולעוף ומוכרו לנכרי כבית הילל חרכו לפני זמנו אמר רבא מותר בהנאה לאחר זמנו לאחר שיאכל יבער בחצרו חמצו שאסור בהנאה כדאמרינן בפ' כ"ש (דף מב) עבר זמנו אסור בהנאה המקדש מו' שעות ולמעלה אפי בחיטי קורדנייתא אין חוששין לקדושיו ולא יסיק בו תנור וכירים היה מהלך במדבר מפרר וזורה לרוח היה מהלך בספינה מפרר ומטיל לים ותניא נ"ה במדבר מפרר וזורה לרוח בספינה שוחק ומטיל לים היה אוכל ונחסר לחמו ולוה ככרות פורע לו לאחר הפסח ואין זה חמץ שעבר עליו הפסח שאינו בעין ודמי להא דאמרי' בריש פ' בתרא דע"ז (דף סב) דבי ר' ינאי אוזיף פירי מעניי שביעית ופרעי בשמינית ופסק ר"י יאות הן עבדין הרי אע"ג דבשביעית אסור לפורעו בשמינית שרי ה"נ כן לגבי חמץ ואם לא פרעו נקרא גזלן. לאחר כל אכילתו וביעורו יבטל החמץ אע"פ שביטל מבער ויאמר כ"ח דאיכא בבית' הדין ליבטל מרשותי ולהוי כעפרא ויאמר בכל לשון שירצה. מי שיש לו שכר ימכור דתנן אלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי ועמילן של טבחין וקולן של סופרין כל מחמצת לא תאכלו לרבות פירורין אם יש לאדם על מכתו חיטים לעוסות יסירם שמא מחמיצות כדאיתא בפרק כ"ש (דף לט) ירושלמי מלוגמא הנתחמצה ואחר כך נסרחה זקוק לבער המוסיף דבש מזוייף בסלת צריך לבער. חומץ שנתנו בכלי שאור שיתחמץ או כבשים או ירקות מבושלים שבכלי ונותנין בשולי הכלי מעט שאור שיתחמצו הירקות צריך לבער ומטהר כל כליו לאחר אכילתו ויצניעם במקום המוצנע אחר שיפשופו. חמץ שנפלה עליו מפולת שאין הכלב יכול לחפש אחריו עד ג' טפחים הרי הוא כמבוער כדאמר בפרק כל שטה (דף לא) כרשב"ג בתוספתא חמץ שנפל בתוך הבאר הרי הוא כמבוער. לאחר חצי היום י"ד אסור חמץ מן התורה בפ' א' דפסחים (דף

ה) אך ביום הראשון שאור כו' אך חלק מותר לישראל ליתן מעות לשפחתו בערב הפסח אעפ"י שהיא תקנה בשעת איסורו חמץ ותאכל דדמי להא דאמרי' בריש פר' בתרא דע"ז (דף סג) אומר אדם לחמריו ולפועליו צאו ושתו בדינר זה ואין חושש משום יין נסך ואם אמר צאו ושתו ואני פורע אסור חמץ שעבר עליו הפסח של ישראל אסור בהנאה ומסיק בפ' כל שעה (דף ל) כי קאמר רבי שמעון הני מילי בעיניה אבל על ידי תערובת מותר משום הכי קדירות חרס מותר לשהותם אבל שכר שעיקרו חמץ אסור לשהות. ופסיק רבא כר' שמעון. חמץ בזמנו אמר רבא הילכת' בין במינו בין שלא במינו במשהו אסור כרבי וצריך אדם לבדוק מלחו ותבלין ופלפלין שלא יהיה בהן חיטין מלוחלחין. בזכות בעירת חמץ יבער את עשו דכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור וכי ראשון הוא והלא י"ד הוא אלא בזכות זה אני מבער את עשו ויצא הראשון אדמוני איך נחפשו עשו ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר.

רעב

הלכות מצה בפרק כל שעה (דף לה) אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח בחיטין ובשעורין ובכוסמין ובשיפון ובשבולת שועל ומסיק בגמרא דכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא ידי חובתו בפסח יצאו שאר מינין שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון. מצות מצה לעשות שימור מן הקצירה לפסח כדאמר רבא להנהו אפוכאי דבעינן שימור מתחילתו ועד סופו. מנהג כשטוחנין הולך ישראל עם הטוחן לשמור כדמשמע בפרק א' דשחיטת חולין (דף יב) דההוא גברא דרי חטי לפסחא. וכשמוליך החיטין לטחון או כשמביא הקמח אם מטר יורד יכסה היטב פן יטפטף על החיטים או על הקמח פן יחמיץ.

רעג

לישה בשילהי כל שעה (דף מב) אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו הלילה. דרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופים מן המולייר עברה ולשה אסור אם חמה זורחת תשב בצל ותלוש ואם הוא יום מעונן לא תשב לא בחצר ולא בבית במקום שהיתה חמה זורחת דקיימא לן בפ' א' דתענית (דף ו) יומא דעיבא כולא שמשא אלא תשב בבית ולא אצל האש ולא אצל פי התנור. ולשין העיסה בזריזות כדאמרינן לא תגביה ידה עד שתגמור. וכל אדם ילמד לבני ביתו לומר כשלשין המצות יאמר כל הבצק שתפול לארץ חוץ לכלי שלשין ממנו יהיה בטל והפקר. זה צריך לומר קודם שתחמיץ העיסה הנופלת לארץ כדמוקים רב אחא בר יעקב בפ' א' דפסחים היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת ומתיירא שלא תחמיץ מבטל

בלבו אפי' ביום טוב. וקיימא לן כר' עקיבא בפ' כ"ש (דף לו) בב' לילות הראשונות בעינן לחם עוני פרט לעיסה שנילושה בשמן ויין ודבש הוא הדין בתבלין ומילחא ולא חלוט ברותחין ולא אשישה גלוסקאה יפה. מצות יאכל לרבות פת הדראה שניטל הדרה כגון פת קיבר. תנו רבנן יוצאין בפת הדראה שניטל הדרה כגון פת קיבר. תנו רבנן יוצאין בפת הדראה ובפת נקייה סריקין המצויירין אין עושין לכתחילה לפי ששוהא עליהן על ציורין. יוצאין במצה הינא (מל' אל תאכלו נא) כל שפורסה ואין חוטין יוצאין ממנה. בפ' כ"ש (ד' מ) אמר רב הונא בציקות של א"י אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה אע"פ שראינו שלא החמיצו אינן בני שימור לעשות לשם מצה הילכך אינו יוצא אם לא יאכל כזית מצה. לכך כותי חרש שוטה וקטן אין לשין. בלילות ראשונות לאחר שילוש כל עיסתו יגרוד העיסה מן הכלי וישפוך המים במקום מדרון אלכסון שלא יאסף כזית במקום אחד כדאיתא בפ' כל שעה או ישפכם ברה"ר.

רעד

מדת הפסח כשיעור עומר שהיא מחזקת כשיעור חל"ה ביצים מ"ג ביצים וחומש ביצה ויקח מ"ד ביצים בינונים ויניחם בכלי שהורקו ממנו המים ולוקח אותם המים שבכלי האחר ששפך בו ויתן בכלי שבו הביצים עד שיתמלא הכלי ומה שנשאר בכלי אחר מן המים הוא מדת העומר שחייב בחלה. בפ' ואלו עוברין (דף מח) משמע הני נשי דידן דאין ללוש יותר מעומר בפעם אחת פן יחמיץ. ונראה כפי שיהיה לו בני אדם שיעזרוהו ילוש אם מעט ואם הרבה. לאחר שילוש כל צורכו ישטוף הכלי מיד והדף שערך עליו המצות פן נדבק בו בצק. וטוב שיבטל בלבו בצק הנדבק בין שיניו בפסח. אם אינו חפץ רק עומר לאפות ימדוד בעומר אבל אם חפץ יותר אין לו למדדה ביום טוב. י"ד שחל להיות בשבת שואבין מים מערב שבת לצורך המצוה וכן המנהג.

רעה

מעשה שאירע פסח בשבת וגם נפלה התקופה בליל שלפניו ואע"פ כן לא חשו. כתב רבינו יהודה חסיד זל"ה שאין להקפיד דכתיב שומר מצוה לא ידע דבר רע ולשו במים השואבין בלילה. וכל אחד לא יאפה אלא לצורך יום אחד דאין יום טוב מכין לחבירו. וגם בליל שני לא יאפו אלא לצורך אותה לילה ויום דאין יום טוב מכין לחול וכן מנהג רבי מנחם התיר לעשות עוגה קטנה מערב שבת להאכיל לבנו בשבת אחר חצות.

רעו

אם שכח ולא אכל אפיקומן שוב אין צריך לאוכלו שהג' המצות יש בהן שימור לשם מצוה. וכן אם נאכל בסעודה יקח מצה אחרת מי שאיבד אחד מג' מצות צריך ליתנה

במתנה כדי שלא יצא הלה במצה גזולה. כיצד יעשה עם החלה יפרישנה בלא ברכה ויעשה אותה עוגה קטנה ואופה אותה עם השאר. ולאחר אפייתו יצרפם כולם ביחד בתיבה או בסל ואחר כך יברך עליה ויצניענה עד לאחר יום טוב ושורפה שהרי אם יברך עליה קודם אפייתה לא היה יכול לאפותה אחרי שקרא עליה שם דהויא ליה מלאכה שלא לצורך ובשאר ימים טובים שאין לחוש מחימוץ יברך לאלתר ביו"ט ומפרישה ומשהא אותה עד לאחר יו"ט ואם נאפית העיסה בין ביו"ט בין בחול ושכח ולא הפריש יבצע מן העוגה ויברך עליה כאילו מפריש מן העיסה. מצות חלה כשלשין עומר או יותר מפרישין חלה קטנה ושורפין אותה. שחלת חוצה לארץ אסורה למי שטומאה יוצא מגופו ומפריש חלה אחרת ונותנה לכהן שלא תשכח תורת חלה.

רעז

ארבעה עשר שחל להיות בשבת פסק רבינו שלמה לא קרינן שם חלה אלא עושה חררה קטנה אצל גדולה ואופה אותה ולוקח הקטנה וקורא לה שם ומברך ומצניעה לשורפה בחולו של מועד אבל הנראה בעינינו שאם ירצה יפריש חלה קטנה ויאפנה ומאכילה לכהן קטן כדאמרינן בבכורות בפ' עד כמה (דף כז) אמר רבינא נדה קוצה לה חלה ואכיל לכהן קטן. ואם אין שם כהן קטן קיימא לן כר' אליעזר דאית ליה הואיל ואי מקלע כהן קטן אכיל הילכך מותר לאפותה או אם חפץ יאפה הכל וקורא שם לאחר אפיותן דקיימא לן בפרק א' דיו"ט (דף ט) חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש. ואם נתערבה החלה בעיסה מותר הכל לזרים דקי"ל בפרק עד כמה דבטילה ברוב ואם יש פחות מעומר ואפה ולש פחות מעומר וערך ואפה נותנו בסל מיד אחר אפייתן מצרפן ליטול חלה דקי"ל כר' אליעזר הסל מצרפן לחלה אם אפה קפיזה קפיזה מעט מעט כדאמר בפ' אלו עוברין. מה שעושין ג' מצות מן המדה אחת של פסח דומיא דתודה כשיצאו ממצרים הוי כמו היוצא מבית האסורין דכתיב והעומר עשירית האיפה והיו מ' לחמי תודה מן ב' עשרונים שהם כ' עומרים מה' עומרים עושים י' לחמים חמץ כנגד חמץ הבא מצה והאחרים עושים להחלות י' רקיקין י' חלות י' רבוכין הרי ג' מצות מגיע לכל עומר.

רעח

רבינו שמריה הורה להפריש חלה ביום טוב לאפותה ולנותנה לכהן קטן שלא יצאה טומאה מגופו ויפטר מחלת כהן דהשתא לא תשתכח תורת חלה מאחר שנתנה לכהן מפי רבינו יב"א הלוי זצ"ל.

רעט

כשלשין עיסת המצות אין לעכבה חוץ לתנור כהילוך אלפים אמה כדאמר בפ' ואלו עוברין בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור אין שם כיוצא בה שיעור כדי שיהלך מיל ואם אין יכול לאפות המצה מוטב שישבר וילוש פעם שנייה או תטילנה במים צונן וקי"ל כר' מאיר שיאור כל שהכסיפו פניו סידוק כקרני חגבים שהרי פירשו רבי לשון חכמים ודכותא אמרינן בפ' אותו ואת בנו כשלשין עיסה לג' מצות מסמן את הראשונה בסימן אחד והשנייה בב' סימנין והשלישית בג' סימנין דדמי לג' קופות שכתוב עליהן אב"ג כדאמרינן בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כא).

רפ

יש שחוקקין עץ אחד בחקיקה מצה או עוף אחת חקוק לסימן אע"ג דמשמע בפ' המביא גט תניינא וכתב ולא חקק מה שנדחקות בדפוס אינה כתיבה דווקא לגבי גט אבל ביום טוב אסור לסמן בו דלא מיבעי לרבי יוסי דמחייב בפ' הבונה משום רושם אלא לדברי הכל לא גרע מקומוס וקנקנתום ובאבק דרכי' שאסור וציור בחקק ביום טוב דאסור דדמי להא דאמרינן בע"ז בפ' כל הצלמים (דף מג) טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה משום לא תעשון אתי הכא נמי הוי ככותב או כמצייר. במנהגים של רבי שלמה מצאתי הוקשו מצה לפסח בפ' בתרא דפסחים צלי אש ומצות מה עשיית פסח מז' ומחצה אף עשיית המצה כן ואכילת מצה הוקש לאכילת פסח דאמר רבא אכל מצה ולא חרוסת לר' אליעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו. ואסור לאכול מצה בערב הפסח דכתיב בערב תאכלו מצות.

רפא

מנהג לאפות בע"פ ממנחה גדולה ואילך אע"ג דבירושלמי מצה ישנה בפלוגתא דבית שמאי ובית הילל היא. וכן בתוספתא מכשרת מצה ישנה. מיהו המנהג כתקרובת הפסח דהיינו מז' ולמעלה כדאיתא בריש תמיד נשחט (דף נח) מצוה לאפות ג' מצות בלילה ראשונה ובלילה שנייה של פסח יאפה ג' מצות חביבה מצוה בשעתה. ועוד אם היה אופה בערב הפסח ו' מצות פעמים יהיה לילה ראשונה במוצאי שבת ויאפה ו' מצות הרי אופה מיום טוב לחבירו דדכותיה אמרי יום הנף כולו אסור במנחות (דף סח) ובראש השנה (דף ל) ואעפ"כ אם היה אופה אותן מערב שבת היה יוצא דלא גרע ממצה ישנה מיהו יותר טוב שיאפה בליל שנייה שתהיה חמה דדמי להא דאמרינן במנחות בשילהי פרק התכלת דאמר רב נחמן תופיני מנחת פיתים תאפינה נאה אי אפי לה מאתמול מיכשרה כל אדם חייב לתקן בעצמו המצות דאמר במכילתא ומשארותם

צרורות בשמלותם ר' נתן אומר וכי לא היה שם בהמה אלא שהיו ישראל מחבבין את המצות וילכו ויעשו בני ישראל ליתן שכר להליכה ולעשייה. וטוב הוא ללמד ולומר לכל אדם לכל מי שיגיע מצות שלי הרי הם לו במתנה כדאמרי' בפ' לולב וערבה (דף מב) כל מי שיגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה ירושלמי מצה גזולה פסולה עיי' ברא"ש פ' כ"ש (דף לח) כי שם הוא פלוגתא דאמוראי] בכ"ש ובלולב הגזול דייק לא כתיב מצתכם. לאחר אפיית המצות יזהר שלא יקבלם בכלי או במפה שיש בה קמח פן תדבק הקמח במצה ואם יתננה במים יתחמץ הקמח הא דאמר רבא בפ' כ"ש (דף לה) מי. פירות אין מחמיצין דווקא בלא מים אבל עם מים תחמיץ אם לא יעשה שימור גדול כחכמים בפ' כ"ש דאמרי תאכל. ובפ' כל המנחות באות מצה (דף כה) ולבשל קמח בחלב לתינוקות בלא מים מותר אבל עם המים צריך שימור גדול. דבש וקמח בלא מים מותר או בביצים מי שאפה מצות נקיות סלת מרובות לא יאפה בי"ט שאינן נקיות דדמי להא דאמרינן בפ' כל כתבי (דף קי"ד) הציל פת נקייה לא יציל פת הדראה. כשבא פסח יום א' צריך להזהיר שלא יאפו יום ו' כי אם לצורך י"ט ולשבת ולא ירבו לאפות בשביל חולו של מועד אלא ישמור מה שאפה יום ו' בעד י"ט ויאכל עד שיאפו יום א'.

רפב

ערבי פסחים לא יאכל אדם סמוך למנחה עד שתחשך היינו מתחלת שעה עשירית אסור ואם התחיל לאכול קודם ומשכ' סעודתו עד הלילה פוסק בתחלת שעה עשירית. אבל אוכל מיני תרגימא פירות או ירקות או בשר רבא שתי חמרא כו' מעלי פסח כי היכי דערבי' לליביה וקיימא לן בפ' כיצד מברכין (דף לה) טובא גריר פורתא מסעד סעיד רב ששת ישיב כולי יומא בתעניתא דאיסתניס הוה ירושלמי ר' לא הוה אכיל לא חמץ ולא מצה.

רפג

סדר הפסח כשבאין מב"ה שוטפין את הכוסות דאמרינן במס' שבת בפרק המוציא יין (דף עו) כדי מזיגת כוס יפה של ברכה ובמס' ברכו' בפ' ג' שאכלו כוס של ברכה צריך הדחה ושטיפה מבפנים ומבחוץ ויושבין על השלחן דתנן אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ומוזגין את היין דתנן לא יפחתו לו מד' כוסות של יין לכך אין מקדשין לילות ראשונות של פסח בב"ה כי כל א' יש לו יין בתוך ביתו. כוס ראשון מברך על היין פרי הגפן ואשר בחר בנו ושהחיינו כבית הילל יין ואח"כ על היום ואם הוא שבת יאמר ויכלו י"ק וזמן ואם מו"ש יאמר יקנה"ז ירושלמי בפ' ע"פ אפי' יחיד כי מקדש לחודי' צ"ל אשר בחר בנו בלשון רבים דאמר מר לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל. שני תבשילין זכר

לחגיג' ולפסח ואית דאמרי זכר למשה ולאהרן ושותין בהסבת שמאל וקיימא לן בפ' ע"פ (ד' קח) כל ד' כוסות בעינן הסיבה הסיבת שמאל הסיבה ימין או פרקדן לא שמיה הסיבה הכוס צריך שיהא בו יין רביעית הלוג הוא ביצה ומחצה כדמשמע בפ' בכל מערבין ובפ' ג' מינין (דף כט) בנזיר שתה ד' כוסות ביחד לא יצא אמר ר"י בן לוי נשים חייבות בד' כוסות שאף הן היו באותו הנס אשה אצל בעלה אינה צריכה הסיבה ואם אשה חשובה שאין הבעל מקפיד עליה צריכה הסיבה בן אצל אביו צריך הסיבה תלמיד אצל רבו א"צ ואם רק מלמדו אומנות צריך אם אין לו יין יביא ענבים יבשים וישרם במים ויקדש ואם אין לו כלל יעשה הלכות הפסח על הסדר וא"מ שעשה ניסים שהרי יברך ברוך אתה אשר גאלנו זהו כמו שעשה ניסים אם אין לו כי אם רביעית הלוג יין יקח ג' רביעיות מים ויערב עם היין ויהיו ד' רביעיות ומדאמר בפ' ג' מינין בנזיר (דף לח) חמשה סומקנא וחד ד' כוסות של פסח ש"מ מצוה באדום כר' יהודה ואם הלבן משובח מן האדום יקח לבן כדאמר בפ' המוכר את הספינה יין אדום היו מנסכין בפ' לולב וערבה (דף מח) אלא שהיו מושחרין. ירושלמי דשקלים יוצאין ביין מבושל ובקונדיטון. כוס "ישועות בגי' "רביעית יין לכוס "ישועות אשא בגי' שמגבי"הים הכוס מן השולחן טפח א'. ד' כוסות כנגד ד' גאולות בירושלמי והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי וכנגד ד' כוסות פורעניות שעתיד להשקים העכו"ם וד' כוסות של נחמה לישראל וד' כוסות בשר המשקים בתו' שתאן בפוסקין לא יצא פי' שפסק שעה גדולה ביניהם כשמזגו לו את הכוס ובירך ושתה בהסיבת שמאל מברך אחריו על הגפן ועפ"ה ונוטל ידיו ומברך על נטילת ידים מפני שצריך לטבול במשקה ולוקח כרפס הוא אפיא או ירק אחר ומטביל ביין או בחרוסת ומברך בורא פרי האדמה ואוכל ונותן לכולם כדי שישאלו התינוקות למה אוכלים ירקות קודם אכילה וישיבו זכר תחלת השיעבוד לקושש קש לתבן ומברך אחר אכילת ירקות בורא נפשות רבות שהרי ההגדה פוסקת כדאמרינן בנטילה. ומה שאינו מברך על המרור פרי האדמה כמו שמברך על היין. מפני שאכילת מצה פוטרת ברכת פרי האדמה אבל על אכילת מרור שהיא חובה לא פטרה מצה ואם לא אכל מן הירק כזית א"צ לברך ברכה אחרונה ויקח מצה ראשונה ויבצענה לשני' מפני שדרכו של עני לאכול בפרוסה וישים חציה תחת המפה על שם משארותם צרורות בשמלותם על שכמם. וחציה בין השלמות בפ' כ"מ (דף לט) פרוסה בין השלמות מ"ט לחם עוני כתיב ומנהג להוציא הבשר והביצה שהם שני תבשילין מן הכלי ומגביהין הכלי שבו המצות והמרור ואומר עליו הא לחמא עניא עד בני חורין. אח"כ טוב להסיר הכלי שבו המצות מלפניו ולהניח על השלחן לצד אחר שישאל התינוק עדיין לא אכלנו למה סלקנו הכלי ואם ישאל פטור לומר מה נשתנה

ואם ירצה יתחיל עבדים היינו לפרעה. בין כוס ראשון לכוס שני אם ירצה ישתה וימזוג כוס שני ואינו שותה ואומר עליו מה נשתנה ויניח הכלי שבו המצות לפניו. לחם עוני שעוני' עליו דברים. מזגו לו כוס שני כאן הבן שואל או אשתו שואלת או הוא לעצמו. ופסיק רבא שיש לומר שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפי' פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים הלילה הזה מרור אבל גבי מצה אומר כולו מצה שאין אוכלין כי אם מצה מה העדות אשר צוה ה' אלהינו אתכם כך הפסוק בואתחנן לא הוציא עצמו מן הכלל שאמר ה' אלהינו יעקב ובניו ירדו מצרים כך הפסוק ביהושע. פסח שהיו אבותינו אין להגביה הבשר שהיה נראה כמקדש קדשים בחוץ אמר רבא מצה זו צריך להגביה מרור זה צריך להגביה ומסיים גאל ישראל אמר רבא קריאת שמע והלילא גאל ישראל מה שאין מברכין בלילי פסח אקב"ו לגמור את ההלל לפי שאין גומרה ביחד אלא קורא בצאת ישראל עיקר הנס דמצרים ומברך אשר גאלנו לאחר שסיים גאל ישראל מברך פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל ונוטלין ידיהם ומברכין על נטילת ידים מפני שצריך לטבל טיבול שני במרור אבל על אכילת מצה שהוא יוצא בכזית א"צ נטילה דעל פחות מכביצה א"צ נטילה כדאמרי' בסוכה ובברכות נמצא מה שנוטל עבור הטיבול ואח"כ אוכל כל צורכו ולפי שאמרו ההגדה והסיחו דעתם מנטילה ראשונה צריכין נטילה ויקח שתי המצות השלימו' והפרוסה ביניהם ויבצע המוציא על מצה (השניה) [הראשונה] השלימ' ואינו אוכל עדיין ויברך על אכילת מצה על המצה הבצועה שבין המצות ואוכל מזה ומזה כזית ויאכלו כולם כזית מצה בהסיבה כשעושה המוציא אוחז בידו ב' המצות שחייב לבצוע בשבתות ובימים טובים על ב' ככרות שלימות לקטו לחם משנה כתיב ובצע חדא כדאמרי' בפ' כיצד מברכין ובמס' שבת בפ' כל כתבי (דף קיט) ומה שמברך על הבצועה על אכילת מצה מפני שדרכו של עני בפרוסה ובפ' כ"מ אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניחין פרוסה בתוך שלימה ובוצע ומה שאינו אוכל כשמברך המוציא לפי שצריך לברך על אכילת מצה ולאחר שימלא כריסו היאך חוזר ויברך כדאמרינן גבי מרור.

מצה קיימא לן בפסחים בפרק האשה אמר ר"א נשים חייבות באכילת מצה וקיימא לן מצה צריכה הסיבה ואפי' עני שבישראל כדאמר בפ' ע"פ (דף קח) בלע מצה יצא כרכה בסיב או בעלה אחר ובלעו לא יצא שלא נגע בגרונו חולה או זקן שאינו יכול לאכול מצה כזית ישרה אותה ביין או במים קרים רק שלא נימוחה יצא אבל בתבשיל חם או במים רותחים או חמים לא יצא דאמר בפ' כ"ש יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל דהלכה כר"י וקיימא לן הרתיח ולבסוף אפה יצא אפה ולבסוף הרתיח לא יצא מעשה אילפס שאפה בתנור יצא בפ' העור והרוטב המחה מצה וגמעה לא יצא בלע מצה ומרור

ידי מצה יצא ולא ידי מרור. אבל בלעיסה אסור דאמר לא ליכול מצה ומרור בהדי הדדי דטעם מרור דמריר מבטל טעם מצה. בזבחים בפ' התערובת (דף עח) עשה עיסה מחיטים ומאורז אע"ג דרובה אורז אם יש בו טעם מצה יצא ובמנחות בפ' הקומץ רבה (דף כג) תבלה בקצח בשומשומין בכל מיני תבלין כשרה היא הואיל ויש בה טעם מצה. בפ"א דחלה ירושלמי כשם שאין האיסורין מבטלין זה את זה כך אין המבטלת מבטלת זו את זו בע"פ אכלו בלא מתכוין יצא לחצאיו יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לאכילה כדי אכילת פרס מרור יקח ומברך על אכילת מרור וטובל בחרוסת ואוכל כזית מרור בלא הסיבה ויתן לכל אחד ואחד כזית מרור. בפ' כ"ש (דף לט) אלו ירקות שאדם יוצא ידי חובתו בפסח בחזרת לייטוגא הוא מרור בעולשין קרישפלא תמכתא אגרורן ובחרחבינא בסיב הדקל ודולייא מרריתא אמרפוי"ל. אבל מצוה בחזרת היא חסא. דחזרת תנו ברישא ומפרש רבא ור' שמואל בר נחמני טעמא. יוצאין בה' מינין מרור עלין לחין ולא יבישין בקלחים בין לחים בין יבישין. אמר רבא בלע מרור יצא כרכו בסיב ובלעו לא יצא מרור אין צריך הסיבה אמר רב פפא האי חסא צריך לשקעה בחרוסת משום קפא. אמר רב אשי לא לישהי איניש חזרת בחרוסת דאגב חולייה כח דתבלין מבטל מררותיה אכלו לחצאין יצא גבי מרור ש"מ דבעינן חזרת. ואחר כך יקח מצה השלישית וכורך מרור עמה ויאכל כזית מצה עם כזית מרור בלא טיבול ובלא ברכה ובלא הסיבה זכר כהלל על מצות ומרורים יאכלוהו ונותן לכל אחד כזית מצה וכזית מרור ואחר כך אוכלין ושותין כל צרכן. ואם ישן בתוך הסעודה לא יאכל יותר כדאמר אביי לרבא והשיב נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו מצה בחזרת טוב טוב ארוחת ירק ואהבה שם ארוחת בגימטריא חזרת ירושלמי למה נקרא שמו חרוסת זכר ללבנה שהיא מעשה חרסין ר' לוי אומר צריכה שתהא עבה זכר לטיט אית דאמרי צריכה שתהא רכה זכר לדם תני איזה ברכת מצה מניח פרוסה על גבי שלימה ופורס מן הפרוסה ומברך המוציא וטמיש במילחא ולא אכיל עד דהוה מברך על ההיא אומצא דהמוציא מברך על אכילת מצה. זה אינה בכל ירושלמי דמברך המוציא על הפרוסה. לאחר גמר סעודתו יקח מצה שהניח תחת המפה הוא אפיקומן ויאכל כזית בהסיבה ויתן לכל אחד כזית שיאכלו בהסיבה. אין מפטירין אחר המצה אפיקומן. שכח ולא אכל אפיקומן ועשה סדרו יטול ידיו ויברך על האפיקומן המוציא ויאכל כזית בהסיבה או כביצה ויברך ברכת המזון ויסיים סדרו. ואם נאכל האפיקומן בסעודה יקח מצה אחרת ויאכל באחרונה כי מצה שלנו בחזקת שימור הוא. וצריך ליזהר שיאכל האפיקומן קודם חצות לילה כדאמר רבא אכל מצה אחר חצות לילה לר' אליעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו וסתם לן תנא כוותיה בפ' א'

דברכות ובפרק איזהו מקומן (ד' יו) ובשלהי ע"פ ויש פוסקין כל הלילה דסתם לן גבי הילכתא ובפסיקתא בפ' הקורא את המגילה למפרע (דף כ) כל שמצותן כל הלילה כשר כל הלילה. וכשאוכל האפיקומן לא יהיה לו טורח דאמר בנזיר (דף כג) אכל מצה לשם אכילה גסה עליו כ' ופושעים יכשלו בם ואם אכל ממש אכילה גסה לא יצא. ביבמות כיוצא בו לא יאמר כמה טורח פסח. בירושלמי רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת מה טורח זה. לאחר אכילת אפיקומן נוטל ידיו הם מים אחרונים בלא ברכה כדאמרינן בפ' כל הבשר (ד' קה) ואין נוטלין אלא בכלי. ומוזגין כוס שלישי ומברך ברכת המזון ומזכיר יעלם ויבא בורא פרי הגפן. שותין בהסיבה ומברך ברכה אחרונה. ומוזג כוס רביעי ומתחיל שפוך חמתך וגומר הלל ואומר ברכת השיר יהללוך כרב יהודה. ור' יוחנן אומר נשמת כל חי. לאחר שמסיים הלל אומר הודי לה' עד הודו לאל השמים ואחר כך נשמת כל חי בפי במקהלות. ומברך פרי הגפן. ושותין בהסיבה, ומברך ברכה אחרונה. ויש או' לאחר שגומרין את הלל יהללוך עד בתשבחות. ומברך בורא פרי הגפן ושותין. ומוזגין כוס חמישי ואומר הלל הגדול הודו נשמת ופיוטים אחרים אז רוב נסים ואומץ גבורותיך. פרי הגפן ושותין כוס חמישי בלא הסיבה. למה אין אנו מברכין על ד' כוסות אקב"ו לשתות ד' כוסות. כמו על נר חנוכה שהוא מדרבנן. וגם אין מברכין על ההלל לגמו' את ההלל דאמרינן בערכין שחייב בב' לילות אלא לפי שאינו עושה ביחד שכל הברכות דוקא כשעושין המצוה ביחד בלא הפסקה כמו מגילה אין קורין אותה סירוגין וכן ברכת התורה וכן תקיעת שופר אע"ג ואמר רבי יוחנן בשלהי מס' ר"ה (דף לד) שמע תשע תקיעות ביום יצא מכל מקום עיקר מצותו יותר קשר"ק קש"ק קר"ק. אלא הלל שאין גומר יחד שפוסק בו סעודתו וד' כוסות צריך על כל אחד מצותו שאם שתאן בבת אחת לא יצא דאין ד' כוסות אז לברך עליה כלל. בפ' ב' דברכות ירושלמי אומר קרית שמע והלל ותפלה יחד אף בתקיעה כן. ר' יסא בשם רבי יוחנן אומר אפילו שמען כל היום כולו יצא. קריאת שמע ומגילה אם פסק כדי לגמור כולה חוזר לראש. וכן בירושלמי בפ' הקורא את המגילה למפרע וכן בברכות אין להפסיק כ"א טול בריך וכשתדקדק כל הברכות אין לברך עליהן כי אם כשצריך ביחד לעשות המצוה. ירושל' בריש כיצד מברכין מניין שכל המצות טעונות ברכה. ר' בא בר כהנא בשם ר' אלעזר ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה מקיש המצות לתורה מה תורה טעונה ברכה אף מצות טעונה ברכה והא דאמר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר ברכת השיר וא' רב יהודה יהללוך ולפי שר' יוחנן אמ' נשמת כל חי על כן אחר קריאת הלל אומר נשמת כל חי וכן נכון לעשות זה יסוד רבינו מדנפירא בר אברהם. בליל פסח צריך לברך תחלה על קריאת

ההלל והכי איתי' במסכת סופרים (דף כא) כי בשני לילות של פסח גומרין את הלל וצריך לברך עליהן ולקרותן בנעימה דתני ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים שגומר בהם היחיד את ההלל ובגולה כ"א יום ושני לילות ומצוה לקרות את ההלל בשני לילות של גליות ולברך עליהן בנעימה לקיים מה שנ' ונרוממה שמו יחדו. וכשהוא קורא אותו בביתו אין צריך לברך שכבר בירך ברבים לפי שהיו נוהגים לקרות ברבים בבית הכנסת. וגם לבסוף לאחר סעודה כשהוא מתחיל לא לנו צריך כמו כן לחזור ולברך וכן משמע בירושלמי פ"ק דברכות כל הברכות כולן פותחים בהן בברוך חוץ מברכה הסמוכה לחברתה כגון של ק"ש ותפלה מתיב ר' ירמיה הרי גאולה פירוש בליל פסח דמתחיל ברוך אשר גאלנו ואע"ג דסמוכה לחברתה לברכה דקריאת הלל ומשני שנייה היא דאמר רבי יוחנן אם שמעה בבית הכנסת יצא. התיב ר' אלעזר בר' יוסי והרי סופה פי' לאחר סעודה שאינה פותחת בברוך וחותמת בברוך ולא לסומכה שהרי הפסיקה סעודה אמר ליה שתים הוי אחת להבא ואחת לשעבר פי' שתי פעמים מברך על קריאת הלל אחת לשעבר לפני הסעודה ואחת להבא לאחר סעודה. משמע דצריך לברך על קריאת הלל לאחר הסעודה ובה"ג כ' אין מברכין בלילי פסח לגמור את ההלל שחולקין אותו באמצע דהכי סדר ר"ב צמח גאון. וכן במחזורים דרב עמרם בסדר הפסח ולגמור את ההלל אין מברכין בלילי פסח שחולקין אותו באמצע סעודה ששנינו הרביעי גומר עליו את ההלל ועוד פריך בירושל' והרי הבדלה דסמוכות ופותחות בברוך והיה להם לחתום בברוך ולא לפתוח שנייה היא. ר' הוה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס הרי נברך פירוש שאומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו וברוך הוא וברוך שמו דברכה אחת באפי נפשיה היא כדאמר פ"ג שאכלו ומדאמר שלש וארבע קסבר עד נברך ואפילו הכי מתחיל ברכת הזן בברוך אע"ג דסמוכה לה ומשני שנייה שאם היו שנים יושבין ואוכלין שאין שנים אומר נברך הרי הזן את הכל כגון אחד שהתחיל לשנים שילך לו המתחיל. והכי אמר בירושלמי בפ"ג שאכלו ג' שאכלו כאחת ובקש אחד מהן לילך דבי רב אמרי יברך ברכה ראשונ' וילך לו, איזוהי, דבי רב אמר ברכת זימון. ר' ירמיה אומר זו הזן וכן משמע ומדא' רביעי לאזמוני ברכת זימון וברוכי לחודיה מזמין ומברך את הזן דאיתמר עד היכן ברכת הזן רב חסדא אמר עד נברך רב ששת אמר עד הזן והלכתא כרב ששת עד הזן. ועוד פריך בירושלמי והרי הטוב והמטיב פירוש דסמוכה ופותחת בברוך שנייה היא ביבנה תיקנוה. הרי קידוש פירוש דסמוכה לבורא פרי הגפן ופותחין בברוך שנייה היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום ונמשך הסעודה עד שקדש עליו היום אינו אומר בורא פרי הגפן. ועוד יש בה"ג היכא דיתבי ג' למיכל וקא מיבעי חד מינייהו למיפק פסקין סעודתן ומזמין עליה

עד הזן וגומר מיהו ברבים כוליה ונפיק וחוזרין הן ואוכלין וגומרין סעודתן ומברכין תרוייהו סדר ברבים כהלכה. עד כאן לשונו. ועל קריאת הלל שבלילי פסחים פירשו הגאונים שאין מברכין עליו בתחלתו לפי שמפסיקין בו ואוכל סעודתו ואינו אלא כקורא בעלמא רב צמח גאון זצ"ל לפי שמפסיקין בו בסעודה רב האי גאון זכרונו לברכה פירש שאינו אלא כקורא בתורה. אבל במסכת סופרים כתיב דבשני לילות של פסח גומרין את ההלל אבל בפ' ב' דערכין (דף כט) לא חשיב להו ועוד כתב שם וצריך לברך עליהן ולקרותן בנעימה דתני רבי שמעון וכו' לפי הענין היה נראה שהיה לנו לברך ולגמור את הלל בתחילתו ובירושלמי דפרק קמ' כל הברכות פותחין בברוך אם היתה ברכה הסמוכה לחבירתה כגון קרית שמע ותפלה אין פותחין בברוך התיב רבי ירמיה הרי גאולה שנייה היא דאמר רבי יוחנן אי שמע בבית הכנסת יצא מתיב ר' אלעזר בר' יוסי קמי רבי יוסי והא סופה אמר להם שתים הן אחת להבא ואחת לשעבר ופיר' מורי ה"ר יהודה בר' יצחק זצ"ל דכך פי' הרי גאולה כלומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו וכו' דאמ' ברכה סמוכה לחבירתה א"כ ברך על קריאת הלל תחלה על זה מתרץ שאם שמע בבית הכנסת יצא ואינו מברך עליו אז תחילה בביתו משמע הא לא אמרו אז בבית הכנסת יש מברך עליו לפניו בביתו ושוב חזר מורי רבי יהודה ופירש בירושלמי דהתם לא דיבר אלא במקום שאינו מפסיק בסעודה כגון אדם שעשה סדר בבית אחר ולכך יש לברך אבל אנו שמפסיקין אותו בסעודה ולשתות הכוסות אין לברך עליו. ובתוספתא דפסחים תניא בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל נכנסין לבית הכנסת וקורין פסוק ראשון והולכין ואוכלין ושותין וחוזרין ובאין וגומרין עד סוף ואם אי אפשר להן כך גומרין את כולה ואמר בירושלמי מהו לשתותו בכוס אחד ממה דאמר בשוחר טוב ג' צריכין לקרוא שכן אחד אומר לשנים הודו מיהו אם אין לו כי אם אחד או הוא יחידי גומר את ההלל וכל הסדר. בערבי פסחים אומ' הלל הגדול. בשילהי פרק סדר תעניות (דף כז) אמרי אביי ורבא אין אומרין הלל הגדול אלא על נפש שביעה וכרס מלאה לכך אומרו לאחר אכילתו לאחר גמר סידורו יש גאונים שאוסרין בין יין בין מים לשתות כל הלילה פן יפיג טעם המצה ויש מתירין דאמר בירושלמי בין שלישי לרביעי לא ישתה שלא ישתכר אבל לאחר המזון לא ישתכר פירוש כבר גמר את ההלל ומה בכך אם ישתכר מעתה. על כל כוס וכוס מברך ברכה אחרונה מעין שלש לבד מכוס שני שיש לו לאכול ולברך ברכת המזון ויש בו חילוקין שאין לברך ברכה אחרונה על היין אם לא ישתה שיעור רביעית. והשותה כוס של ברכה וטעם מלא לוגמיו יצא. פי' אם יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו כדאיתא בפ' בתרא דיומא.

רפד

החרוסת עשוי מתפוחים אמר אביי לקהויי על שם תחת התפוח עוררתיך וצריך לסמוכיה זכר לטיט. ונותנים בו קצת מה שבשיר השירים אגוזים תאינים ורימונים ופילפל וזנגביל וכמון וכרפס ומיר"תך אבל התפוחים ואגוזים העיקר. בלילי פסח מקום שאוכל שם אומר ההלל וכן משמע בפרק כיצד צולין. מי שמבקש לקדש בבתים הרבה בפסח אם יברך ברכת המזון שוב אין לו רשות לטעום כלום. אלא כן יעשה מקדש בבית ראובן קידוש ונוטלין ידיהם ומברכין נטילת ידים. ולוקחין ירק ומברכין פרי האדמה ואוכלין ומוזגים כוס שני ואומר מה נשתנה עד גאל ישראל ומברכים נטילת ידים. ואוחזין שני ככרות שלימות ופרוס' ביניהם ומגביה ואומר מצה זו ומברך המוציא ומברך על הבצועה על אכילת מצה ואוכל ולוקח חזרת ומברך על אכילת מרור וטובל בחרוסת ואוכל. ואחר כך לוקח מצה ומרור ואוכל ככה יוכל לעשות לכמה בתים כן יעשה בבית שמעון ובבית לוי דקי"ל במס' ר"ה בשילהי ראוהו בית דין כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין אבל ברכת הלחם של מצה וקידוש היום אף על פי שיצא מוציא כדמסיק רב אשי אם כולן למדו ברכת המזון יברך ראובן בביתו וכן שמעון וכן לוי אבל המקדש לא יברך. לאחר שברכו מסיים כל אחד לא לנו ה' לא לנו ועושה הכל כסדר וכן יעשה לכל אחד ואחד ובבית אחרון מברך ברכת המזון ומסיים סידורו. ואם חפץ כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול חמישי רשות הוא. ארבעה כוסות כך נמצא בסדר רב עמרם גאון. פסח בחול די לו בשני מצות. על השלימה המוציא ועל הפרוסה על אכילת מצה. אבל אם אירע בשבת צריך שלשה כך מצאתי. ואין לנו קבלה כך בין ביום טוב בין בשבת צריך שני שלימות ואחת פרוסה כדרכו של עני בפרוסה. ואם אין יין כלל ולא צימוקין מקדש על המצות המוציא ואינו בוצע ומקדש אשר בחר בנו ואם מוצאי שבת יעשה יקנה"ז ועל אכילת מצה ואוכל ואחר כך מרור ואף על פי שאין מבדילין על הפת מיהו על מוצאי שבת כזה שמקדש על הפת עבור יום טוב מבדיל נמי על הפת.

רפה

אסור לשרות מורסן בפסח כדאמרינן בפרק כ"ש (דף לט) ואף על גב דאמרינן חולטין ברותחין לנו אסור שאין אנו בקיאין. ולא תשרה האשה מורסן לשוף בשרה שמחמץ ולא ילעוס חיטין על מכתו וכו'. ואין מניח קמח בתבשיל לפעמים לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ. האפוי שבשלו מותר. הנותן לסוסים ומוציא ריר צריך לבער שמחמיץ כמו לא ילעוס חיטין. אם יש לו כבשים ומאכילן סובין חייב לבער דמשמע במס' מכות רירין

הנופלין בעדשים דהוי משקה. ובשבת בפרק תולין (דף קמא) פרה אית לה רירי על כן צריך לבער מה שישאיר פן יחמיץ. אם נפל בשר יבש בקדירה בפסח או דגים מלוחים ויש אומרים אף פי שלא נזהרו במליחתן מן החמץ. מאן לימא לן שהיה בו חיטים כשמלחן ומצאתי בשם רבינו שלמה בשר יבש שלא נזהרו במליחתו וכמו כן גבינה מותר לאוכלו בפסח דאפילו למאן דאמר חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור דמשמע במשהו הני מיני דאיתיה בעיניה דקנסינן ליה משום דעבר בבל יראה אבל על ידי תערובות שלא נעשה בשימור הבשר איכא למיחש שמא לא נזכר שיש בו חמץ ואינו אסור אלא בנותן טעם.

רפו

שעורה הנמצא בדבש בפסח כיון דנפל קודם הפסח בשכר בדבש אין זה חמץ בזמנו שנתבשל קודם הפסח ואין חוזר וניעור כדאמר גבי ציר בבכורות ואפילו נפל בפסח אינו אסור אלא אם כן נתבקע כדמשמע בפרק כ"ש (דף מ) למר עוקבא כל שמניחו על פי האבוב הוא כלי אחד כדאמרינן במנחות (דף סו) גבי עומר ולשמואל נתבקעו ממש והוי ספק דאורייתא ולחומרא אבל בבישול נתבקעו ממש דוקא כשמואל אסור. דחמץ במשהו מדרבנן אסור חמץ בפסח למה לרבי שמעון מותר בתערובת ליבטל ברוב הלא יש לו מתירין לאחר הפסח אם כן למה יבטל י"ל שנימוח בטל אע"פ שיש לו מתירין בע"ז בפ' בתרא (דף עג) כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם ואמאי בטל ברוב שלא במינו והא אמרי' בנדרים בפ' הנודר מן הירק (דף נח) ר' אומר כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני והקדש וחדש לא נתנו בו חכמים שיעור וכל דבר שאין מתירין כגון תרומה ומעשר וחלה וערלה וכלאי הכרם נתנו בו חכמים שיעור ואסור בכל שהו הרי טבל יש לו מתירין והן התרתו שאם נפל יין של טבל כל שהו ביין תפוחים דהוי שלא במינו דלא ידע כמה יכולין לפטור כל הכרי דחטה אחת פוטרת את הכרי ואמרי' במנחות (דף לא) פעם אחת נתערב לו טבל חיטין אמר לו קח מן השוק ועשר עליו הרי טבל יש לו מתירין אמאי בטל ברוב. ותירץ ר"ת בע"ז (דף עג) דמיירי בטבל שהלכו בעליו למדינת הים דאין להפרישם בלא דעתו דשלוחכם לדעתכם. ובשילהי ביצה (דף לט) מלח אסתרוקנית ידיע ממשו ומים יש ממשו בעיסה לא בטיל חמץ נמוח. אי נמי בע"ז בטבל הטבול לתרומה גדולה דאין לו מתירין דהיו תורמין כדאיתא בביצה (דף לא) וההיא דנדרים בשילהי הנודר מן הירק וההיא דמנחות מיירי בטבל הטבול לתרומת מעשר מדאמר ר' קח מן השוק ועשר עליו ויש לו מתירין.

מעשה שהגעילו יורה מוחמצ' וכששפכו המים מוחמצין ירדו לבאר ואסרו המים לשאב בפסח שחמץ במשהו וכן אם חמץ נפל לבאר אסורים המים.

רפז

חטה שנמצאת בתרנגולת צלויה או כשמלחו בשר נמצאת חטה או שעורה על הבשר שנתרככה אוסר אותה חתיכה אבל שאר חתיכות שנמלחו ולא נגעו בחטה או שאר תרנגולין שצלו עמה מותרין אבל באותה שנמצאת החיטה אסורה.

רפח

חטה מבושלת בתרנגולת מבושלת ובשלו תרנגולין עמה ולקחו מן הרוטב שבישלו בה אותה תרנגולת והניחו בקדירה מליאה בשר ואסרו כל התרנגולין וכל הבשר שבקדרה והקדרה של חרס שברו והיורה שבישלו בה הגעילו דק"ל בפרק כ"ש (דף ל) אמר רבא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור כרב במשהו. שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כרבי שמעון שנותן טעם מותר לאחר זמנו בתערובתו. ירוש' כל שעה לאחר זמנו לא יאכיל חמץ אפי' לכלבים מה אנו קיימין אם לכלבו הוי הנאה אלא כן אנו קיימין אפילו לכלב אחרים זאת אומרת אסור להאכילו לבהמות הפקר. אבל ככרות שמבטל ליה הוא בטל.

רפט

חטה שנמצאת במצה אפויה ולא נודע אם נתחמצה בה בעודה עיסה או שמא במי' שנילושה החמיצה או שמא נפלה בעיסה ולא נתחמצה מעולם ואסרו אותה מצה לבדה דדמי להא דאמרינן בפ' בכל מערבין (דף לה) נגע באחד בלילה ואינו יודע אם חי אם מת ולמחר מצאו מת חכמים מטמאים שכל הטומאות כשעת מציאתן. אבל מצות אחרות מותרות העמד מצות והימים על חזקתן ומותר. בפ' כ"ש (דף מ) אין לותתין שעורין בפסח ואם לתת ונתבקעו אסורין. בתוספת' ר' יוסי אומר שרה חטין ושעורין במים והחמיצו אסורות. אבל לגבי עיסה אמרי' תפח' תלטוש בצונן.

רצ

שק מלא קמח שנתון במרתף אצל החומה ונתלחלח מזיעת החומה אע"ג דאמרינן עפ' ב' דמכשירין זיעת הבתים וזיעת אדם טהורה מיהו מחמיצין. כדאמר רוק אינו מכשיר מיהו אמרי' לא ילעוס חיטין מפני שמחמיצות הילכך אם נפל מים על קמח או נתלחלח השק ירקד הקמח והשאר מותר. מעשה שכסו קדירה בפסח בכסוי מתכת שלא ליבנוהו ולא הוגעל ואסרנו כל התבשיל כי מכח הרתיחה נגע בכסוי מוחמץ ואפי' לא נגע מזעת הכסוי ונפל בקדרה דומיא בבראשית רבה סיפא מזעת מחמת המים. וקיימא לן חמץ במשהו.

שק שיש בו קמח ותרנגולין ישבו עליו ונתלחלח מצואת התרנגולין אמרי' במנחות (דף סט) שעורים שנמצאו בגרגרי בהמה וכו'. אי למנחות הקריבהו נא לפחתך ואינו אומר משום חמץ. מיהו ירקדו הבצק לחוץ והשאר מותר. בשר יבש שמזיע בשעת הגשמים מחמץ מכח המים שהודחו. או חלב נשפך על החטין והתירוהו כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה יומא קמא לא תלושו לי בחלבא משום מצה עשירה מכאן ואילך לושו בחלבא רק שלא יהא בו טיפת מים.

רצא

מעשה שאפו מצות בתנור בפסח ובא גוי והשליך עוגות חמץ בתנור ונאפה. אם נגע החמץ במצה אסור. דדמי להא דאמר בפרק בתרא דע"ז (דף סז) בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור הכי נמי אוסר בנגיעתו אבל אם לא נגע מותר. דקיימא לן ריחא לאו מילתא היא דאמר בפרק בתרא דע"ז (דף סז) ישראל בדגוי מותר דריחא לאו מלתא היא והא דאמר רבא בפ' כ"ש גבי קטרת של עבודה זרה דאסורה ובסוכה בפ' לולב הגזול (דף לז) דאמר רבא הדס של מצוה אסור להריח בה ובפ' א' דע"ז (דף יב) מעוטרות כוורד והדס אסורות דמיהני מריחא. זהו דברים העומדים לריח אבל דברים שאין עומדים לריח מותר. קי"ל כרבי מאיר כיון שהכסיפו פניו אסור דתנן וחכ"א זה וזה בין כקרני חגבים בין נתערבו סדקין האוכלו בכרת מדשנאו בלשון חכמים. וששאלת עוף שנצלה או שנתבשל בפסח ונמצא בתוכו חטה כך דעתי נוטה שאותו העוף אסור באכילה ובהנאה שהחטה אוסרת ונאסרת דאמר רבא הילכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור כרב במשהו ואיכא דמורה להיתירא מהא דתנן במשנה טהרות ומייתי לה בפרק בתרא דשבת (דף קנה) בעוף כדי שתפול לאור ותשרף דברי רבי שמעון ר' יהודה בן בתירא אומר מעת לעת וסבירא ליה כי היכי דבשר המת מתעכל לא מטמא באהל. חטה נמי כי מתעכלא דמיא. ולא מסתברא וליתיה. חדא דלא ידיע מתי בלעה החטה ותו מה עניין פסחים אצל אהלות אדיליף להיתירא מאהלות לילף מחמץ בפסח לאיסורא דתנן לא יסיק בו תנור וכירים פשיט' לא צריכא לר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה מ"ד בהדי דקא שרף ליתהני קמ"ל דאסור וכל שכן חטה זו שהיא בעין וחמץ גמור הוא דאוסרת ונאסרת ועוד אין איסור בלוע מתבטל. דג טמא שבלע דג טהור מותר באכילה דג טהור שבלע דג טמא אסור באכילה אלמא באיסוריה קאי ואינו בטל הך חטה נמי לא בטלה וחמץ גמור הוא ולא מיבעיא הא דמבשלא דאסיר' אלא אפי' חיטי קורדניתא דשרירן טפי כי שדיא מיא עליהון אסורין דאמר רב גידל המקדש מו' שעות ולמעלה בחיטי קורדניתא אין חוששין לקידושין. כל שכן דמטומאה לא גמרינן דהלכות טומאה

הילכתא גמירי לה ולא גמרינן מינה ובפ' א' דסוטה נמי אמרי' שאני הלכות טומאה דהכי גמירא להו ור' שמעון הגיה כן והא דאמרי' במנחות בפ' ר' ישמעאל (דף סט) חטין שבגללי בקר ושעורים שבגללי בהמה חישב עליהם לאכילה אין מטמאין טומאת אוכלין לקטן לאכילה מטמאי' טומאת אוכלין ש"מ מהכא דאפילו מחשבה לא משויא להו אוכלא וכיון דלאו אוכל' הוא חמץ נמי לא הוי וחטה זו איך נתחמצה שהרי לא במים נשרה וא"ת כשרחץ במים העוף משרק שרקי ונפלי ואין בהם להחמיץ החטה ושמנוני' העוף מי פירות ואין מחמיצין ועוד ליבדק בחטה שאם לא נתקבעה תהא מותרת דקי"ל כשמואל דאמר נתבקעו ממש ואפילו לדברי האוסר העוף הני מילי בפסח אבל אי משהי ליה לאחר הפסח מותר כרבי שמעון ותרנגולת שאכל' חלב ושחטוה ונמצא בקורקבן החלב יש לו לשמור למולגה כי תבלע בבשר התרנגולת החלב שהוא בעין ויסירו הקרקבן כי איסור הבלוע אינו בטל. כן החטה אם נתבשל בעוף או מלאוה בביצים ובה חטה אסור. הא דאמר העידה תורה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם הני מילי באיסורא דאורייתא אבל בדרבנן לא דאמרי' בפרק בתרא דע"ז (ד' עד) דרש רבא נעוה ארתחוה והכי פי' של חרס ובשילהי תרומות ירושלמי תני ר' חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה ג' פעמים ברותחין ודי אמר ר' בא אין למידין ממנה לענין נבילה. חבית שהיה בו שכר ואחר כך נתנו בו יין אסור בשתייה בפסח שחמץ בפסח במשהו ששכר מכניסו לקיום בחבית על כן צריך הגעלה או עירוי ג' ימים ואם לא יערה או לא יגעיל נמצא פולט איסור חמצו ביין ואסור במכילתא רבי יאשיה אומר ושמרתם את המצות אם באתה מצוה לידך עשה אותה מיד. וילכו ויעשו בני ישראל ליתן שכר להליכה ולעשייה ומשארותם שירי מצה ומרור צרורות בשמלותם על שכמם שהיו ישראל מחבבין את המצות. האוכל מצה כהלכתה שבעה ימים כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית דכתיב מצות יאכל את שבעת הימים ימים אין כתי' כאן אלא שבעת הימים שבעה ימי בראשית פסח נתן תחלה והוא ראש לרגלים. פסח במלוי פ"ה סמ"ך ח"ת בגימ' תרי"ג וכתיב ושמרתם את המצות קרי ביה את המצוות אל תחמיץ המצוה אם בא לידך עשה מיד. מרור על שם אורח חיים תוכחות מוסר. ד' כוסות על שם מסכה יינה והתורה מרובעת ד' מידות בתלמידין ד' מידות ביושבים לפני חכמים ד' ביד כל אחד מישראל אמרי' בערכין למה לא הכשיר הקב"ה לפסח מן הבקר כי אם מן הכבשים ומן העזים לפי שטלה משמש בניסן לחמה בהשכמה ב' שעות הרי טלה שו"ר תאומי"ם סרטן ארי"ה בתולה משמשין ביום טש"ת סא"ב אבל מע"ק מאזני"ם עקרב קשת משמשין בלילה עד

חצות ויהי בחצי הלילה ויי הכה כל בכור נמצא בתחילת מזל גדי היה מכת בכורות ויצאו בהשכמה הרי הגאולה במזל גדי ובמזל טלה. וכתיב ואתנה צאני צאן מרעיתי וכתיב ליל שמורים הוא ליי לילה המשומר ובא משמת ימי בראשית אין לי אלא לשעבר להבא מניין ת"ל הוא הלילה הזה ליי שמורים לכל בני ישראל לדורתם. יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן יברך יראי יי הקטנים עם הגדולים. ברוכים אתם ליי עושה שמים וארץ יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה. באלו פסוקים שכת' בהם ברכה כל האותיות ונעלם פס"ח ד' יברך ד' כוסות לברכה.

מעשה שחתכו בסכין שלא הוגעל ברותחין לפסח וחתכו בפסח בו כרישין ובשלוה בקדירה ואסרתי התבשיל והקדירה דדמי לקורט חלתית בפ' ג' דע"ז (דף לט) דאסור דאגב חורפ' דחילתיתא הוי נותן טעם לשבח ואסור מאחר שהסכין של גוים הכא נמי מכח הכרישין נפלט החמץ בו ואמרי' בפ' כל הבשר (דף קיא) הילכתא צנון שחתכו בסכין שחתך בו בשר אסור לאוכלו בכותח אגב חורפיה דסילקא נמי אסור הרי מחמת חריפותיה נבלע בו וכן נבלע החמץ בכרישין ואסור התבשיל במשהו והקדירה שנתבשל בו מאחר שהקדירה נאסרה לאחר הפסח לא יבשלו מינו עד יבשלו ג' תבשילין עדשים או פולים קודם שיבשלו מינו כדאמרי' בירושלמי בפסחים בפרק ואלו עוברין ר' ירמיה ור' שמואל בר רב יצחק אמר רב קדירה שבישל בה רותח אל יבשל בה מאותו המין לאחר הפסח. הא ממין אחר מותר ובלבד לאחר ג' תבשילין. כשם שהוא מבטל על שאינו מינו כך יבטל על מינו מין מעורר את שאינו מינו לאיסור פירוש שלשה תבשילין עניין הגעלה הוא. הרי משמע כלי חרס שקיבל איסור חמץ בפסח שאסור לבשל באותה קדירה מצה עד שיבשל בה שלשה תבשילין וא"כ אז מותר שכבר התבשיל שאינו מינו נבלע בקדירה ושוב אין לחוש על פליטת מין במינו במשהו. ודווקא תבשילין שאינו מינו ביטל הבליעה ולא הגעלה הרי מפני שאיסור בלע צריך לבשל בו קודם שיבשל בה מינו ג' תבשילין אבל קדירות קודם הפסח בלעו היתירא על כן אחר הפסח מבשל אפי' מינו בהם. אבל יורות ומחבת יגעיל ומותרין. לחם בדלי מים חתיכה אחת חמץ ולא נודע כשלקחו מים מן הדלי אם היה בו חמץ או לא ובשלו בו והתרנו התבשיל אך מים שבדלי נאסרו כי גוי שמביא מים שמא נתן בו אותה שעה החמץ. מעשה אירע שמלגו תרנגולת ערב פסח עם נוצתה ברותחים בקערה של חמץ והוא כלי שני ואסרוה לאכלה בפסח. בפ' דם חטאת (דף נה) עירה לתוכה ע' בפ' כירה האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין.

רצב

מתשובת רבינו תם מצה שנאפה עם חמץ מה דינה. השיב רבינו תם עליה כי כמה ריחות יש כי ההוא ריח הקטורת דהנאה הבאה לאדם בעל כרחו וריח בשר נבילה ובשר שחוטה וההיא דבת תיהא וריח כמון וריח פת חמה וחבית פתוחה אבל ריח מצה לא מצינו לא מן התורה ולא מדברי סופרים. וחלת תרומה נאפת עם כ"ד לבעל הבית. בתנור בשר עם הפת אסור דריחא מילתא היא. ודווקא בתנור שריקא שמדבקין הפת בדפנות התנור. אבל תנור שלנו מיקרי פורני ותחת המחבת כתנור שלהם דמי. כך השיב רבינו יעקב בן רבנא מאיר זצו"ק לברכה.

רצג

סדר תפלת הפסח יום ראשון של פסח לשחרית קורין כל הברכות והזמירות ונשמת כל חי בפי ובמקהלות קדיש ברכו יוצר תפלה מגן ומחיה ואתה קדוש אתה בחרתנו יעלה ויבא רצה ומודים שים שלום וגומרין ההלל.

רצד

הלכות העומר וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה. וכתיב שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות הרי הפסוק ראשון לשון רבים לכם הביאכם ופסוק האחר לשון יחיד ועוד הפסוק מתחיל שבעה שבועות ואחר כך תספר לך ואחר כך היפך תחל לספר ואחר כך כתיב שבעה שבועות. ועוד חצי פסוק חנם היה לו לכתוב שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל ולא יותר או יתחיל הפסוק מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות ולא יותר. אלא לדרוש וספרת' לכם מה את עומר התנופה שבע שבתות תמימות היה צריך לכתוב ולא תהיינה ולא מיום הביאכם. אלא כך פתרונו וספרתם לכם ממחרת השבת הפסח. ומה יש לך לספור את עומר התנופה ולא ספירת הקציר מיום הביאכם שבע שבתות תמימות תהיינה. למעוטי ביום שאם היינו מתחילין למנות י"ז לא היו שבתות תמימות שנחסר לילה אחת ולמעוטי יום ט"ו שאסור לקצור לכך נאמר במשנה תורה מהחל חרמש תחל לספור תלה ספירה בקצירה וקצירה בי"ו וא"ת היה לנו לברך על הקצירה שהיא בלילה והבאה ביום ועוד דכתיב מהחל חרמש בקמה אלא להזהיר ישראל שלא לעשות שום מלאכה אעפ"י שקצרו ממחובר ומלאכות הרבה בעומר אל תעשו בגבונין שהעומר צורך גבוה אבל לכם אסור כל מלאכה לכך נאמר וספרתם לכם את עומר התנופה. בפרק רבי ישמעאל במנחות תקנו רבנן וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד. ממחרת השבת ממחרת יום טוב הראשון של פסח

או אינו אלא משבת בראשית ומסיק ר' יוסי בר' יהודה הרי הוא אומר תספרו חמשים יום וא"ת משבת בראשית פעמים אתה מוצא נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו וכו'. עד אימתי אתה מוצא תמימות כשאתה מונה מבערב. אמר אביי מצוה למימני יומי מצוה למימני שבועי. דכתיב תספרו חמשים יום וכתיב שבעה שבועות תספור לך. רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי בפ' הקורא את המגילה למפרע כל הלילה כשר לספירת העומר כל הלילה כשר לקצירת העומר דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה שכח ולא בירך בלילה לא יברך למחר שמצותו בלילה ולא ביום ובשילהי פרק ר' ישמעאל (דף עב) לילה דומיא דיום מה יום בלילה לא כמו קרבנות אף לילה ביום דלא ואע"ג דתנן מצותו לקצור בלילה נקצר ביום כשר מיהו הלכה כסתמא דמגילה דתנן גבי הילכתא פסיקתא כדאמר בפ' א' דע"ז ובפ' הגוזל עצים. ברכת העומר אקב"ו על ספירת העומר היום כך וכך ואם בא לשבועות אומר היום כך וכך ימים שהם שבוע לכך נאמר שבעה שבועות תספור לך ושנה עליו תחל לספור שבעה שבועות ריבה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. ולמה לא אמר ששה בסיון תעשו שבועות אלא לענין שבועות הוצרך לספירה כי כל הרגלים היו בביתם אבל בשבועות לא היו מצויין בעיירות כדכתיב ופנית בבקר והלכת לאהלך זה בפסח ולא בשאר רגלים היה כל אחד בשדהו אצל תבואתו כבועז הואיל ולא היו מצויין בעיירות היאך ידעו מתי חדש סיון. לכך צוה לספור שידעו בכל מקום מתי שבועות וצוה לספור בלילה ולא ביום שביום יהיו טרודין וישכחו זהו ופנית בבקר והלכת לאהלך. ששת ימים תאכל מצות ופנית בבקר י"ו בניסן שהוא חול. שמא תאמר יום ט"ו. היה לו לומר שבעת ימים תאכל מצות אבל כשהלכו בביתם יום י"ו אין פסח עדיין כי אם ששת ימים. בקמה תחל לספור בקימה בעמידה מצותו מיהו אם בירך בישיבה יצא. בפרק ר' ישמעאל במס' מנחות (דף סח) ששת ימים תאכל מצות אתה אוכל מן החדש. משיקרב העומר הותר חדש מיד והרחוקי' הותרו מחצות היום ולהלן. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור רבנן דבי רב אשי אכלי בצפרא דשבסר החיטין והשעורין והכוסמין ושיבולת שועל והשיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפי' זה עם זה ואסור בחדש מלפני העומר ומלקצור מלפני הפסח אם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורים עד שיבא עומר הבא אבל אורז ודוחן לא. דין חדש מה שהשרישו קודם העומר יום עומר מתירן. לא השריש קודם לעומר אסור עד שנה הבאה. ושיבולת שועל שזורעין בין פסח לעצרת אסור עד לשנה הבאה אבל מה שזורעין לפני הפסח אסור עד י"ז בניסן כרבנן דאכלי בצפרא דשבסר ובשחיטת חולין בפ' העור והרוטב (דף קכ) הטבל החדש וכו' משקין היוצאין מהן כמותן. ובקידושין (דף לז) החדש אסור מן התורה בכל

מקום וחדש נוהג בין בחוץ לארץ בין בארץ. תספרו חמשים יום. כי נ' שערי בינה הם. מ"ט ימים מונים כנגד מ"ט שערים שמסר הקב"ה למשה לכך מונים עד נ' ימים וכמ"ט מונים תחפשנה. ארוכה מארץ מד"ה. שבעה שבועות על שם מזוקק שבעתים. תמימות תורת ה' תמימה. מיום הביאכם וגו' צריך לספור מ"ט יום אבל ביום נ' אין צריך לספור שהרי נזכר בברכה ובתפלה. ברכת העומר בליל שני של פסח שהוא י"ו בניסן מברך לאחר כל תפלתו בלילה. בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו על ספירת העומר שהיום יום אחד. וליל י"ז שהיום יום שני וכשיגיע ז' ימים בעומר מברך שהיום ז' ימים שהם שבוע אחד כך מונה ז' שבועות. כדאמרינן במנחות בפ' ר' ישמעאל (דף סו) אמר אביי מצוה למימני יומי מצוה למימני שבועי. וכל הלילה כשר לספירת העומר. אם שכח ולא בירך בלילה לא יברך ביום בקמה תחל לספר. מיכן נהגו לברך בעמיד' ואם בירך בישיבה יצא:

הלכות שבועות

רצה

הלכות עצרת ערב שבועות אין מקיזין דאמרי' במס' שבת בפרק מפנין (דף קכט) אמר ר' שמואל מעלי יומא טבא חולשא. מעלי יומא דעצרתא סכנתא וגזרו בהו רבנן בכולהו מעלי יומא טבא משום מעלי יומא דעצרתא דנפח בי זיקא דשמיה טבוח דאי לא קבילו ישראל אורייתא הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה למה נאמר לפי שהוא אומר עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם יכול מנה נ' והקריב מנחה בנ"א. ת"ל וביום הבכורים מנחה חדשה שתהא חדשה בכל המנחות שלא תקדמנה מנחה אחרת. מיכן אמרו אין מביאין מנחת בכורים קודם לעומר ואם הביא פסול. ולחם לא יביא ואם הביא כשר. ומה הפרש בין עומר לשתי הלחם. הקודם לעומר אסור לגבוה ואסור להדיוט לפיכך אם קרבן לא יעלו. הקודם לשתי הלחם אסור לגבוה ומותר להדיוט לפיכך אם קרבן יעלו כך הוא בספרי וקצת במנחות בפ' ר' ישמעאל ולמה שתי הלחם מתיר חדש במקדש לפי שנתחדש אז העולם כדאמר בפ' א' דע"ז (דף ה) דאמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה' יתירה מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה אתם קיימין. ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו זהו ארץ יראה ואחר כך שקטה זהו אנכי בשכר אנכי. תכנתי עמודיה סלה. ולכך מקריבין שתי הלחם על שם ב' לוחות תורה שבכתב ותורה שבעל פה. וכתיב לכו לחמו בלחמי. ב' כבשי עצרת לשלמים כנגד ב' תורות לימודי ה' ורב שלום בניך. לא מצינו שלמי ציבור כי אם בעצרת

על כן אסור להתענות ביום עצרת אפילו אם היה מתענה בכל יום כדאמר בפסחים בפ' אלו דברים (דף סח) מר בריה דרבינא יתיב כולי שתא בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי. עצרת יום שניתנה בו תורה וכו'. על כן צריכין ישראל לשמוח שמוחל הקב"ה עונותיהם דאמרי' בירושלמי דראש השנה בסופו ר' משרשיא בשם ר' אחא בכל הקרבנות כתיב חטאת ובעצרת לא כתיב חטאת. אמר להם הקב"ה לישראל מכיון שקבלתם עול התורה עליכם מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימיכם. ולכך ריח ניחוח העלים מכל המועדים באמור אל הכהנים כי אם בעומר ובשבועות לומר עומר שהוא שעורים הייתי אומר אינו מקבל לריח ניחוח לכך הוצרך בו ריח ניחח. עצרת האוכל לחם צר ומים לחץ ללמוד תורה ולקיים המצות ריח ניחוח ממור ולבונה כר' אליעזר בן הורקנוס בריש פרקי דר' אליעזר. בליל עצרת מקדש פרי הגפן בחר בנו שהחיינו בג' רגלים מן התורה וראש השנה אומר זמן מדרבנן דפסקינן בשילהי בכל מערבין (דף מ) הילכך אומר זמן בראש השנה ויום הכיפורים ובירושלמי ע"פ תני אין אומר זמן אלא בג' רגלים תני כל שכתו' בו מקרא קודש צריך להזכיר בו זמן כתיב וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש לא היה צריך יהיה לכם או וקראתם אלא לומר לך בחג השבועות תהיה קריאה אחרת שאין כתובה בחג השבועות שהרי בקידוש אומרין בפסח זמן חירותנו שכתוב בו ביציאת מצרים ויפדך מבית עבדים. בסוכות זמן שמחתנו שכ' בו ושמחת אך שמח אבל בחג השבועות זמן מתן תורתנו לכך נאמר וקראתם מקרא קודש יהיה לכם הוסיף קריאה. או יהיה לכם יתר לומר שיזכיר זמן מתן תורתנו שכתוב בואתחנן קודם הדברות ויקרא ואח"כ י' הדברות וכתיב בדברות ראשונות ויקרא לזקני העם וישם לפניהם לכך קורין הדברות וקראתם מקרא ויקרא אליו ה' מן ההר. ויקרא ה' למשה ולכך מתחילין בו תינוקות ללמוד אב"גד וגם ויקרא אל משה בויקרא רבה בפ' צו את אהרן אמר רבי ייס' למה מתחילין לתינוקות בתו"כ ואין מתחילין בבראשית אלא שהתינוקות טהורים וקרבנות טהורים יבאו טהורים ויתעסקו בטהורים. ואיתא נמי במדרש שיר השירים ד"א מה קרבנות מתכפרים אף הם מתכפרים ואיתא נמי בפסיקתא רבתי שבע שבתות תמימות תהיינה בפסיקתא רבתי אימתי הם תמימות בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם פירוש כשבא ראש חדש ניסן בשבת יבא פסח בשבת ויתחילו לספור ממוצאי שבת ואז הן השבתות תמימות כמשמת ימי בראשית ולסימן נקט ישוע ושכניה כ"ד משמרות היו מתחדשות בכל שבת וישוע תשיעי ושכניה עשירי. בשבת ראש חדש ניסן יהויריב ראש משמרות שבת שני ידעיה שבת של פסח כל המשמרות שוות ו' שבתות עד שבת שלפני עצרת ובהן נכנסין ששה משמרות חרים שעורים מלכיה

מימין הקוץ אביה. שבת למחרתו עצרת ישוע ולא יעבוד עד לאחר עצרת הרי אין ישוע ושכניה בין פסח לעצרת. ולא יהו תמימות השבתות כמו ימי בראשית כי אם למנות מג' עד ג' או מה' עד ה'. יכנסו ישוע ושכניה לפני עצרת שהרי שבת שלפני ניסן יהי יהויריב ויהיו ב' שבתות לפני הפסח ויהיו ידעיה וחרים ובשבת שבתוך הפסח שעורים ויעכב אחר הפסח עד השבת לאחר הפסח ויהיו ז' שבועות עד עצרת ויכנס שכניה קודם עצרת אפילו אם ניסן ופסח בא' בשבת יהיה עצרת בב' בשבת ויכנסו ויעברו ישוע ושכניה קודם עצרת כי באחד בשבת שלפני עצרת יעבוד שכניה.

רצו

מנהג אבותינו שמושיבין, התינוקות ללמוד בשבועות לפי שניתנה בו תורה רמז שמכסין הנער שלא יראה כלב ביום שמחנכין אותו לאותיות הקדש גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא. כעלות השחר יום עצרת מביאין הנערים על שם בהיות הבקר ויהי קולות וברקים. ומכסים אותו תחת המקטורין מביתם עד בית הכנסת או עד בית הרב על שם ויתיצבו בתחתית ההר. ונותנין אותו בחיקו של הרב המושיבם ללמוד על שם כאשר ישא האומן את היונק ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ומביאים הלוח שכתוב עליו אב"גד תשר"ק תורה צוה לנו תורה תהא אומנותי ויקרא אל משה וקורא הרב כל אות ואות מן א"ב והתינוק אחריו וכל תיבה של תש"רק והתינוק אחריו וכן תורה צוה וכן תורה תהא וכן ויקרא ונותן על הלוח מעט דבש ולוחך הנער הדבש שעל האותיות בלשונו ואחר כך מביאין העוגה שנילושה בדבש וכתוב עליה ה' אלהים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי אזן לשמע כלימודים ה' אלהים פתח לי אזן ואנכי לא מריתי ואחור לא נסוגותי וקורא הרב כל תיבה של אלו פסוקים והנער אחריו ואחר כך מביאין ביצה מבושלת וקלופה הקליפה ממנה וכתוב עליה ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגילה הזאת אשר אני נותן אליך ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק. וקורא הרב כל תיבה והנער אחריו ומאכילין לנער העוגה והביצה כי טוב הוא לפתיחת הלב. ואל ישנה אדם מן המנהג כדאמרינן בפסחים בפ' מקום שנהגו (דף נ) ובבראשית רבה בפרשת וירא אליו עלית לקרתא הלך בנימוסה ובפ' א' דתענית ירושלמי ובירושלמי בפ' מקום שנהגו ובאגדת שיר השירים דמנהגא מילתא. במס' מגילה בשילהי פ' בני העיר בעצרת ביום ראשון קורין בוישמע יתרו מן בחדש השלישי עד סוף פיסקא ומפטיר קורא וביום הביכורים ומפטיר בריש יחזקאל עד ואשמע קול מדבר. יום שני קורא כל הבכור עד סוף פיסקא ומפטיר בחבקוק עד למנצח בנגינותי במדרש בחדש השלישי אמר הקב"ה לישראל בני הוו קורין את הפרשה

הזאת בכל שנה ושנה ואני מעלה עליכם כאלו אתם לומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה אימתי בחדש השלישי. מנהג לקרות מגילת רות בעצרת קודם קריאת התורה לפי שכתיב בפרשת אמור אל הכהנים בענין המועדים בפרשת שבועות כתיב ובקצרכם את קציר ארצכם לעני ולגר תעזוב אותם. וכ' ותורת חסד על לשונה ובועז עשה כן בקצירותו לרות. לכך קורין בעצרת מגילת רות ובו מצינו בוע"ז פסוקי'. ובכל המועדים פוסקין צדקה כשקורין כל הבכור לפי שכ' איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך. ולאחר קריאת התורה לפי שכתוב גבי תורה מימינו אש דת למו והצדקה מימין צדק מלאה ימינך התורה והצדקה בימין במקום אחד. במסכת שבת בפ' ר"ע דכולי עלמא בשבת ניתנה התורה לפי שהשבת שקולה ככל התורה והשומר שבת יזכה לנוח ביום שכולו שבת ובתחילת התורה רמז שבת ירא ברא"שית אותיות שב"ת יר"א. על שם את שבתותי תיראו. בפרקים דר' אליעזר בששי ניתנה תורה בששי תרי"ב כתאומים בכוכב נוג"ה כמו תרי"ג לנוגה ברק חניתך וכמזל נוגה המשמש ביום ששי לחות אב"ן כמו תאומי"ם זה גדול כזה חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה שתי לחות כזכר ונקבה כמו תאומים לכך לא ניתנה תורה לא במזל טלה ולא במזל שור לפי שכתיב לקחת מתנות באדם כי אם במזל תאומים. מש"ה וסינ"י וסיו"ן כמו תרי"ג וכן משה רבינו כי הוא תיק התורה. ק"כ ימים היה בהר ק"כ שנים חי. י' אמות היה גובהו לכך קיבל י' דברות. משה במילוי מם שין ה"י בגימטריא הלוחות על כן היה ראוי לקבל הלוחות והתורה נדרשת כמו ודגלו מ"ט פנים טהור ובמ"ט מונים תחפשנה ודג"לו על"י אהב"ה תיבות בי' דברות קע"ב. למשה ניתנה במזל נוגה וכתיב כי נר מצוה ותורה אור. התורה היתה מאירה לפני הקב"ה קודם שנברא העולם כאורים ותומים המאירים לכך ה' אור בבראשית עד יום אחד כנגד ה' חומשים. זהו כי טל אורות טליך אורו"ת תרי"ג שהיא מאירה עינים לכך ניתנה תורה בנוגה התורה נקראת תמימה תורת ה' תמימה תיו מם יוד מם הי כמו תרי"ג. ב' לוחות כנגד ב' עולמים בראשית ברא בגימ' בתורה צור ב' עולמים. כיוצא בו תומיך ואוריך לאיש חסידך. אורים כמו אהרן אהרן במלוי אלף הי ריש נון ע"ה התיבה כמו אורים תמים ואם אלף הה ריש ויו נון כמו אורים ותומים. אברה"ם ישח"ק ישרא"ל לו"י קה"ת עמר"ם משה בגימטריא אלפים ותמ"ח לכך ניתנה התורה באלפים ותמ"ח כדאיתא בע"ז (דף ט) ואם תאמר אברהם שמוסיף ה' שנתן לבניו ה' חומשים ה' דברות על לוח זה וה' על לוח זה. ולפי שהתורה אלפים וארבע מאות בעולם מאריכה באז ראיתה והתורה ניקנית במ"ח דברים הרי אלפים ותמ"ח. עולה דעצרת בחומש הפיקודים מלא ו' בו' בסיון ניתנה התורה בפסיקת' רבתי י' דברות כנגד י' מאמרות י' דברות כנגד י'

הויאות י' פעמים ברוך אלהי ישראל בקריה כנגדם אמר דוד י' הללות הללו אל בקדשו עד כ"הש"ת"י:

הלכות יום טוב

רצז

הלכות יו"ט מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. מקרא קודש מיכן שמקדישין ביום טוב. במכילתא מקרא קדש כבדהו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה. מקרא קדש יהיה לכם בגימ' במאכל ויין הטוב ובכסות הנקייה. כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה לא יעשה בהם לא תעשה אתה לא יעשה לך חבירך. לא יעשה א"י במלאכתך. אך אשר יאכל לכל נפש אוכל נפש דוחה יום טוב. אך אשר יאכל לכל נפש הוא. בגימ' אוכל נפש ולא מכשירין. אך למעוטי מכשירין שאפשר לעשות מעי"ט אך על ידי שינוי אך ולא לצורך שבת כי אם בשינוי אך ולא לכלבים. יעשה לכם לכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים. יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם בגימטריא באכל נפש ולא מכשירין. אך אשר יאכל לכל נפש למעוטי אוכל נפש שאפשר לעשותו מעיו"ט שאסור לעשותו ביו"ט אם לא על ידי שינוי כדתנן והמלח במדוך של עץ בפ' א' דיו"ט (דף ט) וכן טחינה והרקדה ראשונה אסור ביו"ט ובשילהי פ' אין צדין (דף כו) שונין קמח ובשינוי ואם נפל בו צרור וקיסם מותר. דברים שאי אפשר לעשותן מעיו"ט עושה ביו"ט טחינה אסור אפייה ובישול מותר בפ' אין צדין (דף כט) לא ימדוד אדם שעורים ואם בא לשאול אוסר כשמואל. אע"ג דאמר רב אשה מודדת קמח כדי שתטול עיסתה בעין יפה ולשין העיסה ביום טוב. ואופין אפי' פת עבה כבית הילל. בפ"ב דיו"ט (דף כב) וגריפת התטר שאוסר בפרק המביא אם אפשר לאפות בצד אחד בתנור ואם אי אפשר אלא א"כ גורפו מותר דהלכה כר' יהודה דמתיר מכשירי אוכל נפש דאי איפשר לעשות מעיו"ט כדמשמע בפ' אין צדין (דף כח) הילכתא מותר לגרף התנור ולאפות בו ולגרף הכירה להטמין התבשיל. ראיתי הלכה למ"עשה שאבא מורי ה"ר י"בק וכל רבני מגנצא אסרו לאפות בתנור ביו"ט יתר מכדי צרכו דאע"ג דפסיק רבא דהלכה כר' שמעון בן אלעזר ממלאה אשה את התנור בפת מפני שהפת יפה בזמן שהתנור מלא היינו תנוריהם הקטנים ולא בגדולים שלנו אבל לפי הסברא היה יכול לאפות בתנור בפעם אחת הרבה. אך כל רבותי' אוסרים אבל לאפות כשכבר אפה צורכו ורוצה עוד פעם אחת לאפות או פעמים אסור וכן עיסתו ועיסת גוי. וכל מקום שדעתו לאפות לחול אסור כדמשמע בפסחים בפ' ואלו עוברין (דף מו) וכן אין לאפות

ליתן לעכו"ם או לכלבים בפ"ב דביצה (דף כא) ואסור להביא כל מאכל בהמה דרך רה"ר. ואוכל נפש שמותר הוא הדין כל הנאת הגוף דבית הילל מתירין לעשות מדורה להתחמם בה או להחם חמין לרגליו משום דכתיב אשר יאכל לכל נפש הנאה יאכ"ל בגי' ה"נאה. וכן משמע בפ' כל שעה (דף כג) כל מקום שכתב אכילה הנאה במשמע ודוקא הנאה השוה לכל נפש. ולא שאינה שוה לכל נפש אמרי' בפ' ב' דיו"ט (דף כב) חכמים אוסרין להניח המוגמר ביום טוב וכן אסור לרחוץ כל גופו כדמשמע בפ' המביא (דף לב). מות' לשחוט ביו' טוב תלמיד חכם רואה סכין לעצמו ומשאילה לאחרים. אסור לעשות לו גומא ביום טוב ואם יש לו דקר נעוץ מבעוד יום יוציאנו וישחוט בו או אפר כירה וכששוחט עופות אין למרט הנוצה אך ישחט בנטיית הנוצה אילך ואילך כדאמר בבכורות בפרק הלוקח בהמה מן הגוי כנגדו ביום טוב מותר בחיתוך הכנף. ירושלמי עוף תלישתה זו היא גיזתה וקיימא לן בי"ט באפר כירה אם הוסק מערב יום טוב או אפר חם מותר לכסות בו כוי אין שוחטין ביו"ט ואם שחט אין מכסין את דמו, עגל שנולד ביו"ט וכלו לו חדשיו מותר לשחטו בי"ט מוכן הוא אגב אמו אפרוח שנולד בי"ט אסור. שחט עוף מערב י"ט אין מכסין את דמו בי"ט יונים קטנים שבקן מכינם מערב י"ט. הניח ג' ומצא ב' מותרים אבל הניח ב' ומצא ג' או לבנים ומצא שחורים או שחורים ומצא לבנים. או אם היונים גדולים ומפריחים אסורים. אין צדין דגים מן הביברין בי"ט. חיה ועוף מחוסר צידה אסור שאינו מחוסר צידה מותר. צדין אווזים ותרנגולים מתוך ביתו. מצודת חיה ועוף ודגים שנתקלקלו מעי"ט מותרין. ספק מוכן אסור שוחט בהמה אפי' אינו צריך אלא לכזית. אין מולחין את החלבים ואין מהפכין בהן ומותר לנקר כל בהמה ביו"ט ולמולחה אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת כרב אדא בר אהבה אבל אם כבר מלח ובישל כל צורכו אסור למולחה אין נמנין על גבי בהמה לפסוק דמים בי"ט ולא יאמר הריני עמך בסלע אלא הריני עמך למחצה ולשליש ולרביע או חצי רביע ואין מטילין גורלות בי"ט כדמשמע במס' שבת בפ' שואל ד' קמ"ט ובפ' אין צדין. טבח אומן אסור לשקול ביד לאחר שחיטה מותר ליקח העור להניחו במקום שמור כדאיתא בפ' א' דיו"ט אבל אם שחטו מעי"ט אסור לטלטל העור ביו"ט אע"פ שראוי לישב עליו.

רצח

שחט תרנגולת ומצא בה ביצים מותרות אבל נולדו ביו"ט אסורות דהלכתא כבית הילל דלא תאכל. ספק נולדה קיימא לן בפרק אין צדין (דף כד) ספק מוכן אסור. ואם בשלו בה תבשיל אסורה נתערבה אותה ביצה באלף כולן אסורות דדבר שיש לו מתירין לא בטיל. ביצה שנולדה ביום טוב אין מטלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי וכו' אבל כופה עליה

את הכלי שלא תשבר. והכי נמי אמרינן בפר' כירה (דף מב) או כופה כלי על הביצים פן תשב עליה התרנגולת שלא יהו מוזרות ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא חתיכה אחת אבל אין לומר אלו יהיו לצורך יום טוב ולא אלו אך כשממלאה הקדירה אז התבשיל טוב. ואינה נכרת הערמתה דמלח גרמא גרמא דלא מוכחא מילתא. וכן במועד קטן (דף לב) מטילין שכר במועד אע"פ שיש לו ישן לא מוכחא מלתא אבל בפ' תולין (דף קלט) מערים על המשמרת בי"ט לתלות בה רימונים ואח"כ שמרים אבל בפ' השוכר את הפועלים (דף צ) איערימו ואיזדבנו תורין דמנגחין בפ' כל כתבי (דף קיז) דווקא יזמין ואח"כ יקלוט ובפ' במה אשה (דף סה) מהו שתפרוף אשה וכן פך שמן ומניחו בתוך המעגל ובפרק התקבל (דף לד) מערימים על מעשר שני בעציץ נקוב דרבנן בפ' יו"ט (דף יח) מערמת נדה וטובלת בבגדיה בישול מותר דאמר בפ' יו"ט (דף יז) ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת וכן לבשל יותר עבור שפחתו ועבדו הגוים בקדירה שלו מותר בקדירה אחרת אסור לכם ולא לגוים דאין מזמנין את הגוי בי"ט שמא ירבה בשכילו לעשות קדירה אחרת שאסור לצלות או לבשל או לאפות עבור העכו"ם ועבור כלבים. יין אמר רב מסננין את היין בסודרין ובכפיפה אפלגא דכובא ולא אכולה ולא יעשה גומות מן הסודר כדאיתא בפ' תולין (דף קלט) השופה יין יראה כשמעט ניצוצות בכלי שופכו לארץ ומותר לסנן דרך המפה הקמחים. אין תולין את המשמרת בי"ט ונותנין לתלויה בי"ט. ולהגביה חבית של יין על שום דבר להוציא היין היטב מותר. בפ' אין צדין אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אפי' כלי המיוחד למדה וכל שכן כלי העומד למדה וכלי שאינו מיוחד למדה ובלבד שלא יזכיר שם מדה ושלא יזכיר לו סכום מקח וסכום מניין. הולך אדם לטבח הרגיל אצלו ואומר לו תן לי כף אחת או ירך אחד ואצל רועה ואומר לו תן לי גדי אחד או שה אחד. אצל פטם ואומר לו תן לי תור אחד או גוזל אחד אצל נחתום ואומר לו תן לי ככר אחד או גלוסקא אחת אצל חנווני ואומר לו תן לי כ' אגוזים וה' אפרסקין ורמונים ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח סכום מדה סכום מנין ושום מנין ומדה. ובשבת בפ' השואל (דף קמא) אם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו. ירושלמי דערבי פסחים עושה עמו חשבון לאחר יום טוב כל רבותינו ז"ל אמרו דווקא רועה וטבח וחנוני ופטם ונחתום הרגיל אצלו בישראל מיירי כדאיתא בשילהי אין צדין ירושלמי אומר אדם לחנווני ישראל אבל לחנווני גוי אוסרין וכן הורו כל רבני שפירא. ואבא מורי הורה לאסור. אבל רבותי' שבצרפת מתירין רק שלא יזכיר שם מקח ומנין ואע"פ שנראה לי להתיר כדמשמע בערובין בפ' בכל מערבין (דף מ) גבי ההוא ליפתא דשרי רבא וכן בפ' מי שהוציאוהו (דף מז) גבי ההוא דיכרא

דשרא רבא והוו גוים. מיהו מחמיר אני כהוראת רבותי' דאמרינן בשלהי בכל מערבין ירושלמי דשלח ר' יוסי אע"פ שכתבו לכם סדרי מועדות אל תשנו מנהג אבותיכם נוח"י נפש. א"י שמתקן עיסה אין ליקח ביום טוב ממנו פן הובא מחוץ לתחום ונטחנה ביום טוב. וכן אגודות תבן וירק פן נתלשה ביום טוב מן המחובר או יביא יותר מחוץ לתחום עבור ישראל אפילו אין במינו מן המחובר מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מעי"ט אסור לעשותן בי"ט אבל אם אי אפשר לעשותן מותרים דהלכה כר' יהודה בפ' אין צדין (דף כט) כגון סכין שעמדה ושפוד שנרצם וגריפת תנור ביו"ט מותר גריפה מותר להורות כדאמר ר' חייא לדביתהו אבל סכין מותר ואין מורין כן כדאמר רבא לאביי להעביר שמנוניתא עבידנא אע"ג דעביד לחדדה.

רצט

מכבין בקעת שלא תתעשן הכירה או שלא יתעשן הבית שאינו יכול לישב או לכבות הנר כדי לשמש אבל אם יכול לכפות כלי על הנר או להוציא הנר בבית אחר אין לכבות כדאמרינן בפ' י"ט מוגמר אסור לשרוף בשמים כדאיתא בפ"א דכתובות (דף כב) לכבות אש עבור הצלת ממון לר' יהודה מותר לרבנן אסור גריפת תנור אם אי אפשר לאפות בצד אחד בתנור מותר כדאיתא בפ' המביא דאין מכבין את הנר בי"ט ואין מסתפקין מן השמן שבנר אין גודלין את הפתילה בי"ט ואין מהבהבה באור ואין חותכין אותה לשנים אבל ממעכה ביד ושורה אותה אם אין הנר דולק אבל אם הנר דולק אז חייב משום מכבה כמסתפק מן השמן וחותכה באור בפי שתי נרות ומוחטין הפתילה להסיר גחלת הפתילה. אין מניחין נר על גבי אילן בעי"ט בפ' המביא כדי יין אין נופחין אש במפוח כי אם בפה ואין מלבנין את הרעפים ואין עושין פחמין מסיקין ואופין בפורני ומחממין חמין אין מוציאין אש מן האבנים ומן העצים בית הלל מתירין לעשות מדורה להתחמם כנגדה עצים שבאש אין לסלק דהוי כמכבה וקי"ל מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש אם צריך לו כמו לולב לברך עליו וס"ת לקרות בו וקטן לבה"כ ירושלמי ולא את המפתח ובית הלל מתירין במפתח של אוכלין חמין שהוחמו בי"ט רוחץ פניו וידיו ורגליו אבל לא כל גופו בפ' כירה.

משאות המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא קופתו לפניו המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחריו כל מילי די"ט משנינן ואם א"א לשנות מותר בפרק אין צדין שחט בהמה כשירה לא יביאנה במוט אבל מביאה ביד אברים אברים בהמה שמתה מחתכה לפני הכלבים. אין הסומא יוצא במקלו ולא רועה דתרמילו

ואין יוצאין בכסא אחד האיש וא' האש' אבל אם סומא ואינו יכול לילך בלא מקל מותר דומיא דמתיר לכתף בכסא או חולה שעמד מחוליו ילך במקל.

ש

לטחון פלפלין בריחים שלהם אסור בפ' י"ט אבל בקערה ע"י שינוי מותר כדאמרינן בפרק תולין אבל שאר מיני תבלין נידוכין במדוכה בפ' ביצה (דף יד). שומין מותר לכותשן בי"ט. ירושלמי אין שוחקין בה תבלין אבל שוחקין בה שום שחלים וחרדל שוחקין בה ונדוכין כדרכן מלח צריך לדוך בשנוי ואין כותשין חיטין במכתשת גדולה כי אם בקטנה. מוללין מלילות בראשי אצבעותיו בידו אחת בכל כחו מפרכין כדרכן פולין ועדשים וקיטנית לאכול ומוציאין מקליפתן. משלחין יינות שמנים וסלתות אבל לא תבואה כי אין יכול לטחון ומשלחין בהמה וחיה ועוף בין חיין בין שחוטין משלחין כלים בין תפורין וראוי ללובשן בין שאינן תפורין וראוי לכסות בהן ולא של כלאים ולא סנדל המסומר ולא מנעל שאינו תפור אע"פ שמותר לטלטלן. משלחין תפילין ביו"ט. בפ' אין צדין (ד' כד) אמר רב פפא הילכת' כותי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו מין במחובר אסור ולערב נמי אסורים בכדי שיעשו ואם לאו בתוך התחום מותרין חוץ לתחום אסורים והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר הילכך כותי שהביא ענבים או שאר פירות לישראל אם יש מאותו המין במחובר לארץ חיישינן שמא תלשן הכותי היום ואסורים לכל ישראל בו ביום ולערב נמי בכדי שיעשו שהיה יכול לתולשו ואז מותרין. אבל תלשן הכותי לצורך עצמו אסורים לכל ישראל משום מוקצה. ולערב מותרין מיד שלא נתלשו לצורך ישראל. כל דבר שנעשה בשבת ובי"ט שיכול ליהנות בלא טלטול אם הכותי עשאו בשביל ישראל אסור אפי' לער' בכדי שיעשו ואם עשאו הכותי לעצמו מותרין לישראל בו ביום מיד ליהנות ממנו כדאמרי' בכל כתבי גבי נר ומרחץ וכבש. אבל כותי שאפה פת לצורכו מאחר שהיה קמח או בצק הוי מוקצה ואסור לישראל לאוכלו לדברי הכ' שמא נטחן בו ביום. ובפ' בכל מערבין (דף יז) גבי ההוא טבייא דאיתציד ביו"ט ראשון ואתשחיט בי"ט שני ואכליה רב נחמן ורב חסדא בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש השנה או שבת וי"ט או י"ט ושבת אסור. בריש מס' ביצה ואם ראש השנה יום ה"ו ונשלח ביום ה' דבר המחובר לקרקע או שצדו בו ביום חיה ועוף או דגים אסורים עד יום א'. אבל דבר שאין במינו במחובר או דגים יבשים בתוך התחום מותר וחוץ לתחום אסור לאותו ישראל שנשתלחו לו עד הערב ומותר לישראל אחר. כמהין ופטריות שהביא גוי לישראל אסורין. הסוכר אמת המים מעי"ט ולמחר השכים ומצא

בה דגים מותרין בו ביום. בהמת ישראל ביד כותי אם הכותי עושה בה מלאכה בשבת מאחר שאין לוקח שכירות מותר. ואם ישראל רואה מוחה בידו.

שא

מוקצה אין עולין באילן. בירושלמי גזרו על אילן יבש משום אילן לח. ירושלמי נשענין על גבי בהמה בשבת ותני אין נשענין בבריא או בכובש את כבדו. ירושלמי לא ישיט במים דבר להוליכו ממנו ולהביאו אצלו ולא מסתפקין מחמתו ויספק את כפיו ולא מטפחין לרצונו אפילו אחורי ידיהן. אין מרקדין עוקר רגלו אחת ומניח אחת. קיפוץ עוקר שתי רגליו. אמר ר' אלעזר כל משמיע קול אסורה בשבת. בריה דר' אמי מקיש על תרעא א"ל אביי מי שרא לך. אין עולין על גבי אילן ואין רוכבין על גבי בהמה אין שטין על פני המים אין מספקין כפים ואין מטפחין להכות כף על ירך ואין מרקדין ואין דנין ואין מקדשין ואין חולצין ואין מיבמין ואין מקדישין ואין מחרימים ואין מעריכין ואין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט ואין מטבילין את הכלים ואין משחיזין את הסכין ואין שוברין את החרס ואין חותכין את הנייר ואת הקש לצלות בו מליח ואין מקיפין ב' חביות לשפות עליהן את הקדירה ואין סומכין את הקדירה בבקעת וכן הדלת אין מבקעין עצים לא בקרדום ולא במגירה ולא בקופיץ אין מבקעין את הקורות הסדורות יחד ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט אין מרצצין קנים לצלות עליו דג. משילין פירות דרך ארובה ביו"ט ומכסין את הפירות בכלים. משילין פירות מאותו גג לבית ולא מגג לגג. ולא ישלשלן בחבל בחלונות ולא יורדים בסולמות. נותנין כלי תחת הדלף ושופך ושונה. אמר שמואל גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מוציאין לאשפה ועכבר או זבוב שנפלה במשקה מוציאין אותן בידים. חלוק שתפרו גוי או מנעל וסנדל אין מקבלין מן הגוי ואין לובשו אם לא ידוע לו שנגמרה מלאכתו מעי"ט דתנן אין מביאין כלים מבית האומן ואין מוליכין בחולו של מועד כל שכן ביום טוב אבל נגמרו מעיו"ט מותר לקבלן דלא גרע מדגים ופירות שמותר לקבלן לדורון. עצים שנשרו ביו"ט מרבה עליהן עצים מוכנים ומסיקן מותר לטלטל את העלי וליתן העור לפני הדורסן ולמלוח לצלי על העור. ואין מולחין את העורות. אמר רב יהודה סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה בי"ט ולא לתוך הקערה. וכן חולב עז לתוך הקערה שיש בה בישול אבל לעשות גבינה אסור ירושלמי בשילהי ביצה אין להעמיד חלב ביו"ט ובפ' המצניע אמרי' אסור לגבן. מקרדין הבהמה אפי' בשינים דקים. ולא יטול קיסם לחצוץ בו שיניו או לפתוח את הדלת אלא מן האבוס אין קוטמו אבל קוטמו להריח בו. מותר לשחוט את המדבריות מוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו מותר. אין מתחילין באוצר תחילה בפ"א דיום

טוב קיימא לן בשבת וי"ט נולד בזה אסור בזה. הוא הדין ענבים או פירות שיש במינו במחובר אם הביאו דורון לישראל בשבת אסור בי"ט הבא אחריו עד מוצאי י"ט שבא ביום א' אבל נר שהדליקו בשבת מותר להדליק בו ביו"ט וליכא למימר מגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולי יומא דגבי שבתות קיימא לן במס' שבת דלית הלכתא כר' שמעון גבי מותר השמן שבנר דמוקצה מחמת איסור נר שהדליקו עליו בשבת אסורה בשבת סוף יומא איתקצאי ולא משום תחלת י"ט הילכתא שרי לאדלוקי ביומא טבא. הנר שכבה בשבת אסור לטלטלו דאיתקצאי לתחילת בין השמשות דשבת הוי כאילו דולק כל היום. אבל הכא אפילו תחשבו כמו שהיה דולק כל יו"ט כמו בשבת מה איסור יכול להיות בנר הדולק ביו"ט. אבל בירושלמי אוסר שירי שמן שכבו הנרות ביו"ט דדמי שירי שמן שכבה בשבת לביצה שנולדה בשבת דרב אוסר דהוכן בשבת ור' יוחנן שרי דלית ליה הכנה דרבה. ודבר תימה הוא דלא דמיא להכנה דהביצה לא היתה בעולם מע"ש אי לאו דנולדה בשבת לא היתה ביו"ט אהני שבת מכל וכל. אבל השמן היה בעולם מע"ש מיהו לפי הירושלמי דאסר דקיימא לן כרב צריך להרבות השמן דבכי האי גוונא מותר. כדאשכחן לגבי עצים שנשרו מן הדקל מרבה עליהם מוכני' ומבטלן ולפי הירושלמי צריך נמי פתילות אחרות אבל מן הנר שהיה מוקצ' לא איירי בירוש'. והא דאמר בשבת שאסורה בשמיני מגו דאיתקצאי בשביעית בבין השמשות דאמר רבי יוחנן להההיא מילתא משום דאיתקצאי מחמת מצוה אי נמי אי מקלעי אורחים אין מברכין על הדס במוי"ט, בית מותר לכבות דליקתו כדאמרי' בשביל שלא יתעשן הבית בפרק לולב הגזול (דף לז) הדס במחובר אסור להריח בו אתרוג במחובר מותר להריח בו. בע"פ יקנה"ז במ"ש של י"ט משמע ולא הדס בפ' ביצה (דף ו) מת בי"ט ראשון יתעסקו בו עממין בין לקוברו בין לתופרו בי"ט שני יתעסקו בו ישראל בין אישתהי בין לא אישתהי בין יש עממי' בין אין עממים אפי' בשני ימים טובים של ר"ה. בסנהדרין בפ' זה בורר (דף כו) הנהו קבוראי דאקבור נפשא בי"ט ראשון ושמתינהו רב פפא ופסלינהו אבל בי"ט שני כחול שוויה רבנן לחצוב קברו לתקן ארונו ולתפור תכריכין אפי' בי"ט שני של ר"ה וי"ט שני נמנה ליום שלשים בפ"ב דמס' ביצה (דף טו) יו"ט שחל להיות בע"ש לא יבשל אדם בתחלה בי"ט לשבת אבל מבשל הוא לי"ט ואם הותיר הותיר לשבת דעושה תבשיל מעיו"ט וסומך עליו לשבת. תניא את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו אמר ר"א אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל מיכן סמכו חכמים עירובי תבשילין מן התורה תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו בגי' אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא מן המבושל בערובי תבשילין תני ר' חייא עדשים שבשולי

קדירה סומך עליהם משום עירובי תבשילין והוא דאית בהו כזית וכן שמנונית שעל גבי הסכין גורדו ואם יש בו כזית סומך עליו. ירושלמי ע"ת נוטל פת כביצה ותבשיל ומברך על מצות עירוב בדין יהא שרי לנא וכו' רבי חייא בשם רבי יוחנן עירוב זה עלי ועל מי שלא עירב אמר רב יוסף דגים קטנים מלוחין אם צלאן גוי סומך עליהן משום עירובי תבשילין אמר ר' אבא אמר רב עירובי תבשילין צריך כזית אחד בין לאחד בין למאה אבל עירובי תחומין ועירובי חצירות צריך ב' סעודות בפ' כיצד משתתפין (דף פד) שכח ולא עירב בעי"ט ונזכר בי"ט בלילה אין להניח ואם הניח עשוי דדמי להא דאמר בפ' משילין אין מגביהין תרומות ומעשרות בי"ט ובשילהי המביא (דף מ) טבל מוכן הוא דאם עבר ותקנו מתוקן בית הילל אומר תבשיל אחד וכן פסק רבא. אבל אנו עושין כרבי אליעזר דאמר על האפוי ועל המבושל. וכן פוסק בה"ג ונראה תבשיל אחד הני מילי לבשל ולצלות ולהחם חמין דנקרא בישול אבל אפייה לא נקרא בישול על כן צריך פת אפוי עם התבשיל להניח. תנן אכלו או שנאבד עירובו לא יבשל לכתחילה שייר ממנו כל שהוא סומך עליו אמר אביי התחיל בעיסתו ונאכל עירובו גומר. מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יאפה ולא יבשל לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין ומבשלין לו. כיצד יעשה מקנה קמחו לאחרים. ואחרים מבשלין ואופין לו. ש"מ הוא נאסר ואין קמחו נאסר.

עבר ואפה מאי ולא איפשיט ספיקא דרבנן לקולא בפ' א' דע"ז בשל סופרים הלך אחר המיקל וכן גבי גריס של כתמים. וכן גבי עירוב. אמרו לו שנים ערב עלינו ספק דבריהם לקולא. אמר רב מניח אדם ע"ת מיום טוב לחבירו ומתנה בשני ימים טובים של גליות פסח או עצרת או סוכות ולא בשני ימים טובים של ר"ה. בכל ג' רגלים חייב אדם לשמוח דכתיב בפר' ראה ועשית חג שבועות לה' אלקיך ושמחת. וכתיב בחג הסוכות ושמחת בחגך ובחג המצות דילפינן ט"ו מחג הסוכות. כדאי' בפ' מילה ובפ' לולב וערבה (דף מב) ההלל והשמחה שמנה מלמד שאדם חייב בהלל ובשמחה. ובכבוד יו"ט האחרון. ותניא והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה ובפ' ע"פ (דף קט) חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל וכתיב ושמחת אתה וביתך ובנך ובתך ועבדך. במה משמחן ביין. ויין ישמח לבב אנוש ובבגדי צבעונין ובבגדי פשתן המגוהצין.

שב

הלכות תפלות רגלים מתפללים בלילי יו"ט למעריב אין אומר והוא רחום ולא בע"ש ולא בעי"ט. ואומר מעריב ומסיים פורס סוכת שלום. והצבור אומרים בלחש אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי. קדיש ומתפללים מגן ומחיה ואתה

קדוש ואתה בחרתנו יעלה ויבא. רצה ומודים שלום רב קדיש ומקדשים בורא פרי הגפן אשר בחר בנו ושהחיינו בבית הכנסת. בלילי פסח הראשונים אין מקדשין על היין בבית הכנסת והטעם כתוב בענין פסח יושבין על השולחן ומוזגין היין ומברכין פרי הגפן ואשר בחר בנו ושהחיינו ושותין ונוטלין ידים ובוצעין על ב' ככרות המוציא. בפסח אומר בקדוש את יום חג המצות הזה זמן חירותנו. ובשבועות אומר זמן מתן תורתנו ובסוכות אומר את יום חג הסוכות הזה זמן שמחתנו. ובשמיני עצרת אומר את יום שמיני חג העצרת הזה זמן שמחתנו וב' ימים טובים אומר שהחיינו בקדוש. ואם הוא שבת וי"ט אומרים בקדוש ויכולו. אשר בחר בנו ותתן לנו ה' אלקינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה את יום השבת הזה ואת יום חג פלוני הזה וחותם מקדש השבת ישראל והזמנים ושהחיינו לעולם בסוף ואפילו בסוכות דקיימא לן סוכה ואחר כך זמן. ובראש השנה אומר את יום הזכרון הזה יום תרועה ובשבת אומר זכרון תרועה ומסיים ודברך מלכנו אמת וקיים לעד בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ואומר שהחיינו בליל ראשון ולא בליל שני של ראש השנה דקדושה אחת היא. ובוצע ביום טוב על ב' ככרות ומזכיר יעלה ויבא מעין המאורע. יו"ט שחל להיות בשבת קורין במנחה פרשה הנוהגת ולא של יו"ט. כדאמרינן בפ' במה מדליקין (דף כב) גבי המפטיר הכא נמי אלמלא שבת אין קריאה במנחה ביו"ט. בתפלת ערבית של מויו"ט מתפלל אתה חננתנו כדאמרינן בשילהי יומא (דף פח) מתפלל י"ח ברכות שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת ומבדילין על הכוס כדאמר בפרק ע"פ (דף קד) מבדילין במ"ש ליום טוב ובמוצאי יום טוב לחולו של מועד. ובמוצאי יוה"כ ובמוצאי יו"ט.

שבת וי"ט במגנצא אין אומר פרקי אבות במנחה ולא במה מדליקין בע"ש דאינו יכול לומר עשרתם. ובורמיישא פרקי אבות אין אומר אבל ב"מ אומר. שבוע שחל בו יו"ט אין אומר למוצאי שבת שלפניו ויהי נועם אם חל באמצע שבת והלאה. המדליק נר ביו"ט צריך לברך להדליק נר של יו"ט.

שג

מצאתי הלכות תשובות איסור והיתר

וששאלתם דגים שנצודו ביום טוב הראשון מהו לאכול מהן בי"ט שני ושני ימים טובים של גליות מי מדמינן להו לביצה כדאמר רבנן נולדה בזה מותרת בזה והכא נמי אמרינן שרי למיכל מינייהו או דילמא כיון דשני אסור בעשיית מלאכה כראשון ואסור לצוד וללקט ם אמרינן אסור למיכל בשני מאי דאלקוט בראשון כיון דתרוייהו עלן כחד בכל מילי משוין חד ונטרינן לשני בערב בכדי שיעשו. מאי. כן ראינו שמותר לאכול מדגים

ומענבים אלו בלילי יום טוב שני בכדי שיעשו כביצה בכל החגים חוץ מב' ימים טובים של ראש השנה ושני ימים טובים שחלו בשבת ובאחד בשבת. ושני ימים טובים שחלו יו"ט ושבת דקאמרינן לשתן ביצה שני יו"ט של ר"ה רב ושמואל דאמר תרוייהו נולדה בזה אסורה בזה וכן הלכה. ואיתמר שבת ויו"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור' יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה ואע"פ שבכל מקום רב ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן בזה הלכה כרב ויו"ט ושבת דקאמרי כתנאי נולדה בשבת תיאכל ביום טוב. ביום טוב תיאכל בשבת. רבי יהודה בשם אלעזר אמר כו'. והלכה כבית הילל. וקאמר שני ימים טובים של גליות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ורב אסי אמר נולדה בזה אסורה בזה ואמר רבא הלכה כרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא. ומנין שפירות כביצה. דתנן ביצה שנולדה ביו"ט בית שמאי אומרים תיאכל ובית הילל אומרים לא תיאכל. ואמרי' בגמרא מאי טעמא דבית הילל משום פירות שנשרו כו'. אלמא דמשוי פירות כביצה.

דש

ואם יש ליהודי ספינה אינו יכול להשכירה לא"י להוליכה במים בשבת או ביו"ט והוא הדין לעגלה שאינו יכול להשכיר א"י להוליך ממונו בשבת או ביו"ט. ואם יעשה כן מחלל שבת ויו"ט הוא. ואם שכח אדם מלבושיו בחצר אחרת בע"ש אינו יכול לשלוח בשבילם ולומר לשליח שיביאנו במ"ש לחצירו. ואסור לעשות שום מלאכה במ"ש ויו"ט קודם שיבדילו כמו שאר מ"ש וכל אלו ההוראו"ת מפ"י רבי ר' קלונימו"ס. תשובה של ר' נתן נ"ע שהשיב לר' מנחם אחיו עם אותה הכתובה למעלה מהו לשכור עכו"ם לכתחילה בחש"מ להוליך קורות עצי בנין ממקום למקום כדי שלא יאבדו מותר לעשות כן ובלבד שאם יכול לעשות בצנע' יעשה ואם אינו יכול יעשה כמה שיכול דתנן מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה הפשתן מן המשרה בשביל שלא תאבד ואמר רב יוסף כשורי עיילינהו ביממא וכו'. ושער שבמקום הקזת דם בריבדא דכוסילתא מותר להעבירו בתער בחש"מ אע"פ שאסור בתגלחת במועד. לפי שהקזת הדם עיקר פיקוח נפש הוא שהנשמה תלויה בו דכתי' כי הדם הוא הנפש וסכנת נפשות הוא. ואפי' שבת שהוא איסור סקילה דוחה סכנת נפשות שכן אמרו חכמים מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת נענה ר' אליעזר ואמר ק"ו ומה מילה שהיא אחד מאבריו של אדם דוחה את השבת קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת. ושוב אמרו חכמים מפקחין פיקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מבית דין וכו' כמו שכתבת"י בער"ך רק"ח בפיקוח נפש. ואפילו הם עשרה מצריים בחצר וחד ישראל ביניהם ופרשו מחצר לחצר אחרת ונפלה דליקה ביניהם או מפולת בחצר שהלכי לשם שהלכה רווחת

בתלמוד דכל דפריש מרובא פריש. לענין פיקוח נפש אין אומר שמצריים פרשו לאותה חצר מפני שהיו רובן ונשאר הישראל באותה חצר אלא מפני האחד שהיה ביניהם מפקפק אפילו בספק ולא אזלינן בתר רובא שכך אמרו חכמים אמר רב יהודה וכו' וכל שכן שבחולו של מועד הוא שהלכה רווחת הוא להעביר שער מפני הקזת דם. ומי שבא דבר סחורה בידו לישא וליתן בצנעה בחש"מ מותר מפני שאיסור קל הוא ואין בו סקיל' ולא כרת אלא איסור שבות ואינו במלקות מפני שדבר סחורה לאו מלאכה היא. ובמועד מלאכה הוא שאסור לעשות אבל סחורה דבור בעלמא הוא הלכך בצנעה היתר גמור הוא. שאפי' מלאכה שיש בו פרגמטיא מותר לעשות כמו שאמרו חכמים משקין בית השלחין במועד. אמר רבי יוסי בר' אבון פרגמטיא ודבר האבד מותר ושוב אמרו חכמים רבינא הוי ליה זוזי בבני אקרא דאטותא אתא לקמיה דרב אשי א"ל מהו למיזל האידנא בהדייהו אמר ליה כיון דכל יומא לא משכחת והאידנא משכחת להו כדבר האבד דמי ושרי. ואי קשיא לן דר' אבינא הוה ליה עסקא בעי מיניה בשיתא אלפי ושהיי לבתר ריגלא תבעיה בי"ב אלפי התם מדת חסידים. מי שהיה במקום שאין השיירות יוצאות אלא שני פעמים בשנה ומבקש לכתוב אגרת בחש"מ מותר לו לכתוב מה טעם כיון דמבקש לשגר להם או לצורכו על מלאכתו שיש בו ריוח והפסד או לעשות תקנה לפרנסת אנשי ביתו ואין השיירות יוצאות אלא עד ששה חדשים אחרים אין לך הפסד גדול מזה ומותר. וכן אמרו חכמים כותב אדם תפילין ומזוזות לאחרים בשכר דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר מערים ומוכר את שלו וחוזר וכותב לעצמו רבי יוסי אומר כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו ר' מאיר ורבי יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי. ושוב קאמר ליה רב לרב חננאל וכן אורי ליה רבה בר בר חנה לרב חננאל כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו אבל ודאי אם אין צריך לו כלום אסור ואגרת של שלו' התיר לכתוב אם אדם צרי' לו בחולו של מועד. אבל לתקן קונטרסין לכתוב אחר המועד אסור. אם חלו שני י"ט של גליות בחמישי ובע"ש והובא לו דורון לישראל בע"ש אסור לו לשבת מפני שאין י"ט מכין לשבת. וכ"ש אם חלו בא' בשבת והובא לו בשבת שאסור עד מוצאי יום טוב יום טוב שחל במ"ש אומרי' ותודיענו ואפי' כשחל ר"ה כן אע"ג דלאו רגל איקרי אמרינן וחגיגת הרגל דלא משנינן כדאמרינן בעלמא סדר הבדלות הוא מונה. למה א"א ישמח משה כשחל יו"ט בשבת ואין עוקרין רצה והחליצנו ואו' יעלה ויבא. נראה טעמא לפי שבאתה בחרתנו מזכיר גם של שבת כמו ישמח משה שאין אומר אותו כי אם לפי שמתן תורה בשבת היה והוא מדבר ממתן תורה אבל יעלה ויבא אינו מדבר כל כך משבת כמו רצה והחליצנו.

שה

למעלה דלגתי בית מותר לכבות דליקתו כדאמרינן בשביל שלא יתעשן הבית מותר ומוקמינן כר"י ודורשי' הלכה כר"י במכשירי אוכל נפש כ"ש אם יש קדירה בבית דהיינו בשביל שלא יתעשן הקדירה מותר אפי' לרבנן דהיינו אוכל נפש גמור ותדע דכל מפני אבוד ממון היינו מכשירי אוכל נפש דהא מיבעיא בפר' ב' דביצה (דף כב) אם מותר לכבות מפני איבוד ממון ומייתינן עלה דההיא אם בשביל שלא יתעשן וקרינן ליה מכשירי אוכל נפש. וכן כיבוי נר מפני תשמיש. והיינו טעמא דאמרי' מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ובלבד שתהא צורך הנאת אדם ומטעם זה נמי יש להתיר הוצאת מפתח כותי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו מין במחובר אסור לכל ישראל משום מוקצה ותלשו הגוי לצורך ישראל ואמרי' בפ' כל כתבי (דף קכב) כותי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל לבהמה אבל ישראל גופיה אסיר. ואם אין מאותו המין במחובר בתוך התחום מותר לישראל אחר ואסור לישראל זה הבא בשבילו שהוא מוקצה מחמת איסור חוץ לתחום אבל לישראל אחר מותר. שהרי באיסור מוקצה זה הקילו דהא תחומין דרבנן הילכך גבי חוץ לתחום דווקא אמר דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר ולישראל זה מותר לערב מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו כי מי יודע מאיז' תחו' הביאו ועוד דהיינו קולא דתחומין. בפ' כל הכלים ובפ' משילין (דף לז) משמע אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד בית שמאי היא אותה סתמה ואינה עיקר דר' יהודה פליג עליה בפ' א' דמגילה ובפ' אין צדין (דף כח) וקיימא לן הלכה כר"י וכן סומכין הקדירה בבקעת וההיא סתמא דאין סומכין ב"ש היא בפ' כל הכלים באנו למחלוקת ר"י ורבנן. בפ' לולב הגזול (דף לז) הדס כו' כתבתי לעיל:

הלכות חול המועד

שו

תפלות בחולו של מועד

מתשובות של רב צמח גאון. וששאלתם לפרש מוספי שבת שחל להיות בר"ח או בחש"מ כיצד מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. כן אומר אני בישיבה בר"ח שחל להיות בשבת שבת קדשך לעמך נתת יום מנוחה לבחיריך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן ומוספי שבת ומוספי ר"ח נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך מפי כבודך

כאמור וביום השבת וכו' עולת שבת וכו' ובראשי חדשיכם וכו' ומנחתם ונסכיהם וכו'. אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו וכו' ויהי ר"ח הזה קץ לצרותינו תחלה וראש לרווחתינו וישמחו במלכותך שומרי שבת וכו'. בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ובחש"מ אתה בחרתנו כו'. אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא כו'. מפני חטאינו כו'. והשיאנו כו'. ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים.

שז

הלכות חש"מ מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש. בגימ' זה לימד על חש"מ שאסור בעשיית מלאכה וביום השביעי עצרת לה' אלהיך כל מלאכה לא תעשו בגימ' מה שביעי עצור אף ששה עצורין מעשיה. כל מלאכת עבודה לא תעשו בגימ' זה לימד על חש"מ שאסור במלאכה. את חג המצות תשמור בגימטריא זה לימד על חש"מ שאסור בדבר שאינו אבד. בחגיגה בפ' אין דורשין (דף יח) תניא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך מה שביעי עצור אף ששה עצורין. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששה עצורין בכל מלאכה ת"ל השביעי השביעי עצור בכל מלאכה ואין ששה עצורין בכל מלאכה הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר. ואיזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת ואמרו חכמים דדבר האבד מותר לעשות בחש"מ. משקין בית השלחין ולא בית הבעל. מדלין מים לירקות לאכלן ולא ליפותן. אין עושין עוגיות לגפנים. אבל ישן שנתקלקל מותר. מתקנין אמת המים המתקלקלת חוטטין בורות שיחין ומערות של יחיד בצורך להן. אם אינו צריך אסור. אין חופרין אפי' צריך היחיד. ושל רבים חופרין אפי' אין צריכין. וסדין את סדקיהן. יוצאין לכוון הדרכים לתקן הרחובות. ומציינין את הקברות. ויוצאין על הכלאים וצדין את האישות ואת העכברים ומחריבין חורי נמלים. מקרדין את הפרצה במועד ואינו טוחה בטיט בכותל גנה. אבל כותל חצר או כותל בית טחה כדרכו מפני הגנבים. סותר ובונה עושה מעקה לגג ולמרפסת ומעשה הדיוט ולא מעשה אומן. שפין הסדקין ביד וברגל ולא במחלצים הציר והצינור והקורה והמנעול והמפתח שנשברו מתקנן במועד בלא שינוי. נשברו מעי"ט אסור לכוין מלאכתו במועד. אם לא כיון מותר וכן אם לא כיון ואין לו חביות קשורות ליתן בו יינו מותר לקושרן במגריפה אע"פ שמשמיע קול. מעמידין תנור וכירים במועד דרש רבא מנקרין ריחים במועד. מותר לעשות ארוות סוסים אסור להשוות הקרקע לנקותו ולהשקותו. אסור לחתוך האילן שיגדל אין מזיירין שדה במועד. בשילהי מי שהפך מועד משום טירחא ולאו טירחא כשטורח נראה כמבזה את המועדות. דאמרינן במכות (דף כג) ובע"פ (דף קיח) כל המבזה את המועדות כעובד ע"ז. שנ' אלהי

מסכה לא תעשה לך את חג המצות תשמור. ההדיוט תופר כדרכו. והאומן כשיני כלב. מרחיק התפירות או פעמים תוחב למעלה ופעמים למטה. מי שנקרעו מנעליו במועד אסור לתקנן מדאמרי' בפסחים בשילהי מקום שנהגו שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהן בחש"מ דווקא לעולי רגלים מדלא קאמר שכן מותר לתפור מנעליו. ואפי' להוליך כליו מבית האומן אסור מדמשמע בפ' מקום שנהגו ובפ' מי שהפך ואם כליו בבית האומן ואינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו ואם חושש שמא יגנבו לו יביאם בביתו בצנעה. קיטורי בירי אסור שממלאין קש ומקמטין בגדים עליהן ביד אסור אמר רבא פרקמטיא כל שהוא אסור. אמר ר' יוסי בדבר האבד מותר. כל סחורה שאם לא ימכרנה עכשיו יפסד עליה מותר. דרב אשי לא התיר לרבינא לשאל חובו אלא מפני שלא היו באים אלא אז. כמו בבציר ליקח יין בחש"מ מותר אם לא יקנה אז כל השנה לא ימצא ולקנות שום סחורה אסור. בפ' מי שהפך אין לוקחין בתים עבדים ושפחות ובהמה אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה שיאכל מקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא לשקול ולא למדוד ולא ימנה כדרך שהוא עושה בחול. מקבלין קיבולת לא"י אסור אפילו חוץ לתחום שיכול לילך שם ישראל מסקנא דהלכתא דאסור. וקיי"ל כל מה שישראל אסור לעשות במועד אינו אומר לא"י ועושה. מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים ובלבד שיכניס בצנעה אבל קודם מוטב לנשאה ביום פן יגנבוה כדרב יוסף דאם היו נושאים בלילה היו צריכין אבוקות ויותר אנשים מביום. מותר לקוץ עצים מן המחובר לשרוף כדי צורכו במועד ולא יותר. רב הונא חצדו ליה חצדא בחולא דמועדא. טוחנין קמח בחש"מ לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור. ובכולן אם הותיר מותר ובלבד שלא יערים מותר ללקט פשתן וללקט כשות ולעקור שומשמין ולקצר תבואתו ולבצור כרמו בחש"מ פן יתקלקל ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו כיון מלאכתו במועד אם מת לא יקנסו בניו אחריו. אין מפנין כלים מבית לבית אבל מפנין מבית לחצר. ירושלמי אין מפנין אפילו מדירה כעורה. ובתוך שלו אפי' מדירה נאה לכעורה מותר ששמחה לדור לאדם בשלו. בפ' מקום שנהגו (דף נה) אין מושיבין תרנגולת על הביצים. אבל תרנגולת שמרדה מחזירין אותה למקומה בתוך שלשה למרדה וכבר ישבה על הבצים ג' ימים דפסדי ביצי. אבל אחר ג' למרדה ותוך ג' לישיבתה דלא פסדי אסור כדמשני רב הונא ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה. הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין ואם נעשה חצר כרפת מותר להוציא באשפה. אין נושאין נשים במועד אבל מחזיר גרושתו. וכולן ערב הרגל מותר ירושלמי משום ביטול פריה ורביה מחזיר גרושתו הדא דאת אמרת מן הנשואין אבל מן הארוסין לא. עושה אשה תכשיטין במועד כוחלת פוקסת ומעברת סרק

על פניה ומעברת סכין על פניה של מטה. ירושלמי נוטלת שערה וציפורניה. מסרגין המטות שתי וערב אבל אין מפשילין חבלים במועד מקיזין דם לבהמה. ועושין לה כל רפואה במועד ומותר לקלוע קליעות לדגים אבל לא מצודות כרב. מותר לקלוע בשבטים ועוד בימות החמה שתתייבש מיד במועד ויאפה בו אבל לא בימות הגשמים כרב יהודה. מותר לעשות נפה וכברה מי שהפך זיתיו או יינו בתוך אזלי הבור קיימא לן כרבי יוסי גומר כדרכו ומותר להעלות צמרו מן היורה ופשתנו מן המשרה מקבלין קיבולת כו'. ואסור לשקול כסף לגוי אפילו יצרפנו לאחר המועד. אין זופתין כלים במועד לא קטן ולא גדול. מחפין הקציעות בקש. מוכרי כסות וכלים מוכרים בצנעה לצורך המועד מוכרי תבלין מוכרין כדרכן בשוק לא ילקט אדם עצמות אביו ואמו במועד לא יעורר על מתו לא יספידנו קודם לרגל שלשים יום. ירושלמי עורר מזכירו בין המתים. הספד מספידו בפני עצמו אין חופרין כוכין וקברות במועד אבל מאריך בו ומרחיבו ומקצרו ירושלמי כדו בסיד וארון עם המת בחצר ועושין לו קבר ועושין לו כל צורכו גוזזין את שערו ומכבסין את כסותו ומביא דפין ומנסרן ירושלמי מת מפורסם עושין ארון אפילו בשוק. נשים במועד מענות כולן כאחד אבל לא מטפחות ביד ולא מקוננות אחת מקוננת וכולן עונות אסור אם נקבר אין מענות. ואסור לילך על הקברים במועד. אמר רבה בר רב הונא אין מועד בפני תלמיד חכמים הני מילי בפניו או ביום שומעו. אין אומרין ברכת אבילים במועד אבל עומדין בשורה ומנחמין ופוטרין הרבים כמו שעשה רבי עקיבא שאמר לכו לבתיכם לשלום. ואלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים ומן השביה ומבית האסורין. ומנודה שהתירו לו חכמים ומי שנשאל לחכם והותר והנזיר. וקטן שנולד במועד מותר לגלחו במועד. ומותר לגלח שפה המעכבת משפה לשפה. ומותר לגלח ציפרנים בסכין בין דיד בין דרגל ולא במספרים. ושער במקום הקזת דם מותר להעבירו במועד. ואשה העולה לטבילה מגלחת ציפורניה במועד. ואלו מכבסין במועד הבא ממדינת הים ומבית השביה ומבית האסורין ומנודה שהתירו לו חכמים וכן מי שנשאל לחכם והותר ומטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג. והזבין והזבות והנידות והיולדות וכל העולין מטומאה לטהרה מותרין ושאר כל אדם אסורין. אמר רבי אמי אמר ר' יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחש"מ. ירושלמי בגדי קטנים כמי שאין לו אלא חלוק אחד. כלי פשתן מותר לכבסן אבל של קנבוס וצמר ושאר מינין אסור לכבסן. מיהו אין להתיר לכתחילה כלי פשתן מדאביי דאמר מאן לימא לן ברצון חכמים עבוד. ובגדי כתם מותר לכבסן. ואלו כותבין במועד קידושי נשים וגיטין ושוברין דייתיקי ומתנות ופרוזבולין ואגרת שום ואגרת מזון ושטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין וגזירות ב"ד

ואגרת של רשות. ירושלמי שום היתומים ומזון אלמנות. אין כותבין שטר חוב במועד ואם אינו מאמינו או אין לו מה יאכל מותר. וכן שטרי מכירה אסור ואין כותבין ספרים תפילין ומזוזות ואין מגיהין אות אחת. וקיימא לן כר' יוסי מוכר כדרכו כדי פרנסתו. ואין כותבין אגרות לחבירו ולא שאילת שלום אבל לשלטון מותר ואין לכתוב בעוגל והלכה כותב תפילין ומזוזות ונותנם לאחרים ואם אין לו ספרים מותר לכתוב ושכר פעולה שאין לו מה יאכל מותר כדאמר בפ' מי שהפך. שטרי חוב ומכירה אסור. הלכה טווה תכלת בין באבן בין בפלך דווקא לציציתו. מותר לסרק ראשו בחונו של מועד. אין אבילות ברגל. בסוכה בפרק הישן עושין סוכה בחש"מ. בפסיקתא דסוכה מר"ה נקצבין כל מזונותיו של אדם חוץ ממה שמוציא בשבתות וי"ט וברה"ח ובחש"מ ומה שהתינוקות מוליכין לבית רבן אם הוסיף מוסיפין לו.

סליק

שח

נשאל לפני רבי' שמריה אם מותר לשכור ספינה בי"ט שני להוליך המת ממקום למקום והשיב שמותר דקיימא לן בי"ט שני יתעסקו בו ישראל אע"ג דלא אישתהי כל כך אם לא ישכיר ישתהא ויסריח ואומר בשאלתות דרב אחאי דטעמ' גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה דלא תסור דווקא בי"ט שני דמדרבנן אבל בי"ט ראשון דמדאורייתא לא דחי. לכך יתעסקו בו עממים ולא ישראל. שבוע שחלה בו י"ט אין אומרים למ"ש שלפניו ויהי נועם אם חל באמצע שבת והלאה. רבינו שמריה התיר לכתוב משכונות בחש"מ על ידי שינוי משום דדבר האבד הוא. ואע"ג דאמר בתוספות כותב אדם חשבונותיו במועד וכותב יציאותיו במועד יש לומר שהוציא יציאותיו שיש לו להוציא והכל משום שמחת יום טוב אבל משכונות לא אפילו הכי משום דבר האבד דוגמתו פרגמטיא כל שהוא אסור דאמרי' פרגמטיא האבד מותר. מפ"י ר"בי י"בא הלוי. רבינו שמריה התיר לומר לא"י לתפור עור קרועה ממושכת במועד משום דדבר האבד הוא מפ"י רבינו י"בא הלוי:

הלכות שבעה עשר בתמוז

שט

במסכת תענית בפ' בשלשה פרקים (דף כו) ה' דברים אירעו את אבותינו בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר בשניה ושרף אפוסטומוס את התורה והעמיד צלם ובפ' א' דר"ה צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ומוקי רב פפא בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש

צרה צום אין צרה ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין. בפרק א' דמגילה ר' רחץ בקרונה של ציפורי בי"ז בתמוז ש"מ שמותר ברחיצה. מי"ז בתמוז עד ט' באב אין לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות ואין להכות אפי' ברצועה את תלמידו כדאמרינן באיכה רבתי כל רדפיה השיגוה בין המצרים שבהם קטב מרירי וקטב ישוד צהרים. השי"גוה בין המצרים בגימטריא המה כ"א ימ"ים מי"ז בתמו"ז עד ט' באב לכך אמר מקל שקד אני רואה שהוא גדל לכ"א יום. שלשה שבתות לפני ט' באב מפטירין שבת ראשונה דברי ירמיהו. שנייה שמעו דבר ה'. שלישית חזון ישעיהו וסימן דש"ח:

הלכות תשעה באב

שי

הלכות תשעה באב משנכנס אב ממעטין בשמחה ואין אורגין בגדים כדאמרי' בירושלמי בפ' מקום שנהגו אמר זעירא הני נשייא דנהגי דלא מישתייה מן אב עליל מנהג שבו פסקה אבן שתיה מה טעם כי השתות יהרסון דלא מישתייה ל' שתי אמר רב פפא הלכך האי בר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי לישתמיט ליה מיניה באב דריע מזליה ואין עושין סעודת ארוסין כדאמר בירושלמי בפ' א' דתענית ובפרק א' דכתובות אמר שמואל אפי' ט' באב יארס שלא יקדמנו אחר. ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין וביבמות בפ' החולץ תניא מר"ח עד התענית העם ממעטין בעסקיהן וכו' עד סעודת אירוסין אסור. הא ליארס שפיר דמי בפ' בג' פרקים שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס עד ט' באב אפי' להניח ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ. וקיי"ל אע"פ שאין בהן משום גיהוץ אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה. אם ט' באב בשבת ונדחה עד יום א' מותר לכבסן. וכן משמע בירושלמי אך אין לכבס פן יבא להתיר שבת שחל להיות ט' באב בתוכה ואף לכבס ולהניח אסור כדאמרינן בפ' א' דביצה גבי ביצה אישתקד וכן גבי יום הנף ופסיק רבא אסור לכבס בגדים ללבן באותה שבת לפניו אבל לאחריו מותר. וקטן או אשה בימי ליבונה מותר ללבן אפי' שבוע שבו ט' באב תניא שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס. כיצד חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה בשני ובשלישי וד' וה' לפניו אסור לאחריו מותר. חל להיות בע"ש מותר בה' מפני כבוד שבת ונראה שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת שחל בו ט' באב. מיהו מנהג אבותינו הקדושים שאין אוכלין בשר ואין שותין יין ואין רוחצים מר"ח עד ט' באב. ערב ט' באב לא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא יאכל שני תבשילין. אמר רב יהודה אמר

שמואל לא שנו אלא מו' שעות ולמעלה ובסעודה המפסקת וכן הלכה. ואם היה רגיל לאכול בי' אוכל בה' לשתות י' כוסות שותה ה'. ואם רוצה לאכול צנון או מליח אחר סעודתו הרשות בידו. תניא הסועד ערב ט' באב אם היה עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין. והא דתנן לא יאכל בשר אכל בשר מליח מותר. אם הוא ג' ימים מלוח. ושותה יין מגתו כל זמן שהוא תוסס. אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' אליעזר מביאין לו פת חרבה במלח ויושב בין תנור לכירים ואוכל ושותה אחריה קיתון של מים. ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. באיכה רבתי רבי כיון שהיה אוכל סעודת ט' באב היה נוטל פרוסה וטובלה באפר לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר. וכן רב בירושלמי ומנהג לישב בסעודה המפסקת על גבי קרקע ואוכלין ביצים מבושלים קשים שאין להם פה. ושותין מים ואין שוחקין והולכין יחיפין לבית הכנסת ויושבין על גבי קרקע. תניא ט' באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתה ונראה שיבצע על ב' ככרות ומברך נחמנו. ודברים של צנעה תשמיש מותר בשבת שחל בו ט' באב ולא דמי להא דאמר ר' יוחנן במועד קטן בשבת דברים של צנעה נוהג שעולה למנין אבילות. ואין הלכה כר' יהודה דמחייב בט' באב בכפיית המטה. וצריכין ליזהר שלא יאכלו גבינה או חלב כי אכלו בשר בסעודה שלישית. יש שאוכלין בשר ושותין יין כמו הלכה שאין אבילות בשבת ואין אומרין צדקתך צדק. ומנהג אבותי יושבין על גבי כסאות נמוכים בשבת ולא על גבי קרקע. ואוכלין על שולחן קטן ביצים ושותין מים ואין מברכין נחמנו ואין הולכין יחפים אך במ"ש אחר ברכו חולצין מנעליהן ויושבין על גבי קרקע ואין אומר ויהי נועם ולא ואני זאת בריתי אך לאחר איכה אומר קינות ואומר ואתה קדוש וגומר סדר קדושה וקדיש ואין אומר תתקבל ולא ויתן לך. אין שאילת שלום בט' באב. ולהדיוטות משיבין בשפה רפה. צריך לאכול ערב ט' באב מבעוד יום דאמרינן בפ' א' דתענית אמר שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא ט' באב. וקורין בלילה איכה ישבה וקינות. באיכה רבתי ובמסכת סופרים משמע שיש לקרות איכה ואין מתפלל נחם בברכת ירושלם אלא במנחת ט' באב תנו רבנן כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב ואסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובהלכות ובאגדות. וקורא בקינות ובאיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטלין. בפ' א' דתענית כל שהוא משום אבל כגון ט' באב ואונן אסור לרחוץ פניו ידיו ורגליו בין בחמין בין בצונן. וביומא בפ' יוה"כ ערב ט' באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים למחר מקנח בו ידיו ורגליו דרחיצה

אסור. בהשכמה רוחץ ידיו דהוי כמו להעביר הזוהמא ואמרינן אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה מותר. כדאמרינן בפ' בתרא דיוה"כ. והוא הדין כשנפנה או מטיל מים משפשף כדאמרינן ביומא. ואמרינן בפ' כל הבשר נמי משום שיבתא. פר"ח שבתינוק בן ה' שנים אמרינן יד לעין תיקצץ או לאוזן או לפה עליהן צריך נטילה אבל בשריית מפה מותר לקנח כל שעה פניו ידיו ורגליו ואם רגליו מלוכלכות מותר לרחצם. ירושלמי בפ' א' דתענית הורה רבי אחא בבא מן הדרך והיו רגליו כהות עליו מותר לרוחצם במים. חייבי טבילות טובלין כדרכן אף בט' באב בפ' מקום שנהגו בט' באב אסור להושיט אצבעו במים. סיכה אסור אם אין לו כאב יש לו כאב מותר. אסור בנעילת סנדל בעיר בקש לצאת יוצא ונועל כדרכו נכנס לעיר חולץ. מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין ובמקום שנהגו לעשות עושין והני מילי על ידי עצמו אסור במקום שלא נהגו אבל על ידי גוים מותר אפי' בביתו וכן בי"ד בניסן דאין שייך לומר אמירה לכותי' שבות כי אם גבי יו"ט ושבת וחש"מ. תלמידי חכמים בטילין וכל אדם. אין בבבל אלא תשעה באב בלבד, מעוברות ומניקות מתענות העושה מלאכה בתשעה באב אין רואה סימן ברכה לעולם והאוכל ושותה בו אינו רואה בשמחתה. ועליו נאמר ותהי עונותם על עצמותם במגילה בשילהי פ' בני העיר קורא כי תוליד בנים ומפטיר אסף אסיפם וקורא שלשה והשלישי מפטיר. במנחה קורא ויחל ומפטיר דרשו. תשעה באב שחל להיות בשבת יפסיק סעודתו מבעוד יום ואינו מבדיל עד ליל שני ולא יאמר בורא מאורי האש כדאמרי' בפסחי' ולא בשמי' אך במ"ש כשיראה הנר פושט את ידיו ואומר בורא מאורי האש ובשמים כשירצה ואומר המבדיל בין קודש לחול מפני עשיית מלאכה ולא יאמר ויהי נועם אלא איכה ובא לציון ולא יאמר ואני זאת בריתי. שחרית תשעה באב אין נופלין על פניהם על שם סכות בענן לך מעבור תפלה שתם תפלתי במנחה מתפלל כל התפלה ויחיד אומר עננו בשומע תפלה ובברכת ירושלם אומר נחם ומסיים מנחם ציון ובונה ירושלם. תשעה באב אין מתעטפין על שם בצע אמרתו ולא תפילין על שם השליך משמים ארץ תפארת ישראל נותנין אפר מקלה בראשיהן כדאיתא בפרק חזקת הבתים לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. ט' באב שחל להיות בשבת מתענין יום א' ולא יום ו' אקדומי פורענותא לא מקדמינן וכן י"ז בתמוז וכן ג' בתשרי שחל ביום ז' מאחרין. אבל הולך בט' באב לבית הכנסת. אחר ט' באב השבתות מפטירין נו"ע א"רק. ואם יש נשואין באלו שבתות אין אומר שוש אשיש. ואם חל ר"ח אלול בשבת מפטירין השמים כסאי. בפ' בת' דמגילה אמרי' בראשי חדשים קורא ובראשי חדשיכם ומפטירו היה מדי

חדש בחדשו ועדי שבת בשבתו. בפרקי דרבי אליעזר נהגו לתקוע מראש חדש אלול וכן המנהג.

שיא

מנהג תשעה באב. במגנצא אומר קדיש בט' באב לאחר שקרא שלישי המפטיר בתורה ביוצר ובחזירתו ספר תורה מתחיל בקינות. ואחר כך תהלה למנצח ובא לציון ואתה קדוש. ובליל ט' באב כשחל במ"ש לא יבדילו כלום רק יבדיל, הדעת בלבד. אבל במוצאי ט' באב יבדילו על הכוס בלבד ולא בשמים ומאור. אבל רבינו שלמה היה נוהג בט' באב שחל להיות במ"ש היה מברך בורא מאורי האש בלילה אע"ג דאין מבדילין עד אחר התענית למוצאי יום ראשון דלמוצאי שבת אין מבדילין שכבר אכלו ושתו מבעוד יום ומיד כשחשך חל התענית. ואינו יכול להבדיל לפי שאינו יכול לטעום ואין מבדילין אלא על הכוס. וא"ת למה הוא מותר במלאכה כגון הבערה ובישול דמותר בט' באב כגון שהבדילו בתפלה אבל בשמים אין צריך לברך. ושאלתי מר' משה בר' יקותיאל ובירך על הבשמים ועל המאור בליל ט' באב כשאין מבדילין על הכוס. והשיב איפשר לברך על שתיהן במוצאי שבת אע"פ שהחכמים ע"ה אמרו צריך לסדרם על הכוס בשעת הדחק שאני. ט' באב שחל להיות במ"ש או בשבת היה רבי יצחק ברבי יהודה נ"ע בין מנחה למעריב בסעודה המפסקת בוצע על ב' ככרות ומיסב על השלחן כשאר שבתות והולך נעול לבית הכנסת מפני כבוד השבת וכשאומרים ברכו חולץ ויושב לארץ. ומר"ח עד תענית לא היה אוכל בשר. אבל ר' משה בר' יקותיאל נוהג בשפירא ומקובל מאבא כי בסעודה המפסיק אין מברך בזימון ואין אומר נחמנו ולא רצה והחליצנו כי אם מיסב על השלחן. ואמר רב סעדיה ג' שבועות שמי"ז בתמוז עד ט' באב הם רמוזים בדניאל שהתענה ג' שבועות וצריך להתענות מבשר. כשחל ט' באב להיות בשבת במגנצא במ"ש מסיימין איכה כולו ומתחילין בקימת ואין אומר ויהי נועם אבל מתחילין ואתה קדוש. ולעולם ט' באב אין נופלין בתחנונים לא ביוצר ולא במעריב משום דקרוי מועד. אבל אומרים עננו. ואחר שקורא בספר תורה אומר קדיש כמו בשני ובחמישי ומפטירין אסוף אסיפם ומכניסין ספר תורה לארון הקודש וקורין על מגדל עץ כמו בשאר ימים. ומתחילין בקינות ואחר כך תהלה ואין אומר למנצח אלא ובא לציון גואל ואין אומר ואני זאת בריתי לא ביום ולא בלילה ושבת של חזון ישעיהו לא החליפו כסות אלא כתונת לבד לבשו אבל רב יוסף ומיתר העם במנין החליפו קמיצות וזה המנהג ראיתי בשפירא בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה או ערב ט' באב להיות בתוכה בסעודה המפסקת אינם אוכלין בשר כל עיקר. כי אם ביצים ופירות ויושבין על השלחן מפני כבוד השבת. אבל בשאר

ימות החול אפילו ביצים אינן אוכלים הפרושים כי אם לחם צר ומים לחץ ויושבין כאבל בין תנור לכירים. ונוהגים לומר צדקתך במנחה והיה פליאה בעיני אבל אין להרהר אחריהם כי כולו מחמדים. וכשבאין לבית הכנסת הרוצה יכנס יחף לבית הכנסת וקצת הרבנים המשמרי' משום כבוד שבת נכנסין במנעליהן ושליח ציבור יורד לעולם כשהוא יחף לומר ברכו משום טירוף תפלה. ושאר כל העם חולצין לאחר ברכו שאין מקבלין אבילות משום כבוד שבת. וכשמתפללין אומרים בלחש קדיש לאחר תפלתו ואין אומר ויהי נועם אלא מתחילין איכה כאבלים ולאחר השלמת איכה וקינות אומר ואתה קדוש במ"ש לפי שבמוצאי שבת אפי' לא חל ט' באב להיות בתוכה אין אומר ובא לציון אלא ואתה קדוש וגם עתה כמו כן אבל אם חל בשאר ימות החול אומר בלילה ובא לציון כמו במגנצא. אבל ר' אליקים חולק ואומר שצ"ל ובא לציון גואל בליל ט' באב בין במוצאי שבת בין בחול משום דלאחר קינות צריך לומר ולבקש להביא משיח במהרה בימינו להוציאנו מאבילות ולאחר סדר קדושה אינן משלימין קדיש תתקבל צלותהון אבל קודם קינות משלימין. וגם בשחרית כמו כן לאחר קינות אינן משלימין קדיש וטעמו של דבר משום דכת' בקינות גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי. שסתם אותו יום תפלתי מרוב אבילות כמו שנ' אל תאיצו לנחמני ואין נופלין בתחנון ואין אומר אל ארך אפים בחמישי בשבת. ומקדישין בבקר אחר קריאת התורה לפי שאין לך כל דיבור ודיבור שבתורה שאין בו שם המפורש שאין אנו יודעין לפיכך צריך להקדיש על אותו השם ולפי שאין יכול להקדיש עכשיו לאלתר כבשאר ימות החול שלאלתר לאחר חזרת התורה מקדישין בלא שום פיסוק בנתיים לא תהלה לא שום דיבור כשעומדין להתפלל. אבל עכשיו שאין אומר קדיש עד לאחר קינות וסדר קדושה. ע"כ יאמר קדיש אחר קריאת התורה ולמחר ביום אחר קינות בשחרית אומר ובא לציון ולא למנצח ואני זאת למנצח משום מועד ואני זאת בריתי משום שאין אנו לומדין בתורה באותו יום ולא ימושו מפיך שלא יהי' במשמע על הקינו' להכי אין מזכירי' ולערב אין נופלין בתחנונין. כי אם מתפלל עננו ונחם. ומבדילין על הכוס המבדיל בין קודש לחול ולא יותר. ושאלת"י אנ"י יק"ר אם צריך להזכיר עננו בתפלת ערבי' בליל ראשון כשקבלנו התעני' והשיבו אין צריך לפי שאינו קרוי תעני' אלא א"כ לן בתענית ועדיין לא לן. ושליח ציבור בליל ט' אינו מגביה קולו אפילו במ"ש כשחל ט' באב להיות באחד בשבת או בשבת ולמחר אינן מגביהין קולן לומר פסוקי דזמרה כי אם בלחש כאבלים אבל יש רבנים שחולקין בדבר שמצריכין לומר לאחר תהלה לדוד למנצח בשחרית ובא לציון גואל וקדיש תתקבל צלותהון וטעם שלהם שעיקר אבילות אינו נוהג כי אם בלילה ולא יותר. ולמחר מקצת היום ככולו.

ר' משולם אינו מזמן ברכת המזון בט' באב אלא בדד יושב ומזמן לעצמו. וכן נוהג רבי ר' יצחק.

שיב

רחיצה באב אלו שאילות שאלתי אני יק"ר מן רבינו ר' קלונימוס מן רומי מהיכן חייב אדם למנוע מלרחוץ קודם אב יום קודם ראש חדש או ראש חדש עצמו. והשיב חייב אדם למנוע מלרחוץ מר"ח אב ובראש חדש עצמו אסור משום שנ' חגה חדשה ושבתה. אבל קודם ר"ח מותר לרחוץ ביום. ועוד שאלתי אם יזדמן לבר מינן אבל שישלימו לו ל' ימים אפי' יום אחד או ב' ימים או לאחר ראש חדש לאלתר באותה שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אם מותר לרחוץ בט' או אם יש לו להמתין עד לאחר ט' באב. והשיב אם יזדמן לו סוף דבר לאחר ראש חודש לאלתר אסור לרחוץ עד שיעבור ט' באב שאין לו אבילות גדולה מזו שחרב בית אלהינו ודמיא להא דקאמרי רבנן במסכת תענית לגבי אבל דתניא תכפוהו אבליו בזה אחר זה אם הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים אלמא בחמין אסור הכא נמי כתכפוהו אבליו דמי ואסור ברחיצה עד אחר ט' באב. ועוד שאלתי אם יזדמן לאשה נדה לרחוץ מטומאתה קודם ט' באב אם מותרת ברחיצה אם לאו והשיב לגבי אשה נדה שיזדמן לרחוץ באלו ימים מטומאתה מותרת לרחוץ על ידי פושרין ולטהר במי מקוה אם מתעסקת לטהר עצמה לבעלה. ומשום פריה וריביה הקלו לה. כי הא דאמרו חכמים גדולה פריה וריביה לפני הקב"ה מבנין בית המקדש שנ' חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו (מלכים א ה) ועוד שאינו אסור בתשמיש המטה כי אם בט' באב בלבד. אבל קודם לכן מותר. ועוד שאלתי איך מנהג לרבותי' שברומי לנהוג בשבת שחל להיות ט' באב בתוכה או באחד בשבת אוכלין בשר בשבת ושותין יין בסעודה המפסקת. ואם צריך לשנות משלחנו ולישב כשאר ימות השבת או לאו. והשיב והורה אם חל להיות בשבת התירו לנו הגאונים לאכול בשר בסעודה המפסקת וגם לשתות יין מפני כבוד שבת ועונג. ואין צריך לשנות משולחנו בשבת. ובלבד שיש לו לישב בדאבת נפש שלא ינהג בשמחה כדאמרו חכמים במס' תענית (דף כט) ט' באב שחל להיות בשבת מעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתה דהא דקאמרי רבנן לא מיירי אלא בסעודה המפסקת שאם תאמר בסעודת שבת קא מיירי שאוכלין קודם שש שעות מה צורך לומר כן והא אפי' חל להיות ערב ט' באב בחול בסעודה המפסקת לא יאכל בשר ולא ישתה יין. ומשש שעות ולמטה מותר לאכול בשר כל שכן בשבת אלא לא שנא. אבל אני יקר מצאתי בה"ג בפירוש שחייב להפסיק לסעודת ט' באב משש שעות ולמעלה בשבת שלא יאכל בשר ולא ישתה יין אבל קודם שש שעות מותר. אבל

בשר מליח ויין מגיתו כל היום כולו אסור. ועוד שאלתי אם צריך לומר ובא לציון בט' באב במנחה קודם קריאת ספר תורה כמו בשאר שבתות בתפלת המנחה או עם ואני זאת בריתי. והשיב בליל ט' באב לאחר קינות צריך לומר ובא לציון ואתה קדוש וגם בשחרית כמו כן צריך לומר אבל לא ואני זאת בריתי משום שיש בו לא ימושו מפיך ואנן קרינן קינות הילכך אין צריך לומר. אבל כן מנהג ברומי במנחה לעת ערב של ט' באב קודם קריאת ספר תורה צריך לומר ובא לציון וגם ואני זאת בריתי כבשאר שבתות במנחה לפי שיש לומר בתפלת מנחה נחם להכי אמרינן ואני זאת. ועוד לפי שלא אמרו ואני זאת לא בערבית ולא בשחרית. לכך נוהגין ברומי לאומרו במנחה כמו בשבתות שלא אמרוהו לא בערבית ולא בשחרית ועוד אמר כן נוהגין ברומי ששליח ציבור המתפלל במ"ש שחל ט' באב להיות בתוכה צריך לחלוץ את בתי שוקיו מעל רגליו ולהניח מנעלים בהרווחה ואחר כך אומר ברכו במנעלים לאחר ברכו יחלוץ מנעלים מן הרגל ברגל אחת את חבירתה לאלתר. לבר מינן אם יארע אבל בט' באב ראיתי נוהגין כן בשפירא שאין נכנסין לבית הכנסת בלילה עד למחר ולמחרתו נכנס ויושב עם הקהל עד שמשלימין קינות ובחמשה עשר באב נופלין בתחנונים וכן נוהגין לפי שניטלה מגילת תענית וכן הורה רבינו שלמה בר' שמשון ב"ר אליקים שאומר ובא לציון לאחר קינות בין במ"ש בין בשאר ימות השנה בליל ט' באב וגם למחר. ואינו אומר ואני זאת אפילו בשחרית וערבית ואין אוכלין בשר בט' באב שחל להיות בשבת בסעודה המפסקת. כבר נהגו בכל מקום שהאבל נכנס לבית הכנסת בט' באב ובפורים ומתפלל עם הצבור.

סדר תפלה ערב ט' באב במנחה מתפלל ואין נופלין על פניהם. ולתפלת מעריב יושבין על הקרקע וקורין איכה. וחוזרין זכור ה' ומוסיף אוי עד ואתה ה' לעולם חשב. וקינות ומתחיל ואתה קדוש. ואין אומר ואני זאת שנראה כמקיים וכו' והכל בטלים ולגבי אבל לא שייך למימר כן לפי שהמנחמין מותרין ואומר קדיש בלא תתקבל והולכין לביתן ואין אדם נותן שלום לחבירו. למחר אין מגביהים קולן ומשכימין לבית הכנסת ומתפלל י"ח ועננו. וקדיש בלא תתקבל ומוציאין ספר תורה וישראל השלישי הוא מפטיר. ואומר המפטיר הברכות עד מגן דוד. וקינות אשרי ובא לציון בלא ואני זאת ולא למנצח דקרוי מועד. ולא תתקבל דכ' שתם תפלתי. ואין נופלין על פניהם שחרית וערבית. ואם חל בחמישי אין אומר והוא רחום ולא ארך אפים ואומר קדיש על קריאת התורה. רבינו יצחק בסעודה המפסקת היה בוצע על ב' ככרות כמו בשאר שבתות והיה הולך במנעליו עד לאחר ברכו ומשנכנס אב לא היה אוכל בשר ושותה יין. אבל ר' משה בר יקותיאל לא היה בוצע על ב' ככרות ולא אמר רצה והחליצנו וכן מנהג בשפיר"א שאין אוכלין

אלא ביצים ופירות. אבל יושבין על השולחן ונוהגין לומר צדקתך במנחה ובוורמישא אין אומרים ואין אומרים ויהי נועם. במגנצא אומר ובא לציון כשחל ט' באב בימות החול. ולא במוצאי שבת בלילה. ובוורמיישא אין אומרים. יש שאין מברכין ברכת המזון בשלשה בפסיקתא רבתי בט' באב מותר אדם בכל הדומה כאלו היה מתו מוטל לפניו וקברו כי נחם ה' ציון וגו':

הלכות אבילות

שיג

במסכת שמחות הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו. אין קושרין לחיו אין פוקקין את נקביו ואין נותנין כלי מתכות וכל דבר המיקר על טיבורו עד שימות אין מזיזין אותו אין מעמצין עיני הגוסס. אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין ואין מכניסין עמו ארון עד שימות. במסכת שבת בפ' שואל (דף קנא) המעמץ עיניו בשעת יציאת הנפש הרי זה שופך דמים. אין מבטלין תלמוד תורה עד שתצא נפשו אותם העוסקים בו יבטלו כשימות ולא אותן שאינן מתעסקין בו. בפ' ר' אליעזר אומר (דף קה) ובמועד קטן בפ' אלו מגלחין (דף כח) כל העומד על המת בשעת יציאת הנפש חייב לקרוע בפרק א' דברכות אין אומר בפני המת אלא דבריו של מת במס' שבת בפ' שואל עושין כל צרכי המת בשבת ובלבד שלא יזוז בו אבר מיכן שנותנין ככר על גבי המת לטלטלו בשבת ממקום למקום אסור לישראל לפשוט למת ידיו ורגליו כי אם על ידי גוי שומטים הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול כדי שימתין. קושרין הלחי ובלבד שלא יעלה מביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומניחין לו על כריסו. בפ' כירה (דף מג) עושין מחיצה למת בשביל החי מת המונח באשפה אם יש ככר או תינוק תניחו עליו ומטלטלו וכן בפ' הנוטל. אבל לא התירו לסגור עיניו ולפשוט אבריו על ידי ככר כי אם מחמה לצל. אם אין ככר הופכו ממטה למטה. כדאמר בפ' כירה וכן בדליקה מצילין את המת אפי' בלא ככר וכן מכרמלית כדמשמע בפ' המצניע (דף צד) ההיא דהוה בדקורת פי' דליקה היתה. מת בשבת אין בוכין עליו שאין אבילות בשבת. דכ' לא יוסיף עצב עמה ואמרינן בבראשית רבה זה האבל. בפ' שואל מחשיכין על התחום על עסקי המת בברכות בפ' מי שמתו (דף יח) אסור לאכול בשר ולשתות יין כל זמן שמוטל עליו לקוברו. אבל בשבת מיסב כדרכו ואוכל בשר ושותה יין וחייב בכל המצות אך אסור בתשמיש המטה דאמר ר"י דברים של צנעה נוהג הילכך האבל בשבת אסור בעטיפת שפה ובתשמיש המטה ובהושטת אצבעו בחמין ואסור בנעילת הסנדל בביתו ואסור ללבוש בגדים לבנים בתוך ז' דיש בני

אדם שאינם אבלים ואינם לובשים לבנים וכן כל הני דשאר בני אדם נוהגים כמו כן. ואנפילאות שקורין יילצונ"ש של בגד מותר ללבוש דלא אסרו אלא איסור מנעל ונעלך תשים ברגליך. וקצת ראיה בפ"ק דיומא. אית תנא דתניא יוצאין באנפיליא ואוקמינא בשל בגד ואית דתני אין יוצאין ואוקימנא בשל עור ואסור כל ז' ללבוש בגדים לבנים ובה"ג פשיט ופוסק מי שבאתה לו שמועה בשבת עולה השבת למנין וקורע באחד בשבת ומברכין לו ברכת אבלים וכיון דקא מברכין ברכת אבלים בי עשרה לאו דברים של צנעה הוא. מת בחול בעוד מתו מוטל לפניו אסור לאכול בשר ולשתות יין כל זמן שמוטל עליו לקוברו. בפ' א' דברכות אין אומר בפני המת אלא דבריו של מת. וכשמספידו יראה שלא יאמר שקר עליו כדאמר בברכות בפרק הרואה א"ר שמעון כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנים ומן העונין אחריהם בפרק ב' דכתובות מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה כשאין לו כל צרכו תריסר אלפי גברי והני מילי לדקרי ותני אבל לדמתני לית ליה שיעורא. מנהג ישראל שעוסקין במת להרחיצו ולהלבישו וכשמוציאין אותו במטה נושא אותו ומחליפין ונושאין כל אחד חלקו והחי יתן אל לבו דיספד יספדוני' ודיקבר יקברוניה. דידל ידלוניה ירושלמ' בפר' אלו מגלחין מי שמת מוטל לפניו אוכל ושותה בחדר אחר ואם אין לו חדר אחר הופך פניו לכותל ואינו מיסב צורם ואינו אוכל בשר ושותה יין ואם בירך אין עונין אחריו אמן מברכין אין עונין אחריהם אמן. בד"א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל וכו' כדאית' בפרק ג' דברכות ירושלמי פ' א' דשבת ישב לגלח ואמרו לו מת אבא הרי זה ישלים את ראשו אחד המגלח ואחד המתגלח. בירושלמי במ"ק ובפרק בתרא דנדרים קרע וחזרה בו נשמה אם על אתר פי' לאלתר אין צריך לקרוע אם לאחר זמן חייב לקרוע כמה על אתר כדי שאילת שלום תלמיד לרב שלום עליך רבי. בסתימת הגולל חל עליו אבילות ההולכים עם המת לקוברו אבל הנשארים בעיר כשהופכים פניהם מן המת כדאמר רבא לבני מחוזא. בפ' אלו מגלחין (דף כב) אמר רב יהודה אמר רב אבל יום ראשון אסור לאכול משלו פי' אפי' אוכל כמה פעמים ביום ראשון אסור לאכול משלו. בפרק א' דבבא בתרא משמע מברין אותו ביצים או עדשים. מנהג לאכול ביצים מבושלין היטב שאין להם פה והגדול בוצע המוציא ולא האבל מדכת' פרשה ציון בידיה ואין מנחם לה. מכלל שהמנחם פורש. וכשמברכין ברכת המזון בשעת הבראתו אין אבלים מן המנין כדאמר בפרק א' דכתובות (דף ה) לאחר אכילתן מברכין נברך מנחם אבילי' שאכלנו משלו ובטובו כו' ברכת הזן נודה לך רחם תתברך חי לעד וכו' ועד וכל טוב. ואומר אל אמת דיין אמת שופט בצדק שליט במעשיו שאנחנו עמו ועבדיו ובכל זאת אנו חייבין להודות לו ולברכו

גודר פרצות ישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת לחיים ולשלום ואומרי' המנחמים בורא פרי הגפן. ולא ישתו אחר האבל מכוסו כי אם מכוס אחר ונותנין לו יין דמתנין שכר לאובד ויין למרי נפש. אשה שמת בעלה אין נכרי שולח לה כוס יין משום פריצותא. בפ' אלו מגלחין אין מוליכין לבית האבל לא בטבלא ולא באיסקוטלא ולא בקנון ולא בסלים אלא מוליכים בסלי נצרים ומשקין בזכוכית צבועה או בכוסות. אמר רב יהודה אמר רב מת בעיר אסורין כל בני העיר בעשיית מלאכה ואם חלקו עצמן לחבורות מותרין. תניא באבל רבתי היא מס' שמחות אבל כל שבעת הימים אסור בעשיית מלאכה הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתיו. אבל אסור במלאכה דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל. אבל אינו נוהג במועד דכתיב ושמחת בחגך. אבל אסור בתספורת. ראשיכם אל תפרעו מכלל דכולי עלמא אסירי. אבל חייב בעטיפת הראש. מדקאמר רחמנא ליחזקאל לא תעטה מכלל דכולי עלמא אסירי. אבל אסור להניח תפילין מדקאמר רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסירי. אבל אסור בשאילת שלום מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום. אבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום כמו וידום אהרן. אבל אסור בתכבוסת ויאמר אליה התאבלי ולבשי נא בגדי אבל. אבל חייב לקרוע מדקאמר רחמנא ובגדיכם לא תפרומו מכלל דכולי עלמא מיחייב אבל חייב בכפיית המטה דומיא דוהפכתי יהפכו מטותיכם עליה. אבל אסור בעשיית מלאכה והפכתי חגיכם לאבל דומיא דחג אסור. אבל אסור ברחיצה דכתיב ואל תסוכי שמן וסיכה בכלל רחיצה אבל אסור בנעילת הסנדל מדקאמר רחמנא ליחזקאל ונעלך תשים ברגליך מכלל דאסור אבל אסור בתשמיש המטה וינחם דוד את בת שבע ויבא אליה מכלל דמעיקרא אסור. אבל אסור בתספורת. אבל אינו משלח קרבנותיו. אבל אסור בעשיית מלאכה דברים המותרין בחולו של מועד אסורין בימי אבלו אבל אחרים עושין זיתיו להפכן חביתו לגוף פשתנו לעלות מן המשרה צמרו לעלות מן היורה ומרביצין שדהו ירושלמי דורכין ענביו זולפין יינו. וכל דבר האבד עושין לו. אין שם אלא הוא עושה בצנעה היה ספר לרבים או בלן לרבים ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה. החמרין הגמלין והספנין לא יעשו. היו מושכרין או ממושכנין הרי זה יעשו. שכיר יום אפי' בעירו אפילו בעיר אחרת לא יעשה. מלאכת אחרים בידו לא יעשה. מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשו. בביתם יעשו. אדם חשוב אפי' מושכר ביד אחר לא יעשה. מקבלי קבולת בתוך התחום אסור לעשות אבל חוץ לתחום מותר ואם אדם חשוב האבל לעולם אסור. אבל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה מיכן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו. ודווקא מתפרנס מצדקה

אבל אדם אחר אסור וכן משמע בירושלמי ואשה טווה בפלך בתוך ביתה. אבל אסור בתספורת אבל תכפוהו אבליו והכביד מיקל בתער ולא במספרים. ומכבס כסותו במים לא בנתר ולא בחול. אבל מותר לגלח ציפורניו בין ביד בין ברגל בסכין ולא במספרים וכן שפה המעכבת מותר לגלח מזוית לזוית גזירת שבעה אסור במלאכה רחיצה סיכה נעילת סנדל תשמיש המטה (וכפיית המטה) ותכבוסת וקריאת התורה. גזירת שלשים גלוח גיהוץ שאילת שלום ולילך לבית המשתה. אבל אסור בתפילין בסכה בפ' הישן (דף כה) הני מילי ביום ראשון וקיימא לן כרבי דאמר אבל שני ימים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות חולץ אבל מיום שלישי ואילך אינו חולץ אבל חייב בטלית ובסוכה ובכל המצות אפי' ביום ראשון ומנהג שאין מתעטפין. ויש מתעטף בשבת ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים. ואם רבים צריכין לו מותר לו לדרוש ובלבד שלא יעמיד מתורגמן. אבל חייב בעטיפת הראש כמו עתה מושכין הכובע לפני העינים כל שבעה ובשבת בצנעה ולא בפרהסיא. השבת עולה ואינה מפסקת דברים של צנעה נוהג בשבת כרב יוסף דפריס סודרא בביתיה ברישי וכן א"ר יוחנן דברים של צנעה נוהג בין בשבת בין ברגל בפרק א' דכתובות (דף ד) כל אותן הימים הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים מסייע ליה לרבי יוחנן הרי אם קברו ברגל אין לו לשמש כי דברים של צנעה נוהג וכן מחזיר הקרע לאחריו בשבת ולא ילבש בגדים לבנים בשבת אבל דברים שבצנעה נוהג לזקוף מטתו וקריעת הבגד. הרגלים מפסיקין ואינן עולין ראש השנה ויום הכפורים כרגלים שעה אחת ופסח או עצרת הרי כאן י"ד יום וכן לגבי יום הכפורים וכן החג ושמיני שלו הרי כ"א יום וישב אחר החג ט' ימים הרי ל' יום ודווקא כשישב לפני החג שעה אחת לאבילתו אז יום שמיני חשיב ז' ימים אבל אם קברו בתוך הרגל אין עולה שמיני לז' ימים מאחר שלא בטנו גזירת ז' קודם הרגל שלא התחיל באבילות רק למניין ל' עולה הרגל והוי יום שמיני כיום אחד וקיימא לן הקובר את מתו אפילו שעה אחת קודם הרגל בטלה ממנו גזרות ז' ואם קברו ז' ימים קודם הרגל מקצת היום ככולו לבטל ממנו גזירות ל' חל להיות שלישי ערב הרגל אסור ברחיצה עד הערב ובערב ישפשף בצונן ולא בחמין והוא הדין יום ד' ויום ה' ויום ו' ואמרינן חל שביעי שלו להיות בשבת ערב הרגל מגלח בערב שבת יום ששי כיון דשבת הוא הוי אניס ומגלח כדמשמע בפרק ואלו מגלחין וכן רחיצה וליבון שאינן מגוהצין אם שביעי ערב שבת מותר. ירחץ ערב שבת וילבש בגדים מכובסים בשבת דהלכה כדברי המיקל באבל. קברו בתחילת הרגל מונה ו' אחר הרגל ומלאכתו נעשית ורגל עולה לו ומקצת היום ככולו בין יום ז' בין יום ל'. קברו ברגל הרגל עולה לו

למנין ל' ואינו עולה למנין ז' ויושב ז' ימים אחר הרגל, וה"ג מונה יום טוב האחרון מן ז' ימי אבילותו ומלאכתו נעשית על ידי אחרים וכשמת ברגל אין מראין לו פנים כי אין מראין פנים בי"ט ואחר החג מברין אותו וישב ז' ימי אבילות עם יום האחרון ומונה ל' יום מיום הקבורה ואם נפטר ביום השמיני אז אין שמיני עולה לז' ימים מאחר שלא חל עליו אבילות ורוחץ ברגל לכבוד יום טוב האחרון ומחליף בגדים לבנים שהרי עדיין לא חל עליו אבילות. שמועה קרובה ששמע בתוך ל' יום נוהגת ז' ימים ול'. שמועה רחוקה אחר ל' אינה נוהגת אלא יום אחד אפי' על אביו ועל אמו. ומקצת היום ככולו. שמע שמועה קרובה ברגלים ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. וכן אם שמע שמועה בשבת שהוא יום ל' ולמחר יום א' רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. וכן משמע בפ' יש בכור (דף מט) יום ל כלפניו. יום שמועה רחוקה אין צריך לקרוע. אלו מתאבלין עליהן אביו ואמו בנו ובתו אחיו ואחותו בין מאב בין מן האם בין אחותו נשואה בין בתולה. ואשתו. הוסיפו עליהם מדרבנן אבי אביו אבי אמו אם אביו ואם אמו ובן בנו ובת בתו בן אחיו ובת אחיו ובת אחותו ובן אחותו. אשת אחיו וכלתו. ואשת אביו אינו יושב אבילות גמור כי אם בפני האבלים עמהם בבית ולא בחוץ. ואבילות אשתו עמה בבית מתאבל על חמיו ועל חמותו. וכן היא עמו על חמיה ועל חמותה. אבל בנה ובתה מאיש אחר או אחיה או אחותה מוזגת לו כוס ומצעת לו המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו ואינו יכול לכופה לתשמיש המטה. קריע' מעומד דכתי' ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואם קרע מיושב יש לו לקרוע מעומד כדאמימר על כל המתים כולם קורע טפח דכ' ויחזק בבגדיו ויקרעם אין אחיזה פחותה מטפח. וקורע רק העליון שולל לאחר ז' תופר לכאן ולכאן. ומאחה לאחר ל' יום. על אביו ועל אמו קורע את כולם בין כתונת בין פליצון בין חלוק עד שיגלה את לבו ושולל לאחר ל' יום ואינו מאחה לעולם והאשה קורעת את התחתון ומחזרת את הקרע לאחוריה וחוזרת וקורעת העליון והאשה שוללתו לאלתר מפני כבודה. על כל המתים קורע אפי' בכלי ועל אביו ועל אמו ביד. על כל המתים קורע מבפנים פי' בצנעה על אביו ועל אמו בפרהסיא. אין קריעה אלא בשעת חימום ועל חכם בשומעו או בהספדו. וכן על אדם כשר או על כל אדם בשעת יציאת הנפש. מי שאין לו חלוק לקרוע ונזדמן לו חלוק בתוך ז' קורע לאחר ז' אינו קורע על אביו ועל אמו בתוך ל' קורע כל ז' קרעו לפניו. בא לחלוף בגדים שאינם מכובסים מחליף וקורע בשבת קורעו לאחריו אם בא להחליף אינו קורע. והא דמחליף וקורע על אביו ועל אמו דווקא העליון ולא התחתון ומאחה לאחר ל' יום וקיימא לן תחילת קריעה טפח ותוספת כל שהו. על קרע אביו ואמו אין מוסיפין אך מרחיק ג' אצבעות מן הצואר וקורע.

הקורע מתוך השלל מתוך המלל לא יצא כי אם בקריעה מן האחוי. וקורע ממלבושו הטוב. ירושלמי בשילהי מועד קטן ר' יוחנן כד שמע דר' חנינא דמך אייתי מניה טבייה ובזען. בפ' בת' דנדרים קרע וחזרה בו נשמה אם לאלתר מת בתוך כדי דיבור אינו צריך לקרוע ואם לאו קורע שנית על חכם שמת קורע וחולץ כתיפיו מימין על אב ב"ד משמאל על נשיא מיכן ומיכן. כר"ח חלוצי כתף מוציא ידו מתחת לקרע ונמצא כתיפו חלוצה מן הכתף. שמועה לחיה רחוקה אין לקרוע ויש פוסקין קורע אבל ג' ימים הראשונים אינו יוצא מפתח ביתו ואינו הולך לבית האבל מיכן ואילך יושב במקום המתנחמים ולא אצל המנחמים כי אם אצל האבלי' במס' שמחות ביום ג' ילך לבית הקברות. אבל ג' ימים הראשונים אין שואלין בשלומו ולא שואל בשלום אחרים נתנו לו שלום שלא ידעו שהוא אבל אומר אבל אני. מג' עד ז' משיב שלום ואינו שואל. מז' עד ל' שואל בשלום אחרים ואינן שואלים בשלומו מן ל' ואילך אחרים שואלים בשלומו. על אביו ועל אמו אין שואלין בשלומו עד י"ב חדש אבל הוא שואל בשלום אחרים מז' ואילך. אבל אפי' בא ממקום קרוב מונה עמהם כשיש גדול הבית בבית והוא שבא ומצא אצלו מנחמים אבל בא ביום ז' לאחר שהלכו המנחמים מונה לעצמו ז' ימים אבל לא מצא גדול הבית אפי' בא בג' ימים הראשונים מונה ז' לעצמו. על כל המתים מדחה מטתו הרי זה משובח על אביו ועל אמו הרי זה מגונה אבל ע"ש ועיו"ט או הגשמים מזלפין על מטתו הרי זה משובח. על כל המתים רצה ממעט בעסקו רצה אין ממעט ועושין אחרים על אביו ועל אמו ימעט ירושלמי על כל המתים אסור לסחורה עד ל' יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו. על כל המתים אסור לילך לסעודה עד ל' יום על אביו ועל אמו עד י"ב חדש ואם היתה חבורת מצוה או קדוש החדש מותר. על כל המתים מגלח אחר ל' ועל אביו ואמו עד שיגערו בו חביריו. ירושלמי כל דבר שתלוי בז' ול' הרגל מפסיק ברם הכא עד שישליח פרע ויגערו בו חביריו על כל המתים נכנס לבית השמחה לאחר ל' יום על אביו ועל אמו לאחר י"ב חדש. וקיימא לן אין נכנס לשמחת מריעות להתחיל הסעודה עד ל' יום אבל לפרוע לו סעודתו לאחר ז' על אביו ואמו שניהן אסורין עד י"ב חדש כן אסור ליכנס לסעודת אירוסין ונשואין כל שכן לשחוק אבל יכנס לשמוע ברכת נשואין חכם שמת בית מדרשו בטל. אב ב"ד שמת בתי מדרשות שבעירו בטלין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת ומשנין את מקומן היושבין בצפון יושבין בדרום ושבדרום בצפון. נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלין והכל יושבין ודווין. האבל משנה את מקומו אבל בשבת ראשונה אסור לצאת מפתח ביתו שנייה יוצא ואינו יושב במקומו שלישית יושב במקומו ואינו מדבר רביעית הרי הוא ככל אדם. אבל בג' ימים הראשונים אם יש מת בעיר אינו

הולך לבית הקברות מיום ד' ואילך הולך או למול נער אם מוהל הוא מג' ימים ואילך הולך למול לבית הכנסת אבל כל ל' יום על בנו או בתו או אחיו או אחותו לא יקח אשה בתוך ל' יום או לעשות סעודת נשואין בתוך ל' יום וכן משמע במסכת שמחות. מתה אשתו אסור ליקח אחרת עד שיעברו שני רגלים וברגל שלישי מותר. ואם אין לו בנים או יש לו בנים קטנים נושא אחרת מיד. ולא יבא עליה עד לאחר ל' יום מאבלותו כדאמר גבי יוסף הכהן וביבמות פ' החולץ חוץ מן האלמנה מפני האיבול ל' יום. ירושלמי הדא בנשים אבל באנשים ג' רגלים כשיש לו מי ישמשנו. אבל אין לו מי ישמשנו מותר מיד. כשיש לו בנים. אבל אין לו בנים מותר מיד והני מילי דהוו קטנים ' כרבי טרפון שמתה אשתו בבית הקברות אמר לאחותה לכי וגדלי בני אחותך. כנסה ולא הכירה עד ל' יום. ירושלמי בשילהי פ' א' דכתובות שמואל אמר אפי' בט' באב יארס שלא יקדמנו אחר. ל' יום לגיהוץ במסכת שמחות אסור ללבוש כלים מגוהצים אבל מותר להוליך כלים לגהץ בתוך ל' יום. לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים בלבד ואסרו בגדים של צמר אבל של פשתן אין בהם משום גיהוץ. מותר בפונדא ובפסיקיא ובאמפיליא ובכובע של ראש וכך המסקנא לבנים ישנים או חדשים צבועים מותרין של צמר אבל של פשתן אין בו משום גיהוץ. כיבוס אסור ז' ימים. אבל נהגו שאין לובשין מכובסים עד ל' יום. אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת המתאבלין עליו. ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלא ולא באיסקוטלא ולא בקנון אלא בסלין ואין אומרי' ברכת אבלים במועד אבל עומדים בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים חכם שמת הכל קרוביו וקורעין עליו וחולצין כתף ומברין עליו. אדם כשר שמת חייבין לקרוע עליו ולבכיתו ולהתאבל עליו ויומחלו לבוכה עונותיו. ריק שמת מי שעומד עליו בשעת יציאת הנפש חייב לקרוע. ארון העובר ממקום למקום והגוף קיים עומדין עליו בשורה ואומר עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. ואם אין שלדו קיימת פי' אין גופו קיים אין עושין כלום. מי שקבל מחכם אפילו דבר אחד מן התורה חייב הוא לקרוע כדמשמע בפ' אלו מציאות (דף לג) תלמידי חכמים שבבבל קורעין זה על זה. אין משנין ממטה למטה. ולא ישלשל המת דרך גגין אלא מוציאו דרך הפתח וכבודו במטה ראשונה. רבו שלמדו חכמה שמת יושב עליו יום אחד או שעה אחת אבילות. אלו קרעים שאין מתאחים לעולם. הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה. ועל נשיא ועל אב בית דין. ועל שמועות רעות. ועל ברכת השם. ועל ספר תורה שנשרף. ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלם. וקורע על המקדש ומוסיף על ירושלם ועל שמועות רעות ברוב צבור. ירוש' משרבו הגודפי' פסקו מליקרע ס"ת שלקחה גוי בחזקה ושרפה קורע על הגויל ועל הכתב. וכולם רשאין

לשוללן ולמוללן ולעשותן כמין סולמות ולא כאיחוי אלכסנדריא. ירושלמי אמר ר' אחא כל שאין מקומו ניכר רשאי להופכו למטה ולאחותו. תחילת קריעה טפח ומוסיפים כל שהוא. עד היכן קורע. פי' הוסיף כל שהוא ושמע שמת לו מת קורע בתוספת עד כמה הולך ומוסיף עד טיבורו הגיע לטיבורו מרחיק ג' אצבעות וקורע נתמלא מלפניו מחזירו לאחוריו וקורע נתמלא מלמעלה הופכו מלמטה מת אביו מתה אמו מת אחיו מתה אחותו מת בנו מתה בתו על כולם קורע אחת על אביו ואמו קורע קרע אחד שאינו בתוספת. אמרו לו מת בנו וקרע מת אביו והוסיף עליו העליון מתאחה ולא התחתון כל ל' יום קורע טפח. לאחר ל' מוסיף כל שהוא. האומר לחברו השאילני חלוקך אלך לבקר אבי שהוא חולה ומצאו מת קורע ומחזיר לו חלוקו ונותן לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו שהוא חולה לא יגע בו חולה שמת לו מת אין מקרעין לו ומשתקין הנשים לפניו. קורעין לקטן מפני עגמת נפש. קורע על חמיו ועל חמותו מפני כבודו. אבל לא יניח תינוק בחיקו פן יביאנו לידי שחוק. כופין המטות משיסתם הגולל וזוקף ערב שבת מן המנחה ולמעלה. וחוזר וכופה אותה אפילו אין לו לישב אלא יום אחד. וכופה כל המטות לבד מן המטה המיוחדת לכלים. מטה שיש לה נקליטין זוקפה ודיו. ישן על גבי קרקע בלא כרים וכסתות. לא יצא עד שיכפה המטה וישן עליה. מכבדין ומרביצין בבית האבל ומדיחין קערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות. מבדין על מטות זקופות ומוליכין בסלי נצרים ומשקין בזכוכית צבועה. משוחרר או משוחררת שמת ויש לו בן או בת ונשתחררו אין יושב עליהם אבלות. במסכת שמחות ובפ"ג דברכות אין מניחין את התיב' ברחוב מפני שמרגילות בהספד ולא של נשים לעולם. נשים בחולו של מועד מענות ולא מטפחות. בראשי חדשים בחנוכה ופורים מענות כולן ומטפחות ביד בזה ובזה אין מקוננות פירוש שאחת מקוננת וכולן עונות. נקבר המת אפי' בחנוכה ופורים וחודש אין מענות ולא מטפחות. אין מועד בפני תלמידי חכמים בפניו או ביום שומעו מפני כבוד התורה. כדאי' בפרק א' דמגילה (דף ד) אבל שנענע בראשו אין המנחמין רשאין לישב אצלו ואין המנחמין רשאין לישב אלא על גבי קרקע. והאבל פותח תחלה ויען איוב ויען אליפז וכתיב וישבו אתו לארץ ואבל מיסב בראש. שלשה לבכי ושבעה להספד ולאבלות לגיהוץ ולתספורת. והחי יתן אל לבו דיקבר יקברוניה דיספד יספדוניה. דידל ידלוניה. הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום ואתה תבא אל אבותיך בשלום בפרקי דר' אליעזר בפרק ל"ד ר' עזריה אומר כל הנפשות חוזרות ונאספות איש איש אל דור אבותיו ואל עמיו הצדיקים עם הצדיקים הרשעים עם הרשעים והצדיקים מקדימים לו ואומרים לו בא בשלום. ישראל המתים בחוצה לארץ נפשותן נאספות בארץ ישראל

והגוים המתים בארץ נאספות לקלע אותם חוצה לארץ. ז' ימי אבל הנפש חוזרת והולכת מביתו לכוכו ומכוכו לביתו. לאחר ז' הגוף התליע והרוח תשוב אל אשר נתנה. תן לו כמו שנתנה לך טהורה.

שיד

דין מקצת היום ככולו קיימא לן כרב ושמואל וכנהרדעי דמקצת היום ככולו בין גבי יום ז' בין גבי יום ל' ויום ז' עולה לכאן ולכאן בין לחשבון ז' בין לחשבון ל'. ואין צריך לישב אלא כ"ט יום שלא לגלח וביום אחרון נמי אמרי' מקצת היום ככולו. ונהגו העם לישב מקצת יום ז' ביום ממש. ומה שיושבין בלילה באבילות לא בעי למימר מקצת היום ככולו לא ידענא טעמא. כיון שעמדו מנחמין מאצלו מותר ברחיצה. ומה שאנו נוהגין להתפלל בבית האבל בשחרית של ז' ולא אמרינן דאימנעו עוד מלהתפלל שם דכבר הוי ז' ימים והלילה הולכת אחר היום לפי שגם בימי חכמים היו מנחמין אבל גם ביום ז' ומה שאנו מתפללין בביתו הוא כדי לנחמו. מיכן משמע ובכל דוכתי דלאחר ז' מותר לכתחלה לרחוץ מיד והיינו בטלה גזירת ז' דבתוך ז' אסור לרחוץ ואפילו לאחר ז' אין אנו מתירין אלא לרחוץ אבל בלא חלוף בגדים ותגלחת. קיים אבילות בתוך הרגל אפי' שעה אחת אין צריך לנהג אבילות אחר וכן פסק רבינו שלמה דהלכה כדברי המיקל באבל. וכן מנהג. הכל מודים כשחל שלישי שלו ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב. פר"ש דווקא בצונן אבל אם היה רוצה לרחוץ בחמין צריך להמתין עד המועד. ואי קבר מתו אפילו ד' ימים קודם הרגל אסור נמי ברחיצה עד הערב. ואם לא קבר מתו אלא ב' ימים קודם הרגל אסור לרחוץ כל ז' ימים שלאחר הרגל אע"ג דנהג אבילות ב' ימים לפני הרגל. ואין נראה דלא שייך למימר שחרית אלא ביום ג' דלא אמרינן מקצת היום ככולו. באלפסי הוא הדין יום ששי דאכתי לא שלים אבילות דיליה אלא רגל מפסיק ליה הלכך אין מותר עד דעייל רגל. הלכה למעשה הקובר מתו ברגל לא חיילא אבלות אלא לאחר הרגל ונהיג ז' ימי אבילות מיום טוב האחרון ואע"ג דלא נהיג ביה אבילות עולה לו למנין ז' ומאן דשכיב ליה שכבא בי"ט שני שהוא יו"ט האחרון או ביום שני בעצרת נהוג ביה אבילות אם הוא יום מיתה ויום קבורה דאבילות דיום ראשון דאורייתא מאכלתי חטאת היום. ואחריתה כיום מר. ויום טוב האחרון מדרבנן וכיון דאבלות יום ראשון דאורייתא ויום טוב האחרון מדרבנן אתי עשה דיחיד דאורייתא ודחי עשה דרבים דרבנן. באלפסי הקובר את מתו ברגל אעפ"י שאין הרגל עולה למנין ז' עולה למנין ל' דכי תנן והרגלים מפסיקין ואין עולין למנין ז' הוא דאין עולין דמצות ז' אין נוהגין ברגל אבל למנין ל' עולה דנוהג ברגל דאין מגלח ברגל. במס' שמחות (ד' מד) היא אבל רבתי המאבד את עצמו

לדעת אין מתעסקין עמו. כל הפורש מדרכי ציבור אין מתעסקין בו בכל דבר ואחיהן אוכלין ושותין ולובשין לבנים ושמחים. מי שנפל לים או שטפתו נהר או שאכלתו חיה אין מונעין מהם כל דבר. עיר שמתו בה שני מתים מוציאין את הראשון ואחר כך את השני חכם ותלמיד מוציאין החכם תחלה. תלמיד ועם הארץ מוציאין את התלמיד תחלה. איש ואשה מוציאין את האשה שהאשה קרובה לנוול אין מוציאין שני מתים במטה אחת אלא אם כן היה כבודן וקילוסן שוה. המת והכלה מעבירין את המת מלפני הכלה ואיתא בפ' ב' דכתובות (דף ל) יום שמונה כיום קבורה לקריעה ולאיבול כל שקורעין עליו בשעת מיתה קורעין בשעת ליקוט עצמות ליקוט עצמות אינו אלא יום אחד בלבד. לפיכך אינו מלקטן אלא עם חשיכה אין עומדין בשורה עליהן ואין אומרין עליהן ברכת אבלים. ליקוט עצמות קודם לשבוע הבן. כי החסידים הראשונים מקדימין לבית האבל מלבית המשתה. טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה. כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו המלקט פורס אפרקסותו ונכנס בגן וקורע עליהן אין מפרקין העצמות ואין מפסיקין הגידין אם נתפרק ונתפסקו מעצמן. מלקט אדם עצמות שני מתים כאחד. אין מוציאין את המת במטה אלא אם כן ראשו ורובו קיים המוצא מת בקבר לא יזיזנו ממקומו אין קוברין שני מתים זה בצד זה ולא המת אצל עצמות. ר' יהודה אומר כל הישן עמו בחייו נקבר עמו. נפל לים מונין לו משנתייאש לבקשו ישב ז' ול' ואם נמצא לאחר מיכן יקרע ולא ינהג אבילות יותר שכבר נתאבל כן משמע בירושלמי בפ' ח' דבכורות אמר רב אשי הכל מודים דיום ל' כלפניו פי' אם מת ביום ל' הוי נפל והלכה כדברי המיקל באבל. תינוק שאינו בן י"ג ויום אחד. אין צריך לישב באבלות ואין להביא ממס' נדה בפ' יוצא דופן דבעינן מעת לעת. עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק ועתיד לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבא ומראין אותו באצבע ואומרים כי זה אלהים אלהינו והוא ינהגנו עלמות בעולם הזה ובעולם הבא. אמן.

שטו

על אלו מתים הכהנים מטמאין לאשתו לאמו לאביו ולאחיו ולבנו ולבתו ולאחותו הבתולה. לאשתו ולא לארוסתו ולא הגרושה. לאמו ולאביו כשהן שלמין ולא בזמן שהן חסרין כדאמר במס' נזיר (דף מג) ובמס' שמחות היא אבל רבתי. לבנו ולבתו ולא הנפלים כדאמר בתורת כהנים מה אביו ואמו בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימא ולא הנפלים. לאחיו ולאחותו מן האב ולא מן האם שאינם יורשים ולאחותו הבתולה ולא הנשואה ואחותו הבתולה אפי' ארוסה אין מטמא לה דהלכה כר' יוחנן דאמר ביבמות בפ' הבא על יבמתו ולארוסה אינו מטמא כל שכן לנשואה אבל אחותו ארוסה שנתגרשה מטמא

לה אחותו אנוסה ומפותה אינו מטמא לה. אחותו בוגרת מטמא לה. כהן טמא אין לו לטמאות עצמו יותר כדאמר בפרק שלשה מינין בנזיר (דף מב) תניא היה מטמא למתים אמרו לו אל תטמא אל תטמא חייב כל טומאה וטומאה. אבל בעוד שנגע במת ונגע במת אחר אינו חייב וכתיב לא יטמא בעל בעמיו להחלו עד שעת מיתה ומשמע בנזיר שאפילו גוסס אסור לכהן לילך שם. כותים מתים מטמאין במגע ובמשא כדאמר בפ' הבא על יבמתו והא דאמר בבבא מציעא בפ' המקבל (דף קיא) דאליהו קאי בבית הקברות של כותים ידע שלא נגע בעצמותם וכן משמע נמי בפרק א' דנזיר (דף ד) גבי שמשון שמת גוים מטמאין אעפ"י שקצת קשה מפרק כהן גדול ונזיר על נפשות מת לא יבא גבי פלוגתת ר' ישמעאל ואמרינן בסוטה בפרק משוח (דף כב) מת תופש ד' אמות כל סביביו שצריך להרחיק היכא דליכא מחיצותא ואם יש היכר לדבר מותר כדתנן גבי חצר הקבר העומד בתוכה טהור ואמרי' בתורת כהנים שהכהן מוזהר על דם המת ברביעית וכל הטומאות הפורשות מן המת ותנן בנזיר בפ' כהן גדול (דף מח) על אלו טומאות הנזיר מגלח על המת ועל כזית מן המת וכזית נצל פי' בשר נימוח ועל מלא תרווד רקב ועל הגלגולת ועל אבר מן המת ועל אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי ועל חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם ובמס' שמחות כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליהן כהן סופג עליה את הארבעים וחרב הרי הוא כחלל וכן משמע בפ' א' דאהלות גבי שפוד שהוא תחוב בבית. וכן במס' נזיר בפ' כהן גדול (דף נו) גבי וכל אשר יגע על פני השדה חרב הרי הוא כחלל. וצריכין כהנים ליזהר מחרב שנטמא במת. ויש שחולקין דווקא טומאות הפורשות מן המת נקט ואע"ג דחרב כחלל לא הוזהרו דדווקא הפורשות מגופו של מת למעוטי גולל ודופק ואע"ג דקרי' פ' העור והרוטב פורשות מן המת הוא הדין מתכות. כהן גדול ונזיר מטמא למת מצוה שנמצא ותניא לא יטמא בעל בעמיו בזמן שעמיו שם אינו מטמא אבל מטמא למת מצוה. מי ששמע שמת לו מת או בשורה רעה מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין האמת ואמרינן בברכות בפ' הרואה לא נצרכה אלא לקבולי מאהבה. ואין לומר מה אוכל לעשות כדמשמע בבבא קמא דף נא) ואמרינן בפ' בתרא דקדושין מה יתאונן אדם חי על מדותיו של הקב"ה גבר על חטאיו דיו שהוא חי. לא יקרחו קרחה אמרינן בפ' אלו הן הלוקין לא יקרחו קרחה קרח ה' קריחות חייב על כל קרחה וקרחה. בראש לחייב על הראש בבין העינים וילפינן קרחה קרחה לחייב בין כהנים בין ישראל. אם עושה קרחה למת שמוציא שערות חייב. לא ישרטו שרטת שרט ה' שריטות למת חייב על כל שריטה ושריטה בין כהנים בין ישראל וקי"ל בפ' אלו הן הלוקין (דף כא) שריטה וגרידה אחת היא בכלי חייב. וקי"ל כר' יוסי שרט שריטה אחת על ה' מתים חייב על כל מת

ומת. מן ולנפש וקיימא לן בפ' א' דקדושין אמור אל הכהנים בני אהרן בני אהרן אין מטמאין בנות אהרן מטמאות. ובת"כ אמרי' הכהנים ולא חללים כי חללים מטמאין בני אהרן אפילו בעלי מומין ואפי' קטנים שמוזהרין הגדולים שלא יטמאו הקטנים לנפש. שבעה מתים הכתובים בפרשה כהן מטמא להם חובה במס' שמחות מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח ודחפוהו חרמים וטמאוהו בעל כרחו. כהן הדיוט מטמא לקרוביו אל יטמא לאחרים בו ביום. היה עומד וקובר את מתו עד שהוא עומד בתוך הקבר מקבר אחרים פירש הרי זה לא יטמא מטמא כהן על הקרובים אפילו פסולין בנו ובתו אחיו ואחותו אפי' נתינין או ממזירין מי שיש לו מן השפחות ומן הנכריות ספק אם הוא אחיו ספק בנו מתאבל ואונן ולא תטמא לו. כהן הדיוט שנטמא או שנכנס לבית הקברות לוקה ארבעים. נכנס למדור גוים מלקין אותו מכת מרדות. אין כהן מטמא על עצם כשעורה של אביו. אל יטמא כהן על אבר מן החי אפי' מאביו. מצא מת מצוה מטפל בו וקוברו. לעולם הוא מת מצוה עד שיהא שם כדי נושאי המטה וקובריה. נזיר וכהן יטמא נזיר ואל יטמא כהן שכהן קדושתו מרחם וקדושתו לעולם וישראל נזיר אין קדושתו מרחם ואין קדושתו לעולם אלא קדושת שעה. כהן מותר ליכנס בבית א"י שיש בו מת א"י רק שלא יגע במת כדאמר בפ' הבא על יבמתו כהן אין לו ליכנס תחת אהלו של מת ישראל ואם יש בבית מת אחד ופתוח אותו בית בפתח לבית אחר אסור לכהן ליכנס בבית האחר כדמשמע בפ' בתר' דמגילה (דף כו) גבי כנישת' דרומאי ואפי' אילן המיסך לארץ או אבנים יוצאות מן הגדר הוי כאהל כדאמר במ"ק שוכבות ופרצות. בית שיש שם מת ופותח חלון טפח מבית לבית כל הבתים נאסרו ליכנס לכהן. ואם חלון נסתם בעצים ובאבנים דבר שאין מקבל טומאה איפסיקא טומאה ואינו מביא טומאה מבית לבית. באבל רבתי איזהו מת מצוה כל שצוות ואין בני העיר שומעים קולו אבל אם היה צווח ובני העיר שומעין קולו אין זה מת מצוה ירושלמי דנזיר פ' כהן גדול איזהו מת מצוה כל שהוא צווח ואין בני העיר באין באו בני העיר הרי זה מושך את ידו. עד היכן עד כדי נושאו וחילופיהן וחילופי חלופיהן כשאין צריכין לו אבל צריכין לו לא ברא. כשאין מכירין אותו אבל היו מכירין לא ברא. בשאין כבודו לכן אבל כבודו לכן לא ברא. והנשיא כבודו לכן מהו שיטמא כהן לכבוד הנשיא כד דמך ר' יהודה הנשיא אכריז ר' ינאי ואמר אין כהונה היום. כד דמך ר' יודן נשיא בר בריה דר' יודן נשיא דחף ר' חייא בר בא לר' זעירא בכנישתא דגופתא דציפורין וסאביה כד דמכת נהורייא אחתיה דר' יודן נשיא שלח ר' חנניה אחר ר' מנא ולא סלק אמר לו מה בחייהן אין מטמאין להן כל שכן במיתתן. א"ר ניחא במיתתן עשו אותן כמת מצוה מהו שיטמא אדם לכבוד רבו

ר' מני זעירא דמך חמוי והוא הוה חמוי והוא הוה רביה שאל לר' יוסי ואסר ליה. שמע ר' אבא ואמר יטמאו לו תלמידיו ואכלו בשר ושתו יין אמר לו ר' מנא חדא מן תרתי לא פלטי לכון אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין ואם אין אבלים אתם למה נטמאתם. הרי כל שקורין מת מצוה כל שאין לו עוסקין לפי כבודו הכל לפי מה שהוא אדם. ובפ' המגרש מטמא לאשתו קטנה אע"ג דמדאורייתא אינה אשתו כיון דירית לה ולא ירתי קרוביה קרי ולא עני לה הוי כמת מצוה. והא דאמר בירושלמי עד כדי נושאי המטה בשכבר נטפל לו קודם שבאו בני העיר ואינו מושך ידו עד שיבואו כדי נושאי המטה אבל לכתחלה אין מיטפל לטמא אם יש אחר עמו דתנן כהן גדול ונזיר יטמא נזיר ואל יטמא כהן. מאחר שאפשר על ידי אחר אבל אם אי אפשר ליקבר על ידי אחר אמרינן בפ' שלשה מינין (דף מג) כיון דקאזיל באורחא כמי שאין לו קוברין דמי. לה יטמא ולא ספק בפ' נושאין על האנוסה מי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים ונשאת וילדה ואין ידוע אם בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון היו לה בנים מן הראשון ומן השני ושניהם כהנים אינו מטמא לא על בנים ראשונים ולא על בנים מן השני וכן הם אין מטמאין עליו דשמא אחיהם הוא מן האם. לה יטמא ולא על אחרים עמה. שלא יאמר הואיל ונטמאתי לאבא אלך ואלקט עצמות פלו' בידי זהו שכבר פירש שאינו נוגע לאביו שאלו לא פירש שהיה מחובר לא היה חייב כדאמרינן בנזיר פרק ג' נזיר שהיה לו מת מונח על כתיפו והושיטו לו מת אחר יכול יהא חייב ת"ל ולא יחלל. יצא זה שמחולל ועומד. והא דתנן היה מטמא למתים ואמרו לו אל תטמא אל תטמא חייב על כל אחת ואחת ומתרץ כאן בחבורין כאן שלא בחיבורין. ובפרק אין מעמידין כי בעודו מחובר למת מטמא ז' הנוגע בו טומאה שלא בחיבורין טומאת ערב. ובפ"ד באבל רבתי היה עומד וקובר מתו עד שהוא עומד בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר. פירש הרי זה לא יטמא נטמא בו ביום ר' אליעזר מחייב ור' עקיבא פוטר. נטמא לאחר אותו היום הכל מודים שהוא חייב שסותר יום אחד, בירושלמי פרק ג' מינין יצא מבית הקברות ונכנס ר' טרפון פוטר ור' עקיבא מחייב. אמר ר' עקיבא חילול זה מוסיף על חילול. אמר ר' עקיבא כשהיה שם טומאת ז' פירש טמא טומאת ערב יצא ונכנס טמא טומאת ערב. אמר לו רבי טרפון כל הפורש ממך כפורש מחייו. והא דאמר רב הונא נזיר שהיה עומד בבית הקברות והושיט לו מתו ומת אחר ונגע בו חייב זהו אחר שפירש ממנו נגע במת אחר. לה יטמא ואינו מיטמא לאיבריה הפורשים ממנה מחיים. פי' לה מטמא לאחר מיתה ולא לאיבריה הפורשים ממנה בחייה. אבל מיטמא על עצם כשעורה בתחלה וכל שכן לאבר מן החי בין לרבי יהודה בין לתנא קמא לית להו הא דאמר רב חסדא בנזיר בפ'

שלשה מינין בנזיר (דף יג) נקטע ראשו של אביו אין מטמא לו לא בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר מסיק בגמרא לרבי יהודה הא לאבר מן המת מטמא לכתחלה וחוזר על עצם כשעורה אם כבר נטמא לאביו או לאבריו וחסר עצם כשעורה אעפ"י שפירש חוזר ומטמא לעצם כשעורה אם נזדמן לו קודם טבילתו אבל לאחר טבילתו חשוב הוא כמו בתחילה. וכשנזדמן לו קודם פרישתו אפי במת אחר היה יכול ליטמא. והא דאמרינן בגמרא דאינו מטמא אלא לרוב בניינו ולרוב מניינו ולשדרה ולגולגולת הא לאבר אחר אינו מטמא הא רבי יהודה בי רבי אליעזר בן יעקב דתני לה סבר בהא כר' יהודה דמטמא לאביו אפילו שהוא חסר ועדיפא מר' יהודה דר' יהודה מטמא אפילו באבר אחד ולר' אליעזר בן יעקב דווקא ברוב בניינו וכו'. בירושלמי בפ' כהן גדול ר' יהושע אומר אין אדם מטמא על האבר מן החי של אביו אבל מטמא הוא על העצם כשעורה מאביו רבי יהודה אומר כשם שאדם מטמא על עצם מאביו כך הוא מטמא על אבר מן החי הוא לדבריו דר' יוסי אמר' לדבריך שאתה מתירנו על עצם כשעורה התירנו לטמא גם לאבר מן החי. הניח כחוט השערה דאמרי' בפר' העור והרוטב (דף קכז) דלא חשיב אבר מן החי עד שתפול. תנא באבל רבתי נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי. בפרק אמרו לו אבר המדולדל באדם טהור. הא דאמר מטמא אדם לאשתו כשרה ולא לפסולה גרושה וחלוצה וזונה. לא בזמן שפירש מדרכי ציבור שאם פירש מדרכי ציבור הרי הוא חולין אינו עובד ואינו נושא כפיו. חזר הרי הוא עובד ונושא כפיו. באבל רבתי עד מתי הוא מטמא לו ר' מאיר אומר כל אותו היום אפילו נסתם הגולל ר' שמעון אומר עד ג' ימים ר' יהודה אומר משום ר' טרפון עד שיסתם הגולל. מעשה שמת בן יהוצדק בלוד ובא ר' יוחנן אחיו מן הגליל מאחר שנסתם הגולל ובאו ושאלו לחכמים ואמרו אל יטמא אלא פתחו לו צד קבר ויראה. הרי למדנו שאין מטמא עד שיסתם הגולל אפילו אחר כמה ימים מטמא כל זמן שלא נסתם הגולל. ולמדנו שכהן אינו מטמא לנפל כיון דבשילהי פרק מילה (דף קלו) פסק כרשב"ג כל שלא שהה ל' יום באדם ספיקא הוי ואינו מטמא בתוך ל' לולי דקים ליה שכלו לו חדשיו. ואינו מטמא לקרובי האם שאינו יורש בפרק יש נוחלין. ובמקום שנטמא למת מצוה אינו מושך את ידו עד שיבאו נושאי המטה וחילופיהן. אבל לכתחלה אם יש אדם אחר עמו אינו מטמא. וכהן שפירש מדרכי ציבור כל זמן שלא חזר הרי זה חולין. אבל עשה תשובה חוזר לקדושתו כדתנן בפ' מומין (דף מה) כהן שנשא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה נודר ועובד יורד ומגרש והא דתנן בפרק אין עומדין (דף לז) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו בשלא עשה תשובה אבל עשה תשובה ארחץ בנקיון כפי ואסובבה. בירושלמי פ' הנזקין שלא תאמר איש

פלו' שופך דמים והוא מברכני אומר הקדוש ברוך הוא וכי הוא מברך ולא כתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם זהו כשעשה תשובה ואמרינן במנחות (דף מב) כהן שעבד ע"ג ושב רב נחמן ורב יהודה אמרי קרבנו ריח ניחוח. ובפרק שלשה מינין בנזיר גוסס עובד כהן משום להחלו במסכת סוטה (דף מג) מת בבית סתום אסור לכהן ליקרב בתוך ד' אמות. מת תופס ד' לטומאה כשהוא בקבר אבל כשהוא במטה שמוציאין אותו ובעת צידוק הדין מעמידין אותו אינו תופס דאין שם קביעותו. ואדם שנפל ונשבר המפרקת ורוב בשר נחתך עמו אף על פי שיש בו נשמה ועדיין הוא חי מוזהר כהן עליו מלטמא ואמרינן בפרק א' דשחיטת חולין (דף כא) אמר זעירי נשברה מפרקת ורוב בשר עמו מטמא באהל. וכן קרעו כדג מגבו וכן עשאו גיסטרא לאדם או ניטלה ירך וחלל שלו אם רבוץ ונראה חסר מטמא באהל אבל גוסס אינו מטמא עד שתצא נפשו ואפילו מגויד או שחט בו שנים או רוב שנים אינו מטמא. ואסור לכהן לילך לבית הקברות דקבר נמי מטמא דכתיב או בקבר ואפילו בית הפרס שנידש בה קבר עד מאה אמה אסור לכל רוח כהן שאין לו דרך לילך כי אם דרך בית הקברות אסור אבל דרך בית הפרס מותר. כדאמרי' בפרק ג' דברכות (דף יט) מדלגין היינו על גבי ארונות. והולכים ליריד של גוים בחוצה לארץ וחו"ל כך מטמא כבית הפרס וכן ללמוד תורה ולישא אשה כיוסי הכהן שהלך אחרי רבו לציידן. אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת דספק ספיקא הוא דשמא נפל הוא או שמא נקבה היא. אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה. ואינו מיטמא לאשתו פסולה אבל אם אביו או אמו או אחיו ואחותו ובנו ובתו ממזרין מיטמא להן חוץ מאחיו או בנו ובתו שנולדו משפחה כנענית או נכרית אין מטמא להן. וכהן צריך לנהוג בקדושה דכתיב קדושים תהיו וקדשתו. וקבלתי מאבא מורי רבי י"בק ב"ר משה ז"ל דכהן אין מוזהר על כלי מתכות אם נוגעות במת או אם היו באהל המת דאמר בתורת כהנים אמור אל הכהנים לנפש לא יטמא אין לי אלא מת מניין לרבות את הדם וכו'. עד מנין לרבות כל טומאות הפורשות מן המת וכו'. דווקא פורשות מן המת נקט ולא נקט הבאות מן המת וממורי ר' יהודה ב"ר קלונימוס בר מאיר ז"ל קבלתי מדאמר בספרי בפרשת פרה ובפרשת מדין בחלל חרב לימד על החרב שמטמאה טומאת שבעה והנוגע בה טמא טומאת שבעה ולא קתני המאהיל עליה מטמא טומאת ז' ש"מ הנוגע בה כנוגע במת עצמו. אבל לא לאהל. מיהו כהן אינו חייב מלקות אלא על הטומאות הפורשות מן המת. כדאיתא בתורת כהנים ולא על כלי מתכות כי אם על השדרה והגלגולת ורוב עצמו' ורביעית דם וכזית מן המת והאיברים זה הכלל כל שהוא בלא יבא ונפש מוזהר

עליו. אבל גולל ודופק אעפ"י שמטמא באהל וחרב שהוא כמת אינו נפש ואינו מוזהר עליו וזרקתי עליכם מים טהורים.

שטז

מנהגים מי שמתו מוטל לפניו אינו נכנס לבית הכנסת להתפלל אלא יושב מבחוץ ומתפלל לאפוקי שאינו מתו אלא קרובו דלא. ואדם חשוב יושבין אצלו משום כבודו. ואותם שהתפללו עם האבל כבר כשנכנסין לבית הכנסת אל יתפללו עם הצבור שכבר נפטרו אלא קורין את שמע פרשה ראשונה. במגנצא ובוורמיישי' אין יושבין על פחות משלשים אבל שרבו ימי אבלו בקיץ וטורח לו הזיעה מותר לתת לו חלוק לבן לובשו אחר יום או יומים ואחר כך ילבשנו. במגנצא הורה רבי' שמואל הכהן לכנופי בי עשרה כל שבעה במקום שנפטר המת ואפי' אין שם אבל מפני שהנשמה אוננת שם כל שבעה. ואין נוהגין כן אלא דווקא במקום שיש לו קרוב והוא במקום רחוק שהוא היה חייב לישב עליו אבילות אלא שנתרחק והכל מודים. מי שאירעו אבל לפני יום טוב יום אחד בטל ממנו גזירת שבעה ולא גזירת שלשים. ומקצת היום ככולו שינוי עשו בווירמישא בימי רבותינו שנפטר מת בראש חדש ואמרו צידוק הדין וקדיש. ומה שעשו לתלמיד חכם גדול עשו. השיב ר' משלם לר' נחמיה ששאל אם אומר צידוק הדין. ודאי אין אומר לא בראש חדש ולא בחולו של מועד שהרי אין אומר בפורים שכן שנינו שאסור בהספד ובתענית וכל שכן בר"ח ובחש"מ דאוריתא ואם תרצה לומר יאמרו צידוק הדין ולא יספדו. הרי אמרו אין מניחין את המטה ברחוב בחולו של מועד שלא להרגיל את ההספד מיהו על חכם גדול מספידין. במגנצא מת א' בג' בניסן ואמרו עליו צידוק הדין. בווירמש"א אם אירע מת בט' באב אומר צידוק הדין. בשפיר"א נפטר מת ביום שלפני פסח וצוה ר' אליקים לומר צידוק הדין. ביום טוב ראשון של סוכות נפטרה אשתו של רבי יצחק ב"ר יהודה למחר ביום השני הלכו כל הקהל בהשכמה קודם התפלה וקברוה ולא הלכו עם האבל לביתו לנחמו וגם הוא הלך לבית הכנסת לאחר סוכות נהג אבילות רק ששה ימים בלבד. הורה רבי יצחק לר' יהודה בנו כשמתה אמו שילך יחף לביתו כשיחזור אע"ג דיום טוב היה. ואין נוהגין לילך יחף כשחוזרים מבית הקברות אלא על אביו ועל אמו בלבד. שמועה רחוקה שכבר עברו ל' יום צריך לישב באבילות שעה אחת ויושב על גבי קרקע שעה וחולץ מנעליו ושוהא שעה אחת ונועל לאלתר. אדם שמת לו מת ובתוך שלשים נולד לו בן אינו עושה שמחה ומשתה ביום המילה. אין הכהנים מטמאין לאחים מן האם מנהגים רבי קלונימוס ראיתי אבל קודם ששלמו אבליו היה יוצא לבית הקברות ללוות למת. אין אומר והוא רחום בבית האבל ואין נופלין על פניהם

עד לאחר גמר כל התפלה. ואין קורין שם הלל בראש חדש חדא דאין אומר דבר שמחה ועוד משום לועג לרש. כי הנשמה אוננת שם ואיך יאמרו לא המתים יהללויה. תו דעשרה שפירשו מן הציבור כיחידים דמו. לאחר שאמר צדוק הדין בבית הקברות לוקחים עפר ועשב עמו ומשליכין אחר גיום ואומר יציצו מעיר כעשב הארץ. אתחיית המתים כתיב. ורוחצי' ידיהם ופניהם ואומר בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים בויר"משא אומר בראש חדש צידוק הדין בדרך כשהולכין לבית הקברות וקדיש בבית הקברות אבל במגנצא אין אומר אלא על תלמיד חכם. פעם אחת קברו מת בחולו של מועד ועמד ר' ואמר צידוק הדין לפי שאינו הספד. אלא קבלת דין שמים. וגם נכנס בביתו וניחמן כדאמר התם אבל אחרים מתעסקין בו לנחמו והוא יושב על גבי כסאו ומקבל תנחומין מברכין דיין אמת בשבת וביום טוב. דברכה דמצותה בזמנה נוהג לעולם. בדין הוא שיאמרו צידוק הדין בשעת יציאת נשמה אבל עתה נהגו לאומרו בבית הקברות מפני כבוד המת. ויש שאומרים אותו בעוד שעדיין המת בבית. אין צריך להברותו במועד בסעודה ראשונה ובטלה ממנו דין הבראה. אחר ימי אבילות הורה רבי ללבוש חלוק לבן ולרחוץ בחמין אחר שבעה ימי אבילות דאין שלשים אסור בתכבוסת אלא בגיהוץ ותספורת ואפילו גיהוץ שלנו מותר כדאמרינן התם. ילד הנפטר תוך שלשים אינן נוהגין אבילות כדמשמע בפרק רבי אליעזר דמילה ומקצת היום ככולו בין ביום ז' בין ביום ל'. ומת לפני הרגל יום אחד אף על גב דלפניא דחי רגל האבילות לא אמרינן מקצת היום ככולו. מת לו מת בשבת אינו מתחיל אבילות אלא מיום ראשון בלבד. ואם מת לו שעה אחת קודם השבת השבת עולה למנין שבעה. והשבת אינה מפסקת בימי אבלו מאי טעמא עונג כתיב ביה. ורגלים מפסיקין ואין עולין כגון שקברוהו ברגל אבל קברוהו לפני הרגל אפילו שעה אחת בטל הימנו גזירת שבעה והא דאמר קברוהו אינו עולה הני מילי לענין שבעה אבל שלשים עולה. קברו שמונה ימים קודם הרגל בטל הימנו גזירת שלשים. בפסח בעצרת ובראש השנה וביום הכפורים ובסכות אם ימות באלו אפי' יום אחד פוסק ימי אבלותו ובטלה גזירת שבעה. ולאחר המועד ישלים שלשים יום עם ימי המועד אם השלים שבעה קודם הרגל בטלה הימנו גזירת שלשים. מתאבל אדם על אשתו אפי' היא עם אביה ועם אמה ועם אחותה בפניהם אבל בחוץ לא. ומנהג לשנות מקומו. מי שמת לו מת ולא נודע לו ונודע לבני עירו מותרין היודעין לזמנו לסעודת מצוה. לפי שאין חל עליו אבלות. אבל מאביו ומאמו צריך להודיעו ואל יזמנוהו. מנהג שמתפללין בביתו מנחה ומעריב ובבקר הולך לבית הכנסת אבל אינו במנין העשרה ביום ראשון ולא בברכת המזון מיכן ואילך מותר כשמברכין מוזגין כוס תנחומין ונותנין לבקי ומברך

בא"י אלהינו מלך העולם דיין הרחמים שופט אמונות שדנו בדין אמיתי דכתיב הצור תמים פעלו וגו' בא"י מנחם אבלים ויהיב כסא לאבלים ושתיין אבל איהו לא דלא מיחייב משום דלא צריך. המברך ברכת המזון בבית האבל אומר נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו ומסיים ברכת הזן עד ולא נבוש לעולם ועד ואומר נחם ה' אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלם ואת האבלים המתאבלים באבל זה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כדבר שנ' כאיש אשר אמו תנחמנו וגו' בא"י מנחם ציון ובונה ירושלם תתברך חי לעד עד המטיב לכל וכו' אל אמת שופט בצדק ושליט בעולמו לעשות רצונו שהכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו ובכל זאת אנחנו חייבין להודות לו ולברכו. תכלה הרעה ממנו ומן האבל הזה שבתוכנו גודר פרצות ישראל הוא יגדור את הפרצ' הזאת לחיים ולשלום. הרחמן הוא יגדור את הפרצה הזאת מעמו ומכל ישראל לחיים ולשלום הרחמן הוא משמח את האבלים מאבלם שיהיו שמחי' וטובי לב. הרחמן הוא מנחם בנחמת ירושלם עם כל ישראל עושה שלום במרומיו וכו'. ונותן הכוס לאבל ומוזגין כוס אחד ומברכין בפ"ה. ושותה האבל כוסו והמברך כוסו ושמחים מיגונם. נוהגין לגמול חסד של אמת ועוסקין במת כשנפטר ונתקרר כי הרוח יצאה ממנו. מביאין מים ומחממין אותן ומרחיצין כל גופו ואיבריו ופניו וראשו ואחר כך לוקחין ביצים ויין וטורפים יחד מעורבין ומרחיצין ראשו. והמתעסקין בו רוחצין ידיהם במלח ומים ונהגו לתקן בגדי פשתן בלא אימרא וחוטין בלא קשר ומלבישין אותו מכנסים וחלוק ואנפליא יילצונש וחלוק סרגניזא וחגור פשתן חוגרין אותו וחגור של מכנסים כמו כן פשתן. ועונבין אותו אבל לא קושרין שום קשר ולא בחוטי הראש ומצנפת ובגד שמעטפין אותו סביב שקורין וואלטורה. נעתק מספר הכבוד שיסד האיש הגדול ר' יהודה חסיד זצ"ל אין לקבור שני מתים יחד שהיו שונאין זה את זה כי אף במותם אין להם מטחה יחד. וגם אין לחפור קבר אם אין נותנין את המת בתוכו מבעוד יום כי כל קבר אשר יחצב וישאר פתוח עד למחר לא ילכו ימים מועטים שימות אדם מן בני העיר ואין להשים ארון של מת אחד על ארון שהיה בו מת כבר ואם נעשה בברור ימות אחד בתוך ט' ימים. ואם אדם נושק לאחד מבניו כשהם מתים לא ישאר לו גם אחד. ועוד כשקוברין אשה שהיתה אוכלת ילדים בחייה שקורים שטר"יש אם רואין פיה פתוחה בברור שתעשה אחר מותה כן שנה אחת. ויש לו למלאות פיה עפר בטוב ולא תזיק עוד. וכשמטהרין את המת אין מהפכין את הדף שעהרוהו עליו כי יש סכנה שמא ימות אחד בתוך ג' ימים וצריך ליבדוק שלא יקפוץ המת אצבעות ידיו כן שמעתי ממורי ה"ר אלעזר בן רבי י"בק ז"ל. וגם נמצא כשמוציאין את המת מן הבית יש ליזהר שלא יצא אדם ראשון. הרוחות של מתים משוטטין בעולם

לשמוע מה גזירה לעולם ופעמים אומר לחיים לבא עמהם ואם מתרצה או הוא או זרעו ימותו. אלא יש לו לומר להם בעבור שם הקב"ה איני רוצה לבא עמכם ולא עם מתים אחרים. ולמחר ילך על קברם ויחלוץ מנעליו וישתטח על קברם ויאמר בעבור הקב"ה שחפץ בחיי האדם שלא יבא אחריו עוד. ויאמר מן הקב"ה וממני שאיני רוצה לבא עמכם ולא עם שום מת. ואל תבואו אחרי ולא אחר אוהבי לא אתם ולא שלוחכם כי חפצי בזה העולם לחיות ולא באותו עולם ג' פעמים יאמר כן בלא מנעלים. ויצום באותו יום ממחברת ר' יהודה חסיד ובספר הכבוד תמצא ראיה לדבריו:

הלכות נדה

שיז

הלכות נדה בא"י אלקי ישראל מן העולם ועד העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו והבדילנו מטומאה והזהירנו לשמור מן הנדות ומן הזיבות.

כלה צריכה ז' נקיים קודם שתנשא אמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה שתשב ז' נקיים לא שנא גדולה ולא שנא קטנה כדא' בפ' בת' דנדה אם לא שמרה ז' נקיים אסורה כדמשמע רבינא איעסק ליה לבריה בי רב חביבא אמר לינטר מר עד ארבעין אחרינא כי צריכה לישב ז' נקיים ושמעתי מר' יב"ק משפירא ז"ל דווקא דבפתאום היה מעשה דגבי רב חביבא עסקו על הנשואין להשיאם באותו שבוע ובההיא דפרק א' דיומא דאמר מאן הויא ליומא ומקשי תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה להמתין. ומשני שלוחא הוו משדרי ומודעי להו. אבל אם קידשה ועומדת לינשא כל שעה כשעברו ז' ימים אחר קידושיה שוב אין לחוש אם לא תראה ודאי. אבל אבא מרי ה"ר יב"ק ז"ל היה מורה לכל כלה לישב ז' נקיים. וכן הורו כל רבותי לא שנא בתולה ולא שנא אלמנה כשנתרצית לינשא ז' ימים הסמוכין לבעילת מצוה צריכה לספור ז' ימים נקיים ובודקת בכל יום ויום ואם לא ראתה טובלת קודם בעילת מצוה פן ראתה לפני שנה או שנתיי' בימי בתוליה ולא טבלה ועכשיו מטהרת בטבילה. ואם לא שמרה ז' נקיים לא תיבעל לו עד שתספור ז' נקיים. ראתה קודם בעילה. ראתה ועודה בבית אביה ולא כלו ז' נקיים אסור לחתן לייחד עם הכלה כדאמרינן בפרק א' דכתובות מי שפירסה אשתו נדה הוא ישן בין אנשים ואשתו בין הנשים ומסיק אם לא בעל אבל בעל אשתו ישינה עמו אבל באבלות אם טבחו טבוח ויינו מזוג ופתו אפוייה ומים על גבי בשר ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר והחתן והכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ואע"פ שבעל אשתו ישינה בין הנשים והוא ישן בין האנשים. מאחר שנהג ז' ימי המשתה פן

יקל. מה שטובלות הכלות בליל ד' מפני שבתולה נישאת ברביעי כן נהגו עדיין לטבול ליל ד' ואין מותר ליגע בה. בועל אפי' בשבת. חתן מותר לבעול אפי' בשבת. כדאי' בפ"ק דכתובות (ד' ו) רב זביד גופיה בעל בשבת. כדשמואל דא' פרצה דחוקה מותר ליכנס בה בשבת אעפ"י שמשיר צרורות דקיימא לן כרבי יהודה מקלקל בחבורה פטור ומקלקל הויא אצל הפתח. וקיימא לן כרבי שמעון דדבר שאין מתכוין מותר דליהנות עצמו קא מכוין ובועל עד שיוצא הדם. בועל בעילת מצוה ופורש קיימא לן בפ' בתרא דנדה (דף סד) בועל בעילת מצוה ופורש וגומר ביאתו אפי' ראתה דם בתולים בתוך הבעילה כדאמר בשחיטת חולין בפ' כל הבשר אסר לנו דם נדה והתיר לנו דם בתולים. והלכה בועל בעילת מצוה ופורש בין הגיע זמנה לראות בין לא הגיע זמנה לראות בין ראתה בין לא ראתה בין בוגרת בין אינה בוגרת. ופורש ממנה מעט ולא להרחיקה כנדה. שהרי דם בתולים טהור כי אם מתשמיש. ובעל נפש יחמיר פן יקרב אל פתח ביתה וצריכה למנות ז' נקיים משעה שפוסקת וטובלת בליל שמיני. פסק רבי' שמואל בועל בעילת מצוה בין בזמנה בין שלא הגיע זמנה בין בוגרת בין שאינה בוגרת בין ראתה בין לא ראתה ופורש רק מתשמיש דאינה נטמאה אלא מדרבנן ומשמרת ז' נקיים כזבה גמורה דדם בתולים כדם נדות חשיב. ודם כחרדל יושבת ז' נקיים לובשת חלוק לבן וסדין לבן על מטתה שאם תראה דם יהיה ניכר ובודקת פעמים ביום עד שיכלו ז' נקיים וטובלת ליל ח' ומשמשת. מיכן ואילך לא תבדוק דכל לבעלה אינה צריכה בדיקה ולא לפרוש מבעלה עד שיגיע ווסתה וכשקבעה וסת ג' פעמים פורשת עונה אחת סמוך לווסתה או יום או לילה ובודקת תדיר ואינה צריכה לשמור יותר מאותה עונה ודין כתמין נוהגין בזמן הזה. ובועל בעילת מצוה ופורש מאחר שהוציא דם בתוליה. ואם בעל ולא מצא דם נראה לי אעפ"כ פורש דאי אפשר לחבורה בלא דם. אלא שכבת זרע חיפהו. כההיא דפ"ק דכתובות (דף י) גבי רבן גמליאל דשראו במים ומצאו עליו כמה טיפי דם. והא דא' בנדה בפ' תינוקת (דף סד) בעל ולא מצא דם ובעל, ומצא דם דפליגי ר' חנינא ור' יוסי דווקא בדורות הראשונים שהיו בקיאין בדמים אבל בזמן הזה אין להקל דרובו דמי מקור הלכך יש לחוש שמא חיפהו שכבת זרע לדם משהו ובכיבוס אין אנו בקיאין כדאי' בפרק א' דכתובות. ואי משום חומרתא מעברא להו הלכך לדידן בין רואה בין לא רואה טמאה כך קבלתי מאבא מרי ר' יב"ק אך רוב הרבנים חולקים עלי ואומרים אינה טמאה אם לא שתראה בשעת בעילה ואז אי אפשר בלא ציחצוחי זיבה בעל ולא מצא ואחר כך בעל ומצא דם אפי' למאן דאמר בפרק התינוקת טהורה פורש ממנה מיד בזמן הזה קבעינן הלכך בועל בעילת מצוה ופורש אע"ג דדם בתולים טהור אי אפשר בלא דם טמא

עמו על כן בועל ופורש. הלכך הבועל את הבתולה אע"פ שרואה דם בתחלת ביאה לא יחוש אלא יגמור ביאתו ופורש וימתין ג' ימי' אחר שימוש פן תפלוט שכבת זרע. בכל יום וסתרה יום פליטה ואחר כך תתחיל לספור ז' נקיים דהיינו יום חמישי לשימושה שתתחיל לספור ו' יום רחצה בחמין לאחר תשמיש וקינחה עצמה יפה באותו מקום להסיר שכבת זרע אז יכולה להתחיל ולספור למחרת יום הקינוח והרחיצה כדפרי' ואין סברא בין רואה מחמת עצמו בין רואה דם מחמת בתולים להצריך פרישׁ' ג' ימים קודם שתתחיל לספור ז' נקיים כדקתני בועל בעיל' מצוה ופורש א"כ דין אחד להם ומצאתי בספר תרומה בפ' בנות כותים בעי רמי ב"ר חמא פולטת שכבת זרע מהו שתסתור בזיבה רואה הויא וסתרה או נוגעת הויא ולא סתרה. אמר רבא לפום חורפא שבשת' נהי נמי דסתרה כמה תסתו' שבעה דיה כבועלה שאין קרי סותר בזיבה רק יום אחד ואי תסתור יום אחד ואחר תטהר אמר רחמנא לא תהא טומאה מפסיק ביניהם. הכא נמי שלא תהא זיבה מפסקת ביניהם אמר מו' רבי דרבא קיבל דברי רמי בר חמא שהרי הקשה בטוב לרבא דאין נראה לומר לטהרתו לא משמע ליה אבל אחר תטהר משמע ליה שלא תהא שום טומאה מפסקת אין זו סברא ומתוך כך יש לחוש לשכב' זרע לאחר ששמשה וראתה דם בו ביום או כתם שלא תתחיל לספור ז' נקיים עד יום רביעי מלבד יום ששמשה. ואין להוכיח דרבא חזר בו מהא דאמר בההיא פרקין ימי לידה אינה סותרת ועולה אמר רבא מנא אמינא לה דתני אחר תטהר שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם אי אינה עולה טומאה גדולה מפסקת אמר אביי לא תהא טומאת זיבה מפסק' אבל רבא מקפיד על טומאה אחר' שלא תקפיד. וזהו שיטתו דלעיל ולא היא דוודאי טומאת לידה מודה רבא דלא פסיק בספירת ז' לפי שטומאת לידה חמורה מטומאת זיבה לכל מילי לטמא אדם ובגדים ולעשות משכב ומושב להצריך ז' אבל טומאת קרי שפולטת בימי זיבה אינו קרוי הפסקה שאינו חמור כימי זיבה. לא תסתור מה שספרה קודם הפליטה. וכן פי' ר' חיים דבעיא דרמי בר חמא לא אפשיטא א"כ סובר דרבא חזר בו לגבי רמי בר חמא גם בפ' יוצא דופן בעא מיניה רב שמואל בר ביסנ' מאביי פולטת שכבת זרע רואה היא או נוגעת הויא למאי נפקא מינה לסתור בזיבה ולטמא במשהו. וא"ל אביי רואה הויא הרי אביי ורבא ורב יוסף כולם שוים כרמי בר חמא דפולטת שכבת זרע סותרת כזיבה אם פלטה א"כ אין לסמוך על דברי רבא להתיר אפי' לא חזר כל שכן לרבינו תם דפסק כאביי ימי לידה אינה עולה בשיטת רמי בר חמא שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהן אבל ימי לידה אינן קרויין הפסקה כל שכן ימי הפליטה אין קרוי הפסקה. היינו כרמי בר חמא כל שכן שיש להחמיר בפליטת שכב' זרע ואין לומר סתירה פליטת שכב' זרע

אלא במשמשת איסור או בימי ספיר' או בימי ראייתה יום שמשה עתה בהיתר אפי' ראתה בו ביום דם או כתם כל שכן האידנא חומרא דר' זירא לספור ז' נקיים אפי' לטיפה אחת כחרדל ולא תיקנו להחמיר אלא נקיים מדם אבל נקיים מקרי אין חוששין כיון דליכא אלא ראייה אחת ולא הוי איסור דאורייתא אפי' כולם טמאים מדם אין בכך כלום לאחר ששמשה ראתה ג' רצופין השתא איכא לספוקי בזיבה גדולה א"כ לאחר ג' ימים הוי שכבת זרע מסרחת. ואין נר' למ"ר אלא אפילו בראייה אחת תיקנו לספור ז' נקיים מסתמא אף משכבת זרע שאם שימשה באיסור צריכה שבעה נקיים אף משכבת זרע שלא תיחלק בספירה. ועוד אפילו שמשה בהיתר משכחת פולטת שכבת זרע דסתרה מן התורה דהלכה כחכמים דבעו ו' עונות שלימות בפ"ר עקיבא (דף פו) ורבא דאמר בפרק יוצא דופן (דף מא) משמשת אסורה בתרומ' ג' ימים אי אפשר שלא תפלוט לא פליגי אר' דתנן דג' ימים מעת לעת כרבנן דבעו ג' ימים מעת לעת ומתני' דהתם בתרי תנאי והיינו סתם משנה. ואפי' למאן דאמר במתני' בפרק ר' עקיבא ביום ג' טהורה אפי' הכי ההוא אמור' לא סבר כוותיה אלא כרבנן דבעו ו' עונות ור' ינאי רבו של ר' יוחנן כדאיתא בפ' מי שמת וכפול ר' יוחנן בר' ינאי רבו. אפ' הכי הלכה כר' יוחנן דתני שפיר בתרי תנאי בפ' המפקיד אע"ג דרב פפא בר ינאי בפרק כל המנחות מתני כחד תנאי ור' בפרק האומר בקידושין (דף לח) אין הלכה כר' אליעזר בן יעקב דאמר ביום ג' טהורה דרבא דבתראה הוא סבר ביום ג' טמאה א"כ הלכה כרבי יוחנן וכרבנן דבעי ו' עונות שלימות כך דקדק ר' יב"ש. הלכך אשה ששמשה ואחר כך ראתה לא תתחיל לספור אלא בד' דהלכה כרבנן דבעו ו' עונות שלימות וצריכה להמתין ג' ימים אחר התשמיש שלימות ותתחיל יום ה' עם יום שמושה שמא בכל יום פולטת ויום ד' הוא תכלית מעת לעת של יום ג' לשמושה ויום הפליטה אינו מן המנין ז' ימים אחר שכל הפחות סתרי א"כ לא תתחיל עד יום ה' שאם שמשה במוצאי שבת וראתה בו ביום אינה מתחלת לספור עד יום ה' בשבת ובערב רביעי בשבת תבדוק עצמה כדי להפסיק בטהרה ותלבוש חלוק לבן או תרחץ הכתם ותתחיל לספור מליל ה' ואילך וכל ז' ימי ספירה תבדוק שחרית וערבית ותרחץ יום ד' בשבת הבא בחמין שהוא יום ז' ותטבול ליל ה' ומותרת ואם רוצה להתחיל ולספור למחרת הראייה יכולה לספור בעניין זה שתכניס מוך או בגד באותו מקום ותקנח יפה להסיר שכב' זרע. ואם לא תדע לקנח יפה תרחץ בחמין וגם תקנח עצמה דתנן בפ' ה' דמקואות האשה ששמשה וירדה וטבלה ואחר כך כבדה הבית כאילו לא טבלה משמע דיכול' לכבד ולקנח. בפ' דר' עקיבא (דף פו) ראויה היתה תורה לינתן לטבולי יום והם טבלו מבעוד יום ואם היתה חשש פליטה אחר טבילה לא היה להם לטבול עד הלילה.

וכן בכרק בא סימן. (דף נד) הרואה יום אחד טמא ויום אחד טהור משמשת שמיני ולילו וד' הלילות מתוך י"ח ימים ומוכיח התם דמשמשת עתה וראתה למחר ושומרת יום כנגד יום וטובלת לערב וטהורה. והמקילות לספור למחרת בלא קנוח ורחיצה סומכות אהא דאמר בפ' יוצא דופן (דף מא) אי דאזלא בכרעה בהדי דאזלא שריתא לכן הסומכת על ההילוך מרובה שהולכת משעת תשמיש עד הלילה. לא טוב הדבר דהא דקאמר בהדא דאזלא שריתא דהיינו שיוכל להיות שאינה פולטת עוד דשמא נפל כל שכבת זרע. אבל מכל מקום אינו כן ודאי אלא עדיין יש לחוש שמא תפלוט עוד. ומלתא דרבא דאמר בפ' יוצא דופן משמשת כל ג' ימים אסורה לאכול בתרומה שאי איפשר שלא תפלוט לא בעי לאוקמה דאזלא בכרעיה דאיכא למיחש עוד לפליטה ואי אפשר שלא תפלוט משמע דקאמר ודאי פולטת. להכי אוקי דישנה במטה ונתהפכה דודאי פולטת וקרא ורחצו במים וטמאו עד הערב ותו לא דהטבילוה במטה ולא נתהפכה ואינה פולטת ולא בעי לאוקמי בכבדה את הבית ורחצה וקנחה ואחר כך טבלה דודאי מועיל משום דמשמע ליה דקרא מיירי בלא עשיית שום דבר וטובלת וטהורה לערב.

בדיקה כל הנשים שהן טהורות אינן צריכות בדיקה לא שחרית ולא ערבית ולא בשעת תשמיש אינה צריכה בדיקה דתנן בפ' ב' דנדה כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן והא דתנן פעמים צריכה בדיקה שחרית וערבית ובשעה שעוברת לשמש את ביתה דאמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא שעסוקה בטהרות מיגו דבעיא בדיקה בסוף תשמיש לטהרות בעיא בדיקה נמי קודם תשמיש לבעלה. אבל אינה עסוקה בטהרות לא בעיא בדיקה לבעל ומוקי בין יש לה ווסת בין אין לה ווסת תניא נמי הכי לבעלה מותרת בד"א שהניחוה בחזקת טהורה אבל הניחוה בחזקת טמאה לעולם היא בטומאה עד שתאמר טהורה אני לא מיבעיא אשה שיש לה וסת שהיא טהורה בלא בדיקה עד יום הווסת דתנן כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן ובפ' ב' דנדה (דף יו) אמר רבא בעל נפש בועל ושונה פי' בלא בדיקה אפי' אין לה ווסת מותרת לבעלה והא דפסק שמואל ב"ר חנינא בן אנטיגנוס דבעי בדיקה דווקא לטהרות אבל לבעלה לא בעי בדיקה. וכן אמוראי טובא פסקי הכי ווסתות של נשים דרך נשים רגילות לראות ביום קבוע מחדש לחדש או זמן אחר יש שרגילה לראות בתחלת הלילה או באמצע או בסופה ויש ביום. דרכה של אשה לראות דם מט"ו לט"ו או מחדש לחדש או מחדשים לחדשים זהו ווסת שרגילה לראות מזמן לזמן במס' נדה בפרק האשה (דף סו) אין האשה קובעת לה ווסת עד שתקבענה ג' פעמים והם ווסות דיומי. ווסתות בגוף ולא בימים. מפהקת או מתעטשת או חוששת פי' כריסה נושך לה בבטן או בחלצים או ראשה כבד או איבריה כבידין עליה או שותת או

סוגה פי' מגהקת. ווסתות של מאכל כדאמר אביי אכלה שום או בצל או פלפלין וראתה. בפרק א' דנדה אשה שאין לה ווסת משמשת בשני עדים ב' קנוחין. בפ' האשה (דף סב) קביעת ווסת ג' פעמים ואינה מטהרת מן הווסת עד שתעקר ג' פעמים סמוך לווסתה. במס' שבועות בפ' ידיעות והזרתם את בני ישראל אזהרה שיפרשו מנשותיהן עונה אחת הוא יום או לילה. דפסקינן בפרק האשה כרבי יהודה שאוסר כל עונת ווסתה אם רגילה לראות בתחלת היום מותרת לבעלה אפילו בסוף הלילה שלפני זה היום אך כל היום אסורה לשמש. ואם רגילה לראות בתחלת הלילה משמרת כל הלילה ומשמשת קודם אותה לילה אפילו בסוף היום. בסוף היום אסורה כל אותו היום ואם בסוף הלילה אסורה כל אותו הלילה ואותו יום או אותו הלילה שרגילה לראות שהוא ווסתה פורשת מבעלה וכל אותה עונה אסורה. ומשפוסקת מלראות היא לובשת חלוק לבן ובודקת תדיר וסדין לבן שיהא ניכר הדם ואם ראתה אסורה עד שתטבול ואם לא ראתה אינה צריכה לבדוק יותר מאותו היום שהוא עונתה ומשמש בעלה עמה אפילו היא ישנה מאחר שהניחה בחזקת טהרה בפרק א' דנדה (דף יב) רק ישאלנה אם היא טהורה אם לאו סמוך לווסתה כשערה אבל כל לבעלה אינה צריכה בדיקה בפרק ידיעות הטומאה (דף יט) מי שאינו פורש מאשתו סמוך לווסתה בנים זכרים מתים. ואם פורש הויין ליה בנים זכרים ראויין להוראה. ביבמות בפ' הבא על יבמתו (דף סב) חייב אדם לפקוד את אשתו כשיוצא לדרך ואמר רב יוסף סמוך לווסתה היינו בדברים ולא בתשמיש לפי שהאשה משתוקקת על בעלה כשיוצא בדרך בפרק בתרא דעירובין. בפ' ע"פ (דף קיא) לא ממצעין ולא מתמצעין בין נשי' ואשה בין שתי אנשים ואם תחילת נדתה היא הורגת אחת מהן. מראה דמים בפ' ב' דנדה פ' כל היד (דף יט) חמשה דמים טמאים באשה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמי אדמה וכמזוג אבל כמי צלי או לבן או ירוק טהורה. ואותן דמים מראה אדמומית להם. ולפי שאין אנו בקיאין בדמים אם קצת אדמומית בדם טמאה. דם כל שהוא בפרק יוצא דופן (דף מה) כל הנשים מטמאות בבית החיצון דכתיב בבשרה ותנן מטמאות בכעין חרדל ובפחות מיכן בפ' כל היד דם החדר הוא דם המקור טמא ששם נביעות הדם ואמר בפרק בת' דנדה א"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים וקיימא לן כרבי זירא בברכות בריש פ' אין עומדין דהיא הלכה פסוקה.

כתמים כל אשה שרואה כתם שיש לה לחוש שמא מאותו מקום בא טמא. בפ' הרואה כתם (דף נז) על בשרה כנגד תורפה על עקיבה טמאה ועל ראש גודלה ועל שוקה מבפנים על פרסותיה מבפנים טמאה מבחוץ ועל צדדין טהורה על חלוקה מחגור ולמטה או על

בית יד המגיע עד הערוה טמאה. מחגור ולמעלה או כל מקום שמסברא לא בא לערוה טהורה. וקיימא לן בפ' הרואה כתם (דף נח) כר' חנינא בן אנטיגנוס בין הרגה בין שלא הרגה מאכולת תולה בה עד כגריס של פול דתלינן בכינים או פרעושים והוא דבר מועט וטהורה. ואם הכתם גדול אם יש מכה בשוכבים אצלה או בבנה או בבעלה או מכה שיכול לגלע דם או בכויה או גרדה בשחינים או אם עברה בשוק של טבחים או עסקה בדם ציפור או בבהמה וחיה או אם הקיזה. ואם אין יכולה לתלות טמאה. ובפ' א' דנדה (דף ה) לא פליגי על ר' חנינא בן אנטיגנוס כי אם ר' מאיר נראה מדדייקינן התם כר' חנינא ש"מ דכן הלכה וכן מורים. בפרק ב' דנדה (דף יד) בדקה בעד הבדוק לה וטחתו ביריכה למחר מצאה עליו דם טמאה. בפ' הרואה כתם (דף כו) עד שתחת הכר אם הדם עגול טהור משוך טמא. וקיימא לן כרב באיסורי דאמר אשה שיש לה ווסת והגיע שעת ווסתה בדקה ומצאה טמא טמא טהור טהור. כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת החרשת והשוט' ושנטרפ' דעתה אם יש להן פקחות מתקינות אותן בדיקה בבגד פשתן ישן לבן או בצמר גפן ומכניסות באותו מקום בכל הכתלים ובדלדולי בשר מקנחת שם. שבעה נקיים כל אשה כשפוסקת לראות מונה ז' נקיים חוץ מאותו יום שפסקה בו דאמר בפרק בנות כותים (דף לג) בנ"כ נדות מעריסתן מפני יום שפוסקת בו סופרת למנין ז' אע"ג דאתקיף רמי בר חמא עלה אין למנות יום שפוסקת בו למנין ז' נקיים. כדאמר בפרק בתרא דנדה (דף סט) לרב זבה שהפרישה טהרה בשלישי שלה סופרתו למנין ז' ומקשי ככותאי אמרה לשמעתיה מכלל דמילתא דפשיטא שאין לספור ככותים. וז' נקיים היא חומרא דר' זירא דאפי' טפה כחרדל יושבות ז' נקיים ועשו אותן ספק זבות לישב ז' נקיים. ובפ' בתרא דנדה משמע לספק זיבה שוינהו ולובשת בגדים חלוק לבן וסדין לבן על מטתה זהו ימי לבון ויש שרוחצות פניה של מטה ובודקת אותו מקום בחוריו וסדקיו פן תדבק שם טפה כחרדל שאם תראה סותרת מה שספרה ז' נקיים. אסור לאכול עמה ואינה אוכלת עם בעלה ואינה נוגעת בבעלה עד ליל שמיני שטובלת כדאמרינן בפ"א דשבת (דף יג) לא יאכל הזב עם הזבה כל שכן טהור עם הטמאה מפני הרגל עבירה. תנא דבי אליהו מעשה באדם אחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושימש תלמידי חכמים ומת בחצי ימיו וכו'. אמרתי לה בימי נדותיך מהו אצליך אמרה לי אפי' באצבע קטנה לא נגע בי. בימי ליבוניך מהו אצליך אמרה לי אכל עמי ושתה עמי ושכב עמי בקירוב בשר וסינר מפסי' ביני לבינו ולא עלה על דעתו לדעת אחרת בימי ליבונה זה היה לזבה ז' נקיים משפסקה שלובשת לבנים לבדוק עצמה. והם לבנים בלא דם אינה יוצאה מידי טומאה עד שתטבול בזמנה. ואמר לי רבי אליעזר ממיץ לפי שאותו תלמיד אכל ושתה עם אשתו ידע אליהו מפני

מה נענש וממה שהוזכר בברייתא אכל עמי ושתה עמי ש"מ שיש עונש על האכילה ועל השתיי'. ואם הבעל שותה תחלה מותרת אשתו לשתות אחריו דלא יאכל תנן והוא הדין לא ישתה אבל לא תאכל ולא תשתה לא תנן והיא אסורה לכל דבר עד שתטבול כדאמר בשבת בפ' במה אשה (דף סז) והדוה בנדתה. לעולם היא בנדתה עד שתבא במים פי' טבילה. בשאלתות אוסר לה לישב על שלחן בעלה. נדה אסור לה למיכל על פתורא דגבר'. דתנן לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה. כל אשה שטבלה צריכה ליזהר שלא תיכנס למרחץ ביום טבילתה וגם שלא תשפוך על עצמה ג' לוגין מים שאובין ביום טבילתה כדאמר בפ"א דשבת אלו פוסלין את התרומה הבא ראשו ורובו במים שאובין פר"ח בו ביום של טבילה. וטהור שנפלו על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין אפילו ביום שלא טבל בו. ואין לומר מה שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובין דוקא בטובל לאכילת תרומה אבל לא בנדה. ומה שגזרו טומאה שייך בנדה נמי דאמר רבה שהיו אומרים לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין ותו השתא אם לאיסור חששו כדאמר באלו הן הנשרפין (דף פג) כהן טמא האוכל תרומה טהורה במיתה לאיסור כרת נדה שלא טבל' כראוי לבעלה הוא בכרת כדאמר בפ"א דשחיטת חולין (דף לא) נדה שנאנסה וטבלה רב אמר טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה ומקשי לרב דאמר טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה איסור כרת הותרה עון מיתה לא כ"ש. על כן צריכה ליזהר ביום טבילתה מליכנס למרחץ ומלשפוך עליה ג' לוגין מים שאובין. ומים שאובין שנפלו על הטהור הוי כטמא שרץ או נבלה ואינה אסורה לבעלה אבל טהור שבא עליו דרך רחיצה אינו טמא. שכחה ולא בדקה כל אשה ששכחה ולא בדקה בכל יום אך יום שפוסק' בו בדקה ולמחרת ביום הראשון של ספירה בדקה ערבית ושחרית ושוב לא בדקה עד יום השביעי שחרית וערבית מותרת וטובלת בלילה וטהורה דתנן בפרק בתרא דנדה (דף סח) הזב והזבה שבדקו עצמן יום ראשון ומצאו טהור ויום השביעי ומצאו טהור ושאר הימים לא בדקו ר"א אומר הרי הוא בחזקת טהרה. אבל בדקה יום ראשון ומצאה טהורה ולא בדקה עוד עד יום ח' רב אשי ורב חנינא אמרי תחלתו וסופו של ז' ימים בעינן אסור ליגע בה בימי לבונה מהו אצליך לא נגע בי בתנ' דבי אליהו בפ' בא חבירו מעשה באדם אחד שקרא ושנה כו' עד באותן הימים מהו אצלך שמא הבאת לו שמן בידך ונגעת בו אפי' באצבעו קטנה אמרה לי חיי ראשי רחצתי לו רגליו וסכתי לו שמן וכו' עד ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דבר תיפלות ת"ל לא תקרב. על כן דברי שלמה אוסר לישב על כסא ארוך שהיא יושבת עליה. והא דאמר בכתובות בפ' אעפ"י שמואל מחלפא ליה דביתהו בשמאל ולא נגע בה והאחרונים החמירו על עצמן

מנח אשרשיפא ואבי סדיא בפרק אעפ"י כל מלאכה שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו. והצעת המטה בפניו אסור שלא בפניו מותר שכל דבר המרגילתו לדבר בינו לבינה אסור כגון אכילה בפרק א' דשבת אסור ואפי' היכירא דמוכח אסור כגון הוא בבגדו והיא בבגדה ובההיא דשילהי נדרים פ' אלו מותרין (דף נה) דאוסר להסתכל באשתו נדה במקום התורף כנגד העקב. ולא להרבות עמה שיחה בטילה כדאמרי' באשתו נדה אמרו קל וחומר באשת חבירו. כל זמן שלא טבלה צריך ליזהר בה. בספר הישר על הליבון היו הנשים רגילות אחר ז' ימי נידות טובלות וסופרות אחרי כן ז' נקיים משום חומרא דר' זירא ואז היו מקילין בליבון משום דבשילהי נדה אנא אמינא לך איסורא ואת אמרת לי מנהגא. אבל היכא דלא טבלו אין בין נדות וליבון כלום דהא בדקה אליהו בימי ליבון וידע ענייני ואעפ"י שלא היה קירוב בשר ממש נענש עליה. ייחוד מותר לייחד עם אשתו נדה כדאתמר בסנהדרין בפרק אחד דיני ממונות (דף לד) גבי סוגה בשושנים וכן בערובין בפרק הדר (דף סג) שאין להיות בקילעא שאיש ואשתו שרוי בתוכה ואפילו אשתו נדה. ובפרק א' דסוטה ובפרק א' דכתובות (דף ד) ומפני שמותר לייחד עמה צריך ליזהר בכל החומרות פולטת זרע הורה רא"ם אשה ששמשה יום א' וראתה בו ביום ופסקה, אפילו יום ג' צריכה ליזהר אם תפלוט זרע בלא דם יום ג' או יום ד' היא סותרת דקיימא לן בריש יוצא דופן פולטת שכבת זרע רואה הויא לסתור לטמוי' במשהו. דקיי"ל במסכת שבת דו' עונות שלימות בעינן בפרק רבי עקיבא (דף פו אבל מיום ד' כשעברו ו' עונות שלימות אינה סותרת ז' נקיים אם לא בראיית דם ובפרק בתרא דנדה (דף סח) ספק זבות שוינהו רבנו כשרואות ג' ימים בכתובות בפ' המדיר וספרה לה לעצמה. בפרק א' דגיטין היכא דאיתחזק איסוריה לא מהימן היא נאמנת.

חפיפה וניקור שניים ורחיצה קודם טבילה

בפרק בתרא דנדה (דף סו) הלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה חפיפה בראש ובגוף היכא דלא איפשר אשה חופפת ערב שבת וטובלת ליל ב' אם הוא ב' ימים של ראש השנה יום ראשון ויום שני. ואם אי איפשר פסקי' הילכתא אשה לא תחוף ביום ותטבול בלילה אלא בלילה. אמר רבא אשה לא תחוף לא בנתר ולא בחול ולא במים קרים אלא בחמין או בחמי חמה. ותהא אשה מדיחה בית קמטי' ולגלח צפורניה ולנקר שיניה אעפ"י שאין צריך לביאת מים ראוי בעינן ולא תטבול בנמל. אשה שהקיזה וגדל עליו גלד תוך ג' ימים אינו יבש. התחיל לירוק חוצץ לפלוף שבעין יבש שהוריק חוצץ כחול על גב העין חוצץ. בעין אינו חוצץ צריכה ליזהר שלא תפתח עיניה ביותר ולא

תעמיץ עיניה ביותר. כל שערות ראשה אם קשורים שלש שלש אינן חוצצות אחת אחת או שתים שתים חוצצות. ומשום הכי סורקת שערה במסרק. מקפיד חוצץ וגם רוחצת אפילו אינו מקפיד ומיעוט דוקא המקפיד חוצץ וגם רוחצת כל גופה מפני שלא יהא שום דבר חוצץ בגופה כדאמר בפרק בתרא דנדה טבלה ונמצא עליה דבר חוצץ אם באותו יום שחפפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול. ואם לאו צריכה לחוף ולטבול. ומשום גלד מכתה. וגבי אינשי ביתי' דאבא מרי ריש גלות' וכו'. עבדי חסרת דודי חסרת לחמם המים וקי"ל ביבמות פ' החולץ כל החוצץ בטבילה חוצץ בעבד משוחרר ובנדה כו' בהלכות נדה. טובלת ליל ח' בפרק בתרא דנדה א"ר יוחנן נדה בין בזמנה בין שלא בזמנה לא תטבול אלא בלילה משום סרך בתה. ואם מפני סכנת גנבים או חיות או צינה טובלת יום ח' או שמא יסגרו הפתחים בלילה כדאמר אתאן ביממא משום אראותא או משום גנבי או משום אבולי. טבילה בזמנה מצוה. ואין לשהות דהא קיי"ל במס' תענית ובשילהי מס' יומא (דף פג) כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים ואשכחן בבני עלי מתוך ששהו קניהן כאילו שכבום כדאתמר בפרק במה בהמה. במדרש אמר הקדוש ברוך הוא למשה כמה נפשות איבדת שהוספת לילה אחת אבל מיהו קיי"ל טבילה בזמנה לאו מצוה ואם המתינה עד ליל ח' או עד ליל ט' לא הפסידה רק שלא תטבול ביום ז' דאמרינן בפרק הקורא את המגילה איתקש טבילה להזאה וחטאו ורחץ וטהר ותניא והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי ומרבה שמיני ותשיעי רק שלא יקדים. פוגעת. כל אשה שטבלה ופגע בה כלב ושמש' עם בעלה בניה מכוערין ופניהם דומין לכלב. פגעה בחמור יהא טפשין כלבב החמור. פגעה בעם הארץ בניה עמי הארץ משום הכי יתיב ר' יוחנן אשערי טבילה בפרק ג' דברכות שלא יפגעו בכלב ובחמור ובחזירה אבל מי שפוגע באשה שסלקה מטבילה אמר בפ' ע"פ (דף קיא) נימא הכי שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך. פגעה בסוס תעלה ותשמש. אלמד לך לידע במי פגעה. כל אשה שבניה הולכים ואוכלין בשוק אמו פגעה בכלב. והרוק יורד על זקנו ולשונו נפסק מלדבר אמו פגעה בחמור. ואם אין ממש בדבריו ומשכח לימודו אמו פגעה בעם הארץ. ואם בנה נאה ודיבורו נאה ולומד הכל אמו פגעה בסוס וכן ניהוגו של אותו בן לומד ומשפיל קומתו ונשמעין דבריו. ואם מהפך יד ליד ומהפך לשונו דע כששימש אביו עם עמו נשק לאמו ויצא לשונו מפיו. מי שאינה זהירה בנדתה קוברת בניה ובעלה המשמש עם הנדה בניה לוקין בצרעת. המשמש לאור השמש כנגד השמש בניה לוקין בבהרת. כנגד הירח בניה לוקין בבוהק ולבסוף בצרעת כנגד הכוכבים בניו לוקין בלשונם בלגלוג. המדבר בתשמיש דברים מכוערים בניו אלמים חישבה באיש

אחר בתשמישה בניה חרשים. נדה שגילח' ציפורניה ודרס עליהן בעל או אדם אחר לוקה עליהן בשחין מעשה באלישע כהן גדול שלא היו בניו מתקיימין מפני שלא היתה אשתו מי שפוגעה כשעולה מן הטבילה וכו'. עד שפגע בה מיטטר"ון שר הפנים ושמשה עם בעלה בשמח' ונתעברה את ר' ישמעאל והיה דיוקנו דומה לו. קדוש תשמיש. בשבועות בפרק ידיעות הטומאה (דף יט) המקדש עצמו בשעת תשמיש הויין ליה בנים זכרים. בפ' ב' דנדה (דף יז) אסור לשמש לאור היום אם לא יאפיל בטליתו או בבית אפל. ולא לאור הנר שלא יהו בניו נכפין. ובפ' י"ט כופה על הנר כלי או עושה פריסת בגד. בגיטין מי שאחזו (דף ע) הקיז ושימש מיד בניו ויתקין הקיזו שניהם ושמשו קודם שיטעמו כלום בניהם בעלי ראתן. בא מבית הכסא לא ישמש עד שישהא מהלך חצי מיל. ואם שימש בניו נכפין שמש מעומד אחזתו עוית. מיושב דלדיא בפ"א דחגיגה לא ישיח שיחה יתירה עם אשתו אם אינה צריכה להתרצות. ובנדרים בפ' ואלו מותרין גבי אימא שלום מגלה טפח ומכסה טפח. אל ישתה בכוס זה ועינו בכוס אחר. וליזהר מן אסנת מש"געח בני אמה בני אנוסה בני שנואה בני נידוי. תמורה מריבה. שיכרות.

גרושת הלב. ערבוביא. בני חצופה. בפ"ב דנדה אין משמשין מטותיהן לפני כל. בפרק המפלת (דף לא) משהין עצמן בבטן כדי שיזריעו נשותיהן תחילה וכן יבעול וישנה שיהו בניו זכרי' לדעתה. כדאמר בפ' בתרא דערובין ובפ' א' דבבא בתרא ישמח באשתו לדבר מצוה בפרק בתרא דנדה אשתו הוגנת ויקדש עצמו בשעת תשמיש ויבקש רחמים ממי שהבנים שלו נחלת ה' בנים בפרק המפלת אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה. רואה כשעולה מן הטבילה בפ"ב דנדה ההיא דאתיא לקמיה דרב כל אימת דהוה סלקא מן הטבילה התחזיא דמא אמר דמות עירך עלתה בך לכי תיבעלי לו על גב הנהר אי נמי תגלי לחבירתך. בנות ישראל הולכות לטבול בצנעה פן ירגישו בכך וראייה קשה מיכן מפני העין ועוד בעירובין בפ' כיצד מעברין גבי יושבי צריפין שמרגישות זו בזו בטבילה על בנותיהם נאמר ארור שוכב עם כל בהמה. רואה מחמת תשמיש בנדה בפ' התינוקות (דף סו) הרואה דם מחמת תשמיש משמש פעם ראשונה ושנייה ושלישית מיכן ואילך תתגרש ותנשא לאחר נישאת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש משמש פעם ראשונה ושנייה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש ההיא דאתאי לקמיה דרב אמי לצידן אזיל בעתה נפל מינה כי חררת דם אמר ר' נתרפאת זו ואי לא נפל מינה לית לה תקנתא אמרה טמאה אני בשעת תשמיש. כל הנשים בחזקת טהורות עומדות ומותרות לשמש ואמר בשבועות בפ' ידיעות הטומאה (דף יו) היה משמש עם הטהורה ואמרה לבעלה נטמאתי נועץ י' ציפורניו בקרקע עד שימות האבר. אבל פירש מיד חייב שיציאתו הנאה

לו כביאתו ועובר בעשה ולא תעשה. בפ"ב דכתובות אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת. ירושלמי שמואל בעא לאיזדקוקי אמרה טמאה אני שוב למחר אמרה טהורה אני אמר לה אתמול אמרת טמאה והשתא טהורה. א"ל אתמול לא הוה כחילי. פי' לא יכולתי לקבל תשמיש. וא"ל רב נאמנת. הוחזקה נדה. בקידושין הוחזקה נדה בשכינותיה בעלה לוקה משום נדה ואסור לבא עליה עד שתספור ז' נקיים ותטבול מנהג נשים בעוד שרואה אינה הולכת לבית הכנסת ואין בו איסור. טבלה בלא כוונה בפ"ב דשחיטת חולין נאנסה וטבלה שנפלה מן הגשר וקיימא לן כר' נתן דלא בעי כוונה וטהורה לבעלה וכל שכן ירדה לטהר ונפלה במים. השפחה והגיורת והמשוחררת קיימא לן שפחה צריכה ז' נקיים. דתני' דבר אל בני ישראל אין לי אלא בנות ישראל הגיורת שגיירה והשפחה משוחררת מנין ת"ל אשה כי תזריע. זה הכלל בידך שכל הרואה צריכה לישב ז' נקיים. יולדת כל הנשים היולדות או מפילות אנו מחזיקין בוולד של קיימא ויולדת בזוב שמא ראתה טיפה בשופי קודם וכן נעשים כר' זירא טיפת דם כחרדל יושבים ז' נקיים הלכך אין האשה טהורה לביתה אפי' בלידה יבשתא טמאה ז' ימים ולנקבה י"ד ימים. וכשתפסוק צריכה לישב ז' נקיים בלא דם קודם שתטבול וטובלת ואז היא מותרת לבעלה ואפילו רואה דם טוהר הוא עד ימלאו מן הלידה מ' לזכר או פ' לנקבה. מאחר שמנתה ז' נקיים וטבלה כל ימי טוהר אפי' שרואה בהן. ואם פוסקת מהדמים ב' ימים דילוג וקיימא לן בפרק בנות כותים כרבא דאמר מעין אחר הוא נסתם הטמא ונפתח הטהור וקיימא לן בפ' בנות כותים (דף לה) כרבא ימי לידתה שאינה רואה בהן עולים לספירת ז' וביום מלאת מ' לזכר או פ' לנקבה צריכה לפרוש מבעלה לערב ואסורה לשמש כל אותה הלילה כדאמר בפ' ע"פ היושבת על דם טהור אסורה לשמש עונה שהמעין הוחזק פתוח. אשה שפסקה דמיה לאחר ז' לזכר או י"ד לנקבה והמתינה ז' נקיים ולא טבלה ואחר כך ראתה קודם טבילה צריכה לישב ז' נקיים לאותה ראייה שכל דמים שתראה קודם טבילה טמאה דקיימא לן כבית הילל דאמר בפרק בנות כותים דם היולדת שלא טבלה מטמא לח ויבש משום הכי צריכה ז' נקיים וטובלת. נשים שלנו ספק זבות וקיימא לן בפ' א' דנדה כר' אליעזר דאמר בנות כותים כמה תשפה ותהא זבה מעת לעת הרי זו יולדת בזוב ילדה זכר ונקבה טמאה י"ד ומונה ששה ושבעה ימי טוהר. ילדה אחד ולאחר כמה ימים ילדה אחר יושבת ימי טומאה וימי טוהר לשניהם. ילדה נקבה ובתוך י"ד פסקה ז' ימים. אעפ"י שי"ד ימי טומאה הם עולין לז' נקיים כרבא דאמר בפ' בנות כותים ימי לידה שאינה רואה בהן עולין לימי ספירתה. נפל המפלת חתיכה טמאה ז' נקיים בפ' המפלת כר' יהודה וקיימא לן כרבנן כל שאינו מצורת אדם טהורה.

קשתה שנים ולשלישי הפילה צריכה ז' נקיים דאין קושי לנפלים. הפילה בתוך מ' יום בלא דם טהורה. הפילה שליא טמאה י"ד שמא נקבה היתה ונימוח שאין שליא בלא וולד. ילדה וולד בלא שליא ולאחר כמה ימים הפילה שליא אמרי רבנן זו שליא של וולד ראשון. מעשה ותלו שליא בוולד אחד ועשרים יום. והני מילי וולד קיימא דבעי שלייי אבל נפל לא אלא שליא ההוא איתמח והא שליא וולד אחרינא הוי ואיתמח וטמאה י"ז ימים ואין לה טוהר. ילדה ובתוך ימי טוהר הפילה יש לה ימי טומאה ואין לה ימי טוהר. הפילה יום מ' אינו וולד ליום מ"א תשב לזכר ולנקבה ולנדה ואין לה טוהר. המפלת וולד ואינה יודעת מה הפילה תשב לזכר ולנקבה טמאה י"ד ואין לה טוהר כי אם ששה ועשרים יום ואם תראה דם אחרי כן טמאה ואם אין ידוע אם וולד היה אם רוח היה תשב לזכר ולנקבה ולנדה ואין לה דם טוהר כלל וולד ראשון נקבה ושני זכר נפקי ימי טומאה וימי טהרה דשני ועדיין דנקבה לא חלו מכי נפקו ימי טוהר דזכר כל דחזיא טמאה. דתניא שלשים ושלשת ימים יכול בין רצופין בין מפוזרין ת"ל יום מה יום כולו רצוף אף ל"ג ימים רצופין. שפעה דם מתוך ז' לאחר ז' מתוך י"ד לאחר י"ד מתוך ל"ג לאחר ל"ג לזכר או מתוך ס"ו לאחר ס"ו לנקבה אפסיק בין דם טמא לדם טהור אסורה עד שתפסיק ז' נקיים שנשים שלנו ספק זבות הן ויולדות בזוב וצריכין ז' נקיים בפרק המפלת (דף כח) טומטום ואנדרוגינוס תשב לזכר ולנקבה. טומטום ונקבה. תשב לנקבה בלבד. יצא מחותך או דרך מרגלותיו יצא רובו הוי כילוד. יצא כדרכו משיצא פדחתו הוי כילוד ואם נשמע קול הנער ועודו בבטן ולאחר ימים הולידה יש למנות משעה שהקול נשמע כי ראשו הוציא וחזר כדמשמע בנדה בפרק יוצא דופן. בשלהי המפלת רבי מאיר אומר מפני מה אמרה תורה נדה שבעה מתוך שרגיל בה קץ בה אמרה תורה תהא נדה שבעה כדי שתהא חביבה על בעלה ביום טבילתה כיום כניסה לחופה וכן בתנא דבי אליהו. בפ' א' דנדה (דף ח) ובשילהי פ' האשה תנא משום ר' מאיר כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין. וסימן אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זתים סביב לשלחנך. הנה כי כן יבורך וגו'.

שיח

הלכות נדה למען יהלל קורא בו לידע וליזהר

הלכה למעשה כל אשה בין קטנה בין גדולה בין בתולה בין בעולה תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה קודם שתינשא לשמור ז' נקיים. ראתה קודם שבא עליה החתן אסור לייחד עמה בחדר שהיא ישנה עד שתטבול מאחר שלא בעל. לא ראתה והיא בתולה מותר לבעול בעילה ראשונה אפילו בשבת. והבועל בתולה בין ראתה בין לא ראתה בועל

בעילת מצוה ופורש. אפשר חבורה בלא דם בבעילה ראשונה של בתולה אעפ"י שרואה דם בתולים מתוך הבעילה גומר ביאתו ופורש ממנה. חתן פטור מקריאת שמע בעוד שלא בעל הבתולה דטריד. אבל נושא בעולה לא טריד וכשתפסוק לראות דמי בתוליה מלבנת עצמה בבגדים לבנים כשאר נשים וסופרת ז' נקיים וטובלת ליל ח' לבד מיום שפוסק בו דם ומותרת. ואין לה לטבול יום ז' כי אם בליל ח' או אם יראה מן הגנבים או מן הצינה או מפני שום דבר טובלת יום ח' או יום ט'. כל אשה שקבעה לה ווסת ג' פעמים בג' חדשים ביום א' מיכן ואילך אורח בזמנו בא והיא דם נידות. אם רגילה לראות ביום ל' אסורה כל היום אפי' לא ראתה כי צריך לפרוש מלשמש עונה אחת קודם והעונה או יום או לילה ואם רגילה לראות בלילה מליל ל' לליל ל' או מליל כ"ט לליל כ"ט אסורה כל אותה הלילה לשמש או נוגע בה בעוד שלא ראתה. ואם עברה אותה עונה ולא ראתה מותרת לשמש בלא בדיקה כל שעה. כל אשה שרואה דם אפילו כחרדל ובפחות מיכן שיוצא ממנה אפי' דבוק בעור כותלי הרחם מבפנים טמאה לבעלה. וכשתפסוק מן הדם שאינה רואה יותר רוחצת פניה של מטה ולובשת חלוק לבן ומצעת סדין לבן על מטתה ובודקת בכל יום שמכנסת בערותה בגד לבן של פשתן ישן ומקנחת ברחם לראות אם יש בבגד טיפת דם וכך עושה עד שתטבול. ואם לא בדקה כי אם יום ראשון של ליבון ויום שביעי די. ובלבד מיום שפוסקת בו מלבנת עצמה יש למנות ז' ימים נקיים שיהו נקיים מדם שאם תראה טיפת דם סותרת כל מה שספרה לנקיים ומלבנ' עצמה בחלוק לבן או מכבס' ומעבר' הכתם היטב מחלוקה וא"ל רחצה אך חלוק לבן לבשה והן ימי ליבון והיא אסורה לבעלה מיום ראייתה עד שתטבול לשמש ולא ליגע בה לחבקנה ולא יאכל עמה לנשקה ולא תציע לו מטתו בפניו אבל שלא בפניו תציע לו מטתו ומותרת ליחד עם בעלה בחדר א'. ואם מנתה ז' נקיים לבד מיום שפוסקת בו כשיבא יום שביעי לז' נקיים לעת ערב חייבת לרחוץ כל גופה במים חמים ולחוף ראשה במים ולסרוק שערה ולגלח ציפורנים ולנקר שיניה אעפ"י שאינה צריכה לפתוח פיה ולרחוץ תחת הדדים וכל קמטיה דראוי לביאת מים בעינן. ואם לא חפפה סמוך לטבילה צריכה לחוף פעם שנייה. מעשה באשה שהתירו לה לחוף בערב שבת ולטבול בשבת. ואסר ר"ת משום סרך בתה. דווקא היכא דלא איפשר כגון בימים טובים אחר השבת התירו ליל שני דיום טוב לטבול אף שהוא רחוק מן החפיפה אבל משום גנבי לא התירו לטבול רחוק מן החפיפה. ואשה חופפת ביום וטובלת בלילה כדהורה רב נחמן ב"ר יצחק לדביתהו דריש גלותא. ויותר טוב חפיפה סמוך לטבילה והיכא דלא איפשר לחוף ביום כמו אם חל שני ימים טובים אחר השבת ואירע ליל טבילתה ליל שני של יום טוב חופפת מערב

שבת. ולא תטבול ביום ז' של נקיים קודם שקיעת החמה ותסיר צואה מתחת ציפורניה וכשטובלת בליל שמיני קודם טבילה בעודה מלובשת בחלוקה מברכת ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה והולכת במים שבמקוה אעפ"י שאינן מים חיים. רק שיהו מ' סאין ולא יהיו שאובין ואינה מדברת בין ברכה לטבילה שיחת חולין. כי אם מענין טבילה ומכנסת כל גופה במים בפעם אחת ופושטת זרועותיה ממנה והמים יכסוה. ותעלה מן המים ותהיה זריזה מלפגוע בכלב או בחמור או בחזיר או בעם הארץ אך אם פוגעת בסוס או בחכם או באשה טובה ומשמשת עם בעלה בטהרה ובקדושה ובחיבה בלא אור הנר. ואם לא טבלה בליל ז' אין לה לטבול ביום ח' או ביום ט' משום סרך בתה פן תאמר הבת ראיתי לאמי טובלת ביום ויבוא שגם הבת תטבול ביום ז' באיסור. אבל משום ביעתותא דליליא או פן יסגרו שערי העיר או מפני גנבים או מפני הצינה מותרת לטבול ביום ח' או ביום ט' או ביום י' ולא ביום ז' כלל עד לאחר שקיעת החמה. והזהיר בזה אשריו בזה ולבא. כל אשה היולדת בין מפילות בין יולדות ולד של קיימא אנו מחזיקים אותה כיולדת בזוב שפעמים רואה דם במשהו בשופי קודם לידה ונעשית זבה דטיפה כחרדל יושב ז' נקיים. הלכך אין האשה טהורה לבעלה אף בימי לידתה עד שתמנה ז' ימים לזכר או י"ד לנקבה ותמנה ז' נקיים לאחר ז' לזכר וי"ד לנקבה ותטבול במ' סאה אפי' מי גשמים בחפירה ולא יהו שאובין על יד אדם. ואם לאחר ימי טומאה היו לה ז' נקיים מדם וטבלה אפילו אם תראה דם לאחר טבילה מותרת לשמש עם בעלה אעפ"י שרואה דדם טוהר הוא עד כלות מיום לידת זכר מ' יום או מנקבה פ' יום. או יום לידתה לא ראתה דם וכל ז' טומאה לזכר לא ראתה דם עולין לז' ימי נקיים וטובלת ליל ח' ומותרת ל"ג יום אפי' ראתה או בתוך י"ד לנקבה לא ראתה ז' ימים האחרונים הן ז' נקיים מדם וטובלת ליל ט"ו ומותרת ששה וששים ימים אפי' ראתה דדם טוהר. הוא אך בליל מ"א מן הלידה לזכר או ליל ק"א ללידת נקבה אפילו לא ראתה אסורה כל הלילה לשמש. כל אשה שמנתה לאחר ימי טומאה ז' לזכר וי"ד לנקבה וגם ספרה ז' ימי נקיים מדם אם היתה טובלת אפילו תראה דם מותרת לשמש עד כלות מ' לזכר או פ' לנקבה מן הלידה. אבל אם ספרה אחר ימי טומאה ז' נקיים ולא טבלה ואחר כך ראתה אסורה לשמש מאחר שלא טבלה. ויש לה למנות ז' נקיים. ואם תראה אפי' יום שביעי של ז' נקיים סותרת הכל עד שתראה ז' נקיים שלמים ותטבול לח'. ואם תהר בתוך פ' לנקבה ותפיל לאחר מ"א יום שנתעברה יש לה ימי טומאה ואין לה דם טוהר מאחר שאין רצופין ימי טוהר. מצאתי במעשה הגאונים. אמר רב חייא בשם ר' חנינא בן דוסא אתה מוצא שאמהות הראשונות היו משמרו' נידותן מיד הן נענות

שרה רבקה רחל ולאה ואשתו של מנוח אמר ר' יוחנן קשה הנדה כל שאינה משמרת נדתה סוף בניה לוקין במומין. אמר רבי ישמעאל קשה הנדה שגורמת לבעלה לגיהנם. החכמה שבנשים אומרת הנח רוחך מפני הניית שעה תאבד עולמך והזרע שיעמוד ממך ילקו במומין. לכך בנדתה אינה נותנת כחול בין עיניה ולא בתכשיטין המשמרת נידותה לא תבשל לבעלה ולא אופה ולא מרקדת ולא תפרוס את המטה ולא תפנה מים מכלי אל כלי חרס לפי שטמאה ומטמאה ואסורה ליכנס בבית הכנסת עד שתטבול במים. שהרוק מטמא בנדה. המשמשת נדה לבעלה גורמת אפילו לעשרים דור שבניה לוקין בצרעת רבי אלעזר בן ערך אומר כשאיש משמש עם אשתו בליצנות ובניבול פה הקב"ה מרמז למלאך ולוקח דם נדה ונותנו לתוך פיו ומיד לוקה הוולד. א"ר חלפתא אשריה ואשרי יולדתה ואשרי בעלה ואשרי משפחתה של כל אשה המשמרת בנדה כראוי שמשמרת את עצמה ואת בעלה מדינה של גיהנם ומביאתן לחיי העולם הבא. מעשה בתלמיד אחד שמת ולא הלכו אחר מטתו עשרה בני אדם התחיל חבירו לבכות אמר זו תורה וזו שכרה פקח הקב"ה עיניו בחלום ואמר לו חבירך לא עבר עבירה מימיו כי אם פעם אחת עברה אשתו נדה לפניו ונגע בבגדיה. לכן הגבו עבירה ממנו. בו בלילה ראה את חבירו מהלך בתוך הפרדס בתוך המעין של מים בתוך גן עדן.

שיט

דין יולדת בפסקי רבי שמריה מפי יב"א הלוי הורה יולדת צריכה לישב ז' נקיים בלא דם קודם שתטבול טבילה ראשונה לפי שהחמירו בנות ישראל שאפילו רואות דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים ודם לידה טמא הוא לאחר שטבלה יושבת על דם טוהר שכל דמים שהיא רואה טהורין עד מלאת מ' לזכר ופ' לנקבה מיום שילדה ואינה צריכה לפרוש מבעלה ומשמשת ביום ראייתה בלא טבילה וביום פ' צריכה לפרוש מבעלה ואסורה לשמש אותו הלילה. ואפי' אינה רואה שכן שנינו היושבת על דם טוהר אסורה לשמש. וכמה אמר רבא עונה מאי טעמא הואיל והוחזק מעין פתוח. כלומר שהורגלה עד עתה לשמש עם ראיית הדם חשו חכמים שמא תראה הלילה ולא תרגיש לפרוש כשם שלא הרגישה עד עכשיו והלילה דם ראיית טמא הוא. כך פירש רבי הלכה למעשה.

הלכות ווסת מי שקבעה לה ווסת לשלשים ואירע פעם אחת שלא ראתה בל' וראתה ביום מ' צריכה למנות ווסתה מראייתו של מ' עד יום ל' ולא תאמר אמנה ל' יום לווסתי מיום שהייתי ראויה לראות בו אלא מיום מ' שראתה בו דהכי גמרינן לה מתרנגולתא דמיא ושבולא דמיא ושליש כלו. בפרק קמא פסק רבי שמואל. ושמעי' מהכא דין אשה שאין לה ווסת בזמן הזה דליכא טהרות לא צריכה בדיקה לא שחרית לא ערבית לא לפני

תשמיש ולא לאחר תשמיש כדלקמן בסמוך ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמה ולבדוק לפני תשמיש ולאחר תשמיש לא שבקינן לה דאם כן לבו נוקפו ופורש. מעוברת שראתה דם ששאלתם צריכה טבילה חמורה כשאר נשים. כך למדים אנחנו שמעוברת ומניקה שראתה דם הרי הן כשאר כל הנדות וזבות בין לז' נקיים בין לטבילה. ואי איכא דקשיא ליה דתנן רבי אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן ואלו הן מעוברת ומניקה ובתולה וזקנה. והלכה היא הכא לעניין מגע קדשים ותרומה דהיכא דווסת דילה בשעה ראשונה דלילה נגעה כל היום כולו לפני ווסתה בתרומה וקדשים לא מיפסלי ולא מיטמי מאי טעמא דאמר הני ד' נשים דמיהן מסולקין ודיין שעתן למגען. אבל כל הנשים כשנוגעות בתרומה וקדשים שעת ווסתן מטמאות אותן במשא. והורו חכמים בבעילתם והזהרתם. וא"ר יאשיה אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם סמוך לווסתן וכמה עונה. הלכת' לענין מגע דשניין הני ד' נשי משאר נשים. אבל לעניין ז' וטבילה כולן שוות. מצאתי מעשה באשה שטבלה ונמצא בשר בין שיניה והצריכוה טבילה אחרת מההוא עובדא דמייתי בפ"ק דקדושין מעשה בשפחתו של ר' שטבלה ונמצא לה עצם בין שיניה והצריכה ר' טבילה אחרת ואפי' אי לא ידעינן מתי נכנס בין שיניה שמא אחר טבילה הא אמרינן טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ אעפ"י שנתעסק באותו המין כל היום כולו לא עלתה לו טבילה:

דיני ברכות

מצאתי בקונטרס צרפתי מנהגים להכי מברכין ספירת העומר מעומד משום דכתיב מהחל חרמש בקמה קרי ביה בקומה תחל לספור והיינו טעמא דלולב וציצית דבלולב גמרינן מולקחתם לכם. ובציצית והיה לכם. מה שנהגו לדלג מזמור לתודה בשבת ובימים טובים לפי שאין קריבה בהן. לפי שהיא חובה ואין קבוע לה זמן כמו כן אין אומר בחול המועד מפסח כדאמרינן אין מביאין תודה בפסח מפני חמץ שבה אבל בחול המועד דסוכות אומרין אותו. ושמעתי על ה"ר אליהו שלא היה מדלג כי אם שתי תיבות הללו מזמור לתודה והיה מתחיל הריעו לה' כל הארץ מפני שזה שבח של הקדוש ברוך הוא מה שנהגו לברך לבעל הבית בברכת המזון מפקי' בתוספת' מדכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך. את לרבות בעל הבית כדדרשי' את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים. ויתן לך האלקים מדת הדין. הדין הוא אם ראוי אתה יתן לך אבל לעשו אמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך. בין צדיק בין רשע יתן לך. וממנו למד שלמה כשבנה הבית החל סדר תפילתו ישראל בעל אמנה ומצדיק עליו את הדין ונתת לאיש כדרכיו אשר

תדע את לבבו אבל נכרי מחוסר אמנה ואתה תשמע ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי בין ראוי בין לא ראוי למה מכסין דם חיה ועוף ולא דם בהמה מצאתי באגדה בשעה שהלך אליעזר בשביל רבקה ונפלה מעל הגמל ונשרו הבתולים כשבא יצחק על רבקה ומצא פתח פתוח הלך לאליעזר ואמר לו מה עשית כך וכך מצאתי. והשיב לו אליעזר שמא כשנפלה נשרו. והלכו שניהם לאותו מקום ומצאו שם חיות ועופות שמכסין הדם ובהמה לא יצתה לכסות. ולכך מכסין דמיהן ולא שלה. לכך אנו כותבין השם בג' יודין יי"י. יברכך יאר. ישא בית הלוי ברכו את ה'. יש לתמוה דבכל הלל אין כתיב בית לוי. ונראה דדין הוא דהכא כתיב ברכו וגם ברכה שייך למיכתב בית הלוי לפי שאומרי' השיר. שאל ר' יצחק הגר מפני מה חטא בקר מן ערב. שבערב אומרים שתי ברכות לפני קרית שמע ושתים לאחריה ובבקר רק אחת לאחריה. והשיב לו ר"ת לפי שבשחר יש מצות ציצית מה שאין כן בערב. והוא רחום לפיכך תיקנו לומר בשני ובחמישי משום קרא דכתיב דרשו ה' בהמצאו. לדרוש את ה' ב' ה' מצאו. ואנחנו לא נדע. יש תימה אמאי נהגו לומר אחר הבט משמים. ונראה לפי שהתפללו כבר בישיבה ובעמידה ובשכיבה ובכסוי פנים לכך אומרי' מעתה ואנחנו לא נדע. והוא רחום לכך תקנו לאומרו במעריב מפני שאין בו קרבן כפרה כלומר אם לא למעננו כפרה אין בידינו במה אבל ביוצר ובמנחם שעת התמידין אצ"ל פי' אחר כל היום אדם חוטא ובין מנחה ומעריב שעת שכיבה היא לכך אומר והוא רחום יכפר עון שעשיתי כל היום. בשבת וביום טוב לפי שאין מתפללין י"ח אלא ז' ואחר כך מזכיר אין ד' פעמים מי ד' פעמים שדה ד' פעמים הרי י"ב פעמים אמן. ולבסוף הוא אומר ד' פעמים ברוך. וכן ד' פעמים אתה. ונראה כאלו הוא אומר י"ב פעמים ברוך אתה אמן. והם י"ב ברכות וו' של חובת היום הרי י"ח לא חסרת דבר. מנהגי' מרבי' א"בן מנהגנו ומנהג אבותינו לומר אור חדש על ציון תאיר ויש בני אדם שאין אומרים. וכן בתשובת הגאון יש שלא לאומרו וטעם שלהם לפי שאין מברכין על האור העתיד. ואני אלעזר אומר כי מנהג אבותינו תורה שלימה היא כי הברכה על המאורות שנבראו משמת ימי בראשית והם חמה ולבנה ואור שגנז הקב"ה לעתיד לבא. וזהו לעושה אורים גדולים חמה ולבנה ואור שגנז בעתיד להאיר לצדיקים לעתיד לבא כדכתיב קומי אורי כי בא אורך. לעושה אורים גדולים כמו לעושה השמים זהו כמו לעושה בסגו"ל. ועל המתחדשים בכל יום כתיב לעושה. ואור שמש יחדש. ואנו מתפללין שנזכה לאורו עם הצדיקים וחותם יוצר המאורות שהוא כמו יצר. וגם יוצר שמתחדשים. ומנהגנו מרבותינו לומר שלוחי צבור בכל יום ברכת כהנים ושמו את שמי. ויש שלוחי צבור שאינם רוצים לאומרו לפי שאינו מן הברכות אלא הבטחה

שהבטיחנו צורנו להסכים על הכהנים. ואומר אני כי צריך לאומרו דכיון דאמר ברכנו בברכה המשולשת. צריך לומר ואני אברכם כלומר עשה עמנו כמו שהבטחתנו באותן ברכות אבל כשיש כהן לישא ידיהם שאין שליח צבור אומר ברכנו בברכה אל יאמר ושמו את שמי כי בודאי יעשה הבטחתו אבל שליח ציבור שמתפלל שיברכנו באותה ברכה צריך לומר ולהזכיר ההבטחה כאשר אמרת לברכנו. תמה אחי ר' יחזקיה על שחולקין פסוק זה יהללו את שם ה' כי נשגב ששליח צבור אומר חציו והקהל מסיימין אותו וגומרין פסוק אחר עמו וירם קרן לעמו וגו' ואומר אני הלא בפסוק וקרא זה אל זה ואמר כמו כן עושין וגם בברכת מילה אומר שליח צבור הודו לה' כי טוב והקהל מסיימין כי לעולם חסדו. וטעם כולם אפרש לפי קט דעתי לפי שהשרפים קוראים זה לזה להקדיש ליוצרם יחד ומקדישין אחרי כן כולם יחד כמו כן שליח צבור אומר ואחר כך מקדישין הקהל עמו לפי שאנו אומרין בבראשי' רבה וישתחו לעם הארץ מיכן שמודין על בשורות ובלידת זכר מצינו בשורה דתנן המבשרני אם ילדה אשתי זכר וגו'. וגם בפסוק אחר מצינו האיש אשר בישר כו' (ירמי' כ' טו) לכך אומר הודו לה' כי טוב. על בשורה זאת שנולד זכר והציבור אומרין כי לעולם חסדו ולעולם נודה לו אף כאן לפי שאמר מתחילה גדלו לה' אתי וגם הכל הבו גודל לאלקינו אומר בסוף אין אתם צריכין כי אם לגדלו ולהללו לפי שגדול ונשגב שמו לבדו שכל בשמים ובארץ משגבין ומגדלין שמו והציבור משיבין גם אנו יודעין שהודו ושיגובו בשמים ובארץ נאמר למעלה הללו את ה' מן השמים והצבור משיבין גם אנו יודעין ומסיימין את המזמור ואומר על שהרים קרן לעמו ישראל ומהללין אותו כל חסידיו ור' חזקיה מפרש שלפיכך אומר פסוק זה כשמחזירים ספר תורה למקומה לפי כשמשתחוים אומ' רוממו ה' אלקינו והשתחוו וגם בברכת התורה משתחוים לכבוד התורה כשמחזירי' אותה אומר יהללו להודיעך שלא בשביל אלהות שבתורה הוא משתחוה אלא להקב"ה הוא משתחוה ששכינתו שורה עליה ולא בשביל שגם הוא אלוה שהרי נשגב שמו לבדו. ועל שאמר יהללו ולא אמר המזמור של מעלה הללו את ה' מן השמים והללו את ה' מן הארץ משיבין הקהל אין אנו לבדנו מהללין אותו כי גם בשמים ובארץ מהללין אותו אותן דברים שמהללים האמורים במזמור ואומר כי נשגב שמו וגם משבחים אותו שהרים קרן ישראל במתן תורה שמאהבה אותם נתן להם חיי העולם שבה מרומם קרנם על כל העמים דכתיב כי היא חכמתכם ובינתכם על זאת מתפללין אותה כל חסידיו שאר בני ישראל עם קרובו.

שכ

סדר ברכות יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם יתברך שמו מפי קדושיו אשר חשק בבני ישראל ושאל ממנו לברכו בק' ברכות כל היום כדאמר ר' מאיר במנחות בפ' התכל' חייב אדם לברך ק' ברכות בכל יום. מה ה' אלהיך שואל מעמך א"ת מה אלא מאה להגן על צ"ח קללות הכתובים במשנה תורה וכשתדרוש גם כל חלי וכל מכה הרי ק' לכך נבנה בית המקדש גבוה ק' אמה כנגד מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה לכך רמז בשיר המעלות אשרי כל ירא ה'. כל אותיות א"ב במזמור לבד מן ק' וכתב הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' יברך כתיב כי כן בגימטריא ק' יברך על שם ק' ברכות יברך וכנגד כל ברכה י' זהובים שכר כדאמרינן בשחיטת חולין בפ' כיסוי הדם (דף פד) וסימניך כי סמך עשרה זהב משקלם אצל ברוך ה' אלהי אברהם הרי לק' ברכות אלף זהובים האלף לך שלמה. אלו הן ק' ברכות. על נטילת ידים א' אשר יצר ב'. המחזיר ג'. לשכוי בינה ד' גוי ה' עבד ו' אשה ז' מגביה ח' פוקח עורים ט' מלביש ' זוקף י"א מתיר י"ב רוקע י"ג מצעדי י"ד כל צרכי ט"ו אוזר ישראל בגבורה י"ו המעביר י"ז גומל י"ח מקדש שמך י"ט לעסוק בדברי כ' הערב נא כ"א אשר בחר כ"ב ברוך שאמר כ"ג ישתבח כ"ד יוצר המאורות כ"ה הבוחר בעמו ישראל כ"ו גאל ישראל כ"ז הרי כ"ז עד התפלה וג' תפלות כל אחד י"ט ברכות עם ולמלשינים ג' פעמים י"ט הרי נ"ז כ"ז ונ"ז הם פ"ד מעריב ערבים פ"ה אוהב עמו ישראל פ"ו גאל ישראל פ"ז שומר עמו ישראל פ"ח יראו עינינו פ"ט בלילה המפיל חבלי שינה צ' אוכל בערב מברך על נטילת ידים צ"א המוציא צ"ב הזן צ"ג ועל המזון צ"ד בונה ירושלם צ"ה הטוב צ"ו וכן בבקר נטילה. המוציא. הזן. המזון ירושלם הטוב. הרי יותר מק' לבד אם שותה מברך. לבד להתעטף בציצית. על של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין. שמונה פסוקים בפרשת תמיד. שמונה במשנה איזהו מקומן. היא סתמא לכפר. ח' חטאת בפרשת נפש כי תחטא ולכפר ח' טומאות בסוף פרשת ויקרא. ח' דברים בפסוק והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם. י"ג מדות מקל וחומר ומגזירה שוה ובנין אב. כלל ופרט. פרט וכלל. כלל ופרט וכלל. כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל. יצא מן הכלל ללמד. טען אחר שהוא כעניינו טען אחר שלא כעניינו. בדבר החדש למד מעניינו למד מסופו. שני כתובים. כנגד י"ג אש במתן תורה במשנה תורה י"ג דברים שהחכמה מאין תמצא. י"ג תורה במשלי. י"ג הון במשלי. י"ג גן בבראשית. י"ג ברוך בברוך שאמר פ"ז תיבות ראשו כתם פ"ז. ובו ל' רישין כמו ל' רישין בי' דברות ול' אלפין בתהלה לדוד ארוממך הרי מן נטילת ידים עד מלך מהולל בתשבחות כ"ג ברכות עד הזמירות הודו לה' קראו בשמו עד אל תריעו צ"ט תיבות כאותיות ועתה ישראל מה

ה' אלהיך שואל מעמך. שירו לה' כל הארץ עד והלל לה' ק"ל תיבות ומן רוממו עד כי גמל עלי קע"ח. מזמור לתודה עד אמונתו מ"ג תיבות. יהי כבוד עד לא יעזוב קי"ח תיבות והוא רחום עד קראנו. י"ט תיבות אשרי אשרי יושבי ותהלה לדוד. בפ"א דברכות א"ר אלעזר בר חנינא כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכ"י מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ואומר הללויה הללי נפשי. כי טוב. מן השמים. שיר חדש. הללו אל בקדשו. ואמרינן במס' שבת בפ' כל כתבי אמר ר' יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ומסיק הם פסוקי דזמרה וקורא ברוך ה' לעולם. ופרשה דדברי הימים. לך ה' הגדולה עד לשם תפארתך ושם היו מניחין ומתפללין ישתבח. אך לאחר מיכן תיקנו לומר פרשה שבעזרא אתה הוא לבדך עד במים עזים. ויושע עד לעולם ועד. כי לה' המלוכה. ועלו מושיעים. והיה ה' למלך על כל הארץ. ועומד החזן ואומר ישתבח. וסיים בברוך עד אל חי העולמים. ואסור לדבר בין הזמירות לישתבח כי שם סיום הזמירות בברכת אל גדול בתשבחות. מי שאיחר מלבא לבית הכנסת ורוצה להתפלל עם הציבור שתהא תפלתו נשמעת קורא ברכות כולם ופרשת תמידים ואיזהו מקומן ובריית ר' ישמעאל אומר בי"ג מדות וברוך שאמר וב' פסוקים ה' צבאות עמנו תהלה לדוד ופסוקי דזמרה יהא שמיה רבא יתגדל אומר אחר פסוקי דזמרה כשסיים ישתבח ואין מדברים בין זמירות לישתבח. ובין ישתבח ליתגדל. יהא שמיה רבא בפ' כל כתבי א"ר יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כוונתו קורעין לו גזר דינו שנ' בפרוע פרעות בישראל. ז' תיבות בפסוק וכן ז' תיבות יהא שמיה רבא. בפ' א' דברכות כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מברך הקב"ה מנענע את ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. יש בני אדם כשלא היו בבית הכנסת כשאמרו יהא שמיה רבא. וקיימא לן כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי' וקורין ברייתא בפ' א' דברכות א"ר ר' יוסי פעם אחת וכו'. יתברך וישתבח הרי קודם יהא שמיה רבא אמר יתגדל ויתקדש. שהם כנגד אנכי ולא יהיה לך. ואחר ח' תיבות של לשון הקודש יתברך עד ויתהלל כנגד ח' דברות שדבר משה. ומה שאומרים בתרגום לנחמתא לנחם הקב"ה שאמר אוי לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו כדאי' בפ' א' דברכות ומלאכי השרת אין מכירין בלשון ארמי כדאי' בפ' א' דשבת (דף מג) ובסוטה שלא יתמהו מלאכי השרת ואומרים מה נחמה לכך אומר בתרגום ונחמתא ואמרו אמן. יש לענות הקהל אמן ירושלמי א"ר יהושע בן גדיא כל העונה אמן בעה"ז זוכה ועונה אמן לעה"ב שנ' אמן ואמן. אמן בעה"ז ואמן לעה"ב. ברכו בספרי כי שם ה' אקרא. ר' יוסי אומר מנין לעומדין בבית הכנסת ואומר ברכו את ה' המבורך שעונין אחריהן ברוך ה' המבורך לעולם ועד. שנ' כי אם ה' אקרא הבו

גודל לאלהינו. ומניין שעונין אמן ומניין שעונין ברוך שם כבוד מלכותו ומניין שעונין יהא שמיה רבא ת"ל הבו גודל לאלהינו. במכילתא דר' חנינא בר אחי רבי יהושע אומר הבו גודל לאלהינו. אלו העונין ברוך ה' המבורך וכו'. במדרש מה רבו מעשיך חיה אחת עומדת באמצע הרקיע וישר' שמה בכל שחר אומרת ברכו את ה' המבורך. וכל גדודי מעלה עונין אחריה ברוך כבוד ה' ממקומו לכך נהגו ישראל לומר ברכו והקהל עונין ברוך ה' המבורך. יוצר בפ' א' דברכות (דף יא) בשחר מברך שתים לפנים ואחת לאחרים מאי מברך יוצר אור ובורא חושך ואידך מאי היא. אורי ר' אליעזר לר' פדת בריה. אהבה רבה. וכן הלכה למעשה א"ר יהודה השכים לשנות וכו' עד שכבר נפטר באהבה רבה. ותנן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת ומסיק אהבה רבה הוו אמרי. קק"ק שליח ציבור אומר קק"ק עם הציבור. דתניא בתוספתא פ' א' דברכות ר' יהודה היה עונה עם המברך קק"ק. במסכת סופרי' בשלהי פ' נהורא גדול פורס על שמע לומר קדיש ביחיד לפי שהוא כסודר אבל קדוש בעמידה אין מן הדין לאומרו פחות מי' ואין קטן עולה למנין ברכו וקדיש עד שיהיה בן י"ג שנה. ועוד בפרק המתחיל משה הקניא אין אומר קדיש וברכו בפחות מי'. ובמקום שיש שם תשעה או עשרה ששמעו בין ברכו בין קדיש ולאחר תפלה עמד חד ואמר בפני אלו ואמר ברכו או קדיש וענו אלו אחריו יצא ידי חובתו ירושלמי דמגילה אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם מקצתן גומר. בפ' אין עומדין ירושלמי בן פוטא אישתתק באופנים אתון שאלון לר' אבון אמר לון בשם ר' יהושע בן לוי זה שהוא עובר תחתיו יתחיל ממקום שהפסיק. אמרי ליה והא תנינא מתחיל בברכה שטעה זה אמר לון מכיון דעניתון קדושה כמי שהוא תחלת ברכה יוצר המאורות אין לומר קודם עמוד השחר. כדאמר בפ' א' דברכות אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת אהבה רבה. והא דלא אמרינן יוצר המאורות משום דלא מטא זימניה. וקיי"ל בפ' הקורא את המגילה (דף כד) סומא פורס על שמע ואומר יוצר המאורות דאית ליה הנאה כר' יוסי ומנהג כשמאחרין לבא לבית הכנסת ויש בחצר בית הכנסת עשרה פורסין על שמע ואומר ישתבח קדיש. וברכו. יוצר אור. עד יוצר המאורות. אהבה רבה. כן אורי ליה ר' אליעזר לר' פדת בריה אהבה רבה. ואסור לדבר באמצע ברכת יוצר. כי אם בין יוצר המאורות' לאהבה רבה. כדאמר בפ' ב' דברכות ר' אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה ובין שנייה לשמע ובין שמע לוהיה אם שמוע ובין והיה לויאמר וכל שכן מי שקורא קרית שמע ואומר הציבור ברכו או שמיה רבא. או קק"ק פוסק ועונה עמהם אפילו באמצע דלא גרע מיראה וחוזר

למקום שפסק. מה שאין כן בתפלה. כדאמרינן בפ' א' דיומא ודברת בם ולא בתפלה. אמן אל מלך נאמן מה שאפילו יחיד אומר אמן אל מלך נאמן וקיימא לן בברכות בפ' שלשה שאכלו תניא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה. בכל הברכות. והא דתניא הרי זה משובח. בברכת המזון בונה ירושלם אמן ובתוספת' בפ' אחד הפורס על שמע והמברך על הפירות ועל המנות לא יענה אמן אחר עצמו. ואם ענה הרי זה בור. ירושלמי תני הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והקורא בתורה והנושא את כפיו והמפטיר בנביאים והמברך על אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אמן אחר ברכותיו ואם ענה הרי זה בור אית תנאי דתני הרי זה חכם. אמר רב חסדא מאן דאמר הרי זה בור בעונה על כל ברכה וברכה ומאן דאמר חכם בעונה בסוף. ונראה הא דאמר בבונה ירושלם לפי שהוא סוף ברכת המזון הוא הדין סוף הכל כמו קודם קרית שמע שהוא סיום. ואע"ג דהוי אמת ויציב כעין ברכה הסמוכה לחברתה דלא מתחיל בה בברוך מכל מקום הוי בענין סוף. מדאמר בפ' ע"פ (דף קד) ברכה הסמוכה לחברתה וברכה אחרונה של קרית שמע שהוצרך להזכירה שגומר בברוך ולא מתחיל הלכך אף יחיד קודם קרית שמע אומר אמן. במס' שבת בפ' כל כתבי כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן מאי אמן אל מלך נאמן. אל קודם העולם מלך העולם נאמן בתחיית המתים האל הנאמן שומר הברית והחסד. מן אל מלך נאמן עד אני ה' אלהיכם רמ"ח תיבות כנגד רח"ם אברים כדאי' בתנחומא א"ר מני אל תהי קרית שמע קלה בעיניך מפני שיש בה רמ"ח תיבות כנגד אברים שבאדם ומהם ברוך שם כבוד מלכותו וכו' אמר הקב"ה אם שלי כתיקנה אני אשמור את שלכם. לכך רמ"ח תיבות שמרני כאישון בת עין. אמר לו הקב"ה שמור מצותי וחיה. על כן מצרפין אל מלך נאמן וברוך שם כבוד מלכותו. להשלים רמ"ח כי בתורה מן שמע עד ובשעריך מ"ח תיבות והיה אם שמע קכ"ב. ציצית ס"ט הרי רל"ט כנגד אבריו ובראש ט' אברים לכן מוסיפין ט' תיבות. אל מלך נאמן ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת שבציצית ללבן שבו. או משיכיר בין זאב לכלב או בין חמור לערוד. ואין לקרוא יותר מדאי בהשכמה כדמייתי ביומא בשילהי אמר להם הממונה הקורא קרי' שמע עם אנשי משמר לא יצא מפני שמשכימים. משום הכי הילני עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל כשחמה זורחת ניצוצות יורדות ממנה ויודעין העם שבירושלם שהגיע זמן קרית שמע דקיימא לן בפ' א' דברכות (דף ט) כוותיקים שהיו גומרין אותה עם הנץ החמה כדפסק אבייי. ואם קרא קודם הנץ החמה יצא. כדפסיק ריב"ל. בפ' א' דברכות לאחר שיעלה עמוד השחר יצא דומיא דמגילה ומילה. דמצותן עם הנץ החמה וכולן שעשו

משעלה עמוד השחר כשר. בפרק הקורא את המגילה (דף כ) ולמצוה זמנה עד תחלת ג' שעות כדמשמע בפרק א' דברכות גבי משמורות ופסיק רב יהודה משמיה דשמואל כר' יהושע דאמר עד ג' שעות א"ר מני גדול הקורא קרית שמע בעונתה מהקורא בתורה מדקתני הקורא מיכן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה. אם קרא שמע והתפלל בביתו או בבית האבל ובא בבית הכנסת יקרא כל קרית שמע עם הציבור ויקבל שכר כקורא בתורה. קרית שמע בכל לשון כחכמים בפ' ב' דברכות (דף יו) וכן סתמא דמתני' דסוטה בפ' ואלו נאמרין וקיימא לן הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו ואם קרא ולא השמיע לאזנו יצא וצריך לדקדק באותיותיו. קרא ולא דקדק יצא. וצריך ליתן ריוח בין הדבקים. על לבבך בכל לבבכם. עשב. בשדך. ואבדתם. מהרה. על. לבבכם. הכנף. פתיל. אתכם. מארץ. ירוש' אשר נשבע ה'. וצריך להאריך באחד ובד'. ובלבד שלא יחטוף בח'. וצריך להאריך שיחשב מלכות שמים למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. עד כאן כוונת הלב דברי ר' מאיר. וכן פסק רבא הלכה. וכוותיה עבדינן דהוא בתרא. וכן רב נחמן ורב יוסף לא מצרכי אלא פסוק ראשון זהו קרית שמע של רבי בפסיק' בפרק מקום שנהגו משמע שצריך להפסיק בין ה' אחד לברוך שם כבוד. ברוך שם כבוד אומר בלחישה. במדרש אספה לי כשעלה משה למרום וסיימו קרית שמע התחילו המלאכים ואמרו ברוך שם כבוד מלכותו הלך משה והתקין שיהו אומר אותו בחשאי. במדר' רבנן אמרין כשעלה משה למרום שמע מלאכי השרת מקלסין ברוך שם. והורה לישראל ולמה אין אומרים אותו בפרהסיא. א"ר יוסי למה הדבר דומה לאחד שגנב קרומין מתוך פלטין של מלך נתנה לאשתו אמר לה אל תתקשטי בפרהסיא אלא בתוך ביתך אבל ביום הכפורים שהם נקיים כמלאכים הם אומרים בפרהסיא ברוך שם כבוד מלכותו. בכל לבבך צריך ליתן ריוח בין הדבקים היום צריך להפסיק ואחר יאמר על לבבך כדפסי' רבא כוותיה אשר אנכי מצוך היום והדר ליקרי לאהבה. קיימא לן כבית הלל דאמרי כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך עומדים וקורין ומטים וקורין. והא דאמר בפ' ב' דברכות האומנין בטלין ממלאכתן וקורין פרשה ראשונה. כי היכי דלא לשוויה עראי ולא משום כוונה. בתנחומא בפרש' לך לך אסור לו לאדם לקבל מלכות שמים מהלך אלא יעמוד על רגליו ויקרא קרית שמע וכשיגיע לברוך שם ואהבת ילך מיד וקורא מהלך ואינו חושש. מורי רא"ם פסק כר' יהושע בפ' היה קורא כל הפרשה ראשונה בעמידה. ירושלמי אם מהלך עומד בקבלת עול שמים. פר"ח היה קורא עד לבבך בעמידה אם היה מהלך. טעה. קרא וטעה יחזור למקום שטעה. ואם אינו יודע היכן טעה חוזר לראש. טעה באמצע הפרק יחזור לראש הפ' בין כתיבה לכתיבה. יחזור לוכתבתם

קמא. אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם ברור וכתבתם אחרון תופס. בתוספתא השמיט פסוק אחד לא יחזור ויקרא אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סוף. וכן בהלל ובתפלה ובמגילה הקורע למפרע לא יצא ספק קרא קרית שמע ספק לא קרא קי"ל כר' אלעזר דאמר בפ' ג' דברכות חוזר וקורא דקרי' שמע דאורייתא דבין בית שמאי ובין בית הלל סברי דהוי מדאורייתא. ובקומך בפ' אין עומדין האומר שמע שמע משתקין אותו. אם אמר כל הפסוק ושנה בו הוי מגונה וצריך לכוין דעתו. בדברים רבה קרית שמע כל זימנא דקרי ביה ליהוי ככרונטוגמא חדתא. פי' אגרת חדשה דקודשא בריך הוא לא מטרח עלן דכתיב מה עשיתי לך ומה הלאיתיך במנחות בפ' שתי הלחם (דף צא) קרא קרית שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך. ירושלמי מפני מה קורין קרית שמע בכל יום מפני שי' דברות כלולות בהן. בתנא דבי אליהו רבתי בפ' כריתות אפי' אין בידו לא מקרא ולא משנה אלא משכים ומעריב לבית הכנס' וקורא קרי' שמע בעבור שמו הגדול יש שכרו מונח לפניו ובלבד שיהיה שמור מן העבירה. בפ' ב' דברכות דין הוא שתקדים שמע שיש בו מלכות שמים ללמוד וללמד ולעשות. והיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה ויש בו ללמוד ולעשות. ויאמר אינו נוהג אלא ביום ואין בו אלא לעשות. בפ' ב' דברכות ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק וכן הלכה. אין לומר אמת תרי זימני אני ה' אלהיכם אמת ויציב. דכתיב וה' אלהים אמת, ירושלמי צריך להתיז ז' של למען תזכרו. במדרש ויכולו אם בחוקותי וזכרתם את כל מצות ה' צריך לדקדק פן יקרא ושכרתם. הקורא קרית שמע באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר תשלג בצלמון. בפ"א דיומא הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יראה באצבעותיו בפ' ב' דברכות האומנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך ולא בתפלה. ומסקינן עד ובשעריך קמא בטילין ממלאכתן. אבל מוהיה אם שמוע עושין במלאכתן וקורין. פועלין העושין מלאכה אצל בעל הבית בשכר מבטלין לפרק ראשון מיכן ואילך קורין ועושין מלאכה ומברכין לפניה ולאחריה. ומתפללין ג' ברכות ראשונות הביננו וג' ברכות אחרונות. ומברכין לאחר סעודה הזן. ובשנייה פותח בברכת הארץ וכולל בהם בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם בלא שכירות כי אם בסעודתו קורין ומתפללין י"ח ברכות ואין עוברין לפנ' התיבה ואין נושאין כפיהם ומברכין ד' ברכות בסעודה ואם בעל הבית מיסב עמהם אפי' עושין בשכירות מברכין כתיקנן ד' ברכות.

שכא

בעל קרי בפ' ג' דברכות בעל קרי מהרהר בלבו ירוש' מהרהר בברכות אבל ק"ש וברכת המזון יוציא בשפתיו וקיימא לן בפ' ב' דקדושין דברי תורה אין מקבלין טומאה כר"י בן

בתירה אבל לתפלה צריך טבילה. דתנן היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי יקצר. הא לא התחיל לא יתחיל. בעל קרי המרגיל צריך מ' סאה בריא לאונסו ט' קבים חולה לאונסו פטור מכלום. טוב לאדם שאינו יכול לטבול שישפשף במים ירכיו וערותו לטהר מן הקרי הדבק. הכון לקראת אלהיך ישראל. בפ' א' דברכות קיימא לן כל שלא אמר אמת ויציב בשחרית לא יצא ידי חובתו. לסמוך גאולה לתפלה וצריך לסמוך גאולה דכתיב יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי, וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה. אע"ג דא"ר יוחנן בתחלה או' ה' שפתי תפתח דהוי כגאולה אריכתא ואין לומר שומע תפלה עדיך כל בשר יבאו ולא כי שם ה' אקרא דלא קא שרי ר' יוחנן כי אם ה' שפתי ואם אומר קדיש או ברכו או קדושה יכול לאומרו בין גאל ישראל לתפלה או ברכת ציצית. בפ' א' דברכות מצינו מכל זכיות של חזקיהו מלך יהודה לא הזכיר אלא שסמך גאולה לתפלה. בפ' א' דברכות כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו היום כולו. בירושלמי אין השטן מקטרג כל אותו היום כולו. בפ' כיצד מברכין תכף לגאולה תפלה. וקבלתי מן ריב"ק שפירא אם אין פנאי לאדם להתפלל יקרא ק"ש בעונתה עד אני ה' אלהיכם אמת ולא יאמר אמת ויציב אחר שאמר אני ה' אלהיכם אמת. מפני שעת הדחק מוטב להרחיק כדי לסמוך גאולה לתפלה דאמר בירושלמי של תפלת השחר ר' יוסי מצלי בתלת שעין ביממא וכן ר' חייא ב"ר אבא וכן ר' ברכיה. ומקשי ואמר כבר קיבל עליו עול שמים בעונתה ומשמע ברכה אחרונה לא בירך. ובפ' תפלת השחר מר סבר מסמיך גאולה לתפלה עדיף מעומד בתוספ' דברכות אין אומר דברים אחר אמת ויציב אבל אומר אחר תפלה כסדר יום הכפורים:

הלכות תפילה

שכב

הלכות תפלה א"ר אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שמשה רבינו לא נענה אלא בתפלה אין עומדין בתפלה אלא מתוך כובד ראש. עבדו את ה' ביראה. בספרי לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בתפלה אלהא דאנא פלח ליה בתדירא ביבמות בפרק מצות חליצה (דף קה) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה וכשיחפוץ להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות שכתוב ג' הגשות לתפלה. ויגש אברהם. ויגש יהודה. ויגש אליהו. ועוד כתיב ורגליהם ב' רגל א' ואחר ישרה. מיישר רגליו יחדיו ישר"ה שיר"ה תפלה בפ' א' דברכות המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנ' ורגליהם רגל ישרה. ירושלמי א"ר אמי נאמר בכהנים לא תעלה במעלות. עקב בצד אגודל. וחרנא אמר כמלאכים ורגליהם רגל ישרה.

ולא יעמוד על גבי ספסל ולא על גבי מקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך. ממעמקים קראתיך ה'. ונותן עיניו למטה כדאמר בפרק מצות חליצה ומכוון בכל לבו. בשלהי פ' תפלת השחר א"ר אלעזר לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. דורק אין עומדין המתפלל צריך לכוין את לבו תכין לבם תקשיב אזניך. בפרק ב' דפרקי אבות אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני הקב"ה. בפרק אין עומדין (דף לב) המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. וחנה היא מדברת על לבה. מיכן שהתפלה צריכה כוונה. רק שפתיה נעות. מיכן שצריך לחתך בשפתיו וקולה לא ישמע. מיכן שאסור להגביה קולו בתפלתו. בפרק ג' דברכות (דף כד) המשמיע קולו. סימן רע לו. ויש או' ניכר הוא שהוא מכוער והוא מקטני אמנה. ומסיק רב הונא שיכול לכוין את דעתו בלחש אבל אין יכול לכוין בלחש מותר בינו לבין עצמו אבל לא בצבור משום דאתי לאטרודי.

תפלה מעומד בפרק אין עומדין. תנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך דברים בטילים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. או מתוך הלכה פסוקה. כי הא דאמר ר' זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקים. בפ"ב דתנא דבי אליהו השתחוו לה' בהדרת קודש מיכן אמרו אל יעמוד אדם בתפלה עד שיאמר הלכה אחת או פסוק אחד. אפי' מלך ישראל שואל בשלומו. לא ישיבנו בתפלה אבל למלכי אומות העולם משיבין מפני הסכנה. אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק בפ"ק דיומא ודברת בם בם ולא בתפלה. סדר תפלה בפרק א' דברכות (דף ט) א"ר יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח וכו'. בפרק אין עומדין ובפרק א' דע"ז (דף ט) לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל בפרק ערבי פסחים (דף קיז) ואעשך לגוי גדול. שאומר אלהי אברהם. ואברכך שאומר אלהי יצחק. ואגדלה שמך שאומר אלהי יעקב. והיה ברכה. בך חותמין ולא בכולם. במכילתא בפר' תפילין מניין שאומר בא"י אלהינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שנ' ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. בפרק א דברכות המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם ה' זוקף כפופים. בשלהי פ' אין עומדין באבות שוחה תחלה וסוף. טעה באבות סימן רע לו. ואם שליח ציבור הוא סימן. רע לשולחיו. מי שאין יכול לכוין יכוין באבות. אין אומרים כי אם האל הגדול הגבור והנורא. דאמרן משה וכנסת הגדולה. בפרקי דרבי אליעזר בפ' פ"ח ענו העליונים ואמרו בא"י מגן אברהם. בפרק הקורא את המגילה למפרע מניין שאומר אבו שנ' הבו לה' בני אלים מנין שאומר גבורות שנ' הבו לה' כבוד ועוז. בפ' אין

עומדין מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים בפרק א' דתענית בימות החמה אם לא אמר משיב הרוח מחזירין אותו בימות הגשמים אם לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו. לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. מתפלת המוספין של יום טוב האחרון של סיכות הוא יום שמיני עצרת עד יום ראשון של פסח מזכירין משיב הרוח ומוריד הגשם דהלכה כר' יהודה. בפרק א' דתענית ירושלמי אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור בפרקי דר' אליעזר בפרק ל"א עמד יצחק על רגליו וידע שכך עתידין לחיות מתים ופתח ואמר בא"י מחיה המתים. מנין שאומר קדושות שנ' הבו לה' כבוד שמו בפרק א' דברכות כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט. חוץ מי' ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. בפרקי דרבי אליעזר בפרק ל"ה ויצא יעקב האל הקדוש נקדש בצדקה וענו העליונים ואמרו ב"א ה' האל הקדוש. בפרק אין עומדין (דף לד) אמר רב הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש אמר רב לעולם אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות יש לומר הני מילי ליחיד אבל לציבור מותר כגון זכרנו לחיים במגן מי כמוך במחיה המתים וכתוב לחיים בהודאה בספר חיים בעושה השלום וכן קרובץ אומר בג' ראשונות. בפרק הקורא את המגילה למפרע מה ראו לומר בינה אחר קדושה דכתיב והקדישו את קדוש יעקב וכתיב וידעו תועי רוח בינה. בפרקי דרבי אליעזר בפרק ל"ט ראו עליונים שמסר שם המפורש למשה רבינו ואמרו ב"א ה' חונן הדעת בפרק אין עומדין אומר הבדלה בחונן הדעת מתוך שהוא חול קבעוה בברכת חול. מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה וקי"ל אומ' הבדלה בחונן הדעת. והמבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס לא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו שיכול לאומרו על הכוס יום טוב שחל להיות במוצאי שבת מתפלל ותודיענו. ירושלמי אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ודכוותי' אסור לתבוע צרכיו עד שיבדיל. מה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ובלבבו יבין ושב. מה ראו לומר סליחה אחר תשוב' דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. מה ראו לומר גאולה בשביעי' מתוך שעתידין ליגאל בשביעית במוצאי שביעית בן דוד בא התחלה דגאולה בשביעי'. בפרק הקורא למפרע צלותא גואל ישראל בשביעית קבעוה. מה ראו לומר רפואה בשמינית מתוך שניתנה מילה בשמיני' שצריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמיני מה ראו לומר ברכת השנים בתשיעי' כנגד מפקיעי שערים שבור זרוע רשע ורע ודוד כי אמרה בפרשה תשיעית בפרק א' דתענית (ד' י) קיימא לן כחנניה דאין שואלין גשמים ותן טל ומטר עד ששים בתקופה ויום ששים כלאחר ששים הילכך מונה עד יום שנפלה בו תקופת תשרי ס' יום וביו' ס' מתחיל ותן טל ומטר ויתפלל עד

הפסח ופוסק מלישאל עד ס' לתקופת תשרי. בפרק אין עומדין מתוך שהגשמים שקולה כפרנסה קבעוה בברכת השנים. מה ראו לומר קבוץ גליות אחר ברכת השנים דכתיב ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא. כיון שנקבצו גליות נעשה דין ברשעים דכתי' ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך. בפרק א' דברכות (דף יב) כל השנה מתפלל מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מי' ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמתפלל המלך המשפט כיון שנעשה דין ברשעים כלו המינין וכולל זדים עם המינין שנ' ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה' יכלו. בפרק תפלת השחר (דף כד) טעה בכל הברכות אין מחזירין אותו בברכת המינין מחזירין אותו חיישינן שמא מין הוא. ירושלמי לכל אין מחזירין חוץ מי שלא אמר מחיה המתים ומכניע זדים ובונה ירושלם כיון שכלו המינים מתרוממת קרנות הצדיקים שנ' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנ' קרנות צדיק וכולל גרים עם הצדיקים דכתיב מפני שיבה תקום כי יגור אתך גר. היכן מתרוממת קרנות צדיקים בירושלים שנ' שאלו שלום ירושלם. בשוחר טוב במזמור י"ח ע"א בימי דוד שלא תבעו בנין בית המקדש וכו' אנו שחרב בימינו ואין אנו מתאבלין עליו ולא מבקשים עליו רחמים על אחת כמה וכמה לפיכך תקנו חסידים הראשונים שיהיו ישראל מתפללים ג' תפלות בכל יום אנא השב שכינתך לציון עירך וסדר העבודה לירושלם ותקנו בונה ירושלם ברכה בפני עצמה בתפלה ובברכת המזון כיון שבאו לירושלם בא דוד שנ' ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם. בפרק הקורא למפרע דצלותא מצמיח קרן ישועה כיון שבא דוד בא בתפלה והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי. בפרק א' דע"ז הלכה שואל אדם צרכיו בשומע תפלה ואם בא לומר בסוף כל ברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ואם רוצה לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יוה"כ אומר. בפרק תפלת השחר (דף כט) לא אמר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה אי אידכר בשומע תפלה. בפ"א דתענית הלכתא יחיד מתפלל תפלת תענית ומעמדות ערבית ושחרית מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בשומע תפלה ואם לאו אין מחזירין אותו הרי אם שכח עננו ה' אין מחזירין אותו ואם רוצה אומר קודם יהיו לרצון אמרי פי. ירושלמי אמר ר' תנחום מפני מה תקנו שומע תפלה ברכת חמש עשרה כנגד ה' למבול ישב שהיא אזכר' חמש עשרה שבהבו לה' בני אלים שהתפלה כלה את הפורענות מלבא לעולם. בפרק הקורא למפרע כיון שבאת תפלה באתה עבודה דכתיב ושמחתים בבית תפלתי וגו'. בפרק תפלת השחר טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה ומסקנא אפי' סיים ולא עקר רגליו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש פר"ח יחיד בציבור אם טעה ולא הזכיר של ר"ח

שחרית אין מחזירין אותו שלא יטריח את הציבור וכל שכן ערבית שאין מקדשין את החדש אלא ביום אבל יחיד שלא בציבור חוזר וכן הלכה כיון שבאת הודאה באת עבודה זובח תודה יכבדנני. בפ' אין עומדין (דף לה) מודים מודים משתקין אותו בהודא' שוחה תחלה וסוף בפ' תפלת השחר צריך שיכרע עד שיתפקקו חוליות שבשדרה. בשלהי פרק א' דבבא קמא לאחר ע' שנה נעשית שדרו של אדם נחש והוא דלא כרע במודים ולמה נחש משום דאמר בפרק א' דברכות (דף יב) כי כרע כרע כחיזרא כי זקיף זקיף כחיויא. ירושלמי בפרק א' דשבת בר שיזרתא דבר אנש מתעביד חיויא דלא כרע כל קומתיה עד שיזרא. ירושלמי תני רב תחליפא בן שאול הכל שוחחין עם שליח ציבור בהודאה ר' זעירא אמר ובלבד במודים. רבי שמואל בר נתן בשם ר' אחא ב"ר חנינא מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי אמי רבי יוחנן הוה מעבר רבי חייא בר אבא לא הוה מעבר אלא גער ותו אמר רב בפרקין תני ובלבד שלא ישחה יותר מדאי רב ירמיה ובלבד שלא יעבד כהדין חרותא אלא כל עצמותיו. הנני הקטן מסיים מודים דרבנן לעשות רצונך בלב שלם על שאנו מודים לך שאתה הוא אלהינו ואלהי אבותינו' לעולם ועד ירושלמי דברכות תני לא ישוח יותר מדאי ואם מצטער לכוף או זקן מסיק רב הונא כיון שניענע בראשו דיו. בפ' במה מדליקין על הניסים דפורים ודחנוכה מזכיר בהודאה. במסכת סוטה בפרק ואלו נאמרין (דף מ) כששליח ציבור אומר מודים העם מה הן אומרין ומסיק מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף את גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ירושלמי מסיים בא"י האל ההודאות.

בברכת כהנים מה ראו לומר ברכת כהנים אחר ההודאה דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. וירד מעשות החטאת. עבודה והודאה חדא מילתא היא. מה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. והיא שלום שנ' ה' יברך את עמו בשלום.

שכג

הלכות ברכת כהנים במסכת סוטה בפרק ואלו נאמרין (דף לב) ואלו נאמרין בלשון הקודש ברכת כהנים. תניא כה תברכו בעמידה. כה תברכו בנשיאות כפים. כה תברכו את בני ישראל אין לי אלא ישראל גרים ועבדים משוחררים מנין ת"ל אמור להם לכולם. תניא כה תברכו פנים אל פנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה. כה תברכו בקול רם. אין הקורא רשאי לקרות כהנים ם עד שיכלה אמן מפי הציבור ואין הכהנים

רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה דבור מפי הקורא. ואין הציבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שתכלה אמן מפי הציבור. לשנים קורא כהנים לאחד אין קורא. כל כהן המברך מתברך ושאינו מברך אינו מתברך ועובר ג' עשה. ירושלמי ר' אלעזר כד היה תשיש נפיק לברא. כל כהן שאינו עולה לעבודה שוב אינו עולה. ואם עקר רגליו בעבודה עולה. ושליח ציבור שעולה ועקר פורתא עולה. ואם כולם כהנים עולין לדופן וכל ישראל בכלל. ואפי' עם שבשדות בכלל הברכה דאניסי. אבל עם שאחורי הכהנים לא אניסי ואינם בכלל ברכה ואפי' הנשים שבעבר הכותל הם בכלל ברכה דמחיצה אינה מפסקת כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו. הכהן מברך בא"י אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. כי עקר כרעיה אומר יהי רצון מלפניך שתהא הברכה הזאת שצויתנו לברך את עמך שלא יהא בה מכשול עבירה ועון. לאחר שמהפכין פניהם מן הצבור אומרים רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה כמה שהבטחתנו. וכשנושאין כפיהם מדביקין ב' אצבעות יחד קמיצה וזרת ונותנים ריוח בין אצבעות. אמה ואצבע יחד. ונותנין ריוח בין האצבעות לאגודל. אלו תיבות שהופכין הכהנים לדרום ולצפון יברכך וישמרך אליך ויחנך. אליך לך שלום. אין הכהנים רשאין לכוף קשרי אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם מן הציבור. ועד שיתחיל שליח ציבור שים שלום. ואינו רשאין לעקור רגליהם עד שיגמור שליח ציבור שים שלום ואין לומר לקהל פסוקין כר' אבא דמן עכו דלא אמר. במדינה אומר ג' ברכות יברכך ה' וישמרך. ועונין אמן. יאר ה' פניו אליך ויחנך אמן. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום אמן. במדינה מזכירין בכינוי ונושאין ידיהן כנגד כתפיהם ואין עולין בסנדליהן לדוכן. בפ' הקורא את המגילה עומד אין נושאין כפיהם בפחות מעשרה. במס' ר"ה בפ' ראוהו (דף כח) כהן שעולה לדוכן לא יוסיף ברכה לומר משלו ואם עלה לדוכן יכול לילך לציבור אחר ולברכם. דמברך כולי יומא. בשחיט' חולין פרק אלו טרפו' (דף מט) כהנים מברכין לישראל והקב"ה מסכים על ידיהם וגם מברך לכהנים. בפ' הכל שוחטין נתמלא זקנו ראוי לישא את כפיו. דדוקא אמר בפרק הקורא את המגילה קטן אינו נושא את כפיו. כהן שיש בידיו או ברגליו או בפניו מומין לא ישא את כפיו. או אם ידיו צבועות ידיו בהקניות עקומות עקושו' לא ישא את כפיו. הקורא לאלפין עיינין ולעיינין אלפין כחיפני ובישני לא ישא את כפיו שעיניו דומעות לא ישא את כפיו, או סומא באחת מעיניו. ואם היה דש בעירו מותר. ירושלמי דתענית ר' נפתלי הוה אצבעיה עקימא אתא שאיל לר' אמי אמר ליה מכיון שאתה דש בעירך מותר אין נשיאות כפים בלילה אלא ביום. מי שידיו צבועות סטים אם רוב אנשי אותה

העיר כך מותר. בחגיגה בפרק אין דורשין משמע אין מסתכלין בכהנים כשעולין לדוכן דוקא בזמן בית המקדש אבל לא במדינה. בתענית כהנים נושאין כפיהם שחרית מוסף מנחה ונעילה ביום הכפורי' ופסיק הילכתא כרבי יוסי נעילה יש בו נשיאות כפים ולא במנחה. והאידנ' פרסי במנחה כיון דסמוך לשקיעת החמה כנעילה דמי. שיכור אסור לישא את כפיו שסמך פרשת כהן לפרשת נזיר. במגילה בפ' בני העיר (דף כח) שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר לא נשאתי ידי בלא ברכה. אשר קדשנו במצותיו וצונו לברך את עמו ישראל באהבה.

אלהי נצור בשלהי פרק ב' דברכות (דף יו) מר בריה דרבינא בתר דמצלי אמר אלהי נצור ואינו מן התפלה על כן המתפלל עד סוף ברכת שלום והקהל עונין קדיש או קדושה או ברכו והגיע לאלהי נצור יפסיק ויענה עמהם. ר' שלמה היה מתפלל בתוך אלקי נצור מלכנו יחד שמך בעולמך בנה ביתך שכלל היכלך קרב קץ ביאת משיחך פדה עמך שמח עדתך עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען משיח צדקך. עשה למענך ולא למעננו. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו. באגד' דשמואל כל הרגיל בד' דברים הללו זוכה ומקבל פני שכינה. אלו הן עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען משיח צדקך. עשה למענך ולא למעננו. למען יחלצון ידידיך הושיע' ימינך ועננו. בפרק א' דברכות אמר רבי יוחנן בתחילה אומר ה' שפתי ולבסוף אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. שהרי דוד לא אמרה אלא לאחר י"ח פרשיות. ביומא בפרק הוציאו לו (דף נו) המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחריו ואחר כך יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל ונותן שלום לשמאלו של מתפלל שהוא ימינו של הקב"ה. אביי ורבא הוו פסעין ג' פסיעות בפסיעה אחת. במגילה בפרק שלישי קורא את המגילה (דף כה) מיכן ואילך אסור לספר בשבחו של הקב"ה דכתיב מי ימלל גבורות ה'. בפרק תפלת השחר הני י"ח ברכות כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד במזמור הבו לה' בני אלים וברכת מינים ביבנה תקנוה כנגד אל הכבוד הרעים וכנגד י"ח אזכרות שבקריית שמע. וכנגד י"ח חוליות שבשדרה וחוליא קטנה למטה. היא לוז ירושלמי כנגד י"ח מזמורים עד יענך. ולמה רגשו. וכנגד י"ח פעמים אבות כתובים בתורה אברהם יצחק ויעקב והנה ה' נצב עליו. וכנגד י"ח צוויין בפרשת המשכן השני מן ואתו אהליאב וא' בריש פרשתא וי"ח פעמים יראה אצל השם בחומש. ואמר ליראה את השם הנכבד. ובמשלי י"ח יראת השם ואחד חכם ירא וסר מרע. וי"ח שמיעות בחומש. ואחד שמוע אשמע צעקתו כפול.

שכד

גיהוק פיהוק עיטוש רוק בתפלה העומד בתפלה ומגהק. ר"ופציר. או מפהק בדילי"ר. הרי זה מגסי הרוח. אבל לאונסו מותר ר' גיהק ופיהק ורק. עיטוש למעלה בפיו ובחוטמו שקורין שטר"נודיר סימן יפה כשם שעושין לו נחת רוח מלמעלה כך עושין מלמטה. אבל עיטוש הפחה אמרינן ממתין עד שיכלה הרוח אם מרגיש שמתבקש להתעטש מרחיק לאחריו ד' אמות ומתעטש וממתין וחוזר ומתפלל ואומר רבון העולמים אתה יצרתני נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו ובשתנו. בחיינו חרפה וכלמה. אחריתנו רמה ותולע. ומתחיל למקום שפסק. כשמפהק מניח ידו על פיו וזקנו שלא יראה פתיחת פיו היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו או באפרקסותו או רוקק לאחוריו. כמו בר רב אשי דקיימא לן בריש הרואה (דף סב) רקיקה בבית הכנסת מותר. ירושלמי רוקק כדי שיהא כוסו נקי. לפניו אסור לאחוריו מותר. לימינו אסור ולשמאלו מותר ר' יונה רקיק ושפי. פי' שייף ברגליו שלא יראה. במדרש ויכולו באלה הדברים ראה החילותי תת לפניך. בתפלה היה עומד והגיע לו רוק רוקק לצדדין ויהא נוהג באימה ויראה והק' ב"ה משפיל שונאיו. רבי ממשמש בבגדו פר"ח ממשמש בטליתו הפרוסה עליו אבל לא היה מתעטף. צואה על בשרו או ידיו מונחים לו בבית הכסא קיימא לן אסור להתפלל או לקרות קרית שמע דגרע ממבואות המטונפות.

ריח רע שיש לו עיקר צואה מכוסה וריח נודף מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח ומתפלל. ריח רע שאין לו עיקר כמו הפחה בין שלו בין של חבירו אסור להתפלל בעוד הריח. אבל אם חבירו הפיח מותר לו ללמוד. תינוק השתין בבית הכנסת ויצא רבינו שלמה מבית הכנסת והתפלל דקיימא לן הפוסק באמצע תפלתו אם לא שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק. ואם לאו חוזר לראש. היה עומד בתפלה וצואה לפניו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ד"א ואם א"א לפניו ילך לצדדין עד שירחיקנה ד"א היה עומד בתפלה ומצא צואה כנגדו אמר רבא הואיל וחטא תפלתו תועבה. תניא הנצרך לנקביו אל יתפלל אבל אם יכול להמתין עד פרסה יתפלל. היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק וממתין עד שיכלו המי' וחוזר לתפל' ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל אמר שמואל וקערה וככר ומעות וכיוצא בהן. אבל אם אוחז ציציות בידו דטריד במצוה מותר, כדאמרי' בסוכה בפרק לולב הגזול (דף מא) ויתפלל ולולבו בידו. היה עומד בתפלה ורואה ערות תינוק מגולה אסור דקיימא לן בין ערות כותי בין ערות ישראל אפילו ערוה בעששית אסור' היה עומד במים אם לבו רואה את הערוה אסור אלא עוכרו ברגליו.

וקיימא לן בתפלה עד שיכסה את לבו ושער בין של אשתו בין של אשה אחרת או שוקה או טפח בבשר' או בזרועותיה מגולות אסור ואם ערוה כנגדו אפילו יעצים עיניו אסור לו לקרות קרית שמע או להתפלל.

אסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה בפרק אין עומדין (דף לא) אני האשה הנצבת עמכה בזה אמר ר' מיכן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. נראה אם יושב בטל קורא שבח או ענין תפלה מותר. ואסור לעבור כנגד המתפללין בתוך ד' אמות. בתנא דבי אליהו בפרק ט' גבי ויסב חזקיהו פניו אל הקיר למדו חכמים ממנו ד' דברים שלא יעמוד בבקעה ויתפלל כדרך אומות העולם ולא יעמוד ברשות הרבים ויתפלל מפני דעת נשים. ויקדש אדם משנתו ד' אמות לצפון וד' לדרום ד' אמות למזרח וד' למערב. ואם היה בתוך הבית יקדש כולן אפי' ק' אמה. ויעמוד אדם בצד עץ או בצד אבן ויתפלל. שנ' אל הקיר. אדם שהתפלל יכול לעמוד בפני מי שלא סיים תפלתו כדאמר בפרק תפלת השחר גבי ר' ירמיהו בר אבא ומותר לעבור חוץ לד' אמות כרבי יוסי ור' אמי בפרק תפלת השחר דחלפי לד' אמות. המתפלל לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר בפרק א' דברכות. ונראה אם עמוד קבוע או בימה קבועה לפניו אינה מפסקת. דהוי כמחיצה דקיימא לן בסוטה בפרק ואלו נאמרין כרבי יהושע בן לוי מחיצה אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים אבל מטה וכסא ושולחן שאינו קבוע מפסיק הוא. אמרינן בעירובין בפ' כל גגות תשעה בגדול' ויחיד בקטנה מצטרפין שקטנה כאילו היא כגדולה אבל לא להפך דבעינן נצירות שיהו ביחד ואם שומע קול שליח ציבור בכל מקום יוצאין כדאיתא במס' ר"ה בפרק ראוה בית דין. אם השומע כיון לבו יצא. ואף על גב דרב דאמר בפסחים בשילהי כיצד צולין מו האגף ולחוץ כלחוץ. וכן לתפלה. הא קיימא לן כרבי יהושע בן לוי דמחיצת ברזל אינה מפסקת המתפלל וצואה כנגדו ירחיק כמלא עיניו כדאמר בשילהי פרק ג' דברכות. אבל לאחריו מרחיק ד' אמות ומתפלל. וקיימא לן צואה בבית המטה מפסקת כרשב"ג ואם לפני המטה מסלק לצדדין בהרחקת ד' אמות מותר. מים הרעים ומי המשרה וצואה לאחוריו ברחוק ד' אמות מותר. לפניו כמלא עיניו אסור. בית הכסא חדש שאין בו צואה מותר להתפלל כנגדו ולא בתוכו. בסוכה בשילהי פ' לולב הגזול קטן ויכול לאכול כזית דגן בתוך אכילת פרס מרחיקים מצואתו וממימי רגליו ד' אמות בגדול אפי' אינו יכול לאכול אסור. תפלת השחר מצותה עם הנץ החמה כוותיקים יראוך עם השמש ולפני ירח דור דורים שיתפלל ביום וקיימא לן כר' יהודה דאמר תפלת השחר עד ד' שעות דתנן בבחירתא כוותיה ועל עמוד של שחר שקרב בד' שעות. עד כאן יהבי ליה שכר תפלה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה ירושלמי בפ' תפלת השחר ר'

אסי צלי בתלת שעין ביממא וכן ר' חייא. וכן רבי ברכיה. בפ' ב' דברכות אסור לאדם שיעשה חפצו קודם שיתפלל שנ' צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו והיינו טעם בפ' א' דברכו' על תפלתו שתהא סמוך למטתו. ובפ' היה קורא אסור לאדם שיקדים לבית חבירו לשאל בשלומו קודם שיתפלל בפרק א' דברכות לא תאכלו על הדם קודם שתתפללו על דמכם. ספק התפלל קיימא לן כר' אלעזר דאין חוזר ומתפלל דתפלה דרבנן אע"ג דאמר ר' יוחנן הלואי יתפלל אדם כל היום כולו קיימא לן כר' יהושע בן לוי תפלות כנגד תמידין תיקנום דתניא כוותי' כשם שאין מוסיפין על התמידין כך על התפלה. ושמואל נמי אמר היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה. אבל אם רוצה לחדש בתפלה ויתפלל. אבל בשאלתות דרב אחאי והלכות גדולות פוסק כרב אחאי. קיימא לן כרבי יהושע בן לוי דאמר הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל שאין יחיד אומר קדושה פר"ח ורבינו שלמה ואבי ריב"ק ורבותי' פסקו המתפלל לא יפסיק לענות יהא שמיה רבא או קדיש או ברכו. אלא יש לשתוק לשמוע הציבור כשעונין וחוזר וגומר תפלתו אבל אם הצבור מתפללין ימתין עד שיסיימו ויתחיל עם שליח ציבור בלחש ואומר עם החזן נקדש וקדושה וגומר תפלתו ולי נראה דאין לשתוק לשמוע מפי הציבור שאם היה שומע מפי שליח ציבור היה יוצא כדאמר בפ' ראוהו בית דין דדעתיה דשליח ציבור אכולי עלמא וכר' יוסי דאמר בשליח ציבור אבל ביחיד עד שיתכוון שומע ומשמיע והא דאמר במס' סוכה בפ' לולב הגזול שומע כעונה היכא שנתכוון להוציאו כההיא ירושלמי דמגילה המגילה אשר קראו אותה לפני המלך. והלא ש"ץ קראה מיכן שהשומע כקורא ירושלמי דסוכה אשה מברכת לבעלה ובן לאביו בעונה אחריו אמן. וכר' זירא דאמר איכוין ותקע לי ובפ' כיסוי הדם ובפ' ערבי פסחים מצות צריכות כוונה ובירושלמי דראש השנה היה עובר אחורי בית הכנסת הדא אמרה מצות צריכות כוונת הלב. אבל אם קורא תהלה לדוד או זמירות או יוצר או קדיש או קרית שמע אפי' באמצע הפסוק עונה עם הקהל דקיימא לן כר' יהודה באמצע הפרק שואל מפני היראה כל שכן זה. אבל בתפלה יתפלל לפניו ולא ישתוק דהעוסק במצוה פטור מן המצוה האחרת וביומא ודברת בם ולא בתפלה לאחר שמתפללין נופלין על פניהם לתחנה דכתיב ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה והתחנה הזאת אלמ' תחנה אחר תפלה ואין נופלין אלא לפני ספר תורה וסימ' דכתיב במלחמת עי ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' ואם רצפת אבנים אסור בפישוט ידים ורגלים כדאיתא בפ' הקורא את המגילה עומד (דף כג) ובפ' א' דתענית אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה

כיהושע בן נון ואביי ורבא מצלו אצלויי שמטה על שמאלו אבל אנו נופלין על הימין כי השכינה כנגד אדם שויתי ה' לנגדי תמיד' וכשמוטה על ימינו והשכינה כנגדו מכוין שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני ואחר התחינה אומר ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו. כמו שכתוב גבי יהושפט בדברי הימים. יתגדל אחר הפסוקים. אשרי יושבי ביתך דאמר ר' אלעזר ב"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג' פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא דאית ביה אבג"ד ופותח את ידך ואהי"ה פסוקים בתחילה בהתחלת ה' חומשים מן ארוממך אלהי המלך עד שם קדשו לעולם ועד בק"ו תיבות המים ג"פ ק"ו תיבות הרי ג' פעמים תיבות כמו תיב"ת תהלה ואותיות תמ"ר בתרי"ג מצות וכ"ו אותיות א"כ כ"א פסוקים כ"א מלאכות ברא כ"ו ימים לבד מבין השמשות.

סדר קדושה בשילהי מסכת סוטה רשב"ג אומר מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה וכו' ועלמא במאי מתקיים אקידושא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שנ' ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים. הא יש סדרים ותופע. ומותר ליחיד לומר סדר קדושה אעפ"י שיש בו קדוש וברוך שתיקנוהו בשעת השמד. יענך. ובא לציון. ואחר גומרין קדיש. וקורין עלינו לשבח. עד תמלוך בכבוד כל יחיד ויחיד. וכשגומר כל מה שחפץ לקרות אומר כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד וכשיוצא ילך בנחת בפ' א' דברכות אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל היוצא מביהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה. וכשיוצא משתחוה לשכינה ויוצא.

שכה

תפלת המוספין בפ' תפלת השחר ושל מוספין כל היום א"ר יוחנן ונקרא פושע היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואח"כ יתפלל של מוסף אסור לאדם העומד בציבור להקדים תפלתו לתפלת הציבור ומותר לאדם לטעום קודם תפלת המוספין. דקיימא לן כרבנן דיחיד חייב בתפלת המוספין בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר כר' יוחנן דצלי והדר צלי. ירושלמי אמר ר' יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי עומד ומתפלל בשוקי של ציפורן ומהלך ארבע אמות ומתפלל של מוסף ואין חבר עיר בציפורן. וכמה ישהא בין תפלה לתפלה כדי שיתחנן בכיון ירושלמי שוהא כדי שילך ד' אמות בשילהי מס' ר"ה אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ככתוב בתורתך שוב אינו צריך לומר קראי. ואם אמר ככתוב צריך לומר הפסוקים מה שאומר פסוקים בשבת משום דמיגרס גריסי. ורב יוסף סבר מוסף יחיד יכול להתפלל. דאמרינן בפ' א' דע"ז לא לצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעין קמייתא ביומא קמא דריש שתא ביחיד כיון דמפקיד דינא עליה ומדחי אי הכא ציבור נמי. אלמא היכא דאיכא ציבור בתלת שעי

קמייתא לא מצלי והדר מצלי ביחיד. ובשילהי פ' תפלת השחר טעה ולא התפלל ראש חודש אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרו במוספין בצבור שנו וכן דא"ל אביי לרב חמא מאי טעמא לא אתי בפירקי דרב יוסף וכו'. ולצלי מר צלותא דמוספי ביחיד וכו' בציבור שנו. אבל ביחיד לית לן בה.

שכו

תפלת המנחה אשרי יתגדל יהא שמיה רבא יתברך בפ' א' דברכות לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה. שנאמר ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ומסקי' בפ' תפלת השחר תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד. ונהגו להתפלל מנחה עד הערב. ביומא בפרק אמר להם הממונה (דף כח) צלותיה דאברהם מכי משחרי כתלי לאחר ז' שעות ומחצה עד הערב. והלכה מתפלל של שבת בערב שבת ואומר קדוש על הכוס. בריש תפלת השחר טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים. ואין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו ויהבי ליה שכר תפלה. שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה. ודווקא טעה אבל בטל במזיד מעוות לא יוכל לתקון. טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתים של שבת טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל שתים של חול במוצאי שבת. מבדיל במוצאי שבת מבדיל בראשון ואינו מבדיל בשניה היו לפניו ב' תפלות מתפלל של מנחה ואחר מוסף במנחה אין אומר ברכת כהנים שאין בו נשיאות כפים כדאמר במס' תענית אבל כשמתענין שהוא סמוך לערב אומר כדאמר בפרק בשלשה פרקים לכך אומר במנחה ברכנו בברכה תחינה יתגדל. מעריב בפ' א' דברכות בערבית מברך שתים לפניה ושתים לאחריה. אחת ארוכה ואחת קצרה המעריב ערבים. בערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא. פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא. אהבת עולם על שם אהבת עולם אהבתיך קרית שמע. מאימתי קורין את שמע בערבי' משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן וסימן לדבר צאת הכוכבים. ירושלמי הקורא קודם לכן לא יצא. ומה שקורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד מתוך דברי תורה. ואותם שהיו מתפללין תפלת הערב מבעוד יום שמא לא סברי כר' יוחנן דאמר בפ' א' צריך לסמוך גאולה לתפלת ערבית ועוד תפלת ערבית רשות. שמעתי מרבי י"בא היה קורא קרית שמע עם הציבור כשמתפללין ביום מתפלל עמהם תפלת ערבית כי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הציבור וביציאת הכוכבי' היה קורא ק"ש על מטתו בברכותיה אבל עיקר המצוה להתפלל קרית שמע בברכותיה ולסמוך גאולה לתפלה לאחר יציאת הכוכבים זמן קרית שמע ערבית מיציאת הכוכבים עד עמוד השחר. חכמים עשו חיזוק לדבריהם לא יאמר אדם כשבא מן השדה אלך לביתי

ואוכל קימעא ואחר כך אקרא קרית שמע נמצא שינה חוטפתו וישן כל הלילה. אלא קורא קרית שמע ומתפלל ואם לא קרא בלילה קורא קודם עמוד השחר. ובלבד שלא יאמר השכיבנו במנחות בפ' שתי הלחם (דף צט) קרא קרית שמע ערבית ושחרית קיים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך. בברכות בפ' היה קורא (דף יד) אנן אתחולי מתחלינן פרשת ציצית וקיימא לן אם התחיל גומר. אמת ואמונה בפרק ב' דברכות בין ה' אלהיכם לאמת לא יפסיק ואינו חוזר ואומר אמת אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואמונה. בפ' א' דברכות מי שלא אמר אמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו. מברך שתים לאחריה אחת ארוכה אמת ואמונה ואחת קצרה השכיבנו אמר ר' יוחנן איזהו בן העולם הבא הסומך גאולה של שחרי' לתפל' של שחרי' וגאולה של ערבית לתפלה של ערבית. והא בעי למימר השכיבנו אלא כגאולה אריכתא דמי. והגאונים תקנו פסוקי ברוך ה' לעולם אמן שבהן י"ח פעמים ה' כנגד י"ח ברכות. ואחר כן יראו עינינו ומסיים המלך בכבודו. לפי שתפלת ערבית רשות בפ' תפלת השחר תיקנו לומר הפסוקי' ויראו עינינו יתגדל ואחר הפסוקי' יתפלל בפ' תפלת השחר מסיק תפלת ערבית רשות פר"ח כבר נהגו תפלת ערבית דר' פסיק רשות ואיהו אמר טעה ולא הזכיר של ראש חדש ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש בלילה ומשמע אבל שבת ויום טוב חייב. תפלות כנגד תמידים תקנום איברים ופדרים קריבין כל הלילה. וכן תפלת הערב כל הלילה אמר ר' יוחנן לעולם יזהר אדם בתפלת הערב שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. בפרק ג' דברכות נשים חייבות בתפלה במדרש ויכולו יליף מחנה שהיתה מתפללת י"ח ברכות. רמה קרני מגן. ממית ומחיה מחיה המתים אין קדוש האל הקדוש דעות חונן הדעת. ונכשלים אזרו חיל הרוצה בתשובה מוריד שאול ויעל חנון המרבה לסלוח. שמחתי בישועתך גאל ישראל מקים מעפר רופא. שבעים בלחם מברך. חסידיו ישמור מקבץ גם אוהב צדקה ומשפט. ורשעים בחשך מכניע. קשת גבורים מבטח לצדיקים קרן משיחו דוד. אין צור כאלהינו אל תרבו תדברו שאותך לבדך ביראה נעבוד. יצא עתק מפיכם הטוב ויתן עוז למלכו עושה השלום.

שכז

קרית שמע על המטה בפ' א' דברכות אמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י שקרא קרית שמע בבית הכנסת מצוה לקרותו על מטתו אם תלמיד חכם הוא אינו צריך אבל קורא בידך אפקיד רוחי. אמר ר' אלעזר כל הקורא קרית שמע על מטתו מזיקין בדילין ממנו וכאילו אוחז חרב פיפיות. בשבועות בפ' ידיעות הטומאה רבי יהושע בן לוי קרי יושב בסתר עליון. בפרק א' דברכות פרקדן או מוטה על צדו לא יקרא קרית שמע אם הוא בעל

בשר כרבי יוחנן מותר להטות ולקרות שיכוין יותר בטוב. בפרק הרואה נכנס לישן קורא מן שמע עד והיה אם שמוע. ואומר פסוקי דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי ושאר פסוקי ומברך בא"י המפיל חבלי שינה וכו' וצריך שלא יפסיק בין קריאתו לשנתו כדמשמע בירושלמי קרי וחזר קרי עד דהוה שקע מגו שנתיה במדרש ויכולו כשבא אחד מישראל לישן ואינו ישן עד שממליך להקב"ה לא ישכב עד יאכל טרף שאומר ה' אלהינו ה' אחד. והמחבלין שומעין שהזכיר שמו של הקב"ה וחומלים עליו ומלחשים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו וברחין. והוא נסמך בזה ופוקד נפשו בידו אחר שמע בידך אפקיד. והשומרים בלילה מוסרין אותו לשומרי היום נפשי לה' משומרים לבקר. וכן בתנחומא:

הלכות סעודה

שכח

נטילת ידים קודם שיאכל בשחיטת חולין בפרק כל הבשר (דף קה) לא אמרו נטילת ידים לחולין אלא מפני סרך תרומה וסמכו על וידיו לא שטף במים ואחר שלא שטף טמא ולכן סמכו נטילת ידים לחולין מן התורה. ובתנא דבי אליהו בפ' בא חבירו דברו אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו מיכן המזלזל בנטילת ידים סימן רע לו. לא יאבה ה' סלוח לו. וכמה החמירו חכמים בזלזול נטילת ידים ובשבת בפרק במה אשה ובפרק ב' דערובין גבי רבי עקיבא ובפרק ג' דברכות צריך נדוי. בפרק א' דסוטה (דף יד) נעקר מן העולם. והאוכל בלא נטילה כאילו בא על אשה זונה. הנוטל מים ראשונים צריך שיגביה ידו למעלה וינטלם וינשאם. בפרק כל הבשר מים ראשונים נוטלין בין בכלי בין על גבי קרקע ונוטלין בין בחמין בין בצונן. אבל אם היד סולדת אסור. בפ' כל הזבחים (דף נב) שקיבל זר דמן אם טבל במים שאין פרה שוחה ושותה מהן פסולין. במס' ידים. מים שנפלו משתיית בהמה בכלים פסולין בקרקע כשרין נפל לתוכן דיו קומוס קנקנתום ונשתנו מראיהן או שרה בהן פתו או הדיח בהן כלים או המחה בהן פסולין. הדיח בהן כלים מודחים וחדשים כשרין. רבי יוסי פוסל בחדשים. מים שהנחתום מטבל בהן גלוסקאות פסולים בתוספת' מים שהנחתום מטבל בהן גלוסקאות נשתנו מראיהן פסולין. מים שלפני הנפח אפי' לא נשתנו מראיהן פסולין שעשה בהן מלאכה. שלפני הספר נשתנו מראיהן פסולין בפרק כל הבשר קפדיתו אמנא קפדיתו אחזותא קפדיתו אשיעורא אמרו ליה אין. אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלים ממנו ידים. במס' ידים מרביעית נוטלים לידים לאחד ואפי' לשנים מחצי לוג לג' וד' מלוג לה' ולו' לק' אתקין ר' יעקב נטלא בת רביעתא בפרק כל הבשר (דף ק"ז) כלי שניקב בכונס משקה אין

נוטלין הימנו לידים וכן מן הפרכס כלי מנוקב בשוליו. במס' ידים נוטלין לידים בכלי גללים בכלי אדמה בכלי אבנים לא בדפנות הכלי ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית ולא יתן לחבירו בחפניו אין נותנים לידים אלא בכלי. תוס' מגופת חבית שתיקנה נוטלין ממנה לידים וכן חמת וכפישה אפילו פחותין אבל לא מן השק והקופה אפילו מקבלין. שידה תיבה ומגדל מקבלין נוטלין מהם לידים. החוצץ באדם חוצץ בידים. בפ' כל הבשר (דף קו) כל החוצץ בטבילה בגוף חוצץ בטבילת ידים לחולין. בפרק ט' דמקואות בצק שתחת הצפורן חוצץ אבל לא צואה שתחת הצפורן (פי' כנגד הבשר) ובתוספ' הטיט והבצק חוצץ. טיט יוצרים או של בנין שנדבק דומיא דבצק. בפ' כל הבשר האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו דלא אתי מכח דאדם וכן מן הצנור המטפטף לא יטול. נטילה במלוי ידים בפ' במה אשה כדרב חסדא. משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבות'. צריך שיתן מים בשתי ידים. שלא יהא חציצה דתנן במס' ידים. נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה ונוטל פעם א' להעביר הטיט פעם ב' לטהר את הידים ג' לטהר אותם מים. וטבעות באצבע הנשים אינו חוצץ כי הוא למעלה מפרק אמצעי של אצבע. ואמרינן בפ' כל הבשר עד כאן לחולין. פי' פר' אמצעי של אצבע ואם היה צריך כל היד הוי חציצה. במסכת ידים הכל כשירין ליתן לידים אפי' חרש שוטה וקטן אעפ"י דאמר בפ' כל הבשר מכח גברא קאתי לא בא למעט קטן אלא צינור שלא בא מכח אדם. מניח חבית בין ברכיו ונוטל. והקוף נוטל לידים. רבי יוסי פוסל בשני אלו. בתוספ' נוטלין לידים אפילו טמא מת ואפילו בועל נדה בפסחים בפ' ואלו עוברין ובשחיטת חולין בפרק העור והרוטב לנטילה אם אין לו מים ויש בסוף ד' מילין ימתין באכילתו עד בואו שמה. ואם יש מים לאחריו פחות ממיל חוזר. מיל אינו חוזר. בפ' ב' דערובין ר' עקיבא לא אכל כלום עד שנטל ידיו. בפרק ב' דזבחים ורחצו ממנו ולא בתוכו בהלכות גדולות אמר רב אחאי אמרינן מדלא ממעט מורחצו ש"מ האי דמשאיב דלאי דמיא מטביל ביה איניש ידיה ועולה לו לנטילת ידים דרחיצה מעליא היא. ונראה דהאי שכשוך שעושה בידו במים הוי כח אדם כמה דבעינן כח אדם. בפ' כל הבשר משמע האוכל במפה צריך נטילת ידים וכן אוכל מחמת מאכיל צריך נטילה מאכיל עצמו אינו צריך. אוכל פחות מכביצה יטול מספק ולא יברך. בברכות בפ' ואלו דברים בשבתות וימים טובים אמרי בית הלל מוזגין ואחר כך נוטלין תכף לנטילה סעודה. לאחר שנטל ידיו ינגב היטב. בפ' א' דסוטה (דף ד) האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. בפרק א' דפסחים (דף ז) כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן כן כששופך על ידיו מברך. הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין ידיו טהורות. רבי יוסי אומר ידיו טמאות. נטל מן הסלון שיש בו

קבלת רביעית ידיו טהורות ר' יוסי אומר ידיו טמאות ומודה ר' יוסי אם בין ברכיו או בין אצילי ידיו טהורות פי' ומסייע להריק בברכיו ובאצילי ידיו. ר' יוסי אומר בעי תרי גברי ליתן על הידים. הטה חבית על צידה ומעצמה מקלחת המים הוא דאמר בפ' כל הבשר גבי אריתא דדלאי אין נוטלין הימנו לידים התם דולה ושופך על אריתא דדלאי ומהאריתא נשפכין המים על הידים אבל הכא מחבית שהטה נשפכין. הקוף נותן על הידים אפילו לא היתה הטייה בידי אדם. בפ' כל הבשר ר' יוסי פוסל במטה חבית זקוף שאינו מכח אדם וכן בפ' כל הבשר בעינן כח גברא. ומתני' שפוסל המטמא במשא כמו נדה דגוי אין נוטלין הימנו דווקא לתרומה ולא לחולין. על ידו אחת בפ' ב' דגיטין נטל נטילה גדולה בבת אחת שיש בה רביעית או נטל שני פעמים לא בעי רביעית אם בא משיורי רביעית.

שכט

הלכות סעודה בפ' כיצד מברכין (דף מב) היסבו והביאו לפניהם מים כל אחד נוטל ידיו בפ' אלו דברים (דף נב) תכף לנטילה ברכת המוציא. הסיבו אחד מברך לכולן המוציא אם אמרו ניזל וניכול בדוכתא פלוני ופלוני ואם לא קבעו מקום להסב כל אחד מברך לעצמו. ואם כיון המברך להוציאם והם כיונו לצאת יצאו. אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו לפני כל אחד ואחד ואם הלחם טוב או מתובל אין צריך להמתין. על הפת מברך המוציא לחם מן הארץ. ובעת שחפץ לברך המוציא אוחז הלחם בשתי ידיו בי' אצבעות. בירושלמי פ"א דחלה ובמדרש ויכולו כנגד י' מצות שמקיים לא תחרוש בשור ובחמור. לא תזרע כלאים. לקט שכחה ופיאה. לא תחסום שור תרומה מעשר ראשון. מעשר שני חלה. ירושלמי כיצד מברכין תני אין מברכין על הפת אלא כשהוא פורס. אמר ר' חייא הדא אמרת הדין דנסיב עיגולא ומברך עלוי והוא דלא אתי בידיה צריך למיברך עלוי זמן תניינות. בפ' הרואה י' מלאכות מן החרישה עד האפייה. וי' תיבות בברכת המוציא. וכן בפסוק בתהלים להוציא לחם מן הארץ. בסנהדרין בפ' חלק (דף קב היכא דשרי בישולא מקום שמתחיל לאפות שם בוצע ואין לברך המוציא קודם שיתפוש הלחם כמו במנחות (דף לה) גבי תפילין משעת הנחתן. צריך שתכלה הברכה על הפת כשהיא שלימה ואחר כך בוצע. פת צנומה פתיתין בקערה מברך עליו נוטל ואוכל. בפ' שלשה שאכלו (דף מז) אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין. ירושלמי שיעור בציעה אית דאמר כזית ואית דאמר פחות מכזית. ומייתי מדתנן היה עומד ומקריב, מנחות וכו'. ותניא ליקט מכולן כזית וכו'. אם מצה הוא יצא בהן ידי חובתו בפסח. ירושלמי בפ' שלשה שאכלו תניא כל האומרים עליו שלשה ברכות אומר לפניו המוציא לחם.

התיבון הרי פחות מכזית אין אומר עליו ג' ברכות מעתה לא יאמרו עליו המוציא. ומשני משאר מינין נצרכו. בפ' כיצד מברכין קיימא לן הביאו לפניו פתיתין ושלימים מברך על השלימין. פרוסה של חיטין ושלימה של שעורין מניח של שעורין שלימה ובוצע פרוסה של חיטין. על הטוב מברך. ואם יש לאדם שני חצאי לחם יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה ודינו כמו שלם. אפי' בשבת כדמשמע בעירובין בפ' חלון (דף פא) תופרה בקיסם ולא ידיע תיפרה דינו כשלם. בפ' שלשה שאכלו בעל הבית בוצע ואין לו לבצוע יותר מדאי דמיחזי כרעבתנותא כדמשמע בפרק כיצד מברכין אך בשבת וביום טוב יבצע גדול מאד כר' זירא. ירושלמי בפ' כיצד מברכין רב הוה קצי הוה טעים בשמאליה ומפלג בימיניה. אין להפסיק בין ברכת המוציא לאכילתו אמר רב טול כרוך טול כרוך אין צריך לברך שצורך אכילה אינו הפסקה. וכן הביאו מלח או ליפתן או גביל לתורי. אבל אם דיבר שאר דברים בין ברכת המוציא לאכילתו צריך לברך המוציא פעם שנית. אבל אם אכל הבוצע מעט והסיחו הא נפקי כולהו כדמשמע בשילהי בכל מערבין. דאי יהבי לינוקא נפקי כענין זה בשחיטה וכיסוי כדאמרי' בפ' כסוי הדם. וכן במסכ' מנחות (דף לו) סח בין תפלה לתפלה. ואם אמר המברך קבל המוציא קודם שאכל אינו הפסקה. טעימת בוצע אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע. תניא הבוצע הוא פושט ידיו תחילה בקערה ואם בא לחלוק כבוד לאביו או לרבו או למי שגדול ממנו רשות בידו. ואינו רשאי לבצוע עד שיכלה אמן וכו'. ירושלמי מסובין אסורין לטעום כלום עד שיטעום המברך כשהיו כולם זקוקים לככר אחד שותין אפי' לא שתה המברך כשהיה כל אחד כוס בידו. וכן ההיא בפ' ע"פ (דף קז) ההוא סבא דגחין ושתי. לאחר שטעם הבוצע טוב שיחלק לכל אחד כדאמרינן טול כרוך טול כרוך. כשאוכלים אין מסיחין בסעודה כדאמר בפ"א דתענית שמא יקדים קנה לוושט. ביומא בפ' אמר להם הממונה (דף ל) הלכה בסעודה יוצא אדם להשתין מים נוטל ידו אחת לפי ששפשף הניצוצות שעל גבי רגליו שלא יראה ככרות שפכה. דיבר והפליג נוטל שתי ידיו ומחזיר הטפיח על האורחים שידעו שנטל ולא אמרן אלא לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס דידיע דאנינא דעתיה. בשבת בפ' המוציא יין הנכנס לסעודת קבע נפנה ונכנס במקומו. משום דאמרינן בפ' כירה הנצרך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו בפ' כיצד מברכין היו יושבין שלא קבעו סעודה כל אחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם. בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי ואינם מכוונים לשמוע. ואם אמר תשמעו ואל תאכלו אז יוצאין בברכתו. מים בסעודה או שכר או דבש או שכר תמרים. רבינו תם פוסק שאין צריך לברך עליהן בסעודה שפת פוטרתו. מדמסיק

בפ' כיצד מברכין דברים הבאים בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם דהפת פוטרתו אי הכי יין נמי נפטריה פת יין גורם ברכה לעצמו הרי אפי' יין היה פוטר אם לא שגורם ברכה לעצמו וכן הורה רבי' יב"ק משפירא אך רבי יב"ק אבי הצריך לברך מדאמר בשילהי כיצד מברכין השותה מים לצמאו מברך שהכל ואמרינן בגמרא לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא ולא אמר השותה מים בסעודתו משמע שיש לו נברך וכן פי' רבינו יב"א יין נמי נפטריה פת בתוך המזון דהא לשרות האכילה בא יין גרים ברכה לעצמו ולא פטר אבל שאר משקין לא פריך נפטריה פת דלא אתו ללפת את הפת ומדקאמר יין פוטר כל מיני משקה הא ליכא יין מברך אשאר משקין ולא פטר אלא היכא דחנקתיה אומצא ירושלמי יין עסקיו מרובין ממנו לקידוש ממנו להבדלה ממנו לחופה מי ששותה יין בסעודה ובירך ואחר מזונו חפץ לשתות יין צריך לברך. דאמרי' בפ' ע"פ ברכת המזון הוי הפסק. רבי' שלמה וכן רבנא עמרם גאון פסק על כל פעם ששוחה מים בסעודה צריך לברך שהכל דהוי נמלך. ודמי לדבי רב אשי דכל אימת דמשמשי תפלייהו הוו מברכי. ור' יב"ק ממגנצא הורה לנו לברך רק פעם אחת שדעת האדם לשתות כשיצמא והוא היה מברך פרי הגפן על היין וכששותה שכר או מים אחר כך היה מברך שהכל והיה מפרש יין פוטר מברכה אחרונה כל מיני משקה. ולא בראשונה. מי שהולך למשתה ונתנו לו לשתות ובירך ואינו יודע אם יתנו לו יותר צריך לברך על כל פעם ופעם דהוי נמלך. כדמשמע בפ' ע"פ. בפרק כיצד מברכין בירך על היין שלפני המזון פטר היין של אחר המזון בשבתות ובימים טובים ובשעת הקזה שקובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס. בפ' כ"מ (דף מא) אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה לאכול בהן פתו כגון תבשילי בשר ודגים אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. פר"ח וכן ענבים ותאנים ורמונים שאוכלין בהן פת ובאין ללפת הפת פוטרתן. וכן דייסא. דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון מיני מתיקה שיש בהן מיני דגן או חביצא בדובשא שאינו בא ללפת את הפת טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם שנכללות בברכת המזון. דברים הבאים לאחר הסעודה כגון אבטיחים ופירות וענבים וכיוצא בהן שכבר סלקו את הפת ואינם באים ללפת הפת ולא נטלו מים אחרונים טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. פת פוטרת פרפראות לפניהם ולאחריהם. פרפראות אינן פוטרות את הפת. פסק רבינו שלמה אוכל תאנים ורמונים ותמרים אין הפת פוטרתן ומברך לפניהם ולאחריהם. אבל מיני מתיקה שיש בהן דגן מברך לפניהם בורא מיני מזונות ואינו מברך לאחריהם שברכת המזון כוללתן. העיקר פוטר את הטפילה. אגוזים בדבש דבש עיקר ומברך שהכלי בשר ודגים ותבשיל

אע"פ שלא היו לפניו בשעה שבירך המוציא אין צריך לברך עליהם דדעתו להביא לפתן ופת פוטרתו דייסא וטרגין וטיסני שאוכלין לשביעה והביאו לאחר המוציא ואינן ליפתן מברך עליהן בורא מיני מזונות ולא לאחריהם. ואם באו קודם המוציא פת פוטרתן. פת חיטין פת שעורין פת כוסמין פת שיפון פת שיבולת שועל מברך על פת חטין ופוטר כולן. ברכות הקודמות ברכת המוציא קודמת לברכת מיני מזונות. מיני מזונות לבורא פרי העץ. פרי העץ לבורא פרי האדמה פרי האדמה לברכת שהכל. לפי שאין ברכותיהן שוות. אבל ברכותיהן שוות המוקדם בפסוק מוקדם לברכה ארץ חטה ושעורה מברך אפי' על פרוסה של חיטין ופוטר את של שעורין. ענבים ותאנים ורמונים וזתים מברך על הענבים ופוטר את כולן, ארץ זית קודם לענבים. תאנים ורמונים מברך על התאנים שהם שניים לארץ. באו לפניו פירות וירקות מברך בורא פרי העץ. ואחר כך בורא פרי האדמה ואחר כך שהכל בא לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך עצי בשמים ואחר כך עשבי בשמים. אתרוג וזית מברך על מין שבעה ופוטר האחר. כל שברכה לפניו שהכל מברך לאחריו בורא נפשות רבות וחסרון. ענבים ותאנים זתים ותמרים פרי העץ ולאחריהם על העץ ועל פרי העץ כל פירות לבד מד' המינין מברך על החביב לו. כל הברכות שהן סומך דברים צריך לומר מעין חתימתה סמוך לחתימתה. כל הברכות כולן אין חותמין בשתים חוץ ממקדש השבת וישראל והזמנים. מוציא אחרים במס' ר"ה בפ' ראוהו ב"ד כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת לחם, וברכת היין. ירושלמי בפרק ג' דברכות ואכלת ושבעת וברכת. מי שאכל הוא יברך. קידוש ואכילת מצה אע"פ שיצא מוציא לפי שהוא חובה. ברכת המזון שני סופרים שאוכלים כל אחד מברך לעצמו סופר ובור סופר מברך ובור יוצא. אבל כל הברכות אחד מברך ואחד שומע. דשומע כעונה במס' סוטה כמו בהלל ומגילה ותקיעה. ובשילהי מסכ' ר"ה גבי שליח ציבור כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי בירך על היין בתוך המזון לא פטר של אחר המזון לאחר אכילה יש לדבר דברי תורה כדתנן בפירקי דאבות בפרק ר' עקביא בן מהללאל שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משולחנו של הקב"ה ובפ' א' דתענית גבי רב נחמן ור' יצחק בתר דסעוד דרשו. וזהו בשילהי ברכות כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בה כאילו נהנה מזיו השכינה. ובתנא דבי אליהו רבתי יבכה אדם עם תלמיד חכם ולא ישמח עם עם הארץ. דרך ארץ בסעודה לא יאכל אדם מעומד ולא ישתה מעומד ולא ידבר בסעודה ולא יקנח הקערה ולא ילקק אצבעותיו וידע אצל מי מיסב ולא יהא מיסב כלפי מי שגדול הימנו. בא לאכול צנון ובצלי' אוכל ממקום העלין ולא יאכל דבר ויתלוש בין שיניו ויחזיר בקערה ועל השולחן. בא לשתות

ברבים הופך פניו לצד אחד ושותה. ודכוותי' במסכת ביצה בפ' אין צדין. בתוספתא לא יאכל אדם מן הפרוסה ויחזירנה בקערה מן סכנת נפשות. א"ר אלעזר כל מי שאינו משייר פת על השלחן אינו רואה סימן ברכה לעולם. בדרך ארץ פ"ו לא יאחז אדם פרוסה כביצה בידו ואם אחז הרי זה רעבתן. ולא ילקט פירורין ומניח על השלחן. ולא יפרוס פרוסה ויחזירנה לקערה בפרק שלשה שאכלו שנים ממתינין זה לזה בקערה. שלשה אין ממתינין בעירובין (דף נב) משיירין פיאה בקערה. בפרק אחרון דקדושין בסופו האוכל בשוק הרי זה ככלב ופסול לעדות. בפרק כיצד מברכים (דף מה) אחר כל אכילתך אכול מלח אחר כל שתייתך שתה מים. במס' גיטין בפרק מי שאחזו אין לו לאכול יעמוד מיד במס' בכורות בפ' מומין אלו אין שותין מים בפני רבים אבל משתינין מים בפני רבים. בכתובות בפרק אע"פ (דף סח) אין משהין בפני שמש בשר ויין או פירות שיש לו ריח. בפרק ע"פ (דף קג) הבו למיברך אסור לכו למישתי אפילו בברכה בתחלה משום דצריך לברכת המזון קודם ואחר כך יברך ברכה כבתחילה. יש מפרשין מברך בורא פרי הגפן תחלה ואחר כך ברכת המזון כזית מזמנין עד כמה מזמנין אמר רבי חייא בר' יהודה משמיה דרב שתה יין ואכל בשר ככותבת אחת מצטרפת ליה. ולהוציא רבי' עד שיאכל כזית דגן. זית קטן מאגוז כדמשמע במסכת שבת בשילהי המוציא יין אבל נראה דכזית גדול בעינן כדאמרינן בפרק כיצד מברכין גבי ר' יוחנן אכל כזית מליח וכן משמע בכריתות בפרק אמרו (דף לט). מים אחרונים תכף לנטילת ידים ברכת המזון. ג' תכיפות הן. בפ' כל הבשר (דף קו) מים אחרונים חובה ובשלהי פרק א' דעירובין אפי' במחנה חייבין מים אחרונים. ופרק א' דסוטה (דף ד) אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה בפרק כל הבשר אחרונים אין נוטלין אלא בכלי. הנוטל ידיו באחרונה תחילה הוא מזומן לברכת המזון. בשילהי אלו דברים בברכות דריש מפסוק ברכת המזון במס' סוטה בפרק אלו נאמרין אמר רבי יהושע בן לוי אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין. בפ' שלשה שאכלו אין מסיחין על כוס של ברכה אלא מברך מיד. בפרק ע"פ ברכת המזון טעונה כוס. ובברכות בפרק אלו דברים קיימא לן המברך צריך שיטעום או אחד מן המסובין בשלהי בכל מערבין ובע"פ (דף קה) כוס של ברכה צריכה שיעור רביעית הוא ביצה ומחצה. ובפרק שלשה מינין בנזיר עשר רביעיות הן וטעמו פגמו. כוס של ברכה י' דברים נאמרו בכוס של ברכה. טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ. חי ומלא עיטוף ובסודר מקבלו בשתי ידיו ונותנו בימין. ומגביה מן השלחן טפח. ונותנין עיניו בה כדי שלא יסיח דעתו ממנו ויש אומר משגרו במתנה לאנשי ביתו. בפסיקת' מתעטף ומברך שאם זרועו מגולה מכסה אותה ומברך שתהא עליו המצוה באימה. ונותנו לימין ואין

השמאל מסייעו כל היין שבשלחן ככוס של זימון הוא קיימא לן האוכל כשהוא מהלך או עומד ואוכל צריך לישב כשהוא מברך. במס' ברכות בשילהי אלו דברים המברך עדיף מעונה אמן. דממהרים שכר למברך מן העונה אמן בפרק הרואה מי שנותנין לו כוס של ברכה ואינו מברך מקצרין לו ימיו ושנותיו בפרק כסוי הדם (דף פז) ברכת המזון ארבעים זהובים כי על כל ברכה י' זהובים שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק. שנים מזמנין כרבי יוחנן ג' שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קורין לו ומזמנין עליו והוא עונה ברוך שאכלנו משלו והולך לו והם משלימין אבל לא בי' מפני כבוד השם עד שישב. שלשה שאכלו כאחד אחד מפסיק אכילתו לשנים ומברכין ואחר כך יגמור סעודתו ומברך. שנים אין מפסיקים לאחד שלשה שאכלו כאחד וקדם אחד ובירך לעצמו לאחר שיאכלו השנים כל צורכם מזמנין עליו. אבל הוא אין מזמן עליהם כדאמר רבה תוספאה. שלשה שאכלו כאחד ידי ברכה יצאו ידי זימון לא יצאו. ואין זימון למפרע שאחרי כן יאמר נברך. בא אחד ומצאן מברכין אם שמע שאמרו נברך שאכלנו משלו. או נברך אלהינו עונה ברוך ומבורך לעולם ועד כרב זביד ואם כבר אמרו ברוך עונה אמן כרב פפא.

של

אמן העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך ונרוממה שמו יחדיו העונה אמן אחר ברכותיו מגונה. אבל בבונה ירושלם משובח. אין עונין אמן חטופה או קצרה ביותר ולא קטופה. כמו אם שמחסר אות אחת. ולא יתומה שלא שמע הברכה אלא שמע שעונין אמן ירושלמי בברכות בפ' אלו דברים אמן יתומה רב הונא אמר ההן דמחייבי למברכיה והוא עני ולא ידע מאי עני אבל בקריאת התורה עונה אמן אפילו אינו שומע. בסוכה בפרק החליל והלה מניף בסודרין והמברך לא יזרוק ברכה מפיו שלא ימהר. בשילהי פרק אלו דברים עונין אמן אחר ישראל המברך אבל לא לאחר תינוקות של בית רבן העשויין להתלמד. בפרק כל כתבי העונה אמן פותחין לו שערי גן עדן. מאי אמן אל מלך נאמן. ירושלמי העונה אמן בעולם הזה זוכה ועונה לעולם הבא. שנ' ברוך ה' לעולם אמן ואמן. בפרק שלשה שאכלו העונה אמן ומאריך יותר מדאי אינו אלא טועה. אמן גי' כמו אדני י"י. כאינו הזכיר ב' שמות לכך אמרו חכמים גדול העונה אמן יותר מן המברך.

שלא

גר מברך בפרק א' דמסכת ביכורים הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לקרות אשר נשבעת לאבותינו. ואם היתה אמו מישראל מביא וקורא. וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בבית הכנסת אומר אלהי אבותינו. ואם היתה

אמו מישראל אומר אלהי אבותינו. ירושלמי הורי שמעון חסידא לאילן דבי בר עשתור דאינון גרים בני גרים ואומרי' אלהי אבותינו. פי' כשמתפללי' אומרים אלהי אבותינו. והתנינן אם היתה אמו מישראל מביא וקורא הא גרים בני גרים לא ודכוותה היתה אמו מישראל אומר אלהי אבותינו הא גרים בני גרים לא. אמר רבי יוסי קיימא בנימן בר עשתור קומי ר' חייא בר אבא שבא בעבירה על בת ישראל היא מתני'. פי' הא דתנן היתה אמו מישראל כגון שבא כותי על בת ישראל אע"פ שהולד עצמו גר ראשון. אבל גר בן גרים אפי' לא היתה אמו מישראל מביא וקורא ואומר אלהי אבותינו. וליכא למידק ממתניתין למעט בן גרים. רבי זירא בעי כלום הוא מתכוין אלא לאברהם יצחק ויעקב כלים נשבע הקב"ה אלא לזכרים שמא לנקבות בתמיהה ואמאי הא דקתני אם היתה אמו מישראל פי' הא דקתני בן גר שנולד מישראל בין בכותי שבא על ישראלית דבנה הוי גר ראשון. ופריך אביכורין ולא אתפלה ולא תירץ. תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא. מה טעם כי אב המון גוים נתתיך. לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אב המון גוים ר' יהודה בן לוי אמר הלכה כרבי יהודה אתא עובדא קמיה דר' אבהו ואורי כרבי יהודה וכן הלכה שגר יכול לומר בתפלה אלהי אבותינו וכן בברכת המזון על הארץ שהנחלת לאבותינו. והאי דקאמר במסכת מכות בפרק בתרא כיון דאיכא בכורי הגר דבעי למימר אשר נשבע לאבותינו ולא מצי אמר לא פסיקא ליה ההיא כרבנן דמתני' דפליגא אדרבי יהודה. ורבינו תם הקשה אפי' אם תאמר גר אומר אלהי אבותינו. מקרא אב המון גוים מכל מקום כיצד קורא על הבכורים וצריך לומר ארמי אובד אבי ונצעק אל ה' וכל הפרשה. ויש לומר אליבא דרבי יהודה דגר מביא וקורא כיון שהאבות נקראים אבותינו כאילו הגר היה מזרעם לענין קריאת הפרשה וכל שכן יכול לומר בברכת המזון על שהנחלת לאבותינו וכן פסקו כל הגאונים כר' יהודה. והביאו סוגין דהכא ואמרו מיכן סמכו נמי לגרים בזמן הזה שיהו מתפללין אלהי האבות. והא ברייתא דתני ר' יהודה גר מביא וקורא ואילו בתוספ' תניא כל הגרים כולם מביאים ולא קוראין ובני קיני חתן מביאין וקורין שנ' והיה הטוב ההוא אשר ייטב ה' עמנו. פי שניתן להם דושנה של יריחו ואין לומר ההוא דמביא וקורא היינו דבני קני. כדאמרי' בתוספ' דהא טעמא דר' יהודה כי אב המון גוים נתתיך וזה שייך לכל הגרים. יש לומר תנאי היא ואליבא דרבי יהודה ולפי מה שדחה בנימן בן עשתו' לעיל היתה אמו מישראל שבא הכותיעל ישראלית היינו והוליד בן. אבל גר בן גרים אפי' לרבנן הוא נקרא ישראל גמור. ולפי זה תנא דר' יהודה כל גר מביא וקורא היינו בגר ראשון. ולאידך תנא אליבא דרבי יהודה דאמר דווקא גר מבני קיני מביא וקורא היינו נמי אותן שנתגיירו במדבר שהיו בימי משה. אבל בניהם של

כולם מביאין וקורין אפי' לרבנן. רבי אליעזר בן יעקב אומר האשה בת גרים לא תינשא לכהן עד שתהא אמה מישראל. אחד גרים ואחד עבדים משוחררים אפי' עד י' דורות עד שתהא אמם מישראל. בת גרים עיקר עיקרה דמתנית' תנן במסכת קידושין בפ' עשרה יוחסין (דף עו) מכל מקום פסקינן גר מתפלל ומברך ואומר אלהי אבותינו. פירורין שיש בהן כזית אסור לאבדם. בפ' ג' במסכת סופרים אין סומכין באוכלין אין מכסין באוכלין ואין אוכלין באוכלין אלא אם כן היו ראויין לאכילה. רבי אליעזר בן יעקב אומר כל אוכל שגמרו בידי אדם מותר לכסות בו רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו יד ועוקץ מותר לכסות בו.

שלב

כיסוי סכין מכסין סכין בעת ברכת המזון על שם לא תניף עליהם ברזל. במכילתא אינו דין שיניף המקצר על המאריך ושולחן כמזבח בשילהי דחגיגה.

שלג

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם אבל נשים מזמנין לעצמן ועבדים שאינן משוחררין מזמנין לעצמן. במס' סיפרים נשים חייבות בתפלה ובברכת המזון אם אינן יודעים בלשון קודש מלמדין אותן בכל לשון שיכולות לשמוע מיכן אמרו המברך צריך להגביה קולו כדי להוציא בניו הקטנים ואשתו ובנותיו. ירושלמי דברכות אשה מברכת לבעלה עבד לרבו וקטן לאביו כדי לחנכו. ובעונה אחריהן אמן תבא מארה לבן כ' שצריך לבן י'. נשים מזמנות לעצמן בברכות ובריש ערכין אע"ג דעבד איתקש לאשה דגמרי לה לה מאשה בכמה דברים חלוקים לגבי נגעים בפרק ב'. ובסוטה האיש פורע ופורס ולא האשה האיש נסקל ערום ולא האשה. בפ' היה נוטל (דף כג) בסוטה האיש מטמא בלובן ולא באונס והאשה באונס ובאודם. האיש חייב בהקפת הראש ובהשחתת זקן ולא האשה. בפרק א' דקידושין מיהו נשים ועבדים מזמנין לעצמן וחייבין בזימון.

שלד

קטן לצרף א"ר נחמן קטן היודע למי מברכים מזמנין עליו. פר"ח יש לו ב' שערות ונכנס לי"ג והני מילי לזימון אבל לתפלה עד בן י"ג שנים ויום אחד. בפרק א' דמסכת ערכין קטן היודע למי מברכין. בירושלמי דברכות ובראשית רבה בויהי מקץ א' רב פפא כמה פעמים אכלית עם תחליפא אבא ועם ר' ינאי חביבי ולא זימן עלי עד שהבאתי ב' שערות ולית ליה קטן אין מצטרף דא"ר יהושע בן לוי קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו פי' לג' אבל עושין אותו סניף לזימון. ואל חשיבני מריש פ' שלשה שאכלו יצא אחד לשוק בשלשה מזמנין עליו ולא בי' משום דלא יתיב גבייהו איך יזמנו בשם. אבל פר"ח ורב

אחאי דמן שבחא ורב יהודאי גאון פסק קטן אין מצטרף. וכן אבא מורי רבי יב"ק. אך רבנא חיי' פסק בן ח' או בן ז' אם יודע למי מברכים מזמנין עליו ורבי יב"ק מאחר דברכת המזון בשם אמרי' במגילה מהנהו כל דבר שבקדושה בי' צריך למיתב. וט' נראין כי' אין מצטרפים וקטן סניף ליה פסיק לית הילכתא הכי דדוקא י' גדולים ויתבי וקטן היודע למי מברכין הגיע לכלל שנים אך מספקא לן בשערות כגון מופלא הסמוך לאיש שנדריו נדר ולא ממש ובבן סורר ומורה גבי פרהסיא מי ממעטי כותים וקטנים דילפינן תוך ומינה מה להנן כולן גוים כותים וזכרים ולא עבדי' אף למזון ובתוספתא דנדה ובנות כותים מעשה בתינוק שהקדיש קרדומו לשמים ובדקו רבי עקיבא לשם מי נדר כך הקטן סמוך לאיש לזימון ורבי' תם אומר קטן ממש הוי סניף ליה לזימון. ירוש' א"ר יוחנן קטן לספר עושין אותו סניף. נראה לקרוא בתורה לז' כדמשמע בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כג) אבל לומר אין מצטרפין דמפסיק ואינו עולה. וכן השיב רבנא נתן שעשה הערוך.

ירוש' אחד ספק אחד קטן עושין הספק עיקר והקטן לסניף. שנים שאכלו אחד בשר ואחד גבינה דדמי להא דריש ערכין דקאכלי כהנים תרומות או קדשים וזר אוכל חולין דמצטרפי מאחר דכהן בהדי זר מצי אכיל ט' דגן ואחד ירק מצטרפין לזימון אבל ו' דגן וד' ירק אין מצטרפין. ומסקנא אפי' לא אכל אלא גרוגרת אחת או שתה כוס אחד מצטרף ולהוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן. ירוש' שנים פת ואחד ירק מזמני' אם שנים אכלו ונטלו ידיהם מים אחרונים אין הג' יכול לאכול להצטרף עמהם כדמשמע בפ' כיצד מברכין. וקי"ל הגדול מברך אם אכל כזית דגן ואם שני' גמרו אכילתן ואחד בא ואוכל מעט עמהם מאחר שלא נטלו ידיהם מצטרף עמהם כשמואל ורב דכריך ריפת' בהדדי בתר דכריך אתא רב שימי בר חייא קא מסרהיב ואכיל ג' שאכלו או ד' או ה' אינן רשאין לחלק ו' או ז' או ח' ט' רשאין לחלק או לברך יחד י' אינן רשאין ליחלק אם לא יהו כ' ואם ישבו לאכול ולא אכלו עדיין אינן רשאין ליחלק. ג' חבורות ופירש מכל חבורה אחד והחבורות שלהם לא זימנו עליהם ברכת המזון אינן רשאים ליחלק. ב' חבורות שאוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין זה את זה מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין. ירושלמי לשני בתים נצרכה ושנכנסו לזמן משעה ראשונה אלו עם אלו כגון בנישואין שיושבין בבתים בעליות ובחצרות.

שלה

ברשות רבותי אומר המברך. אבל בברכת היין באמצע הסעודה אומר סברי מורי לפי שאין בית הבליעה פנוי. כדאמר בפרק כיצד מברכין (דף מג) ואם רב אחד יושב בסעודה

אומר ברשות מורי הרב ורבותי כדאמר במס' דרך ארץ מעשה שהלכו במלכות הפנימים וכו'. שאמר הפילוסוף שלום עליכם חכמי ישראל ולרבן גמליאל בראש.

שלו

ברכת המזון כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך שאכלנו משלו. בי' בק' באלף בריבוא אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו. אמר שמואל אל יוציא עצמו מן הכלל לומר ברכו אלא אומר נברך והמסובין משיבין ברוך שאכלנו משלו. והמברך אומר ברוך הוא שאכלנו משלו. ירושלמי אמר שמואל אינו מוציא עצמו מן הכלל. התיבון ליה הרי הקורא בתורה ברכו אומר. אמר ר' אבין כוון שהוא אמר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל. שאכלנו משלו הרי זה תלמיד חכם. למי שאכלנו משלו הרי זה בור בג' אבל בי' אם אמר נברך אלהינו על המזון שאכלנו לית לן בה. תני ר' אומר ובטובו חיינו. אמר מטובו הרי זה בור. ואם אמר חיים הרי זה בור.

שלז

סדר ברכת המזון ראשונה מברך הזן. שנייה על הארץ. שלישית בונה ירושל'. רביעית הטוב והמטיב. שלא יברך למפרע הברכות כי אם על הסדר. משה תיקן הזן בירידת המן. יהושע תיקן ברכת הארץ כשנכנסו בה. דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלם דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך. ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה. ג' ברכות מן התורה הטוב והמטיב דרבנן נודה אינו מתחיל בברוך דברכה הסמוכה לחבירתה היא. הטוב מתחיל בברוך דביבנה תיקנוה. אמר רבא וצריך שיאמר הודאה תחלה נודה לך וסוף ונודה לך על שהנחלת לאבותינו ולא יפחות מאחת נודה לך ה' אלהינו לא אמר ארץ טובה ורחבה לא יצא ידי חובתו וצריך שיזכיר ברית ואחר כך תורה מילה י"ג בריתות ותורה כ"ג בריתות. ירושל' בנדרים אמר ר' מרייה מן ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית עד ואת בריתי אקים את יצחק י"ג בריתות כל שלא אמר ארץ טובה ורחבה ברית ותורה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו אבינו מלכנו רועינו זונינו פרנסנו וכלכלנו בויקרא רבא טופס של ברכה היא ואומרה אפילו בשבת. ואין לומר אבינו מלכנו אלא אבינו רועינו שהרי בברכת הטוב נתקנה מלכות כנגד בונה ירושלם. משמע שאין בה מלכות. פותח ברחם על ישראל עמך וחותם בבונה ירושלם. העונה אמן אחר ברכותיו משובח דווקא בבונה ירושלם אמן. ירוש' בשילהי פרק אין עומדין רב אמר אלו תלתא עונה אמן אחר עצמו הבוחר בעמו ישראל באהבה אוהב עמו ישראל בונה ירושלם אחר ברכת המזון. ויש ירוש' שאין שם כי אם בונה ירושלם שהיא בסוף. הטוב והמטיב פותח בברוך ואינו

חותם בברוך והיא לאו דאורייתא אמר רב פפא הטוב והמטיב צריכה ב' מלכיות לבד מדידיה מלך העולם אבינו מלכנו המלך הטוב והמטיב. מה שמסיים הרחמן הוא יזכנו בברכת המזון לפי שכתוב בשיר המעלות צידה ברך אברך אביוניה אשביע לחם שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי. כל האותיות יש בברכת המזון חוץ מף להודיענו שאין מלאך אף. שצף. קצף. אנף. שולט בסעודה במקום שמברכין ברכת המזון בבונה ויזכה לף וורדים שסביב נחל בעדן ונחל עדניך תשקם. לכך אין ף ביוצר אור ולא בי"ח ברכות של תפלה.

שלח

שכח ולא בירך אמרינן בברכות בפרק ואלו דברים (דף נב) יחזור למקומו ויברך. וכן משמע פ' ע"פ (דף קב) דברים שצריכים ברכה במקומן עד מתי מברך כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה. ברכת המזון של שבת. ברכה ראשונה הזן. שנייה ברכת הארץ. שלישית בנחמה. נחמנו ה' אלהינו ומסיים בנחמה ותנחמנו כי הוא בעל הישועות ובעל הנחמות. ואומר קדושת היום באמצע בויקרא רבה ועצמותי יחליץ יניח מיכן סמכו חכמים רצה והחליצנו בשבת ר' זירא בעי קמי ר' חייא ברכה אילין דאמרינן רועינו זונינו בשבת מהו א"ל טופס ברכות כך הוא.

שלט

טעה ולא הזכיר נחמנו. טעה ולא הזכיר של שבת. אם לא אמר הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת. הטוב והמטיב. ומסיים. אבל פתח הטוב והמטיב חוזר לראש לבונה ירושלם ומזכיר קדושת יום השבת כתיקנה. וכן טעה ולא הזכיר של יום טוב ולא פתח הטוב והמטיב אומר בא"י שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון בא"י מקדש ישראל והזמנים ודוקא בשבתות וימים טובים דחובה לאכול פת אבל בחדשים דאי בעי אכיל לחם ואי בעי לא אכיל לא קבע נפשיה בברכ' המזון שיאכל לאכול פירות ובשר בלא לחם טעה ולא הזכיר של ראש חודש אומר בא"י אמ"ה שנתן לנו ראשי חדשים וכו'. בהלכות ראש חדש תמצא את הברכה כולה.

שמ

ווירמלייש האוכל בשבת מה שמתקנין מן הבצק ומבשלין בקדירה מה שקורין ורימיילש אמר בירושלמי כל שהוא כעין חליט' מהמינין אומר מיני מזונות ומברך עליהן מעין שלשה. מהו להזכיר בה מעין המאורע אמר רבי אבא ב"ר זבינא רבי זעירא הוה מזכיר מעין המאורע וכן אני עושה כשאני הקטן אוכל בשבת בלא לחם ומברך מעין שלש. על

המחיה ועל הכלכלה עד ובנה עיר מקדשך במהרה בימינו רצה והחליצנו ה' אלהינו ואל תהי צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו והראנו ה' אלקינו בנחמות ציון ובבנין ירושלם עיר קדשך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות טוב ומטיב לכל בא"י על הארץ ועל המחיה. אין חותמין בשתים והא דמברכין מקדש השבת ישראל וראשי חדשים קודשא בריך הוא מקדש לשבת וישראל לראשי חדשים ובכל אחד כתיב קדוש הניח אוכלין בפיו בלא ברכה. תני חדא מסלקן לצד אחד אוכלין דמאיס אינו פולטן ומסלקן לצד אחד ומברך ובולען ותניא אידך פולטן בדבר שאינו נמאס מוציאו מפיו ומברך וחוזר ואוכלו ותניא אידך בולעו במשקין פר"ח אידחן ולא יברך כלל:

הלכות ברכות

שמא

הלכות ברכות על כל דמתאכלין חמשת המינין בפרק כיצד מברכין רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש לו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. אפי' על ידי תערובת. ה' מינין חטין ושעורין וכוסמין ושיפון ושיבולת שועל מיני מזונות ורבא הוא בתראה או' האי ריהטא דמחוזא דעקרו דובשא מברך מיני מזונות שמערב בה' מינין. וכן חביץ קידרא ודייסא כל שהוא מה' מינין בלא תערובת שמבושל מברך מיני מזונות והילכתא כוותיהו דלא איתותב כי אם מאורז ודוחן והילכתא פת אורז ודוחן מעשה קדירה נינהו בורא מיני מזונות. ולבסוף בורא נפשות רבות. ירושלמי ר' כשהיה אוכל בשר או ביצה אומר בא"י אלהינו מלך העולם בורא נפשות רבות וחסרונן להחיות בהן נפש כל חי בא"י אל חי העולמים. ריהטא דמחוזא דלא מפשי בה קימחא בין ריהטא דחקלאי בין חביץ קידרא קמח ודבש ושמן שנקרא אברושך על כולם מברך מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. כל שהוא מחמשת המינין שהוא מין דגן חטה ושעורה וכוסמת ושיבולת שועל ושיפון והם מבושלין בתחילה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. בא"י אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורת חיים ומזון ועל שהוצאתנו מארץ מצרים רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך ועל היכלך ועל מקדשך ועל מזבחך ובנה עיר קדשך במהרה בימינו ותשמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה. ברכה לשבעת המינין כל שהוא משבעת המינין שאינו מין דגן כגון ענבים תאנים ורימונים זתים ותמרים בתחילה מברך בורא פרי העץ ולבסוף על העץ ועל ארץ חמדה טובה ורחבה וכו' מסיים אם הוא

בארץ ישראל על הארץ ועל פירותיה ובחוצה לארץ על הארץ ועל הפירות. ואם שותה יין בתחילה מברך פרי הגפן ולבסוף על הגפן ועל פרי הגפן. ומסיים בחוצה לארץ על הגפן ועל פרי הגפן. ואם שאר מיני פירות ואתרוגים ותפוחים ושקדים ורימונים ואגוזים ואגסים וכיוצא בהן שאינו מן ז' המינים בתחילה מברך פרי העץ ולבסוף בורא נפשות. אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה פירורין כזית בתחילה מברך המוציא ולבסוף ג' ברכות ואי לית ביה פירורין כזית בתחילה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ואתמר במנחות בפ' ואלו אין לומר שהרתיחו בכלי ראשון אלא נתן מרק בכלי שני. בפ' כיצד מברכין (דף לז) אין הפרוסות קיימות בורא מיני מזונות משמע אפילו כזית. פת צנומא שנותן במרק חם בכלי שני המוציא דהא מסקינן פרורין אפי' אינו כזית המוציא. קביעות סעודה כובא דארעא שאופין בטבלא בארץ וקובע סעודתו עליו מברך המוציא ואחריו ג' ברכות. לא קבע מיני מזונות ומעין שלש. שלקות על הירקות אומר פרי האדמה. שלקות שבישלן פרי האדמה דלעת וכרוב וסילקא אין דרכן לאוכלן חיים מברך עליהם שהכל. שלקות והן טובים מברך פרי האדמה שומא וכרתי פרי האדמה. לפת שחתכו אפי' נתן בו קמח מברך פרי האדמה. אכלו חי שהכל. תבשיל סילקא פרי האדמה שיבתא ומימין פרי האדמה. שבת טילא. ירושלמי שתה מי הקרים מברך בורא רפואות. שמן החושש בגרונו ושותה שמן זית באניגרון מברך פרי העץ. קמח חיטים אכל מברך שהכל. וכן קמח שעורים שהכל שנהנה צנון פרי האדמה. קורא רך שבאילן שהכל. וכן דלדולי גפנים. פלפל לח פרי האדמה. וכן זנגבילא לח. אבל יבישין לא כלום. דבש תמרים שהכל תמרין כתושין מבושלין. פרי העץ. והוא טרייאג פרי העץ על פירות האילן אומר פרי העץ ואם אמר בורא פרי האדמה יצא מכל מקום שאתה לוקח ממנו הפרי ונשאר העץ כל השנה כולה מברך פרי העץ שגדל מעצמו כל דבר שתקח הפרי אין פרי אחר יוצא מאותו העץ מברך בורא פרי האדמה בתוספ' כל שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא ומברך פרי האדמה כל שמוציא עליו מעצו אילן הוא ומברך פרי העץ. כל אילן שנושרין עליו בסתיו ונשאר העץ ומוציא עליו מעצו פרי העץ אבל אם מתייבשין העלין וגדל משרשיו כשומשמין פרי האדמה. כרפס הגדל על האבנים פרי האדמה. דדמי לכשות. דאמרינן בעירובין בפ' כל מערבין דמברך פרי האדמה כמיהין ופטריות שהכל נהיה בדברו. דבר שאין גידולו מן הארץ שהכל. על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי ועל בשר בהמה חיה ועוף ודגים ועל החלב ועל הגבינה וביצים על היין שהקרים שנשתנה טעמו ועל הפת שעיפשה ועל התבשיל שעיברה צורתו על המלח ועל הזמית. אומר שהכל. ירושלמי החמיץ יינו מ' דיין האמת. בא לשתות שהכל. שותה מים לצמאו

שהכל. ועל כולן בורא נפשות. על יין מבושל בין בבשמים בין שלא בבשמים פרי הגפן. כדמשמע בפ' ע"פ ובשקלים יוצאין בפסח בקונדיטון וביין מבושל. שתה יין ובירך פרי הגפן והביאו לו מחבית אחת אין צריך לברך פעם אחרת פרי הגפן אבל אם הלך לשתות במקום אחר צריך לברך פרי הגפן. הא דאמר רב שינוי יין אין צריך לברך פרי הגפן אבל מברך הטוב והמטיב וכגון דאיכא אחריני דשתי בהדי' כדאמרינן בברכות בפ' הרואה (דף נט) ואם הוא שותה לבדו אינו מברך הטוב והמטיב כי אם שהחיינו. פר"ח ירושלמי בפ' כיצד מברכין על כל חבית וחבית שפותח מברך. אמר ר' יצחק הטוב והמטיב בין אינו טוב כיין הראשון בין טוב ממנו. בפ' הרואה על הגשמים ועל בשורות טובות אם יש לו שותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב ואם כל השדה שלו מברך מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה. דתניא על שלו אומר שהחיינו ועל שלו ושל חבירו אומר הטוב והמטיב. מת אביו והוא יורשו בתחילה אומר דיין האמת. ולבסוף אם יש לו אחים שיורשין עמו אומר הטוב והמטיב ואם לאו אומר שהחיינו. בנה בית חדש או כלים חדשים בין יש לו כיוצא בהן בין אין לו כיוצא בהן אומר שהחיינו וכן מצאתי ופר"ח דהלכה כר' יוחנן דאמר אחד זה ואחד זה צריך לברך דכל היכא דפליג רב הונא ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכלישנא בתרא וקא מתרץ לטעמיה ר' יהודה ור' מאיר הלכה כרבי יהודה והילכתא אפילו כיוצא בהן צריך לברך. מצאתי ירושלמי אפילו שחקים וכן החדשים אומר שהחיינו קנה אומר שהחיינו. נתן לו אומר הטוב והמטיב.

שמב

ענייני בשמים על הריח מברך משיעלה תימרתו מברך קודם שיריח. על כל המוגמרות מברכין עצי בשמים חוץ מן המוסק' מברך בורא מיני בשמים על ההדס ועל הקושט ועל הוורד וגרקים הוא חבצלת שבגן וחילפי דימא הוא גרופלא וסיגלי וסימלק העמקים שהם עץ מברך בורא עצי בשמים. וכל דבר שהוא עשבים חבצלת השרון הגדילה בשדה וכיוצא בהן מברך עשבי בשמים. על ריח הפירות כגון המריח באתרוגים וחבושים תפוחים אומר אשר נתן ריח טוב בפירות. וכשמריח השמן אומר בורא שמן ערב והשותהו לרפואתו מברך פרי העץ. גליון פסק חמרא דריחיה חלא וטעמא חמרא מקדשין עליו ומברכין עליו בורא פרי הגפן דהא קיימא לן כרבא בסוף ע"ז חמרא לגו חלא אביי אמר במשהו ריחיה אלא רבא אמר בנותן טעם ריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא וקיימא לן כוותיה ועוד דר' יוחנן קאי כוותיה בפ' המוכר פירות (דף צו) הבודק את החבית להיות מפריש עליה וכו' עד ואת"ל בתר דטעמיה עקר הוה ריחיה חלא וטעמיה חמרא וריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא. ור' יהושע בן לוי פליג עליה וקאי אביי כוותיה וכן פסק רב

אלפס. ושמרים דרמא עלייהו מים אע"ג דאית בהן טעם יין לא מברכין עלייהו בורא פרי הגפן דהא בעא מיניה רב נחמן מר' חייא שמרים שיש בהן טעם יין מהו. א"ל מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא. מרבי שמריה מפי ר' י"בא הלוי כל מין אילן משבעה המינין כגון ענבים תאנים ורמונים זתים ותמרים מברך לפניו בורא פרי העץ. ולאחריו ברכה אחת מעין שלש פי' אומר אחת ודומה לשלש ברכות דברכות הארץ שהיא דאורייתא כדאמר וברכת את ה' אלהיך זו ברכת הזן דקאי אואכל' ושבעת דלעיל כלומר אאכילתך ואשביעתך ברכהו על הארץ. הטובה זו ברכת הארץ. אשר נתן לך. זו ברכת בונה ירושלם והטוב והמטיב ביבנה תיקנוה ואינה מן המניין. והני תלתא אלחם כתיבי. דכתיב לעיל מיניה ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם. להכי מברכינן עליה ג' ברכות שלמות אבל אמיני פירות הכתובים לשבח ארץ ישראל לא בעינן שלימות אלא במעין ג' סגי להו וזו היא הברכה ואל תשגה בה. בא"י אלהינו מלך העולם על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה. רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל נחלתך והעלנו בה ושמחנו בתוכה כי אתה טוב ומטיב לכל בא"י על העץ ועל פרי העץ. פי' על העץ ועל פרי העץ הוא מעין ברכת הזן שמברך על אותו דבר שמילא כרסו ומשביעו. על ארץ חמדה מעין ברכת הארץ. רחם על עירך ונחלתך מעין בונה ירושלם. טוב ומטיב לכל נגד הטוב והמטיב שתיקנו ביבנה. וחתימה בא"י על הארץ בכל מקום צריך להזכיר שבח ברכת הארץ בחתימה בין אפירי בין אחמרא בין אדגן בין חי בין מבושל סוף סוף על פרי העץ מעין פתיחתו שעיקר ברכתו לכך היא באה. ענבים בעיניהו כתאני ורימוני. אבל אי שתי חמרא מגו דאישתני לעילויא שנעשה יין לגדולה ולמלכות אישתני לייחודי שמיה באנפי נפשיה בורא פרי הגפן. וכן לבסוף בא"י על הגפן ועל פרי הגפן וכו'. וחותם על הארץ ועל פרי הגפן בשבח הארץ וכמעין פתיחה. אבל תפוחים ואגוזים ואפרסקים וחבושים וכל פירות האילן שבעולם אין זקוקים לברך ברכה אחת מעין שלש כיון דגריעי, כולי האי ולא כתיבי בשבח הארץ בהדי שבעת המינין. אלא בתחלה בורא פרי העץ. ולבסוף בורא נפשות רבות. כמו על המים לר' טרפון הוא דמברך על המים בורא נפשות רבות. וכן נהיגין לברך אכולהו מיני דלא כתיבין בקראי לשבח ולהודות על הנייתן ושביעתן. וכל דמדכר ליה כהלכה לאו משום דקבע לה חובה אלא לטפויי שבחא. אגוז בדבש ר' מברך עליו בתוך הסעודה ומברך עליו שהכל. לפי שנשתנה האגוז מכמות שהיה עד כאן. במס' נדה בפ' בא סימן (דף מז) ובשילהי כיצד מברכין כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ויש שטעון לפניו ולא לאחריו כגון ריחני. בפ' ואלו דברים בשמים

של בית הכסא ושמן העשוי להעביר הזוהמא אין מברכין. היה מהלך חוץ לכרך והריח אם רוב גוים אינו מברך ואם רוב ישראל מברך מחצה על מחצה מברך ר' יוסי אומר אינו מברך. ירושלמי בשמים הנתונין על המת אין מברכין. לפני המת מברכין לכבוד חיים עשויין בשמים העשוין לגמר כליו אין מברכין עליהם. הרואה אילנות שהוציאו פרח כגון בניסן אומר ב"א ה' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות מהן בני אדם בפ' א' דע"ז גוי נאה יש לו לשבח גבי רבן גמליאל ורבי עקיבא. בפ' הרואה הרואה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו בפ' א' דע"ז (דף כ) ירושלמי ראה חמור נאה גמל נאה סוס נאה אומר ברוך שככה לו בעולמו. הרואה מקום שנעשה בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. על נס של רבים כל העולם צריכין לברך נס יחיד הוא יברך ולא אחרים. ירושלמי אם היה מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון חנניה מישאל ועזריה מברכין הרואה מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנן ואבני אלגביש ואבני בית חורון ואבן שישב עליה משה במלחמת עמלק אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. על אשתו של לוט אומר ברוך זוכר הצדיקים.

שמג

ארבעה צריכין להודות כשניצולין יורדי הים הולכי המדברות. ומי שהיה באש של עצמות (פי שהיה חולה ונתרפא) ומי שהיה חבוש בבית האיסורין. מברך ברוך גומל חסדים טובים. וצריך להודות לפני עשרה ושני תלמידי חכמים ואם ראוהו אחרים ואמרו ברוך שהצילך ואמר אמן יצא הרואה מקום שנעקר ע"ג אומר ברוך שעקר ע"ג מארצנו. בחוצה לארץ אומר ברוך שעקר ע"ז מן המקום הזה. ראה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו הרואה בבל הרשעה אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע. גוב אריות וכבשן האש אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. מקום שנוטלין עפר אומר ברוך גוזר ומקיים אוכלוסי ישראל אומר חכם הרזים. הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו. מלכי אומות העולם אומר שחלק מכבודו לבשר ודם. הרואה חבירו לל' יום אומר שהחיינו לאחר י"ב חדשים אומר ברוך ה' מחיה המתים. הרואה בתי ישראל ביישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה. בחורבנן ברוך דיין האמת. הרואה קברי ישראל אומר בא"י אלהינו מנך העולם אשר יצר אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין ויודע מספר כולכם בדין והוא עתיד להקימכם בדין בא"י מחיה המתים. הרואה הבהקנין פי' המנוקדים בלובן כתיישין אם כך נולדו ממעי אמן אומר ברוך משנה את הבריות. את

כוש שחור ואת הגיחור אדום ביותר ואת הלווקן מלובן ביותר. ואת הקיפח בטנו עבה. ואת הננס קצר. ואת הררניקוס ראשו רחב. ואת הברדקינוס כמו ברודים אומר משנה את הבריות. הרואה את הקיטע ואת הסומא ואת הבוהקנין שאחר לידתן נעשה אומר ברוך דיין האמת. על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכוחו וגבורתו מלא עולם. זיקין כוכבי דשביט. מושך אורו כשבט זועות הארץ נרעדת. ירושלמי ברקים ורעמים אם כסדרן מברך אחת. ואם במופסקין מברך על כל פעם ופעם. ומייתי ראייה מחנותו של בשם אם ישב כל היום כולו דיו אחת אם יוצא ונכנס מברך על כל פעם. רוחות רוח סערה. ירושל' על הרוחות שכוחו וגבורתו. באים בנחת אומר עושה בראשית. הרואה חמה בתקופתה ולבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר עושה בראשית. על ההרים והגבעות והימים והנהרות ועל המדברות אומר עושה בראשית. הרואה את הים הגדול לפרקים אחר שלשים יום אומר שעשה את הים הגדול.

שמד

הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי השמים שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני סמכוני סמכוני המתינו לי עד שאכנס לבית הכסא ואצא משם שדרך בני אדם להסך רגליהם. כד נפק אומר אשר יצר את האדם ומפליא לעשות.

שמה

הנכנס לישן בלילה קורא קרית שמע עד והיה אם שמוע. ואומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על האדם ומאיר לאישון בת עין ותן חלקנו בתורתך ותרגילני לידי מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה. ואל תביאני לא לידי עבירה ועון ולא לידי נסיון ואל ישלוט בי יצר הרע ותעמידני לעשות מצותיך לשלום ברוך אתה ה' המאיר לעולם בכבודו. במס' שבועות בפרק ידיעות הטומאה (דף טז) ר' יהושע בן לוי קרי יושב בסתר עליון. בפ' א' דברכות צריך לקרות בידך אפקיד רוחי. ויש שקורין המלאך הגואל לישועתך. ויאמר ה' אל השטן. יברכך. יאר. ישא. בפרק א' דסוטה הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא קרית שמע. ואם הכילה גבוהה י' טפחים לא יוציא ראשו ויקרא. בפ' ג' דברכות היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על לבו וקורא דלבו רואה את הערוה אסור. ואמרי' נמי היתה טליתו חגורה על מתניו מותר לקרות ק"ש אבל לא לתפלה עד שיכסה את לבו. בתוספת' היה ערום או היה עושה מלאכתו ערום הרי זה מכסה עצמו בתבן או בקש ובכל דבר וקורא. לא יכניס אדם ראשו בתוך חיקו וקורא ק"ש. ואם היה אפיקורסתו חגורה לו מבפנים מותר. אין

שנים ישנים תחת טלית אחת וקורין ק"ש אלא זה מתכסה בכסותו וזה מתכסה בכסותו וקורא ואם היו בניו קטנים הרי זה מותר ובפ' ג' דברכות אם אשתו עמו ערומה כגופו דמי ומותר. אבל אחר לא אם לא יהיה טלית מפסקת ביניהם דלאו כגופו דמי אבל אשתו ערומה אצלו יחזירו פניהם זה מזה ויקרא ק"ש אע"ג שגבותיהם נוגעים יחד. בניו ובנותיו מותר עד כדי שדים נכונו ושערך צמח. אבל מיכן ואילך לא. בפ' ג' דברכות (דף כד) אמר ר' יצחק טפח באשה ערוה אסור לקרות כנגדה. או אם שערותיה מגולות. או בתי זרועותיהן יש לו לפסוק אם קורא קרית שמע או מתפלל או מברך ברכת המזון. ובאשה אחרת אפילו כל שהוא ואיתא נמי בירושלמי בפ' ב' דמס' חלה שער באשה ערוה. קול באשה ערוה. כל מקום שדרך האשה להתכסות אם הוא נגלה אסור אף אם היא אשתו וידיה מגולות מותר.

שמו

ברכת תפילין במס' נדה בפ' בא סימן (דף נא) ובברכות בפ' כיצד מברכין (דף מד) נהרדעי בתר דמסלקי תפילייהו מברכי לשמור חוקיו וקבלתי מרבי רא"ם דלא קיימא לן הכי מדלא מברכינן בכל המצות כן דאינהו עבדי בכל המצות ולא בעי ברכה לאחריו אלא ריחני ויש מפרשים דמילתא דפשיטא ליה דשאר מצות אין צריך ברכה דדוקא אתפילין צריך מדאמרינן בירושלמי בפ' ב' דברכות תפילין כיצד מברך עליהם של יד על מצות תפילין ושל ראש על מצות הנחת תפילין. כשחולצים לשמור חוקיו. כמאן דאמר ושמרת את החוקה הזאת בחקת תפילין הכתוב מדבר. משמע אתפילין ולא אציצית ירושלמי בפ' הרואה כשלובשין של ראש על מצות תפילין על של יד להניח תפילין. אימתי מניחן בשחרית לא הניח בשחרית מניחן כל היום כולו ויש לנו לעשות כתלמוד הבבלי במנחות בפרק הקומץ רבה של יד להניח תפילין של ראש מצות תפילין. ריב"ק ממגנצא אומר הא דאמר בהקומץ רבה אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת פי' ברכה אחת על של יד ואחת של ראש סח בין תפלה לתפלה מברך שתי ברכות על של ראש להניח ועל מצות תפילין. וכן אמר משום רבנא עמרם דמני ק' ברכות עם ב' של תפילין בכל יום וכן משמע בהלכות גדולות וכן פי' רבינו תם זצ"ל.

שמז

תפלת הדרך אפילו אין דעתו לילך כי אם עד פרסה צריך להתפלל מיד כך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותחזירני לשלום לביתי ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשה ידי ותמי לחן ולחסד בעיניך ובעיני כל רואי בא"י שומע תפלה, והלכתא תפלת הדרך בין

מעומד בין מיושב בין מהלך מיהו מצוה מעומד. צריך להתפלל ג' ברכות ראשונות וג' אחרונות וכשיבא לבית יתפלל כל התפלה. בפ' א' דברכות מתפלל תפלה קצרה. בפ' תפלת השחר המהלך במקום סכנה מתפלל הושע את עמך את שארית ישראל וכשישראל עוברים רצונך ואתה מלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו כל צרכיהם לפניך בא"י שומע תפלה. ההולך במקום גדודי חיה ולסטין אומר צרכי עמך בית ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל אחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה כדי מחסורו בא"י שומע תפלה. היה רוכב על החמור בין יש לו אדם עמו שיאחז חמורו בין אין לו ישב ויתפלל. לפי שאין דעתו מיושבת עליו. יכול יחזיר פניו. ואם אין יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים וכן אם היה בספינה או בקרונה יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים סומא או מי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד קדשי הקדשים. היה עומד בחוצה לארץ יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל. בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלם. בירושלם יכוין את לבו נגד בית המקדש. בבית המקדש כנגד הפרוכת אחרי הפרוכת יראה עצמו כאילו עומד לפני הפרוכת. היה במזרח מחזיר פניו למערב במערב למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים לבם לאביהם שבשמים. בפ' הרואה (דף ס) הנכנס לכרך בכניסתו אומר יהי רצון מלפניך אלהי השמים שתכניסני לכרך זה לשלום. ביקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוציאני מכרך זה לשלום. יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שהוצאתני מכרך זה לשלום כשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך. בערובין בפ' הדר (דף סה) הבא מן הדרך אל יתפלל. כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל. בפרק תפלת השחר (דף כח) בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה.

שמח

הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיהא עסק זה לרפואה ותרפאני רפואה שלימה. ובהקיז דם אומר ברוך רופא חיים. הנכנס לבית המדרש בכניסתו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תארע תקלה על ידי ולא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור. לא אכשל בדבר הלכה ולא ישמחו חבירי בי ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם. ביציאתו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי ביושבי בתי כנסיות ובתי מדרשות ולא שמת חלקי ביושבי קרנות שאני עמל והן עמלים אני עמל בדברי תורה ומקבל שכר והן עמלים בדברי שיחה ואין מקבלין שכר אני רץ והן רצים אני רץ לחיי העולם הבא והן רצים לבאר שמת.

שמט

ברכת טבילה בפרק א' דפסחים (דף ז) כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה פי' טבילת גר דאמר ביבמות בפרק החולץ לעולם אינו גר עד שימול ויטביל שאינו יכול לומר וצונו שעדיין אינו מצווה. אבל אשה וכל הטובל צריך לברך קודם הטבילה בעוד חלוקו עליו. אקב"ו על הטבילה. ואם שכח ולא בירך והוא במים עוכרו ברגלו שלא יראה לבו את הערוה. כדאמר בפרק ג' דברכות אם הם מים צלולין כו'.

שנ

נטילת ידים כשרוחץ ידיו קודם שירחץ פעם שנייה יברך. ויש אומרים קודם ניגוב ידים דמשמע בפרק א' דסוטה דניגוב מעכב הטהרה. ירושלמי בפ' הרואה מצות אימתי מברך עליהן רבי יוחנן אומר עובר לעשייתן רבי שמעון בן לקיש אומר בשעת עשייתן וקיימא לן כרבי יוחנן. ובפרק א' דפסחים אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ולא בשעת עשייתן. על השחיטה השוחט בהמה או חיה או עוף מברך קודם השחיטה על השחיטה. ירושלמי פ' הרואה שחיטה מאימתי מברך רבי יוחנן אמר עובר לשחיטה חזקת בני מעיים כשרים הם. חיה ועוף מברך על כיסוי הדם בעפר. תנו רבנן המל אומר אקב"ו על המילה כו'. עיי' בהלכות יולדות ומילה. מנהגנו מסדרין ב' כסאות אחד למלאך הברית ואחד לבעל הברית כדאיתא בפרקי דר"א במ' סנהררין כו' כדאיתא בהלכות ראש חדש:

הלכות אירוסין ונישואין

שנא

ברכת אירוסין ועניניה

משדד אדם את האשה וכשהיא מרוצה דתנן האשה נקנית בכסף ובשטר ובביאה בכסף בפרוטה ובשוה פרוטה ואם נותן לה טבעת באצבע שני שסמוך לגודל אומר תהא לי מקודשת בטבעת זו כדת משה וישראל או אם נתן לה שום חפץ ששוה פרוטה יאמר בחפץ זה ואם עשה שליח לקדשה אומר תהא מקודשת לפלוני בטבעת זו כדת משה וישראל. ברכת ארוסין בפרק א' דכתובות (דף ז) פרי הגפן וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות. והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חיפה וקדושין. בא"י מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין. ומה שמברך על הכוס דאמרינן בסוטה בפרק משוח מלחמה יין תוסס מזמנין עליו ומקדשין בו את הכלה. ואין לו ליחד עמה שהרי נדה היא שמא ראתה ועדיין לא בעלה ואפילו אם היא טהורה שמא יבא עליה ואמרי' בירושלמי בפרק

ע"פ הבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ויש שאין מברכין בשעת אירוסין אלא בשעת נישואין. ומברך פרי הגפן וברכת ארוסין ושותין המברך והחתן והכלה. ואחר כך מוזגין ומברכין ברכת נשואין לפי שאין עושין שתי מצות על כוס אחד. ואם בירך ברכת קדושין ואחר כך קידש יצא אבל ראיתי בלילה בסעודה בכוס ברכה ברכו ברכת קדושין ונשואין.

שנב

ברכת נשואין פרי הגפן שהכל ברא לכבודו יוצר האדם אשר יצר שוש תשיש שמח תשמח ומסיים משמח חתן וכלה אשר ברא ומסיים משמח חתן עם הכלה. ושותה המברך והחתן והכלה. בפרק א' דכתובות אחת בתולה ואחת אלמנה שנישאת לבחור טעונה ברכה כל שבעה. אלמנה שנישאת לאלמן אינה טעונה ברכה אלא יום אחד. מברכין ברכת חתנים בי' וחתנים מן המנין יום ראשון מברך כולם מיכן ואילך אם יש פנים חדשות מברך כולם ואם לאו מברך שהשמחה במעונו אשר ברא ששון ושמחה לכך מתחילין ברוך אתה. וקיימא לן משעה שעוסקין בנישואין מברך שהשמחה במעונו אשר ברא ששון ושמחה ואחר הנישואין אם אוכלן שם אפילו לא אמר מחמת הלולא מברך שהשמחה במעונו עד ל' יום מיכן ואילך עד י"ב חדשים אי אמר ליה מחמת הלולא מברך שהשמחה במעונו ואם אין יין אעפ"כ מברכין ברכת ארוסין ונשואין בלא יין. לאחר כניסתו לחופה לברכה היא כאשתו לכל דבר. בהלכות גדולות ברכת חתנים בי' וחתנים מן המנין וכד מפיק סודרא מיחייב לברוכי פרי הגפן. בא"י אלהינו מ"ה אשר צג אגוז בגן עדן שושנת העמקים בל ימשול זר במעין חתום על כן אילת אהבים שמרה בטהרה וחוק לא הפרה בא"י הבוחר בזרעו של אברהם אבינו. ירושלמי בכיצד מברכין על היין כרי הגפן, מה נשתנה יין, הואיל ועסקיו מרובין ממנו לקדוש ולהבדלה ממנו לארוסין ולחופה. כיוצא בו פת ממנו לחלה ולמצה ומה שמנהג להשליך חיטין על חתן ועל הכלה כשמוליכין אותו בהשכמה יום ו' על שם חלב חטים ישביעך. ובברכות בפ' שלשה שאכלו ממשיכין יין ושמן בצינורות לקראת חתן וכלה ומזרקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה ולא בימות הגשמים. במס' שמחות מבזבזין לפני חתנים ולפני כלות מחרוזות של דגים וחתיכות בשר בפרק י"א אין מקלסין שתי כלות בעיר אחת. המת והכלה מעבירין את המת מלפני הכלה מפני שכבוד החי קודם לכבוד המת. ואיתא בפ"ב דכתובות כיצד מרקדין לפני הכלה אומר כלה נאה וחסודה. מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. והמשמח חתן בפרק א' דכתובות.

שנג

מנהגים מנהג להוליך הכלה יום ו' כעלות השחר כי טוב הוא כי אז נכנס מזל נוגה. וקורא אסמכתא ויהי ביום השלשי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים. לכך לוקחים מבוערות. וכשהכלה נכנסת לבא בשער הבית אז החתן הולך שם לקראתה ולוקח ידה ונותן אותה אל המשקוף למעלה יד שערים לפי קרת. כשמברכין לוקחין צעיף ונותנין על ראשם. ע"ש ויתיצבו בתחתית ההר. ועומדים הכלה לימין החתן סמך נצבה שגל לימינך. ס"ת כל"ה. ואחר הברכה נותנין להם לאכול דבש וגבינה על שם דבש וחלב תחת לשונך. כ"ד פעמים בקרייה נקראת כנסת ישראל כלה. מצאתי כתוב בקונטריסי' מאין סמכו רבותי' להלביש לחתן טלית ביום חופתו לפי שנ' גדילים תעשה לך. וסמיך ליה כי יקח איש אשה. מה שמתענין החתנים עד לאחר הברכה מצאתי באגדה מפני שמצוה חביבה עליהם כדרך שעושין חסידים הראשונים שהיו מתענין על מצוה החביבה כגון לולב ושאר דברים. ומה שמשימין על החתן ועל הכלה ועל הקהל הטלית שעליה מפני שנ' ופרשת כנפך על אמתך. ומה ששוברין כלי זכוכית בנישואין לפי שנ' עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה. ומה שזורקין חיטין סימן הוא שיהו פרין ורבין כחיטין. ומה שזורקין מלח לפי שנ' ברית מלח עולם.

שנד

כך שמעתי מר' ביום שני של אחר נשואין רגילים לאכול דגים ושאלו אם אבל יכול לאכול עמהם. והשיב כשמפסיק מלאמר שהשמחה במעונו שוב אינה נקראת סעודת שמחה אעפ"י שאסור בכל סעודת מריעות מיהו הכא כיון דהוו רגילין עד השתא למימר שהשמחה במעונו והשתא לא אמרי לא מקרי סעודת שמחה מנהג חתנים אחרי שמברכין ברכת ארוסין מוזגין כוס שני ומברכין ברכת נשואין. אחד מן העדים לוקח כנף בגדו ונותן ביד החתן דעד הוי במקום כלה שהוא לוקח דאמרי' קונין בכליו של לוקח והחתן מקנה לה כל תנאי הכתובה. וצריכין העדים לראות בכתובה לידע התנאי ואם אין פנאי שואלין לחתן ואומר להם ומקנה להם והם הולכים וחותמין בכתובה נוהגין להתחיל הסעודה בליל ה' ומברכין שהשמחה במעונו. מעשה אירע במגנצא שכתבו כתובה בערב שבת וחתמו במוצאי שבת ולעת ערב ברכו ברכת אירוסין ולמוצאי שבת ברכת נשואין ואז קיבלה הכלה השטר כתובה.

שנה

מעשה שנשאו שני כהנים בשבת בפרשת כי תצא ונחלקו בו חכמים זה אומר יתפלל אחד מן החתנים וסיעתו בבית אחר וזה אומר יקדים האחד להתפלל ויצא מבית הכנסת.

וזה אומר יעמוד האחד ושושביניו מבחוץ בשעה שיקרא חבירו ולוי אחד עמו ואחר כך יכנס השני וכו'. כמו שכתב במעשה גאונים בסימן צ"א במגנצ' נזדמן חתן לויושע ואמרו וידבר דוד ודחו שוש אשיש. נוהג החתן לשבר הכוס כי הא דתבר זוגיתא תוורתא על שם גילו ברעדה מנהג שאין נושאין בין פסח לעצרת לפי שימים אלו עלולים שנפל מגפה בתלמידיו של ר' עקיבא. ויש מקומות שנושאים עד ראש חדש אייר ומשם ואילך נמנעין. כשאירע חתן כהן הוא קורא ראשון על שם וקדשתו כל דבר שבקדושה כבשאר כהנים ונהגו לומר כן הבו גודל לאלהינו כו' ותנו כבוד לתורה ומתחיל הרשות שאומר לחתן וגו' ומסיים האל חמים דרכו וקורין לו פרשה קטנה ועומדים כל הקהל לקראתו ושושביניו סובבין אותו ומברכין אותו ג' פעמים ונודר צדקה ומעיל לכבוד התורה ונוהגין תכף ליציאת הכנסת שהולך חתן אצל הכלה ונותן לה בחיקה מקטורן וחגור וכובע שלו כלומר מזה תגבי כתובה ואפילו מן גלימא דעל כתפאי׃

הלכות הבדלה

שנו

הלכות הבדלה בפסח בפרק ע"פ (דף קד) אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא הפוחת לא יפחות משלש. והמוסיף לא יוסיף על שבע אלו הן שלש המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בא"י המבדיל בין קודש לחול ואמרי' בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא. אלו הן שבע. א' המבדיל בין קודש לחול דכתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול. ב' בין אור לחשך דכתיב ולהבדיל בין האור ובין החשך. ג' בין ישראל לעמים דכתיב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. בין יום השביעי לששת ימי המעשה סדר הבדלה הוא מונה מעין חתימה היא כל השנה. ד' בין הטמא לטהור דכתיב להבדיל בין הטמא ובין הטהור. ה' בין מים העליונים למים התחתונים דכתיב ויבדל אלהים בין המים אשר מתחת לרקיע. ו' בין לוים וישראלים דכתיב בעת ההיא הבדיל ה'. ז' בין כהנים ללוים דכתיב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל וגו'. וחותם המבדיל בין קודש לחול. ואלו ימים שמבדילין בהם ממוצאי שבת ליום טוב וממוצאי יום טוב לחול המועד. ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי ימים טובים. אבל לא ממוצאי יום טוב לשבת. אבל יום טוב שחל להיות אחר השבת אומר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי משמת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך בא"י המבדיל בין קדש לקודש. בשבועות בפרק ידיעות הטומאה (דף יח) א"ר חייא ברבי אבא א"ר יוחנן כל המבדיל על היין

במוצאי שבתות הוויין ליה בנים זכרים דכתיב ולהבדיל בין הקודש ובין החול וסמיך ליה אשה כי תזריע וילדה זכר. ר' יהושע אמר הוויין ליה בנים ראוין להורות דכתיב ולהבדיל ולהורות בפרק ע"פ (דף קג) אמר רבי יוחנן שלשה מנוחלי העולם הבא המבדיל על היין במוצאי שבת דמשייר מקידושתא לאבדלתא. וקיי"ל בשבת פרק שואל (דף קן) המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס ובע"פ (דף קה) אסור לטעום כלום קודם שיבדיל ואם היה אוכל בשבת עד חשיכה גומר ואוכל ולא פסיק באכילה. אבל אם יושב ושותה שכר או יין פוסק משתייתו ומבדיל אבל לא יתחיל לא לאכול ולא לשתות. אבל מים שותה ואין בכך כלום. דרבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא. תנא משמיה דר' עקיבא כל הטועם כלום קודם שיבדיל מיתתו באסכרא. והלכתא טעם מבדיל מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך עד יום ד' יום א' ויום ב' ויום ג' אעפ"י שאכל. א"ר יעקב בר אידי אבל לא על האור. דקיימא לן בפרק מקום שנהגו דאין מברכין על האור כי אם במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים משום דהוה אסור להשתמש לאורן כל היום אבל ביום טוב דשרי לאישתמושי לא מיהו יום הכפורים משונה דאלו במוצאי שבת מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים ובמוצאי יום הכפורים אין מבדילין אלא על האור ששבת. הי לך סדר הבדלה בורא פרי הגפן. תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ואחר כך בורא עצי בשמים. בפרק ע"פ (דף קג) רב הונא בר' יהודה איקלע לדבי רבא אייתי לקמיה מאור ובשמים. בריך רבא אבשמים ברישא והדר בריך אמאור. תחלה מברכין על הבשמים לנחם הנפש, וינפש ווי אבדה נפש ובפ' כיצד מברכין (דף מה) אמר רב זוטרא אמר רב מניין שמברכין על הריח. שנ' כל הנשמה תהלל. בגימטריא נשמה הנ"הנית ואחר כך מברך על הנר כשיאות לאורו נר אלהים נשמת אדם. ואחר כך מברך המבדיל בין קדש לחול ואם יין בעיר מבדיל על השכר כמו אמימר דאייתו ליה שיכרא אמר חמר מדינה הוא אבדיל וטעים מידי. ואם אין יין ושכר מבדיל על הפת ולא על המים. בברכות בפרק ואלו דברים (דף נב) בית הילל אומר בשמים ואחר כך מאור וקיימא לן דאומר בורא מאורי האש. כי הרבה מאורות באש יום טוב שחל להיות במוצאי שבת אין לברך בורא עצי בשמים כי יש לו שתי נפשות ביום טוב. ואם תאמר למה אינו מברך על הבשמים במוצאי יום טוב לפי שכתוב שבת וינפש ע"כ צריך לברך במוצאי שבת על הבשמים לנחם הנפש. וכן רמז בהפטרה דרשו ה' בהמצאו כו' יעלה הדס וסמיך ליה כל שומר שבת. רמז במוצאי שבת יעלה הדס. יום טוב שחל להיות אחר השבת קיימא לן בערבי פסחים כרבא יקנה"ז. ואם הוא שביעי ש"פ שאין בו זמן אמר כרב יקנ"ה ואין מברכין על הדס כי אם רבי' גרשם מצריך הדס ולא כל הגאונים. ומסיים המבדיל בין קדש לקדש.

בשילהי פרק הכל שוחטין (דף כה) אין לומר בין קודש חמור לקודש הקל. בשבת בפרק שואל (דף קנ) אמר רבי אבא לרב אשי במערבא אמרי המבדיל בין קדש לחול ועבדי' צרכין. אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמרינן המבדיל בין קודש לחול וסלתינן סילתי ירושלמי בפרק אלו דברים ר' אבהו בשם רבי יוחנן ורבי יוסי ברבי חנינא אין מברכין על הנר ועל הבשמים של מצוה. מאי מצוה אמר רב בר' שמואל נר של חנוכה. במוצאי שבת אין מבדילין עליו. בשמים כמו אסא דהושענא בסוכות במוצאי שבת אין מברכין עליהם דאמר רבא של מצות אסור להריח בו. בפרקי דרבי אליעזר בפרק כ"א המתחיל ויגרש ר' מונא אומר כיצד חייב אדם להבדיל בכוס של יין רואה האש אומר בא"י אלהינו מ"ה בורא מאורי האש וכיון שהוא מרחיק ידיו מן האש אומר בא"י אלהינו מ"ה המבדיל בין קדש לחול בין אור לחושך. ואם אין לו יין פושט אצבעותיו לאור האש ומסתכל בצפורניו שהן לבנות מן הגוף. ואומר בא"י בורא מאורי האש ואם היה בדרך פושט ידיו לאור הכוכבים שהן של אש ואומר בורא מאורי האש. בתוספת' מאימתי מברך על הנר משתחשך לא בירך משתחשך מברך כל הלילה לא בירך כל הלילה לא יברך בפרק אלו דברים (דף נד) אין מברכין על הבשמים של עכו"ם או של מתים ולא של ע"ז ולא על הבשמים של בית הכסא. ולא על השמן לעבר הזוהמא. ולא אם עשויין לגמר בו את הכלים. היה מהלך חוץ לעיר והריח ריח בשמים אם רוב גוים אין מברכין עליו וכל מילתא דלאו לריחא עבידא לא מברכינן ובפרק כיצד מברכין (דף מג) אין מברכין עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית ר' ועל אפרסמון של קיסר ועל ההדס שבכל מקום האי כשרתא הוא קושט מברכין עצי בשמים. וכן על חילפי דימא. וכן על פימלק וכן על סיגלי וכן על נרקום דגינוניייתא. אבל על נרקום דדברא בורא עשבי בשמים. ואם אין לו הדס יקח עשבי בשמים שמריחין בטוב ואומר עשבי בשמים. על המוסק אומר בורא מיני בשמים ועל השמן בורא שמן ערב. בפרק ואלו דברים (דף נג) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו בבראשי' רבה מהכא וירא אלהים את האור ויבדל. ואין מברכין לא על הנר של גוים ולא על של ע"ז ולא על של מתים ולא על אור שלא שבת מחמת מלאכת עבודה. אבל שבת כגון עששית שהיתה דולקת כל היום כולו למוצאי שבת מברכין עליו. גוי שהדליק מישראל או ישראל מגוי מברכין. אבל גוי מגוי אסור משום עמוד ראשון ולא על הנר העשוי לכבוד:

הלכות חלה

שנז

הלכות חלה בסיפרי ובמנחות בפרק רבי ישמעאל חמשת המינין העושה מהם עיסה חייבין בחלה. חיטין ושעורין ושיבולת שועל וכוסמין ושיפון. האוכל מהן בפסח יצא ידי חובתו ממצה שהם באים לידי חימוץ. ובירושלמי דמסכת חלה מפיק מהדין קרא ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו (ישעיה כח) חטה אלו חטין. שורה זה שיבולת שועל שעשויה שורה. שעורה אלו שעורין. נסמן זה שיפון. וכוסמת אלו כוסמין. גבולתו עד כאן גבול חלה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו הוי כמה שהוא דבר תורה ומקשי בירושלמי הא דתנן בריש מסכת חלה ה' מינין חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה והא צירוף דחל' החיטין אין מצטרפין אלא עם הכוסמין השעורין מצטרפת עם הכל חוץ מן החיטין ומשני כאן בנשוך כאן בבלול פי' בלול עירב כל הקמח יחד ועשה עיס' מצטרף ואם עשה עיסה מכל מין ומין בפ"ע והנשיך העיסות יחד אין מצטרפות קמח בפרק ב' דחלה המפריש חלתו קמח אינה חלה. פי' רא"ם שאם בעודו קמח יחול שם חלה עליו אינה חלה. אבל הפריש קמח ואמר לכשתיעשה עיסה יחול שם חלה הוי חלה. ואמרי' במסכת שבת בפרק מפנין (דף קכז) ובברכות בפרק שלשה שאכלו (דף מז) ובפסחים בפ' כל שעה ובביצה בפרק א' (דף יג) הקדימו בשיבולין פטור מתרומה גדולה לפי שהפרישו בעוד' פטור אבל אמר אני מפריש עתה לכשיתחייב מועיל. כדקיימא לן בקדושין בפרק האומר (דף סב) לרבי אליעזר בן יעקב יהיו תרומה על פירות זה לכשיביאו שליש ויתלשו דברי קיימין. ירושלמי בפ"ג הרי זה חלה על העיסה הזאת ועל השאור המתערב בה ועל הקמח שנשתייר בה ועל הקרין שניתן תחתיה לכשתיעשה כולה גופן אחד. בפרק ב' דחלה חמשת רביעים קמח חייבין בחלה הן ושאורן ומורסנן חמשת רביעים חייבין, ניטל מורסנן מתוכו וחזר לתוכן הרי אלו פטורין. בסיפרי שיעור חלה של בעל הבית אחד מכ"ד ושל נחתום אחד ממ"ח היא חלה קטנה כעין דאורייתא בפרק א' דשבת ה' רבעים חייבין בחלה. ובעירובין בפרק כיצד משתתפין (דף פו) מפיק מראשית עריסותיכם. ושיעור העיסה מ"ג ביצים כמנין חלה וחומש ביצה.

שנח

לשער עומר וכה תשער עומר אחד תמלא כלי אחד מים ותוציא אותם המים ושים בכלי אחר וקח מ"ח ביצים ושים באותו כלי שהורקח מהם המים וקח אותם המים ששמת בכלי אחר ותשפוך באותו כלי על הביצים עד שתתמלא הכלי ומים שישארו בכלי האחר

הם שיעור כ"ד ביצים והם עומר שחייבין בחלה. אוכלין אכילת עראי מן העיסה עד שתגלגל בחיטין ותטמטם בשעורין. ירושלמי אבל אכילת קבע מפני שמערי' לפוטר' מן החלה. בפרק ו' דחלה נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה. נתנה לו במתנה עד שלא גילגל חייב. משיגלגל פטור.

גר שהיה לו עיסה עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב. ואם ספק חייב. גילגול הכותי פוטר פי' מה שגילגל הכותי לצורך עצמו אבל מה שגילגל לצורך ישראל לא מיפטר מחלה. בפרק א' דבכורות (דף יא) ובכמה מקומות דלוקח חייב לעשר. ובפרק השוכר את הפועלים (דף פא) תבואת רעך ולא לוקח פי' לוקח טבלים שאינן ממורחים שלא נתחייבו מעולם. וההיא דפרק א' דבכורות הלוקח טבלים ממורחים מן הכותי חייב לעשרן כי מרחוהו ישראל ברשות כותי חייב דגנך קרינן ביה. אבל גילגול הקדש דכתיב ראשית עריסותיכם עיסתכם אפי' גילגלה ישראל דאינו גיזבר שהוא בר חיובא פטור כיון דנעשית עיסת הקדש.

שנט

ברכת חלת חוצה לארץ

כשמפרישין מן העיסה חלה קטנה צריך לברך. בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו להפריש חלה בבכורות בפרק עד כמה תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש. ואין תרומת חוצה לארץ אסורה באכילה אלא למי שטומאה יוצאה מגופו. אבל בנגיעה מותר. ומסיק רבינא נדה קוצה לה חלה ואוכל כהן קטן שלא יצא טומאה מגופו גדול שטבל והעריב שמשו ואי ליכא כהן קטן או גדול שיטבול ויאכלנה ישרוף אותם ויקח חלה אחרת ונותנה לכהן שלא תשכח תורת חלה דאכיל ליה כהן גדול. אבל אם נותן לכהן קטן אין צריך להפריש חלה אחרת. רבי יוסי אומר אין צריך טבילה אפי' בעל קרי אוכל אותה פי' חלה שנייה אבל חלת האור בטבל דווקא או כהן קטן שאין טומאה יוצאה מגופו. כדאמר בבכורות ואסורה לזבים ולזבות אפילו לרבי יוסי דטומאה יוצאה מגופו וגם טומאתו חמורה שטמא במשכב ומושב לר' יוסי נצרכה. ירושלמי יפריש לאור ולא לכהן ומשני שלא יאמרו ראינו תרומה טהורה נשרפת יפריש לכהן ולא לאור ומשני שלא יאמרו תרומה טמאה נאכלת. במדרש חזית שמוני נוטרה את הכרמים סבורה אני שאני מקבל שכר על שתי חלות בחוצה לארץ ואיני מקבלת שכר אלא באחת. חלה גדולה נראה לי שיכול זר לאכול אותה עם הכהן שאוכל חלתו בקערה אחת ואפי' חלה קטנה שהרי בפרק כל הבשר דבשר עוף הנאכלת עם הזר על השלחן לפי שהיא כעין דאורייתא אינה נאכלת בקערה אחת אבל חלה גדולה דהוי שלא תשתכח מותר. בפרק ב' דחלה

האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה שיכולה לכסות עצמה אבל לא האיש. בפרק במה מדליקין (דף לא) אשה יש לה להפריש חלתה כדתנן על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר. בביצה בפ' אין צדין (דף כט) האשה מודדת קמח ונותנת לתוך העיסה כדי שתטול חלתה בעין יפה. ובכתובות בפ' המדיר (דף עב) העוברת על דת משה ואינה קוצה לה חלה הסל מצרף לחלה בפ' ב' דחלה ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותנו בסל הסל מצרפן לחלה פי' אם לא לש כשיעור חלה כי אם חצי עומר ועוד עיסה פחות מעומר כשיתנו בסל חייב ליקח חלה כן משמע בפסחים בפרק אלו עוברין (דף מח) דהלכה כרבי אליעזר גבי הנהו נשי דנהיגי למילש קפיזא קפיזא. ואם אפה כשיעור עומר אין ליתנם בסל לפטור זה את זה. וכן משמע בפרק ב' דחלה ובסוטה בפרק כשם מדרבי אליעזר מצריך חוט בצק ליתן בין ב' עיסות אלא בסל לא מצטרף כשנלושה כשיעור זהו אם לוקח חלה קטנה ונותנה לכהן קטן או לכהן גדול שטבל אבל אם לקח חלה קטנה מכל עומר ואחר כך נותנו לסל ולוקח חלה גדולה ונתנה לכהן גדול שלא תשתכח תורת חלה מותר. ובפסח יכול לאפות עיסתו ויקח חלה קטנה ונותנה לכהן קטן. ואם אין שם כהן יאכל ואחר כך יפריש כדאמרי' בפרק א' דביצה (דף ט) ובפרק עד כמה בבכורות. ואפי' פרוסה יתן מן הלחם שאכל ואע"ג דאמרי' במנחות בפרק התודה אחד שלא יפרוס מיהו לגבי חלה מותר. כדמשמע בעירובין בפרק חלון (דף פא) ומאחר דקיימא לן בפרק אלו עוברין כרבי אליעזר דאית ליה הואיל אפילו אין שם כהן קטן יכול לאפות העיסה הואיל ואי מקלע ליה כהן קטן הוה חזי ליה השתא נמי מותר. בפרק ב' דחלה הסופגנין והדובשנין פטורין מן החלה ומייתי לה בפרק כל שעה ירושלמי ר' יוסי אמר ר' יוחנן כל שהאור מהלך תחתיו חייב בחלה ואומר עליו המוציא לחם מן הארץ ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח ומשמע אם נותן קמח במחבת פטור וסופגנין שנעשו בחמה פטורין ואם נעשו באור חייבין וכל שבלילתו רכה פטורין ואם בלילתו עבה חייבין זהו תחילתו עיסה אבל באילפס בלא משקה הוי כעין תנור וחייב. עיסת השותפין חייב אבל נשים שנתנו קמח לנחתום לעשות עיסה לכל אחת בפני עצמה והוא עירב שלא מדעתן פטורין ואם מדעתן ויש ביניהם כשיעור חייבין. הפריש חלתו קמח לפטור העיסה כשנתגלגלה אינו פוטר אבל קמח שגבלו לעשות עיסה אם גבלו ויש בו כשיעור חייבת ומייתי לה בקידושין חמשת רביעים קמח חייבין בחלה הן וסובן ומורסנן קליפות החיצונות כמו טחונה. חמשת רביעים חייבין ניטל מורסן מתוכה שניפה התבואה בנפה והבדילו וחזר לתוך הקמח ובין הכל ה' רבעים פטורה. כי מורסן שפירש קשה ואינו ראוי לאכילה. חלה אחת מכ"ד בפרק חלון (דף פא). במקום שאין כהן קטן חלות שלנו צריכות לישרף.

בשילהי תמורה (דף לד) סתם לן גבי תרומה וחמץ בפסח כרבי יהודה וכן קיימא לן והעיק' שצריכה שתי חלות בכל מקום ויש שאומר שתי חלות בחוצה לארץ הסמוכה לארץ ישראל כדמוכח במסכת ידים דמצרים ועמון ומואב גזרו עליהם מפני שהיו סמוכין לארץ ישראל אבל מקומות הרחוקים לא תיקנו. ולפי שכל אדם הלש עיסתו דומה חלה קצת לחובת הגוף והצריכוה בכל המקומות. ומה שר' יוסי מתיר בלא טבילה לבעל קרי חלה שנייה ואסורה לזבין ולזבות מפני שטומאתה טומאה חמורה לטמאה משכב ומושב. חלת חוצה לארץ ניתנה לכל כהן שירצה אף לעם הארץ אבל חלת הארץ בפרק הזרוע והלחיים כתיב לתת מנת לכהנים וללוים למען יחזקו בתורת יי וכתיב משמרת תרומותי. וחלת חוצה לארץ ניתנת אף לטמאים. והא דאמרי' בזבחים בפרק טבול יום (דף קי"ד) אין חולקין קדשים לטמא לפי שאינו ראוי לאכול כלל באותו יום אבל חלה ותרומה מצי למיכל לאחר טבילה. בפרק ב' דחלה ובפסחים בפרק כל שעה (דף לז) הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורין מן החלה וקיימא לן כרבי יוחנן הללו שעשאום בחמה אבל מעשה אילפס חייבין. תחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה אבל עיסה ואחר כך סופגנין או סופגנין וסופה עיסה חייבת. הלכה כר' יוחנן דברייתא דסופגנין כוותיה וכן יוצאין במצה הינא וכן כל דבר שנאפה בתנור ובאילפס שהרתיח והדביק חייב בחלה ולברך עליו אבל קלשונש בורא מיני מזונות והעיקר בפרק א' דחלה כל דבר שתחילתו עיסה חייב בחלה אפילו בק' אלפסין. נראה כשלשין עיסה גדולה ועשויה לחלק ולתבשיל ולא לאפות פטורה מן החלה. ירושלמי כל שהאור עובר תחתיו הוי לחם פי' שנאפה בהיסק אור בפרק כל שעה (ד' ל"ז) הרתיח והדביק מבפנים או הרתיח ולבסוף הדביק לחם הוא לחלה ולהמוציא ולברכת המזון ולעירוב. הילכך לישתן רכה כסופגנין ואפאן חייב אם לא עשאן בחמה או כל מקום שתחילתו עיסה בכל עניין שנאפה קרוי לחם וחייב בחלה. אפאן באילפס או בדפוס ברזל אפי' הדביק והרתיח מבחוץ חייב. ביבמות בפרק החולץ (דף מ) תחילתו סופגנין אפויה בתנור הוי לחם ובפרק כל שעה דלא אפייה בתנור כל מקום שלישתן עבה חייב בחלה לחם ונתנו ברותחין ונימוח לא הוי לחם כדאמר בברכות בפרק כיצד מברכין ובפ' אלו מנחות נקמצות. בפ' א' דחלה עיסה העשויה לאכילת אדם חייבת בחלה אבל עיסת כלבים שאין הרועים אוכלין הימנה פטורין. כהנים מוזהרים להפריש חלה משלהם כדתניא בסיפרי פ' ויקח קרח חלות שלנו לחם גמור הוא סופגנין ודובשנין שבלילתן רכה דלא אפאן תחילתן בתנור אלא באילפס יקרוש תחילה. ההוא ממעט. אבל תחלתו עבה אפי' בק' אלפסין חייב בחל'. דראוי לאפות בתנור קרוי לחם. חלת האור

שנתערבה בעיסה מותר לזרים בדיעבד. אבל לכתחילה לישראל אסורה לערב שאם כן ביטל' תורת נתינה אבל כהן מבטל' ברוב. כדאמר בבכורות בפרק עד כמה רבה אמר מבטל' ברוב ומותרת לבעל קרי חלת חוצה לארץ אם נתערבה אבל לא בעינה כדמשמע בפ' עד כמה. ובנדה בריש בנו' כותים אבל מבטל' ברוב לאכול בימי טומאה אבל לזרים אסור בביטול. ותניא בשם ר' ישמעאל תרומת נכרי אינה מדמעת. בפ' במה מדליקין (דף ל) בעון חלה שאין נוטלין אין הברכה במכונס. ואין הנותנין מתברכין שנ' ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. בפרשת אשה כי תזריע בויקרא רבה נסמכ' פרש' חלה לע"ז כל המקיים מצות חלה ביטל ע"ז חלת האור לחמם בה ישראל אינו אסור דבירושלמי בפ' בת' דכתובות לגבי נודר מן הככר בעי התם אם יכול לחמם בו ומסיק דמותר. ביבמות בפ' יש מותרות בת ישראל מאורסת לכהן מעוברת מכהן שומרת יבם לכהן וכן בת כהן מאורסת לישראל לא תאכל בתרומ' בת ישראל שנשאת לכהן תאכל בתרומה. מת ולה הימנו בן תאכל בתרומה. אבל נישאת ללוי או לישראל לא תאכל בתרומה. מת ולה הימנו בן לא תאכל ובת כהן שנישאת לישראל לא תאכל בתרומה. מת ולה הימנו בן לא תאכל בתרומה. נישאת לכהן תאכל בתרומה. מת ולה הימנו בן תאכל בתרומה. מת בנה מכהן לא תאכל בתרומה מת בנה מישראל חוזרת לבית אביה דכתי' ושבה אל בית אביה וגומ'. מעוברת מכהן לא תאכל בתרומה ילדה תאכל בת ישראל נשואה לכהן וילדה בת ונשאת הבת לעבד או לנכרי וילדה בן ומתה הבן הבת שהוא מישראל מאכיל אם אמו בתרומה שיש לה בן מכהן. בת כהן שנישאת לישראל וילדה בת ונישאת הבת לכהן וילדה בן ראוי להיות כהן גדול ומאכיל את אמו שיש ל לה זרע מכהן ולא לאם אמו שיש לה זרע מישראל. כל שיש לה זרע מכהן בין זכרים בין נקבות. אפילו זרע זרעה אוכלין בתרומה היתה בת כהן נשואה לישראל אינה אוכלת בתרומה:

הלכות פדיון הבן הבכור

שס

אבי הבן מברך בא"י אלהינו מלך העולם אקב"ו על פדיון הבן ושהחיינו וקיימנו כדמסיק בשילהי פ' ערבי פסחים (דף קכ"א) מי שיש לו בן בכור לאמו שפוטר רחם כשיהיה הבן בן ל' יום חייב לפדותו בה' סלעים ותנן בפ' יש בכור לנחלה (דף מט) מת הבן בתוך ל' יום אע"פ שנתן יחזיר. מת לאחר ל' יום חייב לפדותו. אם הוא ישראל שנשא ישראלית אבל בת כהן שנשאת או בת לוי פטור. דתנן כהנים ולוים פטורין ואמר רב אדא בר אהבה

לויה שילדה בנה פטור מה' סלעים. וביום ל' מצוה לפדותו דכתיב מבן חודש תפדה. בפ"א דבבא קמא (דף יא) בכור שנטרף אין פודין אותו ביום ל' ופדיית יום ל' מעת לעת שלא יקדים כדאמר לענין ערכין בנדה בפ' יוצא דופן (דף מז) מעת לעת. והפודה בנו בתוך ל' קיימא לן אין בנו פדוי. בפ' יש בכור. ובעינן בכור לאשה דבפטר רחם תלא רחמנא ויום ל' קיימא לן כלפניו ופטור. ה' סלעים הם ה' אוקייאות הם ק' פשיטים מפשיט' ליטרא י"ב אוקייאות זקוק ובספרי אין פודין כי אם במטלטלין ולא בקרקעות ולא בעבדים ולא בשטרות ואין לפחות מה' סלעים מדאורייתא בפ' א' דקדושין (דף כט) דרב כהנא שקיל סודרא מבי פדיון הבן. ומסיק רב אשי דווקא רב כהנא דגברא רבה הוא ומיבעי ליה סודרא אבל כולי עלמא לא. רבינו יב"ק ממגנצא ורבי י"בק משפירא ורבי' רא"ם אם נותנין לכהן טבעת או בגד או כתנת ואינו שוה ה' סלעים אע"פ שמקבלו הכהן בה' סלעים אין בנו פדוי מדאמר רב אשי דווקא רב כהנא כדמוכח אמימ' בר רב אשי דזבין סודרא בתריסר דמתקבל לחכם. אבל מעות או תכשיט אחר לא. הורה רבי' מאיר אחיו של רבי' י"בק אדם נתן לכהן תכשיט פחות מה' סלעים לפדיון בנו וכשידע שאין בנו פדוי תבע לכהן תחזיר לי תכשיט שלי השיב הכהן לפני ב"ד זכיתי במה שבידי תוסיף לי שיהא ה' סלעים משלם והורה שיוסיף לו כדמשמע בפ' יש בכור (דף נ) נתנו לי' כהנים בבת אחת יצא בזה אחר זה יצא נטלו והחזירו לא יצא וכך היה מנהגו של רבי טרפון ורבי חנינא הוה רגיל דהוה שקיל פדיון הבן ומהדר חזיה להההוא גברא דהוה קאזיל ואתי א"ל לא גמרת ויהבת מידי אין בנך פדוי אבל מתנה להחזיר לאחר שיהנה הכהן מהן בנו פדוי כדמשמע בפ"ק דקדושין:

הלכות עשיית ציצית וברכותיו

שסא

כשלוקח טליתו להתעטף בו אומר בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו להתעטף בציצית הלכת עשייתן לוקח צמר לבן וטווין אותו לשם ציצית וכופלין החוט שיהא שזור כדמשמע בערובין בפ' המוצא תפילין (דף קב) גבי המוצא תכלת משני כשזורין וכן בסיפרי מה פתיל תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור וקושרין כל חוט למטה שלא יחלק ויראה כשנים ולוקחין ד' חוטין כל אחד ארכו אמה שהן כ"ד אצבעות גודל וחוט הרביעי ארוך אם הוא עב אורך ב' טפחים מחביריו ואם הוא דק שלשה טפחים שיהא לו שיעור לה' קשרים ולד' כריכות ומיהו אין לדקדק כל כך בכריכות ותולה ד' חוטין מופסקין בכנף בתוך ג' אצבעות וכשכופל החוטין יהיו ח' ואורכן כזרת וגודל השליש מתחילת כנף

ולמטה יהיה גדיל ושני שלישי ענף שהוא בלא גדיל במנחות בפ' התכלת (דף מא) ציצית אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה ופסיק רב פפא ד' חוטין בתוך ג' אצבעות משולשות ד' לוקח ד' חוטין אורכן כ"ד גודלים ופוסק החוטין ונותנו בכנף שני אצבעות גודל וחצי אצבע ויתן החוטין באורך הטלית ולא ברוחב ולא ירחיק מן הכנף ג' אצבעות ולמטה כמלוא קשר גודל וכופל ד' חוטין ויהיו ח' וחוט הארוך ג' טפחים מחביריו יקח ויקשור ב' קשרים למעלה אצל הכנף וכורך לד' כריכות וקושר שלשה קשרים למטה מיהו אין להקפיד על הכריכות רק שיהא כרוך עם הקשירות שליש הציצית ולאחר כך צריך להפריד החוטין זה מזה כדאמר אביי קבלתי מרבי' רא"ם לא קיימא לן כברייתא בפרק התכלת (דף מ"ד) דמחייב בעלת חמש אלא כברייתא בפרק ב' דזבחים ד' כנפות ולא בעלת חמש ולא שלש. והכי משמע בשילהי הקומץ גבי לגלימא וקיימא לן כשמואל דאמר בעינן חוטי ציצית טוויה לשמה דסבר כרשב"ג דאמר שיעשם לשמה כדמשמע בסנהדרין בפרק נגמר הדין (דף מה) גבי הזמנה דרבא ומברכינן להתעטף בציצית ש"מ חובת גברא הוא ובתלייה לא עביד גמר מצוה ולא מברכינן לעשות ציצית כדמשמע בפרק תכלת. תניא היודע להתעטף חייב בציצית מדרבנן וראיתם אותו פרט לכסות לילה שכסות יום בלילה פטורה. והוא כר' שמעון דפוטר הנשים דהוי זמן גרמא. וכוותי' קיימא לן בפ' במה מדליקין (דף כ"ז) ובמנחות (דף מ"ג) אבל סומא חייב וכסות לילה ביום חייב וסדינין שיש להן ד' כנפות רבי אליהו מפר"יש ז"ל היה עושה להם ציצית. ציצית צריכה שתהא מונחת על הבגד שלא יקרב לסוף הכנף פחות ממלא קשר גודל ולא ירחיק מג' אצבעות ואי הוי ברוחבו של טלית לא הוי כלפי קרקע תלוי לכך יעשה לאורך הטלית קשר העליון דאורייתא ואנו עושין ב' קשרים למעלה כההיא דשבת בפ' כלל גדול (דף עד) גבי תפירות והוא שקשרן הרי לא הוי חיבור אלא בב' קשרים הוא הדין לכלאים דאשתרי בציצית תכלת בפ' א' דערכין (דף ג) ובפ' א' דיבמות (דף ה ולפי שציצית עולה ת"ר וח' חוטין וה' קשרים להשלים תרי"ג וזכרתם את כל מצות ה' אם היה לכו תכלת היה מותר לנו כלאים עכשיו שאין תכלת יקח לבן דתנן התכלת אינה מעכבת את הלבן ביבמות בפ' א' גדיל ב' גדילים ד' עשה גדיל ופתלהו מתוכו קיימא לן כרב נחמן בפ' התכלת (דף לט) השיראין פטורין מן הציצית כדתנא דבי רבי ישמעאל צמר ופשתים יחדו רב הונא ורבה מחייבי שאר מינין דאורייתא הלכך ירא השם יעשה טלית מצמר ופשתים וקיימא לן כר' שמעון דפטר בציצית טלית כפולה אך כפל ותפרה חייב וקי"ל היא של בגד וכנפיה של עור חייב' היא של עור וכנפיה של בגד פטור. כשתולה הציצית מרחיק כמלא קשר גודל לכתחילה אבל שירי מצוה כל שהוא, כל הזהיר במצוה

זו זוכה ומקבל פני שכינה ובשוחר טוב במזמור ע' אומר חזקיה בזמן שישראל מתכסים בציצית ומסתכלין בו כאלו הדר שכינה עליהם וראיתם אותו הוי והדרך על בניהם. קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת. חוטי צמר בשל צמר. פשתים כעין פשתן. שיעור טלית שיתכסה ראשו ורובו הטיל לבעלת שלש והשלימה לארבעה פסולה תעשה ולא מן העשוי נראה ברחב הנקב שבו החוטין שאין החוטין רחוקים מלא קשר גודל לית לן בה כל אדם שאין לו טלית בת ד' כנפות פטור אבל בעידן ריתחא ענשו עלה כדא' ליה מלאכא לרב קטינא הילכך צריך כל אדם לקנות טלית ולעשות ציצית אמר רב טובי בר קטינ' אמר שמואל כלי קופס' חייבין בציצית סביר' ליה ציצית חובת טלית היא וכל הבגדים שיש להן ד' כנפות וראוים לכסות בהן חייבין בציצית ואם לא יהא פטור מלעטף. ומדלא דייקינן להתעטף בציצית ש"מ חובת גבר' הוא כדמשמע בפרק במה מדליקין (דף כ"ג) מדברכינן להדליק ש"מ הדלקה עושה מצוה ולא דייקא גבי ציצית הכי שמע מינה מצוה דעיטוף לעולם חייב. ובפ' ערבי פסחים (דף קיג) מי שאין לו ציצית בבגדו הוי כמנודה. ובפ' שלשה שאכלו (דף מו) קורא לו עם הארץ. אמר אביי ומודה שמואל בזקן שעשאה לקבורה שפטורה דלאו בר כיסוי היא מאחר שעשאה לתכריכין וההיא שפתא רמינן ליה חוטין משום לועג לרש חרף עושהו וכן פסק רבי' י"בק ממגנצא שהטלית שיש לאדם אם ימות יתנו סביבותיו בקברו וכן צוה לעטפו בטליתו במותו ולהניח ציציותיו בידו והא דאמר בפ' ג' דברכות למחר באים אצלנו ועכשיו מחרפי' אותנו פי' זהו החירוף שאנו חייבין והן פטורין. ואין להביא ראייה מפרק המוכר את הספינה (דף עג) דהתם הוי לבושין בחייהן ונקברין בכוכיהן. וצריך כל אדם שלא ינתקו הציציות מטלית המת כדמשמע בפרק התכלת ובנדה בפרק האשה (דף מא) בגד שאבד בו כלאים עושה אותו תכריכין למת ואמר רבי ינאי לא שנו אלא לסופדו אבל לקוברו אסור דמצות אין בטילות לעתיד לבא ומשום הכי נקברין בציציותיהן ולא קיימא לן כרבי יהודה דאמר מצות בטילות דהא רבי ינאי רביה דרבי יוחנן היה ורבה הוה בתראה קאי כוותי' ואע"ג דאבא שאול בן בטנית אמר לבניו הטילו מאפליוני בפרק י"ג באבל רבתי סבר כר' יוחנן ואין מורים הלכה מתוך משנה. ובשאילתות דרב אחאי פסיק בפטירה למשה יום טוב שני לגבי מת כחול שוויה רבנן למירמא ליה הכנתא. וכן פסקו רבינו י"בק משפירא ור' רח"ם. והא דאמר אבא שאול בן בטנית לבניו קברו אותי תחת מרגלותיו של אבא והטילו תכלת מאפליוני בלשון תכלת צוה ולא בלשון ציצית. שהתכלת כלאים גמורין במקום שאין חובת גברא כגון בלילה או בנשים למאן דפטר. והמת פטור אין כאן ציצית אלא כלאים ניכרין ויש לו מצוה לכורכו בציצית שכולן לבן שחובת טלית

היא ולאו חובת גברא ואין כאן לועג לרש. כשמואל דאמר בפרק התכלת ההיא שעתא ודאי רמינן לה מטילין לה ציצית ואין לפרש רמיא מן הטלית, בפ' הקומץ קיימא לן ד' ציציות מעכבין זה את זה. וקיימא לן טלית קרועה חוץ לג' אצבעות יתפור אבל תוך ג' לא יתפור. טלית שאולה שאין לה ציצית. פטורה כל ל' יום מיכן ואילך חייבת. אבל טלית ששואל ויש לה ציצית חייב לברך. נפסק החוט מעיקרו ממקום הקשר פסולה. ואם יש בגרדומין כדי לעונבו כשר. קיי"ל מתירין ציצית מבגד לבגד. ציצית שעשאה כותי עע"ג פסולה. הכל חייבין בציצית כהנים לוים וישראלים וגרים. וצריך לברך בכל שעה שמתעטף בטליתו. כדתניא תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם. כל שאין לו ציצית עובר בה' עשה. ועשו. ונתנו. וראיתם. והיה. גדילים. ומי שיש לו ציצית זוכה למתן שכר בעולם הזה ובעולם הבא תלאן ואחר כך פוסק ראשי חוטין שלהן פסולה. היוצא בשבת בטלית שאינה מצוייצת כהלכת' חייב חטאת שארבעתן מצוה אחת היא. בתנא דבי אליהו רבתי אמר הקב"ה למשה צא וברור לישראל שיהיו נוהגין בשבתות ובימים טובים מצות ציצית שלא יהו חוטאין ובמנחות בפ' התכלת (דף מד) אותו אדם שהיה זהיר במצות ציצית שטפחו לו ציציותיו ומנעוהו מלחטוא. ובפ' במה מדליקין (דף ל) הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשי' אותו ב' אלפי' ות"ת עבדים. כשמתעטף משליך הכנפות לאחוריו כדאיתא במדרש אבכיר בפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שאחריהם הזהרו שעתידין להשליך ציצית לאחוריהן וקשר של תפילין. בפרק במה מדליקין הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה. וישמור שלא ידרוך על ציציותיו כדאמר בפ' במה מדליקין (דף כב) אבוהון דכולהון דם שלא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בזויות עליו. בעון שאין לאדם ציצית בניו ובנותיו מתים גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים. בכל עת יהא בגדיך לבנים בגימ' תן ציצית לבגדים וסיים ואת מצותיו שמור ששקולה כנגד כל המצות וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי. גיליון מרבי שמריה מפי ר' י"בא הלוי ליהודי נחסר אחד מציציותיו בי"ט ואסר להתעטף בו דקיימא לן ד' ציציות מעכבות זו את זו וקיימא לן דחובת גברא הוא והיאך יתעטף בו מאחר שאינו מצויץ כהלכתו ושאלתיו אם יכול לצייצה במועד והתיר דאמרי' במועד קטן (דף יט) וטווה תכלת לציציותיו בין באבן בין בפלך:

הלכות קדיש ויהא שמיה רבא וקדושה וברכו

שסב

קדיש לאחר קריאת התורה לעולם אומר בשני ובחמישי בשבתות ובימים טובים וראשי חדשים וכשאומר במה מדליקין ופיטום הקטרת שאומרים פסוקים וכל בניך למודי ה' ולאחר פירקי אבות שאומרים ה' חפץ למען צדקו וכו' ולאחר ויתן לך ומה שאין אומר אחר קריאת התורה במנחה בשבת לפי שהתפלה מיד אחר קריאת התורה ואומר קדיש וכן לאחר הדרשה כדאמר בשלהי מסכת סוטה (דף מט) מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ואמר רבא ובכל יום ויום קללתו מרובה משל חבירו אלא עלמא אמאי קאי אקידוש' דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שנ' ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל. הא יש סדרים תופע מאופל. ואמרי' בפ' א' דברכות (דף ג) תניא אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחרבות ירושלם להתפלל וכו'. עד כשישראל נכנסין לבתי מדרשות ולבתי כנסיות ועונין יהא שמיה רבא מברך וכו' ובפירקי ר' יוסי מצאתי אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך והגיע זמן תפלת המנחה ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל וכ' ולא עוד אלא בשעה שישראל נכנסין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועונין יהא שמו הגדול מבורך אמר הקב"ה אשרי המלך שמקלהין אותו בביתו כך מתי אשוב לביתי מתי אשוב להיכלי מתי אקבץ את שארית ישראל בניי מבין האומות שיהו מהדרין מפארין ומרוממין ומקדישין את קדושת שמי הגדול. ובמדרש משלי ברוב עם הדרת מלך ר' ישמעאל אומר בשעה שהן נאספין לבתי מדרשות ושומעין האגדה מפי חכם ואחר כך עונין יהא שמיה הגדול מבורך הוא שמח בעולמו ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם שיצרתי לי כמה הן משבחין אותי באותה שעה הן מלבישים אותי הוד והדר. לכך נאמר ברוב עם הדרת מלך. שנ' עם זו יצרתי לי. למען בשביל שיגידו שבחי תהלתי יספרו וכן הוא אומר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם ובא"ב דרבי עקיבא עתיד זרובבל לומר קדיש אחר שידרוש מלכנו ברוך הוא. לברכו. יחיד שאינו בבית הכנס' לברכו יאמר בברייתא זו בסיפרי כי שם ה' אקרא ר' יוסי אומר מניין לעומדים בבית הכנסת ואומר ברכו את ה' המבורך שעונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד תלמוד לומר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ומניין שאומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. תלמוד לומר כי שם ה' אקרא. ומניין לאומר יהא שמיה רבא מברך שעונין אחריו לעלם ולעלמי עלמיא. תלמוד לומר הבו גודל לאלהינו. לקדוש וברוך. חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שישראל אומרים שירה בכל עת ובכל שעה שירצו ומלאכי השרת אין

אומרים אלא פעם אחת ביום. ישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ומלאכי השרת אינם מזכירין את השם אלא לאחר שלש תיבות שנאמר ק' ק' ק' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והאיכא ברוך כבוד ה' ממקומו. ההוא אופנים היא דקאמרי ליה. ליהא שמיה רבא. א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך והגיע זמן תפלת המנחה ונכנסתי לתוך חורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר על הפתח אמר לי מה קול שמעת בחורבה זו אמרתי לו בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין אומות העולם. אמר לי בכל יום אומרת כך כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. לברכו במכילתא ר' חנינא בן אחי רבי יהושע אומר הרי הוא אומר כי שם ה' אקרא זהו המברך. הבו גודל לאלהינו אלו העונין אחריו ומה הם עונין אחר המברך ברוך ה' המבורך לעולם ועד וכשהוא קורא בשמו הם עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכן הוא אומר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. ליהא שמיה רבא א"ר יהושע בן לוי כל העונה יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחו קורעין לו גזר דינו שנ' בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. לאמן אמר ר' יהושע בן גדיא כל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה ועונה לעולם הבא שנ' ברוך ה' לעולם אמן ואמן. אמן בעולם הזה. ואמן לעולם הבא. לברכו קדיש וברוך כונן שמים בתבונה העליונים שבראן הקב"ה לשבח לשמו כיצד בכל שחר מלאך עומד לפניו ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. וכל גדודי מעלה עונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד. עד שהם אומרים את הדבר שרפים עומדים ואומרים קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו והאופנים וחיות הקדש מתרעשים ומתרעדים ומרעישים כל העולם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו ועוד אותה חיה עומדת עד שגומרין כל שרי מעלה וכל גדודים וכל מחנות וכל אחד ואחד במעמדו אומר לאותה חיה ששמה ישראל ועל מצחה חקוק ישראל שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד לקדוש וברוך ימלוך אמרו עליו על סנדלפון שהוא גבוה יותר מחביריו מהלך חמש מאות שנה. ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו ומשביע את הכתר ועולה ויושב בראש אדונו. ובשעה שיוצא הכתר כל חיילי מרום נרתתין ומזדעזעין וחיות דוממות ומנהמות כארי. באותה שעה עונים ואומרים קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ובשעה שמגיע לכסא מתגלגלין גלגלי הכסא ומתרעשין אדני שרפרף וכל רקיעים אוחזת חלחלה. ובשעה שהוא עובר על כסאו כל חייני מרום

וכתר הכבוד שלו פותחים פיהם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. בוא וראה כמה גדולתו ושבחו של הקב"ה שבשעה שמגיע כתר לראשו מחזיק עצמו לקבל כתר מעבדיו וכל חיות ושרפים וגלגלי המרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה ומטה מתגדלים ומתגברים ומתגאים ונותנין הוד והדר וממליכין כולם בפה אחד ואומר ה' ימלוך לעולם ועד. יהי ש"ר וקדוש וברוך יהא שמו הגדול מבורך לעלם ולעלמי עלמיא שהוא מתכוין ועושה שמים כארבע מאות ותשעים וששה אלפים רבבות של מלאכי השרת שעומדים לפניו ומקדישין לשמו בכל יום מיציאת החמה עד שקיעת החמה. ואמר קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו ומשקיע' החמה עד יציאת החמה אומר ברוך כבוד ה' ממקומו.

לאמן אמר ר' שמעון בן לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנ' פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן ואמרי לה אתה מלך נאמן מהו להפסיק ליהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא כי אתא רב דימי אמר רבי יהושע בן לוי רבי שמעון ותלמידי דרבי יוחנן אמרו לכל אין מפסיקין חוץ ליהא שמיה רבה. שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק ולית הילכתא כוותייהו. לקדוש וברוך דימלוך. כשעלה משה למרום מצא כת אחת אומרת קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וכת אחת אומרת ברוך כבוד ה' ממקומו וכולם עונין בפה אחד ואומר ה' ימלוך לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה ליהא שמיה רבא ההוא ישראל וכותי דהוו יתבי שמע ישראל קל יהא שמיה רבא מברך בבי כנישתא קם ונפק. אמר רבא לא לימא אינש יהא שמיה רבא והדר מברך לעלם ולעלמי עלמיא. אלא יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא א"ל רב ספרא משה שפיר קאמרת אפסוקי מילתא לית לן בה. ענייני קדיש קדיש הראשון שלפני ברכו אחרי מקראות תהלים הללויות ואך תיקנו ברכת ישתבח בנתיים ואומר יתגדל ויהא שמיה רבה. יתברך עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן. קדיש השני אחר פסוק ברכת כהנים כשאין תחנון או אחר מקראות של תחנונים יתגדל עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן. קדיש השלישי אחר סדר קדושה וגומר הקדיש לפי שהוא סוף התפלה. יתגדל יתברך. תתקבל יהא שלמא רבא. עד עושה שלום. קדיש הרביעי במנחה אחר פסוקי תהלה עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן. קדיש החמישי אחר פסוקי תחנון וגומרין כל הקדיש לפי שהוא סוף תפלת המנחה ואפילו כשאין תחנון גומר אחר התפלה. קדיש הששי אחר פסוקי ברוך ה' לעולם אמן ואמן עד דאמירן בעלמא קדיש השביעי אחר תפלת ערבית וגומר כל הקדיש שהוא סוף תפלת ערבית. הרי ז' קדישין ביום על שם שבע ביום הללתיך. בשני וחמישי קדיש לאחר קריאת התורה קדיש עד דאמירן בעלמא כי הקדוש ברוך

הוא מתגדל על ידי תורה שבכתב לכך לעולם קדיש אחר קריאת התורה. שהרי לא נאמרו קדיש עד אחר סדר קדושה. בערב שבת קדיש אחר פסוקי ושמרו בני ישראל את השבת וקדיש אחר במה מדליקין אחר פסוקי כל בניך למודי ה' עד יברך את עמו בשלום ואינו אומר תתקבל שהרי לא התפללו אחר קדיש. בשבת תכף לקריאת התורה קדיש להפסיק בין תורה לנביאים יקום פורקן אשרי וקדיש לפני תפלת המוספין כי אין להתפלל בולא כלום לכך קדיש לפני התפלה לעולם. וקדיש לאחר פיטום הקטורת אחר כל בניך למודי ה'. ושבת במנחה תיקנו לומר אשרי וסדר קדושה. כי סדר קדושה בכל יום לשמור מדין גיהנם צלמות ולא סדרים. הא יש סדרים אין צלמות ודחו סדר קדושה בהשכמה וביום טוב מפני הריבוי תפלות. ותיקנוה במנחה וקדיש אחריו. מה שאין אומר קדיש אחר קריאת התורה במנחה בשבת לפי שאין הפסק בין קריאת התורה לתפלה לפי שאין להתפלל בולא כלום דחו הקדיש עד שיתפלל וכשאומר בימים טובים המגילות לפני קריאת התורה אומר קדיש אחר המגילה לפי שבנטילת התורה יפסיקו בעל הכל יתגדל וכשקוראי' פירקי אבות שאומרים אחריהם ר' חנניה בן עקשיא ואומר פסוק ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ואחריו קדש ובפורים לאחר קריאת המגילה ואתה קדוש אשרי. וביום אומר תהלה לכך אין אחר המגילה קדיש מה שאומרים סדר קדושה במוצאי שבתות לפי שהמלאך הממונה על המתים דומה שמו והוא דן אותם בכל יום ויום ובערב שבת עם חשיכה בת קול מכרזת ואומרת להם לרשעים יצאו אלו מגיהנם ויניחום כל השבת כולה ובמוצאי שבת עם חשיכה צועק המלאך שהוא ממונה עליהם חזרו לכם לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם לכך מזכירים ישראל בסדר במוצאי שבתות ואומרים ויהי נועם ה' אלהינו וקבעו אף סדר קדושה עמו לכך אומרים ויהי נועם אף במוצאי ימים טובים שחל להיות בשבת אבל שאר ימים טובים שאין אומרים ויהי נועם אין אומר סדר קדושה מכל מקום מועיל מה שאמרו סדר קדושה במנחה שכבר פנה היום וסמוך ללילה. כללו של דבר אין אומר תתקבל אלא אחר סיום תפלה כגון אחר תפלת המנחה ואחר המעריב ואחר יוצר וביום שמתפללין מוסף אומר קדיש אחר קריאת התורה וצריך לגמור כל הקדיש לפי שגמר כבר תפלת יוצר. ואחר שקרא בתורה יאמר קדיש עד דאמירן בעלמא וכשמחזירין ספר תורה אומרים פסוקים יהללו וקדיש עד דאמירן ומתפללין תפלת המוסף. ביום שקורין בב' תורות אומר קדיש בראשונה ואם ג' אומר על השנייה שאין אומר קדיש אלא לאחר כל הקרואים בכל פעם אומרים קדיש על המגדל אחר קריאת התורה עד דאמירן חוץ מן המנחה בשבת ומנחה יום הכיפורים ומנחה בתענית ציבור אז אין אומר קדיש אחר קריאת התורה מפני שסמוך

לקריאת התורה מיד קודם שמתחילין להתפלל אומר קדיש ואין דבר מפסיק בין קריאה לתפל' אבל כשמפסיקים בנתיים כגון יקום פורקן ואשרי אז אומר קדיש על המגדל עד דאמירן ואין אומרים תתקבל גיליון מנהג בוורמייש ביום מילה אין נופלים על פניהם ואין אומרים למנצח יענך. ובלילה נופלין בנישואים נופלין ואומרין למנצח וצדקתך. בראש חדש אין נופלי' על פניהם לא ביום ולא בלילה שלפניו. מניסן עד מוצאי אסרו חג אין נופלין בתחנון ואין אומרים למנצח בערב יום טוב ולא באסרו חג. ומסיון עד מוצאי אסרו חג אין נופלין בתחנון בתשעה באב אין אומר ואני זאת בריתי. כי אם ובא לציון גואל ולשבי פשע ואתה קדוש וכל סדר קדושה. בערב ראש השנה אומר תחינות בהשכמה לסליחות ולא ביוצר ואין אומרים למנצח בערב יום הכיפורים עד מוצאי אסרו חג אין נופלין בתחנון. אומר למנצח. בחנוכה ובכל יום שאומר הלל אין נופלין בתחנון ואין אומרים למנצח ואין אומר אל ארך אפים ואין אומרים למנצח בי"ד וט"ו באדר ואין נופלין בתחנון ואין ואין אומרים צדקתך אם יהיה ראש חדש במוצאי שבת ואין אומ' ויהי נועם אם יהיה ט' באב וכן אם יבא יום טוב באמצע השבת ואין אומ' ויהי נועם. צדקתך אומרים אף אם יבא ט' באב במוצאי שבת אין אומרים תחינה ט' באב ולא תתקבל. במנחה ביום ט' באב אומ' תתקבל:

הלכות ברכות

שסג

רבינו יב"ק בר מאיר

לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ולא צריך מלכות ולרבי יוחנן דאמר צריכה מלכות לעכב. ואע"ג דעיקר כרב מכל מקום כל פתחי ברכות אנו עושים כרי יוחנן וכל חותמי ברכות כרב' ופתיחה שאין פותחין בברוך באזכרת השם בלא מלכות לפי שאין לשנות ממטבע הפסוק כלשון שהורה אליעזר עבד אברהם. ברוך ה' אלהי אדני אברהם עמדו ותקנו אותו לשון בלשון מלכות ולפי שהשתחוה בברכתו גם אנו שוחין בה תחילה וסוף כדרך שעשה אליעזר. ומלכות לא הזכיר שהרי הקב"ה עדיין לא הודיע מלכותו לבריותיו ושמי ה' לא נודעתי בימיהם. אבל בשאר ברכות צריך להזכיר לפי שכל הברכות לבד מן התפלה ענין הודאה וצריכין אנו לברך על מה שאנו נהנין מהן ועל המצות להודות למי שגזר עליהם לכך תיקנו מלכות בהנאות להי' הארץ ומלואה ועל המצוה כמו שכתוב והי' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך תיקנו שמע ישראל וידעת היום בפסוקים של מלכות הילכך על כל המצות תיקנו מלכות

לברך למי שצונו עליהם וכמה פסוקים של שם ד' אותיות סמוכים למלכות ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד והיה ה' למלך ה' מלך עולם ועד. מי הוא מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ואומר ה' צבאות הוא מלך הכבוד לכך כשהיה כהן גדול מזכיר את השם הנכבד והנורא הכהנים והעם משתחוים וכורעים ונופלין על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. הילכך צריך לרבי יוחנן מלכות והא דתניא בתוספתא בשלהי ברכות הפותח והחותם ביו"ד ה"י הרי זה חכם באלף למד וחותם ביוד הי הרי זה בינוני. ביוד הי וחותם באלף למד הרי זה בור. באלף למד וחותם באלף למד הרי זה דרך אחרת. פי' הפותח וחותם ביוד הי חכם. שהוכחנו ביוד הי מלכות וברכה הסמוכה לחברתה אין צריך לפתוח בה בברוך אבל צריך לחותמה בברוך שברוך שבסוף כל ברכה וברכה כאלו משמשת אותה והסמוכה לה הילכך צריך להזכיר יו"ד ה"י שהיא במלכות והרי זה חכם. ואם פתח באלף למד שאמר בה מלכות. וכיון שחתם נמי ביוד הי כמו שחת' נמי במלכות ופתח לברכה הסמוכה לה נמי במלכות. ואם פתח ביוד הי וחתם באלף למד בור. לפי שאינו משמע באותו השם מלכות הרי לפתוח רק ברכה ראשונה במלכות ולא כל שאר ברכות בור הוא אבל אין להחזיק במצות שתי רשויות שהרי הזכיר שם הנכבד והנורא ברוך הוא אבל כשפותח וחותם באלף למד שהוא לשון רבי' יש להחזיקו כחשוד לשתי רשויות וכיון שתיקנו בפתיחת כל הברכות בסופן לא הצריכו כי אם ברוך אתה השם נמצא שחתימתם אתחלת ברכה קאי אתה הוא שגזרת כך ברוך אתה השם שגזרת כך נמצא חתימתה אפתיחת כל הברכות קאי הרי כולו מעין הפתיחה דמלכות אכולהו קאי. הילכך כל ברכה שמאריך בה צריך לפתוח ולסיים בברוך שבפתיחת' כבר הודה בא"י יוצר אור ובורא חושך כבר הודה על המאורות וחוזר ומזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה ומאריך ומרבה שבח צריך לחתום כמו שסיפר שבח של הקב"ה זהו טעם של כל חותמי ברכות אבל בברכת הפירות והמצות מאחר שכבר הודה על מה יחתום ומודה רב שהמלכות עיקר אבל עיכוב אינו מאחר שהזכיר יוד הי. בכל הברכות שהן הודאות להקב"ה יש בהן הזכרת שם ומלכות אבל בתפלת י"ח שאינו הודאה על שום הנאה ומצוה אלא על תביעת צרכיו של אדם לעולם יסדיר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל. הילכך לא תיקנו בה מלכות והא דאמרינן בסרק כיצד מברכין (דף מ) בנימין רעיא כרך ריפתא אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ומסיק בריך רחמנא מריה דהאי פיתא רחמנא הוא השם ירושל' כיצד מברכין תני ר' יוסי אומר כל המשנה על המטבע שטבעו לא יצא רבי יהודה אומר כל שנשתנה מברייתו ולא שינה את ברכתו לא יצא רבי מאיר אומר אפי' אומר ברוך שברא את החפץ כמה נאה הוא יצא ר' אחא בר יעקב

בשם ר' שמואל הלכה כרבי מאיר ונר' אעפ"י דבכל לשון יצא אם יש לו מי שבירך לו מותר לצאת במטבע שטבעו לו חכמים אעפ"י שאינו מבין כדא' מי שהיה עבד או קטן או אשה מקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרי' בסרק לולב הגזול במסכת סוכה (דף לח).

ברכה על הכל ברכה שהיא הודאה להקב"ה כגון המצות וכשקיימה גומרת לעשייתו ואינו מחויב בה עד שתזדמן לו והרשות בידו לפטור עצמו ממנה ואין משך למצותה וכשעשאה כבר נגמר' קבעו בברכתה על הכל או אם המצוה מוטל' עליו על כרחו ובפע' אחת נתקיימה מטבע שלה.

על נטילת ידים הנוטל ידיו שחרית להתפלל אעפ"י שעיקרה משום שיבתא מיהו תחלתה כנגד תמידים ובתחילת עבודה צריך קידוש ידים ורגלים.

וכן לתפלה שאו ידיכם קודש וברכו ובנטילה זו נגמרה מצותו ונטילה באכילה שהרשות בידו. ואם ירצה יאכל. אפילו שבתות דחובה אכילתו מה אם ירצה שלא להסיח את דעתו מנטילה ראשונה הרי לאלתר נגמרה מצותה לכך מברך.

על הטבילה אם היא טבילת גר כשטבל לגירות שוב אינו צריך או אשה לבעלה או כהן גדול ביום הכיפורים כשטבל נגמרה המצוה ואע"פ שצריך לכהן גדול ה' טבילות אמרינן בפרק ב' דזבחים (דף יט) לא טבל בין עבודה לעבודה עבודתו כשירה. על השחיטה. בשחיטה בין קרבן בין חולין גומר המצוה. על ביעור חמץ גומר המצוה בביעורו על נטילת לולב עיקר מצותו במדינה ביום הראשון אלא שעשו זכר למקדש. על אכילת מצה על אכילת מרור אין עיקר אלא לילה ראשונה. על ספירת העומר תספרו חמשים יום ובכל יום ויום מצוה בפני עצמה ועוד לא היו מקריבין כי אם עומר אחד על ספירת העומר על שהספירה תלויה בעומר. על פדיון הבן בפעם אחת נפדה בלא משך. על מצות מזוזה כשקובעה נגמרה. לכך בשלהי ברכות ירושלמי העושה מזוזה לעצמו. על מצות מזוזה. על העריות ביום הברכה היא החופה כי מתייחדים מיד זה עם זה. על המצות בפרק לולב וערבה (דף מו) שכל מצוה היא גמרה על המילה מילה ופריע' אחת היא ואין לה משך כשמל כבר נגמרה. על פדיון מעשר שני או על חילול מעשר שני בירושלמי בפרק א' דדמאי משום שלאלת' נגמר' המצוה על כיסוי הדם שחט מאה עופות או מאה חיות כסוי אחד לכולם הרי נגמר'. כל שיש משך למצותה וצריך עוד לקיימה מטבע שלה בלמד להכניסו בבריתו של אברהם אבינו שכל שעה חייב לחנכו במצות. והיא הודאה להקב"ה שזיכהו לבן. לעסוק בדברי תורה. והגית בו יומם ולילה להדליק נר של חנוכה המהדרין מוסיפין כל שמונה הרי יש משך והוי כמצוה אחת. לשמוע בקול

שופר שצריך לתקוע למלכיות זכרונות ושופרות. להתעטף בציצית מצות' בכל יום ויום להניח תפילין בכל יום ויום מצותו משום הכי אמרי' בהקומץ רבה (דף לו) על של יד אומר להניח תפילין. על של ראש על מצות. אף על פי דבירושלמי בשלהי ברכות אומ' על מצות תפילין הרי קבלתנו כשהירושלמי חולק על תלמוד שלנו הבבלי הולכים אחר הבבלי ובתוספת' בשלהי ברכות כשהוא מניחו להניח תפילין הרי בשל יד צרי' לברך בלמד. בתוספת' ובתלמו' שלנו לפי שצריך למשמש בתפילין כל שעה. בסוכה בפרק לולב וערבה (דף מו) רבנן דבי רב אשי כל אימת דמשמשי בהן מברכי לשמור חוקיו לפי שנמשכ' לגמור את ההלל לפי שכל ז' ימי החג נמשך שחלוק בקרבנות וכתיב ביום אבל כשאין גומרין לקרוא את ההלל כל הברכות שטבעו חכמים בעל אם אמרו בלמד יצא כדאמרינן בפרק א' דפסחים (דף ד) [דף ז] לבער חמץ כולי עלמא לא פליגי דלהבא משמע על ביעור להבא נמי משמע לכך במסקנא פוסק על ביעור חמץ דהיכי סליק דעתא למינקט לישנא דלשעבר ולמינקט לישנא דלהבא אי לאו משום טעמא משום דאין משך למצוה ועוברת מיד כגון מילה ושחיטה שבשע' קיומן הלכו להם הרי כיון להבא קצת כגון לקיים ומיד עוברת אבל אותם שהן בל' אעפ"י שקיים קצת לא גמר הכל ועוד עתיד לקיים אי איפשר לברך אלא בלמד דהוא להבא וכל מצוה שאי אפשר כתפילין וטלית ודומי' בל' מדקאמר לשחוט לא סגיא בלאו איהו אלא שאי אפשר לחלק בכולן שהרי נר חנוכה על ידי אחר. נטילת ידים ולולב לעצמן וכל כיוצא בהן הרבה. זה סי' רבי' יב"ק משפירא איזו בל' ואיזו בעל וקיבלתי מרבי ר"י"ח כל הברכות העתיד לעשות יותר או כל היום ברכתו בל' להתעטף בציצית לגמור את ההלל. או לקרוא את ההלל שרוב פעמים החודש ב' ימים וכן ח' ימי חנוכה וח' ימי סוכה במצוה אחת וכן לישב בסוכה לעסוק בדברי תורה הרי ההלל שכתוב כל היום תהלתך לכך לגמור לקרוא אבל מקרא מגילה עיקר בלילה על מקרא מגילה. אעפ"י שחייב לאומרה ביום ועל תפילין של יד להניח על של ראש במצות תפילין ואם סח מברך שתים על של ראש.

שסד

הנאות שאין צריך לברך

כל הנאות שבאכילתו ובשתייתו באים טעונין ברכה ואכלת ושבעת וברכת אבל כל הנאות שחוץ לגוף אין צריך לברך כגון הרוחץ והסך אע"ג דהוי בכלל שתייה לגבי יום הכפורים או הסך בשמן של תרומה שמשלם חומש אעפ"י כן לענין ברכה אינו מברך שעיקר שמן לאניגרון ולמקפי אבל שמן ערב זכינו לריחו. בפרק כיצד מברכין (דף מג) [דף לו] או כבוש או טחון בבשמים אבל החושש בגרונו דמכוין לרפואה ואית ליה הנאה

באכילתו מברך אבל על הרפואה לבד בלא אכילה אינו צריך לברך חנקתיה אומצ' שאין כוונתו ליהנות אין צריך לברך דאין הנא' כל כך כמו בשמן אבל הנאת הריח הנשמה נהנית צריך לברך והיא כאכילה והשוכבים על מטותיהן ועל כרים וכסתות ומצעות רכות והמיסב על השלחן וכסאות נאות ומשוח יפה ואוכל ושותה בכלים שונים והמתקשט בבגדי צבעונין המרחיבין דעתו של אדם אין צריך לברך כי אם בתחילת קנייתם בפרק הרואה שצריך להודות כמו שמודה מלביש ערומים ואוזר ישראל שהוא מותר מן הבהמה. וכמו נתן לשכוי הודאה לקונו על בריותיו. יוצר המאורות שכל טובות והנאות על ידי האור כי טוב. המוציא לחם מן הארץ. שנהנה באכילתו להוציא לחם מן הארץ. ולאחר הרחיצה נותן הודאה כמו על ההקז' או יוצא לדרך ולא על הנאתו או נכנס לבית הכסא ומפליא לעשות דהוי הודאה על הסילון ועל העמוד.

שסה

כל דבר שתדיר ואי איפשר בלא הם נותן הודאה שינה לבישה ואזור מתנים קרות הגבר הילוך פקיחת עין ועל גבורות כמו על ההרים ועל הגבעות זועות וזיקים ורעמים והים הגדול ורוחות והרואה קשת וחמה בתקופת' ולבנה בגבורת' והכוכבים במסילותם ולבנה בחידוש' שכתוב כי ארא' שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ ועל תיקון העולם כגון גשמים ובשורות טובות שמבריאי' גופו של אדם צריכין ברכה. כמו כן חידוש כמו כלים חדשים או בא מזמן לזמן. והרואה חבירו לל' יום ואור שנברא במוצאי שבתות ואור יום הכיפורים ששבת מן האיסור ואור שמתחדש שלהבת בכל יום צריך ברכה. ונותן הודאה על אילנות נאות ובריות יפים. וכן מודה על ע"ז בזויה ומרקולים ופעור שהוא ארך אפים להם ועל המלכי' ש דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא.

שסו

כל המצות שהן חקות וגזירה צריך לברך שילוח הקן וראשית הגז ושאר מתנות כהונה ירוש' בפרק כיצד מברכין גבי קידוש ואפר חטאת ולהזות כל המצות טעונין ברכה אבל כל דבר שגם בני נח הוזהרו עליו כגון גזל גניבה וחמס והועשו יד עני לא החזיקו וצדקה ולוייה ולקט ושכחה ופיאה והידור זקן שאם מצווים חייב אין צריך לברך וכן עשיית מעקה ודינים ותיקון מאזנים ומשקלות ומידות אין צריך לברך שהברכה וצונו ולא עכו"ם ואם היו עניים חציים היו מפרישים חלקם לבעלי בתים ועניים אחרים אין מצווין ואין צריך לברך אבל בתרומה וראשית הגז ומתנות שצריך להפריש מברך. על בדיקת טריפה אין צריך לברך כי נשחטה בחזקת היתר עומדת אבל בהמה בחיי' אסור'

צריך לברך על השחיט'. מצאתי כתוב כל מצוה שמצוה בו מבשלותו ולא סגיא דלא איהו קעביד מברך להבא כמו להתעטף בציצית להניח תפילין לשמור ולישב אבל מצות העשויות על יד כל אדם למול נטילת ידים לולב ותפיל' מברך כלשון הזה על השחיטה על מקרא מגילה ומה שאומרים להדליק כלשון הפסוק הוא להעלות נר תמיד על ביעור חמץ להודיע שכל בני ביתו חייבין בביעור חמץ שיבדקו. על אכילת מצה בזמן הפסח שהפסח נאכל על השובע ובתחילת סעודתו היה אוכל המצ' ומברך על אכילת מצה שאם היה מברך לאכול משמע שזו אכילת עיקר לכך מברך על אכילת מצה שעדין זמן מצותה ומה שאנו מברכין על נטילת ידים ולא ליטול אין יכול לברך קודם נטילה דידים עסקניות הן. ואותם שנוהגין לברך קודם המילה אין לעשות כן דבפרק ר' אליעזר דמילה מסדרן לאחר המילה העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית וכו' מכלל שהכניסו כבר לפי שבירך להכניסו אומ' כשם שנכנס משום חיבת המילה תיקנו אחת לפניה ואחת לאחריה ואעפ"י שמברך להכניסו כן בברכות הרבה כדאמר בנדה בני מערבא כדמסלקי תפילייהו מברכי לשמור חוקיו. הוא הדין בשאר מצות שכתוב ושמרתם את חוקותי ואין מנהג לברך אלא אתפילין כשם שמצוה להניחם כך מצוה לסלקם במבואות המטונפות וכשנכנס לבית הכס' ומסיח דעתו מהם אבל בתלמוד תורה אינו צריך לברך כל פעם ופעם שיושב ללמוד שאינו מסיח דעתו שמחשב בתלמודו לכך מברך בתפילין תדיר לשמור חקיו וכן גבי מילה אף על פי שנעשית מצות' מברך להכניסו וכן לקרות להוציא בני ביתו וכן לישב בסוכה שצריך לישב ישיבת קבע והא דמברכינן על מקרא שבאותה ברכה יוצאין בקריאת' ששומע כעונ'. לקרות ההלל הוא בעצמו. על ביעור חמץ הילכת' ולא לבער דעל משמע בין להבא בין לשעבר לכך מברכין על ביעור וכי האי גוונא במס' ברכות (דף לח) מוציא דאפיק משמע לשעבר ומברכין המוציא משמע להבא ולשעבר. והא דמברכינן בורא פרי הגפן בורא פרי העץ בורא פרי האדמה כמו גבי לולב על נטילת לולב כיון דאגבהי' נפק ביה וכן על המילה ועל השחיטה כשנעשית מצותן גמר' אבל כשאין גמר מצות' כגון לישב בסוכה שכל ז' ימי החג צריך לישב אבל על משמע כבר עשה המצוה. להדליק נר של חנוכה מצות' עד שתכלה רגל מן השוק ולא גמר' מיד

שסז

היסח הדעת בברכות סח אחר הברכות מרבינו תם כלל זה בידך כל מצוה שבירך עליה והפסיק וסח בנתים ולא סגי ליה אם לא יגמרנה כגון קריאת מגילה וקריאת שמע וכיוצא בהן בירך על תקיעת שופר ותקע קשר"ק וסח בין קשר"ק לקש"ק או בין קש"ק לקר"ק או לאחר תקיעה ראשונה אין צריך לברך פעם שנייה דהא לא סגי ליה שלא יגמור התקיעות

כולן ולא אסח דעתיה מברכה ראשונה וכן אם סח בין התקיעות אין צריך לחזור ולברך אבל סח בין שחיטה לשחיטה חייב לחזור ולברך לפני שחיטה שנייה מאחר שהסיח דעתו ממנה. והביא רבי' תם ראיי' ממנחות בהקומץ רבה סח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך והסח בנתים כבר נגמר מצותו שבירך עליה והסיח דעתו לכך חוזר ומברך כמו גבי שחיטה כשבירך על השחיטה ושחט אחד וסח בנתים דאי בעי שחיט לשני ואי בעי לא שחיט מכל מקום גמר מצוה איכא אע"ג דלא שחיט לשני כיון ששחט את ראשון. ובפ' הקומץ רבה (דף ל"ו) סח אין לא סח אינו מברך בשום עניין והא שלח רב הונא וכו' אלמא דמברך שתים בלא סח ומשני לא סח מברך אחת להניח תפילין סח מברך שתים להניח תפילין גם על של ראש להניח תפילין סח חוזר ומברך משמע אותה ברכה עצמה אבל מילתא פסיקא הוא דרבי יוחנן בלא סח מיירי ומברך להניח תפילין ומצות תפילין וכן סדר דרב עמרם מסדר להניח תפילין ועל מצות תפילין עם סדר ברכות של יום ויום. ונראה דב' מצות הן דלא מעכבי אהדדי על כן כשסח הוי הפסק וצריך לברך ולא דמי להא דאמר בפרק ע"פ (ד' ק"ג) הב לן ונברך שהכניס עצמו במצות ברכת המזון אינו יכול ליפטר הימנ' עוד אין לו נשתות אם לא יברך ברכת המזון כדמשמע בפ' כיסוי הדם דמקשי איתס' לכו למישתי חמר' הכא נמי דאיטפל ליה בכיסוי הדם איחייב ליה ברכה אחרת ומשני התם משתי וברוכי בהדי הדדי לא איפשר הכא אפשר דשחיט בחדא ידא ומכסי בחדא ידא לא הוי הפסק כל שכן דיבורא הוי הפסק.

שסח

יין מבושל מברך פרי הגפן במסכת שקלים ובפרק ע"פ ירושלמי ביין מבושל לד' כוסות והוי כשלקו' דאשתני לעילויא ולא מפסדי ברכה ראשונה והא דתנן בפרק בת' דתרומות אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו. ירושלמי ר' אלעזר אומר מפני שממעיטו ממדתו. ר' יוחנן אומר מפני שממעיטו משותיו פי' אין אדם יכול לשתותו כמו שאר יין. ובפרק ב' דתרומות אין תורמין יין מבושל על שאינו מבושל רבי יהודה מתיר מפני שמשביחו שהוא משקה מלכים וכתיב למשחה ולגדולה. פי' ירושלמי היין שבא ליד כהן מותר לבשלו שמשביחו. כמו בזבחים בפרק התדיר (דף צא) למשחה כדרך שהמלכים אוכלים. אבל בעלים שבישלו היין ונתמעט ורוצים לתרום מן המבושל לפי מדה שהיה קודם בישולו. לכך אין תורמין. אבל אם היו תורמין לפי המדה כשאינו מבושל שפיר דמי דמעלי טפי ולרבי יוחנן דאמר לפי שממעיטו משותיו. פי' ממעיטו ממדותיו. אם כן מבושל אשתני לעילויא והא דתני בתוספ' תורמין יין שאינו מבושל על המבושל ולא המבושל על שאינו מבושל. וכן היה רשב"ג אומר יין מבושל אין בו משום גילוי ולא

משום יין נסך פי' אין מצוי בו הפסד כשאר לכך מותר לתרום ממנו ומשמע לרבי אלעזר ולכולי עלמא אישתני לעילויא ולרבי יוחנן ולרבנן אשתני לעילויא.

שסט

העוסק במצוה פטור מן המצוה כדאמר בפ' ב' דברכות ובפ' ב' דסוכה (דף כה) וכן בב"ק בפרק הכונס גבי שומר אבידה משום פרוטה דרב יוסף. וסברא הוא אם יכול לקיים את שתיהן שיקיימם כדמשמע בסוכה בס' הישן אמר רב זבדא אמר רב חתן והשושבינין וכל בני חופה פטורין מן הסוכה כל שבעה דבעו למיחדי. ואמאי ליכלו בסוכה וליחדו בסוכה אלמא אי הוו מצי לקיומי תרוייהו חייבין לקיים שניהם ולא היינו אומרים העוסק במצוה פטור מן המצוה. והכי נמי משמע בפ' ב' דברכו' הכונס את הבתולה פטור דטריד טירדת מצוה ולא מצי מכוין. אבל הכונס את האלמנה חייב אע"ג דמצוה הוא לא טריד ומצי לקיומי תרויהו. ואמרינן בפרק ב' דברכות (דף לב) [דף יד] הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ועולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קרית שמע ומתפלל אלמא דבעינן תפילין בשעת תפלה. והא דאמרינן במס' סוכה (דף י) רב חסדא ורבה בר רב הונא אקלעו לבי ריש גלותא אגנינהו רב נחמן בסוכה שנויה מופלגין ממנה ארבעה אמר להו הדריתו בכו רבנן משמועתייכו אמרי ליה שלוחי מצוה אנן ופטרינן וכן הא דאמרי הוו גנו ארקתא נהרא אמרו שלוחי מצוה אנן ופטרינן שאם היו נכנסין לישן בסוכה היו מעקמין דרכיהן והיו מעוכבין מן הדרשה. והא דאמרינן בפ' א' דשבת (דף י) פטורין מן התפילין בדורות ראשונים אבל אנו חייבים. ומניחין תורה דמצוה עוברת היא ומצוה שאיפשר לעשות על ידי אחרים עוסק בתורה. בפרק א' דמ"ק אבל תפילת מעמדות ודוכן לוים צריכין כיון להשמיע קול אחד פטורין מן התפלה ומן התפילין. בפ"ב דזבחים (דף יח) [דף יט] דכהנים חייבין בתפלת הראש. בפ' א' דערכין [דף ג] הכל חייבין בתפלה תפלה של ראש אינה מעכבת של יד. אבל של יד פטורין משום חציצה. ואמרינן בפרק א' דשבת (דף יג) [דף יב] אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפליו. ק"ו מציץ כדי שלא יסיח דעתו מהם הילכך כהנים בעבודתן מצו לקיימו תרוויהן שלא בהיסח הדעת וחייבין בתפילין של ראש הילכך יניח תפילין קודם שיתפלל. ואינו חולץ בשעת תפלה. אבל להניח בשעת תפלה פטורין. וכן הכהנים פטורין משל יד משום חציצה. אבל אם הם לבושים בראשם אין צריכין לחלוץ. כדאמר בפ' הישן הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה יניח בראשו אעפ"י שישן מאחר שכבר הניחה כמו בלילה אנא לשומרן קבעינא. במנחות ובירושלמי דברכות. ובירושלמי בפ' המוצא תפילין ר' אבהו יתי' מתני ברמש' ותפלי' עלוי מצדדין היה וכמין פיקרץ היה בידו אית דבעי למימר

לא אמר אלא הנותן אבל אם היו עליו מבעוד יום היה מותר. ומה שמניחין קודם ק"ש ותפלה מן הדין הוא דאמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד שקר בעצמו וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך. במכילתא המניח תפילין פטור מתלמוד תורה למען תהיה תורת ה' בפיך וחייב בק"ש. ואין לומר פטור ממש אלא מעלין עליו כאילו שונה תורה. וכל שכן אם שונה בתורה ששכרו כפול. על כן אדם היושב בכנסת מעוטף ותפילין בראשו ואומר זמירות חייב לעמוד כנגד רבו שיכול לקיים כולם ומקבל שכר טוב בבי עולמים.

שע

מנהג לברך בקריאת ההלל

במסכת תענית בפ' ג' פרקים [דף כח] בגמרא אחד בטבת אמר רב ההלל דראש חדש לאו דאורייתא. רב איקלע לבבל חזנהו הללא בראש חדש סבר לאפסקינהו כיון דחזא דמדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם מדלא אמר רב אתא לבי כנישתא אלא רב איקלע לבבל חזנהו דקרו הלילא ש"מ דברכו על ההלל שאם לא בירכו תחילה היה לו לחשוב שלא יגמרו מדלא ברכו ש"מ ברכו אע"ג דמנהגא היא וכן אנו עושין דלא גרע קריאת ההלל מקריאת התורה או לומד שצריך לברך. והא דאמרי' בפ' לולב וערבה (דף מד) חביט חביט ולא בריך דטלטול בעלמא הוא לא חשיבא למיקבע ברכה ואשכחן בשני ימים טובים דמנהגא מברכינן דלא ליזלזלו ביה. ובפ' היה קורא ימים שאין יחיד גומר בהן ההלל דלא איפסיק ליה רבינא בר שבא משום דלא חשיב ליה. הרי שאין להפסיק בקריאת הלל כי אם מפני יראה או מפני הכבוד כמו בק"ש. על כן צריך לברך לקרוא את הלל ובפ' הרואה, הלל דרבנן ובירושלמי דפיאה אם ראית הלכה רופפת הלך אחר המנהג. פוק חזי מה עמא דבר. בפ' הקומץ רבה (דף לה) כ"ז פני טבלא קיימת אפי' לקולי בתר מנהגא וכן אמר רבא כבר נהגו העם חליצה במנעל. ובפרק א' דעירובין בבי לחיין ובפ' ג' דמגילה. ירושלמי ר' זעירא איפסיק גידא של רצועתא שאל לרב הונא ולרב קטינא ושרו ליה איפסיק תנינות ושרון ליה דלא מן אולפן. פי' שלא כהלכה אלא מן המנהג.

שעא

שהחיינו רבי' י"בק משפיר' זצ"ל כל מצוה שזמנה קבוע או כל מצוה שעל האדם לעשות ולא עשאה ומתחנך לכתחילה צריך לברך שהחיינו. ועל כל דבר של שמחה והנאה לפרקי' ונהנה צריך לברך שהחיינו. בפרק בכל מערבין (דף מ) אומר זמן בשלשה רגלים שכתוב בהן אלה מועדי ה' מקראי קדש. צריך לברך על קדושת המועד הוא זמן שהחיינו.

ומאחר שאפילו אין שופר ולא לולב ולא סוכה צריך זמן על קדושת היום צריך להזכיר על קדושת היום בפני עצמה ועל המצות בפני עצמה על שופר ועל לולב ועל סוכה. ובמס' סוכה בפ' לולב וערבה (דף מו) ובמנחות בפ' התכלת (דף מב) בשעת עשיית לולב וסוכה מברך שהחיינו דכתיב חג הסכות תעשה לך. ויליף לולב מסוכה אבל שופר לא כתיב עשייה. והטלית שבכל יום ויום אין זמן. ולא בעשיית תפילין בפרק התכלת ולא על מצה ומרור לפי שברכו בברכת אשר גאלנו והגיענו הלילה הזה. ולא על העומר לפי שאינו אלא זכר בעלמא כדאמר במנחות בפ' ר' ישמעאל. וגם אין היכר בימים. וי"ט שני מברכין ברגלים זמן כי היכי דלא לזלזלו ביה. וראש השנה שיש לימנות י' ימים מיום ראשון אין לומר זמן ביום שני והיא קדושה אחת. וחנוכה שקבעו ההדלקה מפני פך שמן כדאי' בפ' במה מדליקין (דף כא) קבעו זמן לילה ראשונה דהדלקה עושה מצוה. ועל ההלל אין מברך זמן שאין לברך זמן אלא על הגוף של מצוה שהיא באה מחמ' זמן כגון ימים טובים שמקריבין מוספין כדאמר בפ' אין נערכין (דף יג). פורים בקריאת מגילה בלילה מברך זמן כמו ההדלקה בחנוכה וקריאת המגילה פרסומי ניסא על כן מברך שהחיינו. על ביעור חמץ אין מברכין שהחיינו שאין היכר מצוה בלילה שהעיקר ביום. בפ' א' דפסחים אך ביום הראשון. ואחר שאכל חמץ אחר בדיקתו אין היכר עד ו' שעות. ואע"ג דבירושלמי דברכו' בפרק הרואה ובתוספתא דברכות העושה סוכה ולולב אומר זמן ולעשות אין הלכה כן כדמשמע בפ' התכלת (דף מב) דלא מברך לעשות. ומה שמברך על עשיית סוכה ולולב זמן שהיא מצוה הניכרת שיש לה לעשות מבעוד יום. אבל מצוה שאין עשייתה היכר כי אם בשעה שאוכלה אבל בשאר הימים רשות ומאחר שבציקות של כותים או לא נשתמרה לשם מצה ממלא אדם כריסו מהם אין היכר בעשיית מצה. על בית חדש ועל כלים חדשים אמרי' בפרק הרואה (דף נד) אומר שהחיינו שעל קיום מצות או משום הנאה הוא בעצמו מברך ולא לאחרים הלכך אינו מברך זמן על דבר שהוא בי' כדאיתא בפרק א' דכתובות ובמגילה בפ' הקורא את המגילה למפרע ומאחר שהיא באסיפת עם אין חייבין לברך ולא היא ובפ' מנחות נקמצות ובברכות בפרק כיצד מברכין (דף לו) [דף לז] היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר שהחיינו שנתחנך לעבודת הזמן. בפ' א' דשחיטת חולין והגי' בחולין קטן אוכל ואינו חולק בפ' טבול יום (דף צט) ויש לו הנאה בזה יאכל קטן דעלמא המגיע לשנים ולשערות אע"פ שמחוייב במצוה אין לו הנאה ואין שמחה ניכרת לא מברך זמן. מילה שקבוע לה זמן אינו מברך זמן שטרודים בתינוק. בפ' א' דכתובות לא קים ליה אם יצא מכלל נפל. והזמן שהוא פחות מל' אינו חשוב לכך אינו מברך זמן על המילה. כי אם על הפדיון. ובפ' הרואה

הרואה את חבירו לשלשים יום מברך שהחיינו לכך בפדיון הבן היו נוהגין שמחות ועל שמחות תיקנו שהחיינו כמו הרגלים ולא היו ימים טובים לישראל כיום הכפורים כדאמרי' בשלהי תענית [דף כו] ובפ' יש נוחלין (דף קכא) ובירושלמי דראש השנה ישראל מגלחין ורוחצין ולובשין לבנים בערב ראש השנה שהן זכאין בדין. קנה כלים. ירושלמי אפי' שחקים כאילו חדשים לו צריך לברך. ולומר זמן רשות כההיא דפ' בכל מערבין אפי' אקרא חדתא שהיא חשובה עליו. וכן על שמן שבא"י מברך בורא שמן ארצנו דחביבא ליה בפ' כיצד מברכין (דף מב) [דף מג] וכבן זומא כשראה אוכלוסא בהר הבית בירך ברוך שברא כל אלו לשמשו. הרי לפי הנאת האדם צריך לברך והנאת סיום התורה והתחלת התורה בשמחת תורה לחתן מברך שהחיינו וקיימנו והגיענו. ולמה ג"פ שהחיינו וקיימנו והגיענו. כנגד הללי נפשי את ה'. אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי:

הלכות מקוה ועניין טבילה וחציצה

שעב

מקוה צריך מ' סאין לטבול בו, מקו"ה בגי' מ' סאן. מי השילוח הולכים לאט. לא"ט סאין ותנן בפ' א' דמקואות למעלה מהן מקוה שיש בו מ' סאה שבו טובלין ומטבילין למעלה מהן מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא. פי' ואין צריכין מ' סאה כמקוה. תניא מעין שמימיו מועטין וריבה עליהן והרחיבן מטהר באשבורן ואין מטהר בזוחלין אלא עד מקום שהוא יכול להלך מתחילתו. פי' הרחיבו שעשה בריכה גדולה וממלאה זוחלין. מקומות שלא היו זוחלין מתחילה אין מטהרין אלא באשבורן כמקוה וצריך מ' סאה ובמקום שמהלך מתחילה מטהר בזוחלין. בפ' ב' דמקוואות הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ספק יש בו מ' סאה או לאו. לעולם הוא בפסולו עד שיוודע שטבל ומייתי לה בפ' בכל מערבין (דף לה). כשמנקין המקוה וחוטטין אותו ומוציאין כל המים לחוץ אם נפל מן הכלי מים שאובין למקוה פסלוהו כדמשמע לחכמים בין בתחילה בין בסוף שיעורו בג' לוגין אלא טוב שינקבו הכלי שמוציאין המים שיתבטל מתורת כלי כמו בשחיטת חולין בפ' כל הבשר (דף קז) בזוע דוולא. במקוה חסר פוסלין ג' לוגין מים שאובין בפרק ב' דמקוואות המסנק את הטיט לצדדין וכו' ממנו ג' לוגין שאובין פסול. תניא הטביל הסגוס וזבו ממנו ג' לוגין למקוה כשר. עקרו מתוכו פסול. פי' סחט בידים ממנו. המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים וכן הסייד ששכח עציץ בבור ונתמלא מים ומים צפין על גביו לרבי יהושע ישבר פי' לרבי יהושע רביעי' מים שאובין אין פוסלין כלל ושאיבה

בהמשכה טהורה הילכך ישבר או יכפה הכלי ולא יערה בידים הכלים כל זה במקוה חסר. אבל במקוה שלם לא. דתני' שני גממיות מקוה שיש בו מ' סאה וירדו שניהם וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא. כיצד עושה עודהו ראשו במים אחר ממלא בכתף ונותן לתוכו וטהר. מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט לרבי יהושע מטבילין בטיט כשהמים צפין עליו. תניא טיט היוצא במשפך. ומודה ר' יהושע אם המים מצד אחד אע"פ שעולה למ' סאה. אין מטבילין בטיט. בפ' ג' רבי יוסי אומר שתי מקוואות שאין בהם מ' סאה ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו כשירין מפני שלא נקרא עליהן שם פסול אבל מקוה שאין בו מ' סאה ונפלו בו ג' לוגין ונחלק לשנים פסול מפני שנקרא עליו שם פסול בור שבחצר ונפלו לו ג' לוגין לעולם הוא פסול עד שיצא ממנו מלואו ועוד. היינו מים שהין בבור ומעט יותר. או עד שיעמיד בחצר מ' סאה ויטהרו העליונים מן התחתונים עד שיפקוק החצר שלא יתערבו מי החצר לבור כיון שירדו מימי החצר לבור ופתחו מ' סאה וחוזרין מי הבור ופוסלין אותו תניא מ' בריכות של מ' סאה זו על גב זו ונפלו שלשה לוגין לעליונה ונפסקו ובאו לתחתונה כשירין שאני אומר שלמו מ' סאה עד שלא ירדו ג' לוגין ב' מקוואות של כ' סאין זה בצד זה ונפלו ג' לוגין בתוך אחד ונפסקו ובא לחבירו כשר ר' יוסי אומר ניטלה מחיצה פסול. מקוה שיש בו מ' סאה ונפלו לו ג' לוגין המקוה כשר מכלי אחד משנים ושלשה מצטרפין כדאמרי' בתרומה אין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון הכלים. בעל קרי החולה שנפלו עליו ט' קבין מים מכלי אחד מב' וג' מצטרפין בזמן שהתחיל השני לשפוך עד שלא הפסיק הראשון אבל מד' אין מצטרפין. ואמרי' בפרק ג' דברכות (דף כב) ט' קבין מטהרין בשפיכה עליו ולא שיבא בהם בהמים. תניא בא ראשו ורובו בין מלמעלה בין מן הצד טהור ראשו ולא רובו טמא בפ' ד' המניח כלים תחת הצינור פוסלין את המקוה אחד השוכח ואחד המניח כדאיתא בפרק א' דשבת המניח טבלא תחת הצינור אם יש לה לבזבז פוסלת את המקוה פי' כמו שפה סביב פוסלת דהוי מים שאובין. ואם לאו אינה פוסלת. ואם להדיחה מלכלוכה אפי' יש לה לבזבז אינה פוסלת תניא להדיא שלמו מ' סאה טובל בהם. החוטט בצינור לקבל צרורות בשל עץ כל שהוא. מאחר שחטט עד שלא קבעו ועשה גומא לקבל צרורות פסול היו צרורות מתחלחלים לתוכו פוסלים את המקוה אעפ"י שצרורות בגומא אבל ירד לתוכו עפר ונכבש כשר מאחר שנתחזק העפר לתוכו אינו פוסל המקוה. סילון שהוא צר מיכן ומיכן ורחב באמצע אינו פוסל שלא נעשה לקבלה. תניא צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה. פי' שחקק בו גומא לקבל צרורות. אבל צינורות שלנו שפתוח מב' צדדין. ואינן עשוין לקבלה אינו

פוסל מים שאובין ומי גשמים שמתערבין בחצר ועל מעלות המערה אם רוב מן הכשר כשר. פי' אם כ"א מי גשמים וי"ט שאובין כשר שהמשיכן עד שלא יגיעו למקוה ונתערבו וידוע שנפל לתוכו מן הכשרין עם מה שהן בהן מ' סאה ועדיין מים שאובין ג' לוגין לא נפלו ואם רוב מן הפסול או מחצה פסול. תני' רבי אליעזר בן יעקב גג שיש בראשו כ"א סאה מי גשמים ממלא בכתף ונותנין לתוכו י"ט סאה וסוכרן ומערבן בחצר. היו מ' סאה ונפסקו כשרין ואין מטבילין בתוכו לפי שאין מטבילין באויר. היה ראשו נוגע בארץ מטבילין בכיפה. תניא מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין. השוקת שבסלע אינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחיברה בסיד פוסלת את המקוה. ניקבה ואינה יכולה לקבל מים כשירה. פי' דלית ליה קיבול בפ' א' דיבמות (דף טו) תניא קסטלי המחליק מים לכרכים אם היה נקב כשפופרת הנוד אינה פוסלת את המקוה. בפ"ה המעין שהעבירו על גבי השוקת פירוש שהיתה כלי של סלע ומן השוקת לבריכה פסול. העבירן על גבי הכלים או על גבי הספסל לרבי יוסי הרי הוא כמקוה לטהר באשבורן ובלבד שלא יטביל על גבי הספסל. הזוחלי' כמעין והנוטפין כמקוה רבי יוסי אומר כל המים מטהרין בזוחלין. גל שנתלש ובו מ' סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורין. תניא גממיות שעל פי המקוה וכן מקום פרסות רגלי בהמה אם היו מעורבות כשפופר' הנוד מטבילין בהם ואם לאו אין מטבילין בהן. בפ' ו' כל המעורב למקוה כמקוה. חורי המערה וסדקי המערה מטבילין בהן. פי' אעפ"י שאין בהן כשפופרת הנוד. דלי שהוא מלא כלים והטבילן הרי אלו טהורין. ג' מקוואות בזה כ' סאין ובזה כ' ובזה כ' מים שאובין והשאוב מן הצד וירדו ג' וטבלו בהן ונתערבו המקוואות טהורין והטובלין טהורין. היה השאוב באמצע אז הטובלין והמקוואות כמו שהיו. הספוג והדלי שהיו בהן ג' לוגין מים שאובין ונפלו למקוה לא פסלוהו שלא אמרו אלא ג' לוגין מים שנפלו פי' אם היו שאובין בכלי. התיבה והשידה שבים אין מטבילין בהן פי' כשעומדין בים אם לא יהו נקבים כשפופרת הנוד ואם היה שק או קופה מטבילין בהן כמו שהם מפני שהמים מעורבין פי' ואין צריך לנקבן. אם היו נתונים תחת הצינורות אינן פוסלין את המקוה פי' כשאר כלים המונחים תחת הצינור שאין המים כשאובין ומטבילין אותן ומעלין אותן כדרכן פי' אע"פ ששוליהן למטה אינן חשובין מים שאובין אע"ג דתנן הכרים והכסתות שהגביה שפתותיהן למים המים שבתוכן שאובין. אלא מעלן דרך שוליהן. כאן מעלן כדרכן. גיסטרא שבמקוה והטביל בה הכלים. פי' שסתומה למעלה מן המים טהרו ולא חשיבי שאובין. ואם המים צפין עליה כל שהן הגיסטר' והכלים טהורין. עירב מקוואות כשפופרת הנוד בעוביה ובחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן דרוש כך רחב הנקב כדאיתא בחגיגה (דף כא)

וביבמות (דף טו) תניא ב' אצבעות בינוניות על כל אדם. ולא מד' של טפח פי' בזוטרתי חמשה באצבע שאצל הגודל. ספק אם יש בו שפופרת הנוד טמא. תניא כל דבר שעיקרו מן התורה ושיעורו מדברי סופרים ספקו טמא. כל שיעמוד כשפופרת הנוד ממעטת. פי' בין אבן בין עפר ופסולה. מטהרין את המקוה העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב. פי' אם בתחתון יותר ממ' סאה ובעליון אין בו משיק ע"י סילון חרס או של אבר. שלא יהא כפוף מד' צדדין ואז יוכל לטבול אף בעליון. כיצד יעשה שלא יהו שאובין והמקוואות יהו כשירין מביא סילון של חרס או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שמתמל' מים מושכן ומשיקן אפי' אם היה כחוט השער נוגעין דיו. שהם כמו מקוה אחד. כיון שהצינור ראשו אחד בתחתון וראשו השני בעליון. אבל אם התחתון מן העליון אין צריך כך אלא ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירד לתחתון מ' סאה וכן הרחוק אין בו מ' סאה וזה שלפניו יש בו ממשיך מזה לזה וטובל. תניא מטהרין את המקוואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד הוא עושה מניח סילון של עץ ושל עצם ושל כלי זכוכית ומניח ידו תחתיו עד שנתמלא מים זו מושכן ומשיקן אפי' כשערה ודיו. ואם נכפף הסילון כל שהו פסול. בד"א בזמן שהיו זה על גב זה אבל אם היו זה בצד זה מביא סילון של רבוכה מיכן וסילון של רבוכה מיכן וסילון אחר באמצע ומשיקן וטובל בו הרי במתניתין של חרס ושל אבר ובברייתא של עץ ועצם ושל זכוכית ש"מ יכול לעשות ממה שרוצה, ובלבד שיהו בד' רוחותיו רבוכות של עץ חור של אילן. היה בעליון מ' סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן בעליון עד שירדו לתחתון מ' סאה. מיכן משמע מקוה שלם שיש בו מ' סאה כל מה שאתה נותן לתוכו מים שאובין אינו פוסל וכשר. כותל שבין בני מקוואות שנסדק לשנים מצטרף. פי' אם נפרץ מקצה לקצה. בפרק ז' אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד והמלח והטיט הנרוק. פי' מכשירין מקוה חסר ג' לוגין ונפל שלג לתוכו והשלימו כשר. בתוספת' עגילי שלג המשוקעין במקוה הרי אלו מעלין ר' יהודה אומר אין מעלין. ומודה רבי יהודה שהוא מביא נרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל אלו פוסלין ולא מעלין המים בין טהורין בין טמאין מי כבשים ומי שלקות ותמד עד שלא החמיץ פי' מי כבשים שכבשו בהן ירקות ופירות הוו כמים ג' לוגין לפסול את המקוה אבל שאר משקין ומי פירות ציר ומורייס ותמד משהחמיץ פעמים מעלין ופעמים אין מעלין כיצד מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת ונפל מהן סאה בתוכו לא העלהו היה בו מ' סאה ונתן סאה ונטל סאה כשרה. הדיח בו סלי זתים סלי ענבים ושינו מראיהן כשר ר' יוסי אומר. מי צבע פוסלין אותו בג' לוגין ולא בשינוי מראה ונפל לתוכו יין ומוהל ושינו מראיהן פסול. כיצד יעשה ימתין עד שירדו גשמים ויחזרו מראיהן

למראה מים דווקא בגשמים ולא למלאות בכתף. אבל מקוה שיש בו מ' סאה ונפל בו יין ומוהל ושינה מראיו אין טובלין בו. וממלא בכתף עד שיחזרו למראית מים וטובל ג' לוגין מים ונפל לתוכו קורטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו בפ' א' דמס' מכות (דף ד) ובפ' א' דשחיטת חולין (דף כו) המסקנא הכר והכסת של עור כיון שהגביה שפתותיהן למעלה מן המים המים שבתוכן שאובין כיצד יעשה מטבילן ומעלה אותן דרך שוליהן. בתוספ' הטביל סל ביורה גדולה טמאה שהמים מקלחין כיצד הוא עושה מורידה לתוך פיה והופכה ומעלה דרך שוליה פי' שלא יהו בה מים שאובין. וכן כר וכסת ויורה. הטביל בו את המטה אעפ"י שרגליה שוקעות בטיט העבה טהורה. מפני שהמים מקדמין פי' כבר עלתה טבילה למטה במים מיכן אשה צריכה ליזהר שלא תטבול באגמים או במקוה שיש בו טיט עב פן תשקע רגלה בטיט עב שאין פיה שוחה ושותה מהם כדמשמע בפ' ב' דזבחים ולא עלתה לה טבילה שהאשה מקפדת ואמרי' בפ' א' דעירובין (דף ו) ובפרק א' דסוכה (דף ד) גזרו על מיעוטו המקפיד ואיתא בפרק במה אשה לענין שער דטניפן מקפדת. בתוספתא הקופץ למקוה הרי זה מגונה. הטובל במקוה פעמים הרי זה מגונה. האומר כבוש ידך עלי הרי זה מגונה. ר' יהודה אומר כבוש ידך עליו עד שתצא נפשו. בתוספת' קומקומוס שהוא מלא פחמין והטבילו טמא. פי' שהשחרורית חוצץ שמקפיד עליו ומיכן סכין מלא חלודה אין להטבילו אם לא ישפשף במשחזת. כמו קומקומו' שיפשפו הקומקומוס או העבירו בחמין טהור פירוש החמין מעבירין השחרורית הסלין של גת ושל בד חיצון צריך לחטט ודפין צריך לנער.

שעג

ענייני חציצה בפ' א' דסוכה (דף ד) ובפרק קמא דעירובין חציצין דאורייתא נינהו דכתיב ורחץ את בשרו במים שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים. במים במי מקוה. כל בשרו במים מים שכל גופו עולה בהם. וכמה הם אמה על אמה ברום שלש אמות ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה. ורחץ את בשרו את הטפל לבשרו ואיזה זה שער. בזב כתיב ורחץ בשרו במים. וכתיב ואיש אשר תצא ממנו, שכבת זרע ורחץ במים את כל בשרו ורחץ בגימטריא כל גופו עולה בהם ורחץ במים בגימ' ובארבעים ומ' סאה. ורחץ בשרו במים. בגימ' בלא חציצה בין בשרו ובמים. חציצה פוסלת בין בבשר בין בשער. בשלהי פ"ח דמקוואות האשה ששימשה את ביתה וירדה וטבלה ולא כיבדה את הבית כאלו לא טבלה פי' לא קינחה את הזרע באותו המקום חוצץ. תוספתא ר' שמעון בן שזורי אומר בית הסתרים בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ לכך סמך שכבת זרע ורחץ במים. בעל קרי שטבל ולא הטיל מים כאלו לא טבל. ולכשיטיל מים טמא ר' יוסי אומר

בחולה ובזקן טמא בילד ובבריא טהור לכך אמר והיה לפנות ערב ירחץ במים דאי אפשר שלא ישתין קודם. ואיתא בפרק א' דשחיטת חולין נתנה שערה בפיה קפצה ידה קרצה שפתותיה כאילו לא טבלה. האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאים. פי' במקום שאוחזין בהן חוצץ. ר' ישמעאל אומר ירפה שיבאו בהן המים ואמרינן בפ' בתרא דנדה בפ' תינוקות (דף ס) אמר רבה לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה נהי דביאת מים לא בעינן ראוי לביאת מים בעינן ונר' מסתמא גבי בשרו מקפיד כל שהו. בפ' ט' דמקוואות אלו חוצצין באדם חוטי צמר וחוטי פשתן והרצועות שבראשי הבנות. בפ' במה אשה (דף נז) תניא חוטי צמר חוצצין חוטי פשתן אין חוצצין. ר' יהודה אומר של צמר כשל שער והא דאמרי' חוצצין בראשי הבנות אבל לא בצואר שאין האשה חונקת את עצמה. קלקלי הלב וזקן בבית הסתרים באשה חוצץ. לפלוף שחוץ לעין בפ' בת' דנדה אמר מר עוקבא לפלוף שבעין לח אינו חוצץ יבש שמתחיל לירק חוצץ. אמר שמואל כחול שבעין אינו חוצץ שעל גבי העין חוצץ. ואם היו עיניה פורחות אפי' שעל גבי העין אינו חוצץ וגלד שעל גבי המכה חוצץ. בפ' תינוקות אמר רמי בר חמא הני ריבדא דכוסילתא עד תלתא יומי לא חייצי מיכן ואילך חייצי. והרטייה שעליה חוצץ בתוספתא הקרום שעל גבי המכה והקשקשין שע"ג השבר והשירין והנזמין והקטלאו' והטבעו' חוצצין. שרף היבש חוצצין רפויין אינן חוצצין. בתוספ' סם יבש שעל גבי המכה והכחול שבעין הרי אלו חוצצין. הדם והדיו והדבש והחלב ושרף תאנה ושרף השקמה ושרף החרוב יבישין חוצצין לחין אין חוצצין ושאר השרפים בין לחין בין יבשין חוצצין. מפני שהן שעף. לכלוכי פירות והכחול שחוץ לעין הרי אלו חוצצין. גילדי צואה שעל בשרו חוצץ ובצק שתחת הציפורן והמלמולין וטיט היון והבצק על הצפורן אפי' כנגד הבשר הרי אלו חוצצין לא יטביל באבק שעל גבי רגלו פי' צריך לגרד רגליו קודם טבילה. בקידושין בפ' א' מעשה בשפחתו של רבי שטבלה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת דבעינן מקום הראוי לביאת מים. על כן צריכה אשה לנקר בין שיניה קודם טבילה. ורחץ בשרו במים את כל בשרו הטפל לבשרו. זה שערו. א"ת כל בשרו בגימ' לשערו המקפי"ד עליו.

שעד

דין חפיפה בפרק תינוקות ובפרק א' דעירובין ובפרק א' דסוכה אמר ר' יצחק דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ אינו מקפיד עליו אינו חוצץ וגזרו על הרובו שאינו מקפיד שיחוץ משום רובו המקפיד ועל מיעוט המקפיד משום רובו המקפיד. הילכך מדרבנן אפי' נימא אחת ומקפיד חוצץ. ומשמע ביבמות בפרק הערל כל שערו אפי' אינו מקפיד חוצץ. והא

דאמר ר' יוחנן נכרית שטבלה בנה שבבטנה אין צריך טבילה משום דהיינו רביתיה. ובפרק תינוקות בפרק בתרא דנדה אשה לא תחוף בנתר דמיקטף. ולא בחול דמסמך ולא במים קרים דמסרכי מזיא. פי' נדבקים ונסרכים השערות. אלא חופפת במים חמים. ואפי' חמי חמה. ובבבא קמא בשלהי פרק מרובה עזרא תיקן אשה חופפת וטובלת ובפרק תינוקת פסקי' אשה חופפת ביום וטובלת בלילה במקום דלא איפשר כמו ביום ו' וטובלת בשבת או בב' ימים של יום טוב כמו יום ה' ויום אז ו' חופפת יום ד' וטובלת ליל ז'. אבל אם באמצע השבוע אז לא תחוף בערב יום טוב כדי לטבול במוצאי יום טוב או במוצאי שבת דאיפשר דחייפה בלילה וטבלה בלילה והילכתא אשה לא תחוף אלא בלילה במקום דאיפשר דסמוך ספיפה לטבילה ואמרי' בפרק במה אשה בתחילתו אשה לא תטבול בחוטין שבראשה אבל אם גדילים השערות בלא חוט טובלת. ואם מלוכלכות השערות מקפדת.

שעה

חציצה באדם ואלו שאין חוצצין עליו קילקי שבראש. ובית השחי ובית הסתרים באיש. ר' אליעזר אומר אחד האיש ואחד האשה כל המקפיד עליו חוצץ. וכל שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ. ליפלוף שבעין וגלד המכה ושרף הלח ולכלוכי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הציפורן וציפורן מדולדלת בתוספתא האבר והבשר המדולדלין באדם אינו חוצץ ר' יונתן בר' יוסף אומר ציפורן שפיר' רובה הרי זו אינה חוצצת ובפרק ב' דנדה מערמת וטובלת בבגדיה או טבעת באצבעה אם מרופה עלתה לה טבילה ואם לאו לא עלתה לה טבילה. כלל זה תפוש בידך כל המקפיד עליו חוצץ הילכך לגבי כל השרפין אפילו לחים ולכלוכי פירות שמקפידין עליהן ונימא אחת קשורה ומקפיד והא דתני' הדם והחלב והדיו יבש חוצץ ומקפיד אבל לחים או שרף תותים ושקמה ותאנים ודם וחלב ודיו לחים אע"פ שאין המים נכנסין שם מאחר שאינו מקפיד אינו חוצץ דדמי להא דאמרי' בזבחים בפרק כל הפסולין (דף ל"ה) שבח לבני אהרן שמהלכין עד ארכובותיהן בדם בלח וכן מיעוט שערו שאינו מקפיד אינו חוצץ. והקפדה שייך בדבר שרוב העולם מקפידין.

שעו

חציצה בכלים ואלו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ על השולחן ועל הטבלא ועל הדרגש על הנקיים חוצצין בידוע שמקפיד עליו להסירם ולהעבירם רשב"ג אומר עד כאיסר האיטלקי על הבגדים משני צדדין חוצצין ר' יוסי אומר כגריס מצד אחד. ובמסכת שבת בפ' ואלו קשרים (דף קי"ד) של בנאים מצד אחד ושל כור מב' צדדין אלו אינן חוצצין עליהן לחין אינן חוצצין מטה של עני אינו חוצץ של

זקקים אינו חוצץ בגד מצד אחד אינו חוצץ מטפחת של זפתים ושל יוצרים של מפסלי אילנות אינו חוצצים עליו ר' אומר אף של קייצים כיוצא בהן בלוסין פי' מלוכלכין כמו עיסה בלוסה בפרק כלל גדול (ד' ע"ז) בתוספ' בגד ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל כרבי מצד אחד. הזפת שבכוס ושבצלוחית שבתוכו חוצצין ומאחריו אינן חוצצין. בד"א מבית האומן אבל מבית בעל הבית בין מתוכו בין מאחריו הרי זה חוצץ. על הסנדל בין מתוכו בין מלמעלה חוצץ ולמטה אינו חוצץ. על הספסל למעלה ומן הצדדין חוצץ מלמטה אינו חוצץ. לכלוכי צואה בקתדראות ושבכסא המכובשין בין מאחריהן בין מלמטן בין מן הצדדין אינן חוצצין מפני שהמים מעבירין אותן על מטה של בעל הבית ר' עקיבא אומר על הגישוש החיצון חוצץ על הפנימי אינו חוצץ על המטפחת של מפסלי אילנות אינו חוצץ ר' עקיבא אומר אף על חלוקן. ר' שמעון אומר אף שמנים כיוצא בהן לכלוכי שמרים שבכוס ושבצלוחית והמוך שבשיר ושבזוג והטיט והבצק שעל יד הקרדום ושעל יד המגריפה הרי אלו חוצצין הגלידו הרי אלו חוצצין בפ' י' כל ידות הכלים שהכניסן כדרכן ולא מירקן או שמירקן ונשברו הרי אלו חוצצין פי' לא עלתה בהם טבילה בתוספ' כל ידות הכלים שהכניסן כדרכן הרי אלו אין חוצצין נתן זפת או שעוה בין במקום הנקב בין במקום הנצוק הרי אלו חוצצין כל ידות הכלים שנשברו כגון יד המגל ויד הסכין אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה אין חוצצין ואם לאו חוצצין מגל שנשברה ידה מטפח ולפנים אינה חוצצת מפני שהוא בית הסתרים מטפח ולחוץ אם משמשת מעין מלאכתן אינה חוצצת ואם לאו חוצצת. כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל פי' שהמים שאובין בו אלא יטבילנו דרך שוליו הטבילו כדרכו ולא הזיבורית עד שיטנו על צידו פי' בערוך טבלו ולא הטביל בית ידו ויש אומרים ולא דוכרית לא עלתה לו טומאה ולא טהרה מכאן שצריך להטביל הכלי עם בית יד שלו כלי שהוא צר מיכן ומיכן ורחב באמצע אינו טהור עד שיטנו על צדו בתוספ' כלי צר מיכן ומיכן ורחב באמצע כגון רובע וחצי רובע אין לו טהרה עולמית עד שיטנו על צידו צלוחית שהוגנה מעוך לתוכה וכתפותיה גבוהין וכן לוגין שהוגנו מעוך לתוכה וכתפותיה גבוהים אין לו טהרה עולמית עד שיטנו צלוחית ששפתיה לאחוריה מורידה דרך פיה והופכה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אומר מטביל כדרכו ואינו חושש מפני שהוא בית הסתרים צלוחית שהוגנה חוזרת לתוכה ר' יהודה אומר משום רבי יוחנן בן נורי מטביל כדרכו ואינו חושש מפני שהוא כבית הסתרים צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שיטנה על צידיה. מן המשנה משמע שיש להטביל זכוכית בצואר ארוך שפיהן צר שיכנסו בו המים ויוציאן דרך שוליו שלא יהו כמים שאובין. קלמירין אינה טהורה עד שיטנה על

צידה קלמירין של יוסף הכהן היתה נקובה מצידה פי' קלמירין תיק שנותן בו קולמוסין אבל בערוך פי' קלמירין היא של זכוכית ופיה שוקע בתוכו ואם חטנה לצד אחד לא ישפך הדיו ופיה חד יש לה שמשים בה הדיו ונקב אחד מצידה ומגין ועושין לה תיק של עץ ומניחין הקסת לתוכו ואותו תיק נקרא קלמירין המתיומת בפרק ב' דכלים ובריש בראשית רבה כלל זה בידך כל כלי שדרכו להכניס ולהוציא צריך שיכנסו המים בטבילה אם אין דרכו להכניס ולהוציא טובלין סתומין אלו שאין צריכין שיבאו בהם המים קשרי העני והנימין פי' נימי סדין שנתקשרו מאיליהן חבט של סנדל פירוש אזני רצועות של סנדל ותפילין של ראש בזמן שהוא חוצה פי' קשר של ראש שחוצצין ליכנס מים בתוכה ושל זרוע בזמן שאינה עולה ויורדת. פי' קשר יו"ד ואזני החמת ואזני התרמל כסת עגלה הכדור האימון הקמיע. ואלו שהן צריכין שיבאו בהן המים הקשר שבקפריסין ושבכתף ושפה של סדין צריך למתח ותפילין של ראש בזמן שאינה חוצה ושל זרוע בזמן שעולה ויורד ושנצין של סנדל. בגדים מכובסים שהטבילן עד שיבעבעו הטבילן נגובים עד שיבעבעו וינוחו מבעבוען פי' בערוך המטבילין בגד רחוץ צריך להעבירו ולהמתינו במים עד שיעלה למעלה עד שינוחו המים מאותן אבעבועין שעולין עמו כי המטביל בגד עושה אבעבועין כעין שעושה המטר כשימטיר הרבה כמו שחין אבעבועות בתוספ' קשרי פונדא ופסיקיא וקשר מנעל וסנדל וקשר מפתחי חלוק של אשה וקשרי של נימא וקשרי אצבעותיו ורצועות של מנעל וסנדל וקשר שבאפקריסין שבכתף וסדין שקושר את נימא הרי אלו חוצצין. נתקשרו מאיליהן אין חוצצין קשרי עני שמקפיד עליהן ושל בעל הבית חוצצין שאינו מקפיד עליהן אין חוצצין.

ידות הכלים כל ידות הכלים שעתיד לקצצן עד מקום המדה רבי יהודה אומר עד שיטביל כולו ומייתי לה בפרק בהמה המקשה אבל בקופה אם תפרו בו חוצץ כלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל חץ שהוא תחוב באדם בזמן שהוא נראה חוצץ אם אינו נראה טובל ואוכל בתרומתו בתוספ' חץ הנכנס מירכו ר' אומר אינו חוצץ וחכמים אומרים חוצץ בד"א של מתכת אבל של עץ הרי זה חוצץ ואם קרם עליו העור הכל מודים שאינו חוצץ נכנסו לו צרורות וקיסמין ברגליו מלמטה רבי עקיבא אומר אינו חוצץ מפני שהוא כבית הסתרים איספלנית ומלוגמא שעל מכתו ורטייתו רבי אומר חוצץ ר' יוסי ברבי יהודה אומר אינו חוצץ היתה בו שערה אחת חוץ למכה וראשו מדובק למכה או שהיו ב' שערות בריסי עיניו מלמטה ונקבו והוציאן בריסי עינו מלמעלה זה היה מעשה ונמנו עליו חמשה זקנים וטמאוהו בזבחים (דף צח) אמר רבא פשיט' לי דם על בגדו חוצץ ואם טבח הוא אינו חוצץ רבב על בגדו חוצץ ואם מוכר רבב הוא

אינו חוצץ בקפידא דטובל תליא מילתא בפרק החולץ ליבמתו (דף מז) במקום שנדה טובלת גר ועבד משוחרר טובל וכל דבר שחוצץ בעבודה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה צריך לחתוך ציפורניה שפני הטיט שתחת הציפורנים ולא מפני שהוא גדול כמו שערות הגדולים שעתיד לקצצן ואינו מסירן בשעת הטבילה כי גדול שער או הציפורני אינו חוצץ כדאמר במסכת מקוואות ומייתי לה בבהמה המקשה כל ידות הכלים שעתיד לקוצצן מטביל עד מקום המדה דברי רבי מאיר. זחכמים אומרים עד שיטבול את כולן אלמא אין העודף חוצץ מיהו אם נקרש הטיט אין צריכה לגלח אם היא רוצה. אם אירע טבילת' בחולו של מועד יכול' להסיר בסכין או על ידי גוי' במספרים ואם תחוב בבשרה עץ ואין יכול' להסיר כולו או מקצתו בתוך הבשר שנינו במס' מקוואות חץ שהוא תחוב באדם בזמן שנראה חוצץ ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומתו ובתוספ' חץ שבירכו רבי יהודה אומר אינו חוצץ וחכמים אומרים חוצץ בד"א בשל מתכת אבל בשל עץ חוצץ אם קרם עליו העור דברי הכל חוצץ. וכן נראה מין כינים שדבוקים בבשר ונושכין בעור במקום שער ונדבקין בחוזק בבשר שצריך להסירן על ידי חמין ולגורדן בציפורן למטה בעת הטביל' אבל אם אינו יכול להסירן הוי כטיט שתחת הציפורן או בצק מועט שאינו מקפיד ואינו חוצץ אבל בטבילה הם מסירין משום חומר' פר"ח גם בטבילה אינו חוצץ דבר תורה כדאמר בפרק הערל (דף ע"ה) נכרית מעוברת שנתגייר' בנה אין צריך טבילה ופריך הא רובו שאינו מקפיד חוצץ מדרבנן ולא פריך הא מיעוט' חוצץ דבר תורה אפי' אינו מקפיד ובפרק אלו קשרים (דף קי"ד) רבב שעל המרדעת חוצץ עד כסלע אבל בציר לא. וכן נראה אם בשר נגע ביורה או בקדירה ונתפחמ' בבשר מעט זה אינו קפיד' אע"פ שמעט נדבק לבשר כהא דתני' בתוספ' קומקמוס מלא פחמים והטבילו טמא פי' השחרורית לפי שהוא מקפיד אבל דבר מועט אינו חוצץ דדמי להא דאמר בזבחים (דף צ"ח) דם שעל גבי הבגד חוצץ ואם היה טבח אינו חוצץ וכן מוכר רבב אינו חוצץ אמר רב' טבלה ועלתה ונמצא עלי' דבר חוצץ אם באותו יום שחפפה טבל' אינה צריכ' לחזור ולטבול ואם לאו צריכה לחזור ולטבול. איכא דאמרי יום סמוך לחפיפה אינה צריכה לחזור ולטבול והא דאמרי' בפרק א' דשחיטת חולין טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ לא עלתה לו טבילה עד שיאמר ברי לי שלא היה עלי בשעת טביל' התם מיירי שלא טבל' סמוך לחפיפה אי נמי לטהרות אבל לבעלה יש להקל אי נמי לטהרות מיירי בלא חפף לעין כדאית' בירושלמי בפ' כל שעה נדה חופפת וטובלת כהנת אינה חופפת לפי שרגיל' ותדיר' בטביל' לא הצריכו' חפיפה נדה כהנת חופפת שלא תחלוק בין נדה לנדה לרבי תם נראה דאין שייך כי אם בראש ולא בבשר והתם מיירי בגוף ולא חפף לכך צריך ברי

לי ובפרק בת' דנדה (דף ס"ו) ובראש שחפף וחפיפ' בראש לא תחוף אלא בחמימי אבל בקרירי לא תחוף בנתר בחלק (דף צ"ה) אבישי הוה חייף רישיה נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק. בפרק משילין (דף ל"ה) לא יחוף ראשו באדמה.

שעז

שאל הר"ר אלעזר בר שמואל מוורנא

גלגל המגלגל במי נהר ובגלגל קבועים כלים קטנים נקובים בכונס משקה וכשהגלגל מתגלגל כגלגל ריחים מתמלאים הכלים קטנים ושופכים במרזב שאינו עשוי לקבל' ויורדים המים לבנין לבנים המחוברים לקרקע והולכים המים בסילונות בתוך עובי חומת המרחץ של אבנים וכלי אבן גדולה עומדת במרחץ ומקבלת אותם המים העולים ויוצאי' מסילונות שהיה באבן שהיו יכולין לרחוץ ג' בני אדם שהיה נקוב' גדול' אם יכולין לטבול באותו אבן או לא. נראה לי אלעזר הקטן לפר' ההלכו' תחל' ומשם תצא תורה בתוספ' דמקוואות בפ' ד' מים העולים מן הנהר באנטיליא פוסלין את המקוה פי' אנטיליא הוא כלי אנטיל חזקת הבתים ובויקר' רבא בפרשת אשרי משכיל אל דל בר קפרא אמר העולם הזה דומה לגלגל אנטילי' דמתמל' מתרוקן ומתמלא, פירו' גלגל שמשימין הבנאים על הבנין כשהבנין גבוה ומשליכין על הגלגל חבל ארוך ושני ראשין למטה וקושרין בשני ראשין שני כלים ושני אנטילים מלא עולה והריקן מתרוקן ויורד וחוזרין חלילה וכן בני העולם אחד עולה ואחד יורד כך מים העולים באנטיליא פוסלין את המקוה מפני שהן מים שאובין. ותניא קסתכלין המחליק מים בכרכים אם היה נקוב כשפופר' הנוד אין פוסל את המקוה ואם לאו פוסל את המקוה ותני' היוצא לתלמי ומן תלמי לבריכה ראשונה הרי אלו פסולים מפני שהן נשאבין פי' תלמי הוא כלי כיצד עושה נוקבו מעט פי' לבטלו מתורת כלי. ירושלמי דאמר בפרק אמר להם הממונה בן קטין עשה שנים עשר דדים לכיור שלא היו בו אלא שנים אף הוא עשה מוכני לכיור שלא יהו מימיו פוסלין בלינ' ונעשו דדים זה על גב זה ביום מרוב' של תמיד העליון משום כלי פתוח, ברובו והתחתון אין בו משום אוירו של כלים אמר ר' יהושע בן לוי אמר המים היתה מושכת לו מעיטם והיו רגלי השוורים פתוחים כרימונים ר' שמעון בן ברסנא בשם ר' הא הים בית הטבילה לכהנים היה והיה לרחיצה לכהנים ולאו כלי הוא כדרבי יהושע בן לוי אמת המים מושכין מעיטם והיו רגלי השורים פתוחים כרימונים נמצ' אם לא היו פתוחים כרימונים לבטל תורת כלי כמוציא רימון לא היתה טבילה מועלת וכשהמים עולים דרך סילונות למרחץ ונופלים בכלי אבן גדולה כקוב' הוה לי' מים שאובין ואין טובלין בהן ששאיב' פוסל בכלים אפי' לא מקבלי טומאה כמו כלי גללים כלי אבנים

שאין להם טומאה אפי' מדברי סופרים פוסלין את המקוה משום שאיב' כדאמר בפרק א' דשבת (דף י"ג) גבי שמונה עשר דבר דתנן המניח כלים תחת הצינור ובריש מסכת מקוואות בפרק ד' (דף ס"ב) אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים ואפילו כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה פוסלין את המקוה משום שאי' וכן נמי כלי המחזיק אפילו כמה מקוואות וכן כלי מתכות אפי' מחזיקו' יותר מכורים יש תורת כלי עליהם דדוקא כלי עץ דאיתקש לשק אבל שאר כלים אפילו גדולים מקבלים טומאה כדאמר בשבת בפרק רבי עקיבא (דף צ"ו) ובמנחות בפרק שתי הלחם (דף פ"ד) ובשילהי חגיגה גבי שולחן דהא ים שעשה שלמה של מתכות נחושת היה ומקשי בירושלמי דיומא ולאו כלי היה והוצרך לתרץ פתוחים כרמונים היו וביטלו מתורת כלי רימון יותר מב' אצבעות חוזרו' למקומן ולא היה הים משוקע במים על כן שהיה נראה כלי הוצרך לנקב רגליהם כרימון אבל דבר המשוקע במים כגון ספינה או כלי צריך לנוקבו כשפופרת הנוד כדתנן בפרק ו' דמקואות (דף ס"ג) השיד' והתיב' שבים אין מטבילין בהן אלא אם כן הוו כשפופרת הנוד. כל כלי שעשוי לקבלה פוסל. בפרק ד' דמקוואות המניח טבלא תחת הצינור אם יש לה לזבז פי' שפה פוסל את המקוה ואם לאו. אינ' פוסל' ותניא צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה ומייתי לה בפרק המוכר את הבית (דף צ"ה) יש לפרש צינור שעשוי לקבל' שמוקף מג' רוחות אבל אם נפרץ משני צדדין כשר דדמי להא דפרק ד' דמקוואות סילון שהוא צר מיכן ומיכן ורחב באמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבל' ותו תנן התם החוטט בצינור לקבל צרורות היו צרורות מתחלחלין לתוכו פוסלין את המקוה ירד לתוכו עפר ונכבש כשר פי' שנתחזק העפר במים כמו במסיל' כבוש כשר הצינור ואינו פוסל. בתורת כהנים בפרק מקוה אילו נאמר מקו' מים יהי' טהור יכול אפילו מילא בכתף ועשה מקוה בתחל' יהיה טהור ת"ל מעין מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים. אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בה תפיסת ידי אדם יצא המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים ת"ל בור אי בור יכול אף בור בספינה יהא טהור תלמוד לומר מעין מה מעין שעיקרו בקרקע אף כל הרי אם מילא בכתפו ועשה מקוה לכתחיל' דפוסל את המקוה. ובתוספת' דמס' מקוואות בפרק ב' מקוה שהניחו ריקם ובא ומצאו מלא טהור מפני שהוא ספק מים שאובים למקוה ואי כולו שאוב דאורייתא והיכי מכשירים ספיקא דאורייתא. והכא בכולו שאוב קמיירי מדקתני שהניחו ריקם ולא קתני שהניחו חסר. אלא מדרבנן כולו שאוב פסול ובב"ב בפרק המוכר את הבית (דף ס"ו) שאני שאיב' דרבנן. ובפרק א' דפסחים אמרינן משקה בית מטבחים בכלים טמאים בקרקע טהורים כי איכא רביעי' להטביל בהן מחטים

וצינורות וסתם משק' בית מטבחיא שאובין הן וכמו אם הם רביעית כשירין להטביל בקרקע מחטין כך אם הם מ' סאה כשר בקרקע מן התורה אך מדרבנן פסולין וג' לוגין מים שאובין גזרו אטו כלים דפסילי בטבילה וג' לוגין שנפלו במקוה חסר קיימא לן בפרק א' דתמור' (דף י"ב) כיוסף בן הונא בשנים ובשלשה כלים פוסלין בד' וה' אין פוסלין את המקוה דסתם לן תנא בפרק א' דתמור' כוותיה ואין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון הכלים כדאמרינן בגמ' וקי"ל מקוה שהשאיב' במשיכ' כשר בפרק א' דתמורה כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן שאיב' שהמשיכ' כולה טהורה היינו בקרקע המשיכ' בארץ להבלע נתבטלו אגב קרקע וכשנמשכו לגומא נעשות כאלו באות מלחלוחי' הקרקע אבל לא על גבי רצפת אבנים ורפין לא נתבטל' תורת השאיב' וקי"ל משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי בגיטין ובפרק הבא על יבמתו ואיהו קאמר בפ' א' דתמור' בסופו רבי אליעזר בן יעקב אומר מטהרת ברביי' ובהמשכה הא קי"ל בפ' א' דעדיות ובפ' א' דשבת ג' לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה אם חסר' מארבעים סאין אבל שלם אינו פוסל. בפרק ב' דמקואות מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט ר' יהושע אומר מטבילין במים ובטיט באיזה טיט אמרו שהקנה יורד בו מאליו ואם היו בו מים על גביו טובל במים ולא בטיט ובפרק ב' דזבחים משמע טיט שאין פרה שוח' לשתות ממנו אף למקוה פסול' על כן אין לאשה לטבול במי אגמים שלא תכניס רגליה בטיט ואם הטיט צלול אפילו דבוק בבשר' אם אינה מקפדת אינו חוצץ אבל אם מקפדת חוצץ אף במיעוט כרבי יצחק שגזרו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. והא דתניא הדם והדיו והחלב יבש חוצצין פי' מפני שמקפיד וכן איתא בתוספ' הדם והדיו והחלב ושרף תותי' ושקמ' ותאנה לחים אין חוצצין ושאר כל השרפים אפילו לחים חוצצין דקפדי אינשי ובזבחים בפרק כל הפסולים (דף ל"ה) שבח לבני אהרן לח אינו חוצץ שאין מקפידין וכן במיעוט שערו המקפיד כדאי' בפרק במה אשה (דף נ"ז) והא דאמרינן בפ' בת' דנדה (דף ע"ז) אשה לא תטבול בנמל הטעם משום דבעית' מבושת בני הספינות ולא טבלה שפיר והיינו דאמר עלה במס' נדה אבוה דשמואל עביד לבנתי' מקוה ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי לפי שהיו טובלות בנמל עשה מחיצות של מפצי לצניעות שלא יראו אותן בני הספינות ויבעתו מבושתם ולא יטבלו כראוי ומקוואות ביומי ניסן בפ' בתרא דבכורות ובשבת במה בפרק אשה (דף ס"ה) סבר לה כרב דאמר מיטרא במערבא סהדא רבה פרת. שמא ירבו נוטפים על הזוחלים והוו ליה שאובים ונפסלו לטבול בהם דרך זחיל' ונפסלו שאובין בכל ענין ותנן הנוטפין כמקוה דדינו באשבורן ולא קיימא לן הכי אלא כשמואל דאמר בבכורות ובשבת (דף ס"ה) נהרא מכיפיה מיברך מסלעו

בלא ריבוי ובבכורות משמע לחכמים פרת שמימיו פרין ורבין ובשלהי פ' סדר תענית (דף כ"ה) אין לך טפה שיורד מלמעלה שאין שני טפיים עולה למעלה כנגדו ואז סילוני נהרות עולין מהן לנהרות קטנות יש לחוש לרביית נוטפין כדמשמע במס' פרה המים המכזבין פסולין. בפרק בתרא דנדה ובפרק במה אשה אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן הוא כל ימות הקיץ שהשלג יורד על ההרים הגבוהים כמו בפרק א' דתענית תלג' לטורי לא והנהרות יגדלו על ידי מטר שבימות החורף כי אם מחמת עיטור שלגים בקיץ כמו והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר שמא ירבו נוטפים על הזוחלים וירבו עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול לילך מתחלתו. פי' התוספת שנתרחב אינו ממימי המעין אלא ממי המקו' שריב' על המעין ואינו יוצא מדרך תהלוכו ואינן מתערבין כמו בבראשית רבה ואל תתמ' שהרי הדין ירדנא עבר בימא דטבריא ולא מתערבין הלכך מקום הלוך המעין מתחילה מטהר בזוחלין כדין מעין אבל מה שנתרחב הם מי מקוה. ואינו מטהר אלא באשבורן וגם שמואל חושש לרביית נוטפין ולא יוכלו להגיע לאמצעיתו מקום שהלוך הנהר מטהר דרך זחיל' אבל מה שנתרחב מחמת רביית נוטפין אינו מטהר אלא באשבורן. וכלים הקבועים בגלגל הא דתני' העולים באנטוכיא פוסלין את המקו' כמו בויקר' רבה בסופ' רמי כגילגלא דאנטילי' מתרוקן ומתמל' ומתרוקן ומתמלא והא דאמרינן בשחיטת חולין בפרק כל הבשר אמר רבא האי ארית' דדלאי אין מטבילין בה את הידים דהוו להו שאובין ואין נוטלין ממנה לידים דלא אתי מכח גברא. ואי מקריב לגבי דוול' דקאתי מכח דגברא נוטלין הימנה לידים ואי בזיע דוולא בכונב משק' מילף לייפי ומטבילין בה את הידים דווקא ידים אבל כלים לא קשה לי מן התוספ' בפרק א' דמקואות כל מקום שאדם טובל בהן ידים וכלים טובלין בהן אין אדם טובל בהן ידים וכלים אין טובלין בהן על כן נראה לי הא דאמר רבא אי בזיע דוולא בכונס משקה מטבילין בה את הידים הוא הדין לכל טבילה והא דקאמר מילף לייפי ליה לומר שאפילו אין באריתי שיעור מקוה מנהר משלימין לפי שהן מחוברין לנהר אף על גב דאין נצוק חיבור היכא שתמיד עולים המים חיבור וכן מים העולים מן הנהר על ידי הדלי ויורדים נאריתא מילף לייפי וכיון דבזיע דוולא בכונס משקה בטל ליה מתורת כלי ואינו פוסל את המקוה והמים שבתוך הדלי כשרים להטביל בהם כי אין צורך כאן נקב גדול כשיעור עירוב מקואות לפי שהמים צפין על שפת הדלי מיכן ומיכן והיינו חיבור כיון דבזיע דוולא והכי תנן בפרק ח' מחט שנתונה על מעלות והיה מוליך ומביא כיון שעבר גל טהור' אעפ"י שהמים מגיעים שם על ידי קטפרס שהרי כשנחי' אינם מגיעים. וקבלתי ממורי רבינו יצחק שהשאיב' כולה כשירה

וכן פיר' מפיו בפרק המוכר את הבית גבי צינור וראי' מפסחים ומים נמי לא אמרו אלא ברביעית דחזו להטביל בהן מחטין וגם מקוה שהניחו ריקם ומלאו ומצאו מלא כשר שספק מים שאובין למקוה כשר ודרש' דתורת כהנים יכול מילא כתיפו אסמכת' הוא על כן אני אומר המים העולים מן הנהר בכלים קטנים על ידי גלגול ונקובים בכונס משקה ובאים למרחץ במרזב שאינו עשוי לקבלה ויורד לבנין לבנים או אבנים במחובר לקרקע הרי הם מחוברים וכשרים לפי ראות עיני עד כאן דברי הרב.

הנני הקטן משיב על דברי הרב דתנן בפרק ו' דמקואות השידה והתיב' שבים אין מטבילין בהן אנא אם כן היו נקובים כשפופרת הנוד והיינו טעמא במקוה בפרק ה' העבירן על גבי כלים או על גבי ספסל רבי יהודה אומר הרי היא כמות שהיה רבי יוסי אומר הרי הוא כמקוה ובלבד שלא יטביל על גבי ספסל פי' אף על גב שמחובר למעין פסולין. ופירש בערוך בערך ספסל אינו טובל על גבי ספסל שהוא בתוך המעין שיהא כאלו לא טבל הכלי זהו כמו העבירו על גבי בריכה והפסיק המעין ונשארו המים של בריכה הרי הוא כמקוה אם יש שם מ' סאה מטבילין בהן אבל העבירו על גבי כלים פירוש שהם נקובים או על גבי ספסל רבי יוסי אומר הרי היא כמקוה לטהר באשבורן ובלבד שלא יטביל על גבי ספסל ותניא מעין היורד לכלים ומן הכלים לבריכה ראשונים פסולים שהן שאובין ובריש פרק ה' דמקואות מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול פירש השוקת שהוא כלי ובפרק א' דיבמות (דף ט"ו) מעשה בשוקת בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד ופירש"י אבן חלולה וקבועה מעיקרא וצינור מים מקלח לתוכה וצא היתה מחזקת מ' סאה אבל מי צינור דהוי חיבור משלימין למ' סאה נעשין על גבה טהרות ומטבילין לתוכה שחקקה ולבסוף קבעה ותניא קסטלון המקלח מים בכרכים אם היה כשפופרת הנוד אינו פוסל את המקוה פירוש שנקוב בתחתיתו כשפופרת הנוד שאין המים מתערבין בו אין כאן שאיבה ואינו פוסל ואם שאין הנקב גדול כל כך שמתעכבין בו קצת הוי שאיבה ופוסל. והא דאמרינן במס' מקואות בפרק ב' הכר והכסת של עור כיון שהגביה שפתותיהן מן המים המים שבתוכן שאובין. משמע אם הם שקועים אינן שאובין מאחר שהמים צפין עליהם. וכן גבי גיסתר' נמי אם היו צפין על גביו כל שהוא טהורין בתוספ' קומקמוס שהוא מלא כלים והשיקן למקוה אפי' כל שהוא פי' נקב כל שהוא כלים שבתוכו טהורין מטהו על צדו עד שיהא בפיו כשפופרת הנוד שקומקמוס שלם בלי נקב מלמטה לא עלתה לו טבילה למה שבתוכו אלא אם יש בפיו כשפופרת הנוד וכן נקב שבדופן המפסיק בין המקוואות צריך כשפופרת הנוד אבל אם מים צפין

על גביהן אין צריך רק שצפין הוי חיבור וזה מקוה ששואב מן הכלים קטנים ובין דרך סילונות בכלי אבן אין מטבילין בתוכן.

שעח

הלכות ראשון ראשון בטל חילוקים

במסכת שבת בפרק במה אשה (דף סה) אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי ומייתי לה בבכורו' בפ' מעשר בהמה ומסקנא גזירה שמא ירבו נוטפין על הזוחלים ולא אמרינן ראשון ראשון בטל כדאמרינן בפ' בתרא דע"ז (דף עג) המער' יין נסך מחבית לבור אפי' כל היום כולו ראשון ראשון בטל. אעפ"י שיין נסך שנתנסך לע"ז אסור מן התורה אלא לפי שיין נסך נופל טפין טפין בטל אבל היכא דנפיש כטיפת מי גשמים לא כמתרץ בפ' בתרא דע"ז (דף ע"ג) גבי צינור וחבית נקוט כלל זה בידך דבר שדרכה בכך לא שייך למימר ראשון ראשון בטל הילכך לגבי מקוה לא שייך ראשון ראשון בטל ובשלהי נדה גבי דם תבוסה חכמים מטהרין שראשון נפסק ואפי' ר' יהודה לא מטמא אלא מינו משום אין דם מבטל דם אבל כשאינו מינו מודה והא דיין נסך בטל לעניין איסור הנאה אבל לשתייה אסור ככל איסורין שבתורה דבנותן טעם אסור דומיא דזרוע בשילה, ובפ' כיסוי הדם (דף פ"ז) ובזבחים בפרק התערובת דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם ונתערב דם ביין רואין אותו כאילו הוא מים ולא אמרן אלא דנפל מים לתוך דם אבל דם לתוך מים ראשון ראשון בטל. ואמר רב פפא לעניין כיסוי הדם אינו בטל אבל לעניין קדשים לא שיכול להביא כפרה מן המובחר בפרק ב' דסוטה דם ציפור שיהא ניכר לרבנן ברביעית משערינן במנחות בפרק ב' מידות ובנזיר בפרק ג' מינין (דף לח) מאחר דמצותו בכך לא בטיל ובריש מכו' ג' לוגין שנפל לתוכן קורטוב יין מראיהן כמראה מים כל דבר שעל ידי רוב אוסר או על ידי מראה הוי כרוב שייך למימר שאותו דבר בטל על ידי ראשון ראשון ולא בא לידי צירוף אבל ג' לוגין במ' סאה לעולם הן מיעוט מה לי על ידי עירוי מה לי בבת אחת וכן קורטוב יין זה נוסחי מס"ע של מורי ה"ר שמחה ז"ל.

שעט

דין חפיפה בפ' מרובה (דף פ"ב) עזרא תיקן שתהא אשה חופפת וטובלת ופרכינן דאורייתא הוא את בשרו את הטפל לבשרו ומאי ניהו שערו אמרי דאורייתא לעיוני דילמא מיסרק אי נמי דילמא מאוס מידי' והוי חציצה ואתי עזרא ותיקן חפיפה ואמר רב אשה לא תחוף לא בנתר ולא בחול נתר מיקטיף וחול מסריך בנדה (דף סו) דרש מרימר משמיה דרבא אשה לא תחוף אלא בחמין ואפי' בחמי חמה מאי טעמא קרירי משרי

מזייה. ואמר רבא לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה ובמה מחלוקת בזמן חפיפה לרב הונא אשה חופפת אפי' אחד בשבת וטובלת בחמישי בשבת שכן אשה חופפת בערב שבת וטובלת למוצאי שני ימים טובים של אחר השבת פי' אילו לא הוה סלקא חפיפה חמשה ימים קודם טבילה לא הוו שרו לה למוצאי שני ימים טובים של אחר שבת ומוצאי יום טוב לא מצי חייפא כרב חנינא מסורא דאסר חפיפה בליל טבילה מתוך שמהומה לביתה לא חייפא שפיר ורב חסדא פליג שכן לא דנין אפשר משא"א דהתם מוכרח להיות קודם טבילה ד' ימים מיהו לא התירו אלא למוצאי ב' ימים של אחר השבת מפני מצות עונה דאי איפשר למיחף ביום שלפני טבילה משום יום טוב אבל בחול דאיפשר צריכה לחוף קודם ליל טבילה ורב יימר סבר לא שנא ימים טובים חופפת ד' ימים קודם טבילה וטובלת יום רביעי אבל לא ליום חמישי דשפיר טפי למיחף בליל טבילתה למוצאי יו"ט מלהרחיק יום טבילה מיום חפיפה ה' ימים אבל ד' ימים שפיר טפי להתרחק ממה שתחוף בליל טבילתה דרש מרימר הילכת' כרב חסדא וכדתריץ רב יימר. פי' כחומרי תרווייהו כרב חסדא דלא שרי להתרחק אלא בימים טובים ולא בימות החול וכרב יימר דאפי' בימים טובים לא שרי אלא לטבול ביום רביעי לחפיפה ולא יום חמישי ורבין שלח באגרתי' משמיה דר' יוחנן אשה לא תחוף בערב שבת ותטבול במוצאי שבת ותמה על עצמך היאך אשה חופפת ביום וטובלת בלילה דהא בעינן סמוך לחפיפה טבילה ואוקי רבא אמורא עליה ודרש כדשלח רבין באיגרת הא פליג אכולהי וסביר' ליה אפי' היכא דלא איפשר אין להרחיק טבילה מיום חפיפה אפי' ליום אחד להפסיק בנתיים והלכתא חופפת וטובלת בלילה והילכת' אשה לא תחוף אלא בלילה קשיא הלכת' אהלכת' לא קשיא הא דאיפשר והא דלא איפשר ופירש רבינו שמואל ורבינו שלמה איפשר לחוף ביום חופפת ביום וטובלת בלילה לא איפשר לחוף ביום כגון מוצאי יום טוב לא תחוף אלא בלילה בליל טבילתה ואיבעיא להו אשה מהו שתחוף בלילה ותטבול בלילה מר זוטרא שרי ורב חנינא מסורא אסר ומייתי עובדא דרב נחמן בר יצחק שרא לאתתיה דריש גלותא למיחף בלילה ולטבול באותה לילה ואמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם באותה לילה שחפפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול מאי בינייהו מיחף ביממא ומיטבל בלילא ללישנא קמא בעי למיחף ולמיטבל בו ביום ללישנא בתרא חופפת ביום וטובלת בלילה ואף על גב דרב הונא ורב חסדא ורב יימר ומרימר כולהו סבירי להו דאין אשה חופפת בליל טבילתה כלל לא קיימא לן כוותייהו אלא כמסקנא דתלמודא אשה לא תחוף אלא בלילה וראיתי בפירושי גאונים קדמונים שפירשו הא דאיפשר הא דלא איפשר אם

נזדמנה לה טבילה של מצוה מוצאי שבת דאי איפשר למיחף בשבת חופפת ביום מערב שבת וטובלת בלילה אבל בחול כל כמה דאפשר למיחף בלילה ולמיטבל בלילה סמוך לחפיפה שפיר טפי. והכי משמע לישנא דתלמודא דקאמר הלכתא אשה לא תחוף אלא בלילה. והלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה ולא קאמר איפכא. והלכתא אשה חופפת בלילה והלכתא אשה לא תחוף אלא ביום ותטבול בלילה משמע אשה לא תחוף אלא בלילה כן מצוה מן המובחר והיכא דלא איפשר בליל טבילתה כגון היכא דמיקלעי לה טבילתה בליל ערב שבת או יום טוב אל תחוף מבערב ומדקאמר נמי מאי איכא בין הני תרי לישני דרבא איכא בינייהו מיחף ביממא ומטבל בליליא משמע פי' אי שרי למיעבד או לא. אבל מיחף בליל טבילה משמע לכולי עלמא דשפיר דמי מדלא קאמר איכא בינייהו מיחף בליל טבילתה מדקאמר נמי ותמה על עצמך היאך אשה חופפת ביום וטובלת בלילה משמע היכי שרינן לה להפסיק בין טבילה לחפיפה היכא דלא איפשר ומעשה רב שהורה רב נחמן בחול לאיתתיה דריש גלותא למיחף בליל טבילתה ומשמע אשה לא תחוף ערב שבת ותטבול במוצאי שבת אפילו לא אפשר כגון יום טוב שחל להיות במוצאי שבת דאי איפשר לה לחוף בליל טבילתה מפני יום טוב ואי איכא איפשר לחוף ביום ולטבול בלילה מפני שבת מוטב שנדחה טבילתה עד מוצאי יום טוב ותחוף בליל טבילתה ממה שתפסיק יום ולילה בין חפיפה לטבילה וכמו שפירשנו היכא דאיפשר לא תחוף אלא בלילה כך פי' בתשובת ר"ת וזה לשונו הא דאפשר לא תחוף אלא בלילה למעוטי דלא תחוף בערב שבת ותטבו' במוצאי שבת אלא תחוף למוצאי שבת והא דלא איפשר כגון שחל יום טוב למוצאי שבת שאי אפשר לחוף ביום טוב וכן שאירעה טבילתה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים טובלת בלילה וחופפת ביום וכהא מסקנא קיימא לן דסתם תלמודא ורבא ורב פפא סברי הכי והכי הוי מסקנא דכולי שמעתתא ולא כההיא דדריש מרימר ורב חסדא דסבירי להו כרב חנינא מסורא דאסר חפיפה בלילה ואותביה רב אדא בר אהבה ורבא ורב פפא ומסקנא דשמעת' סבירא להו כמר זוטרא דשרי חפיפה והילכת' כוותיה וכן פסק רב יהודאי אשה חופפת בערב שבת וטובלת למוצאי שבת היכא דאיקלע יום טוב למ"ש דלא מצי מיחף בלילה מכלל דסברי כדפרישי' וכן פסק רב אחאי בפרשת אחרי מות עכ"ל ולשון השאלתות מצאתי היכא דאיפשר לחוף כגון בימות החול לא תחוף אלא בלילה היכא דלא איפשר למיחף בלילה כגון שחל ליל טבילתה בשבת או ביום טוב אז חופפת ביום ואפילו הוי יום טוב חמישי וששי וחל ליל טבילתה בשבת חופפת שפיר ביום ד' ולא תבטל עונתה וכן פסק רבינו שמואל אם חלו שני ימים של ר"ה אחר השבת ואירע טבילתה בליל שני של ראש השנה

דהשתא אינה יכולה לחוף בליל טבילתה ולא ביום השני שלפני טבילתה חופפת מערב שבת ומוטב שתקדים חפיפה קודם טבילתה יום או יומים משתאחר לשמש ביתה לילה אחת ותבטל מפריה ורביה הרי כל הגאונים שוין דלית לן כדשלח רבין אשה לא תחוף ערב שבת ותטבול למוצאי שבת היכא דלא איפשר למיחף בליל טבילתה לא דחינן לה אפי' יום אחד עד מוצאי שבת כדי שתסמוך חפיפה לטבילה אלא חופפת מעי"ט או מערב שבת והיינו כדדרש מרימר וכדתריץ רב יימר דהיכא דחל טבילתה במוצאי ימים טובים איפשר דחייפא וטבלה בלילה דאפילו בחול כן מצותה כפסק השאלתות אשה לא תחוף אלא בלילה ומצינו למימר דרב יימר נמי סבירא ליה אבל נזדמן לה טבילה בליל שני ביום אחד בשבת דתחוף מערב שבת אע"ג דהוי יום רביעי ולא תדחה טבילתה יום אחד עד מוצאי יום טוב שני והנח להן לבנות ישראל אם אינן נביאות בנות נביאות הן עד כאן נוסח מגלילי מורי עוד מלשון רבי ראיתי מצאתי במס' תרומות לרבינו שמואל ולרבינו שלמה המשבשים את הספרים שכתוב לא אמרו אלא לטהרות דאדרבה לטהרות לא הצריכוה חפיפה וסגי בעיוני בעלמא דגרסינן בירושל' בפרק כל שעה נדה חופפת וטובלת פי' כהנת האוכלת בתרומה והאוכלת על טהרת תרומה נדה והיא כהנת חופפת וטובלת שלא תחלוק בין נדה לנדה בפרק השוחט איתמר נדה שנאנסה וטבלה אמר רב טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה ר' יוחנן אמר אף לביתה לא טהרה. א"ל רבא לרב נחמן לרב דאמר טהרה לביתה ואסורה לאכול בתרומה איסור כרת התיר איסור מיתה מיבעיא אמר ליה בעלה חולי הוא וכו' לר' נתן שנפלה מן הגשר לרבנן שירדה להקר וקי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ובירוש' פרק שני דמגילה פליג אדרבי חנינא דגרסינן התם נדה שנאנסה וטבלה ר' חמי בשם רב טהורה לביתה וטמאה לטהרות רבי אלעזר בשם רבי חנינא טמאה בין לביתה בין לתרומה מה טעם וכובס שנית מה ראשונה לדעת אף שנייה לדעת ומניין שראשונה לדעת שנאמר וצוה הכהן וכבס לדעת אלא דרב חנינא נמי סבירא ליה כרבי יוחנן והוה ליה רב יחיד במקום רבים וקי"ל כרבנן אפילו ירדה להקר לא עלתה טבילה לרבי יוחנן עד שיכוין לשם טבילת טהרה עד כאן לשון ס"ע ואמר רבי דיש לנו לומר גם סריקה צריכה מירושלמי דפ"ק דפסחים שאם לא כן גם בשבת תחוף שהרי נזיר אף על פי שאסור בהסרת שער מותר לחוף ובלבד שלא יסרוק וצ"ע:

הלכות שחיטה ובדיקה

שפ

הכל שוחטין ולעולם שוחטין ובכל שוחטין חוץ ממגל יד קציר והמגירה והשינים והצפורן מפני שהן חונקין סכין שיש בה פגימות הרבה נידון כמגירה.

אוגרת סכין שיש בה פגימה אחת ותופסת משתי רוחות בין עומדת הפגימה בראש הסכין בין באמצע הסכין בין הוליך ולא הביא בין הביא ולא הוליך בין לכתחלה בין בדיעבד אם שחט בה פסולה מסוכסכת מרוח אחת אם עומדת בראש הסכין והוליך ולא הביא לכתחלה לא ישחוט ואם שחט בלא הבאה כשירה אם הוליך והביא אפי' מסוכסכת פסולה. סכין שהוא פגום לא יקשור בגד על הפגימה וישחוט באותו סכין שמא יתיר הבגד דדמי למגל יד שלא ישחוט לכתחלה פן יבא לשחוט לאידך גיסא. שיעור הפגימה כדי אחיזת הציפורן בו. ומפני כבודו של חכם צריך ליתן לחכם לבדקו. כדא' ר"י ואם השוחט ת"ח א"צ להראות לחכם אחר כדאמר בעירובין בפ' הדר. אמר רב פפא וצריך בדיקה אבישרא ואטופרא ואתלתא רוחתא. שכח ולא בדק סכינו ושחט אם הסכין בעין יבדוק אחר שחיטה אם סכינו יפה כשירה ואם פגומה שחיטתו פסולה השוחט בסכין יפה ונמצאת פגומה קי"ל כרב הונא אם לא שבר בה עצמות ואם לא חתך בו דבר קשה שחיטתו פסולה שמא בעור נפגם ואם חתך בו דבר קשה בין שחיטה לבדיקה קי"ל כרב חסדא שבעצם נפגם וכשירה שחט בסכין יפה ולא בדק סכינו אחר שחיטה כשר סכין של גוים לכתחלה לא ישחוט ואם שחט קי"ל כרב שקולף בית השחיטה סכין ששחט בה טריפה צריך להדיחו בצונן קודם ששוחט בה או יקנח בבגד עב הדם מן הסכין. סכין שנעצו בקרקע או בכותל אם שחט בדיעבד כשר. סכין שזרקו ושחט כדרכה קי"ל כר' נתן שחיטה כשירה איזמלא שיש לו קרנים שנוטין לצד ראשו אין שוחטין בו. כדאמר בפ' השוחט. אבל סכין קטן מאד והוליך והביא בשר שיעור הסכין צריך שיהא מלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר בין שחט בהמה אחת בין שחט כמה בהמות יחד צריך שיהא חוץ לצואריהם כמלא צואר. אם הוליך ולא הביא אבל אם הוליך והביא אפי' איזמל כל שהוא כשר לשחוט בו. סכין שגורדין בו קלפים שהוא קטן אין שוחטין בו סכין שיש לו קרנים סכין עולה ויורד מותר לשחוט בו אמר רב יהודה אמר שמואל כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה שהייה. דרסה. חלדה. הגרמה ועיקור. קי"ל רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן. אבל אם אנו יודעים שאינו יודע אסור לאכול משחיטתו. שהייה בפ' השוחט (דף לב) נפלה סכין והגביהה או נפלו כליו והגביהן או שהשחיז הסכין ושהה ושחט אם שהה כדי

שחיטה אחרת פסולה בהמה לבהמה ועוף לעוף שהייה כשיעור שחיטה ולא שירביצנה ויגביהנה. אבל אם שוחט בסכין רעה שאינה פגומה אך שאינה מחודדת והוליך והביא כל היונה כולו ושחט בו שחיטתו כשיר' כרבא רק שלא שהה בעי רבא שהיות מהו שיצטרפו תיקו ולחומרא נמצא אם שחט ושהה מעט ושחט ושהה מעט שאם היו כל השהייות יחד היה שיעור שהייה אסורה. בהלכות גדולות פוסק שהה בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא כיון דלא איפשיט אסורה הילכך כל ענייני שהייה אסורה ואין איסור שהייה אלא בסימנים אבל לא בווירידין שהווירידין מנקבן בקוץ והן כשירין. דרסה התיז את הראש בבת אחת שחיטתו פסולה שלא הוליך ולא הביא אלא דחק בסימנין וחתכם אבל אם הוליך או הביא אם יש בסכין מלא צואר אחד חוץ לצואר שחיטתו כשירה ואם הוליך והביא אפי' באיזמל כל שהוא כשר. חלדה החליד הסכין בין סימן לסימן בין וושט לגרגרת פסולה בין פסקו מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה. או תחת העור או תחת צמר מסובך או תחת מטלית. אם החליד במיעוט סימנין פסולה. הגרמה ששחט בשיפוי כובע ונגע בחיטי בין הגרים שליש ושחט שני שליש או שחט שליש והגרים שני שליש שחיטתו פסולה. אבל שחט למטה משיפוי כובע אע"פ ששחט למעלה מטבעת הגדולה שחיטתה כשירה ויכול לשחוט למטה בגרגרת עד כנפי הריאה התחתון ובלבד שלא יאנס ואם הבהמה אנסה עצמה ושחט למטה אצל כנפי הריאה טריפה כדמשמע באלו טריפות. בוושט למעלה בבהמה גסה עד כדי אחיזה ד' אצבעות אבל בעוף ובבהמה דקה כפי אומד הדעת. למטה בשור הגדול כדי שישעיר. לכתחלה אין לשחוט בגבול השחיטה עיקור שעקר הוושט או הגרגרת שחיטתו נבילה. ובפ' כיסוי הדם המעקר פטור מלכסות ופטור מאותו ואת בנו. ואף לעוף יש עיקור ובפ' מפנין אמר אביי האי מאן דשחיט תרנגול לכבשינה לכרעיה בארעא או נידל להו דילמא אתי למיעקר להו לסימנין בפ' השוחט (דף כח) שחט הוושט ואח"כ נשמטה הגרגרת כשרה בעוף נשמטה הגרגרת ואח"כ שחט את הוושט שחיטה פסולה שחט את הוושט ונמצאת הגרגרת שמוטה ואין יודע אם קודם שחיטה נשמטה או אחר שחיטה נשמטה. זה היה מעשה ואמרו כל ספק בשחיטה פסולה ובפ' אלו טריפות (דף נד) שמוטה ושחוטה כשירה שאי אפשר לשמוטה שתיעשה שחוטה אר"נ לא שנו אלא שלא תפס בסימנין אבל תפס בסימנין ושחט איפשר לשמוטה שתיעשה שחוטה ושרי. בפ"א דשחיטת חולין לא בדק הסימנין לאחר השחיטה טריפה במתני' תנא נבילה ואין לבדוק בעוף להשים הנוצה בתוך פי העוף שמא יקרע הסימנין או לפעמים לא נשחט הרוב והנוצה יוצאה הילכך השוחט בהמה וחיה ועוף צריך לבדוק אחר השחיטה. השוחט צריך לברך קודם השחיטה בא"י

אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה ואם לא בירך אינן מעכבות. אלא לא ישחוט לכתחלה כדמשמע בתוספתא דריש תרומות חרש שוטה וקטן אפילו בדיעבד אם שחטו אסורה ואם שחטו ואחרים רואין אותן מתחלה ועד סוף כשירה. בשלהי לולב הגזול קטן היודע לשחוט מותר לאכול משחיטתו אמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו שחט ופגע בנקב או פגע בנקב ושחט מחמרינן ופסלינן. שחיטת נכרי נבילה ישראל מומר לע"ג אסור לאכול משחיטתו. מצא תרנגולין שחוטין באשפה אסורין. בבית מותרין. השוחט בלילה וכן הסומא ששחט שחיטתו כשירה דיעבד אין אבל לא לכתחלה. אבל אם אבוקה כנגדו מותר לכתחילה השוחט מן הצדדין שחיטתו כשירה בפ' כל הבשר (דף קיב) אמר שמואל השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה מבליע דם באיברים ואסור. אין שוחטין לתוך הכלים ולא לתוך נהרות ולא לתוך ימים. אבל אם חפץ ליתנו בכלי יתן בו מעט עפר או מעט מים עכורים ושוחט בכלי. החליד סכין בין סימן לסימן נבילה שהסכין מכוסה בשעת שחיטה דתנן בפ' חטאת העוף (דף פה) מלק בסכין טמא ומפרש בפ' הכל שוחטין (דף ט) משום מחליד. פרש"י פעמים שהסכין אינו רחב לאחר שחתך המפרקת במליקה חתיכת המפרקת מסתבר למעלה מן הסכין ומכוסה הסכין בחתיכת הסימנין ובפ' חטאת העוף פי' צריך לחתך המפרקת בלא רוב בשר קודם הסימנין כדאיתא בפ' הכל שוחטין לפיכך כשהסכין ארוך צריך להיזהר שלא יחתוך. השוחט בשנים ובשלשה מקומות שאין ניכר הרוב היטב שחתוך בכמה מקומות אעפ"כ כשר אבל אם הסימנין כולם חתוכין לכולי עלמא כשר, ההוא תורתא דאשתחט בשנים ושלשה מקומות על רב יצחק בר מרתא שקל משופרי שופרא. רוב בשר צריך לחתוך בראש הסכין ובשעת חתך המפרק' קודם הסימנין מתכסין אותו רוב הסכין מרוב הבשר הנשאר שלם ודאמר בפ' הכל שוחטין גבי מליקה חותך שדרה ומפרקת עם רוב בשר אפי' הכי קרי ליה מחליד וא"כ צריך כששוחט והוא חס על העור שלא יעשה חתיכה גדולה בו וגומר השחיטה בראש הסכין ומתכסה מן העור שנשאר שלם פסולה דהוי תלדה. אבל אם היה שוחט באמצע הסכין אין קפידא אם ראש הסכין מכוסה מן העור כיון שהסכין מקום ששחט בו אינו מכוסה החליד במיעוט סימנין בתרא מהו תיקו וכן שהה במיעוט סימנין תיקו ולחומרא במיעוט בתרא וגבי הגרמה דפירקן קמא (דף י"ט) בין שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש הגרים שליש ושחט שליש והגרים שליש. בין שחט שני שלישי והגרים שליש מספקא לן דילמא כרבנן טריפאי וטרפי' ככל חדא מינייהו ואע"ג דשנינן שחט חצי גרגרת ושהה בה וגמרה כשירה ומוקי ממה נפשך אי מחצה על מחצה כרוב הרי עבד ליה רובא ואלמא כי עבד רובא בכשרות

לפסולא דמיעוטי לא חיישינן לא סמכינן אההיא שינויא דחיקא דהוא סבורא ליה מחצה כרוב ולא קי"ל הכי אבל במיעוט בתרא בין בקנה בין בוושט פסולה ואף בה"ג כתב היכא דשהה במיעוט בין בתחילה בין בסוף אסור כיון דלא אפשיטא ליה עבדינן לחומרא כן פסק רבי שלמה אבל פסקו רב ושמואל בפ"ק (דף יח) כר' יוסי בר יהודה דאמר השוחט מתוך החוט על פני רובה כשירה והא דאמרינן אין הלכה כר' יוסי בר יהודה אלא בטבעת הגדולה אבל בשאר טבעות לא היינו היכא דשחט רוב עוביה גרידא דהגרים לחוץ פסולה דאכתי ליכא רוב חללה לפי ששאר טבעות עבים מצד אחד ודקין מצד אחר. אבל שחט רוב עוביה ורוב חללה והגרים לחוץ כשירה אלמא שחט שני שלישי והגרים שליש כשירה. ובהגרמה שמא דווקא שתפסול שלא במקום שחוטה לכך כשירה במיעוט בתרא דהוי כקוטע רגל לאחר שחיטת הרוב לכך כשירה שאם עקר אחרי' כן אין בכך כלום. אבל שחט הרוב ואחר כך שחט במיעוט פסולה כיון דדרך שחיטה ובמקום שחיטה אירע הפסול אבל בתוספתא שחט סימן אחד או רובו בעוף ושהה כדי שחיטה וגמרה כשירה נראה לפרש' החליד במיעוט סימנין כגון ששחט רוב הוושט ותחב הסכין ברוב מיעוט הנשאר ושחט השני מהו אי נמי תחת העור כשירה תחת מיעוט פסולה או דילמא כי נמי תחת העור אינו יודע שמא פסולה היינו לפי ששחיטתו לא שייכא בעור והסכין מכוסה הוי חלדה אבל סימנין דשייכא בהן שחיטה אפילו הכי ברוב סימן סגי אם כי חתך רוב הסימן הוי מיעוט השלם חשוב כחתוך לא מיקרי סכין מכוסה אי נמי מתחלת השחיטה תחב הסכין תחת שני הסימנים ושחט מלמטה למעלה המיעוט ואחר כך הוציא ושחט כהלכתו הרוב הנשאר ממנו. אבל שהה במיעוט סימנין דוחק לפרש דאי במיעוט בתרא הא קתני בתוספתא שחט סימן אחד או רובו בעוף ושהה כדי שחיטה וגמרה כשירה במיעוט קמא בתוספתא נמי תניא שהה במיעוט וושט ושהה כדי שחיטה אחרת פסול הילכך בשעת שחיטה אם מכוסה הסכין אפי' מן העור או מן הצמר מסובך בצואר הבהמה הוי חלדה ופסולה א"כ צריך ליזהר כששוחט בראש הסכין משום דחייס על העור ופעמים ששוחט בו מן העור ופסולה כמו שפי' ר"ש בזבחים (דף סח) אבל אם שחט רוב סימן בבהמה ותחב הסכין תחת המיעוט הנשאר ושחט סימן השני פסולה. אם שחט בשר מיעוט הנשאר מלמטה למעלה כיון שעדיין סימן שלם. וכן אם תחב הסכין מתחלה תחת הסימנין סמוך למפרק' וחתך המיעוט מלמטה למעלה ואחר כך הוציא הסכין לחוץ ושחט הרוב כהלכתה פסולה אבל אם החליד במיעוט בתרא ששחט רוב אחד או רוב שנים בבהמה ותחב הסכין תחת המיעוט ונשאר וחתכה מלמטה למעלה כשירה היינו כמו הגרים במיעוט בתרא. וכן אם שהה במיעוט קמא

דקנה כשירה. דהא מצא חצי קנה פגום והוסיף עליו כל שהוא כשר. והיכא דשחט שנים או רוב שנים לא יגמור אם שהה את השחיטה. אלא יניח עד שתמות וכשירה וקי"ל לענייני מוגרמת כר' חנינא בן אנטיגנוס וכרב נחמן משפוי כובע ואם שחט בה כשר למטה משיפוי כובע והגרים מיעוט דברי הכל כשירה ולישנא קמא דר' יוסי בר יהודה כדפסקי רב ושמואל כששחט רוב כשר א"כ משיפוי כובע והגרים במיעוט בתרא כשירה אף ללישנא קמא אבל הגרים במיעוט קמא פסולה ולישנא בתרא אף הגרים במיעוט קמא כשרה ולב' הלשונות הגרים במיעו' בתר' כשירה אבל רבי' שלמה פסק לחומרא. ומקום שחיטה למטה קיימא לן בפ' אלו טריפו' עד כנפי הריאה התחתונה כשהבהמה תלויה ברגליה כדרך שהטבחים עושים דהיינו האונה שהיא עליונה כשהוא אוחז הקנה בידו עם הריאה אז האונא עליונה שאני אומר כל שפושטת צוארה ורועה. ובלבד שלא יאנס בוושט למעלה רבא אמר עד מקום תפיסת יד פי' באומד הדעת ד' אצבעות או ג' בשור הגדול אבל בשה ב' אצבעות או אצבע ובעוף מעט ולמטה עד מקום שישעיר סימנים במקום חיבורם בלחי אינו מקום שחיטה ואם נעקרו הסימנים ממקום חיבורם בלחי אם נפסקה הגרגרת טריפה ושנויא ניטל לחי התחתון מסיק תלמודא פירוש ספק אם קודם שחיטה או אחר שחיטה אומר רב אם אותו סימן שמוצא שמוט גם הוא שחוט כשירה דאי איפשר לשמוטה שתיעשה שחוטה ופסולה לר' יוחנן יביא ויקיף בכל עניינם פסולה אם לא יקיף והלכה כר' יוחנן לגבי רב כדפסק בפ' א' דביצה בר מתלת וכשישחט העוף צריך שיגביה מן הקרקע וירחק מן הכותל פן ינעץ הרגל בקרקע או בכותל ויתעקרו הסימנין כדאי' בפ' מפנין (דף קכח) ושחיטת עוף לר' אלעזר הקפר ולר' יצחק בר' פנחס מדרבנן ולבר קפרא מן התורה. ואם לאו שחט הנבילה כדאמר במנחות פרק התכלת (דף מה) דוקא לכהנים אישתרי ולא לישראל. וכן בפ' הכל שוחטין. וצרי' שישחוט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה וגם הווירדין לכתחילה כר' יהודה אבל שחיטה אינה פוסלת בהם ואע"ג דבתוספתא פוסל עד שישחוט את הווירדין לאו דווקא פוסל אלא אוסר. אין שוחטין לתוך אגן של מים אם לא שיהו עכורין ואין שוחטין לגומא. היה מהלך בספינה שוחט על דופני הספינה שותת ויורד למים אבל חיה ועוף צריך כיסוי הדם השוחט את המסוכנת שאינה יכולה לעמוד אם הבהמה פשטה ידה ולא החזירה כשירה אבל ברגל בין כפפה ולא פשטה בין פשטה ולא כפפה כשיר' עוף אפי' לא רפרף אלא בגופו או כשכש בזנבו כשירה. חיה גסה כבהמה דקה כדאמר בפ' א' דע"ז והא דבעינן פירכוס במסוכנת אבל בריאה אינה צריכה פירכוס כדאמר בפ' השוחט (דף י"ו) הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית בשר מבית השחיטה ומולחו יפה

ומדיחו וממתין עד שתצא נפשה אחד ישראל אחד גוי מותרין. בפ' אין צדין (דף ל"ז) הפשט וניתוח לעולה. והוא הדין לקצבים משום דרך ארץ שלא יראה כרעבתן בפ' כל הבשר (דף קי"ג) אמר שמואל משום רבי חייא השובר מפרקת' של בהמה קודם שתצא נפשה הרי זה גוזל את הבריות ומכביד את הבשר ומבליע אם הדם באיברים. כסוי הדם אמר ר' זירא אמר רב השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה היינו בארץ קשה אבל תיחוח אין צריך ליתן למטה וצריך לכתחיל' לכסות כל הדם מכסין בזבל הדק ובחול הדק ובסיד ובחרסית ולבינה ובמגופה שכתשן ובנעורת פשתן דקה ונסורת של חרשי' דקה ושחיקת אבנים ושחיקת חרסים. בפסחים בפרק ואלו עוברין (דף מז) משמע ארץ לחה שנדבקת יחד תיחוח אין לכסות בפ' כיסוי הדם ובפרק א' דביצה אפר כירה מכסין בו ונקרת פסולין (הוא עפר שמנקרין מן הרחיים) ושריפת טלית וזהב שחוק מכסין בו אין מכסין בזבל או בחול הגס. ולא בלבינה ולא במגופה בלתי שחוקה וכל מתכות לבד מזהב. ולא בדבר שאין מגדל צמחין ולא באבנים ולא בעצים ולא יכפה עליו את הכלי. השוחט את הטריפה או נמצאת טריפה או לע"ז או נתנבלה בידו או נוחר או מעקר פטור מלכסות. חרש שוטה וקטן פטורין מלכסות. ואם אחרים רואין אותן חייבין האחרים לכסות. דם שנתערב במים ובו מראית דם חייב לכסות נתערב בדם הבהמה או ביין אדום אם היה כל כך מים ובו מראית דם ניכר חייב לכסות שחט ק' חיות או ק' עופות כיסוי אחד לכולן וברכה אחת לכולן בין על השחיטה בין על כיסוי אם לא סח בנתיים כדמשמע במנחות (דף ל) גבי תפילין אבל ענייני שחיט' תן לי עוף לשחוט לא הוי הפסק כדמשמע בברכות גבי גביל לתורי ואסור לדבר לכתחילה בין שחיטה לשחיטה שירויח ברכה אחרת כדאמר בסוטה בפ' ואלו נאמרין (דף מ) נוטל ספר תורה וקורא אחרי מות ואך בעשור. ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. ונייתי ספר תורה וניקרי אמר ר' שמעון בן לקיש משום ברכה שאינה צריכה וסח בין תפלה לתפלה כל מקום שיפטור ברכה שנייה אין לו להתחייב בברכה. בתוספתא השוחט מברך על השחיטה. והמכסה על כיסוי הדם בעפר ושפך וכסה מי ששפך יכסה ואם לא כסה וראהו אחר חייב לכסות ולא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בזויות עליו בפרק במה מדליקין אבוהון דכולהו דם כסהו ונתגלה פטור לכסות כסהו הרוח ולא נתגלה אם רישומו ניכר חייב לכסות דם הניתז ושעל הסכין או על הכותל אם כיסה דם הנפש פטור אין דם אלא הוא חייב שחט ולא כיסה מותר שחיטה מן הצואר הלכה למשה מסיני בהמה הכשרה בשני סימנין או רובן שחט סימן וחצי בבהמה פסולה ובעוף הכשרה בסימן אחד או רובו בין וושט בין קנה דגים וחגבים אין צריכין שחיטה:

הלכות טרפות

שפא

אלו טרפות בבהמה נקובת הוושט שני עורות יש לוושט אדום ולבן נקבו שניהם אפי' זה שלא כנגד זה טריפה ניקב עור החיצון ולא פנימי או פנימי ולא חיצון כשיר'. אבל קרום שעלה מחמת המכה בוושט אינו קרום ישב לה קוץ בוושט כשירה ואין חוששין שמא הברי' אמר רבא שני עורות יש לוושט חיצון אדום ופנימי לבן אם הוחלפו שחיצון לבן ופנימי אדום או שניהם אדומים או שניהם לבנים טריפ' וושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים אם ספק דרוסה הוא דחוששין בבהמה אין לו תקנה לפי שצריך לשחוט ב' סימנים אבל בעוף יבדוק הגרגרת מבחוץ אם לא יאדים ישחוט רק גרגרת ויבדוק וושט מבפנים. או אם דרס בבהמה וידע דריסתה ישחט למעלה או למטה ואחר כך יבדוק מקום דריסתה תורבץ הוושט מקום דיבוקן בלחי למטה קיימא לן כרב נקובתו במשהו השוחט בשנים ושלשה מקומות שחיטתו כשירה שחט הוושט והניחו ושחט הגרגרת ואחר כך שחט וגמר הוושט מאחר שעסוק בשחיטה כשירה פסוקת הגרגרת ברוב חללה. ניקבה כנפה בנקבים שאין בהן חסרון מצטרפת לרובה נקבי' שיש בהן חסרון מצטרפין לכאיסר האיטלקי וכן אם ניטלה רצועה לאורכה מצטרפין לכאיסר היא מעה קטנה נסדקה הגרגרת לאורכה ולא נשתייר כי אם טבעת אחת למעלה ואחת למטה כשירה הקנה שניקב' למטה מן החז' נידון כריאה בנקב משהו טריפה נפסק' הגרגרת מקיפין בקנה לוקחין קנה נפסק ומקיפין אותו אם דומה לנפסק הראשון בידוע שלאחר שחיטה נפסק וכשירה ואם לאו טריפה ומקיפין מחוליא לחוליא מבר חוליא לבר חוליא פי' חוליא הטבעות ובר חוליא תוך רצועות בשר המחברת הטבעות אבל לא מחוליא לבר חוליא ולא מבר חוליא לחוליא קנה שנפסק חציו והוסיף עליו כל שהוא ושחט גם את הוושט כשירה ולא דמי לשחט ישראל וגמר גוי דפסלינן דהוי גמר שחיטה ביד גוי אבל דגמר ישראל ונקבה הגרגרת לא מפסל' אלא בפסיקת הרוב ניקב קרום של מוח בפרק א"ט (דף מ"ה) רב ושמואל דאמרי תרוייהו קרמא תתאה וסי' חייתא דמיתנח ביה מוחא. טרפות קרום התחתון מטריף ולא העליון מוח וכל מה שבקדירה (פי' בגלגולת) נידון כמוח אם ניקב התחתון טריפה. וכן כנגד הפולין שעל פי הקדירה מוח שנתמסמס פי' שנתמעך או נתמרך טריפ' נתמזמז פי' נתרוקן כשר נמצא תולעת בקדירה והקרום קיים כשר. ניקב הלב לבית חללו. קיימא לן בין חלל גדול בין חלל קטן ואם ניקב בשר הלב עד חלל טריפה ניקב קנה הלב מקום שנהגו להיות שם נקבים שרי פי' כי יש מקומות נקבים בו ושומן כנקבים.

מחט. מחט בלב אם אין הלב בא לפנינו שלם אסור ניקב הלב וחלב טהור סותם טריפה כי חלב העשוי ככובע אינו סותם.
נשברה השדרה. ונפסק החוט שלה היוצא מן המוח שבראש מן הפולין ולחוץ עד בין הפרשות כל מקום שנפסק החוט אע"פ שהמוח קיים טריפה בפסיק' רובו ואם לא נפסק רוב החוט אע"פ שהמוח נפסק כשר כי החוט מהדקו ומחזיקו נתמרך כמים או נתמסמס המוח טריפה אם אינו יכול לעמוד מפני כבדו אבל נתמזמז כשר. סדק לארכו כשר אין להוסיף על הטריפות. בין הפרשות והפרשות אזלינן לחומרא וטריפה בפסיקת חוט השדרה רוב הקיפו מן הראש עד הפרשה השלישית החוט והפיצולין הן פרשות וכנגד הפרשה ופי הפרשה הכל טריפה. אבל משלישית ולמטה כשירה.
ניטלה הכבד. ולא נשתייר הימנה כלום או פחות מכזית נשתייר טריפה ופסקי' כזית כנוס יחד במקום מרה. ובמקום שהיא חיה ביותרת הכבד. מחט שנמצא' בכבד פסק רב אשי במחט גדולה אי קופה לגו שאוזן המחט מהופכת למטה כשירה. דרך סמפונות נקיט ואתי. ואי קופה לבר טריפה. ואי קלישתה מחט שתופרים בה בגדים טריפה לעולם. מחט שנמצא בסמפון הגדול בכבד פסק רבינא כשירה כבד שהתליעה כשירה דהדרא בריא. קנה ככבד בניטלה כולו ולא נשתייר כזית טריפה. הכבד שנימוקה טריפה כדאמר בגיטין במי שאחזו דאמר דאתי מפומא אי מכבדא אתי לית ליה תקנה הכבד שיבש טריפה. או קשה כאבן חלב שמסירין בכבד לפי שחלב הכליות רכה ונמתח סמוך למרה כשמזנקת הבהמה ויוצאה ויונקת משם.
הריאה שניקבה. ניקבה נקב מפולש שעבר שני קרומים טריפה אבל ניקב קרום העליון והתחתון שלם כשירה כרבא האי ריאה דאגליד וכן ניקב קרום התחתון והעליון קיים כשירה כרב יוסף ריאה דאוושא אי ידעינן היכא אוושא מותבינן עלה גילא או רוקא או גדפא אי מבצבצא טריפה ואי לא כשירה ואי לא ידעינא היכא אוושא מייתינן פשורי ונניח הריאה באותן מים ונפחינן לריאה אי מבצבצא טריפה ואי לא כשירה ריאה שהאדימה בין כולה בין מקצתה כשירה. ריאה שיבשה אפי' מעט טריפה. שנפרכת בציפורן קיימא לן כרבא דהוי כנקב וטריפה הריאה נפסלת בה' מראות וסימניך דמבב"ל די"ו מו"ריקא בש"ר בי"צה לב"נה. כדיותא טריפה. כקורט דיו שחור. כר' חנינא בנדה בפ' כל היד שהוא שחור כחרת אבל דיהה מכן טהור הוא הדין בריאה כשר כדרבא ריאה דאסיק גילדי גילדי אוכמי אוכמי חזותא חזותא כשירה דדמי ככוחלא שאינו לא ירוק ולא שחור כשירה. מוריקא וככשותא טריפה כרב סמא. כבישרא טריפה כדאמר רב הונא אבל ככבדא כשירה כביעתא כחלמון ביצה טריפה ללובן ביצה טריפה אבל ככבדא

אדומה כדם כשירה מדר' נתן. או ירוקה ככרתי כשירה בועות אמר אמימר משמיה דרבא אין מקיפין בבועי. אם ניקב טריפה בין שיש בה סירכא בין אין בה סירכא. אמר רבא הני תרתי בועי דסמיכי להדדי לית להו בדיקותא לאכשורי' חדא ומתחזא כתרתי שיש באמצעיתו סדק מביאין קוץ או מחט ונוקבין אחת אי שפכי להדדי חדא היא וכשירה ואם לא טריפה. בועא בשיפולי ריאה בין באונות בין באומות ואין היקף בשר מקיפו למטה טורפין במגנצא וכן הורה ר"ת וה"ג. אבל בוורמיש' אין טורפין כי באומות ולא באונות. כל מקום שיש סריכות חוט בבועא טורפין. בועא קשה כאבן ואין חוט נסרך ממנה כשירה והם צמחים טינרי טינרי.

אונות הסמוכות אמר רבא תרתי אוני דריחה דסריכי להדדי לית להו בדיקה לאכשורי. הני מילי שלא כסדרן אבל כסדרן היינו רביתייהו פי' ב' אונות החיצונות נדבקו ממעל לאמצעית או מתחתיה הקרום שעלה בריאה אינו קרום ותתפרק הסירכא הוי מיד כנקב מאחר שמתקפלות זו על גב זו. ואע"פ שרבי' חננאל ורבי' שמואל בן חפני פירשו אם נסרכו שתי אונות באמצע ועיקרן מתפרקין טריפה אין אנו מורין כן אלא כל מקום שעומדות האונות בדביקתן בלא קיפוץ הוי כסדרן וכשירה אונא באומא אונא הסרוכה באומא שאצלה רבי' שלמה וכל רבותי' ורבי' יב"א מתירין. אך רבינו תם אוסר אך בכל מלכות לותי"ר אוכלין אונות שהוחלפו או חסרו. אונות שהוחלפו טריפה כי דינה להיות ג' לימין וב' לשמאל. אבל ב' לימין וג' לשמאל הוי חליף וטריפה אונות שנחסר' טריפה אם ג' לימין וא' לשמאל או ב' לימין וב' לשמאל פר"ש הילכתא כרבא ביתרת.. עינוניתא דוורדא היא אונא קטנה העומדת לצד הימין כל מקום שהיא סרוכה טריפה. דכולהו לגבה שלא כסדרן וטרפה. אינוניתא דוורדא אם עומדת לשמאל ולא לימין. רבי' שלמה מטריף דחליף דלאו מקומה. אבל ראיתי הלכה למעשה שאבא מורי הכשיר ואמר כל מקמה בין תרי אינוניתא בין חד בין מימין בין משמאל כשר. אין לה אינוניתא דוורדא ר' שלמה מכשיר שהרי רוב בהמות בארץ ישראל לא היה להם. מדסבר רב אשי למיטרפא. וכן פי' ראי"ם וכן אנו נוהגין להכשיר אינוניתא דוורדא מצטרפת לימין. אם אין בימין כי אם ב' אונות הואיל ויתרת היא. אבל רבי' שלמה אוסר. אבל הגאונים פוסקים שמצטרפת לימין. וכן אנו נוהגין לצרפה עם הימין אם חסרו ולא עם השמאל וכן פר"ח. אינוניתא דוורדא עומדת לימין. פעם אחת הוחלפה מקומה שעמדה לשמאל ולא לימין רבינו שלמה מצרפת היה אוסר דהני חווי ברייתי' הכי אית להו וכן אם יש לה שנים טריפה. אבל רבי יב"ק ממגנצא התירה שהרי לבהמתם לא הי' אינוניתא ורצה רב אשי להטריף עד שאמרו לו כל הני חווי ברייתא הכי אית להו ואמר הני מילי מקמה אבל

אגבה אפי' כטרפא דאסא אסיר פשיט' דלאו הכי אית להו אלא ש"מ מקמה שרי בין לימין בין לשמאל בין ב' אינוניתא ושלח הדברים לרבי' שמריה ולר' אברהם ולר' יהודה ולרבי מאיר אחיו ולה"ר יצחק הלוי והתירו וכן רבי' יצחק הלבן התיר. וכן פר"ח דכל מקמה שרי בין לצד ימין בין לצד שמאל. אינוניתא דורדא אם אין כלל או אם יש שנים בין לימין בין לשמאל כשירה. אונא מגבה טריפה או בגג הריאה ונוטה לחוץ בנפיחתה מאחר שאינה עומדת בדרא דאוני אפי' כי טרפא דאסא טריפה לא שנא באומי לא שנא באוני אם בולט למעלה טריפה אפי' בציר מעלה של הדס. ולאו דווקא נקט טרפא דאסא אלא דבר מועט. אמר רפרם בר פפא ריאה דדמיא לאופתא דפחיזא טריפה הריאה קשה במשמושה כבקעת ועומדת במילואה טריפה. ולא דמיא לחרותא שחרותא צמקה וקשה. אי נמי דנפיחא דאופתא לבנה כבקעת אעפ"י שאינה יבשה טריפה. אי נמי דשיעא כאופתא ולא מיחתכא בחיתוכא דאונא טריפה אבל אם יש סדק ניכר כשירה.

אטום בריאה אמר רבינא האי אטום בריאה טריפה פי' כשנופחין יש מקום מטומטם שאין נכנס בו הרוח שמא יבישה היא וינעוץ בה באותו מקום סכין או קוץ אם יש שם דם ניכר או מוגלא מחמת זה הוא וכשירה. ואם אין שם דם וליחה יניח רוק או קש או נוצה במקום שניקבו וכשנופח בריאה אם מבצבץ הרוח כשירה שהרוח שולט בו. ואם לא טריפה. וכשבא אטום יש למשמש שם באותו מקום הרבה שתתרכך לראות אם תעלה בנפיחה ואם אינה עולה יחתוך הריאה ויראה אם שם דם עכור או בשר נרקב או ליחה כשר. ואם לאו יתן קש בסימפון. וינפח לראות אם הרוח יכנס בו להעלותו בנפיחה אם לאו מקיפין בריאה אם ניקבה הריאה היכא דלא, ממשמשא ידא דטבחא. ואין לידע אם קודם שחיטה היה שם נקב או לא. נעשה שם נקב ונדמהו אם דומה לראשון כשר. ואם לאו בידוע קודם שחיטה היה וטריפה הני מילי מערוגה לערוגה. אם ניקבה אונא לצד ימין ינקב אותה אונא העומדת בימין. ולא אונות שבשמאל ולא מאומא לאונא ולא מאונא לאונא. ולא מאונא של בהמה זו לאונא של בהמה אחרת מריאה לריאה אין לדמות. ריאה שניקבה היכא דמשמשא ידא דטבחא כשירה כגון באונות שהם במיצר החזה. או בכל מקום בריאה שיכול לתלות שבציפורניו עשה או בסכין או כשרצה להוציאה דהא תלינן בזאב אם החזיר בני מעיים נקובין דנשחטה הבהמה בחזקת היתר עומדת. אונא הסרוכה בגרגרת או בשומן הלב או ביותרת הכבד טריפה. או הסרוכה לחזה או בגידין טריפה אבל בשתי צלעות קטנות הניתנות לכהן אם נסרכות שם פר"ח אוסר. אבל יש גאונים מכשירין ואנחנו מכשירין. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה. פי' אם דבוקה בצלעות אין לחוש שמא נקבה אלא נא' דופן זה יש

בו מכה. וכשחייתה קלטה הריאה אצלה. העלתה צמחין חוששין לה. היכי עבדינן לה מייתינן סכינא דחליש פומיה ובדקינן לה. והאמר רבה בר מניומי אמר רב נחמן ריאה שניקבה ודופן סותמה כשירה. לא קשיא הא במקום רביתה. פירוש במיצר החזה באונות אפילו ניקבה האונא כשירה שהדופן סותמה ומגין עליו אבל שלא במקום רבית' באומות אז הסירכא הולך למטה מכנגד שפת סוף האונות וגורד בצלע כנגד הסירכא אם יש שבר בצלע כנגד הסירכה נתלה בצלע. ונפחה לריאה אם תעלה בנפיחה כשירה. ואם לאו טריפה. אבל באונות חותכין הסירכא כן עושין בוורמיישא. אבל במגנצא גורדין הצלעות אם נסרכו האונות ובודקי'. אבל האומות כל מקום שנדבקות אוסרין ואין בודקים כלום. ואם הסירכא רחבה מן שבירת הצלע טריפה. גרידת הצלעות ריאה הסמוכה לדופן חוששין לה. ומייתינן סכינא דחליש פומיה ומגרדין לצלעות. ומאחר שבמקום רבית' מהניא סתימת הדופן כך עיקר לעשות. ריאה הסרוכה לצלעות אם הם באונות יסיר הסירכא בסכין יגרוד הבשר ומנפח הריאה. ואי לא מפקא זיקא סתימת הבשר מאחר שאין הרוח יוצאה כשירה. אבל שלא במקום רביתא כמו באומות יגרד אם העצם נשבר תלינן בעצם ונופח הריאה אם לא ניקבה כשירה. אבל אם ריעותא בדופן טריפה. ולא נפחינן לריאה שוודאי הריאה ניקבה וקרום שעלה מחמת המכה בריאה אינו קרום. ואם הריאה ניקבה ונסבכה בצלע כולו אפי' אחוזה באונות טריפה. דהא אמרי' ריאה שנקבה ודופן סותמתה כשירה. ואמר רבינא והוא דסביך בבישרא ואם נסבך בבשר שבין הצלעות או בצלעות גופייהו הוי סתימה ולא בא למעט רבינא אלא אם הדופן סותם בלא סיבוך אע"פ שהמקום צר אינו סותם אבל הצלע באחיזתם רב אמר סותם. וכן נוהגין בכל מקום ואע"פ שרבי' שלמה אוסר אם נאחז בצלע דאינו סותם אנו מתירין.

שפב

הלכות בדיקה בקוצר

כשמכנים הבודק ידו בבהמה יבדוק תחילה באומות אם נסרכות כחוט ואחוזות בצלע או בבשר שבין הצלעות ואין שבר בצלע ולא שום מכה טריפה או נסרכות בלב או בשומן הלב או לחצר הכבד או לשמנונית שבין האומות טריפה. ואם האונות הקטנות שהן ג' לימין וב' לשמאל אם נסרכות לחזה לפנים מן החוט או לשומן הלב או בגרגרת או בחצר הכבד טריפה. אבל אם האונות נסרכות לצלעות או בבשר שבין הצלעות בכל מקום באונות שם מפרקים מן הדופן ונפחין לה אם תצא הרוח טריפה ואם לאו כשירה. אבל האונות שנסרכו בגידולן כסדרן כשירה שלא כסדרן טריפה. ואונא באומא כסדרן שניכר חיתוכא דאוני או על ידי סדק אבל אם אינה מפורדת שאין ניכר סדק טריפה ואינוניתא

דוורדא בכל מקום שנסרכת טריפה. ואם יש רירין בבהמה שהם מתפרדין במישמושן ומתפרקין כשירה ואם הריאה נסרכה בב' צלעות קטנות הניתנות בחזה לכהן כשירה כמו בצלעות אחרות. ואם כל הריאה דבוקה לדופן בלא סירכא הוי סתימה מעליא וכשירה. ואם על הריאה כמו חלב כיסוי והוא כבשר בלוי קולפין אותו ואם הריאה תחתיו יפה ושלימה כשירה. ואם יש לריאה ב' אינוניתא דוורדא ועומדות לימין או אחת לשמאל או אין לה כלל אינוניתא דוורדא או יש לה בשמאל ולא בימין כשירה ואם יש בשמאל רק אונא אחת טריפה. ואם אין לה אינוניתא ויש בימין ב' אונות טריפה. דהוו חסר. ואם יש יתרת בדרא דאוני שיש לה ד' אונות לימין או ג' לשמאל כשירה. ואם יש יתרת משוכה לגבי הריאה אפי' כעלה של הדס ארוכה כשנופחין אותה טריפה. וריאה שהוציאה בלא בדיקה כשירה מאחר שאין נראה בה שום סירכא ושום בועא. ואפי' אם אינה בעין סמכינן ארובא וכשירה. או אם לא נופחה. אם היא בעין נפחינן לה פן יהיה אטום ואם לא נחתכה כשירה. ריאה שנשפכה כקיתון כשירה וחסרון מבפנים לא שמיה חסרון והוא דקיימי סיפונהא. ריאה שנימוקה וקרום שעליה קיים כשירה. ריאה דמליא מוגלא כשרה בכוליא טריפה ריאה שנמצא בה מחט אם באתה שלימה לפנינו וראינוהו שלא ניקבה כשירה כר' יוחנן דדרך סימפון נכנסה ואם נמצא בסימפון גדול נמי כשירה ואם חתיכת ריאה בא לפנינו ובה המחט טריפה דשמא ניקבה הריאה ואם בכבד נמצא מחט גדול אי קופיה לגיו שהאוזן נעוץ בכבד וחודו לחוץ לכבד כשירה. ואי קופיה לבר וחודו לגיו טריפה ואם מחט דק שניקב כמו כן האוזן טריפה בכל ענין ואם מחט בדפני הדקין לארכן ולא ניקבו והכשירוה ואם בעובי בית הכוסות באורך נמצאת טריפה. תולעים הנמצאים על הריאה ועל הכבד כשירה. דאמרי מורנא לאחר שחיטה פריש. אמר רבא חמשה אוני אית לריאה אפה כלפי גברא כשהבהמה תלויה דרך רגליה ובני מעיים לגבי האדם יש ג' מימינא וב' משמאל אי יתיר אי חסיר אי חליף טריפה ואוני דסריכי אהדדי שלא כסדרן טריפה. זו מושכת אילך וזו מושכת אילך והקרום נפסק אבל כסדרן לפי שריאה שואבת כל מיני משקה ונעשה עב כשירה שאין שם נקב. בתשובת הגאונים תרתי אוני דסריכי כסדרן לא צריכה למפרקינהו אבל בדקינן בנפיחה אם מבצבץ טרפה ואם לאו כשרה. ורבי' גרשון פי' אם האונות כסדרן סרוכות זו לזו וסובכות בצלעות או בבשר שבין הצלעות כשרות אם תעלה בנפיחה. כשגורדין הסירכא מעל הצלעות עם הבשר ואין הרוח יוצא כשירה וריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה דמחמת ריעותא דדופן הוא סרוך. אבל העלתה צמחין מאחר דאיכא ריעותא בריאה הסירכא מחמת הריאה באה וטריפה. הילכתא תרי אוני דסריכי אהדדי שלא כסדרן טרפה ואם כסדרן

כשרה לפרש"י שסירכא דרך נקב צריכה נפיחה אם היטב נסתם הסירכא כשרה. וכן פי' רבי' גרשם ורבי' יוסף טוב עלם תרי אוני דסריכי צריכי בדיקה בנפיחה ובערוך פי' ר"ח דקבלה רב מרב תרי אוני דסריכי כסדרן ועיקרן מפרקי מלמטה מקום שמתחילין ליחלק שם ואין הסירכא כי אם באמצע או למעלה טריפה ולא תועיל בדיקה. ורוב העולם אין זהירין בזה. אונא באומא במלכות לותיר אוכלין ולא בצרפת. אומא הסרוכה אפי' לא העלתה צמחין טריפה. וריאה הסמוכה לשומן הלב או בטרפשא טרפה. אין אינוניתא כשירה להם דבהמתם לא היה להם כלל כדאמר בבכורות (דף יט) פרה בת שתים ודאי לכהן ושלש יולדות קודם. בועא בשיפולי ריאה טורף בה"ג ומראות אוכמי אוכמי שאין שחורות כדיותא כשירה. מחט שנמצא בריאה והיא שלימה לפנינו כשרה דדרך סימפון בא. ואפי' נתעכל הבשר מבפנים כשרה וחסרון מבפנים לא שמיה חסרון ואם אין לפנינו כי אם חתך טריפה שמא אם היתה שלימה לפנינו היינו רואים הנקב מבחוץ אבל כשהריאה שלימה לפנינו בין קופא לגיו בין לבר כשרה. וכל שכן אם נמצא בסימפונא רבה אפי' בקטניתא. אך אם מחט נמצא' בעובי בית הכוסות ואינה ניכרת בחוץ אמרינן מצד אחד כשרה אפילו קופה לבר שתחוב בעובי העור. דהשתא מוכחא מילתא דדרך חוץ בא ונגע חודו של מחט בחוץ ונכנס בפנים אפילו הכי כשרה דדרך פנים בא והא דנתחב קופא של מחט בעור מה שאין דרכו לעשות אוכלין ומשקין דחקוה ליכנס שם וכשרה. וכן אם נמצא בחלל הקורקבן אפי' נתחב בבשר בפנים כשר שדרך הוושט נשתלשל שם. אבל המחט ניכר מבחוץ טרפה דניקב הקורקבן טרפה. כי ניקב הכוס והקורקבן עמו קורקבן ניקב זה בלא זה כשר אפילו ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה אבל הוושט ניקב זה בלא זה כשר. ואם ניקבו שניהם אפי' זה שלא כנגד זה טרפה.

שפג

הלכות טריפות של רבי' גרשם מאור הגולה זצ"ל. אלו הן סירכי הריאה כשמכניס הטבח את ידו בריאה יבדוק בשתי אומות בשני צדדין בכל מקום שהן אחוזות בין בצלעות בין בחצר הכבד בין בשומן הלב בין בגבי האומות בין בשיפולן אפי' כחוט השער טריפה. ואין לה בדיקה כלל לא בנפיחה ולא בענין אחר אבל האונות שהן משני צידי הריאה ג' מימין וב' משמאל אם דבוקות בצלעות או בבשר שבין הצלעות בין בגבן בין בגגן בין בשיפולן יהא מפריש אותה סירכא מן הצלעות או מן הבשר ונופח הריאה אם יצא הרוח טרפה ואם לאו כשרה. ואם אלו האונות כגידולן וכמולדתן כשרה. רק שיהא להם חיתוכא דאוני הפרש ניכר אבל אם אין להם חיתוכא דאוני טריפה ואם ידבק אוזן הסמוך לאומא כשרה. אם לא יצא הרוח. אבל אם יצא הרוח טריפה ואם האונא אחת דבוקה

באומא ואינה מפרדת כל שהוא כדי שיהא בה היכירא כשרה. ורבינו יעקב בר' מאיר אוסר אונא הדבוקה באומא וטעמא מפורש בספר הישר שלו. והאונה קטנה שהוא כמו ורדא בכל מקום שהיא דבוקה אין לה בדיקה כלל וטריפה ואם חסר מג' אומות של ימין חשוב הוורדא עמהם להיות ג' של ימין וכשירה. ורבי' שלמה חולק ע"ז אבל אם חסרה אחת של ב' משמאל אינה מצטרפת האינוניתא משום דבימין היא ואם ליתא כלל לאינוניתא וכולן ישנן ג' מימין וב' משמאל כשר ואם בועות פרודות בריאה כשירות הם הבועות ואם שנים בועות מתאימות ודבוקות זו בזו מביאין מחט או קוץ ונוקב באחת אם שופכות מים אחת לחבירתה כשרה ואם לאו טרפה האי אונא דמסרכא באומא נופח את הריאה אם מבצבצא טרפה ואם לא כשרה ואין הסירכא בריאה והיכא דאיכא סירכא במקום רביתא אית ליה בדיקה ושלא במקום רביתא לית ליה בדיקה וטריפה איזהו מקום רביתא מקום ריבוי האונות מפני שמקומן צר וחיישינן שמא מקום הצר נסרך והיכי נבדוק לה יגרוד אותה הסירכא בסכין חד כדי שלא תתקרע הריאה וינפח אם יצא ממנה הרוח טרפה ואם לאו כשרה והשתי הערוגות שהן האומין אחת מכאן ואחת מכאן וביניהם סימפון ושמנונית שהוא דבוק בשדרה ונמצא סירכא באותו סימפון טריפה אבל אם דבוק בלא אויר אמרינן הכי נבראה וכשרה וכשהטבח מכניס ידו לבדוק ונמצא חוטין בריאה הסרוכין בין בחזה בין בצלעות והיו מתפרקין מאיליהן ואין מקומן ניכר כשרה דלא סירכ' ממש הוא אלא רירות הן. ריאה כד מנפח בה ואין הרוח נכנס בה חוששין שמא יבישה וטריפה מאי תקנתיה מייתי' סכינא וקרעינן בההוא דוכתא פורתא ומייתי' גדפא או גילא ומותבינן בההוא פיסקא ונפחינן ליה אי מבצבצא ודאי אית ביה חיותא וכשירה ואי לא מבצבצא וודאי יבשה היא ואין בה חיותא וטרפה. ריאה שיש בה תולעים מניחין את הריאה בשמש אם מחממין ויוצאין לחוץ כשירה ואם לאו טריפה ואם יש מכה בכוליא והמכה מגעת ללובן של כוליא טריפה ואם אין המכה מגעת ללובן כשירה.

סליק הלכות טריפות דרבינו גרשם

שפד

ניקבה המרה טריפה ואם ניקבה במקום ששוכבת בכבד והכבד סותמתה כשירה נמצאו במרה גרעיני תמרים או של גודגדניות כשירה ואם של זתים שהן חדים או של פירי אחר טריפה נטלה המרה כשירה לא נמצאת המרה לוחך בלשונו במקום מרה אם יש מר במקומה כשירה ואם נמצאו שתי מרות כשירה מאחר שאם היתה חסירה כשירה הוא הדין אם ב' שהם כשרות אפי' למזבח. ניקבה הקיבה באקשת' מבחוץ כעין קשת

דאייתר' במקום הפשוט כעין יתר כשרה חלב הקיבה אסור לאכול וצריך לקולפו בין דאקשת' בין דאייתר' דאנן בני גולה כבבלאי ניקבו הדקין הם בני מעיים טריפה מקיפין בבני מעיים לראות אם נקב קודם השחיטה או נקב לאחר השחיטה נוקב הנקב אצלו וממשמש לדמותו בני מעיים שניקבו וליחה סותמתן טריפה כדפסיק במועד קטן (דף כב) ובאלו טריפות (דף נ) בני מעיים שניקבו ונסתמו בקרום נראה דאינו קרום וטריפה דבכל נקובי אין קרום סותם והא דקאמר בריאה ובוושט הודיענו אע"ג דיש לריאה ולושט ב' קרומין ואם ניקב זה בלא זה כשר הייתי סבור קרום שסתמו מועיל קמ"ל הוא הדין בכל נקובי.

שפה

חלב טהור סותם אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן האי הדורא דכנתא דמנקיב לחבריה כשירה וחלב טהור סותם אמר רב נחמן חלב העשוי ככובע אינו סותם כמו חיטי דכרכשתא וטרפש' דליבא חלחולת שניקבה וירכים מעמידין אותה בשור בד' אצבעות בדיבוקו בנקב וב' לשה וא' לגדי וטלה כשר אבל שלא הדבק במשהו נקב טריפה שני בני מעיים היוצאים מן הבהמה כאחת שהיא טריפה כשיוצא משתי מקומות וכנגדן בעוף כשירה אבל בהמה ב' מעיים יוצאין במקום אחד וכלין עד כאצבע כשירה וכן ב' בית הכוסות או ב' קיבות או ב' מעיים היוצאין במקום אחד והדר ערבי לא הוי יתר וכשירה ואי לא הדרי וערבי אי נמי יוצאין מב' מקומות אפי' הדרי וערבי טריפה. ב' מעיים בב' מקומות בבהמה טריפה ובעוף כשר כך אבל יוצאין ממקום אחד וכלין מלהפצל ברחב בשר דהדרי וערבי. שתי כרכשות שיוצאין במקום אחד ושופכין זה לזה וקודם שיגיעו לדבק כלים כשיעור אעפ"י שפרודים אך קודם שיגיעו לדבק כלים כשיעור אצבע כשירה. הכרס הפנימי שניקב טריפה. אנן עבדינן לחומרא וטריפה בכל הכרס בנקב משהו. בשר החופה את רוב הכרס שנקרע ברובו טריפה. מחט הנמצאת בפרש או בבשר כשירה. ניקב הכרס אין חלב טמא סותם ר' יהודה אומר בגדולה טפח נקדרה יותר מכסלע טריפה. המסס שניקב לחוץ או בית הכוסות שניקב לחוץ שלא במקום דיבוקו טריפה. מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות בצד אחד כשירה משני צדדין טריפה ואותו העובי מבפנים לצד הריעי. נמצא עליה קורט דם בידוע שהיה קודם השחיטה וטריפה לא נמצא עליה קורט דם בידוע שהיה לאחר השחיטה וכשירה. ודמי למורנ' דאמרי' לאחר שחיטה פריש. הגלד שעל פי המכה בידוע שהוא ג' ימים קודם שחיטה והוי מקח טעות לא הוגלד פי המכה המוציא מחבירו עליו הראייה.

שפו

גבינות מבהמה שנטרפה

בהמה שהיתה חולבת ועשו ממנו גבינות ולאחר ימים נשחטה ונטרפה והתירן אבא מורי ה"ר יב"ק ב"ר משה דבהמה בחייה בחזקת היתר עומדת לחלב' הוא הדין ביצי תרנגולת ולבסוף נמצא טריפה. ולא דמי למקוה שנמדד ונמצא חסר דהתם חסר לפניך העמד טמא על חזקתו. וביעי דספק טריפה העוף בחזקת ספק. טבל ועלה ונמצא דבר חוצץ בגוף איתרעי והעמד טמא על חזקתו. בפ' הכל שוחטין סכין נמי איתרעי והעמ' טמא על חזקתו. בהמה לא איתרעי אף כאן חלב לא איתרעי בהמה איתרעי אבל היה בודק את החבית העמד טבל על חזקתו והרי החמיץ וכן שרץ שנמצא במבוי והא דמחמרי' בנקבים היכא דמשמשא ידא דטבחא משום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת. והא דאמרינן הוגלד פי המכה דבתוך ג' ימים ליכא לספוקי דאיכא מחט. אבל היכא דחלב בחזקת היתר עומדת הגבינות מותרות דמעט קודם שחיטה נעשות כל הגבינות שנעשו קודם שחיטה מותרות. אבל ר"ת אסר בתוך ג' ימים אבל לא קודם לכן כי כשהריאה ניקבה נסרכה וקרום שעלה מחמת המכה בריאה אינו קרום. והריאה שואבת כל מיני משקה. והוגלד קודם שחיטה ג' ימים והכי אית' בה"ג גבי גיד הנשה. אבל קודם ג' ימים העמד הגוף בחזקת בריאותו. וכדתנן הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים והיא אומרת משאירסתני נאנסתי נאמנת. אע"ג דאיכא למימר מקמי ארוסין נבעלה אפילו הכי חזקת הגוף עדיף כן הכא בחזקת בריאה. ואפי' לרבי יהושע התם העמד ממון על חזקתו לא מפיה אנו חיים והכא העמד הגוף בחזקת בריאות והיתר. כדאמרי' בפ' המדיר (דף עו) אלא כי אזיל ר' יהושע בתר חזקה היכא דאיכא חזקה דממונא וכו'. אבל הכא בהמה בחזקת איסור אבר מן החי ואסרי' גבי שחיטה סימנין ונקבים וסכין אבל החלב בחזקת היתר עומדת עד שתמצא טריפה ודאית. ודי לנו לאסור ג' ימים ולא קודם. ומורי רבי' י"בק ב"ר מאיר אסר כל י"ב חדשים הגבינות דבהמה בחזקת איסור והריעותא לפניו וכגון שנסרכה הריאה שניקב קרום לקרום והקרום מתקש זהו לימים רבים ולא דמי להנושא אשה דהתם ברי ושמא ברי עדיף. והא דאמרי' בהמדיר אם נכנסה ברשות הבעל דאזלינן בתר חזקה דגופא. ומייתינן מבהרת דכהה וטיהר כדאמר בפ' בתרא דנזיר (דף סה) דפתח הפסוק בטהרה. כדאמר בפ' ד' אחין (דף ל) גבי וכולן שהיה בהן קידושין או גירושין בספק ש"מ מעולם לא חלו וכן בבהרת ברי עדיף. ודווקא לגבי מחט סרוכי מסרכא אבל בכל הנקבים פשיט' קודם לכן נעשה. דכל היכא דאיכא ריעותא איתרע חזקה אפי' קודם ג' ימים היכא דהריעותא בעין כמו סכין שמא בעור נפגמה. ובקידושין

בפ' האיש מקדש (דף נז) גבי ציפורי מצורע שחטה ונמצאת טריפה כגון שנמצאת טריפה בבני מעיים דמעיקרא לא עליה קדושה אע"פ שנוכל לומר בתוך ג' ימים או ביום אחד ועיקר הסברא לאסור הגבינות שנים עשר חודש משנשחט.

שפז

נפלה מן הגג שגבוה י' טפחים טריפה כדמשמע בבבא קמא בפ' שור שנגח את הפרה (דף מט) גבי תורא דנפל לאריתא דדלאי אמר רב הונא הניח בהמה למעלה ובא ומצאה למטה אין חוששין משום ריסוק איברים או גדי קופץ ממטה למעלה כשירה דאמדה נפשה. אמר רב יהודה אמר רב נפלה ואחר כך עמדה אינה צריכה מעת לעת. אבל בדקה חוט השדרה כשירה. וכל חלל הריאה ובני מעיים לבד מסימנין שהם קשין אצל נפילה. אבל נפלה ולא עמדה צריך להניחה מעת לעת דחיישינן לריסוק אברים. הלכה אפילו בדיקה אינה צריכה פשטה יד לעמוד אע"פ שלא עמדה עמדה ועקרה רגליה להלוך אע"פ שלא הלכה. אמר רב הונא זכרים המנגחין זה את זה אין חוששין לריסוק איברים נפל לארעא חוששין. הני דיכרי דגנבי גנבי אין חוששין. אי החזירום מחמת פחד חוששין. בית הרחם אין חוששין לריסוק איברים. בפ' אין צדין (דף כה) בכור שנפל לבור ירד מומחה אחריו וישחוט. בהליכה או בור שאינו י' טפחים בפ' כל הזבחים שנתערבו רבי ינאי ור' ירמיה סברי עמדה אינה צריכה מעת לעת הלכה אינה צריכה בדיקה בהמה שמושכת רגליה אין חוששין לריסוק דשיגרונא שכיח חוט השדרה לא שכיח. פעם אחת הוליכו בהמה על דף שעל המרתף והחליקו רגליה האחרונים ונפלה במרתף ולא עמדה ולא הלכה ושהתה מעת לעת ונשחטה ופירכסה ובדקו השדרה ובני מעיים ולא היה בה שבר ואף קרום המוח לא בדקו. ואבא מורי ה"ר יב"ק התיר. וכן אמר כלל בנפילה. נפלה על מתניה כשירה מהנהו דכרי דגנבי גנבי אבל נפלה על צלעותיה חוששין. פשטה יד לעמוד אפילו לא עמדה אינה צריכה שהייה כי אם בדיקה והיכא דלא נפלה על ראש צריכה בדיקה בכל החלל ובריאה ובלב ובצלעות ובבני מעיים ובחוט ולא בסימנין דקשין ולא בקרום של מוח שהרי על הצלעות נפלה ולא על הראש דגבי דרוסה דארס קלי צריך בדיקה מכפא דמוחא. אבל על השדרה יבדוק בחוט מההוא דשלים חוטרא עד פלגא. אי אית ביה קיטרי. ולעולם לא צריך חוט לבדוק אם לא שתפול על צלעותיה או על השדרה. אבל אם נפלה ולא נודע אם על מתניה או על צלעותיה מותרת בלא בדיקה. דספק ספיק' הוא ושרי. ויש אוסרין מדרב הונא הניח בהמה למעלה ובא ומצאה למטה דאמדה נפשה אבל נפלה בפתאום חושש אפי' נפלה על מתניה צריכה בדיקה בריאה ובכרס ובקיבה ובהמסס ובדקין ובצלעות ובטחול ובקרום של מוח שהוא רך לבד מן הסימנין שקשין הן

אצל נפילה. ואם בדק בכולן חוץ מן אחד אסורה. ואפי' שהתה צריכה בדיקה מדאמר בפרק התערובת (דף מד) זבחים שנתערבו בטריפה ירעו עד שיסתאבו דמוקי הליכה צריכה בדיקה ולא אמרינן לשהינהו ש"מ דאפי' שהתה צריכה בדיקה ובפ' שור שנגח את הפרה (דף נ) וגמר בבי מדרשא שהתה מעת לעת כשירה אפי' בלא בדיקה.

בתוספת' נפלה מן הגג ונתרסקו אבריה או שרצצתה הבהמה ונתרסקו איבריה אי עמדה מיד כשירה ואם לאו טריפה ואם שהתה מעת לעת בין כך ובין כך כשירה. ועוד תנן רצצתה בהמה ומפרכסת ושהתה מעת לעת אמרי' בגמרא צריכה בדיקה. אמר שמואל עוף שנחבט על פני המים כיון ששט מלמטה למעלה מלא קומתו כשר. אבל לא מלמעלה למטה. ואי אקדמי' לציבי אפילו מלמעלה למטה ואמיא דקוו כשירה. גלימא דמתיח חיישי' לא מתיח לא חיישי' אי עוף כפול לא חיישי'. כיתנא דדייק ולא נפיץ חיישי' דייק ונפיץ לא חיישי'. עביד ביזרי חיישינן עביד בטוני חיישינן. הני אוזלי רשתות מקרבי קיטרי חיישינן. דקתא חיישינן דק דקתא לא חיישינן. חול הגס שיש בו אבנים. וחיטין. ושיפון. ודבק הטוח בדף קטן אם שני כנפיו דבוקים בו ונפל חיישינן. אבל כנף אחד אין חוששין. נשברו רוב צלעותיה שש מיכן ושש מיכן או י"א מיכן וא' מיכן כלפי השדרה טריפה ובצלעות שאין בו מוח והלכה כר' יוחנן בין עקרו בין נשתברו ברוב שני צדדין טריפה. נעקרה צלע מעיקרה מן החוליא טריפה. נשבר הצלע ונכנס בחלל הגוף צריך לבדוק בריאה גבי נפולה. נעקרה חוליא בלא צלע בשלהי כפלי טריפה נעקרה קצת חוליא עם הצלע טריפה כר' יוחנן.

שפח

דרוסת הזאב ר' יהודה אומר דרוסת הזאב בדקה ודרוסת הארי בגסה. ודרוסת הנץ בעוף הדק ודרוסת הגס בעוף הגס. אמר רב יהודה אמר רב בבהמה מן הזאב ולמעלה בעופות מן הנץ ולמעלה. בתוספת' דרוסת הזאב עד שתינקב לחלל ר' אומר הזאב ודרוסת הארי בגסה. כל למטה מזאב דורס בדזוטר מיניה חוץ מכלב שאין לו דרסה כלל. חתול וחולדה יש להם דרוסה בעופות. ולא בכבשים גדולים אבל גדיים וטלאים יש לחתול דרוסה ולא לחולדה. יש דרוסה לשועל ולא לכלב. חתול ונמייה ונץ בגדיים וטלאים אפי' במקום שאין מצילין וחולדה בעוף הדק. נץ אפי' בדרבה מיניה גז בעוף גדול שאר עופות טמאים בדכוותיהו אין דרוסה אלא ביד ולא ברגל. בציפורן ולא בשן מדעת ולא שלא מדעת מחיים ולא אם דרס וחתכו לידו. ארי שנכנס בין השוורים ונמצאת ציפורן בגבו של אחד מהם אין חוששין שמא ארי דרסו. אבל נמצא מקום ציפורן או ציפורן יבישה או תרתי תלת חיישינן. ספק ארי או זאב נכנס או שמא לא נכנס מותר

ספק כלב או חתול מותר. על וקטעיה לרישיה האחרים מותרין. על ושתיק שלמא שוי ומותרין. איהו קא מצווח ואינהו מקרקרן מותרין שנבעתו ממנו איהו קא שתיק ואינהו מקרקרן חיישינן לספק דרוסה. ספק שונרא ספק קניא מותר. דרוסה צריכה בדיקה מכפא דמוחא עד אטמי אפילו סימנין. וצריך שיאדים הבשר כנגד מעיים אמר רב נחמן בקוץ עד שתנקב לחלל בסימנין עד שיאדימו הן עצמן בין וושט בין קנה דריסתו במשהו נתמסמס הבשר כאילו אינו כל שהרופא גורדו ומעמידו על בשר חי. בהמה המקשה. בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמטה כשירה מן הארכובה ולמעלה טריפה, וכן שניטל צומת הגידין באיזו ארכובה בארכובה הנמכרת עם הראש. בשר של ירך אצל העגבות אין בו גידין אם נשבר שם עצם ועור קיים כשירה ואם יצא העצם חוץ לעור טריפה. אבל בעצם האמצעי שנדבקין בו צומת הגידין אם נשברה טריפה וכן שניטל צומת הגידין למטה מן הארכובה אם העור קיים אף האבר מותר. אין העור קיים האבר אסור והבהמה מותרת. צומת הגידים ממקום שהגידים צומתין יחד מקום שמפשיטו נשמטה בין רכובה תחתונה לערקומא הערקומא היא דבוקה לרכובה אמצעית נמצא שלא נחתכו צומת הגידים וכשירה. בפ' אלו טריפות (דף נד) שמוטת ירך בבהמה טריפה היינו בוקא דאטמא נשמטה בין ערקומא לרכובה אמצעית הרי נחתכה במקום צומת הגידין וטריפה.

שפט

עוף שנשבר בארכובה שנשמט הארכובה באמצע טריפה מאחר שנפרד עצם השוק מחבירו בארכובה בליעי הוו צומת הגידים ולא בליעי אשוני ולא רכיכי אלימי ולא קטיני חיורי ולא דלא חיוורי ולא זיגיא דלא חיורי.

שצ

בבהמה תלת חוטי חד אלים ותרי קטיני עד דמפסקי כולי בעופא שיתסר אי איפסיק חד מינייהו טריפה. צומת הגידין אעפ"י שלא נשתייר הימנו אלא כחוט הסרבל כשר. אמר רב יהודה אמר שמואל שמוטת יד בבהמה כשירה.

שצא

שמוטת רגל בבהמה טריפה. שמוטת רגל בעוף או גף בעוף טריפה. עוף שנשתברו רגליו מהארכובה ולמעלה טריפה. ולמטה כשירה.

שצב

נישתברו גפיה בכל מקום כשירה בוקא דאטמא דשף מדוכתיה אי איפסיק ניביה כשירה אי איעכול ניביה טריפה.

שצג
ניטל הטחול כשר. אמר רב עוירא משמיה דרבא ניקב בסומכיה טריפה ואם נשתייר כעובי דינר כשר. בקולשיה ניקב כשר הטחול בפ' א"ט נחתך הטחול טריפה כדאמר חותך מן הטחול.

שצד
ניקור הטחול משום חלב יסיר החלב והקרום שעליו וחוטין שבו. כדאמרי' בפ' גיד הנשה (דף צג) דטחלא ודכולייתא משום תרבא. טחול מותר לבשלו כדאמרינן בפ' כל הבשר (דף קיא).

שצה
שני טחול אם נמצאו שני טחול כשר דכל יתר כנטול דמי ותנן ניטל כשר.

שצו
ניטלו הכליות כשירה או ניטלה אחת או אם נמצאו ג' או ד' כשר דאמרינן בבכורות בפ' כל אלו מומין (דף לד) את שתי הכליות ולא אחד ולא שלש. דווקא למזבח אבל להדיוט מותר.

שצז
ולקתה בכוליא אחת במקום חריץ טרפה מים זכין אי סריחי טריפה לא סריחי כשירה. אי עכירי ולא סריחי טריפה.

שצח
אבן בכוליא. נמצא אבן בכוליא כשירה. כי משם יורדות לגיד הערוה כוליא שהקטינה בדקה עד כפול. בגסה עד כענבה בינונית. כוליא שהאדימה כולה או מקצתה ואין בהליחה שום דבר רע כשירה ניטל לחי התחתון כשר והעליון טריפה נימוק הלשון עד הטולטלת היא ערלת הגרון כשר. אבל עם הטולטלת טרפה. ניטלה האם היא טרפחת היא שלחופית מקום שהולד נתון כשר. נמוק טריפה ניקב בית מי רגלים טריפה חרותה בידי שמים כשירה דהדרא בריא בידי אדם טריפה. ר' שמעון בן אלעזר אומר אף בידי כל הבריות. הגלודה שהעור נפשט כולו טריפה. ואם נשתייר בה סלע ברוחב על פני כל השדרה כשירה.

שצט
אלו כשרות בבהמה

ניקבה הגרגרת או שנסדקה כשירה כאיסר האיטלקי טריפה. נקבים שיש בהן חסרון מצטרפין לכאיסר. אין בהן חסרון מצטרפין לרובה. נפחתה הגלגולת בלא נקיבת הקרום

כשירה או נחבסה בלא רוב גובהה כשרה ניקב הלב ולא. לבית חללו. נשברה השדרה בלא חוט. ניטלה הכבד ונשתייר הימנה כזית במקום תלייתה. ניטל הטחול. או נבראת בלא טחול או יש לה ב'. הריאה שנדבקות האונות כסדרן ואונה באומה. אין לה אינוניתא. או יש לה שנים המסס ובית הכוסות שניקבו זה לתוך זה ניטלו הכליות או גברא בלא כליות. או שיש לה כוליא אחת או ג' כליות. ניטל לחי תחתון. ניטלה האם. ניקב הוושט זה בלא זה. פסוקת הגרגרת ברוב עוביה. חרותה בידי שמים כל אלו כשרות.

ת

ואלו טריפות בעוף

ניקב הוושט זה כנגד זה או אפי' זה שלא כנגד זה. פסוקת הגרגרת נרחבה וברוב חללה או כמלא איסר בחסרון. הכתה חולדה על ראשה מקום שעושה אותה טריפה. כיצד בודקין אותה מכניס ידו לתוך פיה בצד הנקב ודוחה באצבע אם מבצבץ ועולה המוח בידוע שניקב קרום של מוח וטריפה ואם לא כשירה. תני ר' לוי כל טריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדו בעוף יתר עליהם עוף ניקבה העצם אעפ"י שלא ניקב הקרום טריפה. הני מילי בעוף של מים הואיל וקרומו רך. אמר רב אשי הני אווזי דידן דמשתכחן במיא כעוף של מים דמיי אבל תרנגולים עד שניקב הקרום כתרנגולא דבי רב חנא ובדקה רב מתנא דנשבר העצם ולא ניקב הקרום של מוח ואכשרה.

תא

ניקב הקורקבן הכיס והבשר טריפה. אבל זה שלא כנגד זה כשר. מסמר או מחט הנמצא בקורקבן אם ניקב הכיס והבשר קיים כשר.

תב

ניקבו הדקין טריפה. נפלה לאור ונחמרו בני מעיה ירוקין טריפה. אדומין כשירה שיעור ירוקתן במשהו כשיעור נקובתן. הוריקה כבד כנגד בני מעיה בידוע שנחמרו בני מעיה וטריפה. ירוקין פסולין בלב ובקרקבן אבל קרקבן וכבד שהן אדומים אם הוריקו ושלקו וחזרו והאדימו כשרים. אבל אדומים שלא הוריקו ושלקו והוריקו טריפה דרסה או טרפה בכותל או שרצצת בהמה ומפרכסת ושהתה מעת לעת ושחטה צריכה בדיקה וכן עוף שנחבט על המים וכן בגד מתוח שאינו כפול. וכן רשת שקרניו קשורין ופשתן דק שאינו מנופץ וחבלי פשתן או כל דבר שאינו חלק שנפל עוף עליהם או דבק בראש השפשף שנדבק העוף עליו בשתי כנפיו ונפל חיישינן לריסוק איברים.

תג

זפק גגו של זפק שנמתח עמו למעלה נידון כווושט בנקב משהו. אבל גופו של זפק אם ניקב כשר ניטל ר' אומר אפילו ניטל בתוספת' לא הודו חכמים הילכך ניטל טריפה. יצאו בני מעיה אם ניקבו טריפה.

תד

רגל עוף שנשבר אמר רב למעלה מן הארכובה. אם רוב בשר קיים זה וזה מותר ואם לאו האבר אסור והשאר מותר וקי"ל בפ' בהמה המקשה (דף עו) שלחו מתם הלכה כרב. בתוס' נשבר העצם ויוצא לחוץ ואין רוב עור ובשר מקיפין אותו פסול אמר רב פפא הילכך בעינן רוב עוביו ורוב הקיפו. ג' פרקי' ברגל העוף אם נחתך או נשבר למטה מן הארכובה שעליו כעין קשקשין כשר אבל אם נחתך בראש הפר' במקום שנדבקין עם שני ראשין טריפה ששם נצמתין הגידין. פרק שני ששם צומת גידין מחציו ולמטה כיון שנשבר העצם אפי' אינו יוצא לחוץ לבדוק צומת הגידין ומחציו ולמעלה אין שם תורת צומת הגידין לכך נשבר העצם והעור ובשר חופין אותו רובו העוף והאבר כשרין אין חופין רובו האבר אסור והעוף מותר. פרק ג' הדבק לעוף נשבר העצם ואין חופין עור ובשר רובו העוף והאבר אסור כך בודקין אותו ימתח האבר כמה שהיה ויקרב שבר זה לזה ויראה אם עור ובשר חופין רובו.

תה תו

תו שמוטת ירך בעוף ושמוטת גף טריפה מכה בעוף כנגד הריאה שמואל ור' יוחנן אומר תבדק מביאין קש או נוצה ונותן בקנה הריאה ונופחין אותה אם תצא הרוח טריפה ואם לאו כשירה וכן שניטל צומת הגידין י"ו חוטין הן אם נפסק אחד מהן טריפה לוקחין מחט ומפרידין גיד מחבירו ותוחב מחט בין גיד לגיד וקושרו בחוט ותוחב המחט ופורך החוט לאותו גיד עד שימצאם ויראה שלא יפריד אחד לשנים חוט השדרה צריך לבדוק בעוף אם נשברה שדרתו יבדוק למן הזנב עד למטה מן אגפיים מעשה תרנגולת אחת היה אצבע אחת יוצא מן הארכובה כך במקום צומת הגידים ואסר אבא מרי ה"ר י"בק בר משה דכל יתר כנטול דמי והאצבע בארכובה כאילו נחתכה שם ויש מתירין דלא שייך ייתור אלא כיוצא בו כגון בעלת ה' רגלים ודווקא רגל ולא אצבע כגון ריאה כטרפא דאסא מגבה ובשני מעיים ושני סניא דיבי וכגובתא מבי כסי ובבכורות פ' כל אלו מומין בעלת ג' כליות ש"מ דכוותיה בעינן רגל ולא אצבע ולי נראה כדברי אבא מורי הר"י ז"ל מדאמרי' בפרק אלו טריפות (דף נח) תנן התם בעלת ה' רגלים דהוי בעל מום ואמר רב הונא והוא שחסר ויתר ביד או ברגל טריפה יתר בנטול דמי וכנחתך שם אם כן אפי' אצבע.

ואלו כשרות בעוף. ניקבה הגרגרת או נסדקה לאורכה ונשאר טבעת אחת למעלה ואחת למטה או הכתה חולדה על ראשה שלא כנגד המוח ושלא כנגד החלל או נחתך החרטום הוא הפה ויכולין להלעיטה ולדאכילה ואם ניקב הזפק במקום שהוא מרווח ולא במקום שנמתך או יצאו בני מעיה ולא ניקבו ולא היפך בהם או נשברו רגליה למטה מן הארכובה ומן צומת הגידין או נשברו גפים אפי' יצא העצם לחוץ רק אותו אבר אסור דהוי אבר מן החי והשאר מותר או נמרטו כנפיה או נדבקו בכנף אחד בדבק ונפלה או נשברה הנוצה או נמרטה או נפלה לאור או במים רותחים והלב והכבד והריאה אדומים או אם נמצא מחט בחלל הגוף ובני מעיים לא ניקבו כשירה.

תז

בשר שנתעלם מן העין

אוסר רב אפי' בבית ישראל על שולחנו פן נחלף בנבילה וכשהיה רב אוכל בשר לא העלים עיניו מיניה או חתימה או הוה ליה סימנא בפיסקיה פר"ח מדמתרץ רב לכולהו פירכי בפרק גיד הנשה (דף צה) ובפרק ב' דבבא מציעא מקשה מדרב שמע מינה דהכי הילכתא אבל רבינו שלמה וכל רבותיו פוסקין אין הלכה כרב דאסר אלא סמכינן אמתניתין דשקלים נמצא בגבולין נמצא בה בשר חי הלך אחר רוב טבחים ואע"ג דשני בעומד ורואהו בשינויי דחיקי הוו ורב הונא דסביר גבי כרכשא כרב משום דתלמידיה הוה ואשכחן בפרק אלו מציאות (דף כז) ר' חנינא אשכח גדי שחוט והתירו לו ומה שמקשה מדרב בשר שנתעלם אף על גב שבשלהי יום טוב (דף כז) גבי רב חנא בר חנינאי זבין בישרא ותלא בעיברא דדשא דאמר ליה רב הונא אי את תלית ליה ולא אסח דעתך זיל שקול משום דרב הונא תלמידיה כדאמרי' בפרק מפנין (דף קכז) אבל מיהו בשר שנתעלם מן העין מותר. והראיה שמקשה בפ' הכל שוחטין רב היכי אכיל בישרא ולא אמר אנן היכי אכלינן בישרא ובשקלי' ירושלמי גדי צלוי אישתכח באיסתרא והתירוה אבל השולח בשר ביד גוי צריך חותם אחד פן יחליפנו הגוי כדאמרינן בע"ז בפרק אין מעמידין הילכך בשר בבית גוי או קרבי' שאין בהם סימן אסור או שומן אם לא יהיה לו חותם אחר.

תח

עד אחד נאמן הבודק ואומר כשר או אסור או אשה שאומרת הדחתי ומלחתי הבשר והדחתיו כראוי נאמן דקיימא לן עד אחד נאמן באיסורין בפרק ב' דגיטין (דף פז) ובפרק הניזקין וביבמות בריש האשה רבה (דף ק) גבי בל והקדש ובקידושין בפרק האומר לחבירו מפני שבידו הדבר אבל אם אחד אומר יינך נס או בשר זה אסור ובעל היין או

הבשר שותק הרי מאמינו אבל אם אמר איני מאמינך אינו נאמן כדמשמע בפרק האשה רבה ובפרק האומר לחבירו מאחר שהיו בחזקת היתר אבל דברים שבחזקת איסור נאמן לאסור ואם בידו לתקן אפי' בדבר איסור נאמן להתיר ואשה נאמנת דשייכא בה כמו בכתובות בפרק המדיר וספרה לה וחיה ודיין ומוכר ואביו בפרק בת' דקדושין (דף עב) ובפרק א' דפסחים בחזקתו בדוק ובעירובין בפרק כיצד מערבין ובפרק הכל שוחטין חזקתו שחוט ובפרק ב' דע"ז גבי מורייס ובכריתות בפרק אמרו לו ובפרק יש נוחלין גבי גירשתי ובסוטה בפ' עגלה ערופה ובפ' מי שקינא ובשלהי מסכת נדרים ובפרק א' דשחיטת חולין אמר רב יהודה אמר שמואל הטבח צריך ג' סכינין אחת ששוחט בה ואחת שמחתך בה בשר ואחת שמחתך בה חלבים וצריך שני כלים של מים אחד שמדיח בו בשר ואחד שמדיח בו חלבים אמר אמימר משמיה דרב פפא לא לסחוף איניש כפלי עילוי בישרא דדייב תרבא ובלע בישרא אע"ג דאיכא גרמא אגב דמשמש ידא דטבחא מתפרקא.

תט

הלכות ניקור בשר יש גידין אסורין משום דם וכן יש קרום ויש קרומין וגידין אסורין משום חלב קרום של מוח בפרק גיד הנשה אוסרו משום דם וצריך להסיר הקרום כי יש שורייקי סומקי וראש עוף יוצא המוח לחוץ צריך להסיר ב' חוטי הלחי מב' צידי הלשון כדמשמע בפרק הזרוע והלחיים והן אסורין משום דם בפרק גיד הנשה דמוקרא ודלועא משום דם חתכיה ומלחיה אפי' לקדירה שפיר דמי וחוטי אחורי האזנים יסיר משום דם וחוטין שבצואר ובגרון הבהמה והם מזריקי שמלאין דם ובעוף יטול שני גידין משני צידי הצואר אחד מימין ואחד משמאל ויוציא חוט שבאמצע הצואר מלא דם ויטול מן החזה ב' חוטין אחד אילך ואחד אילך משום דם. ויסיר חוטין שבכתף והם בין הכתף ובין הצלעות והם משום דם בפרק גיד הנשה (דף צג) וחוט שבזרוע מלא וניכר בחוץ דידא משום דמא וצריך ליטול כל חלב שבכליות מלמעלה ומטה והקרום שתחת הלב והגידין שבכליות אסורין משום תרבא ולבין הכליות צריך לשרש אחריו וכל החלב שעל העצמות של כסלים ושתחת כסלים ועצמות החוליות שתחת הכסלים והחוטין שבכסלים ג' בכסל ימין שכל אחד נחלק לג' חוטין וב' בכסל שמאל שכל אחד נחלק לג' ומספרן י"ב חוטין בכסלים וישרש אחריהם שהן חלב שלא יניח כחוט השערה כדאמר בפ' גיד הנשה ואי שלף להו בחמימי משתלפי ואי לא בעי חטטי בתרייהו וחוטי דכפלי וקרומי דכפלי משום תרבא ולית להו תקנה. ותרבא דקליבוסתא חייב כרת זהו חלב שעל הכסלים וחלב שהבשר חופה אותו מותר בגובה הכסלים ולמטה מאותו מקום נבלע חלב

שתחת הבשר אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר בכל מקום הכסלים ומה שהבשר חופה מותר ותרבא דתותי מתני גובהו של חלב קודם שמכסהו גובה עצמו מכוסה במתנים לונבי"לש שרחבו מרחיב למטה מצלעותיו קטנות מכסהו וכשהטבח מפרידה נראה אותו חלב פרוקי מיפרקא כשהולכת הבהמה איבריה נעים ופעמים המתניים נמשכין כלפי למעלה והכסלים נמשכין כלפי מטה ואין החלב נכנסה בהם. תרבא דקליבוסתא עצם קטן ומחובר לחוליות האליה מלמעלה ועליו חלב תחת ראש המותן חוטין שבחלב אסורין בחוטי הכסלים ובחלב שעל הקרב יש חוטין דקין והן אוסרין ויטול חוטין מתרי כפלי בזכר במקום הביצים ובנקבה במקום דדיה ויטול חוטין שתחת השדרה והחלב שבזנב והחוט שבו אמר רב יהודה חוטין שבעוקץ אסורין יטול חלב שבצד השדרה. ביצי איל או ביצי שור אסור לבשל אם לא יקלף שורייקי סומקי גידים אדומים שבו ומותרין בצלייה אבל ביצי גדי וטלה ועגל שלא השלימו ל' יום מותר לבשלן בלא קילוף כדמר בר רב אשי מיכן ואילך אית בהן שורייקי סומקי אסור ואי לא שרו דביעי משום דמא. וצריך ליטול גידי הירך יוציא כל הגיד שלא ישתייר אפי' כחוט השערה ויחתוך ראשי עצמות שבירך שבהן שרשי הגיד וישליכם ויחתוך צומת הגידין שצומתין וכל גידי הארכובה האמצעית ויוציאם ויטול שמנונית שבירך שאסור משום חלב ויטול ג' חוטין שבשוקין. ויחתוך בין אצבעות הידים והרגלים ויוציא החוטין שבהן שהן מלאין דם ויטול החוטין שבריאה והריאה יבקע בכל סימפון וסימפון. הלב קורעו ומוציא את דמו וחותך עוקץ הלב ואזני הלב שבהם חוטין מלאין דם. ויטול חלב והקרום שעל הטחול ויוציא חוטין שבטחול שאסורין משום חלב. ויטול חלב שעל הקיבה משני צדדין וחלב שעל המסס ובית הכוסות ושעל הכרס. ויטול חלב שעל ראש הקיבה מקום שנחתך מן המעי עד אמה שלימה, ראש המעי נשארים במעיים הדקין שחותך מן הקיבה עד אמה שלימה. אמר רב יהודה מעיא ריש באמתא בעי גרידא. כשדקין יוצאין מן הקיבה צריך לגרוד חלב שעליהן עד אמה מיכן ואילך הוא הדורא דכנתא והוא שומן היתר רק יסיר כל הווירידין שבו. וחלב שבראש הכרכשא פי הטבעת אסור באכילה אסור לבשל כבד אם לא יצלהו קודם אבל טחול שומנא בעלמא הוא ומותר לבשלו כדאמר בפרק כל הבשר טבח שנמצא אחריו חלב כשעורה במקום אחד צריך לעברו. ואם נמצא חלב כאן מעט וכאן מעט שהיה הכל כזית להלקותו אעפ"י שאותו זית נמצא בכמה מקומות כאן מעט וכאן מעט. אסור דם וחלב כרת. על כן צריך לדקדק בניקורו. דקדקו, חכמים נ"א גידין אסורין כ"ה מצד זה וכ"ה מצד זה וא' בתוך האליה. וסימן אל תאכלו נא. גיד הנשה נוהג בחיה ובבהמה בין בירך ימין בין בירך שמאל. וצריך לחטט אחריו ואין נוהג בעוף:

הלכות מליחה

תי

הלכות הדחת בשר ומליחה

בפרק כל הבשר (דף קיג) איתמר רב הונא אומר מולח ומדיח במתנית' תנא מדיח ומולח ולא פליגי ומסקנ' מדיח ומולח ומדיח אחר מליחה. אמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה. במנחות בפרק הקומץ רבה (דף כא) במלח יכול תבינהו ופירש רב אשי יכול יתן בו טעם כביצה תלמוד לומר תמלח כיצד הופכו ומולחו וחוזר ונותן עליו מלח אמר אביי וכן לקדירה. ומפרש בערוך שצריך למולחו שלא יהא טוב לאוכלו וצריך למלוח החתיכה מכל צדדיה למולחה היטב אבל המולח מעט שמפזר המלח מעט לכאן ולכאן אסור לקדירה. וכשמולח צריך לשהות במליחתו כשיעור צליית הבשר קודם שידיחנה. ואם לא שהה אסור משום דמליח הרי הוא כרותח דצלי בשר שנצלה בלא מליחה מותר ואע"ג דאמרינן בפרק א' דיום טוב (דף יא) ושוין שמולחין על העור בשר לצלי היינו למתק הבשר אבל קיימא לן בפ' גיד הנשה ובפסחים בפ' כיצד צולין (דף עד) נורא מישב שייב האי אומצא דאסמיק חתכיה ומלחיה אפילו לקדירה שפיר דמי שפדיה בשפודא מידב דייב שדייה אגומרי נורא מישב שייב. בפרק הזרוע והלחיים (דף קלג) גבי חוטין שבלחי כי טוויא מידב דייב. ואי לקדירה מחתך ומלח ליה. והא דאמרינן בפרק השוחט אחד בעוף חותך כזית בשר מבית הטביחה ומולחו היינו לקדירה והיינו דאמרי' בפרק אין צדין (דף כה) בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא אם כן יודע שיכול לאכול כזית צלי. זהו מהרה בלא שהייה. בשר חי בלא מליחה היה מותר לאכול מאחר שלא פירש הדם דאמרי' בפרק הכל שוחטין השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא דאמר במנחות בפרק שתי הלחם חל יום הכיפורים להיות ערב שבת השעיר נאכל לערב היינו בשבת שאין יכולין לצלותו היינו בלא מליחה. מדאמר בירושלמי דפיאה דג מליח מערבין בו. בשר מליח מערבין בו חי דתנן הבבליים אוכלין אותו חי. מדקאמר מליח וקאמר בשר חי אלמא דחי לאו מליח אמר רב נחמן אמר שמואל דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורות הדגים אע"ג דמלחן בכלי נקוב ומאחר דדגים רפו קרמייהו עופות קמיטי בעידנא דפלטי עופות בלעי דגים מינייהו אבל בשר חתיכה עבה עם חתיכה דקה מותר דציר יוצא משניהם.

תיא

איסור נבלה שנמלחה עם השחוטה אסורה דרב מרי בר רחל אימלחה ליה חתיכה דנבילה בהדי שחוטה אתי לקמיה דרב א"ל הטמאים לאסור צירן ורוטבן שציר דנבילה

אסור. וכן טהור מליח וטמא מליח או טמא מליח וטהור תפל אסור. וכן בשר תפל המונח בצד בשר מליח אסור ובעי קליפה אבל טהור מליח וטמא תפל מותר מאחר שלא נמלח. מעשה ביותרת הכבד שלא ניקרו כל צורכו נמלחו עם שאר בשר נראה שהן אוסרין כי קרום העליון יוצא מן הכסלים שהחלב נתון עליו והתחתון אין בו איסור ומאחר שהקרום לא הוסר ונמלח אסור וחלב הנמלח עם הבשר כל הבשר אסור כי החלב מפעפע.

תיב

בשר וכבד שנמלחו יחד הבשר אסור כי הכבד פולט כל שעה אפי' לאחר שפלט הבשר דממהרי הוא בולע דדמי למולח בשר ודגים דפלטי בשר ובלעי דגים כן בעידנא דפליט כבד בלע בשר. אע"ג דאמר בפרק כל הבשר כבדא שרי דיעבד. דווקא למולחו עם בשר אבל למלוח כבד לבד מותר. ירושלמי בפרק י' דתרומות ר' בא מלח כבדא ואכל ליה. והא דאמר בפרק כל הבשר גבי כבדא מה אתון ביה דילמא קניא בקופיא הוא פי' הקנה עם כל המחובר לו נתבשלו יחד הריאה והלב וכבד אם כן נמלח יחד למה לא אסרה הכבד מה שנמלח עמה ונראה הכבד הדבוק בריאה היה למטה והלב והריאה למעלה וכששהתה שיעור מליחת הריאה כדי צלייתה הודח והושם בקדירה ועתה פי קנה לחוץ והכבד פולט מן הסמפונות אי נמי לא נגע הלב והריאה בכבד בעת מליחתה.

תיג

דגים שנמלחו מעשה דגים שנמלחו בקערה שהיו אוכלות ממנה השפחות נבילה. ואסר אבא מרי מר י"בק הדגים. ולא דמי לדגים שעלו בקערה דמותר לאוכל בכותח דהוי נותן טעם בר נותן טעם. אבל הכא הנבילה נתנה טעם בדגים. ודמי לבר גוזלא דנפלה לכמכא דצלי בעי קליפה.

תיד

בשר וטחול שנמלחו יחד מותר בדיעבד ולא לכתחילה דרש מרימר בין כבד בין כחלא תותי בישרא שרי עילוי בישרא דיעבד אין לכתחילה לא.

תטו

תרנגולת שנמלחה מבחוץ ולא מבפנים אסורה דאמרינן במנחות בפרק הקומץ רבה (דף עא) תמלח כיצד הוא עושה מניח את האבר ונותן עליו מלח ומעלהו. אמר אביי וכן לקדירה. ריאה ובשר עם בני מעיים וכרס וקיבה והמסס או כליות ובשר עם חלחולית כרכשא אסור למלוח יחד דאמר רב משרשיא אין מחזיקין דם בבני מעים תרגומא הדורא דכנתא מעיא וכרכשא ופרשי אם נתבשלו בלא מליחה מותר. הילכך אין למלוח בשר או ריאה עם בני מעיים ולא כליות עם הכרכשא ולא כנתא גופה עם הדורא דכנתא כי הדם

מבליע בו. ולא בשר וכבד ולא דגים ובשר. אבל בשר וריאה ולב וכליות מותר למלוח יחד. הלב אע"ג שהוא חלק וכל המותן שקורין למובי"לש ובשר השוק אע"ג שהן חלקין מותרין במליחה שהמלח נכנס בהן.

תטז

בשר שנמלח ואחר כך נפל בדם שיצא ממנו אסור ואפי' אם יחזור וימלחנו שיצא דמו אסור מדאסרינן בשר תפל וטמא מליח או טהור וטמא שנמלחו יחד או עופות ודגים דבלעי דגים. ולא נאמר ימלחנו פעם שנייה ש"מ מאחר שנאסר אין לו תקנה.

תיז

שומן אווז שנמלח ולא הודח והושם בקדירה אסור דהא כנתא גופה יש בה דם כן גם השומן הוי כבשר וצריך הדחה אחרונה.

תיח

הדחה אחרונה בשר שהודח והומלח ולא הודח באחרונה אסור דבעינן מדיח ומולח ומדיח כי דם הנפש אסור. ומה שנסרך על הבשר נתבשל אסור. וכן ראיתי הלכה למעשה שאסרו כמה פעמים כל רבותי' אפילו בשר יבש שלא הודח באחרונה כשתלו אותו בעשן והונח בקדירה לפשר המים להדיחו ושכחו עד שאין היד סולדת והורתח בו ואסרו הבשר מאחר שהדם נדבק בו ולא הודח ואעפ"י שנתייבש מאחר שבא במים הדר בלעה ודמי לחרסו של זב בזבחים בפרק התערובת וקנקנים של גוים בתוך י"ב חדש ולכתמים המטמאים. וחומץ בפסח דפליט. אבל רבינו ר' אליעזר ממיץ מתיר מאחר שנתייבש ונטפטף כל הדם כך קבלתי ממנו בשר לח מאחר שנמלח ולא הודח אפי' אם שהה כשיעור צלייה ואחר כך ניתן בכלי ומצאו בו ציר שניטף ממנו אותו הבשר אסור דרב דימי מנהרדעא מלח ליה מילחא גללניתא ומנפץ ליה. בה"ג מנפץ ליה ומחזיר ליה במיא שפיר דאין מועיל לו ניפוץ וצריך הדחה אחרונה שאם לא ינפצנו נעשו המים שהדיחה בהם רותחת מאחר שאינו נאכל מחמת מלחו הוי כרותח דצלי ונאסר הכלי והבשר על כן צריך כל אדם ליזהר שלא יכניס אדם בשר הרבה בכלי שבו מים מעט אלא יתן מים הרבה בכלי ומעט בשר בהם שיהו ראוי לשתותן או יתפס האבר וידיחנו מעט בידיו קודם שיתננו בכלי ולא יתן הבשר בכלי לכתחילה. כי ציר היוצא ממנו חוזר ונבלע בו ואסור. וקבלתי מאבא מרי מר יב"ק ומרבי רבי' משה כי ציר היוצא מן הבשר אינו אסור לאחר ששהה במליחתה כי הדחה אחרונה עבור דם הנדבק בבשר ודם האיברים אחר שפירש אסור אבל מוהל היוצא אינו אוסר. וכן מצאתי במנהג ר' שלמה מעשה בשני אונות שנתנום בכלי לאחר שהיית מליחתן ונמצא מי מליחתן בכלי והתירן שאינו דם כי

אם מי מלח. וכן התיר רבינו תם ורבי' שמואל אחיו. בשר נמלח ונמצא בחתיכה רחבה ציר הרבה כי נכפלה והתירוהו. מאחר שפלט כל שעה שהרי כשמולחין חתיכות הרבה יחד נדבק ציר בכל חתיכה ומותר דרב ששת מלח גרמא גרמא אמר תרי תרי מאי טעמא לא דדילמא פליט האי והדר בלע האי חד נמי דילמא פליט מהאי גיסא ובלע מהאי גיסא אלא לא שנא ומותר. אבל חתיכה הנוגעת בציר התחתון שאין לו מקום לפלוט עוד אסור.

תיט

בשר שנמלח והונח בכלי שאינו מנוקב אסור. דאמר שמואל אין מניחין בשר אלא בכלי מנוקב. אבל אם אינו מנוקב אסור דאמר זעירי דם שמלחו אינו עובר עליו אבל אסור מדרבנן.

תכ

בשר שנמלח עם גיד הנשה. אם שומן הגיד עליה אסור דנהגו בו איסור אבל אם הוסר מן הירך שומן הגיד ונמלך גיד הנשה בירך. אמר בפרק גיד הנשה הנהו אטמהתא דאמלחו בגידא דנשייה ומסקנא אין בגידין בנותן טעם בין נתבשל בין נצלה בין נמלח משליך גיד הנשה והשאר מותר מאחר שאין בו שומן.

תכא

מסו חלב שבקיבה קרוש הוא. מסו שנמלח בקיבה אסור. דפסק רבי' שלמה בפרק כל הבשר חלב שנמצא קרוש בקיבה. שמולחו אותו בעור הקיבה בין נותנין עמו חלב אחר בין אין נותנין הקיבה עצמה נעשית נבילה וכל הנפלט ממנו אפילו ראשון הוי נבילה בין טעם בשר שבו בין טעם חלב שבו הכל אסור שכולו נבילה ולא דמי לדגים של היתר שעלו בקערה של בשר דדגים בבשר היתר הוה ליה נותן טעם בר נותן טעם ומותר אבל חלב קרוש בקיבה מלוח הכל אסור הוא. וקבלתי מרבי רבי' משה כהן שאין לומר חלב הקרוש בקיבה ליהוי עיכול כההיא דמנחות בפרק התכלת. שזאבים בלעו שתי תינוקות וטיהרו את הבשר דיצא מבית הרעי. דלגבי טומאה הוי עיכול כמו בפרק בהמה המקשה גבי נבילה מי לא עסקינן דאכיל סמוך לשקיעת החמה ואמר רחמנא טהור. ובשבת בפרק מי שהחשיך בדגים ובעופות כדי שתעלה לאור. דבאהלות בפרק י"א מייתי ליה גבי כלב שאכל כזית מן המת. אבל לעניין איסור לא הוי עיכול כדאמרי' בפרק א' דבכורות טהור שבלע טמא אסור באכילה. הילכך בפסח חטה הנמצאת בזפק עוף או בקרקבן ונתבשל בו או נצלה בו או נמלח בו ונתרכך אסור. וכן חלב בקיבה.

תכב

בשר שנתבשל בלא מליחה או הומלח ולא הודח אסור כי דם האברים באומצא אינו אסור אבל כשמבשלו יוצא ברוטב וחוזר ובולע ואוסר כל החתיכה דמשערינן בחתיכה שלא הודחה. מאחר דלא ידעינן מאי נפיק מיניה. והקדירה נאסרה. דאמר שמואל קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח דבלע.

תכג

למלוח בית השחיטה

ראש כבש אין למלוח בית השחיטה ואחר כך למולחו דאם כן כשימלח הראש אחרי הרי בולע במקום שכבר נמלח. וכן אין למלוח צואר תרנגולת ולמולגה ואחר למלוח כל התרנגול. אלא כך עושה רוחץ במים את צואר התרנגולת או בית השחיטה מהכבש ומולג ואחר כך רוחץ כל התרנגולת או כל הראש ואם הראש נתבשל ולא קרעו בין נמלח בין לא נמלח אסור לקדירה. דלא גרע מהא דאמרי' בפרק גיד הנשה רישא בכבשא תלא אנחיריה ודוץ ביה. ואבית השחיטה מידב דייב. אצדדין מקווא קוי ואסור הכי נמי מקווא קוי ואסיר.

תכד

קרום הראש ראש הכבש חתכו עצם הראש וניטל קרום העליון והמוח נשאר בראש ולא ניטל קרום התחתון ונמלח והודח ובשלו נראה דמותר דאמרי' בפרק גיד הנשה דמוקרא משום דצא וקיימא לן חתכיה ומלחיה אפי' לקדירה שפיר דמי. דלא גרע האי מרישא בכבשא אנחיריה אי דמא ביה שרי שיוצא הדם לחוץ ועוד הראש יש בו יותר מס' מוח. ובפרק השוחט אמרי' בבהמה הואיל ומנתחה אבר אבר אין צריך לנקוב הווירידין.

תכה

לב שלא נמלח ונתבשל בקדירה עם הבשר אוסר הלב את הבשר מחמת הדם הנבלע לחוץ. אבל הלב מותר דשיע ולא בלע. וקורעו לאחר בישולו כבש שמילאוהו בבשר ולא נמלח לא הבשר ולא הכבש ונצלה מותר דאמרי' בפרק כיצד צולין כבולעו כך פולטו, והילכת' מוליתא שריא אפי' פומא לעיל והני מילי בישרא. אבל כבדא אסור.

תכו

בשר שלא נמלח ועשה מוליאתא נתנו בעיסה לאפות אסור כי רבי' יב"ק פירש כך היה מנהגם היו טופלים הבשר שע"ג השפוד בבצק וצולין באש כך כדי שיתן הבשר השמנונית בתוך העיסה. בכיצד צולין רבין סבא טפל ליה בר גוזלא לרב אמר מי מעלי טפלי הב לי ואיכול אבל אם נמלאה עיסה בבשר שלא נמלח לקדירה אסורה ומסיק

הילכת' דסמידא בין אסמיק בין לא אסמיק שרי חוורתא זג שרי לא זג אסור. שאר קימחי אסמיק אסור לא אסמיק שרי. בשר שלא נמלח וצולהו ומקבל השומן המטפטף אמרי' בכל הבשר אמר שמואל אין מניחין כלי תחת הבשר עד שיכלה כל מראה אדמומית שבו. אמר רב אשי לית ליה תקנתא אלא מישרא ליה גללי דמילחא. ובתר הכי שפי ליה פירוש בשר שלא נמלח או שנמלח ולא שהה כשיעור צלייה קודם שנתנו אצל האש נותן מלח בכלי שמקבל השומן והדם נגרר אחר המלח בשולים וכשיערה השמן מן הכלי אל כלי אחר לא יתערב הדם ויהיה השומן צלול ויש שאוסרין שאין אנו בקיאין שיעור מלח ליתן בכלי ואין להבל השומן מן התרנגולת או מן האווזא או מן הבשר אם לא שימלח הבשר וישהה במליחתו שיעור צלייה ויודח.

תכז

לחתוך בסכין בשר צלי

בספר תרומות מחמיר החותכין בסכין בשר צלי שאצל האש בשפוד לנסות אם צלוי הרבה ופעמים שחותך במקום מלא דם לפי שעדיין לא נגמר צלייתו למה לא נאסר הסכין הלא דם שריק ממקום הגומות והוא רותח בסביביו וגם פעמים נקבין בסכין או בשפוד של ברזל שצולה בו הכבד והדם רותח ואוסר הכלי כשצולין הבשר קצת. וכשחותכין אותו בקערה אפילו יצא אדמומית ממנו מותר ורבא אכיל ליה וקרי ליה חמר בשר.

תכח

צלה בשר וכבד אם צלה בדיעבד בשר וכבד יחד אם קיבל השומן בכלי השומן אסור כי דם הכבד צף בשומן ומתערב ואסור הא דאמר שמואל מליח כרותח כשאינו נאכל מחמת מלחו. שהיה פוגם המאכל מרוב המלח. אין לפרש שחפץ להוליכה בדרך רחוקה ומולח הרבה כההיא דפרק כלל גדול דבביתיה לא משוי מיכליה עץ. דליתא הכי דהנהו אטמהתא דהוו בי ריש גלותא דאימלחו בגידא דנשייה וכן רב מרי דאימלחו בשר שחוטה בהדי טריפה. וכי מלחה לאירח' רחיקא למיזל אלא כל לקדירה אין נאכלות מחמת מלחו. ושיעור מליחה כשיעור צלייה. דמליח כרותח דצלי. ואמרינן בפרק הקומץ רבה (דף כא) אמר רב יהודה דם שמלחו אינו עובר עליו וכן דם שבשלו ולגבי קדשים אמרינן וכן לקדירה כדאמר רבא דהיינו כבישול הופכו ומולחו ואין לגרוס וכן לצלי דדם האיברים כל זמן שלא פירש מותר. כדמשמע בפרק דם חטאת דם שחיטה מישרק שריק. והא דאמר בפרק א' דכריתות ה' לאוין בדם חד לדם האיברים זהו שפירש. ואמרינן בפרק מפנין (דף קכח) בשר תפל מותר מפני שלא פי' ואמרינן גבי כבד רב הונא חלטי ליה כבדא בחלא ומסיק אפילו חלא שרי דקמיט הדם בכבד אלמא דם שלא

פירש מותר. ואמר שמואל כבד שחתך עליה בשר דמשמע דגוף הבשר מותר בעוד שלא פירש וכן בישרא דאסמיק בפרק כיצד צולין (דף עה) ובפרק גיד הנשה (דף צג) שפדיה בשפודא מידב דייב ומאחר שנצלה הכבד מותר לקדירה והא דאמר בפרק השוחט (דף לג) הרוצה שיבריא חותך כזית בשר ומולחו יפה יפה מפני שחתכו קודם שתצא נפשה ולבשל דאי לצלי לא גרע מבישרא דאסמיק והא דאמר השובר מפרקתה של בהמה אם חפץ לאוכלו בלא מליחה וכו' בבישול דאי לצלי הוי כבישרא דאסמיק. וההיא דפרק א' דביצה שמולחים על העור לצלי ביום טוב ולא הוי עיבוד עור שמילוחו מועט למתק עושין הלכך הצולה בשר אם לא מלחו מותר. וכל שכן אם מלחו ולא שהה במליחתו דדם האיברים הוי היתר. ודם שפולט שריק ונפיל לארץ אבל לבשל צריך להדיח הבשר תחילה היטב. או לשהותה במים ולמלחו יפה ולשהות עד שיעור צלייה. כדאיתא בה"ג וצריך למלוח הבשר משני צדדין וכן התרנגולת מבפנים ובחוץ. כדאמרינן בפרק הקומץ רבה (דף כא) גבי קדשים במלח תמלח הופכו ומולחו כששהה שיעור מליחה מדיח להעביר המלח הבלוע מן הדם ועוד מדיח לכך אמר שמואל ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה הרי בהדחה אחרונה שני פעמים יפה יפה וכשמולח ימלח על דף או על סל או על כלי נקוב שיזובו הדם לארץ דאמר שמואל אין מניחין אלא על גבי כלי מנוקב שאם הניחו בכלי שאינו מנוקב נאסר הכלי והבשר שבלע הכלי והבשר הדם. כדאמר שמואל קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח לפי שהקערה אסורה ואפי' לא שהה כי אם מעט נפלט מן הדם בכלי וכשמדיחין הבשר לאחר מליחה יתן מים תחילה בכלי. ואחר כך הבשר לכתחלה. מליחת בשר לבשל קרוי אינו נאכל מחמת מלחו ואז מליח הרי הוא כרותח דצלי. ואם נגעה אותו בשר בגבינה אם אין הגבינה מלוחה. הגבינה אסור אבל הבשר מותר שהגבינה אינה פולטת. ואם גבינה מלוחה ולא הבשר אז פולטת הגבינה ונאסר הבשר ולא הגבינה. ואם שניהם מלוחין ונגעו זה בזה שניהם אסורין ששניהם פולטין ובולעין שאין שייך לומר כבולעו כך פולטו כי אם בדם ולגבי בשר כשר ונבילה ששניהם מלוחין או הנבילה לבד מלוחה אז נאסר הכשרה. ואם הכשרה לבד מלוחה מותרת.

תכט

בשר שאינו מלוח ונפל בחלב והגביהו מיד מותר. ואם מלוח אסור כדאמרי' גבי גוזלא ואם אינו מלוח מדיחה במים. ואם נצלה ונפלה בעי קליפה ואם בבשר בקעים אסור.

תל

בשר וגבינה בשר וגבינה אם נמלח זה לבד וזה לבד ונתייבשו שאינם לחים מבחוץ ונגעו זה בזה מותרים רק שלא אדחו ואם נתבשל בשר, כשר ועדיין חם ובא בשר נבילה אפילו חי על בשר כשר חם מלמטה נאסר הבשר דקיימא לן כשמואל תתאה גבר. דתניא כוותיה בפרק כיצד צולין שבשר חם מפליט מחבירו. כל שכן אם בשר נבילה חם מחבירו דתתאה מפליט. ואם למטה הצוננת אינה מבליע אך קליפה בעי ואם נמלח דבר היתר בכל כלי אסור המלח אינו מפליט מן הכלי. והא דאמרינן הטמאים לאסור צירן ורוטבן גבי חתיכה ונבילה ומלוחה שחוטה אסרינן מן התורה כדמפריך בפרק העור והרוטב (דף קכ) נגמר מחלב מהותך. וכן צירן וכן לחלוחיתו ובפרק א' דבכורות (ד"ו) גבי איסור חלב טמאה תיפוק לי מהטמאים לאסור צירן ורוטבן זהו עיקר איסור המחוי במים וציר דגים הוי דרבנן כדמשמע בפרק אין מעמידין דפליגי בין מחוי לצירן.

תלא

א"י או שפחה שמלגו תרנגולת או הדיחו בשר. בספר תרומות מצאתי אם ב גוי או שפחה גויה שבבית ישראל שמלגו תרנגולת ולא ראה ישראל ולא ידע אי בכלי ראשון או בכלי שני מותר. או הדיחו הבשר ולא ראה ישראל אם שני פעמים הדיחו והביאו בקדירה או מלחו בשר ולא ידע אי בכלי דאסור או לאו אם הדיחו קערות שנשתמשו בהן בשר עם קערות חולבות ולא ידע אם הדיחן יחד או אלה לבד ואלה לבד או כל שאר ענינים הדומים להאי גווני אם הגוי אינו יודע משפט הדבר היאך עושין אז הכל אסור. דאזלי להקל טורחו עשה באיסור כמו שרגיל הא"י לעשות בביתו ואם יודע הכשר הדבר היאך הדין אז הכל מותר ואם ישראל יוצא ונכנס דמירתת הא"י להקל טרחו ולעשות באיסור שמא יראנו ישראל דתנן אין צריך להיות יושב ומשמר אלא אפילו יוצא ונכנס מותר בריש הכל שוחטין (דף ד) שרי לישראל לאכול משחיטת כותי מהאי טעמא שאינו מקפיד על לפני עור לא תתן מכשול. ואפילו הכי לא חיישינן שמא שהה שמא דרס שמא החליד אמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו אלא מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה ואותו הדם הנדבק לבשר על ידי המלח אינו אוסר הבשר לפי שהדם אינו מפעפע כי כל מקום שהצריכו חכמים קליפה ולא יותר לפי שהאיסור אינו מפעפע אעפ"י שיש בקליפה שומן כיון שהאיסור עצמו אינו הולך יותר ואין הקליפה אוסרת שלא יהא טפל חמור מעיקר. חתיכה מלוחה שנפלה בציר אסור דהוי ככבוש והוי כמבושל דגי' ועופות שמלחו זה עם זה וקרבי דגים ובלעי ומליחת בשר וחלב לא הוי כגדי שצלאו בחלבו שאסור לאכול אפילו מראש אזנו דחלב מפעפע בחמימות האש אבל מליחה הדם והציר

אינו מפעפע ולפי רבינו אפרים אין שייך לומר הבשר נעשית חתיכה נבילה כי אם בבשר בחלב אבל דם הבלוע לא נעשית נבילה כי אם הדם הבלוע שאינו מפעפע קיימא לן אפשר לסוחטו אסור והלכה כרב באיסורי כנגד שמואל וכרבי יוחנן לגבי שמואל כדאמר בפרק מי שהוציאוהו (דף מז) כר' יוחנן לגבי ר' שמעון בן לקיש כדאמר בפרק החולץ ובפרק בהמה המקשה (דף עב) משום הכי קיימא לן איפשר לסוחטו אסור. חתיכה שבלעה איסור ואין בחתיכה ס' לבטל איסור שבו ונתבשלה אותה חתיכה עם חתיכות אחרות החתיכה אסורה שמא לא פלטה האיסור שבה מכל מקום הרוטב מותר אם יש בו ס' לבטל איסור הבלוע מההוא כזיתא תרבא דנפל לדיקול' דבישרא קלחת ונפל לתוך הרוטב וכן כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב אמר רב בשר אסור וחלב מותר שיש ס' לבטל טעם החלב. ואם אין ס' בבשר לבטל טעם החלב אסור. מלח הבלוע מן הדם שיורי מליחת בשר ונתנה בקדירה אם יש ס' כדי שיעור מלח הכל מותר לפי שהמלח אין בו איסור:

הלכות איסור והיתר

תלב

הלכות איסור והיתר בפרק גיד הנשה (דף צג) אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא. ואמור רבנן בששים מין ושאינו מינו דהיתירא בטעמא. דאיסורא בקפילא. מין במינו דליכא למיקם אטעמא אי נמי היכא דליכא קפילא בששים. בא וראה כמה הלכות מתחלקות מדברי רבא כפטיש יפוצץ סלע. אמרו רבנן בטעמא מין בשאינו במינו דהיתירא דתניא קדירה שבישל בה תרומה לא יבשל בה חולין. ואם בישל בה טעים ליה כהן אם יש בה טעם אסורה לזרים ומותרת לכהנים ואם לאו מותרת אף לזרים ובפרק כל הבשר (דף קיא) צנון שחתכו בסכין יטעמנו ישראל אם השמנונית נותן בו טעם אסור לאוכלו בכותח ואם לאו מותר לאוכלו בחלב אמור רבנן בקפילא בפ' גיד הנשה (דף צז) כילכית באילפס הוא דג קטן טמא נתבשל באילפס של בשר. ואמר ר' יוחנן ליטעמיה נחתום גוי. ולא שיודיעוהו אלא יאמר טעום תבשיל זה ומה טעמו ויסיח לפי תומו. ובפרק כל הבשר קערה שמלח בה בשר ליטעמי' קפילא כדי לאכול בה רותח ומסיח לפי תומו.

תלג

אין כותי נאמן להעיד ולא לאסור משלהי יבמות (דף קכב) שהתירו ששים בני אדם וגם לטעמיה קפילא הילכך אין להאמין לכותי או נעבד כותי לומר זה הבשר מלוח או הודח

לאחר מליחתו ובפ"ב דע"ז (דף לה) חלב שחלבו כותי ואין ישראל רואהו אסור. ואין להאמין לומר לא עירבתי בו חלב טמא

תלד

משערינן בששים אמור רבנן בס' היכא דליכא קפילא כותי וילפינן בפ' גיד הנשה (דף צח) מזרוע בשלה מן האיל. בפ' כל הבשר טיפת חלב שנפלה על גבי חתיכה אם יש טעם באותה חתיכה שלא הגיס הקדירה ואין בחתיכה ס' אסורה ואם יש בה ס' מותרת. הגיס בעי ס' בכל הקדירה. ואמרינן בפ' גיד הנשה אמר ר' חנינא כשהן משערין ברוטב ובקיפה ובמאי דבלעא קדירה. ומשערינן האיסור שנפל שם תחילה ואז משערינן נמי בהיתר דבלעה קדירה. אבל אם אינו יכול לשער האיסור כגון שבא עכשיו מצומק לפנינו האיסור אין לשער במאי דבלע הקדירה שהרי גם האיסור בלעה ונתמעט והאי דלא משערינן בקדירה עצמה כשהיא של היתר אבל אם היא של איסור כגון קדירה חולבת שבישל בה בשר משערינן גם נגד כל הקדירה.

תלה

כף חולבת כף חולבת שבחשו בה בשר חשבינן כל הכף חתיכה דאיסור' לשער כנגדה. והכף כמו שהכניסה במאכל אם יש ס' במאכל וברוטב מותר. ואם לאו אסור כך משערין לוקח כלי מלא מים ותוחב בה. הכף חולבת כמו שבאתה בקדירה בשר והמים יוצאין בכלי ריק. וחוזר וממלא הכלי מים וחוזר ומכניס במים וחוזר וממלא הכלי. כך יעשה ס' פעמים ומשמר המים שיצאו ס' פעמים אם יש בקדירה בשר וירק ורוטב כפי שיעור המים שיצאו הוי ס' ומותר. ואם אין בו ס' אסור.

תלו

אפרוח בביצה אמור רבנן בס' גבי כל האיסורין שבתורה. אבל ביצה קיימא לן בפרק גיד הנשה (דף צו) בס' והיא אסורה בס"א והיא מותרת הוו ס"א אם יש אפרוח בין בביצה טמאה בין בביצה טהורה אוסר כדתני ביצים ששלקן ומצא אפרוח באחת מהן אם יש ס' בהן בנותן טעם אסורות הילכך ביצה שיש בה אפרוח יש לנו לשער בביצים טהורות אחרות ובמים שנתבשלו בו אם יש בהן ס"א לבד מן ביצת אפרוח אז מותר ואם לאו אסורה. אבל ביצת טריפה או ביצת עוף טמא שנתבשלו עם ביצים טהורות אפי' אין בהם ס' מותרות דמיא דביעי לית בהו טעמא ביצת טריפה אסורה אפרוח של ביצה טריפה מותר בתמורה בשילהי כל האסורין (דף לא) ביצת עוף טמא אסורה בפרק אלו טרפות מן בת יענה. ושוין בביצת טריפה שאסורה בשיחלא קמא. תניא אין מוכרין ביצת טריפה

לכותי ביצה המוזרת מותרת. ביצה שנמצא דם על חלמון שלה אסורה אבל דם על חלבון זורק ואוכל השאר.

תלז

כחל שנתבשל עם הבשר. אמור רבנן בס' לבד מן האיסור. כחל שנתבשל עם הבשר והכחל אינו קרוע שתי וערב קיימא לן בפרק גיד הנשה אמר רב נחמן כחל בס' וכחל מן המנין וכחל עצמו אסור ואם נפל לקדירה אחרת אסור אם לא יהיה ס'. כחל שבישלו בחלבו לבד מותר אבל לכתחילה בעי קריעה שתי וערב וטחו בכותל. אבל לצלייה אין צריך לקורעו ודווקא כחל מניקה אסור וקיימא לן בין כבדא בין כחלא עילוי בישרא לכתחילה הוא דלא אבל דיעבד שפיר דמי. כחל שנמלח עם הבשר בדיעבד מותר. או נצלה עם הבשר. ויש לאכול הכחל קודם הבשר. או חלב קודם כחל. אע"פ שרבי' תם מתיר כחל לקרוע שתי וערב ולבשלו עם בשר אבל לבשלו לבדו בקדירה אין צריך לקורעו אנו פוסקים כרבי' שלמה שאוסר לבשלו עם בשר אפי' קרעו שתי וערב כי אם לבדו בקדירה אם יבשלו קורעו.

תלח

ששים כנגד הכבד אמור רבנן בס'. כבד שנתבשל עם בשר אם יש בקדירה בחתיכות וברוטב ס' כנגד הכבד אז נתבטל הדם ומותר דתנן בתרומות ב' י' (דף נט) כבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת. כבד שנתבשל לבדו בקדירה הכבד מותר דלא בלע אפי' כשהוא נח מרתיחתו. וכן בפ' בתרא דהוריות משמע כבד שלוק מותר שהרי הדברים המחזירין את החולה לחוליו בשר צלי וכבד. וזהו אירי בשלוק דאי בצלי תיפוק לי' משום צלי ואם נתבשלה עם הבשר או אם אין הבשר ותבשיל ס' אסורות והיא מותרת. ואם יש ס' הכל מותר. ירושלמי בפ"י דתרומות רב"א שלק כבדא ואכל בשניהו ולבשל בקדירה. אחר שנצלה צריך להמתין עד שיצלה היטב וכל משצלה אדמו אין להתיר כרב אשי דאסר לקבל אפי' לאחר שבטלה האדמומית ממנו.

תלט

ששים כנגד האיסור לב וכבד הלכה למעשה ראיתי אבא מרי ה"ר יב"ק זצ"ל (הוא וכל בני שפירא ומגנצא היו מתירין בין כבד דבוק בעוף בין אינו דבוק היה משער אם יש ס' כנגד הכבד היה מתיר הכל ולא נאמר חתיכת העוף נעשית נבילה אם אין בעוף ס' אלא עם העוף והרוטב שיעור ס' ומתיר הכל.

תמ

כבד שנצלה בעוף מותר. בפ' כיצד צולין (דף עו) כבולעו כך פולטו דנורא מישב שייב. ואם כבד נמצאת במוליאתא אוסר דהא קימחא חיוורתא הוא ומחזקת הדם בתוכו. בשר וכבד שנמלחו יחד הכבד פולט כל שעה כל שתחתיו וסביביו אוסר דדמי לדגים ועופות דאסרי עופות לדגים כן הכבד אוסר את הבשר הכבד אוסרת מה שנתבשל עמה ואינה נאסרת ואם הוא מתובל אסורה. הצולה הכבד חותכו וכורא מישב שייב. צולהו מעט או מתבשל עם הבשר אז צומתו בחומץ או ברותחין לבשול.

תמא

לב מבושל אמור רבנן בס' לב שנתבשל לבדו מותר הלב קורעו ומוציא את דמו. לא קרעו קורעו לאחר בישולו. והלב אינו בולע דאמרינן בכיצד צולין (דף עד) שאני לב דשיע. אבל נתבשל עם בשר אם יש ס' בבשר וברוטב כנגד הדם מותר ואם לאו אוסר הבשר. ואבא מרי ה"ר יב"ק היה משער בין לב דבוק בעוף בין אינו דבוק אם היה ס' בתבשיל ובבשר מתיר ואם לאו אוסר. אע"פ שראיתי במעשה הגאונים דאם כבד דבוק בעוף משערינן בס' כנגד העוף אם אין בעוף ס' כנגד הלב הדבוק בו הוה ליה חתיכה דאיסורא לא הורו כך כל רבותיי אלא בין נתבשל בו כבד או לב משערינן בס' ואם נמלח ביחד או נצלה הכבד אוסר סביבו אבל הלב אינו אוסר. הלב אחר קריעתו מותר לצלותו או לבשלו או למלחו עם שאר בשר הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו אינו עובר בכריתות בפ' דם שחיטה (דף כב) לב עוף שאין בו כזית אינו עובר עליו אבל לב בהמה דאיכא כזית עובר עליו אם אכלו חי דאמרינן במנחות בהקומץ רבה דם שנתבשל אינו עובר עליו. תניא הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו קורעו לאחר בישולו ומותר דדם שבלב אסור אבל הלב מותר דשיע פי' בשר הלב חלק ואינו בולע. דאמרינן בפסחים בפ' כיצד צולין שאני לב דשיע. הרי אם נתבשל הלב עם דמו לא מיבעי אם פי הקנה חוץ לקדירה שהדם יוצא לחוץ ואין הלב בולע אלא אפי' פי הקנה תוך הקדירה הלב מותר שהלב חלק מבפנים כמו מבחוץ. ואם הלב נצלה עם דמו קורעו מותר והדם נופל לארץ. ואם נתבשל נשאר הדם בקדירה וצריך ס' לבטל הדם. ואם אין ס' אף התבשיל אסור.

תמב

הכחל קורעו ומוציא את חלבו. לא קרעו אינו עובר עליו ומותר אף בלא קריעה פי' רש"י דווקא לצלי שנופל לארץ וחלב שבו חלב שחוטה אבל לבישול אסור דמה שפונט חוזר ובולע (ועיי' בתוס' דף קט) ותניא כחל שבישלו מותר. פי' שצלאו דצלי נמי קרי בשול והקמ"ל דקריעה בעלמא סגי ולא בעינן שתי וערב וטחו בכותל וכסוי בקדרה וקשה דרב

נחמן מיקל טפי זויקו לה כחלי נפוח מן החלב כמו בפ' ב' דע"ז (דף לא) ארמאי זווקני הרי דמתיר לצלי בלא קריעה. בפ' גיד הנשה כחל בס'. כיון שיש ס' במים אז החלב הנפלט בטל בס' במים לבטלו ורבי' תם פי' בין לצלי בין לבשול והא דאמרי' הכחל קורעו שתי וערב לקדירה עם הבשר. קרעו קצת אינו עובר עליו ומותר בדיעבד אף לקדירה עם הבשר. אבל לצלי מותר בלא קריעה. כרב נחמן או לקדירה בלא בשר. כחל שבישלו בלא בשר ובלא קריעה מותר. אפילו ליכא ס' אבל בהדי בשר אסור שקלט החלב. ובפ' גיד הנשה כחל בס' אם בישל עם הבשר אבל בלא בשר מותר. והדתנן קורעו לבשלו עם הבשר והדקתני שבישלו דיעבד פי' לקדירה בלא בשר וזהו לצלי. ומשני הוא הדין לכתחילה אנו פוסקים כרבי' שלמה לצלי בעי קריעה שתי וערב לכתחילה ואם לא קרעו מותר לצלי שמטפטף לארץ. ומה שלא פי' מותר בדיעבד ותניא כוותיה ולא כרב נחמן דקאמר זויקו לה כחלי בלא קריעה לצלי אבל לקדירה קורעו שתי וערב וטחו בכותל ומותר לכתחילה בלא בשר. וכן לעשות מליאתא ליתנו בעיסה אם לא קרעו שתי וערב אסור אפי' בדיעבד שחלב המטפטף חוזר ונבלע ואוסר הכחל מדרבנן ואם יש ס' במים עם הכחל שמתבטל חלב הנפלט מותר. ועם הבשר אפי' קרעו שתי וערב אסור. וכן אנו מורין. אבל רבי' תם היה מתירו לקדירה אם קרעו שתי וערב עם הבשר לכתחילה ואם קרעו מעט מותר בדיעבד כלישנא קמא דרב אבל לצלי מותר לכתחילה בלא קריעה כדאמר רב נחמן זויקי לה כחלי. ורב לא פליג עליה והוא הדין לקדירה בלא בשר או במליאת' מותר לכתחילה בלא קריעה כלל אעפ"י שחוזר ונבלע. וכחל שנצלה או נתבשל מותר לחותכו בסכין שחתך בה בשר או לאוכלו בקערה שהיה בה בשר והילכתא בין כבדא בין רחלא לצלי לכתחילה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי.

תמג

דין כבד אמר ליה אביי לרב ספרא כי סלקת בעי מינייהו כבדא מה אתון ביה פירש"י לבשלו בקדירה לאחר שנמלח שכולו דם לעולם פולט ונבלע אבל לצלי מה שפולט נופל לארץ ומה שאינו פולט מותר מה שלא פירש. ורבי' תם אומר כיון שנמלח ושהה שיעור מליחה יצא כל הדם שעתיד לצלות כאילו אם נצלה. ומעשים בכל יום לאחר שהכבד נצלה שמטגנין אותו במחבת או נותנין אותו בקדירה. והוא הדין שמותר לקדירה על ידי מליחה דבה"ג פי' שיעור מליחה כשיעור צלייה אז יצא כל הדם כאילו נצלה דמליח הרי הוא כרותח דצלי. ובפ' הקומץ רבה טעמא דמעטי' קרא ממליח' הא לא מעטי' ממליחה נפק מתורת דם דאמר רב יהודה דם שבישלו וכן שמלחו אין עובר עליו אלמא מליחה דקדשים הוי כבישול דאמר רבא וכן לקדירה וצריך להיות מליחות של בשר שנבלע

בקדירה כמו של קדשים. בין לפרש"י בין לפר"ת דמיבעיא ליה לאסור בשר שנתבשל עמו אבל כבד פשיטא לאביי ולרב ספרא דאינו נאסר לקדירה דידעי מתני' דמסכת תרומות הכבד אינה נאסרת שפולטת ואינה בולעת דטרוד לפלוט רוב דמו ואינו בולע ופי' בספר תרומות רב ספרא סבור אביי שואל לאסור הכבד עצמו לאחר שנשלק הרבה ונתרכך ובולע דמו שנפלט דשליקה אוסרת ונאסרת. אבל אינה שלוקה כי אם בבישול בינוני הכבד עצמו אינו אוסר. ומשיב לאסור עצמה לא אפי' שלוקה. בשלוקה השתא לפרש"י אם בישל כבד בקדירה לאחר שנמלח ושהה כדי מליחה והודח במים הכבד מותר. ואם יש בשר עם הכבד אסור שהכבד פולט מרוב דם שבו ואינו בולע אבל בבשר בולע. ואין לבשלו לבדו שהכבד אוסר הכלי ולפר"ת אפי' לא נמלח כך הוא הדין אבל לאחר שנמלח מותר לבשלו בקדירה אפי' עם הבשר שפוסק לפלוט לאחר שיעור שהיית מליחה. ולאחר שנצלה מותר לטגנו במחבת או ליתנו בקדירה דאינו פולט עוד כיון שנצלה באש ואם רוצה לצלותו כנגד הגחלים צריך לקורעו שתי וערב או לנוקבו בעומק בהרבה מקומות. בה"ג האי מאן דבעי מטוי כבדא צריך לחותכו דאזיל דמא בסימפונות. אבל משום דם הסמפונות הנבלע בבשר הכבד אין לחוש כבולעו כך פולטו כדאיתא בריש פ' כיצד צולין. רבה בר רב הונא דאמר גבי כבדא צריך קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת הני מילי כבדא. אבל כחלא שומנא בעלמ' הוא.

תמד

שיעור ששים כשהחכם בא לבטל איסור שנפל בקדירה או כלי אסור לתקן הקדירה על ידי ס' צריך לחקור אם נתנו מים לאחר שהיה האיסור בקדירה שפעמים הקדירה או המחבת לא היה בהן מים מתחילה כל כך כמו עתה שבא להורות. ומתחילה כשהיה בו מעט מים נאסר הכלי. וכשבא להתיר התבשיל שהיה בכלי איסור ורוצה להתיר קדירה שאינה בת יומא שלא היה בו איסור מעת לעת או יותר צריך לחקור אם הוחמו המים לבדם בתוך מעת לעת שעשו באיסור עצמו דכל המים נעשו נבילה כמו שלא היה בהם ס' לבטל פליטת הכלי דבדידיה משערינן ליה וחזרו ונבלעו. אבל בהיתר אין הדין כך כמו בשר בכלי של חלב וחלב בכלי של בשר ואם אין הכלי בן יומו הכל מותר. אעפ"י שעשו מים חמין לעולם שכל המים אין להם דין פליטה מן הכלי. וכן חזרו ונבלע בכלי ולא נבלע רק מעט מן הבשר שנפלט מן הכלי או מן החלב המעורב שהרי י' ידות חזרו ונבלעו מן המים שהן היתר בהיתר. משחזר ונבלע מן הפליטה של כלי דווקא באיסור אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה, שכל המים קרויין איסור ועוד יש להתיר משום נותן טעם בר נותן טעם אפי' אם נאמר דווקא דגים שעלו בקערה מותר אבל נתבשל לא

הכא איכא ג' נותני טעם של היתר ראשון נכנס בכלי משם למים מן המים חוזר ונבלע בכלי הרי שלשה וכ"ש אם הוחמו מים הרבה פעמים דאיכא טובא נותני טעם ומותר בפ"י דתרומות.

תמה

כבד בפ"י דתרומות ר' יוחנן כן נורי אומר הכבד אוסרת ואינה נאסרת ומייתי לה בפ' כל הבשר רבי ירמיה בעי שלקה לכבד בחלב מהו פי' פולטת ואינה בולעת ר' זעירא לא אכל כבד מימיו. ר' אבא שלקה ואכל. איכא דאמרי מלחה ר' בא אכל ובפ' כל הבשר קאמר כבדא מה אתון ביה. ופי' רבי' תם דקבעי בלא נמלח כי לאחר מליחה ושהייה כשיעור פשיטא שמותר לאוכלו עם הבשר. ונהגו העם לאחר צלייה לבשלו בקדירה שהאש הוציא את הדם. ושיעור שהיית בשר במלח ליתן בקדירה פירשו הגאונים כשיעור צליית צלי. אלמא כמו שפולט על ידי צלייה פולט על ידי מליחה אבל בלא מליחה קא מיבעי ליה כיון דכולא דם ושרא לן רחמנא כדאמר התם שרא לן כבדא אם כן הותר אפי' דם יוצא או דילמא אם יצא ונפלט אסור אבל שאר בשר פשיטא שהדם היוצא ממנו אוסר את הקדירה דהא אמרי' אין מולחין את הבשר אלא בכלי מנוקב' והא דקאמר שם אייתו ליה כבדא שליקא ולא אכל התם לא היה יודע אם נמלח. וכן הא דקאמר וקריבו ליה קניא בקופיא ואכיל התם כבדא שלא נמלח אבל וודאי הלב והריאה נמלחו כשאר בשר אי נמי עשו כדי להורות לתלמידים. והיה יכול להשיב לו דילמא נמי לב וריאה נמלחו כמו כן כבד מכל מקום ההוא דהוה משתעי היה סבור שלא נמלח. וקצת קשה לפי זה מגמרא דהכא ולפי' התם קא מסתפק אם מיירי בכבד כשרה ואוסרת הקדירה במאי דנפיק מינה או בכבד טרפה מיירי ואוסרת ואינה נאסרת הכבד כשרה מן השמנונית של טרפה משום דטרידא למיפלט. אבל כבד כשרה אינה אוסרת את הקדירה אע"פ שפולטת את הדם דהכי שרא רחמנא ובתוספת' ומייתי לה התם ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר מתובלת אוסרת שהתבלין מרככין אותה. שלוקה אוסרת ונאסרת בפירוש רש"י ובפר"ח שנאסרת שמבושלת יותר מדאי.

ובתוספת' בפ' כל הבשר בספר ישן גרסי' שלוקה אוסרת ואינה נאסרת. ויש לפ' אותה שליקה היא בישול מעט ברתיחה ראשונה כמו שלקות ירקות שדרכן לבשל מעט ולבסוף כובשן בחומץ וכן בברכות בפ' כ"מ (דף לח) ובפ' כל שעה. אין יוצאין בכבושין ולא בשלוקין ולא במבושלין זו ואין צריך לומר זו קתני. דכבוש כוחו חזק משלוק ושלוק ממבושל. מיהו יש שליקה שהוא יתר מן המבושל בפ' בהמה המקשה (דף עז) עור חמור ששלקו וכן בפרק מומין אלו ששלקו קובר אחת. ביצה שנתבשלה בתבלין של איסור

של תרומה ושל כלאי הכרם ושל שביעית לכולי עלמא אפי' חלמון שלה אסור. מבושלת ונקלפה ותבלה מבחוץ הטעם עובר את החלבון ואת החלמון. רב הונא אמר קליפי איסור מעלין את ההיתר מצטרפין להעלות האיסור ולהתיר בששים. אם אין בהיתר ששים וקליפת של ביצת האסור משלמת הששים אמר ר' זעירא והוא ששלקן בקליפיהן.

תמו

גיעולי ביצים מותרין כד"א שורו עיבר ולא יגעיל פי' שנדחקו מן התרנגולת בעל כרחן. ביצים שהקרימו מותרות פי' שנולדו בקרום בעלמא אע"פ שאינה קליפה אבל בלא קרום אסור דהוי אבר מן החי.

תמז

מצא בהן דם קולף מקום דם. תניא ר' חלפתא חלבון אסור וחלמון מותר אמר ר' זעירא הא דקאמר חלבון אסור שנמצא במקום זכרותו של חלבון ואפי' חלמון נמי אסור והוא שנמצא במקום זכרותו של מוח שממנו אפרוח נוצר כך היא הגירסא בגמרא זו ומחמיר טפי בדם הנמצא על חלבון מעל חלמון. וכן גרסי בספר ישן מאד בסוף אלו טרפות גבי זורק את הדם ואוכל את השאר. תניא ר' דוסתאי אבוה דרבי אפטוריקי לא שנו אלא שנמצא על חלמון שלה אבל נמצא על חלבון שלה אסורה. והפי' מוגה בגיליון מאי טעמא דשדא תכלא בכולה. וטעמא הוי כשהשריץ אפרוחים מתחיל מחלבון מקום שהתרנגולת מחממת יותר אבל אם נמצא על חלמון סתם לא מחמת שריצת האפרוח אלא מכה היתה בתרנגולת מקום שביצי חלמונים קשורים בה וכשנתלה החלמון על ידי זרע התרנגול לוקח טיפת דם משם. ואותה טיפת דם אינה אוסרת את כל הביצה. בכל הספרים מחמיר טפי בחלבון מבחלמון וצריך להחמיר על שניהם ומילתא דר' זעירא לעיל הכי פי' הא דאמרת חלבון אסור וכו' אפי' חלמון נמי אסור כשנמצא דם בחלבון משום כשהתחיל להשריץ האפרוח שדא תיכלא בכולא ונעשה חלבון וחלמון הכל אחד מה שאין כן בנמצא דם בחלמון דאינו בא אלא מעלמא.

תמח

ציר בהמה ציר בהמה טמאה משמע בתורת כהנים שנאסר מן התורה. וכן ציר של שרצים מדאורייתא רפ' העור והרוטב (ד' קכב) ובפרק א' דבכורות. דמייתי על חלב בהמה טמאה. אבל ציר דגים דרבנן. בסוף פ' אין מעמידין (דף לג) בספק דגים טמאים בין טבל גופו בין לטבל בצירו. אבל דבהמה טמאה ודשרני' איסור ציר דאורייתא. ואסמכתא בתורת כהנים גבי דגים שקץ לאסור ציר ורוטב. והא דאמרינן בפ' העור והרוטב דאימלח בשר שחוטה עם בשר טריפה ואסר רבה מהטמאים לאסור צירן ופריך מדג טהור שמלחו

עם דג טמא ומותר. הכי פריך לכל הפחות היה לו לאסור מדרבנן והא תנן דג טמא צירו אסור. כל הנכבשין זה עם זה מותרין דפולט ואינו בולע. שהמים יוצאין מהם בלא טעם. מורסן קליפה העליונה של חיטין הפורשה בלתיתה סובין קליפה התחתונה של חיטין.

תמט

גיד הנשה אמרו רבנן בס'. גיד הנשה שנתבשל עם הגידין בזמן שמכירו משליכו והשאר מותר ואם אין מכירו כולן אסורין דבריה לא בטלה. והילכתא אין בגידין בנותן טעם בין נמלח בין נצלה בין נתבשל בו משליכו והשאר מותר. וכגון שניטל שומנו אבל נתבשל עם שומנו שנהגו בו איסור משערינן בס'. ואם יש בבשר ובחתיכות וברוטב ובקיפה כנגד השומן מותר ואם לאו אסור. ויש לחטוט אחר גיד הנשה להסירו כולו וישבר עצמות שבירך שיש בהם שיורי גיד הנשה וישליכם ויסיר שומנו וכל מה שאסור בירך שור וכשב ועז אוסר בחיה בכל הירך וצריך לנקר גיד הנשה של חיה והשמנונית יש להסיר כמו של בהמה בירך ובשוק ובבוקא דאטמא. גיד הנשה אינו נוהג בשליל וחלבו מותר אבל דמו אסור. כדאמר בפ' בהמה המקשה. הילכך גיד הנשה שנתבשל עם שומנו בס' בנותן טעם נצלה עם שומנו אוסר הכל. כדאמרי' בפ' גיד הנשה (דף סט) חלב מפעפע. גדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי' מראש אזנו.

תנ

ב' מינים סלק אמור רבנן בס' וקיי"ל כרבא כל מין במינו ודבר אחר סלק את מינו כמו שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו כגון נבילה ושחוטה זהו מין במינו ודבר אחר כגון תבלין ורוטב סלק השחוטה מין ההיתר כאילו אינו בקדירה אם הרוטב והקיפה ס' יותר מן הנבילה מותר ואם לאו אסורה אבל איסור שנותן טעם אסור כדאמר בפ' גיד הנשה (דף צט) גריסין שנתבשלו עם עדשים וקיימא לן טעמא לא בטיל כמו שאר איסור ותבלין וציר שיעורו קרוב למאתים אבל סתם בנותן טעם ס'

תנא

מין במינו בלא טעם אמור רבנן בס'. מין במינו דליכא למיקם אטעמא בס' בפ' גיד הנשה (דף צז) חתיכה של נבילה וחתיכה של דג טמא שנתבשל עם חתיכות בזמן שמכירן בנותן טעם בס' אין מכירן כולן אסורות והרוטב בנותן טעם בס'. וכן אנו נוהגים בין חלב בין חתיכות נבילה בין נתבשל עם בשר אם יש בבשר ס' כנגד החלב שנפל בקדירה או כנגד החתיכה משליך החלב או הנבילה ומותר הכל וכן דג טמא והשאר מותר בס'. וכן חלב בשומן דמין במינו בס'. וכן ראיתי הלכה למעשה לאבא מרי ה"ר יב"ק זצ"ל ולכל רבותי הקדושים זצ"ל משפירא וממגנצא וכן הורה ר' תם חדא דבפ' גיד הנשה אמר

רבא מין במינו דליכא למיקם אטעמא בס' ואע"ג דר' יהודה סבר מין במינו לא בטיל בפרק כיסוי הדם ובזבחים בפ' כל הזבחים שנתערבו אין דם מבטל דם קיי"ל כרבים כחכמים דפליגי עליה. ובשילהי ע"ז (דף עד) סבירא להו לר' יוחנן ולר' שמעון בן לקיש כל האיסורין שבתורה בס' אפי' מין במינו אע"ג דרב ושמואל פליגי עליה. קיימא לן בריש מסכת ביצה כר' יוחנן. ובפ' גיד הנשה ר' יהושע בן לוי מין במינו בס' ויליף מזרוע בשלה. ור' אליעזר בן יעקב קב ונקי סבר בפ' כל הזבחים שנתערבו (דף מ) בכ' חרסו של זב ולגבי רבא חמץ בין במינו בין שלא במינו אסור. אפי' אם תאמר בפ' כל שעה (דף ל) אוסר במשהו משום חומרא דחמץ דלא בדילי מיניה. ודמי לטבל ויין נסך בשילהי דע"ז דאסור במשהו אבל שאר איסורין אפי' מין במינו בס'. וכל רבותיו של רבי' שלמה הורו מין במינו בס' וכן העיד רבנא שמואל ראש הישיבה בבבל דחמץ במשהו. מין במינו בס' וכן כולנו מורין והא דאמר רבא בפ' כל הזבחים שנתערבו אמר רבנן ברובא מין במינו היינו דיני תורה והא דאמר רבא בפ' בתרא דע"ז חלא דחמרא וחלא דשיכרא חמירא דחיטי וחמירא דשערי במשהו מפר"ת בטבל ויין נסך במשהו. משום הכי לא איפליגו אביי ורבא אלא במידי דמצי למהוי טבל ויין נסך אבל בשאר איסורי אפילו מין במינו בס'.

תנב

טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר. אמור רבנן בס'. בפ' כל הבשר טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר אם יש נותן טעם באותה חתיכה בס' מתבטל. ניער את הקדירה אם יש באותה הקדירה נגד הטפה ס' פי' רבי' אפרים דווקא בשר בחלב טיפת חלב על בשר קודם שנגעה זה בזה היה זה וזה מותר וכשנפלה הטיפה ונתנה טעם בחתיכה הוי בשר בחלב מן התורה והחלב והבשר שניהם עשו החתיכה איסור נבילה ואוסרת כל החתיכות אבל טיפת דם או חלב שנפלה על חתיכת בשר אין איסור כי אם טעם איסור שבו. ובשר של היתר אינו נאסר לאסור שאר חתיכות. או לב דבוק בתרנגולת. והיינו דאמר רב אם נתנה טעם בחתיכה נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכות מפני שהן מינה. אבל אם לא נתנה טעם וקדם וסילק אינה אוסרת משום משהו שבה והיינו טעמא דרבא סלק את מינו כמי שאינו הואיל ונבלע במינו ומינו אינו יכול לבטלו הלכך הרוטב שאינו מינו צריך לבטל בס' כל החתיכות מפני טעם שבה אבל דם וחלב וגם שאינו מינו איפשר לבטל טעם שבחתיכה. ומטעם זה אין המדומע מדמע אלא לפי החשבון. ובכל איסורין לא תמצא היא עצמה נעשית נבילה כי אם בבשר בחלב ובנבילה שנתנה טעם בחתיכה

מפני שהן מינה. בתנחומא אדם כי יהיה בעור בשרו שאת. והיה מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך. המוטה הזו של תרנגול אחד מס' בכנפיו. קיימא לן אפשר לסוחטו אסור.

תנג

דבר שיש כו מתירין קיימא לן כל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל. כמו ביצת ספק ספק נולדה ביום טוב ספק לא נולדה בפרק א' דביצה (דף ה) אבל חמץ בפסח שנתערב ואין בו ממש בטל אע"פ שיש לו מתירין אחר הפסח. קיימא לן כר' שמעון דשרי אבל אם יש באיסור ממש אסור כדאמר בפ' הנודר מן הירק (דף נט) גבי טבל ומעשר שני והא דאמר בפ' הזהב (דף לט) מעשר שני בטל לא ידיע ממשו ובשילהי מסכת ביצה מים ומלח כמו ממשות בעיסה.

תנד

ריחא לאו מילתא היא. בפסחים בפרק כיצד צולין (דף עו) בשר נבילה שצלאו עם בשר שחוטה אע"ג דרב אסר הלכה כלוי בגדי ודבר אחר ובע"ז בפ' השוכר (דף סו) גבי בת תיהא רבא אמר ריחא לאו מילתא הילכך מליאתא של בשר ומליאתא של גבינה אם נאפו יחד ולא נגעו זה בזה מותרין. אבל ר"ת פסק כרב ריחא מילתא היא ואומר בקטורת כולי עלמא לא פליגי ריחא מילתא שעומדת להריח בפ' ב' דפסחים (דף כה) הנאה הבאה לאדם בעל כרחו אפי' לא אפשר קאסר רבא וחבית פתוחה ופת חמה דמי לקטורת. ובבת תיהא דשרי רבא דאינו מתכוין כי אם לדבוק היא מותר. אבל רבותינו מודים ריחא לאו מילתא הוא כי אם בדבר העשוי להריח כמו בפ' א' דע"ז (דף יג) גבי מעוטרת בוורד והדס. ובפ' לולב הגזול גבי הדס של מצוה ובקטורת ובפ' כל שעה בפסחים אבל יין אין עיקרו לריח. וכן פסק רבי' שלמה ור"ח וה"ג דריחא לאו מילתא היא. ועוד נראה לי אפי' למאן דאסר היינו בתנורים קטנים שלהם אבל בשלנו הגדולים והריח מתפשט בכל מקום רק שלא יגעו מליאתא של בשר למליאתא של גבינה מותר אם נאפו יחד בדיעבד מדקאמר שצלאו ואפאו. קבלתי ממורי ורבי רבי' י"בק משפירא זצ"ל אפי' אביי דאסר בבת תיהא שמכוין להריח בבדיקתו. וממילא גופו ריח אסור דהוי כפת שנאפה בתנור שהוסק בשמן של תרומה. וכפת שנאפה עם צלי שאסור לאכול בכותח ובביניתא ששואב הריח. ודמי בזבחים בפרק דם חטאת (דף סד) בישל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי וכל שכן רך נוח לקלוט הריח אבל שחוטה ונבילה אין כח בנבילה לפעפע בשחוטה שהשחוטה טרודה להוציא שלה מתנור שפיו למעלה. ורבא דשרי אפי' ביין ולא דמי לבלוע בזבחים דאותה בליעה מפעפעת. אבל ריח בלא בליעה לא. והא דאמרי' פת שנאפה עם הצלי וביניתא לאו משום ריחא ממשות בעין. אבל שחוטה

ונבילה נותן לב להרחיק זה מזה מפני המגע. נראה דאביי ורבא ולוי ושמואל סבירא להו דריחא לאו מילתא היא דרבא סבירא ליה בת תיהא הבודק יין בריחו אינו כפת חמה ושפודים דאסר רבי יוסי בירושלמי דתרומות מהו לצלות שני שפודים אחד של בשר שחוטה ואחד של נבילה בתנור אחד ר' ירמיה בשם רב אמר אסור ושמואל אמר מותר. מתני' פליגא על רב אין צולין שני פסחים כאחד בתנור מפני תערובת הא לא מפני תערובת לא. הרי לפי הירושלמי משמע לכתחילה והא דאמר שצלאו להודיעך כחו דרב וכן רבי י"בא מתיר לכתחילה כלוי מדאתותב אין צולין שני פסחים כאחד אי לאסור לכתחילה דילמא לעולם בתערובות טעמייכו אלא מדינא לכתחילה אסור אלא מדלא משני הכי ש"מ אפילו לכתחילה שרי לוי וכן רבא שרי לכתחילה דבת תיהא ריחא לאו מילתא היא. ובפסחים בפ' כל שעה קטרת דעיקרו לריח ריחא מילתא היא כמו המפטם את הקטרת. בשר נבילה שמן אע"ג דלא עביד לריחא אם מכוין לריחו ונהנה אסור. אבל לאכול בשר שחוטה הצלוי עמו מותר. דלא אסר בנתינת טעם דאנן קיימינן כלוי דמתיר כי כן פסקו הגאונים.

תנה

בשר שחוטה ובשר נבילה שצלאן זה עם זה ונגעו בצלייתן ביחד אם הנבילה כחושה קולף במקום הבליעה כדאמרי' בפ' גיד הנשה (דף צג) ירך שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנותן טעם אמר שמואל לא שנו אלא שנתבשל בה אבל נצלה בה קולף עד שמגיע לגיד. ואם הנבילה שמינה אז אוסר הכל דמפעפע דאמר רב הונא גדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו. נצלה בדיעבד קולף. אבל אסור לצלותו לכתחילה עם השחוטה ולקולפו. חם לתוך חם. בפסחים בפ' כיצד צולין איתמר חם לתוך חם אסור דברי הכל. פי' חתיכה נבילה רותחת ונופלת על חתיכם שחוטה רותחת אוסרת מיד בנופלו עליו. צונן לתוך צונן דברי הכל מותר ומדיח.

תנו

הם לתוך צונן כגון חלב רותח על גבי בשר צונן או בשר רותח לתוך חלב צונן. הבשר בעי קליפה אם בשר חם נפל לחלב צונן. אבל חלב רותח על בשר צונן אם החלב ס' כנגד קליפת הבשר נתבטל האיסור בס' ואם אין בס' כנגד הקליפה אוסר הכל. אבל צונן לתוך חם חלב צונן על בשר רותח או בשר צונן לתוך חלב רותח אם נטבל כל הבשר בו חסור. ואם נטבל מקצת הבשר בחלב מה שנטבל בו אסור והשאר מותר דתניא כשמואל דתתאה גבר. והא דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח דצלי היינו שאינו נאכל מחמת מלחו דהוי כצלייתו אבל נאכל מפני מלח ולא כבוש הרי הוא כמבושל

תנז

שתי קדרות על כירה אחת. אסור לשפות על כירה אחת קדירת בשר וקדירת נבילה זה אצל זה. אבל מפורדות מותר כדמשמע בפ' א' דע"ז ישראל וגוי ששותפין על גבי כירה. וצריך ישראל לישב שם שאם ישראל יוצא ונכנס אסור מפני ניצוצות או יניח בו הכף הגוי ומצי אשתמוטי לומר הייתי סבור שהוא קדירתי הילכך אסור ולא דמי ליין דנכנס ויוצא מותר. ודמי אם יש לו מלוה על היין דמצי אשתמוטי דאסרי בע"ז בפרק רבי ישמעאל. אבל מיהו לכתחילה אין לשפות קדירת בשר וקדירת נבילה על כירה אחת דדמי בפ' כל הבשר (דף קיב) דאסרי' לאנוחי כדא דמילחא לגבי כדא דכמכא אבל מה שמניח קדירה אצל האש אין לחוש שמא יתן הגוי בקדירה איסור כדאמר בע"ז בפ' אין מעמידין שופתת אשה קדירה על גבי כירה ובאתה גויה ומגיסה עד שתבא מן המרחץ ואינה חוששת.

תנח

נותן טעם לפגם בע"ז בפ' אין מעמידין (דף לו) פסקינן הילכתא נותן טעם לפגם מותר היינו בדיעבד וכן פסקי' הלכתא בשלהי ע"ז אם נשתמש עד שלא הגעיל. וכן בפ' ב' דע"ז גבי שליקא דארמאי וכן גבי דבש של גוים וכן משמע גבי קורט של חלתית ור"ת היה מחזיק סתם כליהם בתורת בני יומין מקורט של חלתית וקיימא לן השוחט בסכין של גוים קולף הילכך גוים שחותכין כרישין בסכיניהן דמי לקורט של חלתית ואסור אם לא יסיר מקום החתך. וכדאמר בפ' כל הבשר גבי צונן שחתכו בסכין או שליקא דאסיר.

תנט

סכיני א"י וסכין של א"י צריך להגעילו כסכיני דפיסחא בפ' כל שעה אבל ארוך שצולה בו טעון ליבון כדאיתא בתוספת' הסכין מלבנו. ובפ' הכל שוחטין שילבנה באור. וכן בשלהי ירושלמי דע"ז ונותן טעם לפגם דמותר באיסורין שהם בס' אבל איסור שהוא במשהו אפי' לפגם אסור בפ' בת' דע"ז גבי חמרא חדתא בענבי מכלל דרישא יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחן והם מותרות. ואם היו מבוקעות אסורות בנותן טעם אי במשהו למה לי הנאתו בנותן טעם מכלל במשהו אפי' לפגם אסור. ובפסחים בפ' כל שעה גבי קדירות בפסח ישברו דבמינן בכל שהוא מיתסר שמע מינה אפילו לפגם אסור.

תס

מליגת תרנגולין בפ' כל הבשר. בשר וגבינה אינו עולה על שולחן אחד סוף סוף צונן וצונן הוא. אמר אביי שמא יעלה באלפס רותח סוף סוף כלי שני הוא ואינו מבשל. אמר אביי שמא יעלה באילפס ראשון הרי כלי ראשון מבשל ולא כלי שני. מיכן המולג

תרנגולין בכלי ראשון מים רותחין מבשל דם התרנגולת ואסורה אבל שופך בכלי ואחר כך נותן התרנגולת במים. אבל אם נתן התרנגולת בכלי ומערה מי רתיחה עליה אסורה שקילוח ראשון מבליע כדמשמע בזבחים בפ' דם חטאת. עירה לתוכו רותח מניין ת"ל אשר בו ישבר וקרי ליה בלוע. ובפ' כירה האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכו תבלין. ובפ' בתרא דע"ז נעוה ארתחיה ובירושלמי דכירה מהו ליתן תבלין בקערה מלמטה ולערות עליהן מלמעלה ר' יונה אוסר וכן ליתן פת בקערה ולשפוך מן הקדירה רותח עליו בשבת אסור כמו תבלין לשפוך עליהו אסור. וקיי"ל בפ' כיצד צולין חם לתוך צונן קולף דתניא כוותיה דשמואל בה"ג גבי הלכות יין נסך חבית שיש בתוכה משקין יין או שמן ונתן לתוכה שרץ או עכבר שיעור אחד מאלף החבית והמשקין מותרין ופחות מאלף היין אסור והחבית אסור ואם בקש לטהר את הכלי מכניסו לכבשן האש כאשר בתחלה. ירוש' דתרומות בפ"י ר' יוסי בר בון הורה בהדין עכברא חד לאלף. וכן פסק במגילת סתרים.

תסא

תולעים המבשל פולין או גריסין או עדשים. ומצא בתבשיל תולעים ישליך התולעים והשאר מותר. דאמרי' בפרק אלו טריפות אמר שמואל קישות שהתליע באיביה אסורה. ופריך לימא מסייע ליה תני חדא השורץ על הארץ להוציא את הזיזין שבעדשים ואת התולעים שבגרוגרות. ותנא אידך וכו'. ומוקמי' דאיתליע פירא שרי אף התולעת. והא דתניא כל השרץ השורץ על הארץ לרבות התולעים שבעיקרי זיתים ובעיקרי גפנים דאתליע אילנא גופא. נמצא תולעת בפרי אם לא פירש מותר אבל פירש אסור תולעת הזבוב שנפל בקדירה אע"ג דקי"ל בע"ז עכברא בשיכרא אשבוחי משבח ה"מ עכבר העולה על שולחן מלכים אבל זבוב אינו נותן טעם והלכת' קוקיאני תולעים שבכבד ושבראש אסורין או בין העור לבשר. דכוורי שרי. תולעים הגדלים בדגים או גדלו בבשר לאחר שחיטה או בגבינות מותרין רק שלא פירשו בידו או על שום דבר. תולעים בכלי שיש בו מים גדולים מותרין. אבל תולעים בימים ובנחלים בחריצין ובנעיצין ובורות ושיחין ומערות אסורין. תולעים הנמצאים שגדלו מן הקמח מותרין אבל אם שרצו בנפה אסורין. תולעים בפירות אפי' לשמואל א"צ רק שישליכו התולעת והפירות אפי' נתבשלו מותרין שהרי יש בפרי יותר מס' בתולעת. ועוד הרוטב יש בו כדי לבטל הטעם אבל המבשל קיטנית בקליפותיהן ותולעים בתוכה כיון שהקליפו השומר הוי סופו להקשות הוי כעיקרי זיתים ואסורין כדמשמע בפרק כיצד מברכין דבר שסופו להקשות מברך שהכל דלא הוי פירא. בתוספ' דתרומות האוכל את הדירה ואת הנמלה

ואת הכינה שבתבואה חייב את הזיזין שבעדשין ואת היתושין שבכליסין ואת התולעים שבתמרים ושבגרוגרות חייב האוכל תולעים שבעיקרי איננות שביין ושבמחובר הרי אלו מותרין. והא דמיפלג בתולעים תולעים של תבואה דאית ליה פוריא. אמר שמואל קישות שהתליעה באיביה אסורה אם נמצא התולעת בתוך הפרי ומחובר לארץ ומפרש על הארץ לרבות שבעיקרי זיתים בעוד הפרי מחובר. בספר תרומות פוסק כשמואל. אבל תולע בפרי לאחר שנתלש מותר בעוד שלא יצא חי מן הפרי אבל יצא חי אפי' על גג הפרי קרינא ביה השרץ השורץ על הארץ. ואם נתבשל בו צריך ס' לבטל טעם התולעת. ופולין שהן בלא שרביט מצא בהן כמו זבובים מותרין דלא יצאו מחיים שאם יצאו לא היו חוזרין בקיטנית ומאחר דלא יצאו מחיים מותרין פי' רבינו י"בא פעמים אפי' יש ס' בין מים ובין פולין אחרים הכל אסור כשעירה מים רותחין מן הכלי ראשון בין הקיטנית שמא בסוף הערוי לא נשאר כי אם מעט מים בכלי היה השרביט בתוכו התולעת אוסר כל מה שבתוך המים שאין ס' עם מים ופולין הנשארים לבטל האיסור ונתערבו אותם המים המועטים שנאסרו עמהם. וכן אם יש יותר מס' במים בדגים ולאחר שעירה מצא דג טמא כולן אסורין אעפ"י שיש בדגים אחרים ובמים יותר מס' לפי כשעירה מכלי ראשון בסוף העירוי שמא לא היה שם כי אם מעט מים ושם היה הדג הטמא ואסר כל הדגים שנתערבו בזה מעט המים. אעפ"י שזרק דג הטמא ודג טמא שהשליכו לחוץ ונגעו חמין זה לזה אסורין.

תסב

וכן הדין בביצים שנתבשלו ונמצא דם או אפרוח באחד מהם אעפ"י שיש במים ובבצים יותר מס' לפי שבסוף העירוי שמא היה שם הטמא ונאסרו כל אותם שבמים מעטים שלא היה ס' ונתערבו הנאסרין עם האחרים של חוץ למים ונגעו זה לזה בעודן חמים ונאסרו כולן על כן החכם ימתין מלערב עד שיצטננו המים או יביא מים צוננין לצנן הרותחין וכשעירה המים אם היה תחילה ס' מותרין. ואם הוציא מן המים בכף כל אחת לבדה הכף אסורה כי הביצה אסורה שהיתה עליה חוץ למים אסרה ואחר כן הוציא בכף ביצים אחרים ואסרן. ולי נראה דמותרין כגון שיש רוב דגים חוץ למים אם כן האסורין שבתוך המים מועטין בטלים הן. ואי משום דנגעו האסורין בכל שאר אין בכך כלום דדבר שאינו אסור מחמת עצמו אלא מחמת ד"א שבלע איסור אינו אסור בנגיעה לדבר אעפ"י ששניהם חמין אם לא יהיו שניהם במים רותחין משום האי טעמא קליפה שנאסרת אינה אוסרת קליפה אחרת סמוך לה וכן לעולם. וכן המלח אינו אוסר הבשר אעפ"י שהמלח הבלוע מדם נותן טעם בבשר. ואי משום דג הטמא עצמו מתגלגל ונוגע באחרים בלא

מים אינו נוגע לרוב אלא למיעוט אם כן המיעוט שנגע כיון שאינו מכירן בטילין ברוב. דלא שייך בהן טעמא דבריה לא בטלה כיון שאין אסורין מחמת עצמן. אמנם בביצים אין כל כך דבר קל להתיר לפי שאינו רגילות לבשל כל כך ביחד שיתבטלו בין אותן שהן בתוך מים מועטים שנאסרו שיתבטלו ברוב ביצים שחוץ למים כאשר מתערבים יחד אחר כן.

תסג

מורנא דכבדא אסירי. תולעים שנמצאים בכבד או בבשר אסורי' דתניא א"ר ואת נבלתם תשקצו לרבות מורנים שבבהמה אבל תולעים הנמצאים בחתיכת דג מותרין מיהו הלכה קוקיאני אסירי דכנים עיילי בהו דמעלמא קאתי. אבל לאחר שחיטה בבשר או בדג מותרין אף התולעים מאחר שנמצאו לאחר שחיטה בחתיכה דלא אסירי אם לא שפרשו מחיים כמו בגג תמרה אבל תולעים מתים הנמצאים שנפלו מן הבשר בקערה אין בכך כלום. וכן תולעים הגדילים במים בכלי או במים מכונסין שעל הארץ מותרין כדתניא תאכלו מכל אשר במים לרבות בורות שיחין ומערות ששוחה ושותה מהן מן התולעים ואינו נמנע. ואע"ג דמפרשי בדופני הכלים ובדופני הבורות היינו רביתייהו ומותרין. ואם ראינו שפרשו בדפני הכלים או בדפני הבורות מבחוץ בחיים אסירי משום השורץ על הארץ. ויבחושין קטנים הגדילים בשכר או ביין מותרין לשתותן עם המשקין אבל סיננן בתבן או בבגד אסורין כדרב הונא דילמא פריש לעיל מציבתא.

תסד

קיבה ומסו קיבת נכרי ושל נבילה הרי זו אסור' המעמיד בעור הקיב' מפני כח וחוזק שלו כמו שאור תרומה שנפלה לעיסת חולין שאוסר חזוקו של שאור. כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה כשהוא חלב צלול והוי חלב טרפה אבל אם הקיבה קרוש' אעפ"י שבא מן הטרפה כשרה אחר דחדא טרפה שינקה מן הכשירה קיבת' מותרת שכנוס במעיה הלכך כשקונים גדיים וטלאים מן הא"י אין לחוש שמא ינקה מן הטרפה כדאמרי' לוקחין ביצים מן הא"י ואין חוששין לא משום טריפה ולא משום נבילה. ואם קנה קיבה מן הנכרי בחנות מבהמה שהרגוה גוים והעמיד ישראל הגבינות מותרות דחלב לאו מגופה אתי אלא שינקה מאחרת. מיהו אין לעשות לכתחילה ליקח הקיבה משום הרחק מן הכיעור. אם הקיבה נמלח בעורה כמו שהכותים עושים פשיט' שאסור אבל שחט גדי או טלה ונמצא טריפה והעמיד בקיבה מותרת הגבינה שכבר נקרש חלב הקיבה שאין דרך להעמיד בחלב צלול כי אם מקרוש והוי כטיט בעלמא ומותרת ואם מעט צלול בו בטל בס' של גבינה. ורגילות ליקח קיבה עם עורה ונותנין אותה במים

לקרוש הצלול נראה דאסור לשהות זמן מרובה פן יתן טעם העור בקיבה והוי בשר בחלב שחלב צלול נכנס בעור ונפלט והוי חלב איסור.

בהמה שעשו ממנה גבינות כל השנה ושחטוה ונמצאת טריפה יש אומרים לא נקרא חזקה להעמידה אלא היכא שיכולים לבדוק שעה של היתר פעם אחת כדאמר בפרק הכל שוחטין (ד' ד) מנלן דאזלינן בתר רובא ממכה אביו ואמו ומעדים זוממין ומפרה אדומה דאזלינן בתר רובא ואוקמינן אחזקה שאינן טריפה ומאי מייתי ראיה מפרה דלמא שאני פרה בת שתים והאב והאם יש להן יותר משנה והיה שעות שלא היה טריפה אלא וודאי לא מיקרי חזקה כיון שלא נתברר לנו השעה מיהו י"ל דפריך למאן דאמר טריפה חיה א"כ ראיה שלא היו טרפה שחיו כמה שנים. אבל תימא היכן מצינו שיאמר העמד אחזקה היכא שאין עתה החזקה קיימת דהא עכשיו נמצאת טריפה דהא גבי ספק נגע בשרץ ספק לא נגע טהור ברשות הרבים מטעם חזקה יכול להיות טהור וכן נשחטה היא בחזקת היתר. בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת כולן יכולות להיות עכשיו. מיהו גבי מקוה שנמדד ונמצא חסר העמד מקוה בחזקת שלם. וכן גבי בוגרת העמידה בחזקת נערה בקידושין בפרק עשרה יוחסין וכן אמר שמאי בנדה כל הנשים דיין שעתן העמידה על חזקת שלא ראתה ועד עכשיו היא טהורה. בפרק כל הבשר רב מרי בר רחל אמלתא ליה חתיכה דנבילה בהדי בשר שחוטה אתא לקמיה דרבא אמר ליה הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפ' שלהם. פי' לאחר שפלט דמו פולטת ליחה מן הנבילה ואוסר הבשר. וכן המולח עור הקיבה והקיבה ביחד אסור ולא נאמר קיבה היא. מסו פירשא בעלמא דהא אמרי' כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה דחלב הוי. ירוש' מעשה בבני יהודה בן שמוע שבקעו להם זאבים יותר משלש מאות צאן ובא מעשה לפני חכמים והתירו קיבותיהן אמר ר' הקיבה ממקום אחר באתה וקיי"ל מעמידין בין בקיבת נבילה בין בקיבת שחיטת נכרי אבל בעור הקיבה אסרו להעמיד. בפרק ב' דע"ז (דף לה) מפני מה אסרו גבינות הכותים אמר שמואל מפני שמעמידין בעור קיבת נבילה. בפרק א' דבכורות טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר טמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור היוצא מן הטמא טמא. ומן הטהור טהור. במסכת תרומות ירושלמי אבא בר הונא בשם ר' יונתן השוחט את הבהמה ומצא בה חזיר מותר באכילה. יונה אסורה באכילה. מאי טעמא בהמה בבהמה תאכלו ולא עוף בבהמה. ובפרק בהמה המקשה אוסר דמות יונה בעינן פרסות וליכא. מי רגלים של פרה מותר לאחר שחיטה ולא של בהמה טמאה. בפרק א' דבכורות (דף ז) דייק רב ששת היוצא מטמא לא קאתי דהוה משמע מגופא דטמא. אלא היוצא מן הטמא ומי רגלים של חמורים וסוסים וגמלים אסירי ומי רגלי אדם מותר

לשתותן לרפואה למי שנכחש מבשרו ואינו אוכל שקורין ביר"א ונשחף מבשרו דלא גרע מדמו דשרינן בכריתות בפרק דם השחיטה (דף כ) דם מהלכי שתים. דם בין השינים מוצצו. אבל על ככר אסרי מפני מראית העין. וחילופא בחלב בכתובות בפרק אעפ"י (דף ס) אבל השתין מיא על מיא נפיק. בשר אדם אינו בלא תעשה בתורת כהנים מת ישראל אסור בהנאה. בסוטה ילפינן שם שם מעגלה ערופה. אבל מת גוי מותר בהנאה. בירושלמי בפרק המצניע בגמ' המוצא שרץ תיפתר במת גוי וצריך לכלבו בפרק בהמה המקשה (דף ע"ג) חותך מעובר שבמעיה מותר באכילה בהמה בבהמה תאכלו לרבות הולד. השוחט את הבהמה ומצא בה בן ח' חי או מת או בן ט' מת קורעו ומוציא את דמו דלא גרע מדם האיברים דעובר בל"ת בפרק דם השחיטה וחלבו מותר בן ט' חי מותר דתנן וחכמים אומרים שחיטת אמו מטהרתו אבל חלבו וגידו דבן ט' אסור מתני' גיד הנשה נוהג בשליל וכן משמע בפרק בהמה המקשה (ד' עד) תלש חלב מבן ט' חי ואכלו חייב השוחט את הבהמה ומצא בה שליא נפש היפה תאכלנה. בן פקועה בפרק בהמה המקשה קרעה ומצא בה בן ט' חי טעון שחיטה לפי שלא נשחטה אמו אפילו אם נשחטה אמו וחתכה את הבהמה והוציא את העובר והפריס על גבי קרקע טעון שחיטה דרב אשי בתרא הצריכו שחיטה בפ' בהמה המקשה גבי אדא בר אבוה. וכן פסק אבא מרי הר"יבק ז"ל הלכה למעשה שצריך בן פקוע לשחוט וכן פסק מורי רבי' ה"ר י"בק שטעון שחיטה וכן נראה לי דטעון שחיטה ואע"גב דבפרק בתרא דיומא בשלהי גמרא ביה"כ (דף עז) בכותבת הגסה אימ' בן פקוע ומשני מחוס' קריעה משמ' סתמ' דתלמוד' אין טעון שחיטה ובמנחות בפרק הקומץ רבה (דף סז) גבי שתי פרשיות שבמזוזה שטעון שחיטה אפי' הכי מעשה רב דרב אשי אצרכיה שחיטה וכן פסק רבינו שלמה ובהלכות גדולות אבל קלוט בן פקוע או קלוט בן קלוטה בן פקועה מותר באכילה. וקיי"ל כרבא השוחט את הטריפה ומצא בה בן ט' חי מותר ד' סימנים אכשר ביה רחמנא או דידיה או דאימיה. וקיי"ל כרב דאמר בנדה בפרק המפלת בריה שיש לה ב' גבין וב' שדראות בבהמה אסורה האבר והבשר המדולדלין בבהמה ובחיה ובעוף ששחטן שהן אסורין משום מצות פרישה בלבד. בהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו והחזירה קיי"ל כרב יהודה דאמר אבר עצמו אסור. אבל במקום חתך מותרת אם החזירה ואם לא החזירה אסור האבר ואף במקום חתך. הוציא ראשו אפי' החזירו הוי כילוד אם הוא חי צריך שחיטה ואם נמצא מת הוי נבילה. חותך מן העובר שבמעיה מותר באכילה. חותך מן הטחול בקולשיה או מן הכליות שלא במקום חריץ הבהמה מותרין באכילה. ולא מה שחתך. חותך הטחול בסומכיה או הכליות במקום חריץ אף הבהמה אסורה.

שליא שיצתה מקצתה אסורה. עשר בהמות מותרות שור כבשים ועזים איל וצבי ויחמור אקו ודישון ותאו וזמר. אמר רב חסדא מצא בהמה שפרסותיה חתוכות. יש לה שינים למעלה טמאה ואם לאו טהורה. רק שיכיר גמל. מצא בהמה שפיה גמום אם פרסותיה סדוקות כשירה ובלבד שיכיר חזיר. מצא בהמה שפיה גמום ופרסותים חתוכות יבדוק בכנפי העוקץ אם מהלך שתי וערב טהורה ובלבד שיכיר ערוד חיה בכלל בהמה לסימנים ולשחיטה סימני חיה להתיר חלבה קרנים וטלפים. כל מקום שקרנותיה מפוצלות חלבה מותר. לא מיפצלו בעינן כרוכות חדורות וחרוקות ומיבלע חירקיהו. קרש חלבו מותר. חלב שור וכבש ועז אסור ולא של חיה. גיד הנשה נוהג בחיה ובהמה. וחלב גיד הנשה. וצריך אף בחיה לנקר חלב הירכים. כל עוף הדורס טמא או חולק את רגליו או קולט מן האויר ואוכל או שוכן עם הטמאים טמא. סימני עוף טהור אצבע יתירה וזפק ואינו דורס ואוכל וקורקבנו נקלף. וקי"ל עוף טהור נאכל במסורת. עוף המסרט כשר עוף בסימן אחד ולא דריס כשר ביישוב ולא במדברות ארבע ועשרים עופות טמאים סנונית שדרה בבית אסורה אבל בשפת המים סנונה אי חוורא כריסה שרי אי ירקא כריסה אסיר אוכמי אסור שלך שולה דגים מן הים אסור אבל עוף ששלה דגים מן הנהרות מותר. תרנגולת דאגמא שקורין אור"סנא מותרין בין זכרים בין נקיבות ולי נראה כיון דדרים אסור. חגבים שיש להם ד' רגלים וד' כנפים וקרסולין וכנפים חופין את רובו רוב ארכו ורוב היקיפו ושמו חגב מותרין ואין צריכין שחיטה דגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת מותר חמור הים מותר שור הים אסור דגים ועוברן אין נקנין אלא מן המומחה. דג טמא שבלע דג טהור מותר. טהור שבלע דג טמא אסור.

תסה

אבר מן החי לא תאכל הנפש עם הבשר. אבר מן החי אסור. ונוהג בבהמה ובחיה ובעוף בטמאים ובטהורים. האבר והבשר המדולדלין בבהמה ובחיה בעוף אם יכולין להעלות ארוכה מותרין ואם לאו אסורין. הרוצה לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית בשר מבית השחיטה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה.

תסו

דם כל דם לא תאכלו לעוף ולבהמה ולחיה. חיה בכלל בהמה בכריתות בפרק דם השחיטה (דף כב) דם הנחירה דם עיקור דם הקזה שהנפש יוצאה בו חייבין עליו. דם הטחול דם הלב דם ביצים דם חגבים דם שרצים דם התמצית חייבין עליו. דם דגים שכינסו אסור ואם יש קשקשים מותר. דם אדם בין השינים מותר. פירש על גבי ככר אסור. חלב האשה פירש מותר. אבל לינק מן הדד אסור. שור או שה אותו ואת בנו לא

תשחטו ביום אחד. ונוהג בין בזכרים בין בנקבות בכלאים ובכוי. השוחט ונמצא טריפה או לע"ז נוהג הנוחר והמעקר השוחט ונתנבלה בידו אינו נוהג. שנים שלקחו פרה ובנה דין הוא הלוקח ראשון ישחוט ראשון והשני למחר ואם קדם השני ושחט זריז ונשכר. שחט הפרה ואחר כך שחט שני בניה לוקה שמונים. שחט שני בניה. ואח"כ שחט הפר' לוקה ארבעים. שחט' ואת בתה ואת בת בתה סופג שמונים. שחטה ואת בת בתה ואחר כך בתה סופג ארבעים. אותו ואת בנו או בנו ואותו חייב. אחד השוחט את הפרה ואחד השוחט את אמה ואחד את בתה שנים האחרונים חייבין. נוהג בבהמה ולא בחיה. בד' פרקים צריך המוכר להודיע אמה מכרתי לשחוט בתה מכרתי לשחוט או המוכר לחתן ולכלה ביום אחד. היום הולך אחר הלילה. עבר ושחט מותר באכילה בפרק כל הבשר.

תסז

כל קבוע כמחצה על מחצה. דווקא בדבר חשוב או בריה. כגון ט' צפרדעים ושרץ אחד ביניהם או ט' חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה. אבל בדבר שאינו חשוב לא וכל האיסורין הנבטלין הן אינן חשובין לכך מתבטלין ולא נאמר קבוע ותדע כשהקשה בפרק כל הזבחים שנתערבו וליבטלו ברובא הוה ליה למימר לאלתר כל קבוע כמחצה על מחצה דמי ולא אמר. אלא המתין עד שאמ' בעלי חיים חשיבי ולא בטלי אז הקשה לו ונמשוך חד ונימא כל דפריש מרובא פריש ואמר כל קבוע משום דכבר אמר שהוא חשוב לכך שייך ביה כל קבוע. ולגבי סנהדרין דאזלינן בתר רובא דרובא נייד. ותו לא אמרי' כל קבוע אלא בספיקא כגון זורק אבן לגו בפרק שור שנגח ד' וה' אפי' אם ט' כותים וישראל אחד ביניהם הזור' שם אבן שמא תפול על ישראל כמו על הכותי דממה נפשך על אחד מהם תפול. וכיון דספיקא אמר קבוע שלא נודע על מי תפול. וכן ט' שרצים וצפרדע ביניהם או ט' צפרדעים ושרץ ביניהם ונגע באחד מהם כיון שהוא לא נגע אלא באחד כמו נגע בשרץ כמו בצפרדע. אבל בסנהדרין רואין אנו להדיא שהמיעוט יחלוקו על הרוב אזלי בתר רובא. והא דאמרי' בפרק מי שמתו מדלגין היינו על גבי ארונות דרוב ארונות דעלמא יש בהן פותח טפח ומיעוט דעלמא אין בהן שמא בארונות שהיו מדלגין היה בכולן פותח טפח ומספיק' אנו יודעים אם יש ארון שאין בו פותח טפח לא נאמר בו קבוע. והא דאמר בריה חשובה ולא בטלה זה אינו אלא בדבר שאיסורו חל בשעת ברייתו כגון נמלה בפרק בת' דמכות לרבי שמעון אפי' חטה בריה היא ולגבי גיד הנשה בפרק גיד הנשה. אבל שור הנסקל דאיסורו אינו מברייתו אלא גמר דין לא ויש כל דבר שאיסורו משעת ברייתו. ואיסורו שוה בכל אותו המין כמו גיד הנשה אסורין כל הנמלות וכל טבל אסור ואותו איסור משעת ברייתו.

מה שאין כן בשור הנסקל ובחטאות המתות. וקשה מאגוזי פרך ורימוני בדן לכן הכל מותרין כזה דלא חשיב בריה אלא שאיסורו משעה שנברא. ואיסורו שוה בכל מין כזה אבל אגוזי סתם ורימוני סתם אין איסורן שוה בכל אגוזים ורימונים דעלמא. וכן שור הנסקל אין שוה בכל השוורים. והא דפליגי רבנן במכות משום דבעו בריית האמה כמו נמלה וגיד הנשה ולא חטה. ורבי שמעון סבר אף חטה. וגבי ביצה נמי בפ"א די"ט. והא דאמרינן ביצה בששים אסורה בביצה שיש בה אפרוח. והא דמקשי בפ"א דע"ז ולחשוב נמי ככרות בפסח דאית ליה תרי חשיבותא דאיסורן שוה בכל מחיצות שבעולם. וגם חשוב ואיסורו איסור הנאה וחתיכה הראויה להתכבד בפני האורחים מה שאין כן בשור הנסקל דאסור בהנאה ובפרק הערל (ע"ש בתוס') ובפ' גיד הנשה נקוט כלל זה בידך כל דבר שחשו' משום דראוי להתכבד בה היינו דווקא בדבר שמות' בהנאה אם לא היה האיסור בעין אבל בדבר שאסור בהנאה אפי' אם לא היה בעין אם היה בעין לא נא' בו הואיל וראויה להתכבד אם היו מותרין בהנאה השתא מיהת לא חשיבי מאותו הטעם אבל דבר שדרכו למנות לא בעינן שום חשיבות יותר אע"ג שאסורין בהנאה. במסכת שביעית בפרק ז' עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומה ולא בנבילות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשי'. בתוספת' נבילה אין מוכרין אותה מחרוזות. אבל מביאין אותה חתיכות חתיכות על גבי מוטות. ירושלמי כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה. והרי גמל, והרי חמור. למלאכתו הוא גדל. ועוד תנן צדי חיה עופות ודגים שנתמנו להם מינים טמאים מותר למוכרן ומייתי בפסחים בפרק כל שעה (דף כט) והא דאמר בבבא קמא בפ' מרובה (דף פג) אסור לאדם שיגדל חזיר פי' אפי' נזדמן לו חזירים אסור לגדלם.

תסח

נפל בשבת בשלהי פ"ר אליעזר אומר אם לא הביא כלי. תניא רשב"ג אומר כל שלא שהה ח' ימים הוי נפל. ופסיק רב יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג רב פפא ובריה דרב יהושע איקלעו לבי בריה דרב אידי בר אבין ועבד להו עיגלא תילתא ביממא דשבעא ואמרי ליה אי אתרחיתי עד לאורתא הוה אכלינן. וכן ראיתי שאסר אבא מרי הר"י ז"ל עגל אחד שנשחט בתוך ח' ימים ואומר וודאי אם היינו יודעים בברור שכלו לו חדשיו היה מותר כדאמרינן בפרק ר"א דמילה (דף קלו) עגל שנולד ביום טוב שוחטין אותו בי"ט ומשני שכלו לו חדשיו. אבל עתה שלא נודע אסור וכן הורו כל הרבנים שבשפירא רבינו שמריה ורבי' אברהם ורבינו יהודה.

תסט

עיסה בחלב בפסחים בפרק כל שעה (דף ל) ובבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים אין לשין עיסה בחלב ואם לש כל הפת כולה אסורה מפני הרגל עבירה. ואסורה לאוכלה אפי' במלח פן יאכל בשר עמה דדווקא בפרק כל שעה כעינא דתורא שרי. פירוש דבר מועט כעינו של שור מותר לאכילה אם נילושה בחלב שאוכלה מיד. אבל הרבה אסור. וכן ראיתי אבא מרי ה"ר יב"ק זצ"ל אסר עיסה אחת אשר חיממו המים ביורה שנתבשל בה בשר והשומן נדבק ביורה. וכן יש שאוסרין אם מליאתא של בשר או של גבינה נשברה ויוצא השומן או מן החלב ונדבק בפת ורוצים לאכול הפת. ואין נראה לי דדווקא חלב שנילושה בעיסה שאינו ניכר אבל ניכר לעין לא יבא לידי קילקול, אבל מה שבעיסה נילוש אסור דדמי לפ' כיצד צולין (דף עו) ולרב למאן דאמר ריחא מילתא היא דאסר פת שאפה עם צלי בתנור לאכול בכותח ובצנון שחתכו בסכין ש"ח כל הבשר אסור לבשלו בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים ואסור להעלותן עם הגבינה על השולחן בחולין (דף קד) תניא אגרא חמוה דר' אבא עוף וגבינה נאכלים באפיקורן בלא קינוח הפה ובלא נטילת ידים ומסקנא בשר וגבינה בעי נטילת ידים בליליא אבל ביממא חזי ליה ולא בעי נטילה וקיי"ל מי שאוכל גבינה ואחר כך בשר דצריך קינוח הפה לאחר שאכל גבינה בין בפת בין בכל דבר. בר מתמרי קימחא וירקא ונטילה בלילה אבל אם אכל בשר אסור לאכול גבינה. אכל גבינה מותר לאכול בשר. ואם אכל בשר אסור לאכול עד שיעור שצריך סעודה אחרת. כדאמר מר עוקבא דאבוה כדאכיל האידנא לא אכיל עד למחר כי השתא ואילו אנא בהאי סעודתא לא אכילנא בסעודתא אחרינא אכילנ' ואמרי' בין תבשיל לגבינה צריך. פירוש לאחר שיאכל גבינה יטול ידיו ואוכל בשר לאחר קינוח אעפ"י שרבינו תם היה מצריך קינוח ונטילה בין בשר לגבינה מדקאמר בין תבשיל לגבינה או ישהא בלא קינוח בין בשר לגבינה כמר עוקבא אבל בין בשר לבשר לא בעי כלום לא נטילה ולא קינוח ולא שהייה אין אנו עושין כן אלא כפר"ח ופרש"י וכל הגאונים דמצרכי קינוח ונטילה בין גבינה לבשר או בלא נטילה ביום רק קינוח הפה בפת אבל בין בשר לגבינ' צריך שהוי וכן מורין הלכה למעשה בפסיקת' רבתי בפרשת עשר תעשר. כשביקש לכתוב את התורה לא היו מלאכים מניחי' אותו אמר להן הק"בה מה אתם מקיימין את התורה תינוק הנגמל מישראל מקיימה יותר מכם יוצא מבית הספר אם היה אוכל בשר אינו אוכל חלב עד שירחוץ ידיו מן הבשר ואתם כשנשלחתם אצל אברהם הביא לפניכם בשר וחלב ואכלתם. ויקח חמאה וחלב ובן הבקר. ומפני טעם זה נסמך לא תבשל גדי בחלב אמו. הנה אנכי שולח מלאך כי זה אמר למלאכים.

גליון בשאלתות דרב אחאי בין תבשיל של גבינה לתבשיל של בשר לא בעי נטילת ידים משום דלא הוי ממשות אבל בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה בעי נטילת ידים. ורבינו אוסר לאכול תבשיל בלא קינוח מדרבי יוחנן דאמר תבשיל סתם. ירושלמי פ' אלו דברים האי מאן דאכיל בשר וברעותיה למיכל גבינה צריך למיבעי פתתיה מיכן אסר מורי בן להסיר חתיכת להם בין גבינה לבשר אלא להסיר אותו לחם לגמרי פן יכשל צריך כל אדם להיזהר כשנותן בתיבה אחת בשר וגבינה שלא יגעו ביחד כדאמרינן צורר אדם בשר וגבינה במפה ובלבד שלא יהו נוגעים זה בזה שאם יגעו צריך הדחה ואם נפל בשר צלי בחלב צונן צריך קליפה. ואי אית פילי בקעים בשר אסור או אם נתקן בתבלין אסור. ואסור לאכול לזה בשר ולזה גבינה על שולחן אחד. בחפיסה אחת כשמכירים זה את זה. דבש דבורים מותר כדאיתא בפ' א' דבכורות אבל דבש הגזין וצירעין אסור כרבי יעקב וכרב ששת בבכורות ואעפ"י שמחממין את הדבש ומרתיחין פעמים גופי הדבורים בדבש רק שיסנן בבגד הוה להו הדבורים נבילה מוסרחת ועוד נותן טעם לפגם מותר.

תע

הלכות חילוקי בהמות למכור לכותים וליחד עמהם בפ' א' דע"ז קיי"ל דאין מוכרין בהמה גסה לכותים לא עגלים ולא סייחין משום שאלה ושכירות. ומשום למען ינוח שורך דאגרא לא קניא. ואע"ג דבפ' הזהב אמרי' דאונאה שייך בשכירות כי תמכרו ממכר. ומשמע דממכר בן יומו קרוי ממכר. מיהו אינו בהמתו וביתו של שוכר כי אם של משכיר. וגם אין מוכרין בהמה גסה משום נסיוני דאזלא מחמתיה משתחשך בשבת. רבא שרי לזבוני חמרא לגוי אידא דספסירא דלא ידעה לקליה דלא מוגיר דלא מושיל. רב הונא זבין פרה לגוי אימור לשחיטה זבנה. ומתנית' דאסר שאומר למלאכה בעינא אי נמי פרה לאו בת מלאכה היא ומתני' דאסר בזכרים כדמוכח בפ' המוכר פירות (דף צב) סתם שור לרידיא קאי וסוסים וחמורים קיימי למלאכה. מיהו אשכחן כהן ששכר פרה מישראל. וכן לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית. ובפ' א' דפסחים (דף יד) שתי פרות חורשות בהר המשחה וכן השואל את הפרה. על כן נראה בהמה טהורה מותר למכור לכותי אימור לשחיטה זבנה אבל עגלים סתמייהו לגדל קיימי. ומתני' סוסים וחמורים אסור למכור לכותי וצריך כל אדם למצוא היתר למה אנו מוכרין עגלים מיהו עתה אין בקי דלישמע קליה בזמן הזה. ואין לחוש משום נסיוני ולא להשאיל דאין רגילים עתה גוים בכך. ועוד אנו מעט במקומות מפוזרים היה לנו הפסד אם לא היינו מוכרין לכותים כמו חיטי ושערי אבל אסור לקנות בהמה ולמוכרה. ודמי לבתים שאנו משכירין לכותים שחין רגילים בזמן הזה להכניס בו ע"ג. ובימיהם היה ברור שמכניסין בו ע"ג ומה שאנו

רגילים להעמיד בהמות בין הגוים בלא שומר ישראל ותנן בפ' ב' אין מעמידין בהמות בפונדקאות שלהם וגם אנו מוסרין בהמות שלנו לרועה שלהם ותנן אין מוסרין בהמה לרועה כותי אלא משום דקיי"ל כשינויא דר' פדת בריש פ"א דע"ז דר' אליעזר חייש לרביעה לכך אין מעמידין. ולרבנן לא חיישי לכך אין לוקחין מהן וקיי"ל כרבנן דלא חיישי לרביעה אע"ג וסתם מתניתין דאין מעמידין אתיא כר' אליעזר כמו כן יש סתם משנה כרבנן מקום שנהגו למכור מוכרין. וכיון דקבעי תלמודא לשינויא דר' פדת לבסוף שמע מינה דסמכה הוא טפי.

תעא

ייחוד אמר רבינא מנא תימרא דשאני בין דיעבד לכתחילה דתניא לא תתייחד אשה עמהם מפני שחשודין על העריות. ורמינהו האשה שנחבשה בידי כותים על ידי ממון מותרת לבעלה. פי' אפילו לכהן שלא אנסה. וכן בפ' ב' דכתובות גבי בת ישר' שהורהנה באשקלון וריחקוה בני משפחה פנויה היתה וריחקוה הכהנים שחששו פן נבעלה לכותי הפוסל בביאתו לכהונה. דאי באשת ישראל מיירי משום חשש שמא נבעלה ברצון היה לו לומר וריחקה בעלה. ועלה מייתי האשה שנחבשה דסובר לכהן נמי מותרת אלא יש לומר לכתחילה לא תתייחד הא דיעבד מותרת ודחי דילמא דיעבד לא ומה שמותרות משום הפסד ממונו תדע דקתני סיפא על ידי נפשות אסורה לכהן בעילת גוי. וגם כל אשת כהן שנתייחדה עם הכותי תהא אסורה לבעלה כהן או בת ישראל פנויה אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו כשרה לכהונה. ומפרש רבינו תם רבינא מייתי ראייה מאשה שנחשבה שידו תקיפה עליה בעלה רואה אותה נחבשה והיא אסורה בידו אפי' הכי מותרת לבעלה בדיעבד אעפ"י שחשודין על העריות כדתניא לא תתייחד אשה עמהם הוא הדין לוקחין מהן בהמה לקרבן היינו דיעבד אעפ"י שבהמה מוסרה בידו ואינו מוחה מן הרביעה ודחי לעולם אימא לך גבי בהמה דידן תקיפה עליה שאין לוקחין מהן לקרבן. וגבי אשה שנחבשה דשרי לבעלה כי ידו תקיפה עליה היינו משום הפסד ממונו שנחבשה על ידי ממון אבל אי לא משום הפסד ממונו תהא אסורה כיון שידו תקיפה עליה שהוליכה בעלה אבל אם אינה מסורה בידו אפי' בלא הפסד ממון אינה אסורה על ידי ייחוד.

תעב

קיי"ל מותר להתרפאות מן הא"י דבר שאין בו סכנת נפשות. אבל מומחה לרבים מותר. ואדם המקיז מן המומחה מותר אבל מן המינין אסור שמזכירין שם ע"ג. ואם אמר לו הרופא ליקח מים של ע"ג או מן עצים שלפני ע"ג אסור. כדאמרינן בפ' כל שעה בכל

מתרפאין חוץ מעצי אשירה תניא לא ישא ויתן מן המינין ואין מתרפאין מהן ומעשה בבן דמא אחותו של ר' ישמעאל שהשיכו נחש. ובא אחד לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל וטעמא משום שרצה לומר נחש של ע"ז. ירושל' בפ' שמונה שרצים באלעזר בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שהשיכו נחש ובא אחד לרפאותו בשמו וכו'. והשתא לא תקשי הא דאמרינן בתר הכי ר' אבהו רמא ליה מינא סמא אשקיה שלא נתן לו ולא לחש לו שום דבר מעבודה זרה ובלאו הכי נוכל לומר דבצינעה הוה כדאמר תלמודא אליבא דר' ישמעאל דאמר אפילו ע"ז לא יהרג כמו שאר עבירות משום וחי בהם ולא שימות בהם. אבל בפרהסיא אסור משום ולא יחללו את שם קדשי ולכן לא הניחו ר' ישמעאל בפרהסיא אבל עובדא דרבי אבהו שמא בצינעא הוה. והא דאמרי' בפ' כל שעה בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה היינו דווקא שמוצאין הרבה אילנות א"כ הוא כמו אומר לו כותי שלא יועיל כי אם אותו אילן של אשירה מכח הקדשות של ע"ג זה וודאי אסור ופעמים שהכותי אומר אמת שיש כח לשדים ליתן כח לע"ג כדי להתעותם כל שכן שאסור שנראה שיש ממשות בע"ז אבל אם אמר לו ליקח מאילן פלוני ולא להזכיר שום ע"ג ולא מצאו אותו אילן ביניהן מותר להביא של ע"ז כיון שהיה יכול להתרפאות כמו כן מאחר. וכן איתא בירושלמי דהאי פירקין ופרק שמונה שרצים בכל מתרפאין חוץ מע"ג עד שאמר לו לך הבא מן עליו של ע"ג והביא אבל אמר לו הבא עליו סתם מביא עליו של ע"ג. ועוד בירושלמי ר' יונה הוה ליה צמרמורין ואייתיאו ליה מן זכרותיה דזמזא ושתה אייתין לר' אחא לא שתיא אמר ר' אחא הוה ידע ר' יונה מה הן הוויין לא הוה שתיא אמר ר' חנא מתני' אמרה כן אין מתרפאין מגילוי עריות. והתם נמי מיירי שהרופאים אומר שאותו דווקא יועיל.

תעג

להסתפר מן הכותי וקיימא לן אסור להסתפר מן הכותי בייחוד כרבנן ואפי' במקום רבים אסור וישראל הרואה במראה שפר. וגם אין בו איסור לא ילבש גבר שמלת אשה. ובשבת בפ' השואל (דף קמט) תנן אין רואין במראה של מתכת שלא ישיר נימין המדולדלין הא בחול שפיר דמי בירושלמי בפ' במה אשה יוצאה מפרש דאסור בשבת משום האשה רואה נימא אחת לבנה ותולשתה ובאה לידי חיוב חטאת והאיש אף בחול אסור משום שאינו דרך כבוד התירו לבית רבי שיהו רואין במראה ושיהו מסתפרין קומי ושיהו מלמדין את בניהם לשון יוונית שהן זקוקין למלכות. ותניא נמי בתוספתא ובירושלמי ישראל המסתפר מן הע"ג רואה במראה ומן הכותי אינו רואה פי' שאינן חשודין על שפיכת דמים. התירו לו לרבן גמליאל לראות במראה מפני שהן זקוקים למלכות אלמא

להסתכל האיש במראה אפי' בחול אסור היינו ללקט לבנות מתוך שחורות דבהכי משתעי התם גבי אשה כדאמר בפ' המצניע (דף צז) המלקט לבנות מתוך שחורות אפי' אחת אסור בשבת. ודבר זה אפי' בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה. אבל מדקאמר של בית ר' יהודה התירו לראות במראות משמע דלאחרינ' אסור אם כן צריך לומר דהא דבתלמודא דידן אוסר בפ' השואל לראות במראות שלא ישיר נימין המדולדלי מיירי באשה ושלא תשיר לבנות מתוך שחורות דאילו באיש אסור אפי' בחול מדהוצרכו להתיר של בית ר' וגם דקתני המסתפר מן הכותי אינו רואה במראה אי נמי ההיא דשואל מיירי לשל בית רבי שהתירו לו וקמ"ל בשבת אסורין במראה של מתכת. קיי"ל אלו דברים שמותר להתרפאות בשבת גב היד וגב הרגל וכל מכה של חלל שהן של סכנה והאי פדעתא מכת חרב כחול עין ולשחוק סמנין להביא דרך רשות הרבים לעין מותר ועין שמרדה וריר ודיצא ודמעתא וקדחא ותחילת אוכלא. אבל סוף אוכלא ופצוחי עינא אסור. ובפ' א' דשבת (דף יח) נותן קילור בעין מערב שבת ואיספלנית על גבי המכה מערב שבת ומתרפאין והולכין כל השבת כולה אבל בשבת אסור ליתן. ובפרק ח' שרצים (דף קח) אמר שמואל שורה אדם קילורין מערב שבת ונותנן בשבת בעין היינו על גב העין דווקא והיינו דאמר עמיץ ופתח אסור שגורם שהקילור נכנס בעיניו על ידי מעשה. וקי"ל ישב לו קוץ לפני ע"ג לא ישחה ויטלנו שנראה כמשתחוה לע"ג. וכן לא ישחה בפני ע"ג ללקט מעות שנתפזרו לו ולא יניח פיו על פרצופות המקלחים מים מפני שנראה כמנשק לע"ז ואם אינו נראה מותר שהיתה ע"ז לאחריו או לצדדין. בפ' במה אשה יוצאה ובפרק א' דביצה. ובפ' חבית שנשבר פריך לרב דאמר כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור. מיהו נראה שאין הלכה כרב אלא כסתם כל המשניות. וכן בפ' השוחט אין שוחטין לתוך הגומא. אבל עושה חריץ חוץ לגומא ודם שותת לתוך הגומא ובשוק לא יעשה שלא יחקה את המינין. ובפ' א' דמועד קטן ועושה ארון עם המת בחצר פי' בצנעה. ובכתובות אמרי' בפרק אעפ"י צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצנעה ואינו חושש. כיוצא בו אין הלכה כרב דאמר בשר שנתעלם מן העין אסור מדקאמר ורב היכי אכיל בישרא ולא אמר היכי אכלינן בישרא. וכן בפ' א' בהכל שוחטין ור' מאיר דחייש למיעוט היכי אכיל בישרא. דלא קיימא לן כוותיה. ובפרק אלו מציאות רבי חנינא מצא גדי שחוט בין טבריא לציפורי והתירו לו משום שחיטה כר' חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי דאמר הרי שאבדו לו גדיין ותרנגולין ומצאן שחוטין דשרו. וכן הלכה אם הניח חתיכת בשר ומצאה באותו מקום שהניחה אין חוששין שמא החליפה עורב ומותרות אעפ"י שאין מכירה ואם הניחה בין הגוים אסורה

אם אין לו בה טביעת עין או סימן. וכן כששולחה ביד הנכרי. אמור רבנן ביטול איסורים בששים שיותר אין הטעם הולך וכן אמר רב נחמן ביצה בס'. בשילהי פ' בתרא דע"ז גבי עכברא בשיכרא הילכתא בס'. וכן כל איסורין שבתורה. וכן בקדירה אם נפל האיסור משערינן אם יש ברוטב שהוא בעין ובקיפה ובחתיכות ס' של היתר אז הכל מותר אבל מאי דבלעה קדירה דהיתר לא משערינן דלא ידעינן מאי בלעה וכן מן האיסור מהותך אם לא ראינוהו מתחילה כשנפל. ואם מכיר האיסור ישליכנו והשאר מותר אם יש ס' לבטל טעם האיסור.

תעד

ואם בישל בקדירה של איסור אם אין בתבשיל של היתר לבטלו אסור הילכך אם בישל האיסור בקדירה לא נשער ס' כי אם ברוטב ובקיפה ובחתיכה של היתר. ולא במה דבלעה קדירה מן האיסור תחילה אלא רואים כאילו כל הקדירה איסור ואם בישל היתר בקדירה של איסור שלא היתה קדירה בת יומא התבשיל מותר דנותן טעם לפגם הוא ושרי. אבל לכתחילה אסור לבשל בקדירה של איסור. אפי' אינה קדירה בת יומא כדאמר בשילהי דע"ז דגזירה שאינה בת יומא אטו בת יומא.

תעה

אם תחב כף של איסור בקדרה מלאה היתר. צריך שיהא ברוטב ובחתיכות של היתר כפי מה שנכנס מן הכף ברוטב כי כל מה שתחוב ברוטב רואין כאילו הוא איסור אם כף חולבת תחב בקדירה שיש בה תבשיל של בשר אם הכף בת יומא צריך ס' בתבשיל לבטל מה שתחב מן הכף בקדירה ואין התבשיל והקדירה מותרת אבל הכף אסורה שהרי בלעה מחלב ומבשר ואם אין שם ששים לבטל הכל אסור. ואם הכף לא היתה בת יומא אם כן הקדירה והתבשיל הכל מותר אם אין ס' אבל מ"מ הכף אסורה שהרי בלועה מטעם בשר. לכך אסור לתוחבה בקדירה של בשר שהרי בלועה היתה תחלה מחלב אפי' אינה בת יומא הלא לכתחילה אסר קדירה שאינה בת יומא אטו בת יומא. ואין לומר שנגעלה כשנתחבה בקדירה של בשר ופלטה החלב וכן הכף דינו כשבלוע מבשר שתחב בקדירה של חלב ואם יש ספק אם יש ס' בהיתר לבטל איסורי' אסור. דהטעם הולך עד ס' וקיימא לן טעם כעיק' דגמרי' מגיעולי גוים ובמשרת ענבים בפ' ואלו עוברין אם כן הוי ספיקא דאורייתא ואסור. ולא כפר"ש דאמר טעם כעיקר לאו דאורייתא דלדבריו אם נשפכו המים ולא ידעי' אם היו ס' בין המים ובין החתיכות של היתר או דגים או בצים או בשר היתר שנשאר יהא מותר לדבריו אבל אם החתיכות והמים בפנינו. ואין יודע לשער אי ספיקא דרבנן שהרי אין קרוי ספיקא דבר שהחכמים יכולין לברר ולשער. דין

טעם כעיקר אי דאורייתא אי דרבנן פר"ש טעם של איסור שישנו בהיתר אינו אוסר מן התורה אפילו מן ההיתר כל כך שאכל כזית מן האיסור שנבלע שם בתוך אכילת פרס. דמן התורה אינו אסור אלא איסור שהוא בעין לא טעם הנבלע במקום אחר. ומגיעולי כותים שצוה הכתו' להגעיל כלי מדין לא גמרי' דחידוש הוא דאפי' בת יומא אי אפשר דלא פגמה אפי' הכי אסר רחמנ' וקרא משרת דמייתי בפ' אלו עוברין אסמכתא בעלמא תדע דעל משנה טיפת חלב אמר אביי טעמו ולא ממשו דאורייתא דבעינן טעם גבי בב"ח ורבא אמר דרך בשול אסרה תורה משמע דסבר לאו דאורייתא והלכה כרבא. ועוד דאמר ר' יוחנן בפרק בתרא דע"ז כל שטעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו. טעמו וממשו דווקא אסור ולוקין עליו. ועוד דאמר בפ' גיד הנשה (דף צח) זהו היתר מה שהיתר לבשל זרוע עם איל נזיר וקאמר רבא לא נצרכה אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור והכא גבי זרוע בשילה מותר מדנקט רבא בקדשים לטעם אסור הא בחול שרי אבל ר"ת אומר טעם כעיקר דאורייתא מין בשאינו מינו כדמייתי קרא בפ' ואלו עוברין משרת וגיעולי כותים לא אסמכתא נינהו ועל כרחיך גיעולי כותים לאו חידוש הוא דסבר נותן טעם לפגם אסור. ואנן קיימא לן כרבא בפרק בתרא דע"ז הילכך נותן טעם לפגם מותר אם כן לאו חידוש הוא. ועוד דאמרינן בפרק התערובות עשה מן האורז ומן החטים אם יש בו טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא ידי חובתו בפסח וחייבין על חימוצו כרת אלמא טעם כעיקר דאורייתא אם לא תאמר זהו משום שומנא שישנו בעיסה אבל טעם גרידא אינו כעיקר מן התורה מכל מקום קראי דמייתי בפ' ואלו עוברין נראה דהוה דרשא. ההיא דפ' כל הבשר דיחויא בעלמא הוא דקאמר רב' מבב"ח לא תבשל דטעמו ולא ממשו דאורייתא משום דהתם דרך בישול אבל אמת הוא דהוי דאורייתא מקראי דמשרת וגיעולי כותים וההיא דאמר ר' יוחנן כל שטעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו מיירי במין במינו דבטל ברוב מן התורה כדאמר רבא בפ' התערובות (דף עט) אמור רבנן ברובא כגון מין במינו אבל מדרבנן הוה בס' הוא הדין כדאמר רבא בפ' גיד הנשה (דף צז) אמור רבנן בס' מין במינו לכך אין לוקה עליו. הוא הדין אפי' טעמו אעמו גם ממשו של איסור ישנו בעין שאין לוקין אם אין מכירו אבל בטל ברוב'. אבל טעמו ולא ממשו נקט לומר דאפי' הכי אילו איסור איכא ועוד לא ספיקא ליה אלא הוה צריך לפרש אם אין מכירו וטעמו וממשו לוקין עליו מיירי כמו כן נמי במין במינו היכא שמכיר ממשו של איסור אבל מין בשאינו מינו טעם גרידא דאורייתא שלוקין עליו. וה"ר יוסף בן ה"ר יצחק בן הנדיב רבי יוסף ז"ל היה אומר דמיירי שפיר במין בשאינו מינו דאע"ג דטעם כעיקר דאורייתא היינו מגיעולי כותים דאמר קרא תעבירו באש היינו עשה אבל לאו ליכא לכך אין לוקין

עליו. וקשה הלא פסולי המוקדשין כתיב תזבח ואכלת בשר ודרשינן תזבח ולא גיזה ואין זה כי אם לאו הבאה מכלל עשה דהוי עשה אפי' הכי תני בפ"ב דבכורות (דף טו) הגוזז והעובד בפסולי המוקדשין סופג את הארבעים אלא על כרחיך היינו טעמא לא תגוז ולא תעבוד בבכור שורך שהרי חולין אתו. וכי אמר קרא תזבח ודרשינן ולא גיזה היינו שהוא באיסורו הראשון ולא תגוז. ובשילהי מכות (דף כב) המנהיג שור פסולי המוקדשין לוקה משום דכל איסור הוא הדין לוקה משום עבודה כדפריך אבל איסור כל איסור גרידא קא חשיב דגוף אחד הוא ועשאו הכתוב ב' גופין דכתיב כצבי וכאיל הוא הדין שאמר ומדקרא בגיעולי כותים איירי תעבירו באש אהדרי לאיסורי' קמא. ואשמעינן דפליטת איסור מס' הוי איסור ולעולם בלאו והרי"ץ פי' דשפיר מיירי במין בשאינו מינו מיירי כל שטעמו ולא ממשו כגון שאין כזית איסור נתון כדי אכילת פרס לוקין עליו. וההיא דאמרי' דטעמו כעיקר בקדשים אסור דמשמע הא בחולין שרי הוא הדין דבחולין אסור והאי דנקט קדשים משום דבקדשים איירי גבי זרוע בשילה. ועוד ר"ת גריס לא נצרכה אלא להיתר מצטרף לאיסור משום דפריך תלמודא מהתם נפקא הנוגע בבשרה יקדש שאם פסולה יפסול והאי קרא מוקי ליה להיתר מצטרף לאיסור מחטאת ומשני התם לטעם כעיקר הוא דאתא הך דמפיק טעם כעיקר מקדשים דכתיב גבי חטאת ואפי' למאי דמפיק אלו מקרא דחטאת היתר מצטרף לאיסור או לא לטעם כעיקר. מכל מקום מייתי הכא קרא דחטאת לטעם כעיקר משום דאי לא הוה נפקא לן טעם כעיקר מקרא אחרינא כגון ממשרת וגיעולי גוים אי הוה מוקמינן קרא דחטאת לטעם כעיקר דפשוט יותר לאיסור ולא להיתר מצטרף לאיסור כי האי גוונא אשכחן פ' הקורא את המגילה אין מוהלין אלא ביום מקרא ביום השמיני ובפ' ר"א דמילה מוקי לה לרבות אפי' בשבת ומיעוט דלילה מבן שמונה ימים אלא במגילה מייתי לה ופשוט יותר למעוטי לילה אי לא אלא חד קרא. אבל רבי' יצחק ב"ר שמואל הר"ץ היה מקשה על גירסת הספרים טעם כעיקר ובקדשים אסור והכא שרי בזרוע בשילה. הלא ליכא טעם זרוע באיל הא איכא ס' דמצוה גמרי למישרי בחולין מס' ואילך ואי נתינת טעם איכא בס' אף בחולין הוה אסור דהא טעם כעיקר דאורייתא. ולרבי' שלמה דרבנן הוה ליה למיסרי בחולין אפי' איכא ס'. וק' דאיכא נתינת טעם מקרא ממשרת וגיעולי גוים דהוו אסמכתא דרבנן וצריך להביא מפ' התערובות (דף עא) הטמא והפגול והנותר שבללן. וממנחות בהקומץ שתי מנחות שנקמצו ונתערבו. ובפ' דם חטאת כל יום נעשה גיעול לחבירו ובשילהי ע"ז מבשל שלמים ובפרק הקומץ רבה נבילה בטילה בשחוטה. ירושלמי דמסכת ערלה אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל נותני טעם אין לוקין עליהן חוץ מאיסורי נזיר דהוי היתר

מצטרף. ובפ' אלו עוברין ובפ' ג' מינין בנזיר אמרי' ב' קופות של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה וחולין לתוך חולין נפלו וביבמות בפ' הערל (דף פב) אי רבו אי לא רבו תולין על התרומה.

תעו

גיד הנשה שנתבשל עם הגידין אם מכירו בנותן טעם. ואם אין מכירו כולן אסורין והרוטב בנותן טעם. וליבטיל גיד הנשה ברובא בריה שאני דבריה לא בטלה והרי בריה אע"פ שאין בו עכשיו חיות. וכן אכל לגיד הנשה שאין בו כזית לוקה דבריה הוא ואין לו שיעור וכן בשילהי כל הבשר (דף קיו) ציפור טמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהוא משום עוף טמא דבריה הוא. אם כן בפרק אלו הן הלוקין (דף יו) דאמר ריסק תשעה נמלים ואחד חי ובכולם כזית לוקה ששה. ופי' חי שלם שקרוי בריה ולוקה בכל שהו והא דאמר במעילה לוקין על שרצים בכזית איירי שאינן שלמים והשתא מה טעם יש שציפור טמא נקרא בריה אם אוכלה שלם להתחייב בכל שהו משום אוכל בשר אפי' במיתתה אם כן קרוי בריה אפי' אין בו חיות וכן גיד הנשה ואילו ציפור טהורה במיתתה כזית משום נבילה אפי' שלם אין קרוי בריה ובפ' התערובות (דף עג) כל הזבחים שנתערב שור הנסקל ופריך לבטיל ברובא. ומשני בעלי חיים לא בטילי. והשתא מה הקשה וליבטיל ברובא לימא בריה היא ולא בטלה כגיד הנשה וכציפור טמאה במיתתה ויש לומר אין קרוי בריה אלא שאיסורו בא מיום שנברא כגון גיד ועוף טמא ודג טמא אבל שור הנסקל וציפור טהורה לא. אם כן חלב הקרב למה בטל אלא כל דבר ששמו עליו בעודו שלם וכשאינו שלם איבד את שמו קרוי בריה כגון עוף טמא כשאינו שלם אין קרוי עוף טמא אלא חתיכה של עוף טמא וכן גיד אין קורין גיד אלא כשהוא שלם וכשחתוך קורין לו חתיכה של גיד אבל נבילה אפי' חתוכה קרויה נבילה ושור הנסקל כתיב לא יאכל את בשרו. והא דאמר בפ' אלו הן הלוקין הרי נמלה בכל שהוא בריה שאני. ה"פ לדידי אין קרוי בריה אלא בדבר ששמו עליו כשהוא שלם אבל חטי אפי' כתושות מיקרי טבל. וכן חצי אגוז קרוי טבל. אלא לדידך כל שהו למכות אודי מיהת דבר דאיכא נשמה.

תעז

שני חתיכות שנתבשלו וכן תנן חתיכה של נבילה ושל דג טמא שנתבשל עם חתיכות אחרות אי מכירן בנותן טעם ואם אין מכירן כולן אסורות והרוטב בנותן טעם ופריך ולבטיל ברובא ומשני שאני חתיכה הואיל וראויה להתכבד לפני אורחין. והשתא משמע דחתיכה נבילה מקרי חשוב ולא בטיל באלף הואיל וראויה להתכבד לפני אורחין גוים. וקשה דבשלהי ע"ז (דף עד) אלו אסורין בכל שהן חתיכת בשר בחלב ובגמ' נמי קאמר

איסורי הנאה קא חשיב במתני' ואוסר בכל שהו. והלא אינה ראויה להתכבד לפני שום אדם שהרי אסורה בהנאה ותו בפ' הערל (דף פא) תנן חתיכת חטאת טהורה שנתערבה בק' חתיכות חולין כולן אסורות חתיכת חטאת טמאה שנתערבה בק' חתיכות חטאת טהורים כולן מותרין אמאי מותרין מאי שנא מחתיכת בשר בחלב דאוסרת בכל שהו. ויש לומר זהו כללו של דבר כל חתיכה שאם תתבטל תהא ראויה להתכבד בפני אורחים מיקרי חשוב ולא בטלי לכך חתיכת בשר בחלב אם תתבטל בחתיכת היתר תהא מותרת וראויה לתת לאחת מהן לפני האורחין לכך אוסרין בכל שהו וכן חטאת שנתערבה בחתיכת חולין. אבל חתיכת חטאת טמאה שנתערבה בחתיכות חטאת טהורי' כי נמי תתבטל ויהיו כולן טהורים בשביל כך אין אחת מהן ראויה להתכבד בפני אורחים דכל כהנים יש להם חלק לזה כמו לזה אפילו לכהן שאינו ממשמר שלו ואין קרוי לכך להתכבד כיון שאף אם נאמר שבטילה מכל מקום אסורה לגוים ולישראל ולנשים כי אם לזכרי כהונה.

תעח

מין במינו הילכך אם נתערב מין במינו בטל ברוב בדבר היבש אפילו מדרבנן מן התורה כל מין במינו בטל בין יבש בין לח כדאמר רבא בפרק התערוב' (דף עד) מפני שטעם איסור אינו יכול להיות ניכר אפי' כשיבשלם יחד הלכך ביבש ואין איסור נבלע בהיתר בטל ברוב אפי' מדרבנן. מדפריך גבי גיד הנשה או חתיכה נבילה וליבטל ברובה וצריך לתרץ גיד בריה היא וראויה להתכבד לפני אורחים ולא בטילי ואם נתבשלו חתיכת איסור קטנה עם חתיכות של היתר אם אינו מכירו בטל ברוב חתיכות של היתר. כי על חתיכות שנתבשלו עם שאר חתיכות פריך וליבטיל ברובא אבל אם מכיר אותה חתיכה של חתיכת איסור ישליכנה. וכיון שלא הותרה על ידי בטול ברוב אם כן יצטרך ברוטב ובחתיכות של היתר ס' לבטל המיחוי כדאמר רבא אמור רבנן בס' מין במינו מדרבנן אבל מכירו ואפי' שאינו מכירו חתיכת האיסור דהשתא מותר ברוב. מכל מקום צריך ס' ברוטב ובחתיכות לבטל איסור הנמחה שנכנס בהיתר דאינו בטל ברוטב רק דבר שהוא בעין ולא דבר בלועה בהיתר. אבל חלב של היתר שנתערב בחלב של איסור וכן יין ביין שנגע בו הגוי דאין איסורו במשהו כי אם אותו שנסכו לע"ז צריך ס' כיון שנתערב זה בזה ולא סגי ליה ברוב.

תעט

אבל מין בשאינו מינו צריך ס' בהיתר בדבר יבש כיון דאם יבשלם יחד יהא הטעם איסור ניכר בהיתר. ואם מכירו יסיר אותו האיסור. ולבטל המיחוי צריך ס'. ואם אינו מכירו

שנפרך בחתיכות קטנות בטל בס' והכל מותר ואינו צריך להסיר אחת ולא במין בשאינו מינו הבטל בס' ולא במין הבטל ברוב בדבר יבש. אע"ג דתרומה שנתערבה בק' של חולין בטיל' ומותרת וצריך להרים אחד בשיעור תרומה בשנפלה כדתנן במסכת תרומות. ובפרק נוטל (דף קמא) נמי אמרינן מעלין בשבת המדומע בק"א אלמא צריך להרים שיעור תרומה שנפלה. ירושלמי מפני גזל השבט פי' גזל הכהן אבל באיסור שבטל ברוב ההיתר ליכא למימר שום גזל אם הם של אדם אחד. ואין צריך להרים. ואם איסור שקרוי בריה כגון דג טמא כשהוא שלם או עוף טמא או זבוב או גיד הנשה כשהן שלמין קרוים בריה ואפילו מתים אם נפלו בהיתר ואם מכירו יסירם. והטעם אם נתבשלו עם ההיתר יתבטלו בס' ואם אין מכירן אפי' באלף לא בטיל דבריה לא בטלה הני מילי כשהוא שלם אז קרוי בריה כדאמרי' ריסק ט' נמלים ואחד חי דווקא חי היינו שלם אפי' מת קרוי בריה אבל מקצתם חתוכין אפי' כולן ישנם עם ההיתר בטילין בס'. ועוף טהור שהוא נבילה או נאסר מחמת בליעת איסור וכן דג טהור שנבלע מן האיסור אינן קרויין בריה. ואם נתבשלו או נתערבו עם אחרים היתר אם אינו מכירן בטילין בששים.

תפ

חתיכת בשר בחלב וכן אם חתיכת נבילה או חתיכה של בשר בחלב או עוגה של חלה וכל דבר הראוי להתכבד לפני האורחין אם נתערבו באחרות אפי' באלף לא בטיל אם אינו מכירן כדתני' חתיכה של נבילה שנתערבה בחתיכות אם אינו מכירה כולן אסורות. וכן בפרק בתרא דע"ז אלו אסורין בכל שהו בשר בחלב. ודוקא חתיכת בשר שנתערבה בשאר חתיכות לא בטלה משום דחשיבא דראויה להתכבד לפני האורחין אבל טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר אם יש שם ס' בחתיכה לבטל הטיפה אם חשובה דראויה להתכבד ואינו מחמת איסור הבלוע ובטילה ברוב ביבש בצונן או בס' אם נתבשלה עם האחרות מותרות כדתניא בפרק כל הבשר (דף קח) דטיפת חלב ראויה להתכבד וכמו כן כל דבר שבמנין רגילין למכור כגון ביצת טרפה או של נבילה או פירות גסות של ערלה אפי' באלף של היתר לא בטלי. אם חתיכה של היתר נאסרה מחמת בליעת איסור בטלה בשאר חתיכות כיון שאין איסורה מחמת עצמה כי אם מחמת בליעת איסור ולא דמי לחתיכת בשר בחלב שאינה בטילה דכיון דכל אחד בפני עצמו מותר וכי נתבשל נאסרו דמיא לחתיכת נבילה דלא בטלה. וכן ביצה כשרה שנאסרה מחמת בליעת איסור ונתערבה באחרות בטילה ואינה קרויה דבר שבמנין ומאחר שקרוי בריה או דבר שבמנין או ראוי להתכבד לפני האורחין. בתערובת עם ההיתר אפילו באלף אם פריש אחד מן התערובת אסור אותו אחד שפריש. ולא נימא כל דפריש מרובא פריש ומותר. אלא איסור

גרידא שמא יקח הצבורין יחד כדאמר בפרק התערובת (דף עד) נתערב שור הנסקל בריבוא שוורים שהן זבחים כולן ימותו. פריך וניכבשינהו ונינידי ונימא כל דפריש מרובא פריש ומשני שמא יקח מן הקבוע אבל גבי ט' חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ואינו יודע מאיזו לקח אסור כמו שהספיקא נולדו ממקום הקביעות וכו' כמחצה על מחצה. כדאמר ביומא (דף פד) ובסנהדרין. ובנמצא על הארץ או ביד כותים מותר משום כל דפריש מרובה פריש ורוב החנויות של עיר מוכרות בשר שחוטה. והתם ליכא למיגזר שמא יקח מן הקבוע שהרי האיסור מבורר וניכר לבדו וההיתר מבורר וניכר לבדו. ולא מחזקינן ליה שמא יקח ממקום איסור כיון שמכירו אבל במקום שאיסור והיתר מעורבין יחד מן התורה מותר על ידי שבטיל ברוב. אך מדרבנן אסור משום דבר שבמנין או בריה ואי שרית כי פריש אחד מהן אתי ליקח ממקום שהן יחד כך פי' רבי' יצחק ב"ר שמואל אבל ר"ת היה מתיר כי אם בא זאב ודרס ב' או ג' בהמות ונתערבו כולן יחד וכי פריש כל חד וחד היה מותר משום כל דפריש מרובא פריש ולא נתיישב למורי רבי' משום שמא יקח מן הקבוע. ושמא רבי' תם סובר דגבי קדשים החמירו טפי למיגזר גזירה שמא יקח מן הקבוע והא דאמרי' היכא שהאיסור ידוע לבדו וההיתר לבדו אם פריש אחד מהן מותר מטעם כל דפריש. הני מילי שלא ראינו שפירש. אבל ראינו שפירש לא. אלא נמצא הדבר על הארץ או ביד גוי או קטן שלא נולדה לנו הספק עד לאחר שפירש. אבל אם בפנינו נפל על הארץ או לקח כותי משם ולא הכרנו מאיזה מקום לקח אז אסור מן התורה זהו כמו לקח ישראל גדול ואינו יודע מאיזה מקום לקח דספקו אסור כדאיתא בפרק א' דפסחים ט' צבורין של מצה ואחת של חמץ ואתא עכבר ושקיל מחד מינייהו ולא ידעי מאיזה לקח היינו ט' חנויות וכו' לקח מאחת מהן אסור. וההיא על כרחיך מיירי כגון שלקח עכבר בפנינו דאי שלא בפנינו אמאי אסור טפי מנמצא ביד כותי דמותר. ובפרק התערובות ונכבשינהו כי היכי דנינידי שלא בפנינו ונימא כל דפריש מרובא פריש. אי לאו גזירה שמא יקח מן הקבוע כי האיסור ניכר לבדו וידוע ורוב ההיתר ידוע לבדו לשם שייך לומר כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ואם לקח מאחד ואינו יודע מאיזה לקח אסור אבל בדבר המעורב שאינו ניכר איזהו איסור ואיזהו היתר לשם אין לומר קבוע אלא הכל מותר. ואם רוב היתר מין במינו ותרומה בק"א וערלה בר"א. ואם שאינו במינו הכל אסור אבל בטל בס' אפי' תרומה וערלה כדתנן במסכת ערלה (דף עג) שאינו מינו להקל. והא דמשני פ' התערובות גזירה שמא יקח מן הקבוע לאו דוקא קאמר משום דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אלא במקום שקבועים ועדיין לא פירשו שאסור משום דבעלי חיים לא בטלי אי נמי משום דבר שבמנין.

תפא

הלכות טהרת כלים בפרק בתרא דע"ז (דף עו) הלוקח כלי תשמיש מן הכותים את שדרכו להטביל יטביל להגעיל יגעיל. ללבן באור ילבן. תנא כולן צריכים טבילה במ' סאה אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהן הוי אומר אלו ארבעים סאה. כלי סעודה אמורה בפרשה לא שנא חדשים לא שנא ישנים כשתיקנן בהיתר צריך טבילה. בתוספת' הלוקח כלי תשמיש מן הכותי דברים שבידוע שלא נשתמש בהן מטבילן והם טהורים דברים שידוע שנשתמש בהן על ידי צונן כגון כוסות וצלוחיות וקיתוניות מדיחן בצונן ומטבילן והן טהורין דברים שנשתמש בהן בחמין כגון היורות ומחמי חמין והטיגנין והקומקמיסין מגעילן ומטבילן והן טהורין. וכל שנשתמש בהן על ידי האור כגון השפוד והאסכל' מלבנן ומטבילן וכולן שנשתמש בהן עד שלא שף ולא הגעיל ולא ליבן מותר וקיימא לן כלי סעודה מתכות אמורין בפרשה בלקוחין אבל לא שאולין. אמר רב אשי הני כלי זכוכית הואיל ונשתברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמי וצריכין טבילה ולענין טומאה אמר רב אשי גופיה דככלי חרס דמו וכלי קוניא שמכוסין בעופרת צריכין טבילה במסכת מקוואות בפ' ט' (ד' סה) אלו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ ומייתי בפרק א' דשבת (דף טו) כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל פי' לפי שלא נכנסו בו המים. הטבילו כדרכו בלא זוכורית עד שיטנו על צידו. פי' טבלו ולא הטביל בית ידו. יש אומר זוכרית פי' לא עלתה לו לא טומאה ולא טהרה בערוך. הרי אם זכוכית צריך להטותו על צדו שיכנסו המים בו כל שהוא צר מיכן ומיכן ורחב מן האמצע אינו טהור עד שיטנו על צידו. ונראה כמטביל הזכוכית מפני שפיו צר ומבעבע כמו אבעבועות ימתין עד שיכלו ויתמלא הכלי מעצמו המים למעלה מפני הזכוכית כענין דאמר בפרק י' דמקואות (דף ס) דגבי בגדים הטבילן נגובין עד שיבעבעו וינוחו מאבעבוען. ואיתא בפ"י דתוספת' דמקואות אין לו תקנה עד שיטנו. וכשיטביל הכלי צריך לברך קודם שיטבילנו בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו על טבילת כלי. בשלהי דע"ז (דף ע"ה) משכנתא מאי מסיק מר בר רב אשי אבא מישכן לו גוי כסא דכספא ואטבליה. ולא ידענא וכו' הרי אסור להשתמש בהן עד שיטביל קודם אבל לא יברך שמא אינו צריך. הילכך כוסות של כסף או של זהב או מתכת או יורה קדירה של מתכת הממושכנין אם רוצה לאכול מהן יגעיל ויטבילם בלא ברכה ואם הם של כסף ושל זהב ידיחם ויטבילם וישתה בהם. וכל כלי מתכות הלקוחים או גזולים מן הגוים כלי סעודה צריכין טבילה במ' סאה. וגם כיסוי הקדירה שהיא של ברזל צריכה טבילה. אלו כלים צריכין טבילה הלקוחים מן העכו"ם חדשים הסכין והשפוד והגרזן והאסכלא והיורות והמחבת והמזלג

וכוסות של כסף וזהב או ברזל וקדירה של מתכת וכיסוי של ברזל שעל הקדירה וברזל שאופין תחתיו וברזל שעושין רקיקים בבצק וריחים של פלפלין. בפרק בת' ואם הם ישנים ולקוחים מן העכו"ם אם נשתמש על ידי חמין מגעילן תחילה ואחר כך מטבילן. ואם דרכן להשתמש על ידי האור מלבנן באש ומטבילן וזכוכית מטבילן וכלי חרס אם מחופין בעופרת מטבילן במ' סאה. וכלים שנסדקו ותפורין בחוטי מתכת וכן דלי קשור במתכת. בשילהי ע"ז הסכין שפה והיא טהורה ומפרשינן בגמרא ונועצה עשר פעמים בקרקע במקום קשה. ובסכין שאין בה גומות ולאכול בו צונן וכדמסיק גבי ר' יהודה מפני שהסכין בלע כמה איסור צריכה י' נעיצות לקנחה יפה. סכין ששחט בה טריפה די לקנח בבגד עב כדאמרי' בפרק א' דשחיטת חולין (דף יד) סכין טריפה די לו בצונן, ואי איכא בליתא דפרסא למיכפריה בו לא צריך. סכין של עכו"ם השוחט בו בדיעבד קולף במקום השחיטה לפי שכמה פעמים בלע על ידי רתיחה גמורה וכשבא לבית השחיטה מרתח' לפלוט לכך קולף. משום הכי פסקינן בפרק כל שעה (דף ל) שצריך להגעיל ברותחין. סכיני דפסחא סכין ארוך חד של עכו"ם צריך ללבן בתוספ' הסכינין והשפודין והאסכלאות מלבן באור ירושלמי דע"ז הסכין תוחבה בארץ. ר' בא בשם ר' יודה הדה דתימר בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון. ובפרק א' דשחיטת חולין (דף ח) הטבח צריך ג' סכינין אחד ששוחט בה ואחד שמחתך בה בשר ואחד שמחתך בה חלבים. בפרק כל הבשר הסכין ששוחט בה אסור לחתוך בה רותח צונן בעי הדחה. צנון שחתכו בסכין אסור לאוכלו בכותח. וכן דסילקא. סכין שחותך בו בשר רותח אסור לחתוך בו צנון או כרוב או כרישין או בצלים או שומין ואם חתך אסור לאוכלן בחלב אבל אם חתך לפת או קישות גריד ליה לפיסקיה וכן אם חתך בסכין של עכו"ם כרישין צריך לחתוך מקום הבלע ולהשליכו כדאמר בפרק שני דע"ז גבי קורט של חלתית.

תפב

קערות כותים סכינין של כותים וקערותיהן ישנים ויורותיהן וקדירותיהן של מתכת וכפותיהן ומזלגותיהן ומחבותיהן וכל דבר שמרתיחין בו או מטגנין בו צריכין הגעלה. אבל שפודין שלהם ואסכלותיהן וכסוי קדירה שלהן שצולין עליהם בשר צריך ליבון שתסיר קליפתן. וכוסותיהן וכליהן ששותין בהן מדיחן וקדירתן של חרס אין להם תקנה כי אם שבירה וכלים שלנו שנשתהו בבית הכותים אסורין אם הם דברים שנשתמש בהן בחמין צריכין הגעלה. ואם הם שמשתמשין על ידי אור צריכין ליבון. כדמשמע בפרק בת' דע"ז אפי' לפי שעה גזרו בהו רבנן.

תפג

מכניסו לקיום כל דבר שמכניסין בו יין של גוים לקיום כגון חבית העכו"ם צריכין עירוי ג' ימים מעת לעת או ליישנן י"ב חדש או להרתיחן ברותחין להגעילם או להחזירן לכבשן האש עד שיסירו זיפתן בין של עור בין של חרס.

תפד

נודות של כותים של עור אפי' ישנים סגי בקליפת זפתן קנקנים חדשים אפי' זפופות מותרות שאין נותנין בהן יין וחומן כשזופפין אותן. נודות חדשים זפופות אסורות ישנים אסורות בין זפופות בין אינן זפופות כדמשמע בפרק ב' דע"ז. דבר שאין מכניסו לקיום בין של חרס בין של עץ מותר אפי' נתן כותי יינו לזמן ארוך. וכלי חרס העשוי באלום דמצרפי וכלי חרס ירוקין אסורין אבל כלי חרס לבנים ושחורים די להם בשיכשוך אם לא נתבקעו. ואם נתן כותי יין בכלי חרס חדש אסורים דבלעי כדאמרי' גבי כסי ואם הכניסן לכבשן האש הרי הן כחדשים כדמשמע בזבחים בפרק דם חטאת (דף צז) אי לא חייס. והא דאמרי' התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם בפרק ב' דע"ז (דף לד) היכא דתשמישו בחמין אי נמי באיסורא דאורייתא. אבל באיסור דרבנן די לו בהגעלה דרש רבא בשילהי ע"ז נעוה ארתחוה. גת של חרס ירושלמי דתרומות בפי"א תנא חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה ג' פעמים בחמין ודיו ואין למדין ממנה לענין נבילה א"ר יוסי קשיתה קמי רבא תרומה בעון מיתה ונבילה בלאו ירושלמי בפרק בתרא דתרומות תניא חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה ברותחין ודיו. א"ל ר' יוסי ואין למידין ממנה לענין נבילה אמר ר' יוסי קשיתה קומי ר' אמי תרומה בעון מיתה ונבילה בלאו ואתמר הכן א"ל כגון דא מאיליהן קבלו המעשרות פי' בקדירה של חרס מירי דאי בשל מתכת עיקר דינו בהגעלה אפי' בישל בה נבילה ודוקא תרומה בזמן הזה למאן דאמר מאליהם קבלו המעשרות סגי ליה בהגעלה משום דליכא למיגזר אטו תרומה דאורייתא. אבל תרומת חוצה לארץ בזמן שהבי' קיים לא סגי בהגעלה דאיכא למיגזר משום תרומה דאורייתא כדאמר בפרק כל הבשר (דף קיא) כי הא סברא באיסורא דרבנן כגון מין במינו בפחות מס' דאיכא למיגזר אטו מין בשאינו מינו נותן טעם דאורייתא כגון גיעולי גוים לא שרינן לכלי חרס בהגעלה. ואם תאמ' למאן דאמר קיבלו מאיליהן המעשרות למה לי הגעלה והאמר שמואל תרומת חוצה לארץ מבטלה ברוב בפרק עד כמה איכא למאן דאמר דווקא בחוצה לארץ דאפי' בזמן שבית המקדש קיים לא היתה חייבת במעשרות ולא תתחיי' כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו מקילינן לבטנה ברוב אבל תרומות ארץ ישראל בזמן הזה שתתחייב

במעשרות כשיבנה בית המקדש לא מקילינן לבטלה ברוב אבל מקילינן להגעיל כלי חרס שנתבשלה בה. אבל תרומת חוצה לארץ אפי' בחוצה לארץ בזמן שבית המקדש קיים דנוהגת מן התורה לא מקילינן להכשירו בהגעלה. ואין לו תקנה אלא בשבירה. ואין תקנה לכלי חרס בהגעלה לבשל בה אחר הגעלה ולא אמרי' כשם שלא פלט מן האיסור הבלוע בתוכה על ידי הגעלה כך לא תפלוט על ידי בישול דהא איכא למאן דאמר כיון דלא גמר פליטתו בהגעלה על כל בישול ובישול יפלוט מה שנשאר בלוע בדופני הכלי על כן העידה עליו תורה דאינו יוצא מידי דופיו לעולם כדכתי' וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר. וכן כלי מתכות שתשמישו על ידי האור אם הגעילו ולא ליבנו באור אם נשתמש בהן בחמין בבישול דאוסר התבשיל מטעם שכתבנו בכלי חרס ואין להם תקנה אפי' להשתמש בהן בחמין שלא על ידי האור בלא ליבון. ולכלי חרס אין להם תקנה לא בהגעלה ולא בליבון כדאמרי' בפרק כל שעה (דף ל) קדירות בפסח ישברו מפני שהסיקו בחוץ וכ"ת וליעביד ליה היסק מבפנים חייס עלה דפקעה ועמדה תורה על סוף דעתו של אדם כיון דחיים עלה לא מסיק לה כל הצורך. אבל תנור שהסיקו מבפנים אית ליה תקנה על ידי היסק. הילכך האי בוכיא הסיקו מבחוץ הוא דאסיר. ואי מלייה גומרי שפיר דמי. ובפרק דם חטאת (דף צז) מקשי קדירות במקדש אמאי ישברו ליהדרינהו לכבשונות. פירוש בכבשונות מתחזקי ולא פקעי. לפי שאין עושין כבשונות בירושלם לאו דווקא נקט בירושלים אגב שטפיה דקא חשיב ליה בפרק מרובה (דף פב) י' דברים נאמרו בירושלם נקט ליה הכא דהתם מדרבנן משום קוטרא וכי משום הכי אמר רחמנא שברו לא מריקתן ושבירתן היה בעזרה דכתיב בהו במקום דשרי ליבונן אלא מדהעידה תורה שבירה אין תקנה אלא שבירה ש"מ מדאורייתא אין עושין כבשונות בעזרה ובגבולין שעושין כבשונות יש תקנת כבשונות בעזרה אבל ביושנן אין להם תקנה. ואי הוה מהדר לכבשונות ועשו חדשים כאילו פנים חדשים באו לכאן. אי נמי התורה העידה עליהם שאינן יוצאין מידי דופין לעולם כמו שאר כלים שתשמישן בחמין שמגעילן והן טהורין אבל כלי חרס אע"פ שתשמישו בחמין אין להם תקנה בהגעלה אלא בליבון אם יכול להסיקו מבפני' כמו תנור ובוכיא אי נמי להחזירו לכבשן ומסיק כלי שרת דחרס לא עבדי אפי' לרבי יהודה ובפרק הקומץ רבה ובפרק החליל (דף נ).

תפה

יורות המשופעות אם ניקבו וחיבר על הנקב מעלית של מתכת כשבא להגעיל צריך להסיר את המטלית קודם ההגעלה כששימש בו העכו"ם האיסור שתחת המטלית אינו נפלט בהגעלה דלא סליק ליה דיקולא ודמי בפרק בת' דע"ז (דף עה) א"ר יהודה הני

רווקי דארמאי דמזיא מדירן דעמרא מנגבן דכיתנא מיישנן. ואי אית בהן קטרי שרי להו. וכן דציבתא. וכן בפרק כל שעה (דף מה) לא ליחלוט תרי חיטי דילמא יתבא בציריא דחברתה ולא סליק דיקולא דמיא שפיר אבל אם משופצין בשעת בליעת האיסור אין צריך להפרידן כבולען כך פולטן כמו סכיני דפיסחא דקתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא שאין צריך להסיר קתייהו לא בשעת הגעלה ולא בשעת ליבון. ולא דמי ליין נסך שבלעו צלול ונכנס בתוך הקשר ונבלע בתוכו. וכשנותן עפר עב אין הניגוב נכנס בתוכו להפליט הבלע. אבל הגעלה נכנס בתוכו. כהני מחבות הנקחות מן הכותי שאין שפה מקפתו ומסמרין המחבר שם על חבירו לכך אם קדם שיפוצו לבליעת האיסור אין צריך להסירו בשעת הגעלה. אבל אם קדם האיסור צריך להסירו. כלי שנטף בו איסור מגעיל כולו דבפרק כל הבשר (דף קיא) רב ששת מלח גרמא גרמא. ומסיק אפילו תרי תרי דבלע פליט וכן אם נתבשל בחצי הכלי איסור או נטף בו מגעיל כל הכלי ואין לדמותו בפרק כל הבשר אמלח נבילה בהדי שחוטה. וכן כזית בשר שנפל לתוך חלב. וצריך חילוקין דאמר בירו' בפ' בת' דתרומות.

תפו

כלי שיש בו איסור אין להשתמש בו פן יבא לידי איסור דאמרי' בפסחים בפרק כל שעה (דף ל) אמר רב חנן בר יצחק א"ר חייא בר אשי אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור שחימוצו קשה. מדקאמר נשתמש חמץ בצונן משתמש מצה בצונן הא נשתמש חמץ בחמין אינו משתמש בה מצה אפילו בצונן פן ישתמש בה בחמין. ואמרינן נמי בפרק כל שעה (דף ל) קדירות בפסח ישברו. ושמואל אמר לא ישברו אלא משהינהו לאחר זמנן וליעביד בהן בין במינן בין שלא במינן. ואינו יכול להשתמש באותן קדירות צונן פן יבא להשתמש בו חם. וגם אין יכול להגעיל אותם כלי חרס להשתמש בהם. דאע"ג דאמרינן אין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת כולה אסור עד שיסיק התנור הא הוסק התנור מותר משום דהיסיקו מבפנים אבל קדירות חייס עלייהו דלמא פקעו מאחר שהאיסור מובלע בהן אין יכול להשתמש בקדירות וכן מאני דקוניא אמרינן דמדייתי בלעי ואסירי התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם מאחר שתשמישו בחמין הן אסורין והכי נמי אמרינן בפרק ב' דע"ז בפ' אין מעמידין (ד' לד) ותו אמרי' התם כלי נתר וכלי צירף אין להם תקנה. תנו רבנן קנקנים של גוים ישנים מזופפין אסורין. כותי נותן לתוכו יין וישראל נותן לתוכו מים. כותי נותן לתוכו יין וישראל נותן לתוכו ציר או מורייס ואינו חושש. רבינא שרא ליה חייא בריה דרבא למירמא ביה שכרא אזל רמא ביה חמרא ואפי'

הכי לא חש להא מילתא אמר אקראי בעלמא הוה התם טעמא דציר ומוריס שורף ומים והשכר נכנס לתוך דופני הכלי ומבטלו ומפיגו לטעם קודם פליטתו דבשעת פליטתו אין כאן כלל טעם יין אפילו לפגם שבטל בבליעתו. ובפרק י"א בשלהי תרומות ירושלמי תני ר' חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה ג' פעמים בחמין ודיו הדר אבא ואין למדין ממנה לענין נבילה פי' לענין נבילה אינו יוצא מידי דופיו לעולם ומסיק א"ר יוסי קשיתא קמי ר' אבא תרומה בעון מיתה ונבילה בלאו ואת אמר הכן אמר ליה כמאן דאמר מאיליהן קבלו המעשרות. והא דאמרי' בפרק כל שעה (דף ל) מאני דקוניא מהו לאישתמושי בהו בפסחא אמר ליה חזינא להו דמדייתי אלמא אסורין דבלעי ליין ומקשי מ"ש מלענין יין נסך וכ"ת חמץ בפסח דאיסור דאורייתא ויין נסך דרבנן כל דתקון רבנן כמין דאורייתא תקון. ומשני זה תשמישו בצונן והקילו על ידי עירוי וזה תשמישו ברותחין. ונראה לי הא דאמר תשמישו בצונן גבי י"נ. הא אם היה ברותחין היה אסור משום חומרא די"נ הוא הדין גבי חמץ בפסח במשהו אסור בגעילת כלי חרס. ומשום הכי קדירה בפסח ישברו לרב ומקשי ולשהינהו לאחר זמן וליעביד בהו שלא במינו. ובשר דילמא אתי למיעבד בהו במינן אבל לשמואל שרי בין במינן בין שלא במינן לאחר הפסח מאחר שאין האיסור בעין והוי בלוע על כן יכול לאחר הפסח לבשל בהן ואין שייך לומר וכי מבטלין איסור לכתחילה מאחר דאין איסורו בעין כההיא דאמרי' בפרק א' דביצה (דף ז) מרבה עליהן עצים מוכנים.

תפז

בני יומן כלים שבלעו איסור ואינם בני יומן אסור לבשל בהם לכתחילה [אעפ"י שנותנים טעם לפגם אפ"ה בדיעבד שפיר דמי. כדאמרינן בשלהי ע"ז וכלים שנשתמשו עד שלא הטביל ועד שלא הגעיל ועד שלא ליבן. תני חדא מותר כמאן דאמר נטל"פ מותר וקאמר שנשתמשו דמשמע בדיעבד ובפ' ב' דע"ז תנו רבנן הכוספנין של עכו"ם שהוחמו חמין ותניא אחת יורה קטנה ואחת יורה גדולה מותר כמאן דאמר נטל"פ מותר וכן פסקו הלכה כדקאמר השוחט בדיעבד ובפרק בת' דע"ז (דף סה) יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם והן מותרין וכן אם היו מבוקעות אסורות ואם נטל"פ מותר. ומעשה בביתוס בן זונין שאמר להביא גרוגרות בספינה ונשברה חבית של יי"נ על גביהן ובא מעשה לפני חכמים והתירן וקאמר ונשברה ופסיק רבא הילכתא נטל"פ מותר ובדיעבד אבל לא לכתחילה לבשל בכלים אסורים חלילה חלילה. וכל דבר שאסור במשהו אפי' נטל"פ אסור כדמשמע גבי חמרא חדתא בעינבי מכלל דרישא יי"נ שנפל על גבי ענבים ידיחן והן מותרין. ואם היו מבוקעות אסורין בנותן טעם. ואי במשהו למה לי בהנאתו בנותן

טעם מכלל במשהו אפי' לפגם אסור. ובפסחים בפרק כל שעה (דף כט) גבי קדירות דבמינן במשהו מיתסר אפילו לפגם וכל דבר שנטל"פ ולבסוף השביח אסור כל שכן נותן טעם לשבח אסור ירושלמי בפרק אלו עוברין ר' ירמיה בר רב יצחק בשם רב קדירה שבישל בה רותח אל יבשל בה מאותו המין לאחר הפסח הא ממין אחר מותר ובלבד לאחר שלשה תבשילין כשם שהוא בטל על שאינו מינו כך יבטל על מינו. מין מעורר את מינו לאיסור פרשו ג' תבשילין ענין הגעלה הוא הוי משמע לפי הירושלמי כלי חרס שקיבל איסור חמץ בפסח שאסור לבשל באותה קדירה מצה עד שיבשל בו ג' תבשילין ואחר כך אף מינו מותר שכבר על ידי תבשיל שאינו מינו נבלע בקדירה. ושוב אין לחוש על פליטת מין במינו במשהו דדוקא ע"י תבשילין שאינו מינו בטיל הבליעה ולא הגעלה.

תפח

קדרה בפסח קדרות שנאסרו בפסח אסור לבשל בהם אחר הפסח במינו דאמרינן אין מבטלין איסור לכתחילה איסור הניכר. כלי גיעולי גוים שצריכין מן התורה להגעילן קודם שישתמשו בהם. וכן כלים שנשתמשו בהן קדשים צריכין הגעלה או ליבון קודם שיבשל בהן חולין. ואם בישל בהן קודם הגעלה וידוע שההיתר רב מן האיסור כיון שאינו ניכר בטל מן התורה אבל אם בלא ידיעה נתערב שהוא אסור כמו קדירה נראה לאסור התבשיל מדאסרי' קדירות בפסח לרב דמקשי לשהינהו לאחר הפסח וליעביד שלא במינו ומשני דלמא אתי למיעבד בהו במינו. דאע"ג דנטל"פ הוא במינו אסור דאיסורו במשהו. ונראה דבר שצריך ללבן שנאסר לתקן בו בישול שהרי צריך איסורו יוצא כולו ועל ידי הגעלה אין איסורו יוצא כולו. וכשמבשל בו מוציא האיסור בו אבל אם היה מחזיר לכבשנו כמו בפ' ב' דע"ז (דף לג) ובזבחים בפ' דם חטאת אז היה מותר אבל אדם חס על קדירתו ואסור דתנור וקדירה בדופנותיהן מהרה בולעין ממה שפולטין. משום הכי איתותב רבה בר אהילאי מברייתא דאין לשין את העיסה בחלב הא הוסק וכו' וכן יש לחלק סכיני כותים שהן אסורין צריכין ליבון. כההיא דפ' א' דשחיטת חולין (דף ח) שלבנה באור משום דאיסורא בלע בעי ליבון אבל סכיני דפסחא דהיתירא בלעי קודם הפסח סגי בהגעלה. כדאמר בפ' כל שעה אידי ואידי ברותחין שאין דרכן להשתמש באור כמו הגוים שצולין בו וגם מתקנין נר חלב שלהם על הפתילה. בירוש' בשלהי ע"ז הסכין תוחבין בארץ. ר' בא בשם ר' יהודה הדא דתימר בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכין ליבון. ונראה סכין של גוים צריך גיעול באור שדרכן לחתוך בשר בתוך האור וכבולעו כך פולטו אבל גבי חמץ כשאופין אותו אין דרך להשתמש בו בסכין. ועוד סכין של כותים צריך ליבון איסורא בלע אבל לגבי חמץ היתירא בלע וליתיה

לאיסורא בעיניה והכי קאמר רב אשי לדידי דמחמירנא על עצמי חדתא עבידנא אע"פ שאינו צריך ורבינא משיב לו כל העולם אין יכולין אותה חומרא והוא משיב כעין חדתא קאמינא דעבידנא חומרא יתירא וזה יכולין כל העולם לעשות. בפ' ב' דפסחים (דף ל) והלכתא אידי ואידי ברותחין בלא ליבון וכן בשלהי ע"ז דהיתירא בלע בלא ליבון יש ספרים אמר ליה רב אשי לרב הונא ויש להפך בפ' בתר' דע"ז חתיכת בשר שנפלה בחלב ונתבשלה בחלב ונאסרה בנותן טעם וחזרה ונתערבה באלף חתיכות אחרות אוסרת את כולן בהנאה והאי תנא סבר בשר בחלב איסורי הנאה הוא דפלוגתא היא בשחיטת חולין בפ' כל הבשר ויש למדין ממשנתנו דבשר בחלב במשהו וסבורין בהאי כל שהוא דקתני טיפת חלב שנפלה לקדירה של בשר ואפילו אין בה בנותן טעם וטעות הוא בידם. דהא מפרשים בגמרא דתניא דבר שבמנין קתני כגון חתיכות דמשום דדרכן לימנות חשיב ולא בטיל ואי בבשר שנתערב טעמו בחלב קא מיירי או בטיפת חלב שנפלה לקדירת בשר מי הוי דבר שבמנין. ועוד אוקימנא כל איסורין שבתורה שלא במינן בנותן טעם ואפילו במשהו רב ושמואל דאמר במשהו בשלא במינו מודו ובטלה ובשחיטת חולין אייריי בשר בחלב בנותן טעם. קיבת נבילה מותרת כדפסקי' בשלהי כל הבשר (דף קיו) והלכתא אין מעמידין בעור קיבת נבילה אבל מעמידין בקיבת נבילה. דפירשא בעלמא הוא והא דתניא קיבה שבישלה בחלבה אסור היינו בדלא שהה במעיים כדי להעמיד וכן כשרה שינקה מן הטרפה דקיבתה אסורה בדלא שהה. ומתניתין דקתני המעמיד בדשהה מעמיד פי' בדבר הראוי להעמיד. הלכתא קיבת גוי למאי ניחוש לה אי שהה פירשא בעלמא הוא ואי לא שהה חלב שינקה מן הכשרה ואת"ל טרפה זיל בתר רובא ולאו טריפות נינהו. ואפי' חלב טמא בטל בס' בחלב היתר בגבינה ולא דמי לתבלין ופלפלין דלטעמא עבדי וטעמא לא בטיל מדקתני מתני' אם יש בה בנותן טעם מכלל דהעמדה אינה אוסרת אלא אם כן יש בה בנותן טעם ודקאמר קיבה שבישלה בחלב אסורה לאו לעמדה מיירי אלא לגומעה חיה כמו כן מוכיח בתלמוד ירוש' דקתני בראשונה היו אומרים אין מעמידין לא בקיבת נבילה ולא בקיבת גוי חזרו לומר מעמידין בקיבת נבילה אבל לא בקיבת כותי משום דסבירי להו כר' אליעזר דאמר סתם מחשבת נכרי לע"ז ולבסוף מסיק לשם ר' יוחנן בעבודה זרה להוציא מר' אליעזר וחזרו לומר מעמידין בין בקיבת נבילה בין בקיבת כותי גידולי קיבה גופה ממקום אחרת באתה. וכן פסקו בתשובת הגאונים קדמונים. ולא דמי להיוצא מן הטמא טמא בפ"א דבכורות (דף ל) לפי על ידי שהוא בגוף טמא חשיב מיניה לפי שנשתנה טעמו ומראיתו ואע"ג דמעלמא נאסף אבל הכא כי היכי דעל הכי נפק ולא מגופו הוא. וכשרה שינקה מן הטריפה קיבתה

אסורה. למדנו שחלב טריפה אסורה. ואם נשחטה ונמצאת טריפה אסורה דמחזקינן ריעותא ג' ימים קודם שחיטה. כדאמרינן גבי הוגלד פי המכה. אבל נתנבלה בשחיטה או מתה מעצמה מותר. דקודם מיתה לא מחזקי' ריעותא דאזלינן בתר רובא. אע"פ כן יש להחמיר שלא לקנות מקיבות הגוים דמולחין אותו בעור הקיבה יותר מששים לא הצריכו חכמים הואיל וליכא טעמא כי בדקינן ליה אי נמי ליכא למיקם אטעמא כגון מין במינו ולפי' רבינו תם שפוסק אליבא דר' יהודה דאמר מין במינו לא בטיל היכא דנפל חתיכה של נבילה בקדירה שצריך שני פעמים ששים. ס' מרוטב כשר לבטל החתיכה של נבילה וס' מבשר כשר לבטל רוטב מחתיכת נבילה שפולטת כשנחה מרתיחא ומביא ראיה מהא דאמרי' בפרק כל הבשר (דף קח) כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב בשר אסור וחלב מותר ופריך הואיל ואי אפשר לסוחטו אמאי חלב מותר ומתרץ כגון שנפל לתוך יורה רותחת דמיבלע בלע מיפלט לא פליט. סוף סוף כי נייח הדר פליט. כשקדם חילק קודם דנייח. דמשמע הא לא קדם וסילק חלב נמי אסיר' הכא נמי יש לנו לומר אין דנייחה פלטה חתיכת נבילה מה שבלעה והוה ליה רוטב איסור ברוטב היתר מין במינו וליתא דלא דמי בשר. בחלב לשאר איסורין. שהרי הכא שניהם מותרין והבשר נאסר בחלב מרובה שביורה ולא יותר הבשר לעולם אלא ניעור וניעור האיסור והחלב הנבלע בחתיכה נעשה דינו כבשר בחלב דאסור במשהו. אבל חתיכת נבילה שנתבשלה בס' מיד היא מותרת שלא לאסור וכי נחה מה בכך הא כבר בטלה החתיכה עם מה שבתוכה ואינו יכול להיות חוזר ונעור הואיל ונבילה אין כאן רוטב נבילה מהיכא תיתי.. כחל שנתבשל עם הבשר בלא קריעה אסור והבשר מותר. דאמרי' כחל בס' וכחל מן המנין ואמרינן כחל עצמו אסור והוי כנבילה שנתבטלה ברוטב שאינו מינה ולא הוי כבשר בחלב כדפריך ונראה לפי פסק רבינו שלמה במין במינו חתיכה של בשר שלא נמלחה ונתבשלה עם שאר החתיכות צריך רוטב ס' לבטל כל החתיכה שכולה אסורה משום דם ולא יסייעו שאר החתיכות לבטל אותם לפי שהוא מין במינו ויש אומר שיסייעו לבטל שהרי אין אסורה אלא משום דם הוי דם שבה לבשר כשירה כב' מינין. ויש אומר ליתא דהיא עצמה נעשית נבילה והוי ליה נבילה בשחוטה מין במינו. ועל הא דאמרינן מיבלע בלע מיפלט לא פליט אם כן היאך מועיל גיעול לשום כלי במים רותחין הלא לא פליט האיסור. אלא ה"פ מיבלע בלע מיפלט לא פליט מה שבלע החלב אבל פולט הוא השמנונית שבו. בפ' כל הבשר (דף קיו) המעמיד חלב בעור הקיבה שהוא בשר אם יש בה כדי ליתן בחלב טעם הרי זו אסורה. וחלב הנמצא קרוש בעור הקיבה שמולחין אותה בעורה בין שנותנין בה חלב בין שאין נותנין ומולחין אותה עמה נראה שאיסור

גמור הוא ובשר בחלב ממש הוא לאסור את הגבינה ואין להתיר מדגים שעלו בקערה שמותרין שפסקינן דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהתם אעפ"י שבלעו את טעמא עדיין היתר גמור הם לאוכלן. וכשאוכלן בכותח למה היה לך לאוסרו מטעם בשר שבהן שאין טעם בשר ממש בו אבל חלב שנמלח עם הבשר כשנתנו טעם זה בזה שניהם איסור שחתיכה עצמה נעשה נבילה וכל מה שיוצא בין טעם חלב בין בשר הכל אסור שכולו נבילה וכשמתערב הוה ליה מין במינו חלב נבילה בחלב כשר. וכבר פסקנו בפסחים (דף כט) הלכה מין במינו במשהו. ורבינו שלמה כתב אני הייתי נוהג בה היתר עד הנה ובלבד שלא יתנו בה חלב אחר. וטועה הייתי בכך שהייתי סבור מדאמרינן גבי עולה כהן שדעתו יפה שורפה חיה ש"מ פירשא בעלמא הוא ולא מיתסרא ולא היא חלב גמור היא מדרבנן מדתנן מת' כשינקה מן הטריפה קיבתה אסורה שמע מינה דחלב הוא. ותניא נמי לעיל קיבה שבישלה בחלבה קיבתה אסורה. וקיבה שלה דשריא משום דלאו גופה היא אלא שינקתן מאמן והוה ליה כנוס במעיה כנתון בקערה ומותר כדתנן טרפה שינקה מן כשרה קיבתה מותרת מפני שכנוס במעיה. ודמייתי ראייה במסכת ע"ז (דף לה) דאיסור הנאה שרי פירשייהו מדקתני קיבת עגלי ע"ז אסורה לאו משום דקיבה פירשא חשיב ליה לענין עיכול דתיהוי כפירשא למיפקע חלב מיניה. אלא הכי מייתי ראייה מדאסיר עגלי ע"ז שמע מינה פירשא אסור דהא קיימא לן לאו גופא הוא ומיתסר משום דניחא ליה בניפחיה שהבהמה נראית שמינה ויפה לע"ז ומדשרי ליה גבי עולה שמע מינה לא מיתסר אלא גופה אבל פירשה שרי כי האי דאין קדושה חלה אלא על הראוי ונוחה למזבח מידי דהוה אעור העולה שמתחלק לכהנים ואנו לוקחים טלאים וגדיים מן הגוים ולא חיישינן שמא ינק מן הטמאה דקיימא לן כשמואל דפיר' מתני' ולא כרב הונא ולאחר חזרה כיון דקיבה טרפה שינקה מן הכשרה מותרת וכן קיבת נבילה מיהו יש ליזהר שלא ליקח מן הגוים שנראה כמאכיל נבילה מיהו אם העמיד מהם בדיעבד מותר. וכן לא היה צריך להגעיל דפוסי גבינות שהגוים מולחין בתוכן שהרי אינו מפליט החלב שבתוכן שהמלח אינו מפליט מן העץ כלום. אך טוב להגעיל דפוסי הגבינות כי ישראל נהגו בהן איסור כי קדושים הם.

תפט

הלכות יין נסך יין מבושל או נתן דבש בתרומות בפרק ח' שלשה משקין ירושלמי אמר רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי החד והמר והמתוק אין בהן לא משום גילוי ולא משום יין נסך רבי סימון מפרש חד קונדיטון עירוש פירוש שיש בו פלפל ודבש. וכן משמע בפסיקתא והוא אנומלין בפרק רבי אליעזר אומר תולין (דף קלט) והמר פיסתיטוון

פירוש שורין בו שרשין מרים לרפואה כמו לענה. והמתוק מבושל פי' כשמבשלין אותו מתמתק או מבשלין אותו כשהוא תירוש. אבל חד ומר אפי' לא נתבשל דאי נתבשל תיפוק לי משום יין מבושל. מיכן הנותן דבש ביין אינו נעשה י"נ. בפרק ב' דע"ז (דף ל) לא גריס ולא משום י"נ והלכה יין מבושל מותר לשתותו עם הגוי. דתני ר' חייא יין מבושל של גוים אסור שהיה מתחילתו יין מכלל דמבושל דישראל אע"ג דנגע גוי מותר. וכן משמע בפרק אין מעמידין גבי שמואל ואבלט שהרי אמרו יין מבושל אין בו משום יין נסך.

תצ

חומץ החומץ של יין אסור בהנאה פשיטא משום דאחמיץ פקע שום איסור מיניה והכי פריך גבי יין מבושל שהיה מתחילתו יין של כותי. ומתרץ רב אשי הא קמ"ל דחומץ שלנו ויין מבושל שלנו אין צריך חותם בתוך חותם דנסוכי לא מנסך ליה דאינו יין גמור ואי משום איחלופי כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף ליה הרי משמע דחומץ שלנו ויין מבושל דלא חיישינן אלא לחלופי אבל במגעו משמע לא מנסך ליה וכן אמר שמואל לאבלט כשמשך ידו מליגע אמר הרי אמרו יין מבושל אין בו משום יין נסך וכן בבוסר כדתנן בפרק כל הגט (דף ל) כניסת מים לבוסר מדקרי ליה מים אינו חשוב יין אבל רבינו תם מקפיד בחומץ שלנו ולבוסר שלנו דאין בקיאין מתי קרוי חומץ ומתי יין וגם בריחיה חלא וטעמיה חמרא פליגי בפרק המוכר את הפירות (דף צה) ועוד שמעשים בכל יום יש בני אדם שקורין לזה חומץ ואחרים קורין לו יין. ובפרק כל הגט (דף לא) פירש"י לשון שני משעת כניסת המים לבוסר לאחר שנסחט לטבול בו פתו נותנין בו מים אם כן לא מקרי כלל כמשקה שבתוך הבוסר. והרי"ץ אמר דלשון המשנה נראה לו מדתנן במס' שביעית הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה הבאיש כונס בתוך ביתו. מכל מקום אין אנו בקיאין בו אם כן יש ליזהר ממגע גוי לחומץ ולבוסר אבל יין מבושל אעפ"י שחולקין בפ' כירה (דף מ) הפשירו זהו בישולו גבי שמן מכל מקום לאחר שהרתיחו באש מותר כולי עלמא קרו ליה מבושל לגבי מגע כותי. תנו רבנן אלונטית של גוים אסורה. פי' שנעשה מיין ואפרסמון ומים צלולין. אבל אלונטית כברייתו שקנה הכותי אלונטית מישראל שנעשה מיין ישראל מותר אעפ"י שהיין נותן טעם במשקין המעורב אינו נאסר במגע כותים.

תצא

ישראל נתן יין בתבשיל מיכן אם ישראל נתן יין בתבשיל ונגע בו כותי קודם שהרתיח באש מותר. ואשכחן שאלונטית מיקרי בלא יין. בפ' הכל שוחטין (דף ו) הלוקח יין לתת

לתוך אלונטית ולא אמר לעשות ויש מפרשין אלונטית אין נותנין בו יין אלא כשמושכו מן החבית והכי פי' אלונטית של כותים שמשכו מן החבית אסורה כי שמא נתן בו יין הכותי אבל אם ראהו כשמשכו מן החבית או הוא כברייתו דתחילת עשייתו בלא יין מותר. דפשיטא יין של כותי שנותן טעם במשקין שאסור אלא אלונטית שלנו ביד הכותי מותר. ויין הנותן בתבשיל שנגע בו כותי מותר אעפ"י שלא הרתיח דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי ואמר בתוספתא אלונטית של כותים אסורה מפני שתחילתו יין הא אם תחילתו יין של ישראל מותר במגע כיון שנתערב במשקין אחרים מפני מה אסרו שכר של כותים אמר רמי בר חמא אמר ר' יצחק משום חתנות. רב נחמן אמר משום גילוי. אמר רב האי שיכרא דארמאי שרי דיהיב ביה כשותא וכן משמע בפ' המפקיד (דף מב) מהאי רמי בר פפא אתקין ליה שיכרא אבבא דחנותא ושתי. רב אחא אייתו ליה לביתיה ושתי תרווייהו לית להו משום חתנות סתם יינן בבית ישראל אסור משום בנותיהן ואיכא למיחש טפי משיכרא ודבש לא אסרו חכמים דלא אתי לאימשוכי כולי האי. מיכן שאסור לשתות שום דבר שכר בבית הכותי. יש שרוצין להתיר אם נתאכסן בבית הכותי לשתות בביתו משום איבה. אמר רב יוסף חלא דשיכרא דארמאי אסור דמערבי ביה חמרא אמר רב אשי ומאוצר שרי. וכן יין תותים ושאר משקין שמערבי בהן יין אם ישראל תאהו כשמושכו מן החבית מותר. אם אין ישראל רואהו אסור. ויין תפוחים מאוצר שרי. אם הוא זול כמו יין כדאמר למאי ניחוש לה אי משום איערובי קיסתא דמוריסא בלומא פי' בזוזא וקיסתא דחמרא בארבעה. באבות דר' נתן ג' דברים נאמרו בכלי חרס. בולע ואינו פולט ואינו מבאיש מה שבתוכו. ג' דברים נאמרו בכלי נחושת אינו בולע ופולט ומבאיש מה שבתוכו ג' דברים נאמר בכלי זכוכית אינו בולע ואינו פולט ורואין כל מה שבתוכו במקום חם במקום צונן צונן.

תצב

יין נסך אוסר ביין כשר במשהו. דתנן יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא. ובפ' השוכר את הפועלים ובמסכת ע"ז אוסר נמי סתם יינם. ואמרינן נמי בתוספתא קדח במינקת והעלה ונפלה טיפת יין בחבית אסור. מפני שטיפת יין אסורה ואוסרת במשהו. יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם והן מותרות. ואם היו מבוקעות אסורים. יין על גבי גרוגרות הם תאנים יבשים נטל"פ ומותר. נפל י"נ על שיפון ושעורין ידיחן ומותרין. נפל י"נ על החיטין אסורין דהוי כמבוקעים. ואסור למוכרן לכותים פן יבואו לישראל. דההוא כריא דחיטי דנפל עליה יי"נ שרא רבא למיטחינהו ולמפינהו ולזבוני לגוים שלא בפני ישראל כי היכי דלא ליתי ישראל למיזבן מינייהו דסבר פת כותים הוא ואסור. חמרא עתיקא

בעינבי בנותן טעם. וכן חמרא חדתא בעינבי בס' כרבא. אבל חלא דחמרא וחלא דשיכרא כרבא במשהו. חלא לגו חמרא בנותן טעם. חמרא לגו חלא בס' כרבא. בת תיהא להריח ביין נסך מותר כרבא. חומץ יין לתוך גריסין רותחין מותר. לתוך גריסין צונן והרתיחן אסור עכבר ביין או בשכר בס'. נטל"פ מותר בדיעבד אבל לכתחילה אסור לבשל בקדרה שאינה בת יומא. וכל דבר שאיסורו במשהו אסור אפי' פוגם אמר רב נחמן הלכה למעשה יין ביין אסור. חבית בחבית מותר סתם יינן אפי' יין ביין מותר בהנאה כרשב"ג דאמר ימכר לכותי חוץ מדמי יי"נ שבו וכן משמע בפרק כל הצלמים (דף מט) ומה שעתה מוכרין יי"נ לפי שהן אינן מנסכין לע"ג ודמי להא דאמרינן בע"ז בפרק רבי ישמעאל אמר רב תינוק בן יומו עושה יין נסך לאוסרו בשתייה ולא בהנאה דאינן יודעין בטיב ע"ז. הלוקח עבדים מן הכותים ומלן והטבילן עושין יין נסך עד י"ב חדש לפי שמתגיירין בעל כרחן. בני השפחות שמלו ולא טבלו גדולים עושין נסך ולא קטנים. כותי שנוגע ביין בשבט אפילו בלא כוונה אסור לשתותו כדאמרינן בפרק רבי ישמעאל (דף עז) גבי כותי דסליק בדיקלא לאתויי לולבא. ואם נתכוון כותי לנסכו אסור בהנאה או קדח כותי במינקת טעם מן הכוס. אבל כותי שנפל לבור או התיז צירעה בקנה או מדדו בקנה או ברגל או העביר הקצף המרותחת מפי החבית. או הושיט ידו בחבית סבור שהוא שמן. או נוגע ביין בלא כוונה אסור בשתייה ומותר בהנאה. כותי שהיה בגבו חבית ונתחכך בגבו בברזא ונדנדה ויצא מן היין נראה דמותר אף בשתייה מאחר שלא נגע ביד בברזא דגרע מן לולבא. דהתם לולבא בידו. כותי המריק יין מן הקנקן אסור. אבל סבור שהוא שכר מותר אפילו בשתייה דכוחו שלא בכוונה הוא כדאמרינן גבי רבי יוחנן בן ארזא. אבל כותי המוזג או תוחב ברגלו בכלי מה שיוצא ממנו אסור והשאר מותר כדאמרינן בפרק בתרא דע"ז בגוי המערה. וכגון שמפסיק הקילוח דלא הוי נצוק. על כן צריך ליזהר כשמוליכין גיגיות יין שלא ישפוך הכותי מכחו גוי שהוציא הברזא מן החבית כל מה שבחבית אסור דאין הלכה כרב פפא דאמר עד ברזא אסור ואידך שרי ואיהו סבר כרבי יהודה דקיי"ל כרבים דפליגי עליה בין מפיה בין משוליה הוי חיבור ועוד כי ברזא שלנו נכנסת ביין וכשמנדנד הגוי בידו שיכשך ביין ואסור בשתייה גויה שנכנסה במרתף ובידה נוד מלא יין נראה אם כלי לפני החבית שבו נופלין טיפי היין מה שבכלי אסור מה שבחבית מותר דדמי בפ' בתרא דע"ז ההיא רביתא דנקיטא חופיא כי כותים שלנו דמו לרביתא שאין מכניסין לע"ג. אם אין שם כלי רק חבית שלוקחין ממנו היין אסורה אבל שאר חביות מותרין דדמי לפתוחות וסתומות. כותי שנשא חבית בין מלאה בין חסירה מותרות כרב אשי. גוי שהגביה חבית שמריקין ממנו יין אסור

מה שיוצא מכחו כרב ששת האי דנפיק לבראי גזרו ביה רבנן. כותי שגילגל הגת לבדו להוריד הקורה על החרצנים אסור דכח כחו הוי וקיי"ל כר' יעקב מנהר פקוד דאסר. כותי המהדק סדק ותוחב מטלית או נעורת בין הפרודות אם נוגע ביין בסכינו או במטלית אסור. או תוחב כנף בגדו לפי נקב החבית ג"כ אסור ולא דמי לחביתא דפקעא לרחבה דהוי מערה לבינה כותי שזרק דבר ביין מותר בשתייה כרב אשי כל שבזב טהור כגון זה אינו עושה יי"נ אם נסחט ע"י הכותי בדריכתו על הגת היין אסור או אם דרך על טבלא ומחמת כבידו נתכוון לנענע ביין אסור. ואם מחמת רעדה מותר. כדאמרינן בעירובין בפ' בכל מערבין גבי זב אם מחמת רעדה טהור. בפ' המצניע ד' טליות דמי למעצרא זיירא דאסור. גוי הנכנס למרתף של יין אם לא סגר הפתח דמי לפרק בתר' דע"ז (דף ע) כל דלהדי ביזעא חמרא שרי. ואם נתפש כגנב שרי ואי לא אסור. ישראל ששכח מרתיפו פתוח והלך לבית הכנסת אפי' בימים טובים שמאריכין בבית הכנסת היין מותר ודמי שמע קל צלויי בכנישתא. ישראל ששכח מפתח בבית מותר גבי מסוביתא דמסרה לכותי המפתח דשרי ר' יצחק בר אלעזר בולשת הנכנסה לעיר בשעת שלום פתוחות אסורות סתומות מותרות. בשעת מלחמה אף פתוחות מותרות שאין פנאי לנסך. אמנם ישראל ששלח להם כותי חבית של יין שיאמרו לו תן לנו דמיה משנכנסה לרשותם אסור דיין נסך שלהם הוא. בפ' ר' ישמעאל לוקחין גת בעוטה מן הנכרי אעפ"י שהוא נוטל ונותן לתוך התפוח. אמר רב הונא יין כיון שהתחיל לימשך עושה יין נסך וכן הלכה כובא שאין לה ברזא מליאה ענבים דרוכים מותרין רק שלא עירב בו יי"נ דהוי כגת פקוקה ומלאה. אבל אם יש לה ברזא והוציא היין ממנה או הוריק יין מאחר שהתחיל לימשך אסור ואין אוסרים גת דרוכה או רובה דרוכה פן נתערבה בה נסך. ירושלמי לוקחין גת בעוטה אמר ר' חנין והוא שלא העלים ישראל את עיניו ממנו. אבל העלים אסור.

תצג

נצוק אנו אוסרין כרבינו שלמה. אבל בר נצוק מותר כגון מידה שמודדין בה יין והריק ממנה הכותי דנאסרה המדה בניצק או נסך היה בקנקן והריק ישראל מן המדה בקנקן נסך הרי המידה נאסרה בנצוק והוציא מן החבית באותה מידה הרי יין שבחבית מותר דהוה ליה נצוק בר נצוק. בפרק השוכר את הפועלים נכרי שהוא מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום אם היה בחזקת המשתמר מותר אם הודיעו שמפליג קיי"ל כרשב"ג כדי שיפתח ויגוף ויגוב. וכן הלכה. כותי שהוליך עגלה של יין והלך אותו יהודי מן העגלה ולא הודיעו שמפליג מותר. או הניח יין בחנותו שישראל יוצא ונכנס היין מותר. ישראל שהניח חביותיו במרתפו של כותי ואין לחביות ברזא והם חתומות בשעוה על פי

המגופות ומפתח המרתף ביד ישראל היין מותר. דהוי כשני חתימות אפי' החבית של עץ דלא חיישינן לסתימה דקיימא לן כרשב"ג. גת של אבן שזיפתה כותי מנגבה במים ואפר ומים. אבל דרך בה יקלף הזפת וכן של עץ יקלף הדפין והעדשים והלולבין מדיחן. של צנרים ושל בצבוץ מנגבן. של שיפא ושל גמי מיישנן י"ב חדש. ואם חולטן ברותחין מותרין ונראה גת של אבן ושל עץ רק שלא והא בו נעורת או פשתן או מטליות או זפת מותר בלא ניגוב הני דווקי כעין משמרת של שק שמוציאין בו יי"נ של שער מדיחן ושל צמר מנגבן ושל פשתן מיישנן י"ב חודש ואם יש בו קשרים יתירן. כל דבר שמכניסו לקיום כמו חביות אם נתן גוי בחבית שלנו יין נסך אפי' לפי שעה צריכין עירוי ג' ימים כדאמר בפ' בתרא דע"ז גבי רבא כדמשדר גולפי. הילכך בין נודות של עור בין קנקנים של חרס בין של עץ שמכניסין בו יין לשנה צריך עירוי ג' ימים מעת לעת או להגעילן ברותחין או ליישנן י"ב חדשים. בתוספתא נודות הכותים נרצדין מותרין חדשים ומזופתין אסורין כך מסקנא בפ' ב' דע"ז נודות של עור שנזפתו בזפת נבלע היין אם נגרד הזפת מותר ואם לא נקלף אסור. ואם לא נזפת ונבלע בעור אסור בלא ערוי וקי"ל בפ' ב' דע"ז הלוקח מן הכותים קנקנים חדשים נותן לתוכו יין. קנקנים של חרס של גוים מחזירן לכבשן האש ומרפה ויפתן ומותרין. קינסא אסור כלים שאין מכניסין לקיום אפי' עמד בו יין נסך מותרין. וקנקנים של כותים לאחר י"ב חדש או בהגעלה או בעירוי מותרין. כוסות של חרס ששתה בהן כותי פעם ראשונה או שתה ישראל פעם אחד יין ובפעם שניה שתה בהן כותי אסורה אבל שתה ישראל בכוס שני פעמים ובפעם שלישית הכותי מותרין. מאני דקוניא מכוסה בעופרת שחורים ולבנים ואין בהם בקיעות מותרין ואם מבוקעות אסורות ירוקי אפילו אינן מבוקעות אסורות כדפסקינן בפרק בתרא דכתובות (דף קז) וכלי מנוקב וסתמו בזפת מאחר שעשוי לתקנת הכלי די לו בהדחה בעלמא אבל כלי מזופת כולן גזרו אפילו לפי שעה.

תצד

דין יין נסך מספר תרומות נודות הכותים חדשים מותרין ישנים מזופתין אסורין. קנקנים של כותים חדשים מותרין ישנים או מזופתין אסורין הלכתא נודות העכו"ם שהן של עור מותרין בשכשוך גרידא אפילו הן ישנים. ובלבד שלא זפותין. ואפילו נזפתו כיון שעכשיו נקלף הזפת. הא דאמרינן לעיל נודות העכו"ם אסורין אפילו לעשות מהן שטיחין שמא יכפנו על נודות התם מיירי בנודות זפותין. ונראה שאסור לקנות קנקנים וכלים זפותין שמא נתן בהם הכותי יין. ומה שנהגו לקנותם מן העכו"ם מזופתין ולא עושין לא עירוי ולא הגעלה מפני שבימיהן היו רגילים ליתן יין בשעה שמזפתין. אבל עתה שאין הכותים

נותנין בשעת זפיתה שאם היה נותן יין אחר הזפיתה היה ניכר והם צבועות וניכר שלא נתן בהן יין. ואם הם זפותין ונגע בהן הגוים שהמשקה טופח של יין אסורין. אע"ג דאין מכניסן לקיום שהיין שנגע בו הכותי נכנס בתוך הזפת ונבלע כמו נודות שאין מכניסן לקיום וקא' חדשים זפותין אסורין לא שנא דידן ולא שנא דידהו בעו ערוי. ורבינו תם התיר לכתחיל' להתיר בשיכשוך בדיעבד אם נתנו יין כשר. ואין לאוסרן דווקא נודות עור שזפת שעליהן בלע טובא ובעו עירוי. אע"פ שאין מכניסו לקיום אבל כלי עץ אין הזפת שעליהן בלע כלום ומותרין בשיכשוך כשנגע הכותי ביין שבתוכו. ומביא ראייה מפרק בת' דע"ז (דף עז) דתנן התם גת אבן שזפתה כותי מנגבה וטהורה דווקא זפתה גרידא ונתן בה יין הרבה אבל דרך לא סגיא בניגוב דילמא מחמת כובד אית בה פילי בזפת ונכנס היין בין הזפת לגת. ובעי קילוף במעצרת' דחזא בי' פילי דמליין חמרא אמר לא סגיא בניגוב אלא בקילוף אלמא גת שזפתה ונתן בה יין הרבה ובלבד שלא דרך בה סגי בניגוב דאין כלי גת בעי ניגוב אבל קנקנים אפילו זפותין סגי בהדחה דניגוב לא בעי אלא להדיח יפה מה שבחוץ. דאילו להפליט מה שבלע לא הוה סגי בניגוב אלא בעירוי כדתנן הגת המחץ והמשפך מותר בניגוב וחכמים אוסרים ומודה רב בקנקנים של עכו"ם שאסורין קנקני גוים אסורין שצריכין עירוי. אלמא ניגוב קל מעירוי דניגוב אינו אלא להדיח יפה מה שבחוץ תחת הדחה של שאר כלי שאינו מגת. תדע דהתם תניא גבי גת מחץ ומשפך אם הן של עץ ינגב וטהורין אעפ"י שאינן זפותין ולא מכניסן לקיום ואילו כלי עץ דמעלמא כי האי גוונא שאינו של עץ כגון כוסות וקערות שאינן זפותות פשיט' דסגי בהדחה בעלמא. מיהו לכתחילה אין להתירן על ידי הדחה שהן זפותין דפעמים שנפל הזפת במקומות ונסדק ונכנס שם היין ולא סגי אלא בקילוף הזפת או בעירוי או בהגעלה במעצרתא דפלי פלויי מליא חמרא מתותי דלא סגי בניגוב בפרק בת' דע"ז (דף עד) גת שזפתה הכותי מסקנא דמילתא גת של כותי שדרך בה כותי אם היה של עץ ושל אבן צריכה ניגוב. ואם זפותה ודרך בה כותי צריכה קילוף זפת. ואם הגת היא של ישראל ודרך בה תחילה ואחרי כן נגע הכותי ביין שבגת או אפילו דרך אין צריך רק הדחה. ואם יש נעורת פשתן או כלאי בגדים ביין נסך של גת כדי לדבקו ביחד אפילו אינה זפותה לא סגי בניגוב אלא בהגעלה או בעירוי וכן הדין דחמין ומשפך ובכל המדה שמיוחד למוד בתוכו. יש שמחמיר לעשות בו ניגוב כמו במשפך לפי שנותנין בו יין תדיר וגיגיות גדולות שרגילין לדרוך בהן נראה שצריכין ניגוב כשדרך בהן הכותי. ולא תימא דווקא בגת שדרכו לעצור בהן על ידי גלגל וקורה נכנס בחוזק היין ונבלע לכך צריך ניגוב אבל גיגיות שאין משין בהן רק דריכה ברגל בהדחה סגי. ולא היא שהרי גיתות שבימי חכמים

השנויים בתלמוד לא היה להם גלגל כי אם בבית הבד דווקא היה להם כך כדאיתא בפרק המוכר את הבית (דף סז) ובפרק איזהו נשך (דף עד) עיילוה לבי דפא גבי כדי עקולי לעכב התפוח שלא ותפו'. אמרי' בפ' הגוזל ובפרק הנודר לעקל בית הבד ובפרק מרובת. וקורה בשלהי פרק א' דשבת קורות בית הבד ועיגולי הגת. אלמא כל דברים שיש לגת בזמן הזה לא היה להם לגת בימי חכמים כי אם בבית הבד אבל בבית הגת לא היו עושין אלא דריכה בגת שהיו נותנין הענבים שלימין ודורכין אותן בגם כמו שאנו עושין עתה בגיגיות. בזמן הזה לוקחין גת בעוטה. מהו לדרוך עם הנכרי בגת ומצריך ניגוב כן צריך לגיגיות הרגילות לדרוך בה צריך ניגוב. ואם דכך בה הגוי ורוצה לדרוך בהן ישראל אחרי כן לא סגי בהדחה אלא בניגוב. וכן הורה רבי' תם ורבינו הרי"ץ. ואם גיגיות שלא נגע בהן כותי מאישתקד מותרת בלא ניגוב כרשב"ג שעתיר מגת לגת אם הוא י"ב חדשים. אבל אם נמשך ימי הבציר חדש או יותר לא דאין הלכה כרשב"ג כי אם במשנתינו ולא בברייתא ואם שכח ולא עשה ואין ידוע אם י"ב חדש מאישתקד ועד עכשיו היה רב"ת מחיר משום הפסד דרגילין בגת ענבים הנסחטין באבנים או בעצים שנותנין עליהם כמו עיגולי גת מעצרא זיירא. אבל בגיגיות שאין רגילין לעשות כן מותר. אי נמי יין שנתנסך בודאי לע"ג יין ביין במשהו. אבל לא פולט. ותו חמרא חדתא בעינבי שרי בבא בתר שמא אזלינן. לאחר שדרכו קצת וגם נתן בגיגיות הגרגותני. מטעם סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו היינו ענבים וחרצנים והזגין רבין עליו ומבטלו. שהוא פולט ומותר. והסל והגרגרותני דלא סגי בניגוב אלא מיישנן י"ב חדש כדין עקלים. ואם הן של ישראל ונגע נוי כשהן יין סגי בהדחה בישראל גיתו שדרך גוי בהן גת של עץ שאינה שפותה מותרת בהדחה. אבל אם לחבקע הגת מן הזפת צריך ניגוב כשיסיר הזפת ואם הרתיחן מוסר דדרש רבא נעוה אדחתוה העקלים של נצרים ושל בצבוץ ורווקי ארמאי דעמרא ודיקולא דחלתא בעו ניגוב. משפך של מים אין צריך ניגוב כדאמר רבי אבהו דסגיא הדחה לגת שאין נעורת ולא זפת. חבית אם הוציא את השולים והביא אם החבית אצל היורה המרותחת ושפך הרותחין בחבית מותר כדא' חולטין ברותחין ונעוה ארתתנה אמר רב הונא יין משהתחיל לימשך נעשה יי"נ וכן הלכה אם סל בגיגית דרוכה ולקח ישראל מן היין שבסל הוי תעשכס ואם נגע בעין טבפרצנין מבטעין נאסר סבל או אם בכנס בון צלול בפוך החל קרו המשכה לקילוח מגרגותני ולמטה הנאסר בנצוק. וכן אם פינה הענבים שבגת אילך ואילך ויין כנוס באמצע הוי המשכה. בגת פקוקה ומלאה והצינור פקוק ואין היין נמשך ומלאה שלא פינה הענבים לצד אחר מותר על כן צריך ליזהר שלא נגע כותי בגיגיות משפינה הענבים לצדדין להיות יין במקום אחד ואם נמסס

היין יש ליקח יין וענבים יחד שלא יהא המשכה מה שבגיגיות אם יגע כותי. ואם הכותי לוקח בכוס יין צלול אסור להחזירו בגיגית ואם החזיר נאמר סלק את מינו כמי שאינו דיין הצלול שבגיגית ושאינו מינו הזגין והחרצנים שבגיגית רבה על היין ומבטלו דקי"ל כרבא בתר שמא אזלינן גבי חמרא חדתא ועינבי ואפי' אם זגין וחרצנים מיקרי יין קיי"ל כרבי יוחנן דאמר בפרק בת' דע"ז כל האיסורין שבתורה בין במינו בין שאינו מינו בנ"ט חוץ מיין נסך שנתנסך בודאי לע"ג. והיינו פלוגת' דאביי ורבא גבי חמרא חדתא ועתיקי ועינבי. אבל רב הונא סבר כרב ושמואל במשהו כר' יהודה מין במינו אבל אנן קיי"ל כר' יוחנן כדאיתא בפרק א' דביצה (דף ח) רב ור"י הלכה כר"י בפ' מי שהוציאוהו שמואל ור"י הלכה כר"י ובפרק גיד הנשה אמר רבא מין במינו בס'. והא דאמר אגרדימוס גוי שקדח במינקת והעלה. פי' גוי הרגיל לנסות יין אם טוב הוא וקדם ונקב מגופה של חבית והיה שם נקב חלול הוא המינקת בתוך פי החבית והעלה היין ואסרוהו ואומר בתוספתא מפני שטיפת יין אסורה ואוסרת בכל שהוא ההיא ר' יהודה הוא דמין במינו לא בטיל והא דאמר ר' יוחנן בפרק בת' המערה יין נסך מחבית לבור אפי' כל היום כולו ראשון ראשון בטל ובפ' אין מעמידין נודות העכו"ם היין אינו בעין אלא פליטת הנודות בטל במים בפחות מס' לפי' רבינו תם סתם יין של כותי שנתערב ביין של ישראל אם יש ס' ביין היתר מותר. גיגית של כותים מליאין ענבים דרוכין ושוהין בבית הגוי שבוע או יתר להתקיים היין הנסחט אין לקנות הימנה דחיישינן שמא הגוי משך הימנה. ואומר בירושלמי אם העלים עיניו ממנו אסור. מדד היין בין ביד ובין ברגל ימכר. שלא כיון לנסכו על כן מותר בהנאה כעובד' דהוה במחוזא דשדא גוי ידיה בדוול' דלית ביה חמרא דשרא רבא לזבוניה אפי' המשוכשך. ובפרק בת' פסקינן כרשב"ג דסתם יינן שנתערב עם יינו של ישראל ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו ורבא שרי כרשב"ג אפי' המשוכשך. נראה לי כותי הנוגע ביין בזמן הזה שאין מנסכין לע"ז שאסור בשתייה ומותר בהנאה דהוי כהא דאמר רב תינוק בן יומו עושה יין נסך שאסור בשתייה ומותר בהנאה למוכרו דדמי להההוא כותי דסליק בדיקלא לאתויי לוליבא בהדי דנחית נגע בחמרא שלא בכונה דשרייה רבא לזבוני לעכו"ם. וכותי שמוריק יין קן הכלי בפרק בת' דע"ז גוי המערה האי דנפיק לבראי גזרו ביה רבנן ומה דגוואי לא גזרו ביה רבנן. דלא הוי אלא כח כותי ועתה בזמן הזה לוקחין יין נסך בחובותיהן היינו לא גרע מפיתן ושלקות דאסור אבל לא בהנאה ומה שרגילין ליקח יין נסך בחוב שלהם או כשהגוי נוגע ביין של ישראל שמוכרו לכותים דסתם יינו של כותים ומגען של עכו"ם בזמן הזה דמי למדדו בקנה ימכר. שאין מתכוין לנסך דבזמן הזה אין מתכוונין לניסוך ולשכשוך וכותי שמתכוין ליגע ביין יש שאוסרין

בהנאה כההיא דשיכשך בחלא ואסרו שמואל ור' יוחנן בהנאה. וראייה מאגרדימוס כותי שקדח במינקת והעלה ואסרו בהנאה אבל נגע בידו בלא מתכוין בלא ידיעתו אסור בשתייה ומותר בהנאה כההוא דסליק בדיקלא דנגע בחמרא ובספרים ישנים לא כתיב ברישא דלוליבא. וכן פר"ח ותניא מדדו בין ביד בין ברגל ימכר. כל היכא דאינו מתכוין ליגע מותר בהנאה מדתניא חרש כותי שהושיט ידו לחבית של יין כסבור של שמן ואמרו ימכר והיכא שנגע כותי ליין בקנה או כדי למדוד מדדו בקנה ימכר ורבי שמעון מתירו לשתייה ואין הלכה כר' שמעון. ואם לא נתכוין ליגע כלל לגירסא א' דגרסי' ונגע ברישא דלוליבא שלא בכוונה ושרי רבא לזבוניה לכותים אלמא אסור בשתיה. וכדאיירי בעובדא דרבי יוחנן בן ארזא והא נגע בנטלא שתחב הנטלא לתוך דוולא של יין ואסור אעפ"י שסבור דהוי שכרא אבל לפר"ח ושאר גאונים דלא גרסי ונגע ברישא דלוליבא הוה שרי רבי' תם אם נגע כותי ביין בקנה שלא בכוונה בשתייה. כמו זרק כותי בחמתו חבית לבור יין והכשירוהו בשתייה אע"ג דאזיל חבית מיני' והא נגע בנטלא פי' נגע יין שבנטלא. ולפי גירסת ספרים ברישא דלוליבא שלא בכוונה. ואפי' הכי אסריה בשתייה לא קשה דזרק חבית בחמתו לבור דדוקא לוליבא או קנה קטן. אבל חבית דבר גדול אינו קרוי נגיעה אלא כוחו לכך הכשירוהו בשתייה כוחו של עכו"ם ששפך יין מכלי אל כלי וסבור שהיה שכר מותר אף בשתייה כעובדא דרבי יוחנן בן ארזא דאתא כותי זריק ושרייה בשתייה דסבור דהוה שיכרא הוא הדין אם נושא הכותי גיגית במוט ונפל מן היין לחוץ מותר אף בשתייה שנפל שלא בכוונה. אבל אם עירה כותי מן היין בכוונה אסור אף בהנאה כעובדא דר' יוחנן בן ארזא חד אסר אף בהנאה שידע שהוא דין אורוקי אוריק. וכן אמר רב פפא כותי אדנא של יין וישראל אכובא דחמרא אסור אף בהנאה. ודווקא מה ששפך לחוץ אבל מה שנשאר בכלי ביד כותי מותר. אפי' למאן דאמר נצוק חיבור הוא הכא מיקטף קטופי כדאמר בפרק בת' גבי ישראל המערה חבית של יין לבור של יי"נ בקילוח שמחבית לבור אסור ומה שבחבית מותר דמיקטף קטופי. או בכותי המערה בקילוח אסור ומה שבחבית מותר. דכח כותי דרבנן. מה דבבראי גזרו ביה רבנן. ומה דבגואי לא גזרו ביה. ומה ששפך הכותי בלבדו לחוץ אסור. ואם ישראל מסייע לו מותר. מאחר שכח אחר מעורב בו. אבל לכתחילה לא היה לעשות פן יתיאש ישראל לסייע לו כדאמר בפרק בת' דע"ז אמר רב להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לא יסייע כותי בהדייכו דילמא תישתליתו וסמכיתו עלייהו חמרא אסור הא בדיעבד שפיר דמי מעצרא זירא. פי' כותי המשפיל קורה על גת על התפוח של ענבים שיסחט היין וזב ממנו מסקנא של הלכה כח כחו אסור על כן לא יסייע ישראל עם הגוי אע"פ שהיה

לנו לומר מסייע אין בו ממש כדאמר בפרק המצניע. ויש הדף והסל על גבי הענבים הרי ג' כחות אוחז במקלו במוט ומגלגל הגלגל הרי ב' כחות והגלגל משפיל הקורה על גבי הענבים הרי ג' כחות מקל הגלגל וקורה וגוי הנושא יין קיי"ל כרב אשי זיקא בין מלייא בין חסירא חמרא שרי דאין דרך ניסוך בשכשוך כלי כשנושאו. אבל כובא מליא ונושאה על ראשו אסירא פן יגע בו. אבל בנושאו במוט או דלי דרך טעינתו מותר דקיימא לן כרב אשי כל שבזב טמא כמו בנגיעה בגוי עושה יין נסך וכל שבזב טהור כגון זריקה בגוי אינו עושה יין נסך. אפי' זרק בכוונה איזה דבר ביין. וכשגוים מביאין ענבים בסלין לשפכן בכלים שהמשיכו יין והאשכלות חדוקין ומחוברין זה בזה יחד ודמי כמו דאזיל מיניה וביה צריך שיסייע לו ישראל להריק לא סייע לו אסור. אבל אם זרק הכותי בבת אחת מותר. כותי שמוליך ענבים לגת שהמשיך מגת יין אסור פן יגע ביין אבל לא המשיך מגת מותר. וכותי ששופך יין לכלי אסור אפי' בדיעבד. וכותי המהדק גיגית מליאה יין הסדוקה לארכה. והכותי המהדק חבית לאורכה ששם חבית מזומנת ליפול אילך ואילך ובמהדקה מחבר כל היין זה לזה. אסור בשתי' ומותר בהנאה. אבל גיגית יין במקומו עומד על ידי הידוק הראשון וסדק קטן יש שם ומהדקו וכן בחבית עץ שלנו מותר אפי' בשתי'. אבל אם סותם כותי נעורת או מטלית בסדק ובחיבור השולים לסתום אם נגע ביין אסור. ואם יודע בברור שהנעורת מה שתוחב אינו יוצא משולים כי תחובים בחריצין שבדופני החבית סביב סביב אפי' באמצע חיבור שולים אם ישראל נותן הנעורת בסדק והיין מטפטף אם הגוי תוחבו הוי כנוד של עור מלא יין והכותי תוחב אגרופו מבחוץ ואוספו מבפנים שישתה העם הארץ שנגע באשכולות דאמר בפרק בתרא כל הגת טהורה. הא דאמר רב פפא כל דלהדי ברזא חמרא אסיר אפילו בהנאה ואידך שרי בהנאה. אין לפרש בשתייה אין יין האסור נוגע ביין אחר שיהא מותר בשתייה כגון שהכותי לא תחב באצבעו ביין בחלל חבית אלא בעובי הנקב הניח ידו. גישתא ובת גישתא קנה חלול היה תוחב בחבית וקנתא חד קטן מחובר לראש אחד וראשו שני כפוף למטה ומוצץ היין דרך קנון ויוצא ולא נח כותי ידיה עלויה אסריה רבא להוא חמרא. ורב פפא לא רצה לאוסרו ורבא ורב פפא סברי כרבי שמעון בן גמליאל דאמר ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו. ורבא היה אוסר כל היין שבחבית אפי' שתחת גישתא שמנענע כל היין כשיוצא דרך הגישתא. ורבא לא אסר אלא מה שסופו לצאת עד סוף גישתא כמו עד ברזא וחילוק בין גישתא למינקת שמינקת צריך למצוץ כל שעה. כותי שהניח ידו ותחב בחלל החבית אסור בהנאה עד ברזא ולמטה מן הברזא מותר בהנאה ואסור בשתייה מיהו לא קיימא לן כרב פפא דהא רבא אסר בפרק בת' כל מה שבחבית. יינו

של כותי בחצר שישראל דר בבית ומפתח לאותה חצר. אע"פ שגם הכותי דר בבית מותר ויינו של כותי בחצירו של כותי ואין ישראל דר באותה חצר אסור. אפי' יש שם מפתח וחותם. אבל יינו של ישראל בחצר הגוי ואין ישראל דר באותה חצר ויש מפתח וחותם מותר אם ישראל יוצא ונכנס. נכרי הנמצא בצד הבור אם יש לו מלוה על היין אסור דהוי כיינו של נכרי משמע שהבור פתוח. ואם אין לו מלוה מותר. המטהר יינו של נכרי ונתנו ברשות הגוי בבית שפתוח לרשות הרבים בעיר שישראל ועכו"ם דרים בה מותר דכותי מירתת ליגע פן יראה במפתח וחותם מיירי מתני' ולא דאמר כותי התקבלתי דהוי כיין של עכו"ם. ואם ישראל דר שם מותר או פתח פתוח לרשות הרבים או יושב שם שיכול לראות מעל הכותל מותר. ויין ישראל ברשות הכותי מותר במפתח או חותם כר' מאיר דברייתא ורבי אליעזר בפרק ד' דע"ז (דף ס) וכשיש מלוה על היין והעכו"ם עומד על הבור אסור ואם לאו מותר. אבל יינו של ישראל ברשות הכותי ואיכא מפתח וחותם ביד ישראל ומניחו להוציא קרוי יינו של ישראל.

תצה

דריכת יין המשכה אסור בכותי קיימא לן במשנה אחרונה אין דורכין עם הנכרי בגת משום רב הונא דאמר יין כיון שהתחיל לימשך עושה יין נסך מדרב הונא הא הזכיר גת ש"מ כל מקום שבועטין היין בין בגת בין בגיגיות ומפנין חרצנים אילך ואילך שתיכנס היין באמצעיתה בצדה כדי לסננן הוי המשכה לפי שבגיגית דורך מיד ובועטה וכשמביא סל אחר ומערה לגיגית ואינה מליאה ונמשך היין אילך ואילך הוי המשכה ואוסר הכותי ירושלמי גת שפקקה כותי מבפנים אסורה. שאי אפשר שלא היה שם טיפה אחת צלולה ונוגע בה ומנסך כל הבור והא דאמרי' גת בעוטה כגת פקוקה ומלאה. ירושלמי תניא ר' חנא והוא שלא העלים ישראל את עיניו ממנו. ומוקי רב הונא מה שבגת מותר שלא החזיר גרגותני לגת דהוי נצוק בר נצוק ושרי ירושלמי הקילוח לבור דדרך המשכה כך. אם היין נמשך כל הענבים הנשארים בעוטים נעשים יין נסך ונאסרים במגע כותי מדרב הונא. כותים המביאים ענבים בעוטים ומשליכים בגיגיות ומוטות קצת צריך ליזהר שלא ישליך הכותי הענבים במקום הגבוה שהיין זב במקום הנמוך ונמשך. ויזהר שלא יניח כותי כלי תחת גיגית הנוטפת מסדקי דפנות או בשולים שנמשך מה שנופל מן הכלי שאם יגע בגיגית אסור. בתוספתא דע"ז הלוקח כובא מן הכותי ונמצא בו גממיות מותר. דצידי גממיות אסור פי' שנראה שמשכו ממנו אסור כן בכל עניינים שיש לחוש להמשכה אסור.

שמירת יין בחותם אחד יינו של כותי בשומר או העומד בצד היין בפ"ב ובפרק ד' דע"ז (דף סא) תניא אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של כותי ומילאהו יין ומפתח ביד ישראל ר' אליעזר מתיר בשתייה וחכמים אוסרין ופסקינן הלכה כרבי אליעזר. וכן פסקינן בפרק בתרא דע"ז יינו של ישראל מותר בחותם אחד בכל מקום כר' אליעזר נכרי שנמצא עומד בצד הבור של יין או יש לו מלוה על אותו היין אסור. ירושלמי שכן דרך בעלי החוב מצויין בגיגיות ובגרנות הואיל ויש לו רשות ליכנס. ואם אין לו מלוה עליו מותר. ירושלמי אין לו מלוה אפי' מצאו בתוך פישוט ידים ורגלים מותר. ובתוספתא דטהרות בפ"ח חתם גיתו ובורו ונכנס לעיר אינו חושש בכותי משום יין נסך. ישראל שאמר לכותי שמור לי גת זה או תפוח זה היין אסור. התפוח דטהרות משמע מן התוספ' דאסור מתפוח לעם הארץ הכל טמא נכנס שלא ברשות אפי' עומד בצד טהורות טהורות וכן בכותי בפרק ב' דע"ז היה אוכל עמו על השולחן והניח לפניו לגנין על השולחן לגין על הדולבקי והניחו ויצא מה שעל השולחן אסור. ירושלמי על השולחן אסור בתוך פישוט ידים על הדולבקי מותר חוץ לפישוט. ובעניין זה בתוספ' בפרק ח' דטהרות וקיימא לן בשילהי פ"ר ישמעאל כל מקום שהגוי נתפס עליו כגנב היין מותר. כגון אם גברה יד ישראל שיכול לדוחקו לפרוע לו אבל אם הגוי יכול לישמט ממנו או אין ידנו תקיפה עליהן היין אסור מאחר שאינו ירא לנסכו. המטהר יינו של כותי ברשותו אסור אפילו ב' חותמות אם לא ביוצא ונכנס אם ישראל דר באותה חצר מותר. ואם דר בחצר אחרת אסור. אעפ"י שיש מפתח וחותם בידו. ואי נמי יש לכותי מלוה על אותו היין ואינו מניחו להוציאו עד שיתן דמים. ישראל הלוקח יין מן הכותי ומניחו ברשותו והכותי אינו מניחו להוציאו עד שיתן דמים אותו היין אפי' יש חותם בתוך חותם אסור עד שיהא שומר שם ואפי' יוצא ונכנס מותר ומגע כותי אפי' בכוונה בזמן הזה שאין מנסכין לע"ג הוי כתינוק בן יומו שנוגע ביין שאסור בשתייה ומותר בהנאה. אסור לישראל ליקח יין נסך ולהשקותו לגוי משבא לרשותו אסיר ליה. אבל אומר לעכו"ם הילך דינר וקנה לך בו יין בתוספתא כותי שנמצא בפונדק הודיעו שהפליג או שנעל . הפונדק אסור משמע אם לא הודיעו שהפליג מאחר שנעל אסור.

תצו

שולח חבית ביד כותי ישראל ששולח חבית של יין ביד כותי ואין ברזא בחבית ועל פי החבית סתם המגופה ונותן החבית בשק או תפר בגד סביב החבית. אפי' נקרע הבגד והחבית של עץ אין לחוש שמא נקב הכותי בחבית והוציא מן היין דקיימא לן בפרק השוכר ובפרק בתרא דע"ז כרשב"ג דלא חייש לסתימת נקב במגופה אפי' בשל סיד

וטיט שאין ניכר כל שכן בשל עץ או בשולים שהיה ניכר וקיימא לן כרבי אליעזר דלא חיישי' לזיופא אפי' בחותם אחד והא דלא מותבי' חמרא בי כותי משום שייכא פר"ח נקב שבמגופה שמא ישים בו כותי מינקת. ואעפ"י שרבינו יצחק ברבי יהודה היה אוסר בחבית של עץ שיכול להוציא מן היין בין חוליא לחוליא או בבגד בין השולים ולסתום. על כן צריך לכסות החבית בשק היטב. מיהו הכותים אין מנסכין בזמן הזה והוי כחומץ שלנו ביד עכו"ם אם יש לו חותם אחד דלא חיישי' לזיופי. ואם יש חותם במגופא ובברזא ובנקב הדופן אם סתום והניח עליו שעוה. ונראה אם ישראל השולח חבית של יין לחבירו בחותם אחד או בב' חותמות צריך שיודיע אותו שנשלח לו היאך עשוי החותם מיהו אם השולח היין אומר לכותי הודעתי למי שאני שולח את היין היאך חתמתיו מותר. אפילו לא הודיעו.

תצז

יין בכפר יין של ישראל בכפר כותי אם ישראל דר באותו כפר ומפתח או חותם ביד ישראל מותר כרבי אליעזר דהלכה כוותיה. ואם הניחו בכפר וחתם החבית ועשה סימן על הדלת כשסגרו נמי מותר. וישראל שהשכיר בית של כותי והניח בו יין ויש לו אותם היין מותר. וישראל הולך ויוצא בחזקת חזרה אפילו שהה כל היום מירתת גוי. אין ישראל באותה עיר צריך שומר או חותם בתוך חותם אפי' אין לו מלוה דילמא מזייף בלילה. כשהיין ברשות העכו"ם אם הולך לו אותו ישראל כאלו כל השמירה לכותי ואסור בלא שומר. בתוספתא פרווד שישראל ועכו"ם נכנסין לתוכו אעפ"י שהחביות פתוחות והגוי יושב ומשמרן מותר מפני שהם בחזקת המשתמר פי' ואין מנסכין בו.

פרווד אסיפת עם בבראשית רבה בויצא יעקב. הא דפסקי' הלכת' כרבינו אליעזר דשרי יין בחותם אחד היינו כשמכיר חותמו וסתמו שהלך ישראל אחר זמן קודם שסתרו לחותם ומכירו והא דאמרינן בחותם אחד אסור היינו בלא הכרה כדתנא השולח חבית יין ביד כותי וציר או מורייס ביד כותי אם מכיר חותמו וסתמו מותר ואם לאו אסור. א"נ בכותי מירי אבל בישראל חשוד צריך חב"ח היכי דמי חותם בתוך חותם אגבה פומא דחביתא שריקה וסתימה. אע"ג דהלכה כרבי אליעזר דשרי בחותם אחד ופסיק רב כוותיה. וכן בפרק בתרא דקאמר בתלמודא והאידנא דסבירא לן כר' אליעזר דלא חייש לזיופא ומסיק רבא דהוא בתרא ומשמע דהלכה כמותו היכי דמי חותם בתוך חותם שאינו רואהו קודם שנסתר. וכן רב אשי קאמר אומץ שלנו אין צריך חותם בתוך חותם משמע יין בעי דהלכה כרב אשי דהוא בתראה היכא שאין מכיר חותמו מירי א"נ מצינן למימר דרבא ורב אשי מירי אליבא דרבנן דאסרו בחותם אחד ונ"מ אליבא דהלכתא

בישראל חשוד הילכך גוים שקונים יין מישראל והוא חתמו בחותם אחד. חותם בתוך חותם דחבית מליאה חשוקים ושולים כפולים מצד זה ומצד זה והוליכו למקום אחר היוקר למכור ליהודים ופעמים שמתאכסן בעיר שרובה גוים אפי' גם פתח נעול מותר מתחילה היה רבי' תם נמנע מלשתותו משום דתנן המטהר יינו של נכרי בחצר אחרת אסור אע"ג שיש מפתח לכולי עלמא. ואחר כך התיר ושתה מהם משום דדווקא נכרי הלוקח יינו בכרמו ומטהרו ישראל אסור אבל יין של ישראל שלקחו הכותי להוליכו למכור למקום היוקר כיון שטרח לעשות כל כך ליכא למיחש דילמא טרח ומזייף והברייתא לא אסרה אלא במפתח אחד או חותם א'. אבל חותם בתוך אותם מותר כמו יוצא ונכנס. דאמרינן בפ' אין מעמידין אמר ר' יוחנן יין של ישראל ביד כותי משתמר בחותם בתוך חותם אליבא דרבנן דאסרו התם בחותם אחד ורבנן דאסורי יינו של ישראל במפתח או חותם ואמרי עד שיהא יושב ומשמר או ממונה הכא שלא לקיצין דהיינו יוצא ונכנס אלא ש"מ דחותם בתוך חותם מועיל כמו יוצא ונכנס. אע"ג דר' אלעזר אוסר לרבנן חותם בתוך חותם הלכה כר' יוחנן והוא הדין יינו של נכרי בחצירו של כותי עד מיהא חותם בתוך חותם דהא לרבנן של ר' מאיר יינו של ישראל ויינו של נכרי שוים הם ובתרוויהו אינו מועיל חותם אחד בחצירו של כותי עד שיהא שומר יושב ומשמני ומועיל חותם בתוך חותם והוא הדין ביינו של נכרי. ואם פתח פתוח לרשות הרבים אז מותר בחותם אחד אפי' לרבינו תם דמוקי מפני דמטהר יינו של כותי בלא כתב לו התקבלתי ודאיכא חותם מותר מפני שישראל עוברין שם או רוכלין המחזרין בעיירות. דינו של ישראל השולח יין ממקום למקום ועובר דרך עיר שכולה כותים דהוה ליה כמו חצירו של נכרי לר' מאיר שרי בחותם אחד ולרבנן אסור והלכה כר' מאיר דהא רבי אליעזר בפרק אין מעמידין אמר יין משתמר בחותם אחד ורב פסיק כוותיה וגם בפ' השוכר האידנא דקיימא לן כר' אליעזר דלא חייש לזיופי מאו טעמא לא מותבי' חמרא בי כותים אמר ליה משום שייכא פי' נקב קטן שהוא על החבית לצאת שם חוזקו כשהוא תוסס. ובברייתא בפרק אין מעמידין השולח יין ביד כותי שאינו מקפיד על מגע גוי או ציר או מורייס ביד כותים ואינו מכיר חותמו וסתמו מותר ולפי רב דפסק כר' אליעזר צריך הכרת חותם אמנם רבינו תם מתיר לשלוח יין של ישראל מעיר לעיר בחותם אחד בלא הכרת חותם דהא סתם תלמודא לא בעי הכרת חותם לבסוף מדקיימא לן כר' אליעזר דלא חייש לזיופי משמע האי דלא חייש לזיופי כלל אפילו בלא הכרת חותם לבסוף ובברייתא דמצרכא הכרת חותמו וסתמו אתיא כרבנן וכן משמע כדקתני שולח אדם יינו ביד כותי ותני שולח ציר או מורייס ביד כותי ש"מ דיין ביד כותי לא קתני אע"ג דלשום אדם אין

צריך אלא חותם אחד דרב דאמר בחותם אחד אסור חמפ"ג "חלתית "מורייס "פת "גבינה (עיי' שם דף לא. ונראה שהוא דברי המחבר לא מהר"ת ודו"ק). הוא הדין לר' ואינו ולר' אליעזר דשרו יין בחותם אחד יהא צריך הכרת חותם הלכך נכון לחתום פי חבית בנעורת או בשום דבר ולתת עור על החתימה קבוע במסמרות ולכתוב אותיות חציים על העור וחציים על דופני קרשי החבית שאם יגביה הכותי לא ידע לכוין וליישבו כבתחילה ולתת סביב השולים מקום שמחברין דופני החבית ולקבוע שם במסמרות מפני הנעורת התחובה שם סביב שלא יוציאם הכותי להוציא שם יין ולתוחבו אל מקומו הראשון וכל הברזות לחתוך ולקבוע עור עליהם במסמרות או לקבוע נסרים במסמרות לכסות כל השולים והברזות וצריך שישלח אל חבירו שלא יגע בחבית עד שיבא הוא ויכיר מה שחתם דצריך הכרת חותם ואפי' לא יראה מי שחתם דיו שיודיע איך חתם ויועיל שירתת הגוי שלא יקלקל החותם ולא יוציא מן היין ומועיל בהכרת חותם. חזר רבי' הרי"ץ ליישב המנהג אם הלך ישראל והכיר חותמו מותר. ואפי' לא הלך אותו ישראל שחותם כי אם ישראל אחר רואהו ומוצא החותם מותר היין. הורה רבינו ת"ם כי הקנקנים וכלים שלנו המזופפות אם נתן בהן הכותי יין מותרת בשיכשוך מים לבד ואין צריך לא עירוי ולא הרתחה כיון שאין מכניסו לקיום כל שכן בחדשות דלת בעינן לא עירוי ולא הרתחה. משום שמא רמא בהן חמרא ולא ידעינן ליה דאין דרך להשים יין בכלי קודם שימכרם. פסק רבינו יצחק ב"ר שמואל מדנפיר הגיגיות העשויות לדריכה צריך לנגבן כגת של עץ בשילהי ע"ז גת ומחץ ומשפך של עץ ולא כפר"ש דפסק דגת בהדחה סגי מתוך ברייתא אחר גבי עדשים מדיחן ופי' עדשים גת. ורבי' שמואל גורס במקום מנגן מדיחן ורבינו תם פי' עדשים לאו היינו גת אלא ים הוא כדאמר בית הבד (עיי' בתוס' נדה דף סה) ופוסק גת צריכין ניגוב וצריך ניגוב אפי' לא דרך הגוי מאשתקד י"ב חדש לא מבעיא לרבנן דמצרכי ניגוב במקצת דברים השנויין גבי מי שהיו גיתיו ובדיו טמאין אלא אפילו לר' שמעון בן מליאל דמגת לגת דקאמר היינו מתחילת גת לתחילת גת או מסוף גת לסוף גת אבל מסוף גת לתחילת גת לא סגי ליה לדידיה והא דקאמר תלמודא איכא בינייהו סרפי ואפלי דחי לאו כן איכא בינייהו טובא שמושכין פעמים ימי הבציר והדריכה יותר ממה שעודפת שנת החמה על שנת הלבנה. וזמן הבציר ובישול פירות לפי התקופה. ורוב פעמים אין מגת לגת י"ב חדשים. ואם נפרש מסוף הגת דאשתקד לתחילת הגת דהשתא בלא חרפי ואפלי בתי שפיר. ואין לומר גיגיות אין עליהן תורת גת והגת עוברין על ידי קורה וגלגל ודפין ש לא היו עושין בימי חכמים אלא בבית הבדין כדאמר בפרק איזהו נשך ובפרק המוכר את הבית (דף עד) הזיתים לבי דפי ולא אמר הכי על הענבים. וכן בריש מסכת

שבת (דף יח) טוענין קורות בית הבד ועיגולי הגת רק מעצרא זיירא בשילהי ר' ישמעאל שהוא כעין בד. וכל העולם רגילין לנגב כדברי רבינו תם. כשדרך הגוי עכשיו. ובאותו שלא דרך עכשיו מקילין וסומכין על דבריו של ר' שמעון בן גמליאל דמתיר מגת לגת. ורבינו תם מתיר בדיעבד בלא ניגוב שהגת בתלמוד היו עוצרי' הדריכה בטעינות עיגולי הגת. כדי להוציא מה שאינו יוצא על ידי דריכה היא היתה של עץ ונאסרת. ותו מגיגיות שלנו אע"פ שגם בגיגיות יש שנותנים אבנים כבדים כדי לעצור אינם אלא המיעוט ולא שכיחי. ועוד מטעם חמרא חדתא בעינבי או מטעם יין ביין שהוא פוסק יין בס' ואינו אסור במשהו אלא שנתנסך לפני ע"ז דומיא דמים במים כי דבר מועט היה חושב מה שיוצא על ידי ניגוב. והתלמוד לא הוצרך אלא בגת ומחץ ניגוב. היין אם ניתן בקיתון של מים בכוונה או נפל למים ויש בזגים לבטל הטיפות שעל הכוס היין מותר. סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו. וסתם יינן בס' אפי' במינו שבזמן הזה אין אסור בהנאה ובטל בס' מיהו המחמיר האוסרו במשהו **תבא עליו ברכה**.